REVERENDISSIMI DOMINI

CORNELII

IANSENII

EPISCOPI QUONDAM IPRENSIS

ANALECTA

IN

Proverbia, Eccleſiaſten, Sapientiam, Habacuc, Sophoniam.

Editio ſecunda correctior.

8.39.0.3

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Proſtant LOVANII,
Apud MARTINUM HULLEGAERDE, Anno 1685.
Cum Gratia & Privilegio.

Digitized by Google

Digitized by Google

SANCTISSIMÆ

TRINITATIS

GLORIÆ,

INTEMERATÆ VIRGINIS

MATRIS,

OMNIUMQUE CÆLITUM

HONORI,

Dedicat Conſecratque

MARTINUS HULLEGAERDE.

PRIVILEGIUM AUTHORIS.

SUa Majeſtas permiſit Reverendiſſimo D. CORNELIO IANSENIO, Epiſcopo Iprenſi, felicis memoriæ, ut Opera quæcumque ſua à Cenſore Apoſtolico approbata, poſſet per quemcumque delectum à ſe Typographum, in his Inferioris Germaniæ Provinciis ſuis, curare excudi & in lucem emitti, aliis eorumdem editionem inhibendo ſine Authoris conſenſu, ſicut ex Diplomate conſtat, dato Bruxellis die 23. Januarii 1638.

Signatum

DE GOTTIGNIES.

CENSURA.

HÆc Commentaria Reverendiſſimi Domini CORNELII IANSENII in *Proverbia Salomonis*, *Eccleſiaſten*, *librum Sapientiæ*: in *Habacuc* & *Sophoniam*, ſolidè & dilucidè genuinum Scripturæ ſacræ ſenſum exponunt, è Sanctorum Patrum monumentis potiſſimè depromptum: Quapropter digna cenſeo, quæ publicam lucem adſpiciant. Datum Lovanii die 17. Junii Anno 1644.

JACOBUS PONTANUS *S. Theologiæ Doctor Apoſtolicus ac Regius librorum Cenſor.*

SUMMA PRIVILEGII.

CAROLUS II. Dei gratiâ Hiſpaniarum & Indiarum &c. Rex Catholicus, Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ &c. Diplomate ſuo ſanxit, ne quis præter *Martini Hullegaerde*, Typographi Lovanienſis, voluntatem, Librum cui titulus IANSENIUS *Analecta, ſive Commentar. in Proverbia &c.* intra novennium imprimat aut alibi locorum impreſſum in hanc Provinciam importet, venalemve exponat. Qui ſecus faxit, confiſcatione dicti Libri & aliis gravibus pœnis mulctabitur: ſicuti latiùs patet in Litteris datis Bruxellæ, die 24. Julii 1685.

Signat

LOYENS.

COR-

Digitized by Google

CORNELII IANSENII IN LIBRUM PROVERBIORVM.

ARGUMENTUM.

LIBER hic indubitatè ſacer & nunc & olim habitus eſt, utpote quem non modò primordialis ille Spiritûs Sancti afflatus, ſed etiam ſi quis adhuc ambigeret, Prophetæ atque Apoſtoli conſecraſſe videantur. Hinc enim mutuatus eſt Iſaias verſum 7. cap. ſui 59. Pedes eorum ad malum currunt &c. *Proverb.* 1. Hinc Paulus verſum 5.& 6. cap. 12. ad Heb. Noli negligere &c. *Proverb.* 3. Hinc Petrus verſum 22. cap. 2. Epiſtolæ 2. Canis reverſus ad vomitum. *Proverbior.* 26. Hinc Jacobus verſ. 6. cap. 4. Humilibus dat gratiam. *Proverb.* 3. Hinc ipſe Dominus verſum 19. cap. 3. ſuæ Apocal. Ego quos amo arguo & caſtigo *Proverb.* 3.

Inſcribitur Latinè Proverbia, Græcè Parabolæ, vel Parœmiæ, Hebraicæ משלי. Quæ quomodo inter ſe, & à ſententiis ſeu gnomis, adagiis, & ænigmatibus differant, non ita liquet. Hebraicum משלי à משל deducitur, quod comparare ſeu aſſimilare ſignificat, itemque dominari, ſeu principari, unde משל quælibet locutio metaphoram vel ſimilitudinem comprehendens vocatur, ſive clara, ſive obſcura, idque quod continuitate ſuâ vim magnam habeat, & quaſi dominetur in oratione. Unde

Digitized by Google

Græci ſimili de cauſâ Axiomata, id eſt, dignitates vocant. Affine eſt huic latiſſimæ ſignificationi vocis Hebraicæ Græcum, Parabola, ſignificans ſermonem aliquem qui rei alicujus geſtæ vel gerendæ ſimilitudinem habet, ad cujus intellectum deducit; & definit Auctor quæſtionum apud Juſtinum qu. 60. & Clemens Alexandrinus lib. 6. Stromatum. Unde Auguſt. 1. de Trinit. c. 10. pro Parabolis legit ſimilitudines. Solet autem eſſe parabolá obſcurior paulòque prolixior narratio, quæ, quia metaphorica eſt, hiſtoriæ opponitur, ut apud Juſtinum notatur, quales ſunt multæ propriiſſimè dictæ in Euangelio. Si enim conciſa eſt ſimilitudo, per modum figuratæ obſcuriorisve ſententiæ, non tam erit parabola, quam adagium, parœmia, proverbium. Quæ tria idem quidem, ſed ratione diverſa ſignificant. Parœmia enim Græcè quaſi ad, vel præter viam dicta ſignificat, teſte Baſilio in Hom. in initium Proverbiorum. Verbum ad viam, uſu vulgi tritum, unde & adagium. Varro quaſi ambagium vel circumagium dictum putat, vel fortè ab effectu, quaſi ad agendum præmonens, dicti ſcilicet celebritate & auctoritate. Eadem Proverbii notio eſt, qua pro omnium hominum communi verbo uſurpatur. Omnibus his communis eſt quædam elegantia & moderata quædam obſcuritas, ut loquitur S. Baſilius. Nam, ſi iſta deſint, erit communis ſententia, ſeu gnome. Si autem obſcuritas eſt immoderata, fiet ænigma. Eſt enim ut definit Auguſt. in Pſalm. 48. obſcura parabola, quæ difficilè intelligitur: ſi enim facilè intelligatur, non erit ænigma. Ex quo fieri poteſt, ut ænigma poſt interpretationem, fiat proverbium. Sed parabola, proverbium, parœmia in Scripturis frequentiſſimè confunduntur, & latiore notione ſignificant quamvis celebrem gravemque ſententiam, maximè paulò obſcuriorem, ſive contineat propriè parabolam, ſive ſimilitudinem, ſeu verum adagium, ſive non. Hinc Chriſtus: Hæc in proverbiis locutus ſum vobis, Græcè, in parabolis, id eſt, obſcuro ſermone. Et Pſalmiſta: Aperiam in parabolis os meum, id eſt, obſcuriores & graves ſententias. Hinc quidam tranſtulerunt: *Sententiæ Salomonis.* Prudentiſſimè autem hanc obſcuritatem in proverbiis aliiſque parabolicis ſermonibus ubique affectat Scriptura, quam quotquot antiquitùs aliquid de morum diſciplinâ poſteris tradiderunt, imitati ſunt ſymbolicis locutionibus omnia.

Digitized by Google

omnia obumbrantes Ægyptii, Chaldæi, Pythagoras, Triſmegiſtus, Poëtæ. Sic enim à myſteriis indigni arceantur, digni exerceantur, quærendâ delectantur, inventâ veritate edomantur, labore ſuperbia intellectus à faſtidio renovatur, cui facile inveſtigata plerumque vileſcunt, ut docet Auguſt. ſæpius. Quæ cauſa videtur fuiſſe ut Hebræi antiquiores loco diſciplinæ dialecticæ, quæ in verborum involucris examinandis verſatur, juventutem ſuam in hiſce & ſimilibus proverbiis, ænigmatibus ac ſermonibus parabolicis, uſum magnum vitæ afferentibus, enucleandis exercerent, ut docet Euſebius lib. 11. de Præparat. Euangelicâ cap. 3. Et Auctor homiliar. in Canticum apud Originem in Prologum, logicam his tradi velit, cum dicatur cap. 1. *Ad intelligenda verba prudentiæ* &c.

Auctor Salomon eſt, qui non tantùm ſententias ſuppeditavit, ſed librum, ſaltem maxima ex parte, compoſuit: nulla enim de primis decem Capitibus eſt ratio dubitandi.

Quem ordinem hic liber ſervet cum Eccleſiaſte & Cantico, latius dixi in Præfatione in Eccleſiaſten.

1 PARABOLÆ SALOMONIS. Hic omnes Auctores ſacros nominis ſui inſcriptione præceſſit, quem ſecuti ſunt Prophetæ, tametſi & hunc Prophetis annumeret Auguſt. lib. 6. de Civit. cap. 20. quod de Chriſto & Eccleſia prophetaverit cap. 9. Fecit autem iſtud, ut docet Baſilius homil. in initium Proverbiorum, ut perſonæ ſplendore & amplitudine auditores facilius traheret, maximè parvulos & imperitos, quibus hæ parabolæ brevibus & obſcuriuſculis ſcribuntur ſententiis, ut & diligentiam eorum acuant, nec memoriam onerent, quæ etiam ratio eſt, ut tanti parentis, & REGIS ISRAEL nomen apponat, fructum autem uberrimum proponens totius operis,

2. AD SCIENDAM, inquit SAPIENTIAM, non illam ſterilem, quæ nec eo nomine digna eſt, ſed bonis operibus fœcundam, non nudâ rerum ſpeculatione frigidam, ſed piæ voluntatis ardore ſuccenſam, non denique philoſophicam, ſed Chriſtianam. Hæc eſt ſcientia & ſapientia Sanctorum, videre & guſtare, quam ſuavis eſt Dominus. Sapientiam, inquit Baſilius, dignam, pretioſam, & veram, quæ tota in moribus ſita eſt, hæc autem quia piæ & ſanctæ vitæ perfectio eſt, hinc ejus adjutoria & officia accuratius ſubjungit. ET DISCIPLINAM, ſapientiam doctricem, ſive eam, quæ à peritis informantibus & inſtruentibus ſuſcipitur, ſive illam ſeveriorem per caſtigationes à Deo vel hominibus immiſſas, quibus juniorum exultantes paſſiones coërcentur, ut ad ſapientiam pertingant: Hebraicum enim מוסר frequenter hoc libro pro hujuſmodi ſeveriore inſtitutione, correptione & caſtigatione uſurpatur. Proinde Sapientia ad grandævos atque perfectos, utpote omnium laborum fructus, videtur pertinere; diſciplina verò ad juniores & imperfectos. Et quia myſticæ illius ſapientiæ eſt illuminare, diſciplinæ verò animum ad diſcendum facilem reddere; hinc ſingula reddens,

3. AD INTELLIGENDA, inquit, VERBA PRUDENTIÆ, quod ſapientum proprium eſt, ET SUSCIPIENDAM ERUDITIONEM DOCTRINÆ, quod juniorum & imperfectorum,

liben-

Digitized by Google

libenter inſtructiones & correptiones auſcultare, ut ad ſolidam doctrinam intelligendi obſcuriora, agendique perficiant IUSTITIAM, IUDICIUM &c. Hic eſt ſcopus fructûs & explicatio iſtius ſapientiæ & diſciplinæ, quia ſcilicet talis eſt ut pariat juſtitiam, omni ſcilicet generi bonorum operum incumbentem, ET IUDICIUM, quod rectè de bonis maliſque diſcernit: ſic enim ea duo diſtinguit Auguſt. in Pſam. 105. quoniam propriè ſumitur; nam in judicio eſt veritatis cuſtodia, in juſtitia fructus æquitatis, inquit Ambr. Serm. 16. in Pſalm. 118. videntur tamen ſubinde in Scripturis pro iiſdem uſurpari ut etiam Auguſt. fatetur, ET ÆQUITATEM, id eſt, quidquid rectum eſt cum judicio ſcilicet & juſtitia factum. Unde videtur utrumque complecti & potiùs exactionis cauſa adjici, quàm intentionis rectitudinem indicare, ut quidam volunt. Supplendum pro omnibus præcedentibus, *ſcripta ſunt*, vel ſimile.

4. UT DETUR PARVULIS non tam ætate quàm ſenſu: Hebraicè enim ſignificat perſuaſu & intellectu faciles, quod 70. ſæpè hoc libro verterunt, INNOCENTES, intelligentes non illam innocentiam, quæ longâ virtutum exercitatione comparatur, ſed mali ignorantiam, quæ defectu vel experientiæ vel ætatis adhæret, ut notat S. Baſil. loco cit. Ut talibus ergo DETUR ASTUTIA, non illa in malum accepta verſutia, ſed prudentia, quæ agenda & maximè vitanda diſcernit ADOLESCENTI, id eſt, paulò provectiori ſive ætate ſive profectu, SCIENTIA ET INTELLECTUS, quæ prudentis operationis ſunt fructus. Sed ne quis putet rudioribus tantùm hunc librum eſſe ſcriptum, ſubjungit duo emolumenta etiam ſapientiorum. Primum,

5. AUDIENS SAPIENS SAPIENTIOR ERIT, id eſt, ille qui profectu mentis ignorantiam puerilem, & imperitiam juvenilem ſuperavit, habebit adhuc quod hic addiſcat, nempe ut peritior fiat: ET INTELLIGENS GUBERNACULA POSSIDEBIT, hoc eſt, comparabit ſibi gubernandi rationem, peritiam ſcilicet & ſeipſum & alios gubernandi, ac dirigendi ad vitæ humanæ portum, ut nullis vel ſuis cupiditatibus, doloribuſve, vel rerum humanarum tempeſtatibus cedat, nec corrumparatur proſperis, nec frangatur adverſis, de quo latiùs D. Baſilius in hunc locum. GUBERNACULA enim non ſignificat hîc clavum navis, ſed

Digitized by Google

prudentes cogitationes, quibus gubernamur.

6. ANIMADVERTET PARABOLAM, hoc eſt, hiſce præceptis intelligendis & obſervandis excitatus, quævis obſcura dicta attendet ac penetrabit, quod more Hebr. per ſequentia exponens, VERBA, inquit, SAPIENTUM ET ÆNIGMATA EORUM. Hactenùs operis hujus à fructibus commendatio, nunc de ſapientiæ comparandæ origine.

7. TIMOR DOMINI PRINCIPIUM SAPIENTIÆ. Principium hic aliqui recentiores pro præcipua parte exponunt; timorem verò pro pietate Dei, reverentia ſeu cultu, Græcis θεοσέβεια, ſed quia vult manu-ducere rudiores ad aſſequendam ſapientiam, principium pro vero initio exponendum eſt. Quo poſito nec timor pro pietate, ſeu cultu accipiendus videtur, etſi ſubinde ſic accipiatur: talis enim timor non eſt initium, ſed plenitudo ſapientiæ, ut alibi dicitur: non enim Deus verbis, ſed juſtitiæ factis colitur, quæ ſapientiam ſupponunt. Itaque potiùs cum veteribus maximè S. Auguſt. tractatu 9. in Epiſt. Joannis, & alibi crebrò, timor verus quo anima judiciorum divinorum terrore concutitur, accipiendus eſt: ille enim eſt cuſtos animæ infirmæ, ne præceps imperita ruat, cùm autem per timorem continuerit ſe à peccato, fit conſuetudo juſtitiæ, & incipit quod durum erat, amare, dulceſcit Deus, & jam homo incipit juſtè vivere, non quia timet pœnas, ſed quia amat æternitatem, inquit in Pſal. 127. Quibus verbis exponit modum, quo in animam introducitur charitas, & individuus comes ejus ſapientia, quæ introducta timorem illum expellit, ſed alium caſtum, id eſt, filialem inducit, reverentiam ſcilicet, quâ Dei non judicis, ſed patris offenſa horretur, de quo timore dicitur, ecce timor Domini, ipſa ſapientia, &, plenitudo ſapientiæ eſt timere Deum. SAPIENTIAM ATQUE DOCTRINAM STULTI DESPICIUNT. Eſt oppoſitum præcedentium, quaſi diceret, qui pro ſtultitia & animi temeritate ſtultis propria, Deum non timent, omnis quoque ſapientiæ contemptores fiunt. & communiter doctrinæ qua ad ſapientiam poſſint pertingere.

His breviter de Deo præmiſſis, pergit ad officium erga homines, ſed quia ad parentes ſuos homo aperit oculos, & hæc vita ab eorum amicitia ſumit exordium, ut inquit Auguſt. lib. de 10. chordis c. 6.

Digitized by Google

c. 6. hinc præcepta ſua auſpicatur à parentum obſervantia & obtemperantia.

8. AUDI FILI MI &c. ET NE DIMITTAS LEGEM MATRIS TUÆ, quam tibi cum lacte inſtillavit,

9. UT ADDATUR GRATIA CAPITI TUO. Corona ſcilicet, ut 70. tranſtulerunt, quæ capitis gratia ac decor eſt. ET TORQUES COLLO TUO. Quâ alluſione ad puerorum vel etiam ad certantium ornamenta, excitat ad immarceſſibilem gloriæ coronam, & diadema ſpeciei de manu Domini accipiendum, ſed ut non modò intra domeſticos parietes, verùm etiam extra muniti ſint adoleſcentes, perniciosiſſimum juventutis ſcopum cavendum docet, conſortium ſcilicet improborum,

13. SI TE LACTAVERINT PECCATORES, id eſt, ſi perpetrando mala blandientes ingerunt, vel etiam perpetrata favoribus extollunt, NE ACQUIESCAS EIS. Horum autem orationem, omnium facinorum impedimenta captioſiſſimè amolientem ſubjungit, ut caveatur:

11. VENI NOBISCUM, nempè adjutoribus futuris, INSIDIEMUR SANGUINI, id eſt, vitæ hominum inſtruamus inſidias, nempè ut ſecretum pudorem abſtergat. ABSCONDAMUS TENDICULAS, ſive laqueos, CONTRA INSONTEM, qui ut nihil nobis nocuit, ita nihil timebit, FRUSTRA, id eſt, gratis & ſine cauſa, vel etiam impunè. Junge cum, ABSCONDAMUS: impunitas enim eſt incentiva delinquendi. Ne autem impunitatem deſperet, occultari poſſe oſtendit.

12. DEGLUTIAMUS EUM SICUT INFERNUS VIVENTEM, nempè ita integrum tollamus e medio, ut nullum ejus ſuperſit veſtigium, quaſi vel in inferno inſtar Core abſorptus, vel in altiſſimam foveam, ut Joſeph eſſet demerſus. Omnia hæc præcedentia in Hebræo per futurum leguntur, quomodo ſi legantur, majorem habent perſuadendi efficaciam.

13. OMNEM PRETIOSAM SUBSTANTIAM, hæc ſpes lucri eſt, per compendium aſſequendi acerrimus improbitatis ſtimulus.

14. SORTEM MITTE NOBISCUM, quaſi diceret, ex æquo nobiſcum, tametſi rei gerendæ ducibus MARSUPIUM UNUM &c. quidquid nacti fuerimus, in commune conferemus.

FRUSTRA

17. FRUSTRA AUTEM IACITUR RETE ANTE OCULOS PENNATORUM, quaſi diceret, ideò ante oculos tuos doloſas improborum artes depinxi, ut eas vites, quemadmodum ea quæ nimis apparent retia vitat avis. In hunc ſenſum ſanctus Gregorius 16. moral. cap. 11. quos eorum conatus eò magis deteſtari debes, quia

18. IPSI QUOQUE CONTRA SANGUINEM SUUM INSIDIANTUR, ita videlicet ut etiam frequenter temporali morte plectantur, ET MOLIUNTUR FRAUDES CONTRA ANIMAS SUAS, ut ſcilicet æternâ poſthac animarum perditione damnentur, & ſic omnia in caput eorum recidant, quæ non tantùm prædonibus iſtis, ſed

19. SEMITÆ OMNIS AVARI ANIMAS POSSIDENTIUM RAPIUNT, id eſt, omnis avarorum fraudulentus acquirendi modus ipſorum avarorum, divitias poſſidentium animas tollit, & ad perniciem ac interitum ſempiternum rapit.

20. SAPIENTIA FORIS PRÆDICAT. Clanculariis illis ac ſeductoriis ſermonibus contrariam inducit orationem ſapientiæ graviſſimam omni arte parvulos ad ſe revocantis. Recentiores nonnulli exponunt hanc ſapientiam eſſe ipſam honeſtatem aut veritatem, cui affingatur perſona. Sed frigidum hoc eſt. Veteres ferè ipſam divinam ſapientiam aptiſſimè intelligunt: hæc enim foris prædicat, quia palàm & magnâ voce clamitat, non in penetralibus, non in deſertis, ut hæretici & clanculares ſeductores, nec foris tantùm ſive extra limitem domûs, ſed & IN PLATEIS, neque hoc tantùm, ſed

21. IN CAPITE TURBARUM, ubi frequentiſſima eſt turba, adeoque IN FORIBUS PORTARUM URBIS, ubi judiciorum agendorum cauſâ conſidet Magiſtratus, omneſque confluunt qui egrediuntur & ingrediuntur urbem, nec illi inſuſurrat aut muſſitat verba ſua, ſed palàm, audacter & confitenter dat vocem, prædicat, clamitat ad populum, ad turbas, ad Magiſtratum. Fecit hoc divina ſapientia per legem ſcriptam in omnium cordibus, per cæli terræque conditionem, miramque adminiſtrationem, per legem in tabulis ſcriptam, per Patriarchas & Prophetas, per Apoſtolos, per ſeipſum denique Incarnatum, ac ſponſam ſuam Ecſiam, totum orbem clamore implevit.

22. USQUE

Digitized by Google

22. USQUEQUO PARVULI DILIGITIS INFANTIAM &c. Quâ allocutione taxando notat gradatim ex dilectione infantiæ, id eſt, infantilium nugacium ac fugacium bonorum, ad noxiorum appetitum, ac denique ad odium ſapientiæ perveniri.

23. EN PROFERAM VOBIS SPIRITUM MEUM, id eſt, totum promam quod mente conceptum teneo, vel etiam copioſiſſimè effundam ſuper vos ſpiritum meæ ſapientiæ, ut & vos ejus participes eſſe poſſitis. Quod ſi & huic fueritis ingrati, OSTENDAM VOBIS VERBA MEA, id eſt, re ipsâ declarabo quid eventurum ſit vobis.

24. QUIA VOCAVI ET RENUISTIS vocationi reluctando. EXTENDI MANUM MEAM &c. ad indicandam viam vel ad juvandum, vel ad terrendam comminatione duritiem.

26. EGO QUOQUE IN INTERITU VESTRO RIDEBO, q. d. par pari referam, deſpectui conſiliorum meorum deſpectum, riſui riſum. Quod non carnaliter accipiendum, ſed eo modo quo hujuſmodi tribui Deo ſolent, ſecundùm effectum ſcilicet, quia inſtar ridentis non miſerebitur afflictis & clamantibus, ſed potiùs cum voluptate juſtitiæ ſuæ ſic dictantis judicium peraget. Cum vobis ID QUOD TIMEBATIS; ADVENERIT, interitus ſcilicet qui præceſſit, quem nomine calamitatis, tempeſtatis &c. vehementiſſimè exaggerat: ille enim eſt timor impiorum.

28. TUNC INVOCABUNT ME, ET NON EXAUDIAM, ſicut me vocantem non audierunt. MANE CONSURGENT, id eſt, magno ardore me quærent, ET NON INVENIENT ME. Et unde tanta Deo inclementia? quia videlicet non Deum, ſed ſe quærunt, qui non à malitia, ſed ab interitu & calamitate liberari deſiderant.

32. AVERSIO PARVULORUM INTERFICIET EOS, id eſt, cauſa calamitatis & exitii eorum eſt, quod præ impudentia ac puerilium rerum amore averſi fuerunt à monitis ſapientiæ. Altera cauſa eſt, quod proſperitate corrupti nihil niſi temporalia dilexerunt. Quibus verbis duos fontes notat omnium peccatorum, averſionem ab incommutabili bono, & converſionem ad commutabile; quemadmodum ſupra duas reſpondentes pœnas irrogari docuit, ſubtractionem invocatæ ſapientiæ, & calamitatem quam formidabant: & infrà verſu ſequente, ſimilia juſtis præmia reſervari, ſecuritatem ſcilicet ab omnibus malis, & bonorum omnium abundantiam.

Digitized by Google

CAPUT SECUNDUM.

1 FILII MI, SI SUSCEPERIS &c. id eſt, ſi animo ſuſcipere decreveris, atque inſtar theſauri pretioſi in pectore abſcondere,

2. UT AUDIAT SAPIENTIAM AURIS TUA: INCLINA COR &c. id eſt, ad hoc ut utiliter & cum fructu deſiderato aures tuæ præcepta ſapientiæ excipiant, in primis neceſſarium eſt, ut inclines cor tuum AD COGNOSCENDAM PRUDENTIAM, nempè ut propenſum incenſumque ſapientiæ deſiderium ad audiendum adferas. Rectè autem inquit INCLINA COR: demiſſus enim animus ſapientiæ in primis capax eſt, cùm ſpiritus ſapientiæ & intelligentiæ ſuper humilem requieſcat. Sed quia non ſufficit humili corde deſiderare ſapientiam, addit:

3. SI ENIM SAPIENTIAM INVOCAVERIS, id eſt, ſummis precibus à Deo poſtulaveris, & quaſi in te vocaveris. Nam ut docet Auguſtinus libro 2. de ſermone Domini in monte cap. 3. ipſa orationis intentio cor noſtrum ſerenat & purgat capaciuſque efficit ad accipienda divina munera. Cujus rationem addens, quia, inquit, in ipſa oratione fit converſio cordis ad Deum, & in ipſa converſione purgatio interioris oculi, cùm excluduntur ea quæ temporaliter cupiebantur, ut acies cordis ferre poſſit ſimplicem lucem divinitùs ſine ullo occaſu aut immutatione fulgentem; nec ſolùm ferre, ſed etiam manere in illa cum ineffabili gaudio. Et quia nec deſideria nec vota ſufficiunt, addit & ſtudium:

4. SI QUÆSIERIS EAM QUASI PECUNIAM &c. tantâ ſcilicet diligentiâ, quantâ ab hominibus pecunia quæritur, tanto labore & perſeverantiâ, quanto theſauri effodiuntur:

5. TUNC INTELLIGES, ſive percipies, TIMOREM DOMINI, tamquam theſaurum, pro quo laboraſti: Timor enim Domini ipſe eſt theſaurus ejus, inquit Iſaias cap. 33. Eſt autem timor ille de quo Job, Timor Domini ipſa eſt ſapientia, & recedere à malo intelligentia; filialis nimirum, quo Dei offenſa formidatur, qui ſapientiæ comes eſt individuus. Meritò autem poſt vota & preces fuſas donum illud ſperandum eſt, quia nulla humana induſtria,

nulli

Digitized by Google

nulli Philoſophorum libri; imò nulla etiam ſacræ ſcripturæ lectio, nulla concio, ſed

6. DOMINUS DAT SAPIENTIAM. Ut enim, inquit Auguſtinus tractatu 3. in Epiſtolam Joannis, admonere poſſumus per ſtrepitum vocis, ſed quos Spiritus Sanctus intùs non docet, indocti redeunt, magiſteria forinſecus adjutoria quædam ſunt & admonitiones, cathedram in cælo habet qui corda docet. ET EX ORE EIUS PRUDENTIA ET SCIENTIA, qui illas oris ſui afflatu pectoribus piorum atque humilium inſpirat. Si enim Dominus magnus voluerit, ſpiritu intelligentiæ replebit eum. Inter quæ ſi quod diſcrimen exigas, licebit cum Auguſt. 12. de Trinit. cap. 14. ſapientiam æternorum contemplationi deputare, ſcientiam actioni; ita tamen ut ſcientia magis in illis eniteat, qui propter rerum ad virtutis uſum neceſſariarum documenta cognitione hiſtoricâ colliguntur: prudentia verò ad ipſam bonorum malorumque in agendo diſcretionem pertineat.

7. CUSTODIET, id eſt, theſaurizabit, ſive tamquam theſaurum reconditum ſervabit. RECTORUM SALUTEM, ut eam ſcilicet ipſis petentibus det; hæc autem ſalus eſt ipſa petita ſapientia: per ſapientiam enim ſanati ſunt quicumque placuerunt tibi Domine à principio. Sap. 9. Poſt impartitam autem ſapientiam, PROTEGET GRADIENTES SIMPLICITER, id eſt, integrè, non duplici animo in Deum & mundum diviſo viam mandatorum currentes.

8. SERVANS SEMITAS IUSTITIÆ, ne ſcilicet vel errore vel infirmitate ab eis declinent. Modum autem exponens quo Deus hoc in rectis corde operatur, ſubjungit:

9. TUNC. Refer ad verſum 4. & 5. cùm ſcilicet ſapientiam precibus & ſtudiis &c. invocaveris, INTELLIGES IUSTITIAM, illo intelligendi modo, quem non litigantium diſputatio, ſed piorum caritas parit. Quos ſaluberrimos ſapientiæ effectus latiùs exequitur, oſtendens per eam utrumque nobis præſtari, ut & declinemus à malo, verſu 12. & ſeq. & faciamus bonum, verſu. 20. uſque in fin.

11. CONSILIUM CUSTODIET TE ET PRUDENTIA SERVABIT TE, qui ſapientiæ duo excubitores tamquam ex ſpecula proſpiciunt tempeſtates futuras.

12. UT ERUARIS A VIA MALA, à pravo ſcilicet vivendi inſtituto, & ut in eo firmiùs ambules ſervabit te, ET AB HOMINE QUI PER-

Digitized by Google

VERSA LOQUITUR, hoc eſt, malæ viæ conſortibus & ſuaſoribus, quibus nihil adoleſcentiæ eſt periculoſius. Depingit eos ſuis initiis & progreſſibus, ut facilè dignoſcantur: ſunt enim illi,

13. Qui primò RELINQUUNT ITER RECTUM, viam ſcilicet regiam veritatis honeſtatiſque luce fulgentem, ab ea verò lapſi AMBULANT PER VIAS TENEBROSAS, ſemper quidem animi cæcitate multiſq; ſalebris, ſæpè etiam erroribus plenas. Ita enim juſtum eſt, ut qui lucem & iter rectum tenere cùm poſſent noluerunt, pluat Deus pœnales cæcitates ſuper illicitas eorum cupiditates, ut etiam cùm voluerint videre, non poſſint. Hinc profundiùs lapſi,

14. LÆTANTUR CUM MALE FECERINT, ET GLORIANTUR &c. tanta enim fit cæcitas hominum, ut de cæcitate etiam glorientur, Auguſt. *lib.* 3. *Confeſſ. cap.* 3. quod ſignum eſt confirmatæ improbitatis. Sed quia minus eſt à virorum ſeductione ſervaſſe, addit aliud maximum ſapientiæ beneficium:

16. UT ERUARIS A MULIERE ALIENA, ſupple ex verſu 11. prudentia ſervabit te. Aliena & extranea mulier, non eſt mulier alterius religionis, ſed viri. QUÆ MOLLIT SERMONES SUOS, id eſt, lenociniis verborum linit ac pellicit: nihil enim eſſe ſentio, inquit Auguſt. 1. *Soliloq. cap.* 1. quod magis ex arce dejiciat animum virilem, quàm blandimenta fæminea, quæ

17. RELINQUIT DUCEM PUBERTATIS SUÆ, id eſt, primum conjugem, quem à pubertate ut ducem ſequendum acceperat.

18. ET PACTI DEI SUI OBLITA EST, tum fœderis nuptialis à Deo inſtituti, tum legis ac teſtamenti divini, quo adulterium vetatur, & adultera diriſſimis pœnis plectitur. Quâ mariti ac Dei oblivione inſinuat, nec adulterinis ejus amoribus multùm eſſe fidendum. Cur ab ea juſtus per ſapientiam liberandus eſt? INCLINATA EST ENIM AD MORTEM DOMUS EJUS, ita ut tam illa, quàm is qui blanditiis illectus ad eam declinat, ad mortem tùm æternam tùm temporalem ex lege debitam declinet. ET AD INFEROS, cum quibus damnetur, SEMITÆ IPSIUS, id eſt, inſtitutum vitæ, per quod ambulat. Et ſicut qui in mortem incidit inde numquam ſuis viribus liberatur, ita &

19. OMNES QUI INGREDIUNTUR AD EAM, id eſt, conſuetudinem cum ea habent, phraſi ſcripturæ uſitatâ, NON REVERTENTUR ad mentis ſanitatem, voluptate nimirum ineſcati: libidinis enim

Digitized by Google

enim maximè inolitæ curatio eſt difficillima. Unde Propheta Oſee cap. 5. de idololatria ſub figura fornicationis loquens; Non dabunt, inquit, cogitationes ſuas, ut revertantur ad Deum ſuum, quia ſpiritus fornicationum in medio eorum. Proindè ſi quis indè reverſus fuerit, non ſibi tribuat, ſed qui gloriatur, in Domino glorietur.

21. QUI ENIM RECTI SUNT, corde & voluntate, quorum ſcilicet voluntas ipſi rectitudini, hoc eſt, immutabili regulæ divinæ ſapientiæ & voluntatis adhæret, HABITABUNT IN TERRA, non morientium, ſed viventium: juſtitiam enim operari propter præmium vitæ hujus, vel alterius boni temporalis, Judaica eſt, non Chriſtiana juſtitia: illis enim carnalium bonorum intuitu legem obſervantibus, carnalis etiam merces promittebatur ac reddebatur. Nam juſtis ex hac terra rapi ne malitia mutet intellectum, ſæpè magnum eſt beneficium, & mori lucrum. ET SIMPLICES, id eſt, perfecti & ſinceri, qui nempè ſimplicem æternorum bonorum dilectionem nullo carnalium bonorum intuitu quaſi duplicitate vitiant, PERMANEBUNT IN EA.

22. IMPII VERÒ DE TERRA PERDENTUR, hinc ſcilicet præmaturè propter ſcelera abrepti: viri enim ſanguinum & doloſi non dimidiabunt dies ſuos, & poſtmodum æterno illo à terra viventium exilio mulctati.

CAPUT III.

POſt expoſitos magnificos ſapientiæ effectus, accingit ſe hîc ad ipſa tradenda præcepta, in quibus ſita eſt ſapientia.

1. NE OBLIVISCARIS LEGIS MEÆ: non ita tamen, ut memoriâ calleas, & vitâ negligas, ET PRÆCEPTA COR TUUM CUSTODIANT, ut nempè per amorem cordi infixa hæreant: ſic enim ex intellectu per voluntatem in vitam tranſeunt.

2. LONGITUDINEM ENIM DIERUM &c. Hæc verba ita librata ſunt, ut & de temporali vita ac felicitate intelligi poſſint, & de æterna. Similes enim promiſſiones mirabilis Dei ſapientia ita per Scripturam veteris teſtamenti diſpoſuit, ut eis qui Deo carnaliter ſub lege ſerviebant Judæis carnale præmium ingererent; eis verò qui ſub gratia Euangelii conſtituti jam intelligunt nihil præter

Digitized by Google

Deum ipſum ſervitutis ejus præmium eſſe debere, ſpirituale præmium ſignificarent, atque ita utrique invenirent quod deſiderant. Intellectus ergò Judaicus in hæc verba incidens, promitti ſibi intelligeret longam vitam, ET PACEM, id eſt, phraſi Hebr. felicitatem terrenam; & verum intelligeret: hæc enim illis tunc legem quamvis carnaliter obſervantibus promittebantur. Sed qui divinâ miſericordiâ intelligit hujuſmodi bona mortalem hominem atque infirmum magis impedire à veris creaturæ rationalis bonis aſſequendis, quàm promovere, ideòque iis qui capiunt eorum non amorem, ſed contemptum præcipi, vitam illam ubi nemo moritur quia nemo oritur, & pacem illam Dei quæ exuperat omnem ſenſum, ſibi promitti intelligit, & verum intelligit. Idem de comminationibus malorum ſentiendum eſt.

3. MISERICORDIA ET VERITAS TE NON DESERANT. Hæc duo frequenter Scriptura conjungit, ad deſcribendum completum juſtitiæ officium; Nam miſericordia impendit beneficia gratuita incitante benignitate; veritas verò, hoc eſt, juſtitia & æquitas impendit debita ſive ex promiſſione, ſive ex jure. Quem ergo non deſerunt hæc, omne bonum præſtat & Deo, & ſibi, & proximo. CIRCUMDA EAS GUTTURI TUO, ut inſtar torquis ſemper ob oculos verſetur, ac memoriam excitet. Et quia guttur, loquendi organum eſt, figuratim etiam indicat, loquendo ac docendo, aliis eſſe inſtillandas. DESCRIBE EAS, non in tabulis lapideis aut chartaceis, ſed IN TABULIS CORDIS TUI, ubi ſcribuntur amore, qui cùm ſit vivax, otioſus eſſe non poteſt, ſed in opera prorumpit.

4. ET INVENIES GRATIAM CORAM DEO ET HOMINIBUS, hoc eſt, gratus eris illis, ET DISCIPLINAM, hoc eſt, doctrinam quâ aliis verbo & vitâ exemplum præbes, Deo & hominibus probabitur. Ex hoc generali virtutum omnium præſcripto aptiſſimo ordine ad peculiaria præcepta delabitur, ordinans actiones hominis. Primò ad Deum, ut cui ſpes, fides ac timor ſive humilitas cuſtos charitatis ſit deferenda. Offerendæ etiam primitiæ & terrena bona, ſufferenda verò ab eo illata mala, ac deinde ſubjunctâ præclarâ ſapientiæ commendatione, tandem pari modo erga proximum mores componit. Sed quia ſine Dei gratia hæc impleri non poſſunt,

5. HABE, inquit, FIDUCIAM IN DOMINO EX TOTO CORDE TUO

tuo, ita ut fiducia in Deo nullius rivuli derivatione minuatur, hoc eſt, in nullo alio quàm in Deo figatur, ſollicitudinem omnem projiciendo in eum, non quaſi uti non poſſemus datâ à Deo providentiâ, ſed quod nulla prorſus in ea ſit fiducia collocanda: aliud enim eſt uti, aliud inniti ſuæ prudentiæ. Hoc eſt ergo quod ſequitur: ET NE INNITARIS PRUDENTIÆ TUÆ. Hoc enim quando incipit fieri, hæſitatur de divino auxilio: maledictus autem homo qui confidit in homine, non tantùm alio, ſed & ſeipſo, nam & ipſe eſt homo, ſicut hoc ponderat Auguſtinus. Ipſius ergo etjam propriæ prudentiæ ſucceſſus ex divina fiducia ſperandus eſt, alioqui ipſe conſiliarios adducit in ſtultum finem. Unde verò tanta fiducia capi poterit?

6. IN OMNIBUS VIIS TUIS, id eſt, actionibus, COGITA ILLUM tamquam principium & finem omnium actionum noſtrarum, principium unde debent fluere, finis, in quem debent tendere. ET IPSE DIRIGET, ſive rectos faciet, GRESSUS TUOS, quibus ad æternitatem ambulas. Tunc autem recti ſunt, cùm ex illo, per illum, in illum tendunt, hoc eſt, cùm ex ejus auxilio, ſecundùm ejus voluntatem, ſive per legem ejus in illum ſolum ut finem religioſi cultus diriguntur. Directis autem ex divino auxilio greſſibus,

7. NE SIS SAPIENS APUD TEMETIPSUM. Heb. in oculis tuis, ut vel tibi tribuas quod Deo tribuendum eſt, vel jam ſecurus tibi in adepta ſapientia & perfectione complaceas. TIME DEUM, formidans, ne qui fieri potuit ex deteriore melior, fiat etiam ex meliore deterior, ut inquit Auguſtinus 10. *Confeſſ. cap.* 32. Itaque time Deum verens & profunda ejus judicia & offenſas: hoc eſt enim quod addit, ET RECEDE A MALO. Simili modo Apoſtolus cùm dixiſſet, Tu autem fide ſtas, tollens ſecuritatem, Noli, inquit, altum ſapere, ſed time. Hæc ergo ſi præſtiteris,

8. ERIT SANITAS UMBILICO TUO, id eſt, omnia tua infirma ſanabuntur: pars enim infirmior umbiculus eſt, ET IRRIGATIO OSSIUM TUORUM, hoc eſt, vires animæ ſive virtutes, quæ inſtar oſſium tota hominis fortitudo ſunt, ſicut adipe & pinguedine replebuntur: medullarum enim irrigatio oſſium eſt ſanitas, ut eſt *Iob* 21. *verſ.* 24.

9. HONORA DOMINUM DE TUA SUBSTANTIA, non alienâ, ſed tuâ juſtis laboribus partâ, offerendo nempè Deo in Sacerdotibus quod lege præſcripſit; de illis enim agit, ET DE PRIMITIIS

FRUGUM

Digitized by Google

FRUGUM TUARUM DA EI, dando ipſis ut Dei miniſtris, ut tali intuitu Deus ipſe in illis honoretur. Primitiarum enim oblatio ſignificat omnia eſſe à Deo, cui in primitiis tota quaſi maſſa in gratiarum actionem conſecratur.

10. ET IMPLEBUNTUR HORREA &c. quia largitio eſt fons benignitatis, & totum communicans rursùm impletur, quemadmodum ad ubera, quæ ſuguntur, ſolet lac copioſius accedere, ut inquit Clemens Alexand. lib. 3. Pædagogi. Nec tamen tantùm in proſperis Deum colas, ſed

11. DISCIPLINAM DOMINI, quâ te flagellis corripit, ut vel corrupta in te ſecando ſanet, vel, ne corrumparis proſperitate, præmunit, NE ABIICIAS, per murmura vel impatientiam: NEC DEFICIAS, id eſt, ne diſſolvaris ac enerveris ab operatione bona & ſpe per puſillanimi atem, CUM AB EO CORRIPERIS:

12. QUEM ENIM DILIGIT DOMINUS, CORRIPIT, ut emendet quod pravum eſt. Artis ergo eſt iſta correptio, non crudelitatis, amantis non damnantis, medici non tortoris, ut loquitur *Aug. in Pſalmos.* Medicus enim non amat ægrotantem ſi non odit ægritudinem, ut liberet ægrotum perſequitur febrem, ut eſt *Serm.* 237. *de tempore.* ET QUASI PATER IN FILIO COMPLACET SIBI, illo æterno prædeſtinationis beneplacito, quo ei hæredi atem decrevit, quem quia nemo inemendatus & coinquinatus adire poteſt, hinc talem filium erudit, putrida ſecat, fluxa caſtigat, contemnit ejus voluntatem, ut conſulat ad utilitatem, & hoc totum quia pater eſt, quia hæreditatem parat, feriendo pius eſt, & caſtigando miſericors, ut eſt *Serm.* 64. *de tempore.* Quos enim Deus abjecit ut reprobos, iram ejus ferunt tantò graviorem, quantò hîc minus iraſcitur.

14. AURI PRIMI ET PURISSIMI FRUCTUS EIUS, hoc eſt, fructus ſapientiæ melior eſt negotiatione auri primi, id eſt, puriſſimi. Hebraicè enim eſt, pro auro proventus ejus.

16. LONGITUDO DIERUM, æternitas ſcilicet, hoc enim proprio modo dicit Scriptura longum quod æternum eſt, nam quidquid finem habet breve eſt, inquit *Aug. in Pſal.* 120. IN DEXTERA EIUS ſive manu ſive parte, id eſt, latere dextro, ut his quaſi comitibus ſtipata incedat ſapientia, ET IN SINISTRO EIUS DIVITIÆ ET GLORIA, temporalis ſcilicet fœlicitas, vel hujus vitæ ſufficientia, quæ bona exiſtimantur ab hominibus, inquit idem, quæ in ſiniſtra ſunt

tam-

Digitized by Google

tamquam minoris momenti, adeoque præ muneribus dextræ contemnenda. Quamquam poſſet quis non ineptè per divitias & gloriam intelligere aliorum ſpiritualium chariſmatum affluentiam & conſcientiæ gloriationem, quæ per ſapientiam afferuntur. Nam de ſola ſæculi hujus longa vita, divitiis, gloriâ, hoc accipere minùs conſentaneum eſt, cùm potiùs paupertas & ignominia & perſecutio maneat eos qui hîc verè pii, id eſt, ſapienter vivunt, ut in tot martyrum immaturâ morte & ignominiis manifeſtum eſt.

17. VIÆ EIUS, hoc eſt, præcepta ſapientiæ, VIÆ PULCHRÆ. Sunt enim præcepta ipſiuſmet veritatis, in qua quia nihil omninò falſum, nihil diſſonum, nihil vitioſum eſſe poteſt, tam pulchra eſſe neceſſe eſt, ut præ pulchritudine luceant & illuminent oculos. ET OMNES SEMITÆ EIUS PACIFICÆ, id eſt, pacem menti ac tranquillitatem conciliant: colligunt enim diſperſos animæ amores in unum amorem Dei, quo creſcente creſcit & pax, quo perfecto perfecta eſt pax, quia nullâ ampliùs ſæculi vel proſperitate vel adverſitate turbatur, eò quòd nec illam amet, nec iſtam timeat,

18. LIGNUM VITÆ EST HIS QUI APPREHENDUNT EAM, quia inſtar ligni vitæ præſtat animæ rationali, ut alimento ejus vivificata in labem mortemque nequitiæ non vertatur, atque ita perditam immortalitatem felicitatemque reſtituit, ſed paulatim ordine ac termino quem Deus præfixit. Poſt has miras Sapientiæ dotes mirabiliora ejus opera attexit, ut magis magiſque animos ad amorem ejus inflammet.

19. DOMINUS SAPIENTIA FUNDAVIT TERRAM. Hæc apertè de divina ſapientia intelliguntur, de qua omnia à verſ. 13. poſſunt intelligi, atque à veteribus qui aliquid de his attigerunt, intelliguntur, Greg. 12. Moral. c. 4. Beda & alii, ut ſine ullâ perſonæ mutatione omnia cohæreant: idque eò magis, quod hominis ſapientia non ſit aliud quàm inventio & participatio æternæ & immutabilis ſapientiæ ſeu veritatis: Tunc autem eam invenit homo & participat, ita ut & ipſe ſapiens fiat, cùm ei mens ejus amore charitatis affigitur. Dominus itaque ſapientiâ fundavit terram, ita ut immobilis inſtar fundamenti, nullo tamen fundamento nixa perſiſtat. Fundavit itaque, ut alibi, ſuper nihilum, quod admirabile opus ipſe Deus inculcat Job 38. Super quo baſes illius ſolidatæ ſunt aut quis dimiſit lapidem angularem ejus? STABILIVIT CÆLOS

PRUDENTIA, id eſt, eâdem ſapientiâ cælos naturæ indiſſolubili ſoliditate perenni motuum ac gyrorum conſtantiâ ſuper immobiles cardines, idque ipſum in nihilo firmavit.

20. SAPIENTIA ILLIUS ERUPERUNT ABYSSI, ex occultis voraginibus per fontes & flumina in apertum prorumpentes. ET NUBES RORE CONCRESCUNT, hoc eſt, vagus & fluxus ille vapor frigore in pluvias veluti in guttas roris cogitur. Quibus quatuor operibus mirabilibus totam univerſitatem viſibilem, terram, cælum, aquam & aërem complexus eſt.

22. ET ERIT VITA ANIMÆ TUÆ: vita enim vigor & ſanitas animæ eſt ſapientia, mors ſtultitia. ET GRATIA FAUCIBUS TUIS, hoc eſt quod ſuprà dixi, torques collo tuo, quamquam figuratè ſignificet ſapientiam etiam per doctrinam quæ ore & faucibus traditur, in utilitatem aliorum prorupturam.

23. TUNC AMBULABIS FIDUCIALITER, magna ſcilicet cum fiducia tamquam de divino & favore & protectione ſecurus. ET PES TUUS NON IMPINGET, quia non in tenebris ſed lumine ſapientiæ ambulabis, cujus proprium eſt non impingere, omnis enim offenſio fit, quia ab ejus luce diſceditur.

24. SI DORMIERIS, ſive ſomno oculorum ſive mortis, NON TIMEBIS, quia timoris cauſas non habebis: ſecuritas enim conſcientiæ omnem timorem excludit, quia non mala ſed bona ipſi exſpectanda ſunt, præſtante hoc ipſum caritate. Ex quo fit ut etjam ipſâ morte irruente, in pace in idipſum, imò lætitiâ dormiant & requeſcant, ut quibus non ultio ſed corona juſtitiæ repoſita eſt. His ergò duabus ſententiis motum & quietem hominis, hoc eſt, omnem vitæ & mortis diſpenſationem complexus eſt. Sic ergo ſapientiâ munitus.

25. NE PAVEAS REPENTINO TERRORE, hoc eſt, ſubitò malorum terribilium, hominum potentium occurſus.

26. DOMINUS ENIM ERIT IN LATERE TUO, inſtar ſatellitis ad cuſtodiam: quamvis inter innumeros hominum impiorum ac dæmonum laqueos & perſecutiones ambules. TAMEN CUSTODIET PEDEM TUUM NE CAPIARIS, id eſt, laqueis eorum involvaris, ita nempè ut vel vivendo eas vincas, vel ſi miſericordiùs & magnificentiùs Deus te cuſtodire velit, ut eas vincendo moriaris.

Interpoſito hoc ſapientiæ elogio, pergit ad ea præcepta quæ ſpectant proximum.

27. NOLI

27. NOLI PROHIBERE BENE FACERE &c. teporem ſcilicet verbo vel exemplo injiciendo; ut tua vitia aliorum conſortio obſcurentur, ſed ipſe potiùs eum imitare, ſi non vis præcedere.

28. CRAS DABO TIBI. Hilarem enim datorem diligit Deus, quia invitus eſt qui dando lentus eſt. Hæc duo præcepta ad bonum informant, duo ſequentia arcent à malis.

31. NE ÆMULERIS HOMINEM INIUSTUM, invidendo ejus vel potentiæ vel proſperitati, nec zelo iſto incitatus IMITERIS VIAS EIUS, ad hoc ſcilicet ut ſimili fortunâ potiaris, nam etſi in oculis hominum præſtent injuſti, apud Deum diſpar eſt ratio: quod pulchrâ quadam membri oppoſitione declarat:

32. QUIA ABOMINATIO DOMINI EST OMNIS ILLUSOR, hoc eſt, Deus deteſtatur, & à ſua familiaritate arcet omnes qui proſperis excæcati, & ſe ſeducunt, & ſibi diſſimilibus illudunt. ET CUM SIMPLICIBUS &c. id eſt, candore & animi integritate præditis familiaritatem init & ſecreta communicat.

33. EGESTAS. Hebr. maledictio, cujus effectus eſt egeſtas, A DOMINO IN DOMO IMPII, ſive citò ſive ſerò: HABITACULA AUTEM IUSTORUM BENEDICENTUR, benedictione temporali, quantum expedit, ſpirituali quantum digni ſunt ex præcedente Dei miſericordiâ.

IPSE DELUDET ILLUSORES, hoc eſt, aliorum ex felicitate temporali contemptores; Deus viciſſim deludet, riſu dignam oſtendens eorum vanitatem, ET MANSUETIS DABIT GRATIAM. Jacobus & Petrus Apoſtolus pro (manſuetis) legunt (humilibus) hoc eſt, pro animi manſuetudine & humilitate patienter ferentibus aliorum inſolentiam. Poſt gratiam autem hujus vitæ.

35. GLORIAM SAPIENTES POSSIDEBUNT, tamquam hæreditariam à Deo ſibi repoſitam poſſeſſionem: STULTORUM EXULTATIO, quâ hîc in ſæculo temporali flore vigent, IGNOMINIA, erit ſcilicet, quia æterna ignominia terminabitur.

CAPUT

CAPUT QUARTUM.

3 NAM ET EGO FILIUS FUI PATRIS MEI TENELLUS, hoc eſt, ut ipſe de ſe loquitur 3. *Reg.* 3. Puer parvulus ignorans egreſſum & introitum meum, ſed ad expedienda vel aggredienda negotia rudis, ergo & rerum imperitus, quod addit, quia nihil magis ad ſpem percipiendæ ſapientiæ erigit, quàm cùm eos quos in ſapientia callere miramur, aliquando parvulos & indoctos fuiſſe meminerimus. UNIGENITUS. Et tamen Salomoni fuerunt tres fratres, 1. *Paralip.* 3. inter quos primogenitus fuit, ut ex 2. *Reg.* 12. *verſ.* 24. clarè colligitur. Unigitus ergo vel pro primogenito exponendum eſt, permiſcentur enim illa ſubindè; vel unigenitus, Hebr. unicus, id eſt, inſtar unici ac unigeniti à matre dilectus, ut 70. indicant, atque in delitiis habitus: per quod indicat nec ſibi impedimenta addiſcendæ ſapientiæ defuiſſe, ætatis teneritudinem, & comitem ejus imperitiam, & matris indulgentiam.

4. ET DOCEBAT ME, quantumvis tenellum, ATQUE DICEBAT, pater ſcilicet, nam Hebræa virilem perſonam deſignant.

5. POSSIDE SAPIENTIAM, hoc eſt, tamquam verum & legitimum bonum tuum acquire, ſeu cura ut poſſideas ſapientiam & prudentiam, ideoque NE OBLIVISCARIS animo, NEQUE DECLINES opere, A VERBIS ORIS MEI.

6. PRINCIPIUM SAPIENTIÆ, POSSIDE SAPIENTIAM, hoc eſt, principium & caput unde inchoandum eſt hoc ut poſſidere & comparare tibi coneris ſapientiam, ET IN OMNI POSSESSIONE TUA, ſive per omnem poſſeſſionem, omnium ſcilicet poſſeſſionum aliarum diſpendio, ACQUIRE PRUDENTIAM, inſtar Euangelici negotiatoris, qui venditis omnibus ſuis comparavit eam. *Acquire* autem eodem Hebr. verbo exprimitur quo ſuprà ſæpiùs *poſſidere* tranſtulit, & propriè ſignificat emere & comparare, ſcilicet ad poſſidendum. Hîc ergo ſeipſum exponit.

9. DABIT CAPITI TUO AUGMENTA GRATIARUM, ſive, addet gratiam capiti &c. ut ſuprà dixit c. 1. *verſ.* 9. Quod quid ſit exponit,

ET

Digitized by Google

ET CORONA INCLYTA PROTEGET TE, ideſt, ſapientia capiti tuo inſtar diadematis, quo tamquam vitiorum domitor coronaberis, ornamentum erit, & ſimul contra malorum incurſum munimentum. Hoc in ipſo Salomone luculenter patuit, qui omni etjam ſæculari gloriâ enituit, & contra adverſantia invictus perſtitit, quamdiu indivulſus adhæſit ſapientiæ.

10. AUDI ET SUSCIPE VERBA, intimo ſcilicet corde, quod toties hîc & infrà inculcat, ut ſignificet, non tantùm ſe de rebus magnis, unde totius vitæ & æternitatis momenta pendeant, locuturum; ſed etiam ſe perſpectum habere, quàm ſit difficilè, lubricam ætatem inter tot illecebras, tantam malorum exemplorum turbam, tantam bonorum raritatem, tantam hominum fragilitatem, adeoque ignorantiam ad ſectandam virtutem inducere.

12. QUAS CUM INGRESSUS FUERIS, incipiendo eas uſu & exercitatione terere, NON ARCTABUNTUR GRESSUS TUI, quia non invenies eas ampliùs anguſtas & difficiles, ſicut anteà cùm eas priùs ingredereris. Incipientibus enim mirum in modum ardua ſunt præcepta ſapientiæ & arcta via quæ ducit ad vitam, propter innumerabilium cupiditatum pertinacem reniſum: quibus extirpatis paulatim per cæleſtem amorem dilatatur cor, fiuntque omnia lata & facilia ut fiat illud quod dicit Pſalm. Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilataſti cor meum. Unde addit, ET CURRENS NON HABEBIS OFFENDICULUM, in quod impingas, vel quod te remoretur., eò quòd amor dilatavit, complanavit, æqualem ac facilem viam fecit: Ut enim, inquit Auguſtinus, ab amante non laboratur, vel ipſe labor amatur.

16. NON ENIM DORMIUNT NISI CUM MALEFECERINT, ideſt, tanto malè agendi, adeoque aliis nocendi ac ſupplantandi ſtudio accenſi ſunt, ut non poſſint ſecurè ſe ad quietem componere, niſi vel aliquod flagitium in corrumpendis ſemetipſis, vel facinus in opprimendis aliis deſignaverint. Illa eſt enim natura ſollicitudinis ut ſomnum auferat. Et cur hoc? quia ſcilicet.

17. COMEDUNT PANEM IMPIETATIS &c. quia malitiâ & iniquitate tamquam cibo & potu paſcuntur.

18. JUSTORUM AUTEM SEMITA QUASI LUX &c. quaſi dicat, vivendi ratio juſtorum auroræ ſimilis eſt, quæ ſuccedentibus

BIBLIOTECA ... ROMA

Digitized by Google

lucis incrementis aucta tandem ad meridiem pertingit: ſic enim poſtquam per primam converſionem lux orta eſt juſto, ita ut tamquam in aurora hæſitanter & titubanter quid juſtum quid injuſtum intelligat; paulatim iens de virtute in virtutem illuminatur magis ac magis, donec ad illum perfectum æternitatis diem perveniat, qui, ut inquit Auguſtinus in *Pſalm.* 83. nec ortum nec occaſum habet, cui non cedit heſternus, quem non urget craſtinus, ubi inſtar perfectæ diei, id eſt, meridici ſplendentis ac ferventis lux videndi & ardor amandi in ſommo eſt.

19. VIA IMPIORUM TENEBROSA. Imò tenebræ & caligo, ut inquit Hebræus, hoc eſt, nihil niſi error & ignorantia quæ per peccandi conſuetudinem & ipſæ paulatim denſiores fiunt, donec ad ipſas tenebras exteriores inferni perveniant. Unde etiam NESCIUNT UBI CORRUANT, quia nec peccata, in quæ ruunt, agnoſcunt, nec in quæ mala tenebrarum ac pœnarum perventuri ſint.

23. OMNI ſive diligentiſſimâ CUSTODIA SERVA COR TUUM, mentem ac voluntatem, imitatione ſcilicet naturæ, quâ cor animalis tamquam vitæ totius originem multiplici vallo, membranis coſtiſque munivit. QUONIAM EX IPSA VITA PROCEDIT. Quidquid enim in actionibus rectum, ſanum, ac vivum eſt, ex voluntatis origine rectitudinem habet. Hæc autem cuſtodia fit, ut docet Auguſtinus in *Pſalm.* 140. duas portas ejus claudendo, cupiditatis ac timoris; per quas quidquid terrenum appetitur vel timetur, ingreditur. Vide eum latiùs. Sed obtenta cordis rectitudine, aliorum etiam membrorum uſus corrigendus eſt, in primiſq; ac linguæ. Itaque

24. REMOVE A TE OS PRAVUM, ne prava quæcumque & maxima detractoria, ut ſequitur, loquatur.

25. OCULI TUI RECTA VIDEANT, id eſt, in rectum adverbialiter, ea ſpectando quæ ante te ſunt, non huc illuc torquendo. Oculi enim ſtultorum in finibus terræ. Significatur ergo modeſtus quidem oculorum uſus, ſed magis tamen præcipuè mentis oculos debere in rectum actionum tuarum maximeque totius vitæ ſcopum defigi, non obliquis intentionibus depravari. ET PALPEBRÆ TUÆ PRÆCEDANT GRESSUS TUOS. Quod fit, ut inquit S. Gregor. 3. *part. Paſtoral. curæ*, cùm operationem noſtram conſilia recta præveniunt: Citiùs enim corruit, qui quò pedem operis ponere debeat

Digitized by Google

debeat per palpebram conſilii non attendit. Quod in eadem metaphora pedum & itinera rium perſiſtens, clariùs attexit:

26. DIRIGE SEMITAM PEDIBUS TUIS &c. ſapientiæ nempè examine proſtituendo tibi rectam viam, per quam ambules: ſic enim fiet ut omnes actiones per ſapientiam directæ immobiliter ſine errandi periculo in juſtitia firmentur. Ita verò rectam & regiam æquitatis viam in omnibus tene,

27. NE DECLINES AD DEXTERAM VEL SINISTRAM. Admodum variis modis hoc ab Interpretibus exponitur, ſed nullus melior quàm ſcriptura ſui interpres: ſtatim enim addit, AVERTE PEDEM TUUM A MALO, quaſi dicat, Tunc non declinabis neque exceſſu quaſi in dextram, neque defectu quaſi in ſiniſtram à regia via, ſi averteris te ab omni peccato. Ut enim S. Hier. in *cap.* 30. Iſaiæ hunc locum exponit, ab utraque parte quidquid ſupra modum eſt, in vitio eſt. Quia verò variis modis fit ille deflexus à medio, hinc diverſos ex iis prout inſtituto ſuo conveniebant, arripuerunt Interpretes, quibus quidem ſenſus loci, ſed inadæquatè exponitur. Auguſtinus itaque *Epiſt.* 47. Ne declines, inquit, in dextram, id eſt, ne bona opera tibi aſſignes non Deo, vel ne te dicas eſſe ſine peccato; nec in ſiniſtram, ne de gratia ſecurus liberè te peccatis tradideris. Alii, ne proſperis efferaris, vel frangaris adverſis. Alii, ne amicorum ſtudio vel inimicorum odio nimium tribuas. Nazianzenus *Orat. De moderatione in diſput. ſervanda*, ne ſegnitie vel acrimoniâ excedas. Alii aliter. AVERTE PEDEM TUUM A MALO, hoc eſt, à viis obliquis adeoque perverſis, quæ ſiniſtræ ſunt, ut ſequitur: rationem enim ſubdit:

28. VIAS ENIM QUÆ A DEXTRIS SUNT, hoc eſt, virtutis vias, quæ juſtos ad Dei dextram ducunt, NOVIT DOMINUS, approbando eas tamquam rectas & regulæ ſuæ conformes: Novit enim Dominus vias juſtorum, quia ipſe eas gratiâ ſuâ fecit in homine, ut Auguſtinus loco citato. Non tamen approbat Deus, ut in ipſis viis quæ à dextris ſunt, hoc eſt, in virtutis via declinetur ad dextram vel ſiniſtram, ut verſu ſuperiore dictum eſt; hæc enim multùm differunt: nam ut Nazianzenus dicit, nemo debet eſſe ſapientior quàm conveniat, nec lege exactior, nec luce ſplendidior, nec amuſſi rectior, neque præcepto divino ſublimior.

29. IPSE RECTOS FACIET CURSUS TUOS, gratiæ ſuæ beneficio

Digitized by Google

neficio eos dirigendo & faciendo: hæc enim eſt ratio cur eos novit Dominus. ET ITINERA TUA IN PACE PRODUCET, pacificando hîc effrænes animi tui motus, donec æternâ illâ & incommutabili Dei pace potiaris.

CAPUT QUINTUM.

2 NE ATTENDAS FALLACIÆ MULIERIS, figendo vel oculos in fallacem ejus formam, vel aures in verba ad fallendum compoſita.

3. FAVUS ENIM DISTILLANS LABIA MERETRICIS, quia ſcilicet verba dulciſſima & grata inſtar favi qui fluit melle profundunt. ET GUTTUR EIUS NITIDIUS, id eſt, mollius atque lenius, OLEO. Nam ſicut oleum mollitie & nitore præſtat; ita omni ſuavitate & lenitate omnia verba ſua condiunt, ut demulceant. Sed quia cum amaritudine digeri ſolet quod cum dulcedine bibitur;

4. NOVISSIMA ILLIUS AMARA QUASI ABSYNTHIUM, quia doloribus remorſuum ac pœnarum replent animam loco mellis, & loco lenitatis ACUTA QUASI GLADIUS BICEPS, ſive utraque parte ſcindens, quia ſæpè temporali, ſemper ætenâ morte interficiunt animam. Has enim metaphoras exponens,

5. PEDES EIUS, inquit, DESCENDUNT IN MORTEM, id eſt, vitæ ejus ratio ad mortem ac damnationem æternam rectâ tendunt, ut eodem neceſſe ſit eos pergere, qui cum ea verſantur. VAGI SUNT GRESSUS EIUS, quia ut *cap. 7. verſ.* 10. & 11. pulchrè deſcribitur, nihil magis proprium eſt hujuſmodi mulierum, quàm huc illuc extra domum vagari: quâ greſſuum inſtabilitate & morum inconſtantiâ adumbratur, quâ ita variis libidinum deſideriis ac motibus æſtuant, ut earum vitæ ratio ſit inveſtigabilis ſive cognitu perdifficilis; nunc enim volunt, nunc nolunt; nunc amant, nunc oderunt; nunc zelant, nunc abominantur. Plerique veteres hæc de hæreſi intelligunt, quæ inſtar comptæ mulieris eloquii dulcedine parvulos ſenſu ſolet decipere. Alii de carne ſuis illecebris illiciente: quæ veriſſima quidem ſunt, ſed ſenſu, ut videtur, tropologico.

9. NE DES, hoc eſt, ne fortè ſi vel foribus domûs ejus appropinques, contingat inde ut des (pendet enim ſententia à præcedentibus) ALIENIS mulierculis nullo veræ benevolentiæ aut conjugii vinculo

Digitized by Google

vinculo conjugatis, HONOREM TUUM, quia & fama, quæ divitiis multis præſtat, tali probro polluitur, & honor ille imaginis Dei, templi Dei, membri Chriſti, contaminatur. ET ANNOS TUOS, deterendo ætatis florem, frangendo valetudinem, breviando annorum curriculum hujuſmodi commercio: Quæ animo ita ſunt belluino & crudeli, ut nullâ vel honoris tui, vel opum, vel valetudinis, vel vitæ, vel ſalutis æternæ perditæ commiſeratione moveantur, imò deceptum derideant.

10. NE FORTE IMPLEANTUR EXTRANEI VIRIBUS TUIS, dùm meretrices, paraſiti ac lenones ditantur facultatibus tuis, quibus in ſæculo valebas ac robuſtus eras: quas mox *labores* vocat, quia laboribus & ſudore comparantur.

11. ET GEMAS IN NOVISSIMIS &c. ſerò tandem magno gemitu pœnitendo: idque duabus de cauſis; quòd nempè CONSUMPSERIS CARNES TUAS, innumeris ſcilicet morbis per immodicam intemperantiam irruentibus, & quòd ſalutaria conſilia contempſeris; unde exclames:

14. PENE FUI IN OMNI MALO, id eſt, omni ferè malorum genere obrutus fui iſto vivendi inſtituto, nempè vitiis morum, inopiâ, ignominiâ, morbis, denique æternæ damnationis vinculis obnoxius: idque (quæ non parva calamitatis portio eſt) in oculis totius Eccleſiæ, ubi tot probitatis exempla nihil mihi profuerunt.

15. BIBE AQUAM DE CISTERNA TUA. S. Hieron. *in cap. 4. Amos*, exponit de doctrina veritatis quæ ex Eccleſia Catholica bibenda eſt, non ex hæreticis, ſubſcribit ei Salonius. Auguſtinus verò 2. contra Creſcon. c. 14. vult ſignificari ex aqua Spiritûs ſancti eſſe bibendum, quæ Eccleſiæ propria eſt, & cujus nullus alienus eſt particeps. Origines *Hom. 12. in Num.* de ſcientia Trinitatis atque aliarum rerum. *Baſilius in Pſalm.* 14. de propriarum & non alienarum facultatum uſu. Sed hi ſenſus myſterium non literam videntur ſequi: quam de uxore exponendam eſſe expreſsè docet Chryſoſt. *Hom. 1. in Matth. item in Pſalm.* 9. paulò poſt initium: cui Beda adhæret. Senſus ergo eſt, ſi æſtu concupiſcentiæ uraris, BIBE AQUAM DE CISTERNA TUA, id eſt, propriæ non alienæ uxoris uſu ſitim extingue. Sic autem bibe, ut

16. DERIVENTUR FONTES TUI FORAS, ut nempè proles ex

D legitimo

legitimo concubitu, ſicut fontes ſive rivuli ex ciſterna prodeant, & in plateis conſpiciantur: quod ex meretriciis amoribus vix contingit.

17. HABETO EAS SOLUS, quaſi dicat, ſic caſtè cum uxore vivas, ut nullâ ei datâ adulterii occaſione, habeas eas aquas ſive proles ſolus, ſic nempè ut nemo præter te tamquam ſpuriarum prolium pater ſit. NEC SINT ALIENI PARTICIPES TUI, ut ſcilicet proles aliorum tibi adſcribantur, & hæreditatis tuæ tuorumque laborum participes ſint, ut in adulteriis fieri ſolet. Sic autem vivendo,

18. SIT VENA TUA BENEDICTA, hoc eſt, uxor tua à Deo fœcunditate donabitur ac benedicetur: Probrum enim & maledictio erat olim ſterilitas,

19. CERVA CHARISSIMA, ſcilicet ſit tibi uxor tua, quod dicit vel propter puritatem congreſsûs conjugalis, ut vult Chryſoſt. *in Pſalm.* 9. vel quòd inſtar cervarum, quæ tranantes mare caput in dorſum præcedentis inclinant, onera conjuges ſua invicem ferre debeant, ut indicat Auguſt. *lib.* 83. *qq. q.* 71. vel quòd illa animalia ab hominibus in delitiis habeantur: Innocens enim & mitis eſt natura cervorum, inquit Ambr. Præfatione *in Pſalm.* 41. UBERA EIUS INEBRIENT TE &c. id eſt, ejus ſolius amplexibus ſatieris. Quæ omnia non eò tendunt, ut virum doceat voluptatem ex conjugali toro venari, ſed legitimâ conjuge eſſe contentum, ſi quid autem præter congreſſum ſolius prolis causâ appetendum, etiam in conjuge fiat, ſecundùm veniam, non ſecundùm imperium permitti, hoc eſt, delictum illud propter honeſtatem nuptiarum condonari, non juberi.

21. RESPICIT DOMINUS VIAS HOMINIS &c. Terrorem hunc contra ſecretum & latebras fornicatorum opponit. Oculus enim adulteri obſervat caliginem dicens, Non videbit me oculus &c. Job 24. quaſi dicat, ſi tot mala non timeas, ſaltem oculos Dei omnia videntis recordare. At ſi videt Deus, cur ergo tam impiis non ſtatim manus & vincula injicit? Reſpondet:

22. INIQUITATES SUÆ CAPIUNT IMPIUM, quia captivum tenent, & ita pœnæ obnoxium, Deo ſemper ſiſtunt, ut effugere non poſſit, ne quidem per pœnitentiam, niſi ipſe Deus illam det. ET FUNIBUS PECCATORUM SUORUM CONSTRINGITUR, quibus ut firmiſſi-

Digitized by Google

firmiſſimis vinculis nectitur, cùm exire voluerit, inquit Hieron. in *cap.* 5. *Iſaia.* Unde & funes vocantur peccata, quia unum alteri addendo ac ſemper torquendo texuntur: quod quomodo fiat, ſimilitudine catenæ exponit luculenter Auguſt. 8. *Confeſſ. cap.* 5.

CAPUT SEXTUM.

1 DEFIXISTI APUD EXTRANEUM MANUM TUAM &c. id eſt, ſi contigerit te fidem dare extraneo pro amico, manuum defixione & contactu, ut in ſtipulationibus fieri ſolet: qui ritus etiam *cap.* 23. indicatur. Noli eſſe cum his qui defigunt manus, & qui vades ſe offerunt pro debitis. Quibus verbis deterret non ab amici dilectione, quæ ut mutuum ita magis ſponſionem in neceſſitate poſtulat; ſed ne præcipitanter ac temerè fiat, ne hâc ſpondendi temeritate, vel paupertate prematur familia, vel litibus exagitetur. Quorum utrumque caveri debet; ut ſapientiæ cum tranquillitate vacetur. Hoc autem loco in primis monet, ut ſi fidejuſſio facta eſt, ſe quàm citiſſimè liberet, verum debitorem ad debiti ſatisfactionem, ut æquitas poſtulat, excitando. Hinc

3. TEMETIPSUM, inquit, LIBERA à ſponſionis vinculo, QUIA INCIDISTI IN MANUM PROXIMI TUI creditoris, qui te loco veri debitoris obſtrictum tenet. Sponſionem hanc intelligit S. Gregor. 3. *part. Paſtoral. curæ*, & Beda, à Prælato pro animabus ſuæ curæ creditis fieri Deo, qui amicus eſt in ſponſione, ſed extraneus in exigenda ratione. Singula apud ipſos vide latiùs.

6. VADE AD FORMICAM &c. Pulcherrimâ hâc formicarum conſideratione, de quibus mira tradunt Authores, Baſil. 9. Hexameron, Ariſtoteles, Plinius &c. literaliter ad laborem pro honeſtis rebus aſſequendis hortatur, ſive ſint temporalia vitæ ſubſidia, ſive bonorum operum merita, ſive aliud quid: Non enim neceſſe eſt, ut quidam volunt, de ſolis divitiis parandis accipere. Hinc eſt enim quod S. Auguſtinus ex hoc loco monet *lib. cont. Adimant. cap.* 24. & in *Pſalm.* 66. in æſtate, id eſt, rerum tranquillitate ſapientiæ eſſe ſtudendum, ut in adverſis inde vivamus, & difficultatibus reſiſtamus. Hinc Cyrillus Hieroſol. *Catecheſi* 6. Baſil. *in Hexam. Homil.* 9. & alii, ſignificari volunt in hac vita veluti æſtate, meritorum cumulos eſſe congerendos, ut inde in futurum vivamus: omnium

enim eſt eadem ratio, opus videlicet diligentiâ.

7. QUÆ CUM NON HABEAT DUCEM, qui exemplo præeat, NEC PRÆCEPTOREM, qui præcipiendo penſum exigat, NEC PRINCIPEM, qui caſtiget ignaviam.

8. PARAT IN ÆSTATE CIBUM SIBI, memor hyemis futuræ.

11. ET VENIET TIBI QUASI VIATOR EGESTAS, hoc eſt, quaſi curſor, ut eſt *Proverb. cap.* 24. qui ſcilicet celeriter te ex improviſo opprimat. ET PAUPERIES QUASI VIR ARMATUS, à cujus tyrannide & poteſtate oppreſſus te expedire non potes. Quia verò multam malitiam docuit otioſitas, & hoc hominum otioſorum genus pauperie preſſum per prærupta vitiorum deſerto Deo ſe ſoleat præcipitare, hinc deſcribit ſuis coloribus verum

12. APOSTATAM, id eſt, qui inſigni impietate Deum deſerit, non tantùm à religione, ſed vel à bonis moribus in ſcelera deficiendo. Hic itaque eſt VIR INUTILIS, id eſt, nullius planè frugis vel ſpei, GRADITUR ORE PERVERSO, aliud ore promens, aliud corde premens. Hinc etiam vel nocendi vel illudendi ſtudio, ut ab improbis fieri ſolet ſimulantibus amicitiam, tegentibus verò riſum vel hoſtilitatem,

13. ANNUIT OCULIS, TERIT PEDE, DIGITO LOQUITUR, id eſt, ſociis improbitatis vel oculo, vel pede, vel digitis, ſubſannandi vel nocendi ſigna præbet, apertis interim verbis benignitatem præ ſe ferens. De quo & Pſalmus, Oderunt me gratis, & annuerunt oculis. Hanc ergo oculis duplicitatem exponens.

14. PRAVO, inquit, CORDE MACHINATUR MALUM, ET OMNI TEMPORE IURGIA SEMINAT, ſpargendo ſcilicet jurgiorum cauſas unde naſcantur. Ea eſt enim eorum natura, ut ex leviſſimis cauſis ſuſpiciones fotæ adoleſcant. Hoc autem ut contingat, neceſſe eſt dum coram præferunt amicitiam, abſentibus detrahunt, verbis blandiuntur, geſtis & factis apud alios illudunt & nocent. Quam autem ſit deteſtabilis hæc diſcordiæ ſeminatio, comparatione ſex gravium peccatorum, quibus tamen eſt deteſtabilior, exaggerat.

16. ET SEPTIMUM DETESTATUR ANIMA EIUS, præ cæteris omnibus: reliqua enim vel vitæ temporali, vel aliis bonis nocent, ſeptimum autem fraternam ipſam charitatem omnium virtutum maximam ex profeſſo oppugnat.

17. OCULOS SUBLIMES, quibus animi arrogantia exprimitur.

18. COR-

Digitized by Google

18. COR MACHINANS COGITATIONES PESSIMAS, ſtudioſè ſcilicet excogitans nocendi artes & modos. Cordi autem ſic medius datur inter ſex vitia ſicut & inter partes corporis locus, ut fons eſſe deſignetur, unde omnia profluant. PEDES VELOCES AD CURRENDUM IN MALUM, præ malefaciendi ardore vel conſuetudine.

22. CUM AMBULAVERIS, GRADIANTUR TECUM, id eſt, ita animus tuus ex legis Dei mediatione ſuſpenſus ſit, ut quidquid agas, ſive ambules, ſive cubitum concedas, ſive evigiles, ſemper de ea ſollicitus cogites, ne aliis intentus ab ejus præſcripto abripiaris. Rationem enim addens,

23. QUIA, inquit, MANDATUM LUCERNA, ut ad ejus lumen tamquam in nocte hujus ſæculi ambules. ET LEX LUX, illuminans oculos, ut videant quid agendum ſit. Si enim pedes vacillant ſine lumine, & manus errant, quantò magis ad verbi divini lumen erigenda ſunt animi noſtri veſtigia & mentis inceſſus, ut inquit Ambroſ. *Serm.* 14. *in Pſalm.* 118. Nam citra hujus lucernæ ductum, ubi putas quod luceat, ibi gurges eſt, & ubi putas ſolidum eſſe & ſiccum, ibi lubricum eſt, inquit idem: quod maximè locum habet, ſi rationibus humanis velis conſcientiam dirigere. ET VIA VITÆ, ad quam tamquam via ducit, INCREPATIO DISCIPLINÆ, quâ diſciplinatè & ordinatè ſive per ipſam legem ſive per homines, ſive per flagella Dei vitia increpantur, ut emendentur.

25. NON CONCUPISCAT PULCHRITUDINEM EIUS COR TUUM: Qui enim ve viderit ad concupiſcendam, jam mœchatus eſt eam in corde ſuo. Vitandum ergo monet in primis curioſum pulchritudinis aſpectum, ut ſic, ſecundùm Auguſtini præſcriptum, oculi etſi jaciantur in aliquam, figantur tamen in nullam. NE CAPIARIS NUTIBUS ILLIUS. Oculus enim meretricis laqueus eſt peccatoris, inquit Ambroſ. *lib.* 1. *de Abel cap.* 4. Qua de cauſa ſi neſcis, non ita certum eſt, inquit, ferrum ex ſilice ignem excutere, quàm oculum ex oculo amorem, cum ſe mutuò petunt. PRETIUM ENIM SCORTI VIX EST UNIUS PANIS, res nempè viliſſima, quia quod ex ea petitur momentaneum; & tamen cùm tam abjecta ſit, VIRI PRETIOSAM ANIMAM CAPIT, utpotè quam à Creatore abreptam morti æternæ obnoxiam ſibi & diabolo captivam facit.

28. AUT AMBULARE SUPER PRUNAS, quantumvis eas celeri gradu ſuperſiliant, UT NON COMBURANTUR PLANTÆ EIUS, qui-

Digitized by Google

bus etſi non vulnus lethale infligatur, certè vel bullæ exuſtulatione turgeſcunt.

29. SIC QUI INGREDITUR AD MULIEREM PROXIMI, non tantùm concubitum ejus, ſed vel colloquium, vel contactum, vel familiaritatem frequentans, NON ERIT MUNDUS, à nominis & famæ maximeque variis cogitandi & concupiſcendi illecebris & inquinationibus. Hanc enim vel ſolam familiaritatem ſeverè prohibens Eccleſiaſticus, eâdem ignis ſimilitudine: Colloquium, inquit, illius quaſi ignis exardeſcit, ex tenui ſcilicet cogitationum ſcintillula in incendium erumpens. Cum aliena muliere non ſedeas omninò, nec accumbas cum ea ſuper cubitum. Mira eſt enim hujus ignis natura, cùm enim alios urendo torqueat & avertat, hîc urendo allicit, ſed poſt uſtionem livor & plaga. CUM TETIGERIT EAM, vel ſolo manuum tactu: ſicut enim ad tactum caudæ ſerpentis caput repentè convertitur, quantumvis diſtet; ita vitioſus contactus, etiamſi vel manu fiat, à capite uſque ad extremos ungues ad conſenſum voluptatis pertrahitur totum corpus, inquit Baſil. *lib. De virginit.* Poteſt tamen illud (NON ERIT MUNDUS) exponi, non erit immunis à pœna, prout innocentem eſſe, ſæpè apud Hebræos ſonat, ut ſcilicet, ſicut ignis ſine gravi læſione tangi non poteſt, ita nec ſine gravi animi ſupplicio pollui uxor alterius. Nam ut ait Ambr. in Apologia David poſteriore, Qui uritur corde, comburitur corpore.

30. NON GRANDIS EST CULPA &c. lætifera quidem, ſed veniâ dignior, tùm quia fit, vel quando fit, UT ESURIENTEM IMPLEAT ANIMAM, id eſt, neceſſitatis causâ, tùm etiam quia ut infrà ſequitur, per reſtitutionem læſus placari poteſt.

32. QUI AUTEM ADULTER EST, PROPTER CORDIS INOPIAM &c. nullius ſcilicet prætextu, ſive voluptatis, cùm & adulter ferè uxorem habeat, vel neceſſitatis adulterium excuſante, ſed ſolâ animi cæcitate & impotentiâ abreptus, PERDET ANIMAM SUAM. Quod egregiè ponderat S. Chryſoſt. *Homil.* 3. in Iſaiam.

35. NEC SUSCIPIET PRO REDEMPTIONE DONA PLURIMA, quia non ita ſordidi animi ſolet eſſe maritus, ut pro compenſatione adulterii, quemadmodum furti, pretium pecuniarum velit accipere, ſed ſolo ſanguine adulteri hoc crimen à maritis expiari conſuevit. Ex quibus omnibus colligi vult, quantò ſit furto gravius adulterium.

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT SEPTIMUM.

3 LIGA EAM IN DIGITIS TUIS, ut ſcilicet ſit tibi inſtar ſigni quod memoriam excitet, & inſtar annuli, quo amorem, ut eam etiam operando, quod digitis fieri ſolet, poſſis perficere. Nam & annulus inter cætera erat etiam amoris maximè nuptialis ſymbolum. Itaque ſi tibi ut juveni amare lubet, DIC SAPIENTIÆ, SOROR MEA ES, id eſt, ama ſapientiam, & conjunge eam tibi caſto amore, ut quaſi ſoror tibi ſit familiaris: ET PRUDENTIAM VOCA AMICAM TUAM, quam tibi ſcilicet ut ſponſam aſſumas, amator factus formæ illius, quam ideò ſororem appellaverat, ut ejus amplexus caſtiſſimos eſſe ſignificaret. Ad hoc autem tibi conducet hoc ſapientiæ connubium, UT ipſa ſuis amoribus implicatum tamquam zelo tuæ caſtitatis incitata CUSTODIAT TE A MULIERE EXTRANEA, à qua quàm difficilè parvuli, ſenſu ſcilicet, id eſt, inſipientes, qui ſapientiæ connubio deſtituti ſunt, liberentur, apto exemplo oſtendit, in quo graphicè libidinis occaſiones, ſcilicet otium, locorumque ac temporum ſuſpectorum frequentationem, meretricum ingenium & mores, peccantiumque pœnas ac damna depingit.

10. GARRULA. Loquacitas enim proſtitutis agnata eſt, ita ut quædam meretrix cùm ſecretum celaſſet, tamquam prodigium aliquod ſimulachro digna viſa fuit, ut Author eſt Plinius. VAGA. Vagatio enim matronis indecora eſt ac interdicta; impudicitiæ verò & proſtitutionis non leve indicium.

14. VICTIMAS PRO SALUTE DEVOVI, ſive voveram anteà, pro tua ſcilicet ſalute. Hebr. pacificas, quia ſcilicet pro ſalute ac beneficio obtento vel obtinendo offerri ſolebant. HODIE REDDIDI VOTA MEA, offerendo ſcilicet victimas quas voveram, ex quibus quia carnes ferri poterant, & inſtrui ſolemne convivium lætitiæ causâ, hinc addit,

15. IDCIRCO EGRESSA SUM IN OCCURSUM TUUM &c. nempè ut tecum, cujus cauſa hæc facta ſunt, lætitiæ & genio indulgeam.

16. INTEXUI FUNIBUS, vel byſſinis ſive pretioſis ad ornatum, vel

Digitized by Google

vel aliis in quibus lectus ſuſpenditur ad mollitiem.

17. ASPERSI CUBILE MEUM MYRRHA &c. id eſt, fragrantibus aromatum odoribus ad delitias.

19. NON EST ENIM VIR IN DOMO, cujus inſidias timeas.

20. SACCULUM PECUNIÆ SECUM TULIT, magnam ſcilicet pecuniæ ſummam ad itineris impenſas, ideoque diu commoraturus eſt. IN DIE PLENÆ LUNÆ REVERSURUS EST, id eſt, die ſtatutâ, ut habent Hebræa, quem noſter particulari deſcriptione expreſſit.

22. STATIM EAM SEQUITUR QUASI BOS DUCTUS AD VICTIMAM, ſcilicet non reſiſtens, ſed laſciviens tamquam ad paſcua ducendus, nec diſcernens, an ad pabulum an ad macellum ducatur. ET IGNORANS QUOD AD VINCULA STULTUS TRAHATUR, quia & peccati iterandi deſiderio & arctiſſimâ conſuetudine, & pœnæ æternæ & temporalis nexu tamquam vinculis indiſſolubilibus implicatur. Hoc autem tam diu ignorat.

23. DONEC TRANSFIGAT SAGITTA JECUR EJUS, id eſt, donec peccato perpetrato ictum lethalem vel mariti furore, vel divinâ ſententiâ vibratâ, ejuſque perpetuo vibrandi timore accipiat.

26. FORTISSIMI QUIQUE INTERFECTI SUNT AB EA. Multi enim poſt confeſſionum victoriarumque calcata certamina, poſt magnalia & mirabilia & ſigna uſquequaque monſtrata noſcuntur cum his omnibus naufragaſſe, ut eſt lib. de ſingularitate Clericorum apud Cyprian. Unde rectè monet Hieronymus Nepotianum: Nec de præterita caſtitate confidas; nec Sampſone fortior, nec Davide ſanctior, nec Salomone poteris eſſe ſapientior.

27. VIÆ INFERI DOMUS EIUS, id eſt, viæ quæ tendunt ad ejus domum, rectâ ad inferos tendunt, adeoque ad ipſiſſimum cubile æternæ mortis. Totum autem hunc locum à verſu 6. uſque ad finem S. Ambroſ. lib. 1. de Cain & Abel cap. 4. latè exponit de voluptate ejuſque illecebris, quibus virtuti adverſatur. Beda verò in hunc locum, de hæreſi: quos videat qui volet.

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT OCTAVUM.

MUlieris impudicæ orationi contrariam inducit orationem Sapientiæ quaſi alterius mulieris, quæ miris laudibus tùm doctrinæ ſuæ, uſque ad *verſ.* 12. tùm mirabilium operum ſuorum, quæ in hominibus operatur, uſque ad *verſ.* 23. vel quæ jam olim cum Deo condendo mundum operata eſt, uſque ad *verſ.* 32. tùm denique præmiorum pollicitatione ac pœnarum interminatione homines ad ſe invitat.

Sapientiam hanc plerique recentiores communem faciunt creatæ, & increatæ ſapientiæ per proſopopeiam; ſed miro conſenſu omnes veteres qui contra Arianos decertarunt, de Sapientiâ ſecunda Trinitatis perſonâ exponunt: quod de verſu 22. & ſeqq. dubitare nemo poteſt. Aliqua tamen ſunt, quæ plerique veterum textui, 70. inhærentes, de Sapientia ſecundùm humanitatem exponunt, alia verò ſecundùm divinitatem, ſecundùm quam nos omnia conformiter interpretabimur.

1. NUNQUID NON SAPIENTIA CLAMITAT? abruptum exordium eſt, quaſi occurrendo objectioni, qua quis impudicitiæ ſuæ aliiſve delictis ignorantiam veritatis poſſet obtendere: ſapientia enim ubique clamitat eo modo quo latiùs *cap.* 1. *verſ.* 21. diximus.

2. IN SUMMIS EXCELSISQUE VERTICIBUS, montium ſcilicet impendentium, SUPER VIAM, per quam viatores tranſeunt, ut ex illis verticibus, veluti ex ſcopulo in viam proſpectans paſtor aberratica via revocet, & ad iter rectum hortetur. IN MEDIIS SEMITIS STANS, ubi ſcilicet multæ ſemitæ, ut in bivio vel trivio, concurrunt, & itinerantes reddunt ancipites.

3. JUXTA PORTAS CIVITATIS, ubi apud judicum ſubſellia turba ad judicium confluebat. Significat ergo ſapientiam ubique ſe interponere, monere, & vellicare.

10. ACCIPITE DISCIPLINAM MEAM, ET NON PECUNIAM, id eſt, præ pecunia, ſicut hoc exponunt ſubjuncta verba, ea phraſi, quâ dicitur, Miſericordiam volo & non ſacrificiùm: ſequitur enim, & ſcientiam Dei plus quàm holocauſta. Quamquam & ipſius pecuniæ electio ſive ſtudium prorsùs poſſet dici prohiberi; ſtudium enim pecuniæ & ſapientiæ ſe mutuò interimunt.

12. EGO SAPIENTIA HABITO IN CONSILIO, quidquid enim prudenter & ſolerter & cum conſilio etiam ab hominibus cogitatur aut geritur, non poteſt eſſe ſine humana ſapientia, cujus illa differentia & nutrix & promotrix & amatrix eſt. Sapientia enim Dei eſt ipſa Veritas Dei, à qua omnis cogitatio vera formatur. ET ERUDITIS INTERSUM COGITATIONIBUS, ſupple, ſuggerendo quid ſapienter vel cogitandum vel agendum ſit Nam è contrario Spiritus ſanctus auferet ſe à cogitationibus quæ ſunt ſine illa.

13. TIMOR DOMINI, quo Deus ut pater profundâ reverentiâ timetur, & quem ut præſtantiſſimum fructum ego ſapientia in animabus operor, ODIT MALUM, quo Deus ac ſapiens offendi poſſet. Neque mirum, quod alios omnis mali oſores efficiat, quia ego ipſa DETESTOR ARROGANTIAM, tamquam omnium peccatoram & malorum initium, ET VIAM PRAVAM, actiones ſcilicet ipſas exteriores à ſuperbia depravatas, ET OS BILINGUE, quod apud hos unâ linguâ, apud illos utitur aliâ, nempè non immutabilem veritatem, ſed mutabiles hominum voluntates intuendo vel alias rationes humanas: ex quo fit ut etiam ille bilinguis dicendus ſit, qui aliud loquitur ore quàm corde.

14. MEUM EST CONSILIUM &c. quia & prudentiam in intelligendo, & juſtitiam in agendo, & fortitudinem in perferendis difficultatibus ego ſapientia inſpiro.

15. PER ME REGES REGNANT &c. quantum vis mali: Non eſt enim poteſtas niſi à Deo, nam etiam talibus dominandi poteſtas non datur, niſi ſummâ Dei prudentiâ, quando res humanas judicat talibus Dominis dignas, ut Auguſt. 5. *De Civit. cap.* 19. Sed quo tandem modo tantorum operum ſapientia effectrix homini conſiliabitur, occurrit ipſa;

17. EGO DILIGENTES ME DILIGO, ET QUI MANE &c. quaſi dicat, amantibus & vigilanti ſtudio me quærentibus, ego me ut amicam magis magiſque inſinuo. Ille autem amat ſapientiam, qui divinæ veritatis lucem in omnibus ſuis operibus quærit, & amat & ſequitur, Nec inveniet me nudam & incomitatam, quia

18. MECUM SUNT DIVITIÆ, OPES SUPERBIÆ, id eſt, eminentes atque magnificæ, quas dono cui meipſum dedero. Simili phraſi de Eccleſia dicitur, Ponam te in ſuperbiam ſæculorum. Hæ autem opes & gloria non tam ſunt temporales (quas tamen ipſas non

non donat niſi divina ſapientia) ſed ſpirituales, quia ut inquit Iſaias *cap.* 23. Divitiæ ſalutis ſapientia & ſcientia, timor Domini theſaurus ejus. Hinc pro opibus ſuperbis Hebræus habet, opes durabiles: unde & noſter quaſi exponens adjicit, ET IUSTITIA, quas opes ſtatim præfert auro atque argento, modumque eas acquirendi ponens,

20. AMBULO, inquit, ſcilicet in ipſo homine quem inhabito, quod nihil aliud eſt quàm ipſum hominem ambulare faciam, ut expreſsè Hebræus habet. IN VIIS IUSTITIÆ, nempè

21. UT iſto modo opibus illis, quibus me dixi affluere, THESAUROS EORUM REPLEAM.

22. DOMINUS POSSEDIT ME, tamquam filium ſuum. Poſſeſſio enim, ut notat S. Hieron. *Epiſt. ad Cypr.* ſignificat, quòd ſemper in Patre filius fuerit. IN INITIO VIARUM SUARUM, id eſt, in ipſo exordio operationum ſuarum, quibus creaturas condendo quaſi ad extra progreſſus eſt; imò poſſedit me, ANTEQUAM QUIDQUAM FACERET A PRINCIPIO, nempè ab æterno. Perſpicuè ſuam divinitatem, & cum Patre æqualitatem ſignificat. Neque obſtat quod 70. & ex iis Patres ferè legunt. Dominus creavit me, ut habetur *Eccleſ.* 24. Ab initio & ante ſæcula creata ſum; &, Prior omnium creata eſt ſapientia; nam in ſimilibus locis æternitas adjuncta creationi, ſatis indicat non propriè dictam creationem ex nihilo, quàm impoſſibile eſt eſſe antequam quidquam faceret Deus, ſed generationem & productionem eſſe intelligendam, aſſumendo ex verbo nobis uſitato id quod divinæ productioni conſonat abjectis imperfectionibus, ſicut hoc in infinitis locutionibus ad Deum tranſlatis uſu venit. Atque hæc quidem interpretatio de ſapientia, quatenùs Deus eſt, literalis videtur: quod S. Hieron. Tertull. *lib. cont. Hermogenem cap.* 18. Athanaſius *ad Decret. Nycena Synodi* non obſcurè indicant. Sed quia ex mente Auguſtini ejuſdem loci plures eſſe poſſunt ſenſus literales, plerique tam Græci quàm Latini Patres textui Græco inhærentes, qui legit Dominum creavit me, de incarnata ſapientia exponunt. Unde Ambroſius *lib. De fid. c.* 7. Caro Dominum agnoſcit, divinitas Patrem. DOMINUS ergo *creavit me*, id eſt, fecit & condidit me ratione humanitatis, INITIUM VIARUM SUARUM, quia ipſe Christus nobis via eſt factus, ut eo duce nobis ad virtutem perfectam & ad immortalitatem pateret in-

 greſſus,

greſſus, ut volunt Fulgent. *lib. adverſus objectiones Arianor.* & Aug. *lib. De Trinit. cap.* 12. S. Athanaſius tamen, etſi frequenter in hunc ſenſum exponat, aliquando tamen interpretatus eſt, CREAVIT, id eſt, præfecit me tamquam principem operibus ſuis, ſcilicet inſtaurandis ac reficiendis, ſicut dicitur creari præfectus. Reliqua pergunt exponere de Divinitate.

23. AB ÆTERNO ORDINATA SUM, id eſt, ipsâ æternâ meâ generatione ordinata & conſtituta ſum Princeps & opifex omnium rerum condendarum. Vnde Hebræus habet, Ab æterno principatum habui. Legunt Veteres ex 70. Fundata ſum: quo Fulgentius & Solonius ſignificari vult nativitatem ex Patre eſſe immutabilem; Athanaſius verò *Serm.* 3. *contra Arian.* Chriſtum hominem fundamentum eſſe ordinatum, cui nos veluti lapides pretioſi ſuperædificemur.

24. NONDUM ERANT ABYSSI, ET EGO IAM CONCEPTA ERAM, & PARTURIEBAR, non quaſi eſſet progreſſus in generatione Filii à conceptu ad partum, ſed ſicut cogitare ac dicere in divinis idem ſit, ita concipi & parturiri, gigni & naſci: quamquam etiam inſinuari videatur divinam ſapientiam inſtar prolis conceptæ in Patre latuiſſe geſtientem quodammodò per mundi fabricam in lucem prorumpere.

26. ADHUC TERRAM NON FECERAT, ET CARDINES ORBIS TERRÆ, ſcilicet quando parturiebar. Per quos cardines fundamenta illa immobilia intelliguntur, quibus orbis ſtabiliter impoſitus eſt, nempe vel centrum, ut quidam, vel ut alii, ipſi poli, vel denique 4. notiſſimæ orbis plagæ. Nec ſolùm æternitate iſta omnia anteceſſi, ſed etiam

27. QUANDO PRÆPARABAT CÆLOS, ADERAM, non ut ſpectatrix, ſed ut operatrix, utpote ipſa ars & ſapientia omnipotentis artificis: QUANDO CERTA LEGE ET GYRO VALLABAT ABYSSOS, non mare, nam de eo poſteà ſeorſim dicit, ſed immenſam illam ignis, aëris, aquarumque profunditatem, quæ cælo veluti gyro ac circulo in rotundum efformata atque immobili lege circumſcribitur. Hinc ergo ad ſingula paulatim delabitur.

28. QUANDO ÆTHERA FIRMABAT SURSUM, univerſum aërem & ignem ſtabili diſpoſitione ſurſum verſus communiens, ET LIBRABAT FONTES AQUARUM, ita eos in altum ſuſpendens, ut poſſent

Digitized by Google

poſſent opportunè foras prorumpere: Fontium enim artificium in eo ſitum eſt, ut libratione quâdam & commenſuratione ad certam altitudinem ſcaturire ac prorumpere poſſint.

29. QUANDO CIRCUMDABAT MARI TERMINUM SUUM, pauxillum ſcilicet fluitantis arenæ, quo furentis illius elementi fluctus tamquam firmiſſimis vectibus & oſtiis coërcerentur ac frangerentur. De quo magnificè Job *cap.* 38. *verſ.* 8. QUANDO APPENDEBAT FUNDAMENTA TERRÆ, ſcilicet ſuper ipſam ſtabilitatem ſuam, ut eſt *Pſalm.* 103. quaſi ipſa ſtabilitas eſſet terræ fundamentum. Hoc eſt ergo quod Job ait, ſuper nihilum *cap.* 26. Dei enim omnipotentia loco baſium eſt. Cùm itaque hæc fierent,

30. CUM EO ERAM: & videns omnia bona, valdè DELECTABAR LUDENS CORAM EO, id eſt, tantâ facilitate, ſapientiâ, operandi dexteritate ac delectatione omnia condebam, ut ludenti ſimilis viderer. Delectabar autem PER SINGULOS DIES, quibus illa omnia creabantur, imò OMNI TEMPORE. Eodem enim beneplacito quo aliquid faciendum decernit & facit; etiam de facto immutabiliter gaudet: neque tunc tantùm inter fabricandum orbem, ſed

31. LUDENS eram ſive gaudens IN ORBE TERRARUM, nempè jam perfecto. Quo ſignificat eum ita divinæ ſapientiæ placuiſſe, ut eum factum eâdem facilitate & delectatione adminiſtret atque conſervet. Sed præ omnibus tamen operibus DELICIÆ MEÆ ESSE CUM FILIIS HOMINUM, opere ſcilicet præſtantiſſimo divinitatis meæ imagine abſolutiſſimoque omnium operum compendio, quem propterea ita in deliciis habui, ut propter eum carnem aſſumpſerim.

34. BEATUS HOMO QUI AUDIT ME, obtemperans præceptis & monitis meis, ET QUI VIGILAT AD FORES MEAS QUOTIDIE, ut vel me ad ipſum egrediente, vel me ipſum in penetralia ſapientiæ introducente, de omnibus ſecretis inſtruatur. Quâ allegoricâ locutione magnam vigilantiam & conſtantiam exigit, ad eorum imitationem qui humano diluculo per ſingulos dies magnâ diligentiâ, & ſæpè patientiâ, ſubinde & repulſam paſſi fores eorum frequentant à quibus conſilium, doctrinam aut auxilium expectant.

Digitized by Google

CAPUT NONUM.

COmmemoratis præcedenti capite operibus ſapientiæ quibus mundus eſt conditus, hîc ea proſequitur quibus eſt inſtauratus, conſtructionem ſcilicet Eccleſiæ, quæ, quia in fine capitis ſuperioris de domo ſapientiæ mentio facta fuerat, ſimilitudine magnificæ domûs depingitur.

1. SAPIENTIA ÆDIFICAVIT SIBI DOMUM. Locus hic nonniſi de Chriſto & Eccleſia, mox ut fuerat pronuntiatus conſuevit intelligi ab iis, qui Chriſtum ſapientiam eſſe noverunt, inquit Auguſt. 17. *De Civit. Dei cap.* 20. Unde magnâ conſenſione hunc locum Patres amplexi ſunt. Eſt tamen aliqua differentia, quâ quidem per *domum* corpus ipſum dominicum appellant, quod ſibiipſa Sapientia ædificavit, ut S. Ignatius *Epiſt. ad Smyrnenſes*, Ambr. *lib. De fide cap.* 7. Utroſque videtur aptè conciliare Auguſt. loco citato, ſapientiam ſibi domum ædificaſſe, corpus quidem ſuum, ſed cui tamquam capiti Eccleſiam ut membra ſubjunxit; ita ut totum hoc quod ex capite & membris coaleſcit, una ſit domus ſapientiæ. EXCIDIT COLUMNAS SEPTEM, quibus tantâ ſtabilitate muniretur, ut portæ inferi non prævalerent adverſus eam. Sunt autem hæ columnæ Apoſtoli atque Doctores, qui ſeptenario numero ut perfectionis ſymbolo, & quia ſeptenariâ Spiritûs ſancti gratiâ ex ſæculo exciſi atque dolati ſunt, exprimuntur.

2. IMMOLAVIT VICTIMAS SUAS, Martyres, inquit Auguſt. vel ſeipſum, ut vult Greg. 17. *Moral. cap.* 17. cui favet Hebræus, qui habet, victimam illam, ſcilicet ſingularem in cruce oblatam, omnium antiquarum victimarum terminum atque compendium. MISCUIT VINUM, germinans virgines & inebrians homines uſque ad mortis contemptum. Eſt autem ſanguis Domini ſub ſpeciebus vini propoſitus. Unde vinum aquæ miſcendum eſſe tacitè innuitur; & hinc colligit Cyprianus *Epiſt. ad Cecil.* POSUIT MENSAM, altare, unde vinum illud & panis accipitur.

3. MISIT ANCILLAS, Apoſtolos & Prædicatores nomine ancillarum expreſſos, quia ſapientia mulieris ſchemate introducta eſt, cujus majeſtatem decebat famulatus. Denique fæmineus, eò quòd non armis, ſed ſpiritu & manſuetudine Chriſti diſcipuli orbem ſub-

Digitized by Google

ſubegerunt. UT VOCARENT AD ARCAM ET MOENIA CIVITATIS. dum enim æternam vitam denunciant, ad alta nos mœnia ſupernæ civitatis vocant, inquit Gregor. loco citato. Ad mœnia ergo, id eſt, à terrenis ad excelſa; vel ad mœnia, id eſt, ut & ipſi ſint arx & mœnia. Vocantur enim fideles, ut ſunt lapides vivi, ex quibus & portæ & mœnia & cætera cæleſtis civitatis ſtructura conſurgit.

4. SI QUIS EST PARVULUS, id eſt, qui facilè omni vento doctrinæ circumfertur propter ignorantiam, ET INSIPIENTIBUS LOCUTA EST. Hebr. deficientibus corde; per quod infirmitas affectûs innuitur. Vocat ergo eos potiſſimùm Sapientia, qui vel ignorantiâ vel infirmitate delinquunt.

6. RELINQUITE INFANTIAM, quâ res nugaces ac caducas inſtar parvulorum magni facitis, & æternis anteponitis. VIVITE ET AMBULATE &c. Significatur ergò primùm animo moribus præteritis eſſe valedicendum, tùm vita divinitùs infuſa, denique per vias juſtitiæ rectas eſſe gradiendum. Cur autem parvulos potiſſimùm & inſipientes advocaverit, rationem quaſi reddit:

7. QUI ERUDIT DERISOREM veritatis, id eſt, contemptorem ſapientiæ præ animi tumore quo ſe ſuo Doctore feliciorem & ſanctiorem putat. Qui talem erudit, INIURIAM SIBI FACIT, quia ſibi gratis & ſine fructu odium ejus & ignominiam accerſit. ET QUI ARGUIT IMPIUM, nempè in malitia pervicacem, IPSE SIBI MACULAM GENERAT, non tantùm quia fama ejus à recalcitrante laceratur, ſed & ipſemet intempeſtivâ & imprudenti correptione labem imprudentiæ ſibimet inurit. Quod intelligendum eſt, quando fructus ipſiuſmet correpti quæritur, nam propter alios etiam tales coram aliis arguendi ſunt, ut ſaltem cæteri timorem habeant. Itaque

8. NOLI ARGUERE DERISOREM, talem jam dictum, NE ODERIT TE, non quaſi ſui amore ceſſandum ſit declinando moleſtiam odientis, ſed ne concepto tui odio alter deterior efficiatur. Tunc enim ceſſare non eſt cupiditatis occaſio, ſed conſilium charitatis. ARGUE SAPIENTEM, qui ſaltem eo gradu ſit ſapientiæ, ut correptionem non pertinaciter rejecturus ſciatur, etiamſi in ipſa hora contra redargutionem veluti medicinæ amaritudinem aliquantulum reluctetur. ET DILIGET TE, ſi non tunc quod utcumque provectorum eſt, ſaltem poſteà, cum animo ſedato ac compoſito beneficium.

cium ſe accepiſſe perpendet. Nec in te ſolùm redundabit dilectionis ejus utilitas, ſed

9. DA SAPIENTI OCCASIONEM, ſive corripiendo ſive aliam diſcendi opportunitatem offerendo, ET ADDETUR EI SAPIENTIA, ſicuti è contra inſipienti accreſcit ex correptione malitia & ſtultitia. Sapiens enim ex leviſſima quaque occaſione, atque adeò ex ſtultitia alterius, proficiendi occaſionem lætus arripiet, tamquam invento beneficio quod quærebat.

10. PRINCIPIUM SAPIENTIÆ, unde inchoandum eſt ut ad eam perveniatur, EST TIMOR DOMINI: SCIENTIA SANCTORUM, id eſt, hæc ſapientia ſanctis viris propria, quæ à timore Domini principium capit, non eſt arida illa Philoſophorum ſpeculatio, nata potiùs ad inflandos quàm ædificandos animos, ſed PRUDENTIA: non illa quidem ſæcularis, ſive privata, ſive œcumenica, ſive politica; ſed Chriſtiana, quæ nempè totius humanæ vitæ ſcopum deum, & æternam ſalutem intuendo, hoc eſt, amando, de eligendis mediis bonis maliſque diſcernit.

13. MULIER STULTA &c. Hæc à multis de meretrice intelliguntur: de quali cum S. Hieron, in *c.* 13. *Oſeæ v.* 14. placet litteraliter accipere, textus ſatis apertus eſt ex eis quæ in *cap.* 7. diximus. Plerique veteres blanditiis vel carnis vel malæ doctrinæ vel hæreſeos, vel generaliter vanæ ſapientiæ exponunt, ut nominatim D. Auguſt. *tract.* 97. *in Ioan.* Et hoc percommodè, quia ſic Inſipientia ſub perſona mulieris, Sapientiæ ſimiliter introductæ opponetur: illeque ſenſus reliquos aliorum ſuâ generalitate comprehendit. Hæc igitur mulier, quia de ſe infirma eſt, nullo conſtanti veritatis robore ſubnixa, hinc CLAMOSA ET NIHIL SCIENS, quia cùm ſit ignara veritatis tumultuoſâ garrulitate eloquii, nitore ac dicendi illecebris, ſcientiam veritatis ſolet promittere:

14. SEDIT IN FORIBUS DOMUS, otium ſectans SUPER SELLAM &c. quia docendi authoritatem aſſumit, idque apud parvulos & vecordes: ſapientum enim vel ipſam præſentiam reformidat.

17, AQUÆ FURTIVÆ, id eſt, furtim guſtatæ, DULCIORES. Quo ſignificat, ea libentiùs ac dulciùs audiri, quæ palàm in Eccleſia dici crediq́ue prohibentur: nitimur enim in vetitum. Ex quo fit ut prohibita & occulta ut rara dulciùs guſtentur: nam ut inquit Auguſtinus ipsâ occultatione condiunt quodammodò nefarii Doctores

res

Digitized by Google

res ſua venena curioſis, ut ideò ſe exiſtiment aliquid diſcere magnum, quia meruit habere ſecretum, & ſuavius hauriant inſipientiam cujus prohibitam quodammodò furantur audientiam.

18. ET IGNORAVIT, is nempè qui hujuſmodi blandis invitationibus conſenſerit, QUOD IBI SINT GIGANTES, id eſt, dæmones ſeu inferi, prout eadem Hebræa vox tranſlata fuit in ſimili materia & ſenſu *cap.* 2. *verſ.* 18. Ignoravit ergo quod in talium cœtu inferorum regnum ſit atque ſocietas. ET CONVIVÆ EIUS, qui ſcilicet cum hac muliere conſuetudinem quaſi convivæ ineunt, IN PROFUNDIS INFERNI, commorabuntur. Ubi iſtius convivii fercula breviter tangit Gregor. Exhibetur miſeris mors ſine morte, finis ſine fine, defectus ſine defectu, quia & mors ſemper vivit, & finis ſemper incipit, & defectus deficere nequit.

CAPUT DECIMUM.

PARABOLÆ SALOMONIS. In præcedentibus ferè cohortationem ad ſapientiam complexus fuit, hæc verò tituli repetitio ea jam deſignat ſequi unde totus liber nomen accepit, ſententias videlicet graviores quæ more Hebr. ferè perpetuis antitheſibus decurrunt, magnamque in originali textu ſæpè continent elegantiam, ſive ex brevitate, ſive ex verſuum forma, ſive ex alluſione quæ in Latinis perit.

3. NON AFFLIGET DOMINUS FAME ANIMAM IUSTI. Hoc ſi de corporis fame generaliter velis intelligere, multis exemplis & in primis Lazari mendici redargueris; nec mirum, egeſtas enim multis eſt via perveniendi ad æternam ſalutem, qui ita infirmi ſunt, ut vel tenui rerum affluentiâ corrumperentur. Etſi ergo communiter verum ſit hoc de temporalibus vitæ ſubſidiis, prout S. Cyprian. *tract. De operibus & eleemoſyna* intelligit, longè tamen verius eſt, ſi cum Beda & S. Baſil. *Homil.* 2. *De jejunio in fine.* de fame interioris hominis exponatur, quâ anima juſti non affligitur, ut cui Deus mentem inhabitans perpetua eſt refectio. Conſule quæ dicta ſunt ad *cap.* 3. *in init.* ET INSIDIAS IMPIORUM SUBVERTET, quas nempè ad animæ ejus interitum ſtruunt, nam vita juſti temporalis ſæpè manibus impiorum traditur.

4. EGESTATEM OPERATA EST MANUS REMISSA, id eſt, ſegnis per ignaviam: MANUS AUTEM

FORTIUM DIVITIAS PARAT, non tantùm hujus vitæ, ſed in primis eas quibus interior homo ante deum dives eſt. Commendat ita que generaliter diligentiam, quod certiſſimum ſubſidium eſt ad quaſcumque divitias comparandas; conformiter ad ea quæ diximus *cap. 6. verſ. 6.*

4. QUI NITITUR MENDACIIS, PASCIT VENTOS, id eſt, inquit Auguſtinus *cont. Creſcon. cap.* 9. fit eſca ſpiritualibus malis, ita ut (paſcit) ipſe ſumat, pro, cibum præbet; ſed quia ſequens pars, IDEM AUTEM PERSEQUITUR AVES VOLANTES, ſignificat eum ſequi res inſtabiles, quæ inſtar avium è manibus elabuntur, & fallunt, paſcere ventos aptè ſumi poteſt, ut ſit idem quod, ſectatur ventos, hoc eſt, res vanas atque fallaces, quaſi inſequens eos inſtar paſcentis.

6. BENEDICTIO DOMINI, quæ omnium rerum affluentiæ cauſa eſt, SUPER CAPUT IUSTI, à deo ſcilicet deſcendet: OS AUTEM ſive faciem & caput IMPIORUM OPERIT INIQUITAS, accerſendo ei ſupplicium & ignominiam. Quo ſenſu pars poſterior versûs priori contraria maledictionem dei in caput impii deſcenſuram eſſe ſignificat.

8. SAPIENS CORDE PRÆCEPTA SUSCIPIT, libenter ſe ſinens corripi, inſtrui ac moneri, ut qui malit auditor eſſe quàm doctor. STULTUS CÆDITUR LABIIS, quia ita gravis eſt ei docentis vel corripientis admonitio, ut ejus labiis quaſi virgis cædi videatur. Poteſt tamen etiam de labiis propriis ipſius ſtulti intelligi, quibus cæditur quia læditur. Nam ut S. Ambroſius *lib.* 1. *offic. cap.* 2. Verberamur vocis noſtræ verbere, cùm loquimur ea, quorum ſono cæditur animus noſter & mens conſauciatur.

9. QUI AMBULAT SIMPLICITER, id verbis, quod actionibus præ ſe ferens, ſine ſimulationibus, occultis intentionibus & mentis reſervationibus, AMBULAT CONFIDENTER: non enim timet in verſutia deprehendi. Habet enim quaſi arcem quandam fortitudinis ſimplicitatem ſuam, nec ſuſpectus eſt pati quod ſe feciſſe non meminit, inquit Gregor. 12. *Moral. cap.* 21. QUI AUTEM DEPRAVAT VIAS SUAS, hujuſmodi occultis artibus, intentionibus, doloſiſque reſtrictionibus, tandem aliquando deprehenſus, MANIFESTUS ERIT: & ſic ei meritò continget, ut qui credere ei volentes arte fefellerit, credi ſibi volens non credatur.

10. QUI

Digitized by Google

10. QUI ANNUIT OCULO, fraudulentâ ſcilicet oculorum benevolentia atque adulatione amicitiam ſimulando, temporè opportuno DABIT DOLOREM, quia plagas quas meditatur, inferet: ſic enim *Pſalm.* 34. *verſ.* 19. oculorum nutu dolus innuitur. ET STULTUS, id eſt, qui nutibus ejuſmodi aut adulationibus credit, LABIIS VERBERABITUR, id eſt, fictis aſſentantium & ſimulantium ſermonibus ita lædetur ac ſi cæderetur. Nam ut inquit Auguſtinus, plus perſequitur lingua adulatoris quàm gladius perſecutoris.

11. VENA VITÆ OS IUSTI, id eſt, fons vitæ, ut habet Hebræus: ex quo per ſalutis monita, conſilia atque doctrinam in auditores vita promanat. ET OS IMPIORUM OPERIT INIQUITATEM, utpotè quam in ſe veluti fons malorum concluſam tenet, ut in alios fundat perniciem.

12. ET UNIVERSA DELICTA OPERIT CHARITAS, non tantùm delicta diligentis, ſed in primis ejus quem diligit; quia illa extenuat, tegit atque condonat. Eſt enim charitas patiens & benigna. Unde fit ut injurias alterius non magni faciat: & conſequenter ubi ODIUM SUSCITAT RIXAS, charitas è contra operit & mitigat ſuſcitatas.

13. ET VIRGA IN DORSO EIUS &c. quia plagis dignus eſt propter agendi loquendique temeritatem.

14. SAPIENTES ABSCONDUNT SCIENTIAM, ſive id quod ſciunt: habent enim linguam in corde, quia nihil temerè, ſed magnâ circumſpectione ponderatum efferunt. OS AUTEM STULTI CONFUSIONI, id eſt, dedecori & ignorantiæ, PROXIMUM EST, quia ut alibi dicit Scriptura, Urbs patens & abſque murorum ambitu, captu ſcilicet & expugnatu undequaque facilis, vir qui non poteſt cohibere in loquendo ſpiritum ſuum.

15. SUBSTANTIA DIVITIS ſive divitiæ ſunt ei URBS FORTITUDINIS EIUS, quâ ſcilicet inflatus, fortem ſe & munitum putat. Hoc enim habent divitiæ, ut qui eis affluunt, ſæpè plus ſoleant in divitiis quàm in Deo confidere: Vermis enim divitiarum ſuperbia. Quod ſciens Apoſtolus 1. *ad Timoth.* 6. Præcipe, inquit, divitibus hujus ſæculi, non ſuperbè ſaperè, neque ſperare in incerto divitiarum; ſed in Deo vivo. PAVOR PAUPERUM, id eſt, cauſa pavendi, EGESTAS EORUM, quia frangit eorum animos, ut Deo nimiâ puſillanimitate diffidant. Itaque videtur utrumque extremum velle

Digitized by Google

vitari & aureâ mediocritate potiùs contentum vivere, juxta illud; Divitias & paupertatem ne dederis.

16. Opus iusti ad vitam. Laborat enim non ut affluat & luxurietur in divitiis, ſed ut vivat frugaliter hic & poſteà in æternum. Fructus autem, ſive proventus, qui impio vel laboranti vel otianti obtingit, impenditur ad peccatum.

18. Abscondunt odium &c. quo verſu duo mala notat, in quorum alterutrum neceſſe eſt eum cadere, qui odio vel rancore adverſus proximum laborat; nimirum, ut ſi velit odium amicitiæ ſimulatione abſcondere, incidat in mendacium; ſin autem malit contumeliis jaculandis prodere, in ſtultitiam.

19. In multiloquio non deerit peccatum, ſive mendacii, ſive detractionis, ſive alterius indiſcretæ læſionis, ſive vanitatis, ſive denique verbi otioſi. Multiloquium autem eſt, ut inquit Auguſtinus 1. *cont. Creſcon. cap.* 1. ſuperflua locutio. Vitium ſcilicet loquendi amore contractum, id eſt, cùm non prodeſſe ſed loqui amas. Nam ut inquit Ambr. Multi loquuntur, cùm tacere neſciant. Abſit autem ut multiloquium deputetur, quando neceſſaria dicuntur, quantâlibet ſermonum multitudine ac prolixitate dicantur, ut Auguſt. 1. *Retract. cap.* 1. Qui autem moderatur labia sua, prudentissimus est. quia qui non offendit in verbo, hic perfectus eſt vir. Nam linguæ in lubrico poſitæ facillimus lapſus eſt.

20. Argentum electum lingua iusti, quia veritate, circumſpectione, opportunitate, atque utilitate verba juſti commendantur, & inſtar argenti pretioſa ſunt. Cor autem impiorum pro nihilo, id eſt, nullius pretii: quantò magis verba quæ inde prodeunt?

22. Benedictio Domini divites facit, nec sociabitur ei afflictio, id eſt, benedictio Domini adfert divitias & felicitatem: divitias, inquam, illas quibus omnis paupertas repellitur; & felicitatem, quam nulla interpellat miſeria, quæ duo ſi non adſint, umbra potiùs erit divitiarum & felicitatis, quàm vera felicitas; hæc autem nihil eſt niſi beata immortalitas.

23. Quasi per risum stultus operatur scelus, ut quod putet eſſe parvi momenti, imò jucundum & riſu dignum. Sapientia autem quâ juſtus pollet, est viro prudentia, quia parit viro prudentiam, id eſt, intelligentiam ei dat, quâ ſciat non volu-

Digitized by Google

voluptati ducendum peccatum, ſed tamquam à facie colubri eſſe fugiendum. Sed quia inter ridendum non deſinunt impii ſtimulante conſcientiâ, ſupplicia & ignominias tàm hujus vitæ quàm futuræ pertimeſcere, hinc addit:

24. QUOD TIMET IMPIUS &c.

25. QUASI TEMPESTAS TRANSIENS &c. quæ quò majore fragore & terrore ingruit, eò citiùs finitur, & in lutum deſinit. Unde apud Job, Vidi eos qui ſeminant dolores & metum eos, flante Deo periiſſe & ſpiritu iræ ejus eſſe conſumptos. IUSTUS AUTEM QUASI FUNDAMENTUM SEMPITERNUM, quia fundatus ſupra petram fundamentalem, quem proindè propter ſoliditatem & humilitatem nulli tribulationum venti vel flumina poſſunt concutere.

26. SICUT ACETUM DENTIBUS, ET FUMUS &c. quibus moleſtiam adferunt, ſtuporem & lacrymas, nec officio ſuo fungi ſinunt. SIC PIGER HIS QUI MISERUNT EUM, quia nec ipſemet cauſam curat ſibi commiſſam, nec alios, dum ſibi fiditur, curare permittit.

29. FORTITUDO SIMPLICIS VIA DOMIMI, id eſt, lex Dei & vita tota cordis ſinceritate ex legis norma tranſacta ingentem fiduciam & fortitudinem ei adfert: eâdemque viâ Domini neglectâ, EST PAVOR HIS QUI OPERANTUR MALUM, cùm enim ſit timida nequitia dat teſtimonium condemnationis ſuæ, ſemper ſæva præſumit perturbata conſcientia.

32. LABIA IUSTI CONSIDERANT PLACITA, id eſt, ſemper præ oculis habent, ut ea loquantur, quæ Deo & hominibus placent, non quia hominibus placere velint, ſed quia provident bona non ſolùm coram Deo, ſed etiam coram hominibus.

CAPUT XI.

1 STATERA DOLOSA, major vel minor æquo, ABOMINATIO EST APUD DEUM, quia ſpecie æquitatis exercêre iniquitatem eſt duplex iniquitas. ET PONDUS ÆQUUM VOLUNTAS EIUS. Quæ ponderandi æquitas non tantùm in pecuniariis menſurationibus, quas litera hujus loci tangit, ſed non minùs in judiciorum quorumlibet ponderatione obſervanda eſt, ut notat Beda. Qui enim aliter cauſas divitum, amicorum, notorum, aliter pau-

Digitized by Google

pauperum, inimicorum ignotorum ponderant, aliter ſuas aliter alienas, ponderis iniqui reus eſt, cujus ut omnibus in rebus appetendis æquitas attingatur, rectiſſimè Auguſt. 2. de Baptiſmo cont. Donatiſt. *cap.* 6. Non adferamus, inquit, ſtateras doloſas, ubi appendamus quod volumus, & quomodo volumus, pro arbitrio noſtro dicentes, hoc grave eſt, illud leve; ſed afferamus divinam ſtateram de Scripturis ſanctis, & in illis quid ſit gravius appendamus, imò appenſa à Domino recognoſcamus.

2. UBI FUERIT SUPERBIA, IBI ERIT ET CONTUMELIA, tam ea quâ ſuperbi à Deo & hominibus afficiuntur, (opprobrium enim abundantibus & deſpectio ſuperbis) quàm ea quâ ſuperbi præ animi tumore ſolent alios probris laceſſere & contemnere. UBI AUTEM HUMILITAS, IBI ET SAPIENTIA, quia quæ ſapientibus abſconduntur; revelantur à Deo parvulis, & in primis ut ſcientes ſe ex ſe nihil eſſe, neminem deſpiciant, nemini ſe præferant.

3. SIMPLICITAS IUSTORUM DIRIGET ILLOS, proſperando actiones eorum, ut non impingant in infortunia. ET SUPPLANTATIO PERVERSORUM, quâ pravorum conſiliorum machinationibus alios conantur deprimere. VASTABIT ILLOS, quia divino judicio incidere ſolent in foveam quam fecerunt. Quod aliis verbis eodem ſenſu, *verſ.* 5. & 6. repetit.

7. MORTUO HOMINE IMPIO NULLA ERIT ULTRA SPES, ſive earum rerum adipiſcendarum quibus hîc amore inhærebant, ſive earum quæ in futuro expectandæ erant, ut veniæ peccatorum, æternæ vitæ &c. ET EXPECTATIO SOLLICITORUM, id eſt, anxiè rebus terrenis incubantium vel etiam adhuc inhiantium, PERIBIT.

8. TRADETUR IMPIUS PRO EO. Idem ſibi vult hic verſus, quod 3. 4. & 5. talionem ſcilicet impio à Deo parari.

9. JUSTI AUTEM LIBERABUNTUR, non dolum dolo, & ſimulationem ſimulatione retundendo, ut quaſi par pari referant, ſed SCIENTIA, quâ detectis eorum fraudulentis ſermonibus, à laqueis talium hypocritarum ſe noverunt expedire.

11. BENEDICTIONE IUSTORUM, quâ civibus tùm conſilio, tùm doctrinâ, tùm fauſtâ precatione benedicitur, EXALTABITUR CIVITAS. Contrà verò ORE IMPIORUM SUBVERTETUR, quia eorum maledicentia & prava conſilia ruinam adferre ſolent: quod pulchrè & latè exponit Eccleſiaſticus *cap.* 28. *verſ.* 13. *& ſeqq.*

12. Qui

Digitized by Google

12. QUI DESPICIT AMICUM, propter nævos aliquos, quos in eo obſervat, INDIGENS CORDE EST. Recordari enim debet vitiis nec ſe carere, vel ſi fortè carere ſe putet, antequam careret ſe voluiſſe tolerari: VIR AUTEM PRUDENS TACEBIT, non ſuperbè deſpiciendo, ſed diſſimulando ſi quid adverterit: Amicitia enim neſcit ſuperbiam, inquit Ambroſ. 3. *Offic. cap.* 21. nihilque magis proprium eſt amantium, quàm ut alter alterius onus portet.

13. QUI AMBULAT FRAUDULENTER, non verum agens amicum, ſed amicitiæ prætextu alios explorans, REVELAT ARCANA: ſecretum enim integrum & inviolatum cuſtodire non leve eſt amicitiæ veræ argumentum, ut ſtatim ſequitur.

15. LAQUEOS, fidejuſſionis.

16. MULIER GRATIOSA, quæ caſtimoniæ & omnis honeſtatis gratiâ pollet, INVENIET GLORIAM, quia eò apud omnes ſolet eſſe major ejus reverentia & admiratio, quò ſexus infirmior eſt. ET ROBUSTI HABEBUNT DIVITIAS, prout *cap. ſup. verſ.* 4. diximus. Unde videtur ſignificare, ſicut in uxore honeſtatis & pudicitiæ comes eſt gloria, quæ etiam in virum redundat, ita ſtrenuitatis ac laboris viri opulentia.

17. BENEFACIT ANIMÆ SUÆ VIR MISERICORS, placendo Deo ut alibi dicitur: hoc eſt, qui verè plenus eſt affectu miſericordiæ, in primis animæ ſuæ benefaciat: quod tunc fit, ſi non putet ſe eleëmoſynis à Deo impunitatem flagitiorum emere, ut inquit Auguſt. *Enchir. cap.* 76. ſed à peccatis abſtineat: nec ita conſanguineis beneficentiam impendat, ut exteros negligat: hoc enim ſignum eſt non miſericordis ſed humani & carnalis affectus, QUI AUTEM CRUDELIS EST, exutus ſcilicet viſceribus veræ miſericordiæ, non tantùm exteris non impendit, ſed ETIAM PROPINQUOS ABIICIT.

18. IMPIUS FACIT OPUS INSTABILE, fallax nempè & evanidum, cui inniti non poteſt ſolidè ut aſſequatur ſcopum beatitudinis quem quærit: SEMINANTI IUSTITIAM MERCES FIDELIS, corona ſcilicet juſtitiæ, quam ei reddet juſtus Iudex, quia eam promiſit qui non mentitur Deus. Modum autem quo juſtus hoc aſſequitur exponit *verſ. ſeq.* nempè per CLEMENTIAM, id eſt, juſtitiam, ſpecie pro genere poſitâ.

20. ABOMINABILE DOMINO COR PRAVUM, hoc eſt, dolis ac du-

Digitized by Google

ac duplicitate diſtortum, quod aliud intus cogitat, aliud exterius manifeſtat. Pravum enim cor opponitur ſimplici, cùm ſimplicitatis merito careat quidquid arte elicitum & fraude compoſitum eſt ut ait Ambr. 3. *Offic. cap.* 9. de tali ergo pravo corde videtur intelligendum quod ſequitur:

21. MANUS IN MANU NON ERIT INNOCENS MALUS, hoc eſt, etſi manus ad manum fuerit, prout idem transfertur *cap.* 16. *verſ.* 5. hoc eſt, etſi malus quieſcat ab omni externo opere, ut fit quando quieſcit manus in otio, & nullus eam laborum uſus exercet, ut exponit S. Gregor. 25. *Moral. cap.* 3. tamen non erit innocens, quia intus corde & cogitatione delinquit. SEMEN AUTEM IUSTORUM SALVABITUR, quia tam animo, quàm externis operibus juſtus ſimplex atque ſincerus eſt.

22. CIRCULUS AUREUS IN NARIBUS SUIS, ſubaudienda eſt particula ſimilitudinis, ſicut, quam Hebræi ſolent omittere, ita MULIER PULCHRA ET FATUA, id eſt, ut 70. verterunt, ita mulieri vecordi ſeu fatuæ pulchritudo, quia neutri congruit, neutra à ſordibus cohibet, neutra eis benè uti novit; ſed ſicuti ſus circulum aureum, ita hæc pulchritudinem ſuam voluptatum cœno conſpurcat, prout interpretatur Clemens Alexand. *lib.* 3. *Pædag. cap.* 11.

23. DESIDERIUM IUSTORUM OMNE BONUM, omnium ſcilicet bonorum ſumma atque complexio Deus ipſe, nam omne bonum ſignificat nullâ vel umbrâ mali adulteratum, de quo Iſaias *cap.* 3. Dicite juſto quoniam benè. Contrà verò PRÆSTOLATIO IMPIORUM FUROR, quia nihil eos movet niſi vindicta peccatorum. Itaque tam deſiderium quàm præſtolatio, pro re deſiderata & expectata intelligenda ſunt.

24. ALII DIVIDUNT PROPRIA, per liberalem in pauperes erogationem. ET DITIORES FIUNT, Deo compenſante eleëmoſynas etiam temporali affluentiâ: ALII RAPIUNT NON SUA, ET SEMPER IN EGESTATE SUNT, dicente Domino per Prophetam Aggæum *cap.* 1. Intuliſtis in domum, & exſufflavi illud. Deo enim injuſtitiam vindicante fieri ferè ſolet, ut qui merces colligit, mittat eas in ſacculum pertuſum.

25. ANIMA QUÆ BENEDICIT, IMPINGUABITUR. Hoc eſt, quod ſimilibus verbis dicit Apoſtolus, Qui ſeminat in benedictionibus, id eſt, affluenter, de benedictionibus & metet; videtur enim rationem dare verſus ſuperioris. Unde benedicere eſt benedictio-

dictionem in alios effundere. Benedictio autem Scripturæ phraſi pro munerum elargitione ſubindè accipi ſolet, ut Gen. 23. Suſcipe benedictionem quam attuli tibi. ET QUI INEBRIAT, abundanti elargitione ſatiando & quaſi irrigando egenos, INEBRIABITUR, quia viciſſim à Deo affluenti bonorum vel terrenorum vel cæleſtium copiâ cumulabitur.

26. QUI ABSCONDIT FRUMENTA, MALEDICETUR IN POPULIS, tanquam inſtitor cauponæ humanarum calamitatum, ut ait Baſil. Homil. contra avaros: quâ maledictione ſæpè ira Dei in tales provocatur, quia maledicentis in amaritudine exauditur deprecatio, ut eſt *Eccleſiaſt.* 4. S. Gregor. exponit de abſcondentibus talentum prædicandi, 3. *part. Paſtoral. curæ.*

27. BENE CONSURGIT DILUCULO, id eſt, non inanem adhibet diligentiam, ſed magno fructu & mercede cumulandam: QUI QUÆRIT BONA, continuâ nempè bonorum operum ſectatione.

28. QUI CONFIDIT IN DIVITIIS, CORRUET; quia fragili ſplendore nititur, qui exiguâ calamitate ſolet marceſcere: IUSTI AUTEM, QUASI VIRENS FOLIUM, GERMINABUNT; quia radix ipſorum Deus vera vita juſtorum in eis ſtabiliter vivit; unde creſcunt euntes de virtute in virtutem.

29. QUI CONTURBAT DOMUM SUAM, patrimonium ac bona quibus familia ſuſtentari debet diſſipando ac decoquendo, POSSIDEBIT VENTOS, quia omnibus brevi exuto nihil ſuberit. ET QUI STULTUS EST, tali neceſſariorum vitæ ſubſidiorum dilapidatione, eò deveniet UT SERVIAT SAPIENTI, qui res familiares tueri ſciat.

30. FRUCTUS IUSTI LIGNUM VITÆ, quia confert & ipſi operanti & aliis in quos exercet beneficentiam & miſericordiam ſuam, vitam & immortalitatem: ET QUI SUSCIPIT ANIMAS, infirmitates eorum ſive ſpirituales ſive temporales ſimul ferendo, ille SAPIENS EST.

CAPUT XII.

1 QUI BONUS EST &c. Pendet à præcedenti verſu: quaſi dicat, qui humili iſtâ bonitate præditus eſt, quâ diſciplinam anterioris increpationis ſive caſtigationis libenter admittat, ut vexatio det intellectum, gratiam à

Deo impetrabit qua fiat etiam utilis ad emendationem iſta animadverſio. QUI AUTEM CONFIDIT IN COGITATIONIBUS SUIS, putans præ animi tumore ſe vel monitis non egere, vel ſufficere ſui ad emendandum ſi tantùm velit, magis magiſque IMPIE AGET.

4. MULIER DILIGENS, non quæ diligat virum, ſed præſtans diligentiâ & animi fortitudine, ut Hebræus innuit, quâ ſcilicet ea, quæ morum ſuorum honeſtatem ſpectant, familiæ moderationem liberorumque educationem ſedulò adminiſtrat; CORONA EST VIRO SUO, ut cui honorem, decorem & lætitiam adferat. Quæ verò vel ſuæ honeſtatis neglectu, vel familiæ moderandæ ſocordiâ viro pudori eſt, inſtar *putredinis* eſt in medullis *oſſium*, quæ intimo quodam & acerbiſſimo dolore cruciare ſolet.

5. COGITATIONES IUSTORUM IUDICIA, quia ut inquit Gregorius *lib.* 19. *Moral. cap.* 13. Ipſe eorum intimus motus cordis quaſi quædam libra eſt judiciariæ poteſtatis, quia quid Deo, quid proximo debeant, juxta tabulas divinæ legis in foro cordis examinant. CONSILIA IMPIORUM FRAUDULENTA, quia fraudulentis artibus ſua ſectantes compendia omnem æquitatis & juris everſionem moliuntur. Hinc communiter

6. VERBA IMPIORUM INSIDIANTUR SANGUINI, quia ad aſſequendum ſcopum illum, ſimulatis ſermonibus, doloſis conſiliis, falſis teſtimoniis etiam necem aliorum machinantur: OS autem IUSTORUM LIBERABIT EOS ab inſidiis eorum, nempè ſeipſos cavendo, alios cautionem docendo & in judiciis tuendo.

7. VERTE IMPIOS, ET NON ERUNT, quia ſi ſubverteris eorum gloriam & poteſtatem, nihil ei ſupererit: neque tantùm in hac vita, ubi periit eorum memoria cum ſonitu, quod, ut notat Beda, in tot idololatriæ religionibus, hæreticorum conciliabulis, adde impiorum pompis comprobatum eſt, ſed maximè in futura, ubi eis nihil niſi terribilis quædam expectatio judicii Dei eſt reliqua. DOMUS AUTEM IUSTORUM PERMANEBIT. Hæc domus Eccleſia eſt, cujus unuſquiſque juſtus eſt membrum, quod haud ſecùs atque ipſa Eccleſia, in æternum non commovebitur.

8. DOCTRINA SUA, quam aliis docendo communicat, NOSCITUR VIR, quia rerum pondus verborumque prudentia reddit eum ſuſpiciendum & admirabilem, ut præclarè oſtenditur Sap. 8. v. 12. & Job 29. v. 21, & *ſeqq.* QUI AUTEM VANUS ET EXCORS EST, ex

quo

Digitized by Google

quo nihil futile ſtultiloquium effluit, PATEBIT CONTEMPTUI.

10. NOVIT IUSTUS IUMENTORUM SUORUM ANIMAS, quia ut Chryſoſt. *Hom. 29. in Epiſt. ad Rom.* ita mitis eſt, ut hanc manſuetudinem etiam ad animalia bruta extendat, nempè ne illa vel immoderatus labor opprimat, vel inopia pabuli affligat: VISCERA AUTEM IMPIORUM CRUDELIA, etiam in homines, quantò magis in bruta? quamquam illi qui beſtias ſævi ſunt, ut in Nerone obſervatum eſt qui lanienis animalium delectabatur, etiam in homines crudeles eſſe ſoleant.

11. QUI SUAVIS EST IN VINI DEMORATIONIBUS, hoc eſt, libenter compotationibus vacat IN SUIS MUNITIONIBUS RELINQUIT CONTUMELIAM. Græcè, ignominiam, quia decoctis facultatibus egeſtatem ignominioſam familiæ ſuæ relinquit.

12. DESIDERIUM IMPII MUNIMENTUM EST PESSIMORUM, hoc eſt, impius deſiderat muniri munimentis impiorum, quæ non ſunt alia quàm ſui ſimilium ad impietates ſatellitium, fraudes & impoſturæ, divitiæ, poteſtas, gloria: ſed quia hæc fragilia ſunt, RADIX IUSTORUM PROFICIET, quia cùm Deo immutabili nitatur, juſtus inſtar arboris fructiferæ ibit de virtute in virtutem, & actis altè in Deo radicibus magis magiſque fulcietur.

14. DE FRUCTU ORIS SUI &c. Hic verſus opponitur 13. quia ſicut viro malo ſermones per quos aliis inſidiatur, ſæpè ſunt laqueus & interitus, ita contrà juſtorum oratio non tantùm iis quos inſtituit, ſed & ſibi emolumentum & fructum parit, paſcendo affectum ſuum, & cumulando meritum. Qui enim ad juſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ fulgebunt &c.

16. FATUUS STATIM INDICAT IRAM SUAM, quia ut eſt ad iraſcendum facilis, ita ad eam evomendam proclivis præ animi impotentia & paſſionis illius ſubitâ vehementiâ: QUI AUTEM DISSIMULAT INIURIAM, ita eam ferendo ac ſi non ſenſiſſet, CALLIDUS EST, id eſt, prudens, idque non quia opportuniùs imprudentem inimicum opprimet vel ei vicem reddet, ut fecit Abſolom; iſta enim improborum eſt verſutia: ſed quia evitatâ paſſionis illius ignominioſæ nota, diſcet paulatim animum ſuum verâ fortitudine comprimere, & ebullientes illos motus rationes frænare. Hæc eſt enim natura iræ, ut pauliſper dilata langueſcat & pereat, prolata verò magis magiſque ferveat.

17. QUI QUOD NOVIT LOQUITUR, nihil aſſerens pro teſti-

Digitized by Google

monio niſi quod certa cognitione & veritate compertum habet, INDEX IUSTITIÆ EST, quia judici præmonſtrat quid juſtum & æquum ſit, juſtamque ſententiam quaſi præformat: QUI AUTEM MENTITUR, TESTIS (ita diſtinguit textus originalis) aliter nempè loquendo quàm noverit, ſive intrà ſive extrà judicium, EST FRAUDULENTUS, quia & ipſe fraudes ac dolos ſolet nectere, fraudiſque atque iniquitatis, quæ committitur in judicio, eſt author.

18 EST QUI PROMITTIT, ET QUASI GLADIO PUNGITUR CONSCIENTIÆ. Verbum quod correſpondet voci, promittit, apud Hebræos temeritatem quandam efficiendi notat, etiam abſque promiſſione. Ex quo fit ut duplex ſenſus commodus exſculpi queat: primus quidem benè, ut ſignificetur plures eſſe qui temerè vel Deo vel hominibus promittant aliquid, cujus mox ducantur pœnitudine, & promiſſi dolore velut gladii punctione crucientur: *Linguam verò ſapientum eſſe ſanitatem*, quia multi prævio conſilio & ponderatione promittunt, ut poſt factum nullo animi dolore lacerrentur. Alter ſenſus huic vicinus eſt & multùm cohærens textui; Eſt qui temerè multa effutit nullâ habitâ ratione honoris vel famæ vel offenſionis aliorum, unde poſteà conſcientia velut gladio torqueatur: lingua autem ſapientum ſanitas, quia non tam lædit quàm vulneribus aliorum temeritate inflictis medetur. Hinc de temerariis ſermonibus pergens diſſerere, ſubdit;

19. QUI AUTEM TESTIS EST REPENTINUS, temerè proſiliens ad teſtandum, CONCINNAT LINGUAM MENDACII, quia cùm non ſoleant cohærere mendacia, memor eſſe cogitur qui ea protulit, ut palliando & aptando unum mendacium ex altero, ſibi conſtent.

21. NON CONTRISTABIT IUSTUM QUIDQUID EI ACCIDERIT, non peccati, ſed calamitatis & infortunii. Quia ſicut cælum altius eſt nubibus & pluviis, ita mens juſtitiæ ſerenitate perfuſa, triſtitiæ nubibus eſt ſublimior, inquit Chryſoſt. *Homil. 1. in Epiſt. 2. ad Corinth.* Unde & Paulus, Superabundo gaudio in omni tribulatione noſtra: cujus cauſa eſt patientia, quâ fit ut omnia ipſis cooperentur in bonum. IMPII AUTEM REPLEBUNTUR MALO, quia cùm intus conſcientiæ carnificinâ, & extra ærumnis & calamitatibus flagellentur, nihil ſolatii habent reliquum, quo dolorum acerbitati medeantur.

23. HOMO

23. HOMO VERSUTUS, hoc eſt, prudens & circumſpectus CELAT SCIENTIAM, cavens ne eam promiſcuè effundat: Idque ne vel infirmioribus auditoribus non conveniat: vel ſubindè margaritas ante porcos projiciat, vel certè ne gloriolæ alicujus vanitate capiatur. ET COR INSIPIENTIUM PROVOCAT, id eſt, non continet ſed effundit omni occaſione in publicum STULTITIAM, nempè ſuam, quantò magis ſcientiam ſi quam habet; vas enim vacuum magis etiam ſonat.

24. MANUS FORTIUM DOMINABITUR. Hic verſus facilè intelligitur ex dictis *cap.* 10. ac alibi. Nam ut ſedulitas & diligentia parit opulentiam non tantùm facultatum, ſed maximè virtutum; ita eadem animum & ſibi & vitiis & aliis rectè imperantem facit: ignavia verò & hominum & vitiorum & diaboli ſervum.

26. QUI NEGLIGIT DAMNUM PROPTER AMICUM, nullâ habitâ ratione vel lucri captandi vel emergentis jacturæ ut amici neceſſitatibus obviam eat, IUSTUS EST: ITER AUTEM IMPIORUM, qui non modò damna propter amicos non negligunt, ſed ex eis ipſis ſua ſectantur compendia, quaſi ſterilis eſſet amicitia & inutilis quà non diteſcant vel temporale ſubſidium inveniant, DECIPIET EOS, quia vel hìc ſordidâ illâ amicitiæ cultæ mercede fruſtrabuntur, vel quàm vilem fructum ex re honeſtiſſima ſibi pepererint aviditate ſuâ in futuro cognoſcent.

27. NON INVENIET FRAUDULENTUS LUCRUM. tum quia opum deſiderio temporalium juſtitiam perdit, tùm etiam quia plerumque divitiæ fraudulentorum & avidè ſectantium manus fugiunt. Deus enim exſufflat illud: ex quo etiam fit, ut malè parta malè dilabantur, & de malè quæſitis non fiet tertius hæres. SUBSTANTIA verò HOMINIS, id eſt, veræ hominis divitiæ, AURI PRETIUM, quia pretioſæ ut aurum: Non enim conſiſtunt in abundantia ſed juſtitia, ſive diteſcat ſive non; nec in fraudulenta corrogatione divitiarum, ſed miſericordi erogatione. Hic videtur ſenſus editionis vulgatæ, à qua non multùm abeunt 70. Interpretes quos exponit Ambroſ. 1. *Offic. cap.* 3. Poſſeſſio pretioſa vir mundus: ubi indicatur ipſa animi munditia eſſe pretioſa poſſeſſio. Et meritò, inquit, pretioſa, cujus fructus non caducus & temporalis, ſed ſtabilis atque æternæ ſalutis eſt.

Digitized by Google

CAPUT XIII.

1 FILIUS SAPIENS, DOCTRINA PATRIS. Putat Beda ſignificari filium ſapientem eò poſſe proficere, ut inſtitutores ſuos & patrem docere poſſit: ut quaſi activè ſumatur. Malim quaſi paſſivè ſumatur, ut indicetur filium eſſe effectum atque effigiem inſtitutionis paternæ, quam obtemperanter accepit & obſervavit. Quo ſenſu in idem redibit, ſive doctrina ſit caſus rectus, ut effectus cauſæ nomine appelletur, ſive ablativus, ut per doctrinam patris, ſapiens factus dicatur, ſive denique legas, ut alibi in quarto caſu, *doctrinam*, ut ſubaudiatur ex ſequenti hemiſtichio, *audit*. Proinde rectè reſpondet ſequens antitheſis: QUI AUTEM ILLUSOR EST, nempè inſipiens filius, NON AUDIT &c. Verſus ſequens ſimilis eſt verſui 13. cap. 12.

4. VULT ET NON VULT PIGER, id eſt, totis diſtrahitur deſideriis diem, optando & nihil operando, conſumens, vult virtutes non vult labores, vult mercedem non vult opus, eligit hæc & mox perpenſis difficultatibus ad alia non tam agenda quàm deſideranda convertitur. Quæ hæſitatio & ignavia, quia omnem vitæ fructum impedit & intercipit, hinc rectè ſubjungitur: ANIMA AUTEM OPERANTIUM IMPINGUABITUR. Difficultates enim pro adipiſcendis rebus præclaris, non inertiâ fugiendæ, ſed vel ſolertiâ diſſipandæ vel animi fortitudine devorandæ ſunt.

5. IMPIUS AUTEM CONFUNDIT, ſive pudore afficit, tùm ſe tùm alios quos mendaciis onerat, ET CONFUNDETUR, deprehenſâ ut ſæpè fieri ſolet impoſturâ.

7. EST QUASI DIVES CUM NIHIL HABEAT. Poſſunt facilè varii ſenſus huic verſui aptari, ſi de vulgaribus divitiis intelligitur. Putant enim quidam ſignificari nonnullos eſſe animo ditiſſimos, etiamſi cenſu ſint pauperes, quia virtutibus opulenti ſuâ ſorte, qualis eacumque ſit, contenti vivunt. Contrà, alios eſſe ſemper pauperes quantumvis affluant, quia avaritia eſt inſatiabilis. Alii malunt ſignificari, quoſdam eſſe animo ita affectos, ut præ faſtu ſe pro divitibus gerant, cùm ſint pauperrimi: ubi contrà nonnulli cùm ſint divites, paupertatem ſimulant. Docet hunc ſenſum admitti poſſe Augu-

Digitized by Google

Auguſtinus *Serm.* 212. *De tempore.* Si accipiamus, illius notatam eſſe ſuperbiam, huius verò humilitatem: Alioqui, inquit, omninò non eſſe credendam, quod de iſtis divitiis, quibus inflantur ſuperbi, curaverit Scriptura nos admonere, ut eas vel pro magno habeamus, vel non habere timeamus. Ipſe ergo exponit de divitiis veris quibus homo interior coram Deo dives eſt; plenus, inquit, fortitudine, opîmus pietate, abundans charitate. Eſt ergo ille quaſi dives, qui (quod hypocritis proprium eſt) ſibi juſtus videtur cùm ſit iniquus: & eſt quaſi pauper cùm ſit in multis divitiis, quia pauper eſt ſpiritu, nihil ſcilicet ſibi aſſcribens, ideoque tam dives ut ipſius ſit regnum cælorum. Ad hunc ſenſum adductus eſt Auguſtinus propter ſequentem verſum.

8. REDEMPTIO ANIMÆ VIRI, DIVITIÆ, non pecuniariæ ſed SUÆ, id eſt, homini propriæ. Anima enim viri non auro & argento, ſed juſtitiâ redimitur: quæ & ipſum aurum non corrogat, ſed erogat, & peccata ſua animamque redimit eleëmoſynis pauperum. Ita indicat *eod. Serm. cap.* 9. Unde & Hier. *Epiſt.* 28. *ad Lucinium*, Melior intelligentia eſt, inquit, ut divitias proprias (ita ipſe legit pro *ſuis*) agnoſcamus theſauros abſconditos, quos nec fur poteſt effodere, nec latro violentus eripere. Quod enim reconditur in pauperum ventribus, in terram quidem digeritur, inquit Auguſtinus *ibid.* ſed tutiùs in cælo ſervatur. Hinc & Ambroſ. in *Pſal.* 37. de hoc loco, *Redime animam tuam*, Vilis eſt pecunia cùm conditur, pretioſa cùm diſpergitur. QUI AUTEM PAUPER EST, INCREPATIONEM NON SUSTINET, id eſt, inquit Auguſtinus *ibid. cap.* 10. qui juſtitiâ eſt pauper, non habens intus ſpiritûs plenitudinem & ornamenta ſpiritalia, non ſuffert minas (ita legit) id eſt, ſi ad peccatum impellitur, tamdiu negat donec dives minari incipiat, quia caret divitiis eorum qui pro veritate omnes minas ſæculi contempſerunt. Sin verò de pauperibus illis vulgaris intelligere malis, de his etiam frequenter verum eſt, quòd ſplendorem & faſtum potentium verìti minas eorum non ſuffèrant, ſed facilè ad quidlibet impellantur.

9. LUX IUSTORUM, quâ ſunt lux mundi ita lucens coram hominibus ut videant opera eorum bona &c. Hæc lux doctrinæ atque juſtitiæ, LÆTIFICAT, tùm ipſos quibus ipſa ſecuritas conſcientiæ eſt quaſi juge convivium, tùm alios qui eam intuentur & imitantur,

tur. Lætificat porrò non ut LUCERNA IMPIORUM, quæ mundo gloriâ ſæculari ſplendet & claret, & mox extinguitur; Ducunt enim in bonis dies ſuos, & in puncto ad inferna deſcendunt: ſed Lætitia ſempiterna ſuper capita eorum.

10. INTER SUPERBOS SEMPER IURGIA SUNT, quia ſummo conatu nititur alter alteri præcellentiam præripere, in opinionibus, in diſputationibus, in conſiliis, in honoribus &c. Undè neceſsè eſt, ut collidantur. Hinc Aug. *c.* 8. *De Paſtorib.* Diverſis locis ſunt ſectæ diverſæ, ſed una mater ſuperbia omnes genuit. Non ergo mirum ſi ſuperbia parit diſſenſionem Et *Epiſt.* 120. *ad Honoratum c.* 16. Ideò in unicornibus ſuperbi intelliguntur, quia ſuperbia odit conſortium & quantum in ipſo eſt, ſolus cupit eminêre omnis ſuperbus. QUI AUTEM AGUNT OMNIA CUM CONSILIO. quod ſuperbi aſpernari ſolent, putantes ſe præ cæteris ſolos ſapere: REGUNTUR SAPIENTIA.

11. SUBSTANTIA FESTINATA MINUETUR. quia ita præcluſit juſtitia ditescendi vias, ut vix eò celeriter niſi fraudibus perveniri queat: quæ autem malis artibus comparantur, malè quoque dilabuntur. QUÆ AUTEM PAULATIM COLLIGITUR MANU, pugillum ſcilicet pugillo addendo induſtriâ juſtiſque laboribus, MULTIPLICABITUR, Deo etiam temporaliter iſti ſedulitati benedicente.

12. SPES QUÆ DIFFERTUR, AFFLIGIT ANIMAM, Spem & deſiderium pro rebus ſperatis ac deſideratis accipe, quarum dilatio naturaliter triſtitiam ingerit, acceleratio verò lætitiam: quamdiu enim mens deſideriis agitur, inquieta eſt; lætitia verò de adeptione eſt quies ejus. Hâc ergo notâ ſatis ſententiâ monet in benefaciendo non eſſe animos miſerorum importunâ dilatione cruciandos, ne tàm dona noſtra commendare quàm inviti dare videamur, & odium pro gratulatione referamus. Alia in Deo eſt ratio, qui de induſtriâ vitam æternam differt juſtis, quia ut S. Auguſt. *tract.* 4. *in Epiſt. Ioan.* Differendo extendit deſiderium, deſiderando extendit animum, extendendo facit capaciorem.

13. QUI DETRAHIT ALICUI REI, perperàm reprehendendo cùm reprehenſione careat: hoc enim ferè ſonat detractio: IPSE SE IN FUTURUM OBLIGAT, vel ad pœnam ſi convincatur, vel ad defenſionem ſuæ detractionis, ita ut loquendi temeritati, ut fieri ſolet, accedat tuendi propugnandique pervicacia: QUI AUTEM TIMET PRÆCEPTUM, quo prohibemur calumnias ſtruere ac detrahere, IN PACE

Digitized by Google

PACE VERSABITUR coram hominibus & Deo, in hac vita ac futura.

14. LEX SAPIENTIS, quam veluti omnium actionum ſuarum normam ſequitur & aliis ſequendam præſcribit, FONS VITÆ, utpote cujus obſervatio & ipſi & omnibus eam ſequentibus vitam æternam confert, & æternæ mortis ruinam arcet.

15. DOCTRINA BONA, à qua aliquis benè inſtitutus dicitur boniſque præceptis & moribus imbutus, DABIT GRATIAM, quia eum hominibus Deoque commendat, ut hîc eum gratiæ ſuæ liberalitate, illi favore & amore proſequantur: IN ITINERE CONTEMPTORUM VORAGO, hoc eſt, vitam vivendique modum eorum qui rectam inſtitutionem doctrinamque contemnunt, abſorbet tandem aliquando ſempiternus interitus.

17. NUNCIUS IMPII, ſive impietatis, Hebr. impius; nempè qui vel impio mittendi ad impietatem obſequitur, vel impiâ legatione perfungitur, vel etiam ipſe impiè & infideliter etiam bonam legationem obit, propter impietatem ſui miniſterii, CADET IN MALUM; LEGATUS AUTEM FIDELIS, illis omnibus modis quos tetigimus, SANITAS, ſive ſalutaris eſt, & ſibi qui mittitur, & domino à quo mittitur, & iis ad quos mittitur.

22. BONUS RELINQUIT HÆREDES FILIOS ET NEPOTES &c. Hæc ſi de ſpiritualibus bonis & hæreditate ſumantur, conſtantior eſt & clarior veritas ſententiæ. Vir enim bonus & ſapiens erudit multos in juſtitia, quàm in filios quos gignit verbo veritatis transfundit. Unde contingit ut Deus auferat ab eis talentum qui in terram defodiunt, ac det aliis qui ex Dei donis ante conceſſis uſuram jam dictam fecerant: Omni enim habenti dabitur &c. Si tamen de temporalibus opibus intellexerimus, etiam illæ ſæpè juſto judicio auferuntur indignis tam ipſis quàm eorum poſteris qui uti neſciunt, ac dantur iis qui in uſus pietatis effundendo Dei benedictionem etiam filiis & nepotibus impetrant. Cui ſenſui cohæret quod ſequitur:

23. MULTI CIBI IN NOVALIBUS PATRUM &c. id eſt, magnam ſubindè ubertatis atque opum affluentiam ex agris ſuis aſſiduâ diligentiâ innovatis & excultis parentes colligunt, ſed quia divitiis potiùs per avaritiam accumulandis quàm erogandis incumbunt, imprudenter & ſine judicio aliis ſive liberis ſive extraneis colligunt, qui in eorum bonis luxuriabuntur. Quâ ſententiâ monet Sapiens,

H ut pa-

Digitized by Google

ut parentes non tam patrimonio amplificando, quæ poſſeſſio eſt fragilis & diſſolutionis occaſio, quàm virtuti liberis ſuis tradendæ incumbant. Unde etiam ſubdit:

24. QUI PARCIT VIRGÆ, ODIT FILIUM SUUM.

25. IUSTUS COMEDIT ET REPLET ANIMAM SUAM, quia eis contentus eſt quibus natura, id eſt, paucis quæ Deus dederit. Unde non tàm videtur ſignificari, juſtum quocumque cibo eſſe contentum, quàm eum partis bonis animæ deſiderium ſatiare, neque ſiti inexplebili avaritiæ & cupiditatis ardere: quod ex antitheſi magis elucet. VENTER AUTEM IMPIORUM INSATURABILIS, quia tam eis deeſt quod habent, quàm quod non habent. Verum tamen eſt, etiam ſignificari poſſe quod juſtus obvio cibo contentus ſit, impii verò ferculorum & gulæ nullum habeant modum; itemque quod juſtus ita bonis ſuis utatur, ut naturæ ſuæ ſatisfaciat, avari verò præ mordaci parcitatis curâ nec ventrem latrantem ſatient.

CAPUT XIV.

1 SAPIENS MULIER ÆDIFICAT DOMUM SUAM. Cùm enim familiæ cura ferè mulieribus incumbat, prudens ejus adminiſtratio, ſanctaque filiorum educatio, ac diſciplina, frugalitas & cultûs modeſtia familiam, ſi quid aliud, promovet & rectè componit. Unde & Apoſtolus inter cæteras conditiones mulierum requirit, ut ſint prudentes, domûs curam habentes. Hinc quidam, feminarum, inquit, Philoſophia & œconomia hæc decet inprimis, reliquæ autem ſcientiæ mirum eſt ſi non dedecent. INSIPIENS EXTRUCTAM QUOQUE MANIBUS DESTRUET, tùm inertiâ diſciplinæque familiaris neglectu, tùm imprudenti opum profuſione & luxu. Undè Tertull. *lib. De habitu mulierum cap. ult.* Breviſſimis loculis patrimonium grande præfertur, ſaltus & inſulas (id eſt ſaltuum & inſularum pretia) tenera cervix fert &c.

3. IN ORE STULTI VIRGA SUPERBIÆ EST, quia ſuperba & aculeata lingua ſibi & aliis nocet, & veluti virga ſeu baculo ferit, LABIA AUTEM SAPIENTIUM CUSTODIUNT EOS, nempè & ipſos ſapientes dum cavent ne labantur in lingua, & alios quos à ſtultorum tuentur maledicentiâ.

4. UBI NON SUNT BOVES, nempè ſtrenui quibus terra colatur, IBI

IBI PRÆSEPE VACUUM EST, & communiter horreum, ut quidam transferendum putant. Sermo eſt parabolicus, quo ſignificatur ex negligentia Paſtorum, quos & Apoſtolus 1. *ad Cor.* 9. bobus comparat, horreum Dominicum, id eſt, Eccleſiam Dei vivi doctrinâ veritatis, veriſſimo animarum cibo, & ſegete bonorum operum deſtitui, animarumque lucro privari. Sic exponit Gregorius *lib.* 7. *Regiſtri Epiſt.* 30.

6. QUÆRIT DERISOR SAPIENTIAM, ET NON INVENIT. Deriſores alii præcepta ſapientiæ per vitam peſſimam apertè contemnunt, qui cùm Deum invocant, juſto Dei judicio non exaudiuntur, ut habetur *cap.* 1. *Proverb.* Alii ſapientiam ſedulò inveſtigant, ſed propriâ induſtriâ eam conantur aſſequi; vel ibi quærunt ubi inveniri non poteſt. Tales fuerunt Philoſophi acerrimi beatæ vitæ inveſtigatores, & in primis hæretici, qui ſemper diſcunt, & nunquam ad ſcientiam veritatis perveniunt. DOCTRINA PRUDENTIUM FACILIS, quia ut eſt Sap. 6. Facilè videtur ſapientia ab his qui quærunt eam, nempè in ſimplicitate cordis & in illis ſemitis ubi quærenda eſt.

7 VADE CONTRA VIRUM STULTUM, hoc eſt, ſi iveris acriùs contra hominem inſipientem contendendo ac diſputando, nihil in ipſo deprehendes niſi os imprudens & infræne, quod neſciens prudenter tacere, quælibet loquitur. Alii (CONTRA) accipiunt juxta Hebræam proprietatem pro (ex adverſo) longè ſcilicet ab eo diſcedendo, ET NESCIT LABIA PRUDENTIÆ, quia linguâ procax eſt & imprudens.

8. SAPIENTIA CALLIDI &c. id eſt, viri prudentis hæc eſt vera ſapientia, non multa ſubtiliter indagari & contemplari, ſed vitæ ſuæ rationes exploratas habere, ut ſciat quænam vitæ via ſit diligenda, & quò per illam tendere debeat. De quo pulchrè S. Bernardus, Attende homo unde venis, & erubeſce; ubi es, & ingemiſce; quò vadis, & contremiſce. Hæc omnia quia errando neſciunt ſtulti, hinc addit, ET IMPRUDENTIA STULTORUM ERRANS.

9. STULTUS ILLUDET ſeu ridebit PECCATUM, tum ſuum, tùm alienum; ſuum, quia lætatur cùm malefecerit; alienum, quod non tantùm non tegit miſeratione, ſed ſubſannando divulgat. ET INTER IUSTOS MORABITUR GRATIA, id eſt, benevolentia, quâ peccantibus miſericordi dilectionis affectu compatiuntur, & in-

Digitized by Google

ſtruentes eos in ſpiritu lenitatis conſiderant ſeipſos, ne & ipſi tententur.

10. COR (ſupple, eſt) QUOD NOVIT AMARITUDINEM ANIMÆ SUÆ. Textus enim originalis habet, Cor cognoſcens &c. ET IN GAUDIO &c. quam copulam, ET, vulgatus omittit. Undè ſenſus ſimpliciſſimus videtur eſſe, Animus ipſe hominis, ſolus magnitudinis mœroris ſui, itemque gaudii conſcius eſt: neque enim facilè eſt animi ſui affectus ita aliis aperire quomodo ſentiuntur. D. Gregorius tamen 6. *Moral. cap.* 10. alium ſenſum adfert: Cor quod nunc experientia ſuam amaritudinem agnoſcit, quâ propter admiſſa peccata cæleſtiſque patriæ deſiderium ingemiſcit, poſteà æternis gaudiis potietur, ita ut nemo ab illo dolore cordis alienus & extraneus particeps illius conſolationis futuræ ſit.

12. EST VIA QUÆ VIDETUR &c. qualis eſt via in primis hæreticorum in ipſa via errantium, itemque eorum qui terrenâ felicitate corrupti ex ipſa ſucceſſuum proſperitate conjiciunt neceſſe eſſe, ut recta ſit via quam tenent, utpote cui Deus tam impensè favet. Hujuſmodi autem revocandos eſſe ab iſto profanæ fallaciſque amore felicitatis, ſignificat dum addit,

13. RISUS DOLORE MISCEBITUR &c. id eſt, ipſa lætitia hujus ſæculi talis eſt ut etiam dum durat, aliquo mœrore non vacet: vel certè ita inconſtans eſt ac mutabilis, ut extremum ejus mox luctus excipiat vel temporalis vel ſempiternus. Quod amplius exponens ſubjicit,

14. VIIS SUIS REPLEBITUR STULTUS, quia digno converſationis impiæ & delicioſæ præmio, hoc eſt, ſupplicio ſaturabitur. ET SUPER EUM ERIT VIR BONUS, quia abundantius juſtitiæ præmium accipiet, magiſque fructu viarum ſuarum replebitur. Propenſior enim Deus eſt ad remunerandum quàm plectendum.

15. INNOCENS CREDIT OMNI VERBO. Innocens in malum, & aſtutus in bonum ſumitur pro prudente tùm hìc tùm alibi. INNOCENS ergo, id eſt, rerum inexpertus & imperitus nondumque hærens ſoliditati veritatis, quibuſlibet ſermonibus temerè fidem accommodat. Nam ut ait Auguſt. 4. *Confeſſ. cap.* 14. ſicuti auræ linguarum flaverint à pectoribus opinantium, ita anima infirma fertur & vertitur, torquetur ac retorquetur, & obnubilatur ei lumen, & non cernitur veritas. ASTUTUS verò neglectis hominum & opinionibus & ſermonibus conſiderat motus animi ſui, & GRESSUS ſuos

Digitized by Google

ſuos, ut nempè cum lege Dei ipſaque veritate conſentiant.

17. IMPATIENS, piæ iraſcendi ſeveritate & animi impotentiâ OPERABITUR STULTITIAM, quia dictis & factis multa deſignat, quorum eum pœniteat ſimul ac furor ille brevis deferbuerit. Sed contrà, VIR VERSUTUS, qui vindictæ occaſionibus inhians iram ſuam callidè diſſimulando comprimit, ODIOSUS EST, quia eſt impatiente illo longè pernicioſior.

18. PARVULI, nempè ſenſibus, hoc eſt, illi qui ſapientiâ carnis & hujus mundi gubernantur, nihil cæleſte & homine dignum ſapientes, ſed parva atque terrena, POSSIDEBUNT STULTITIAM, hæreditario quaſi jure. Sapientia enim hujus mundi quantumcumque videatur ſpecioſa, ſtultitia eſt apud Deum. EXPECTABUNT ASTUTI SCIENTIAM, id eſt, prudentes toto affectu deſiderabunt & ſectabuntur illam ſcientiam ſanctorum quâ à morte declinent.

24. CORONA SAPIENTIUM DIVITIÆ EORUM, quia divitiæ ſapientium propriè ſunt virtus ipſaque in primis ſapientia, quâ veluti coronâ regiâ inſigniuntur. Nam præditum eſſe ſapientiâ regium eſt. FATUITAS STULTORUM IMPRUDENTIA: quaſi diceret, non eſt illa fatuitas à qua quidam naturâ dicuntur fatui vel moriones, ſed eſt imprudentia in vita inſtituenda, quia neglectis utilibus ſtabilibus & æternis, vana fluxa & pernicioſa ſectantur.

26. IN TIMORE DOMINI FIDUCIA FORTITUDINIS, ſive, fiducia de habenda fortitudine eſt in timore Dei. Nam ut ait Greg. ſicut in via ſæculi timor debilitatem, ita in via Dei timor fortitudinem gignit. Mens enim in timore Domini conſtituta non invenit extra quod metuat, quia dum recto metu omnium Conditori conjungitur, poteſtate quâdam ſupra omnia ſublevatur. ET FILIIS EIUS, timentis Deum, ERIT SPES. Parentum enim pietas in poſteros ſolet redundare, ut promiſſionibus & exemplis innumeris in Scriptura Deus teſtatus eſt.

28. IN MULTITUDINE POPULI DIGNITAS REGIS, quia in populo ſalus, robur, & imperium Regis magis quàm in aliis munimentis Regis conſiſtit: antiqua enim ſententia eſt, Principes non pecuniarum, ſed amicorum defectu perire. Indicat proinde tacitè populum Regi eſſe conciliandum: quod fit clementiâ & bonitate quæ animos alliciunt, eoque imperandi modo qui à tyrannide eſt longiſſimus. ET IN PAUCITATE PLEBIS IGNOMINIA PRINCIPIS: eſt enim ſignum alienati à Principe animi, quod propter vitia, maximèque tyranni-

dem fieri ſolet, quam optimi quique fugiunt.

30. VITA CARNIUM SANITAS CORDIS, id eſt, animus ab omni ægritudine & perturbatione ſanus & liber, ipſi carni vitam vigoremque communicat: contrà verò PUTREDO OSSIUM INVIDIA, quia peſtis illa præ cæteris etiam ipſum corpus tabefacit: intactis enim oſſibus vorat medullas. Vide Baſil. *Homil. De invidia.* S. Gregorius 5. *Moral.cap.ult.* carnes & oſſa metaphoricè accipiens, ſignificari putat mentis innocentiam etiam infirma noſtra roborare; per invidiam verò etiam fortia facta virtutum perire.

31. QUI CALUMNIATUR EGENTEM, calumniis aliiſque injuriis opprimendo, EXPROBRAT, id eſt, probro & dedecore afficit, FACTORI EIUS, non tantùm quia ipſius tutelæ quæ violatur peculiariter derelictus eſt pauper, vel quia Deus author eſt paupertatis judicio ſuo, ſed quia injuria in Deum peculiariter redundat: quod enim uni, inquit, ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis. Dei ergo conſideratione deterret potentes ab oppreſſione pauperum.

CAPUT XV.

2 LINGUA SAPIENTIUM ORNAT SCIENTIAM, quia aptè proferendo auditorumque capacitati & affectibus ſermonem attemperando efficiunt, ut eis ipſa ſcientia pulchra videatur & grata ſit. Hoc autem fit inter cætera, dum non nudâ ſcientiâ, ſed verbis idoneis quaſi veſtibus induta promitur. Unde oratio non debet eſſe ita nuda ut frigeſcat, nec tam inculta ut ſordeſcat, nec tàm leviter ornata ut diſpliceat. OS FATUORUM EBULLIT STULTITIAM, quia loquacitate importunâ profundit id quo fatui pleni ſunt.

4. LINGUA PLACABILIS, id eſt, placans eloquii dulcedine, quæ nempè iræ mitigandæ tollendique diſſidii ac pacis conciliandæ ſtudioſa eſt, LIGNUM VITÆ, quia ut lignum vitæ corporis morbos arcet, ita hæc animorum ægritudines, ut mœrores, languores & iracundiam mitigat, animoſque velut infuſo vigore recreat. QUÆ AUTEM IMMODERATA EST, ſive verborum multitudine, ſive clamorum inſolentiâ, ſive increpandi vehementiâ, CONTERET SPIRITUM, quia ingrata cùm ſit, animos contriſtat, & frequenter exulcerat.

Digitized by Google

5. IN ABUNDANTI IUSTITIA VIRTUS MAXIMA EST, id eſt, robur & firmitas adverſus tentationes adeoque calamitates hujus vitæ & futuræ. Græcè enim eſt, fortitudo: COGITATIONES AUTEM IMPIORUM, qui in terra terreniſque rebus affectus ſuos immergendo ibi quaſi radices agunt & firmitatem quærunt, ERADICABUNTUR, Deo eos cum omnibus munimentis ſuis extirpante: quod non diſſimili ſententiâ clariùs exponens addit,

6. DOMUS, ſive domui IUSTI PLURIMA FORTITUDO: ET IN FRUCTIBUS IMPII, qui ſunt mala eorum opera, CONTURBATIO, quia conturbationis temporalis & æternæ ſunt cauſa. Utrumque luculenter exponitur in *lib. Sap. cap.* 5. *verſ.* 1. & 2.

7. LABIA SAPIENTIUM DISSEMINABUNT SCIENTIAM, ſpargendo ſemen unde eruditionis in aliis operumque bonorum meſſis conſurgat. COR STULTORUM DISSIMILE ERIT, id eſt, non diſſeminabit ſcientiam ſed ſtultitiam. Sed quia Hebræus etiam exponi poteſt, non erit firmum, ut 70. tranſtulerunt; hoc ſecutus Gregorius 3. *p. Paſtor. curæ cap.* 19. cor ſtultorum vocat diſſimile, quia mutabilitate varium & inconſtans.

8. VICTIMÆ IMPIORUM ABOMINABILES, quas mente in impietate perſeverantes offerunt. Cor enim, non manus intuetur Deus. Hinc VOTA IUSTORUM PLACABILIA, id eſt, preces & orationes eorum Deo placent.

10. DOCTRINA MALA DESERENTI VIAM VITÆ. Poteſt activè doctrina exponi & paſſivè: Priori modo ſenſus eſt, doctrina malorum, qui viam veritatis deſeruerunt; eſt mala & pernicioſa & ipſis & aliis: dicendo enim & non faciendo ſe condemnant, vitâque à linguâ diſſentiente fidem dictis abrogant, ſuoque exemplo ad imitationem impellunt. Poſteriori, ſeverior inſtitutio & correptio malorum mala eſt ipſorum judicio, ideoque illam averſantur & oderunt: ſed QUI INCREPATIONES ODIT, MORIETUR.

11. INFERNUS ET PERDITIO CORAM DOMINO, id eſt, ſtatus eorum qui in infernum perditionemque deſcendunt, hominum cognitioni abditiſſimus, ſolaque fide cognitus, Deo tamen quaſi oculis intuenti præſens & notus eſt: quantò magis anfractus animi humani, quem etiam nos homines multis conjecturis indagamus? Simili locutione Job hoc expreſſit: Mundus eſt infernus coram

coram illo, & nullum eſt operimentum perditionis. Quo loquendi modo generaliter ſtatus mortuorum etiam juſtorum indicari poteſt, quia olim omnes ad inferiora deſcendebant; maximèque quia infernus Hebraicè ſæpè pro ſepulchro ſumitur.

15. OMNES DIES PAUPERIS, MALI, id eſt, ærumnis & miſeriis pleni ſunt, vulgi præſertim & carnalium judicio: ſed tamen etiam talibus SECURA MENS, nullius ſceleris ſive in homines ſive in Deum commiſſi conſcia, QUASI IUGE CONVIVIUM. quaſi enim continuatio refectionis eſt ipſa tranquillitas ſecuritatis, inquit Gregorius 12. *Moral. cap.* 21. Quem vide latiùs.

19. ITER PIGRORUM, quod inſtituere cogitant ut virtutem colant, videtur ipſis QUASI SEPES SPINARUM, plenum difficultatibus & aſperitatibus, quas formidoloſis ſuſpicionibus ſibi ante oculos ponunt, quaſi tranſitu eſſet impoſſibile. Sed VIA IUSTORUM ABSQUE OFFENDICULO, quia in Domino confiſi & ſpe æternorum omnia tranſilientes, tritam & facilem viam virtutis inveniunt, accedente præſertim exercitatione & uſu. Ita ferè Gregorius 31. *Moral. cap.* 12.

23. LÆTATUR HOMO IN SENTENTIA ORIS SUI, quam rogatus conſilium apte rebuſque accommodatè profert, maximè ſi ſucceſſus eam commendet. Nec mirum; cùm enim rectè dans conſilium, utilitatem ſpectet petentis atque deſideret, SERMO OPPORTUNUS aſſequendo ſcopo EST OPTIMUS, dignuſque proindè de quo ſapiens lætetur. Non ergo lætatur ſapiens de ſententia oris ſui quia ſibi eſt honorifica, ut nonnulli exponunt, hoc enim non eſt de ſententia oris ſui ſeu de veritate, ſed de animi ſui vanitate lætari.

24. SEMITA VITÆ, quæ eſt via virtutis & mandatorum Dei, SUPER ERUDITUM. Variis modis hoc exponitur, ſupplendo elepſim. Alii, evehit eruditum ad ſuperna. Beda, ſupernè erudito aperta eſt, quia ſcilicet ſemitis ejus inſinuatur: quaſi dicat, deſuper eſt erudito: quem ſenſum Hebræa patiuntur. Non abſurdè fortaſsè ſimpliciùs intellexerimus hoc ſenſu: Semita vitæ ſive lex Dei eſt ſuper eruditum, quia eam toto affectu diligens tamquam directricem perfectam ac magiſtram actionum ſuarum ac morum intuetur, ut damnatione impiorum in inferno evadat.

25. ET FIRMOS FACIET TERMINOS VIDUÆ, quæ quia unà cum viro etiam humano ſubſidio orbata eſt, quemlibet afflictum & deſola-

Digitized by Google

deſolatum ſignificat. Hujus ergo poſſeſſionem & agros contra ſuperbiam invaſorum à Deo, defendendos eſſe ſignificat.

26. ABOMINATIO &c. id eſt, abominatur Dominus non ſolùm facta & verba, ſed etiam cogitationes malas & obſcœnas, de quibus nonnulli hoc intelligunt: ideo ſermo ab his immunis cùm ſit Deo gratiſſimus, ſtabilietur à Deo in animo & ore ejus, cui amorem puritatis inſpiravit.

30. LUX OCULORUM &c. id eſt, lux oculis percepta, animo quidem jucunda eſt: tenebræ enim triſtitiam ingerunt, unde fit ut ſub noctem etiam morbi & curæ ingraveſcant: ſed FAMA BONA. Hebr. *Auditio bona*, id eſt, rerum bonarum, ac ſalutarium maximèque cæleſtium cogitatio auribus in animum demiſſa non tranſitoriam tantùm lætitiam ſed vires & vigorem animæ communicat. Comparare enim videtur utilitatem aſpectûs cum ea, quæ ex auribus percipitur, cui cohæret quod mox de aure ſequitur non aſpernante correptiones: talis enim digna erit ſapientum conſortio & honore. Sed quid animum hominis naturâ excelſum ad aſperiorem illam correptionis diſciplinam ſubmittit, quaſi præoccupans addit:

33. TIMOR DOMINI DISCIPLINA SAPIENTIÆ. quaſi dicat, diſciplinam hujuſmodi ſapientiæ genitricem admittere timoris Domini officium eſt, qui ante omnia faſtum dejicit: nam GLORIAM tùm aliam tùm eam quæ ex adeptione ſapientiæ conſurgit, PRÆCEDIT HUMILITAS, quia per correptionis & increpationis diſciplinam ſe erudiri ſinit.

CAPUT XVI.

1 HOMINIS EST ANIMAM PRÆPARARE, præmeditando & proponendo quid loquendum ſit, non tamen ſine divino auxilio; ſine me enim, inquit Chriſtus, nihil poteſtis facere. Sed ut aptè loquatur homo neque labatur linguâ, non ſufficit meditatum eſſe ac loqui diſpoſuiſſe, ſed opus eſt ut Deus ipſe novo auxilio linguam moderetur ac domet. Nam ut Apoſtolus Jacobus ait, Linguam nullus hominum domare poteſt. Quemadmodum ergo leo & elephas non ſe domat, ſed ut dometur, quæritur homo; ita Deus quæritur ut dometur homo, inquit Auguſtinus, *De verbis Domini Serm.* 4. Idem tamen *lib.* 2. *ad Bonifacium cap.* 8. longè aliter exponit hunc locum, nempè homi-

nis quidem eſſe Deo per gratiam juvante præparare cor, ut bona deſideret & quodammodo audiat quid in eo loquatur Dominus, ſed quid ei lingua divina datura ſit & reſponſura, pendēre à ſolo Deo. Quod autem diximus de lingua moderanda, idem etiam de reliquis greſſibus & actionibus à Deo dirigendis locum habet, ut indicatur *verſ.* 9. conſimili ſenſu. Verum eſt enim illud *Ieremiæ* 10. Scio Domine quia non eſt in homine via ejus, nec viri eſt ut ambulet & dirigat greſſus ſuos.

2. OMNES VIÆ, ſive actiones hominis PATENT OCULIS EIUS, Dei ſcilicet, nec actionum tantùm, ſed SPIRITUUM PONDERATOR EST DOMINUS, id eſt, ipſas occultas animi intentiones & propenſiones ita perſcrutans, ut quaſi lance appendat quid valeant: eſt enim diſcretor cogitationum & intentionum cordis. Quod cum ita ſit;

3. REVELA DOMINO OPERA TUA, ſimpliciter ſincerèque confitendo mala quæ feciſti, & humiliter ei commendando bona quæ facturus es. ET DIRIGENTUR COGITATIONES TUÆ, id eſt, ea quæ cogitaſti Deo favente & auxiliante felicem exitum ſortientur.

4. UNIVERSA PROPTER SEMETIPSUM &c. ut finem omnium rerum per quas gloriam ſuam manifeſtat: nec alia ſolùm, ſed IMPIUM QUOQUE AD DIEM MALUM, non quod impium ad impietatem, ſed quod cum ad ultionem propter ſemetipſum ordinaverit, ut in ejus ſupplicio oſtendat ſuam juſtitiam & divitias gloriæ in vaſa miſericordiæ.

10. DIVINATIO IN LABIIS REGIS &c. id eſt, quantumvis extra judicia erroribus ac temeritatibus ſint reges obnoxii, tamen quando ex officio judicium promunt, inſtar divini oraculi habendum eſt: Dei enim vice funguntur, utpotè per quem reges regnant, & legum conditores juſta decernunt, ut proindè eorum decreta quodammodo ipſius Domini ſint judicia. Atqui

11. JUDICIA DOMINI, quibus res humanas adminiſtrat præcepta condendo, ac decernendo præmia atque ſupplicia, ſunt PONDUS ET STATERA, id eſt, juſtiſſimo ac exactiſſimo æquitatis libramine diſpoſita: ET OPERA EJUS OMNES LAPIDES SACCULI, id eſt, inſtar lapidum illorum quibus olim accuratè pondera diſtinguebantur, & in ſacculo aſſervabantur juxta illud Deuter. 25. Non habebis in ſacculo tuo diverſa pondera. Omnia enim opera Dei cùm ſint in pondere & numero & menſura diſpoſita, tam exactè

ſunt

Digitized by Google

ſunt juſta, ut nihil eis, ſicut nec ponderibus, poſſit addi vel detrahi: atque ita ſecuti pondera commutationum, ita Dei opera ſunt norma omnium actionum.

12. ABOMINABILES REGI &c. Officium regum indicat duobus ſequentibus verſibus, non facta, oſtendens quid eis in regni adminiſtratione ad perpetuandum imperium diſplicere debeat, ſua nimirum ſuorumque impietas; quid placere, ſcilicet veritas: duobus aliis verſibus declarat effectus indignationis & favoris regis, nempè quod ira regum veluti denunciata per præconem ſententia mortem mox affuturam præſagiat: quantò enim poteſtas major eſt, tantò ira periculoſior. Contrà verò quòd favor ejus lætitiam & quaſi vitam adferat, atque inſtar imbris ſerotini diu ſcilicet expectati ſeròque frugibus intuſi, ſit gratiſſimus.

18. CONTRITIONEM, quâ quis vel per pœnas vel per aperta peccata (quæ occultorum ſolet eſſe pœna) confringitur, ita ut nullâ poſſint defendi imaginatione juſtitiæ, PRÆCEDIT SUPERBIA; quia initium omnis peccati ſuperbia: ET ANTE RUINAM EXALTATUR SPIRITUS, quæ ſpiritûs exaltatio & ipſa quidem ruina eſt, ſed in occulto, quam ſequitur ruina in manifeſto, dum illa ruina non eſſe putatur, ut ait Auguſtinus 14. *De Civit. cap.* 13. Quis enim, addit, exaltationem ruinam putat, cùm jam ſit ibi defectus, quo eſt relictus excelſus? Quis autem ruinam eſſe non videat, quando fit mandati evidens atque indubitata tranſgreſſio?

20. ERUDITUS IN VERBO, id eſt, in re ſua: verbum enim Hebraiſmo frequenter quodvis negotium ſignificat. Qui ergo maturâ prudentique conſideratione res ſuas penitùs perſpectas habuerit ac perpenderit, REPERIET BONA, quia felicem exitum ſortietur. Sed quia non ſufficit rebus agendis humana prudentia & diligentia ſed firma fiducia in adjutorem Deum neceſſaria eſt, ideò QUI SPERAT IN DOMINO, BEATUS EST.

21. QUI EST SAPIENS CORDE, verâ illâ ſapientiâ, quæ ex Catholicæ veritatis cognitione & juſtitiæ dilectione conſurgit, meritò APPELLABITUR PRUDENS, quantumvis careat aliarum ſcientiarum diſciplinis; nam hoc nomen alteri nemini rectè dari poteſt. ET QUI DULCIS ELOQUIO, quo eandem illam ſapientiam in alios propagare ſtudet, MAJORA PERCIPIET, quia habenti, id eſt, benè utenti, dabitur; & quia Doctorum veracium quàm

diſcipulorum majus eſt præmium. Hinc ergo fit quod ſequitur, ut

22. ERUDITIO POSSIDENTIS eam ſit FONS VITÆ ſcaturientis, tam in ipſum ſapientiæ poſſeſſorem per vitam bonam, quàm in alios per doctrinam ſanam: cùm DOCTRINA STULTORUM, nihil ſit aliud niſi FATUITAS. Hoc enim docent quod didicerunt.

26. ANIMA LABORANTIS LABORAT SIBI, ut victui ſufficiant neceſſaria, QUIA COMPULIT EUM OS SUUM, quotidianâ neceſſitate cibum poſtulans, & ad laborem quodammodò cogens etiam invitum. Hoc eſt ergo quod Eccleſiaſticus dicit, Omnis labor hominis in ore ejus: eò enim labor refertur, ut ori neceſſarius victus ſuppetat. Significatur ergo & neceſſarium laborem æquanimiter eſſe ſubeundum, & pro ſuperfluis animum & corpus non eſſe macerandum, cùm tam paucis natura contenta ſit.

27. VIR IMPIUS FODIT MALUM, quia inſtar rimantium theſauros ſtudioſiſſimè quærit malum, ut illud excogitet ac deſignet, ſepultas etiam oblivione injurias iterum effodiens: ET IN LABIIS EIUS IGNIS ARDESCIT, quo diſcordiæ, lites & bella inflammantur. Nam ut eſt Jacobi 3. Lingua ignis eſt, univerſitas iniquitatis, & inflammat rotam nativitatis noſtræ &c. Hoc eſt ergo quod clariùs exprimit verſu ſequenti, ubi

28. VERBOSUS, delatorem ſignificat, qui ultrò citroque in animis Principum ſuſpiciones ſeminando & alendo, invicem ſuſpectos divellunt.

30. QUI ATTONITIS OCULIS COGITAT PRAVA, fixis nempè oculis intentoque animo vias nocendi ex iracundia præconceptâ excogitans, ille nactus occaſionem MORDENS LABIA, ut irati ſolent, PERFICIT MALUM. Significat ergo tales qui hujuſmodi geſtibus iram produnt, præ cæteris cavendos eſſe.

31. CORONA DIGNITATIS, ſeù dignitatem, ornamentum & gravitatem afferens, eſt SENECTUS, non quælibet, ſed in juſtitia exercitata: Nam ut eſt Eccleſiaſt. 25. Gloria ſenum timor Dei: alioqui enim inter tres ſpecies, quas odivit anima ſapientis, eſt ſenex fatuus & inſenſatus.

32. MELIOR EST PATIENS VIRO FORTI, hoc eſt, qui irâ non exardeſcit ad injurias, ſed eas æquanimiter patitur, præſtantior eſt viribus eo, qui bellicâ præcellit fortitudine; quia non alios, ſed

Digitized by Google

ſed ſeipſum ſuperat, ut indicat Greg. latius 3. p. Paſtor. curæ admonitione 10. Melior ergo non tam ſanctiorem quàm robuſtiorem ſignificat. Idem ſignificari videtur ſequenti hemiſtichio; nam pro *animo* Græci habent *ira*: quamvis ad omnes animi perturbationes extendi poſſint. Quare cum ira ſit celerrima, præcipuam in moderando poſtulat fortitudinem.

33. SORTES MITTUNTUR IN SINUM, SED A DOMINO TEMPERANTUR, id eſt, reguntur. Quantumvis enim caſu & fortuitò exire videantur, ita tamen divinitùs diſpenſantur, ut nihil ei ſit fortuitum, ſed per eas ſuum occultum judicium exequatur. Ex quo malè colligas ſortibus omnia peragi licere quòd Deus ea regat: regit enim eas, ſed frequenter non ita ut expedit præſenti negotio, ſed illis ipſis puniendis, qui ſortibus utuntur.

CAPUT XVII.

2 SERVUS SAPIENS DOMINABITUR FILIIS STULTIS. quia naturâ Domini ſunt, ut Philoſophus docet, qui præcellunt ſapientiâ, cujuſcumque conditionis ſint; quia ſapientiæ eſt imperare ac regere. Ex quo fit, ut quemadmodum ſervus ſapiens ſemper dominari dignus eſt, ita ſæpè à patre ſtultis liberis moderandis præſtituatur, ſive manens ſervus, ſive manumiſſus, ſive etiam propter merita in partem hæreditatis aſcitus, ut ita inter fratres hæreditatem dividat, diviſionem vel moderando vel participando.

7. NON DECENT STULTUM VERBA COMPOSITA. Hebr. *Verba authoritatis aut dignitatis*, nempè verba gravia, graviterque de rebus gravibus compoſita. NEC PRINCIPEM LABIUM MENTIENS, quia ſicut inſipientia dicentis pondus, & authoritatem detrahit verborum gravitati, ita mendacium Principi, cujus verba inſtar oraculi eſſe debent.

8. GEMMA GRATISSIMA, id eſt, res avidè expectata & obtenta maximeque æterna beatitudo, eſt inſtar gemmæ pretioſæ, propter quam aſſequendam vel retinendam QUOCUMQUE SE VERTIT, prudenter rationes humanas & vitam inſtituit, intelligens non eſſe condignas paſſiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.

Digitized by Google

11. SEMPER IURGIA QUÆRIT MALUS: ANGELUS AUTEM CRUDELIS MITTETUR CONTRA EUM, ad ſumendum ſupplicium ſive in hoc ſæculo ſive in altero.

12. EXPEDIT MAGIS URSÆ OCCURRERE, animali per ſe feroci, RAPTIS FOETIBUS, in quos quia amore eſt vehementi, ut quos informes editos lambendo formaverit, illis ſublatis fit longè ferocior; QUAM FATUO CONFIDENTI IN STULTITIA SUA, quam ſcilicet ſapientiam eſſe arbitratur. Urſa enim tantùm corpori nocet; ſtulti verò ſi veſaniam correptione vel diſputatione retuderis, nihil intactum relinquit, pacem animi & conſcientiam perturbat, famam denigrat, bonis ſpoliat, corpus interimit: talium enim fatuorum ira eſt implacabilis, ut in hæreticis eſt manifeſtum.

14. QUI DIMITTIT AQUAM, CAPUT EST IURGIORUM, id eſt, qui caput ſeu initium dat jurgiis & contentionibus ſimilis eſt ei, qui aggere perrupto aquam laxat: uterque enim ingentium malorum& damnorum ex levi principio orientium eſt cauſa, quæ poſteà cohiberi non poſſunt; & qui hujuſmodi jurgiorum cauſa eſt, ſi vult prudenter agere, antequam ignominiam inde patiatur, judicium ſive litem etiam conteſtatam abrumpit, ut contentionem ſopiat: Origenes enim habet, Antequam miſceatur lis, dimitte.

16. QUID PRODEST STULTO HABERE DIVITIAS, CUM SAPIENTIAM EMERE NON POSSIT? divitiis ſcilicet ſuis, ut eis per ſapientiam rectè utatur: illâ enim abſente opes non ſanant, ſed augent ſtultitiam: nec tàm utiles quàm pernicioſæ ſunt, quia inſtrumentum aptiſſimum perditionis ejus. Neque enim fieri poteſt, ut aliter divitiis quàm ſtultè ſtultus utatur.

17. QUI ALTAM FACIT DOMUM, & *verſ.* 19. QUI EXALTAT OS SUUM, quorum utrumque eſt effectus ſuperbiæ, QUÆRIT RUINAM. Quo parabolico ſermone nihil aliud videtur indicare velle, niſi illud Euangelicum: Qui ſe exaltat humiliabitur. Hinc ergo ulteriùs fit, ut qui præ ſimili faſtu evitat diſcere, aliorum inſtitutionem fugiens & ſpernens, ut qui ſe ſatis peritum putet, vel autodidactos eſſe deſideret, incidat in errores & calamitates.

18. STULTUS HOMO PLAUDET &c. intellige juxta ea quæ dicta ſunt initio *cap.* 6.

20. QUI

Digitized by Google

20. QUI PERVERSI CORDIS EST, ET QUI VERTIT LINGUAM, id eſt, qui perverſæ linguæ eſt. Cordis autem linguæque perverſitas multiformis eſt: illa elucet præcipuè in ſimulationibus, fraudulentis machinationibus ac dolis; hæc in adulationibus, detractionibus, doctrinis & mendaciis.

24. IN FACIE PRUDENTIS LUCET SAPIENTIA &c. hoc eſt, coram prudente nihil lucet niſi ſapientia, quia ſolam illam præclaram & amore dignam cenſet: Stultus contrà oculos & amores in fines ſeu limites prædiorum quibus inhiat defixos habet. Ita nonnulli. Communior tamen eſt ſenſus & magis obvius, quòd ſapientia & ſtultitia, tametſi in corde ſint, externis tamen indiciis erumpant; ita ut illa vultui ſapientis quandam maturitatem ac majeſtatem afferat, hæc inconſtantiam in corporis geſtibus & vagam volubilitatem in oculis.

27. PRETIOSI SPIRITUS VIR ERUDITUS, quia vir ſapiens ſpiritum ſuum, ſive id quod animo ſentit, non totum profert nec temerè effundit, ſed magna cum circumſpectione differt & reſervat in poſterum, quaſi aliquid pretioſum opportuno tempore & loco proferendum. Totus ergo verſus ſilentium commendat ac taciturnitatem, quæ ita adhæret ſapientiæ, ut etiam ſtultus ex ea obſervata exiſtimationem viri ſapientis adipiſci poſſit, ut mox ſequitur.

CAPUT XVIII.

1. OCCASIONES QUÆRIT &c. id eſt, qui ſine juſtis cauſis pertæſus eſt amicitiæ, quærit prætextus, quibus ſe excuſet, & quibus probet ſe juſtâ ratione diſcedere, comminiſcens columnias, injurias ſibi factas &c. Imò quærit occaſiones, quia ſtudioſè illas captat ut poſſit amicitiam abrumpere, etſi non ſufficiant. Sed OMNI TEMPORE ERIT EXPROBRABILIS, quia amicitiam ne graviter quidem læſus temerè debet abrumpere, quantò minùs pertæſus?

3. IMPIUS CUM IN PROFUNDUM VENERIT PECCATORUM, per firmatam peccandi conſuetudinem, ex qua velut profundo quodam barathro vix emergi poteſt, CONTEMNIT, tùm ipſa peccata, quia pudorem exuit, ut indicat Athanaſius initio *Serm. 4. cont. Arianos*, tùm ſalubria aliorum monita, tùm denique Deum ipſum, ut exponit

ponit S. Bernardus de gradibus humilitatis gradu 11. quià videlicet cæcitas dat illi ſecuritatem.

4. AQUA PROFUNDA ſunt VERBA EX ORE VIRI, nempè ſapientis, quia non in labiis ſed in corde nata, prudentiâque & ſenſu gravidà non ab omnibus facilè penetrantur. ET FONS SAPIENTIÆ, quod eſt ipſum cor viri ſapientis, eſt TORRENS REDUNDANS. quia copioſam perennemque ſapientiæ doctrinam in auditorum utilitatem effundit.

8. VERBA BILINGUIS. Hebr. *Suſurronis*, ut & vulgatus textus transfert eandem omninò ſententiam *cap.* 26. *verſ.* 22. Itaque verba ſuſurronis, id eſt, detractoris clanculum inſuſurantis maledicentiam alienis auribus, SIMPLICIA videntur & innoxia, quia ut inquit Bernardus *Serm.* 24. *in Cantic.* eò perſuaſibiliora ſunt, quò maledicta corde invito & magis condolentis affectu quàm malitiosè creduntur ex eis proficiſci: quos ibidem deſcribit his verbis: Alii quodam ſimulatæ verecundiæ fuco maledicentiam quam retinere non poſſunt adumbrare conantur. Videas præmitti alta ſuſpiria, ſicque quadam cum gravitate & tarditate, vultu mæſto egredi maledictionem &c. ET IPSA PERVENIUNT &c. id eſt, periculoſa & acerbiſſima infligunt vulnera, ut ſunt viſcerum.

9. QUI MOLLIS &c. quia ut inquit Gregorius 3. *part. Paſtor. curæ admonit.* 35. qui certa bona diſtrictè non exequitur, diſſolutione negligentiæ mânum deſtruentis imitatur: quod non tantùm in virtute, ſed in omni rerum adminiſtratione locum habet.

10. TURRIS FORTISSIMA NOMEN DOMINI, id eſt, Dominus, quia ad ſe per piam fiduciam confugientes inſtar arcis inexpugnabilis defendit. Hoc enim indicat quod ſequitur: AD IPSAM CURRIT IUSTUS ET EXALTABITUR, id eſt, quaſi in loco alto ac tuto collocabitur, ſed hoc pro juſtis; nam ut ſequitur,

11. DIVITES hujus ſæculi quaſi munitam urbem & murum validum quo defendantur, imaginantur divitias ſuas.

14. SPIRITUS VIRI &c. id eſt, animus virilis & patiens ſuſtentat imbecillitatem, etiam corporis, quia non tantùm corpus vegetius reddit, ſed dolores & calamitates toleranter, ideoque leviùs fert; Sed contrà ſpiritus ad iraſcendum facilis impatiens non tantùm nihil ſuſtinet, ſed ita ipſe moleſtus ac gravis eſt, ut nec ab aliis tolerari queat.

Digitized by Google

16. DONUM HOMINIS DILATAT VIAM EIUS &c. quia muneribus omnia ſunt pervia, non modò privatorum ædes, ſed & palatia Principum; adeoq́ue ſi ſpiritualiter de Chriſtiana intelligamus, etiam cælum ipſum.

17. IUSTUS, PRIOR EST ACCUSATOR SUI &c. quàm alterius, qui nempè ab ipſo arguendus eſt, nam ut Ambroſius 1. *Offic. cap.* 17. ille juſtus, qui nec ſibi parcit, & occulta ſua latêre non patitur. Oculos ergo primò ad ſe convertit, & ſuam conſiderans atque accuſàns priùs fragilitatem, ſic demùm VENIT AMICUS EIUS, quem corripiendum & arguendum eſſe judicat, ET INVESTIGABIT EUM amicum, ſi quid in eo redargutione dignum reprehenderit. Ita ferè intelligit Beda.

18. ET INTER POTENTES QUOQUE DIIUDICAT, quorum lites difficiliùs ſopiuntur. Exponit ergo ſortium utilitatem, præſertim cùm jus incertum eſt, ad quas præſtat recurrere, quàm perpetuas alere contentiones.

19. FRATER QUI ADIUVATUR A FRATRE &c. id eſt, concordia fratrum inexpugnabilis eſt, ET IUDICIA ſeu animi ſenſa, quæ junctis viribus & animis tuentur, inſtar veſtium quibus urbium portæ muniuntur, fortiſſima ſunt & firmiſſima.

22. INVENIT BONUM, non vulgare ſed eximium, quia perrarum: ſic & ſequenti verſu, Gratia enim ſuper gratiam, ut eſt *Eccleſiaſt.* 26. mulier ſancta & pudorata. ET HAURIET IUCUNDITATEM A DOMINO, ſolidam ſcilicet, ſtabilem & perennem: quæcumque enim aliundè hauritur, vana eſt, ac temporis fluxu perit.

23. QUI AUTEM TENET ADULTERAM, impœnitentem & in adulterio perſeverantem: non enim jam eſt adultera quæ ab illo crimine per Dei gratiam eſt ſanata: STULTUS ET IMPIUS EST, quia præterquam quod connivendo ſibi ſuſpicionem colluſionis accerſit, etiam patronus eſt turpitudinis ejus. Unde ſine crimine talem retineri non poſſe cenſet Auguſtinus 1. *Retract. cap.* 19. ubi propter hunc locum retractat quod alibi dixerat. Idem cenſet Hieronymus in *cap.* 19. *Matth.*

24. VIR AMABILIS AD SOCIETATEM, id eſt, vir ex animo deditus ad colendam amicitiæ ſocietatem morumq́; facilitate ad id idoneus, MAGIS AMICUS ERIT QUAM FRATER, quia frequenter magis amat:

Præfertur ergo amicitia conſanguinitati, nam ab hac benevolentia tolli poteſt, ab illa non poteſt.

CAPUT XIX.

1 MELIOR EST PAUPER QUI AMBULAT IN SIMPLICITATE SUA, doli ſcilicet expertem vitam agens: paupertati enim familiariùs adhæret quædam animi ſimplicitas & ſine dolo ſinceritas: QUAM DIVES TORQUENS LABIA SUA, ut dolos ac verſutias comminiſcatur & loquatur, propter quod meritò INSIPIENS EST.

2. UBI NON EST SCIENTIA ANIMÆ, quæ eſt in rebus ad animæ ſalutem ſpectantibus eligendis vitandiſque prudentia, NON EST BONUM, quia ibi cæcitas, temeritas atque error dominatur: ET QUI FESTINUS EST PEDIBUS, præcipitanter & magis affectu quàm judicio ſive ſcientiâ animæ ad opus proſiliens, OFFENDET, quia impinget in errores & peccata, Nam ut ſequitur,

3. STULTITIA HOMINIS SUPPLANTAT GRESSUS EIUS, quia inſipientia erratorum in agendo cauſa eſt: ET CONTRA DEUM FERVET ANIMO SUO: quia ex eadem inſipientia iraſcens peccatum ſuum tacitè vel expreſsè in Deum retorquet: Quod iis omnibus contingit, qui vel prædeſtinationi vel fato vel ſideribus peccata imputant, vel quod Deus hominem condiderit fragilem, vel tentatorem immiſerit, vel non prohibuerit, vel peccandi occaſionem obtulerit: Omnes enim iſti quaſi per cannam ad Deum accuſandum perveniunt, ut loquitur Auguſtinus in *Pſalm.* 11.

7. QUI TANTUM VERBA SECTATUR, captando ſtudioſè ſivè in loquendo ſive in audiendo verborum ornatum ac dictionis elegantiam, NIHIL HABEBIT, quia fructu ſolido fruſtrabitur; de vaſe enim ſollicitus cibum negligit: QUI AUTEM POSSESSOR EST MENTIS, id eſt, prudens rebus ipſis & veritati inhiando, INVENIET BONA.

10. NON DECENT STULTUM, id eſt, imprudentem & improbum, DELICIÆ, ſed magis diſciplina: illis enim magis magiſque inſoleſcendo corrumpitur, hâc corrigitur. NEC SURSUM DOMINARI PRINCIPIBUS, quia ſervilem conditionem & indolem cùm evecta fuerit, intolerabilis arrogantia comitari ſolet. Inſolens enim impii ſervitus.

11. Do-

Digitized by Google

11. DOCTRINA VIRI PER PATIENTIAM NOSCITUR, quia ut ait Greg. 3. *part. Paſt. cura admon.* 10. tanto minus quiſque oſtenditur doctus, quanto minus convincitur patiens: neque enim poteſt veraciter bona docendo impendere, qui neſcit æquanimiter aliena mala tolerare. ET GLORIA EIUS EST INIQUA PRÆTERGREDI, vel diſſimulando ſe ſcire, vel negligendo ſi ſciverit.

13. ET TECTA IUGITER PERSTILLANTIA, LITIGIOSA MULIER: quia ex utriſque habitatio fit moleſta & incommoda. Ne igitur probæ uxori defectum ſibi quis tribuat, monendo adjicit:

14. DOMUS ET DIVITIÆ DANTUR A PARENTIBUS, quorum ſollicitudine & labore non ſine Deo tamen parantur: A DOMINO AUTEM PROPRIE UXOR PRUDENS, quia & prudentiam per gratiam infundit, & quibus vult eam copulat. Quod quia tranquillitatis vitæ conjugalis non leve eſt adjumentum, precibus & probitate promerendum eſt, ut eſt Eccleſiaſt. 26. *verſ.* 3.

15. PIGREDO IMMITTIT SOPOREM, ex quo membrorum languor oritur, & ad labores ſubeundos major ineptia: ET ANIMA DISSOLUTA, id eſt, à labore ſoluta & remiſſa propter ignaviam, ESURIET, vitæ tranſigendæ commodis deſtinata. Idem fit in ſtudiis probitatis, quia ut Gregor. paulatim etiam rectè ſentiendi vigilantia (quam piger habet) amittitur, dum à benè operandi ſtudio ceſſatur. Vide latiùs 3. *part. Paſt. cura adm.* 16.

19. QUI IMPATIENS EST, efferveſcendo per iracundiam in vindictam, SUSTINEBIT DAMNUM, in facultatibus, vel fama, vel corpore, & ſemper in anima: ET CUM RAPUERIT, ſeu eripuerit & liberaverit ſe ab uno incommodo, in aliud aliquando incidet. Beda tamen indicat de paupertate accipi poſſe, hoc ſenſu, Qui in paupertate ferenda impatiens eſt, incommodum ſuſtinebit, paupertas enim non eſt mala niſi invita: & cum furto rapuerit aliquid ad levandum inopiam, aliud malum longè gravius apponet.

22. HOMO INDIGENS MISERICORS EST, quia expertus eſt paupertatis moleſtias. Hinc illa apud Poëtam:

Non ignara mali miſeris ſuccurrere diſco.

ET MELIOR EST PAUPER, nempè miſericors, qui ſaltem animo in beneficentiam paratus eſt ac pronus, QUAM VIR MENDAX, dives ſcilicet ut addunt 70, qui avaritiæ ſuæ inopiam prætexit,

 mentiens

Digitized by Google

mentiens ſibi deeſſe quod largiatur. Itaque paupertas copioſæ avaritiæ præfertur.

23. TIMOR DOMINI AD VITAM, nempè æternam evehit: ET IN PLENITUDINE COMMORABITUR, omnium ſcilicet bonorum abundantia, ABSQUE VISITATIONE PESSIMA, ullius calamitatis: Proinde tria affert quibus completur tota fælicitas, vitam æternam, bonorum abundantiam, & in utriſque ſecuritatem.

24. ABSCONDIT PIGER MANUM SUAM SUB ASCELLA, id eſt, ſub ala: hîc enim eſt pigrorum geſtus: NEC AD OS &c. quo extrema quorumdam deſidia indicatur. Parabolicè autem ſignificat ſegnitiem prædicatorum, qui manum ad os nolunt admovere, quia nolunt voci ſuæ opere concordare; dicunt enim & non faciunt. Ita Greg. 22. *moral. cap.* 10.

28. TESTIS INIQUUS DERIDET IUDICIUM, tum humanum, quo quod juſtum eſt diſcerni debet, quia ſuo teſtimonio æquitatem pervertit; tum divinum, quod videtur contemnere: ET OS IMPIORUM DEVORAT INIQUITATEM, quâ velut gratiſſimo cibo paſcitur, devorat autem quia non maſticat eam perpendens quantum ſit iniquitatis malum, ſed talibus juſtitiæ.

29. DERISORIBUS PARATA SUNT IUDICIA, quibus Deo judicante juſtam accipient mercedis retributionem: ET MALLEI PERCUTIENTES &c. quibus omnis ſuppliciorum æternorum apparatus indicatur.

CAPUT XX.

1 LUXURIOSA RES VINUM &c. quia fornicatio vinum & ebrietas auferunt cor, ut inquit Propheta Oſee *cap.* 4. *verſ.* 11.

5. SICUT AQUA PROFUNDA SIC CONSILIUM &c. quia cognitu & penetratu difficile eſt, accedente ſilentio, quo, qui virilis eſt animi, illud occultat: SED HOMO SAPIENS EXHAURIET ILLUD, quia ſuppeditat ei ſapientia abſtruſiſſimas vias quibus illud eliceat & deprehendat, ſicut Salomon contendentibus mulierculis veritatem etiam invitis extorſit.

6. MULTI HOMINES MISERICORDES VOCANTUR, quia tales vel à ſe

Digitized by Google

vel à ſe ipſis vel ab aliis eſſe prædicantur: VIRUM AUTEM FIDELEM, qui re ipsâ præſtet quod præfert nomine, veroque miſericordiæ non vanitatis vel alterius pravi finis intuitu miſeretur, QUIS INVENIET?

7. JUSTUS QUI AMBULAT IN SIMPLICITATE SUA, hoc eſt, totius juſtitiæ ſinceritate atque integritate: hoc enim ſimplicitas ſæpè ſignificat in Scripturis juxta Hebr. proprietatem. BEATOS POST SE FILIOS DERELINQUET: juſtitia enim parentum ſæpè filiis prodeſt; maximè ſi non tam ſint filii carnis, quàm ſpiritûs patrum ſuorum imitatores; de quibus ſtabilem veritatem habet ſententia.

8. REX QUI SEDET IN SOLIO IUDICII, nempè per ſe non judicum inferiorum interventu cauſas cognoſcens & facinora in Repub. commiſſa, DISSIPAT OMNE MALUM INTUITU SUO, quia minùs corrumpitur, ſeveriùs plectit, magiſque terrori eſt illa majeſtas delinquentibus. Aptiſſimè de Chriſto Domino intellexeris, ſicut Auguſt. *cap. 13. de corrept. & gratia*, qui cùm ſederit, ita diſſipabit omne malum, ut ne veſtigium quidem remanſurum ſit.

9. QUIS POTEST DICERE &c. ſi enim dixerimus quia peccatum non habemus &c. veritas non eſt in nobis. Significatur ergo juxta Auguſt. ſine mendacio neminem gloriari poſſe ſeſe in hujus vitæ tentationibus ita ab omni peccato eſſe immunem, ut nunquam peccet. Quod ſi quis fortè à peccato juſtificatus eſt, nec ille poteſt dicere &c. quia neſcit homo an amore an odio dignus ſit, ita ut temerarium ſit illam animi puritatem etiam cùm adeſt ſibi aſſcribere.

10. PONDUS ET PONDUS &c. majus ad emendum minus ad vendendum, quia apertiſſima eſt iniquitas à qua alieni non ſunt ii qui in judicando aliter penſant ea quæ ſunt proximi, aliter ſua, ut latiùs extendit Greg. *in Ezechiel.* Vide dicta *ad cap. 11. verſ. 1.*

11. EX STUDIIS SUIS, quibus delectatur, INTELLIGITUR PUER, nempè qualis adultus futurus ſit, ſcilicet an RECTA ET MUNDA EIUS OPERA SINT futura, vel potiùs ex ſtudiis pueri ſi recta munda & pudica ſint in pueritia, conjicere licet ſimilem etiam in adulta ætate futurum. Probitatis enim ſemina in iſta ætate coli cœpta certam ferè frugem proferre in adultis ſolent. Sed cui tandem iſta ſtudiorum probitas quæ elucet in pueris tribuenda eſt.

12. AUREM AUDIENTEM ET OCULUM VIDENTEM DEUS FECIT UTRUMQUE, ipſe enim pietatem obediendi & perſpicaciam Intelligendi quorum vult cordibus infundit: frigidum enim eſt hæc de auribus & oculis corporeis, ut multi, intelligere.

13. APERI OCULOS TUOS, ad vigilantiam & diligentiam te excitando, ET SATURARE, id eſt, ſaturaberis PANIBUS. Per quos parabolicè ſignificat effectum quem parit induſtria & vigilantia, non illa carnalis tantùm, ſed maximè ſpiritualis, quæ incumbit ad parandum cibum animi qui non perit.

14. MALUM EST &c. Notus eſt ille ſolemnis mercatorum mos rem emendam vituperantium, emptam atque vendendam laudantium, maximè apud ignaros. Improbari ille videtur à Sapiente, quia ſine mendaciis & fraudibus vix fieri poteſt. Unde & illi parabolicè improbantur, qui ſua ubique magni faciunt & buccis crepantibus venditant, quæ in aliorum perſonam tranſlata parvipendunt & extenuant.

15. EST AURUM &c. LABIA SAPIENTIÆ, ſeu eloquentia cum ſapientia & eruditione conjuncta, theſaurus eſt longè præſtantior auro, gemmis, vaſiſque pretioſis.

16. TOLLE VESTIMENTUM EIUS QUI FIDEIUSSOR EXTITIT ALIENI, id eſt, ignoti, & huic PIGNUS AUFER PRO EXTRANEIS, pro quibus obſtrinxit. Deuteronomii 24. jubetur, ut veſtimentum pignoris loco ablatum, ante Solis occaſum reſtituatur: Quo privilegio fidejuſſor fortaſſis non eſt gaviſus, ne facilè ſe aliis ſpontaneum vadem offerat, maximè pro extraneis: minor enim plerumque neceſſitas eſt fidejubendi. Simili rigore indicat tractandos eſſe à Deo, qui quæſito ultroque ſuſcepto animarum regimine ſe pro illis obſtrinxerunt tamquam rationem pro animabus reddituri: talium enim minor eſt excuſatio quàm eorum qui coguntur.

17. SUAVIS EST HOMINI PANIS MENDACII, ſeu mendacio comparatus, id eſt, opes mendaciis & fraudibus partæ, quia exiguo plerumq; labore comparantur: ſed POSTEA IMPLEBITUR OS EIUS CALCULO, quo dentes frangi ſolent. Quâ parabolâ ſignificat hujuſmodi panem, imò quidquid mendaci ſuavitate paſcit animum, ut quælibet peccata, & in primis ipſa mendacia, quamvis ad tempus oblectent, amariſſimo dolorum ſenſu ſive conſcientiæ ſive ſupplicii æterni eſſe concoquenda.

19. Et

Digitized by Google

19. ET QUI REVELAT MYSTERIA &c. Superiori verſu dixit non ſolis viribus, ſed gubernaculis, id eſt, gubernandi rationibus ſeu conſiliis bella eſſe tractanda; hîc explicat quales caveri debeant conſiliarii, nempè primò, QUI REVELANT SECRETA, ſecundò, QUI AMBULANT FRAUDULENTER, id eſt, ſpecie boni conſilii fallunt alium, tertiò, QUI DILATANT LABIA SUA; id eſt, qui nimiâ garrulitate quælibet effutiunt: vix enim poteſt garrulitas cum ſecreto conſiſtere, nam ut quidam ait, eſt quædam ſermonis dulcedo quæ irrepit & blanditur, & non aliter quàm ebrietas ſecreta producit.

20. IN MEDIIS TENEBRIS. Quo perſpicuo calamitatis ſymbolo ſignificatur cum divino judicio in mediis cæcitatis tenebris, & orbitatis, & ignominiæ eſſe relinquendum: lux enim & lucerna in ſcripturis & vitæ claritatem & poſteritatem & proſperitatem ſignificat, ut patet 3. *Reg.* 15. *verſ.* 4. *& Iob* 29. *verſ.* 3. *& alibi.*

24. A DOMIMO DIRIGUNTUR GRESSUS VIRI, id eſt, actiones ejus rectæ fiunt per Dei gratiam, cùm eſſent pravæ, & reguntur ne iterum depraventur: QUIS AUTEM HOMINUM INTELLIGERE POTEST VIAM SUAM? ut vel ſciat ſine Deo illuſtrante quid faciendum ſit, vel quò nitendum ſit ut beatiudinem veram aſſequatur, vel cùm ſcierit viam ut per illam ambulet, & ambulando perveniat. Neceſſe eſt enim ut gratia & cæco viam oſtendat, & voluntatem ambulandi det, & vires gradiendi, & ſucceſſum perveniendi.

25. RUINA EST HOMINI DEVORARE SANCTOS, eos perſequendo, bonis ſpoliando, ipſaque bona ſanctis dedicata vendicando, ET POST VOTA RETRACTARE, id eſt, poſteà de votis ex bonis illis faciendis tractare: de talibus enim infrà dicit, Hoſtiæ impiorum abominabiles, quia offeruntur ex ſcelere. Retractare enim non ſemper ſignificat reſcindere, ſed etiam iterato verſare & tractare. Quamquam poſſet ultima pars ſententiam continere ſeparatam, ut ſignificet duo eſſe mala, ſanctos devorare, & vota reſcindere.

26. DISSIPAT IMPIOS REX SAPIENS, diſſolvendo ſapientiâ & viribus eorum factiones, ET INCURVAT SUPER EOS FORNICEM triumphalem eos debellando, vel carcerem, quo generaliter eorum impiorum ſupplicia deſignantur, quibus eos afficit. Hîc Hebr. habet, *rotam*, quam plerique intelligunt uſitatum illud tormenti

menti genus, quo Joſephus ait tertium ex Machabæis eſſe peremptum.

27. SPIRACULUM HOMINIS, quo ſpirat & vivit: Hebr. enim habet *animam*, eſt LUCERNA DOMINI, quia divinitùs accenſa lumine tam naturæ quàm gratiæ: ipſe enim illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: QUÆ INVESTIGAT OMNIA SECRETA VENTRIS, id eſt, intima in animo latentia. Nam ut Greg. 3. *part. Paſtor. curæ adm.* 13. divini afflatûs illuminatio cùm in mentem hominis venerit, eam ſibimetipſi illuminans oſtendit, quæ ante Spiritûs ſancti adventum cogitationes pravas & portare poterat & penſare neſciebat.

30. LIVOR VULNERIS ABSTERGET MALA &c. id eſt, vibices plagarum quarum dolor vel cutem ſtringit eam lividam faciens, vel ipſa viſcera pervadit, improbos emendare ſolent: vexatio enim dat intellectum. Quamquam Greg. 23. *Moral. cap.* 1. per *livorem* ſignificari velit corporeæ percuſſionis diſciplinam; per *plagas ſecretioribus ventris*, dolorem pœnitentiæ & compunctionis internæ; quibus duobus culpæ emendantur.

CAPUT XXI.

1 SICUT DIVISIONES AQUARUM, quos rivulos vocamus, ſicut, inquam, illi ſic ſe habent, ut facto coloni manu alveo huc illuc ad quamcumque terram irrigandam ſponte fluant; ITA COR REGIS, quod nullius humanis legibus coërceri poteſt, IN MANU DOMINI eſt &c. quo ſignificatur Divinæ poteſtas operationis, quâ non tantùm privatorum hominum, ſed etiam Regum cordibus ita dominatur, ut ipſi ſpontè operentur quidquid ipſe voluerit, ſive eis favendo ſive puniendo, ut ſic humiliter agnoſcant quantum ſua & poteſtas & voluntas à Deo dependeant.

4. EXALTATIO OCULORUM &c. Conſtructio videtur inverſa, qualis eſt etiam *cap.* 20. *verſ.* 27. hoc ſenſu: dilatatio cordis ſeu tumor animi, quo turgent ſuperbi velut vento diſtenti, parit exaltationem oculorum: arrogantiæ enim proprium eſt ſupercilium attollere, ut deſpiciant cæteros: LUCERNA IMPIORUM, quâ in hoc ſæculo ſplendent & faſtu glorioſi ſunt, nihil eſt niſi PECCATUM: quoniam omne quod eſt in mundo, id eſt, dilectoribus mundi, concupiſcentia carnis eſt & concupiſcentia oculorum & ſuperbia vitæ.

5. Co-

Digitized by Google

5. COGITATIONES ROBUSTI, ſeu viri fortis & diligentis, SEMPER ABUNDANTIA, quia ad abundantiam ſedula induſtria cogitandi laborandique perducit, ſive præſentis vitæ honeſtæ tranſigendæ commoda ſive opulentiam futuræ ſpectes: cujuſmodi diligentiæ commendatio frequenter hoc libro occurrit. Et quia pigrorum eſt, neglecto labore mendaciis & rapinâ ſibi opes parere, hinc tales *verſ*. 6. condemnat, *&* *verſ*. 7. eos ab opulentia & gloria quàm iniquitate pepererunt, vel hic vel in futuro eſſe detrahendos.

8. PERVERSA VIA VIRI ALIENA EST, à naturâ ſcilicet humana quia juſtè vivere proprium eſt humanæ conditionis, proindè perverſa actio contra naturam. Ex quo fit ut naturalis dicatur homini juſtitia, quia gratia naturam corrigit, ut eſt apud Auguſt. *de ſpir. & litt. cap*. 27. QUI AUTEM MUNDUS EST, animo & opere, RECTUM OPUS EIUS, eâ rectitudine quæ homini in prima conditione collata eſt per gratiam.

9. MELIUS EST SEDERE IN ANGULO DOMATIS. Domatectum eſt ſeu ſolarium planum Orientalibus in uſu, ut docet Hieron. in *Epiſt*. ad Suniam & fritellam. Unde Petrus dicitur conſcendiſſe in ſuperiora, ut oraret, Græcè ἐπὶ τὸ δῶμα. Significatur ergo hîc ſatius eſſe in loco abjecto morari obnoxium cæli injuriis, quàm cum difficili uxore in frequentibus & amplis ædibus. Inſinuat ergo magno delectu uxorem eſſe ducendam, neque tam dotem ſpectandam quàm mores.

15. GAUDIUM IUSTO EST FACERE IUDICIUM, id eſt, quod juſtum & æquum eſt, quia ipſa juſtitia quam præ omnibus diligit eſt ei præ cæteris rebus omnibus delectabilis. Sed hoc ipſum eſt PAVOR impiis: oderunt enim etiam facere juſtitiam quia illam tamquam difficilem & tædio plenam imaginantur, & pati illam, quia malè ſibi conſcii nihil ab ea expectant, niſi ſupplicium.

16. IN COETU GIGANTUM &c. Vide dicta *cap*. 9. *verſ. ult*.

18. PRO IUSTO DATUR IMPIUS. Hebr. propitiatio (eſt) juſto impius. Quo ſignificat contingere, ut in communibus urbium & provinciarum ſuppliciis Deus ſumptâ de impiis pœnâ quaſi jam propitius & placatus juſtis parcat, ne juſtis eam pœnam inferat, quam etiam pro ſuis qualibuſcumque peccatis merentur, ut videre

Digitized by Google

eſt 2. *Reg.* 2. 1. de expiata ira Dei per necem filiorum Saul.

10. THESAURUS DESIDERABILIS, non auri & argenti quæ juſto non ſunt deſiderabilia, ſed juſtitia, ſapientia, ac Deus ipſe deſiderabilis ſuper aurum & lapidem pretioſum multum. ET OLEUM, miſericordiæ & unctionis ſpiritualis, IN HABITACULO IUSTI eſt, quia illis anima ejus eſt plena: ET IMPRUDENS HOMO DISSIPABIT ILLUD, quia non contentus eſt carere juſtitiâ & miſericordiâ, niſi illam etiam in juſtis perſequatur.

22. CIVITATEM FORTIUM ASCENDIT SAPIENS. Hoc eſt quod dicitur *Sap.* 6. *verſ.* 1. Melior eſt ſapientia quàm vires, etiam in bello, ubi quantumvis valeat copioſus exercitus, prudentia tamen & militaris peritia expugnat quod viribus eſt inexpugnabile: hoc enim indicat quod ſequitur, DESTRUXITQUE ROBUR FIDUCIÆ EIUS, ſcilicet civitatis.

24. SUPERBUS ET ARROGANS VOCATUR INDOCTUS: hæc eſt enim pœna ſuperborum, ut cùm cæteris prudentiores haberi velint, tamquam indocti & ſtolidi rideantur: nam ut ſequitur, cùm ſuperbia ſit mater iracundiæ quâ ſuam excellentiam facilè lædi putat, fit plerumque ut imprudenter ex ira impingat.

25. DESIDERIA OCCIDUNT PIGRUM, quia nihil operando vanis & irritis deſideriis opum alienarum ſeipſum excruciat, & nihil obtinet; ubi contrà juſtus ſedulò laborando ita abundat, ut etiam in alios ſine ceſſatione poſſit effundere. Vide dicta *cap.* 13. *verſ.* 4.

28. VIR OBEDIENS, tum legi Dei tum hominibus propter Deum: quia dum alienæ voci humiliter ſubditur, ſeipſum in corde ſuperat, ut vult Gregor. ſed etiam quia ſuperior eſt interitu & omni malo quod impendet teſtibus iniquis, qui vel hominibus vel Deo cui ſe ſervituros conteſtati ſunt, mentiuntur.

31. EQUUS PARATUR AD DIEM BELLI. Num ergo fruſtrà paratur exercitus, ut hoſtibus reſiſtatur, totumque à Deo expectandum eſt? Nequaquam. Significat enim conatus hominum non eſſe ſuperfluos, ſed caſſos & irritos niſi Deus aſpiret: ut ſic diſcat homo de ſucceſſu ſuorum conatuum quantumcumque efficacium, imò, ut exiſtimant, infallibilium, magis in Domino quàm in ſeipſo fidere.

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT XXII.

1 MElius est nomen bonum, quod à virtute & veritate ortum ſuum habet, QUAM DIVITIÆ MULTÆ, quarum acquirendarum ſtudium frequenter ſordidum eſt, uſus turpis, poſſeſſio incerta, fructus ad veram beatitudinem nullus, niſi boni nominis mater virtus acceſſerit. SUPER ARGENTUM ET AURUM GRATIA BONA, id eſt, favor & benevolentia, quâ quis apud homines imò etiam apud Deum virtute gratioſus eſt: hæc enim gratia longè majores vires habet in animo aliorum, ſive aliquid ab illis impetrandum ſit, ſive flectendi ſint ad virtutem & honeſtatem, quàm ulla divitiarum opulentia. Itaque contra vulgi errorem hæc ſunt dicta, quo ſplendorem illum externum ſuſpiciunt.

2. DIVES ET PAUPER OBVIAVERUNT SIBI, in hac vita, ut mutuis ſeſe auxiliis juvarent, ſine quibus humana ſocietas non poſſet conſiſtere, ut pulchrè deducit Chryſoſt. *Hom.* 34. *in* 1. *ad Corinth.* Unde & Aug. *Hom.* 13. natus eſt ille, natus eſt & iſte; invenerunt ſe, occurrerunt ſibi, & quis fecit illos ambos? Dominus divitem quidem fecit unde pauperem adjuvaret, pauperem unde divitem probaret. Et alibi, pauper & dives duo ſunt ſibi contraria (ita quidam exponunt illud, obviaverunt ſibi) ſed iterum duo ſunt ſibi neceſſariâ: Nullus indigeret, ſi invicem ſe ſupportarent; & nemo laboraret, ſi ſe ambo juvarent: dives propter pauperem factus eſt, & pauper propter divitem: Pauperis eſt rogare, divitis erogare. UTRIUSQUE OPERATOR EST DOMINUS, qui eos diverſarum conditionum peculiari providentiâ jam dictâ formavit.

3. CALLIDUS VIDET &c. Callidus pro prudente, & innocens pro inſipiente & rerum imperito ſumuntur: quorum ille per ſapientiam cavet mala quæ videt imminere vel hîc vel in futuro; iſte verò vel cæcitate ea non videns, vel ſtoliditate non curans malè mulctatur.

4. FINIS MODESTIÆ &c. Heb. clariùs, merces humilitatis ſeu humilis & demiſſi animi eſt TIMOR DOMINI, ad quem perducit. Utrique verò retribuenda eſt æterna fidelitas, quæ conſtat DIVITIIS illis

 inex-

Digitized by Google

inexhauſtis divinitatis, ET GLORIA viſionis ET VITA æternâ.

5. ARMA ET GLADII IN VIA PERVERSI, non tantùm quibus alios violenter opprimit: ſed etiam quibus ipſe à Deo oppreſſus punietur: CUSTOS AUTEM ANIMÆ SUÆ LONGE RECEDIT AB EIS, armis ſcilicet & gladiis, quia mentem & manus à proximi læſione refrænat, & vindictam viris ſanguinum debitam evadit.

8. ET VIRGA IRÆ SUÆ, id eſt, poteſtate quâ iracundè in aliorum oppreſſione abuſus eſt, CONSUMMATUR, ſeu conſumetur, Deo vindictam veluti meſſem crudelitati ab ipſo ſeminatæ retribuente. Quamquam VIRGA SUÆ IRÆ, poſſit exponi pro punitione ipſius; quaſi diceretur, baculo ſupplicii ſui: ira enim frequenter pro ſupplicio accipitur.

11. QUI DILIGIT CORDIS MUNDITIAM, quæ eſt animi caſtitas totiuſque vitæ ſinceritas, PROPTER GRATIAM LABIORUM, quæ eſt veracitas loquendi ab omni fuco ac dolo aliena, HABEBIT AMICUM REGEM, non tantùm Deum ſed etiam hominem, ſi talis eſt qualis eſſe debet, inimicus adulatorum.

12. OCULI DOMINI CUSTODIUNT, id eſt, aſſervant & habent penes ſe, SCIENTIAM, quia ipſius prudentia omnia etiam occultiſſima pervadit: ET SUPPLANTANTUR VERBA INIQUI, quibus etiam conſideranter quaſi à nullo arguendus fallit: Deus enim tempore ſuo damnatâ verborum iniquitate veritatem aperiet.

13. DICIT PIGER: LEO EST FORIS &c. Significatur parabolicè ignavos ſuæ ſegnitiei cauſas & pericula prætexere, eaque mirum in modum exaggerare, ut meritò à ſubeundis laboribus deterreri videantur.

14. FOVEA PROFUNDA OS ALIENÆ uxoris, cujus oris blanditiis vel oſculis vir ad ruinam pertractus, vix ex peccato illo tamquam ex profunda fovea vel puteo poteſt emergere, ſicut hoc clarius exponitur *cap.* 23. *verſ.* 27. CUI IRATUS EST DOMINUS INCIDET IN EAM foveam. Ex quo fit ut ſuperbi, quibus Deus reſiſtit, hâc turpitudine præ cæteris puniri ſoleant: quod ipſum tamen Deus facit miſericorditer iraſcendo: Audeo enim dicere, inquit Auguſt. 14. *de Civit. cap.* 13. ſuperbis eſt utile cadere in aliquod apertum manifeſtumque peccatum, unde ſibi diſpliceant, qui jam ſibi placendo ceciderant.

20. ECCE DESCRIPSI TIBI EAM, ſcilicet doctrinam TRIPLI-

Digitized by Google

PLICITER, id eſt, ut quidam volunt, in Lege, Hagiographis, & Prophetis: Ut alii, in Proverbiis, Eccleſiaſte, & Cantico. Sed de hoc libro tantùm loqui videtur. Alii ergo TRIPLICITER, id eſt, per litteram, tropologiam, & anagogiam. Sed TRIPLICITER potiùs exponendum eſt, multipliciter & accuratè, ſeu multis diſſimilibuſque ſententiis; numerum certum pro incerto ponendo, & ternarium pro perfectione. Hoc enim videtur ſignificare cùm dicit, IN COGITATIONIBUS, ſeu conſiliis, ET SCIENTIA, id eſt, non temerè ſed multâ præviâ meditatione & accuratâ rerum multarum peritiâ.

21. UT OSTENDEREM TIBI FIRMITATEM ET ELOQUIA VERITATIS, id eſt, firmitatem ſeu certitudinem eloquiorum veritatis, RESPONDERE EX HIS ILLIS QUI MISERUNT TE, præficiendo te alicui muneri: quaſi dicat, ut imbutus ſapientiâ non tibi ſoli proſis, ſed etiam in aliorum uſum legitimè miſſus docendo & prædicando poſſis effundere. Alii tamen *miſerunt te*, accipiunt pro, miſerunt ad te, nempè ad petenda conſilia.

27. QUID CAUSÆ EST &c. id eſt, cur permittes & obnoxium te facies temerè fidejubendo, ut creditor etiam extremè neceſſariam ſupellectilem ſibi vindicet, & te omnibus bonis exuat? Vide de his *cap. 6. verſ. 1. & cap. 20. verſ. 1.*

28. NE TRANSGREDIARIS TERMINOS ANTIQUOS, non tantùm agrorum limites ex avaritia perturbando, ſed maximè doctrinam veterem & ſtatuta mutando. Ex qua terminorum tranſgreſſione quæ mala naſcantur, infelicia hæc tempora ſatis docent.

CAPUT XXIII.

1. DILIGENTER ATTENDE QUÆ APPOSITA SUNT ANTE FACIEM TUAM, non tantùm cibos, ne illorum deliciis excedas, ſed etiam atque in primis interrogata quæ proponuntur, ne quod imprudentius dictum tibi excidat.

2. ET STATUE CULTRUM IN GUTTURE TUO, id eſt, refræna guttur, ne vel edendo, vel bibendo, vel loquendo, temperantiæ, prudentiæ vel limites tranſeas: Hoc enim nullibi fit faciliùs quàm ubi cibi potûſque lautitia gulam excitat, vel authoritas ad ſingula ſermonem extorquet, vel faſtus adulationem, vel veritas

Digitized by Google

indignationem: SI TAMEN HABES &c. id eſt, ſi tamen motuum ac deſideriorum animæ tuæ compos es: quaſi dicat, ſi non es compos, ne acceſſeris eò.

3. NE DESIDERES DE CIBIS EIUS, Principis ſcilicet, IN QUO EST PANIS MENDACII, id eſt, in quibus epulis eſt cibus fallax: exquiſitis enim dapibus falluntur convivæ, vel quia in intemperantiam cadunt, vel quia non rarò magnates fallaci illo favore ſecreta convivantium expiſcantur. Myſticè S. Auguſt. *tract.* 84. & 47. *in Ioan.* intelligit de menſa ſacri altaris. Quid eſt, inquit, ad eam aſſidere niſi humiliter accedere? & quid eſt conſiderare quæ apponuntur tibi niſi dignè tantam gratiam cogitare? Hæc ille. Scilicet ut probet ſeipſum homo, & potiùs quaſi cultro gutturi infixo abſtineat, ſi ſe indignum eſſe deprehenderit, ne judicium ſibi manducet & bibat. Illud autem, *ne deſideres de cibis eius*, aptiſſimè de doctrina hæreticorum intelligi poteſt.

5. NE ERIGAS OCULOS &c. videndo ut concupiſcas opes: aliter enim avarus, aliter contemptor opes videt. QUIA FACIENT SIBI PENNAS &c. quia fruſtrantur ſæpenumero manus quantumvis avidè ſectantium, Deo nempè aliis eas ſubtrahente quaſi in cælum, aliis iterùm largiente cùm vult.

6. NE COMEDAS CUM HOMINE INVIDO, qui ſcilicet invidet tibi cibum & potum ſuum: hoc eſt ergo, cum homine parco, avaro & ſordido qui ſingulos hauſtus & morſus numeret.

7. QUONIAM IN SIMILITUDINEM ARIOLI ET CONIECTORIS ÆSTIMAT QUOD IGNORAT. Metiens enim alios ex animo ſuo putat convivas in menſa mentiri benevolentiam, ſi quid hilariùs dixerint aut fecerint, ſicut ipſe ad comedendum & bibendum te invitat invito ſimulato & alieno animo.

8. CIBOS, QUOS COMEDERAS, EVOMES, animo ſcilicet, quia cùm intellexeris, deteſtando ſordes ejus, evomere te poſſe deſiderabis, & ei reddere: ET PERDES PULCHROS SERMONES TUOS, ſi quid fortè venuſtius ad exhilarandum dixeris, vel gratias agendo quaſi beneficium ejus agnoveris.

11. PROPINQUUS ENIM ILLORUM, qui pupillis ex lege tutor vel curator præfici ſolet, FORTIS EST, nempè Deus, qui peculiariter pupillorum ac viduarum vindex, tutor & curator eſt. Tollit itaque opinionem, qua talium oppreſſores contra eos veluti auxiliis

Digitized by Google

auxiliis deſtitutos ſoliti ſunt audaciùs inſoleſcere.

21. ET VESTIETUR PANNIS DORMITATIO, id eſt, otium, quod eos qui opipara convivia ex collatis ab unoquoque carnibus & ſymbolis inſtruunt, ſequi ſolet; veſtietur pannis, laceris ſcilicet qui certiſſimum paupertatis indicium ſunt.

23. VERITATEM EME. Quomodo cùm ſuprà dixerit, Quid proſunt ſtulto divitiæ, cùm ſapientiam emere non poſſit? Eme ergo, hoc eſt, ita ſedulò indagandæ & impetrandæ ei incumbe precibus, laboribus, vigiliis, ſumptibus, ut omnium rerum potiùs diſpendium ſubeas quàm veritatis. Sic etiam NOLI VENDERE SAPIENTIAM, quidquam eâ habendo nobilius aut carius: quidquid enim venditur, vilius æſtimatur pretio ejus; & contrà quidquid emitur, carius. Quamquam Hebr. non tantùm emere, ſed & poſſidere & acquirere ſignificet.

29. CUI VÆ? &c. in hac vita morbi ac dolores varii in corpore & animo, nec ipſi tantùm ſed & parentibus ejus, tum quia filiorum vitiis & malis cruciantur, tum quia pro illis quos non coërcuerint, puniuntur. CUI RIXÆ? jurgia & rixæ, ebrietatis comites. CUI FOVEÆ? in quas præceps ruit cæca ebrietas. CUI SINE CAUSA VULNERA? quia nullo honeſto propoſito, nullo emolumento, ſed temerè inflicta per lites. CUI SUFFUSIO OCULORUM? lippitudo ex humorum abundantiore defluxu. Quamquam hæc omnia ad animam transferre non ſit difficile. Væ enim eſt æterna damnatio, rixæ remorſus conſcientiæ, fovea infernus, vulnera quibus à variis vitiis ſauciatur, ſuffuſio oculorum animi cæcitas & hebetudo.

33. OCULI TUI VIDEBUNT EXTRANEAS mulieres, indecorè in eas conjectis oculis, ET COR TUUM LOQUETUR PERVERSA, imaginationibus ac deſideriis volutando quod oculi viderunt.

34. ET QUASI SOPITUS GUBERNATOR, qui cùm & ipſe & omnia ſua jactentur tempeſtatibus, & in præſentiſſimo verſentur periculo, nihil tamen advertit, AMISSO CLAVO: ſopita enim eſt ratio, cujus imperio parêre debet quidquid in homine eſt.

35. QUANDO EVIGILABO? An ergo hæc omnia per ſomnum dicta ut dormiens optet evigilare? non eſt neceſſe, ſed ejus qui per intervalla expergefactus & ardore & ſiccitate cruciatus diluculum poſcit, ut pocula poſſit repetere: LXX. enim habent:

Quando

Quando diluculum fiet? quo ſcilicet pleniùs evigilem? Vide myſticum ſenſum de omnibus qui delitiis hujus ſæculi ebrii & inſenſibiles ſunt, apud Greg. 3. *part. Paſt. cura adm,* 33.

CAPUT XXIV.

7 EXCELSA STULTO SAPIENTIA, quia terrena & carnalis eſt omnis ejus cogitatio: nihil autem excelſius videtur eſſe homini carnali & inacceſſum quàm præcepta ſapientiæ. Itaque perſeverans in ſua ſtultitia, IN PORTA NON APERIET OS SUUM, id eſt, obmuteſcet in judiciis publiciſque conſeſſibus in porta olim haberi ſolitis, ſi quid prudenter de rebus arduis differendum erit.

11. ERUE EOS QUI DUCUNTUR AD MORTEM, ſive aliorum injuriis, ſive etiam naturæ incommodis fame vel ſiti inferendam. Quamquam S. Ambr. in *Pſalm.* 118. *octonario* 8. etiam de reis per juſtitiam plectendis videatur intelligere, quando ſcilicet indulgentia non nocet publico, eripe, inquit, interceſſione, eripe gratiâ tu Sacerdos, aut tu Imperator eripe ſubſcriptione indulgentiæ.

15. NE INSIDIERIS ET QUÆRAS IMPIETATEM, &c. id eſt, ne curioſè in ejus vitam inquiras, ut impietatem & grande aliquod ſcelus, quod carpas, invenias, neve iſtâ curioſitate inveſtigandi quietem conſcientiæ ejus turbes.

16. SEPTIES ENIM CADIT IUSTUS, ET RESURGET, quia frequenter in leviora labitur, ſed facilè mox per pœnitentiam reſipiſcit: IMPII AUTEM CORRUENT IN MALUM, ita videlicet ut vix unquam ſurgant: lapſus enim eorum lethalis eſt. Greg. *lib. 6. in lib. 1. Reg.* etiam ad lethiferos juſti lapſus extendit, quia ex illis reſurgit humilior. Tamen S. Auguſt. 11. *de Civit. c.* 31. quod ſepties cadat juſtus, non de lapſibus, ſed de ſeptenis, id eſt, frequentibus tribulationibus ad humilitatem perducentibus intelligit: juxta quem illa verba, *Ne inſidieris* &c. exponenda erunt conformiter hoc modo, ne ſtruas inſidias, ut vel tentatione vel tribulatione concitatâ coneris eum ad impietatem perducere: quantumvis enim deprimatur, reſurget fortior.

19. NE CONTENDAS CUM PESSIMIS &c. pro, *contendere*, & *æmulari,*

Digitized by Google

æmulari, eadem Hebr. ſunt verba quæ Pſalm. 36. *verſ.* 1. Noli æmulari in malignantibus &c. Senſus ergo eſt, Ne æmulando eorum felicitatem contendas eos æquare, vel ſuperare in earum rerum adeptione, quibus florent, nec zelo imitationis adverſus eos concitetis: fluxa enim & caduca eſt eorum fælicitas & ſplendor ſine *ſpe futurorum* extinguendus.

21. ET RUINAM UTRIUSQUE QUI NOVIT? detrahentis, & ejus qui ei favendo commixtus eſt, inquit Beda. Poſſet tamen intelligi ruina utriuſque, Dei ſcilicet & Regis, id eſt, ruina ab utroque ſuis detrectatoribus repentè & inexpectatò immiſſa.

24. QUI DICUNT IMPIO, IUSTUS ES &c. Hæc de quibuſvis vera ſunt. Judices tamen in primis peccant qui juſtificant, id eſt, juſtum declarant impium pro muneribus: unde de iiſdem accipiendum videtur quod ſequitur.

26. LABIA DEOSCULABITUR, QUI RECTA VERBA RESPONDET, id eſt, qui minis & muneribus non inflexus quod rectum & æquum eſt, judicat & partibus reſpondet, velut oſculo favoris ac benevolentiæ indicio labris bonorum virorum impreſſo ſibi eos demerebitur.

27. PRÆPARA FORIS, in agris ſcilicet, OPUS TUUM. idem enim ſignificatur quod ſequenti hemiſtichio, nempè ut vitæ neceſſaria priùs diligenter parentur ex agricultura; ſub qua tamen innocentiſſima comparandi victus ratione, omnis juſtus lucrandi modus intelligitur: UT POSTEA, paratis jam iis quæ vitæ tranſigendæ ſumptuique ferendo ſunt neceſſaria, ÆDIFICES DOMUM TUAM, ne alioqui tibi dicatur illud euangelicum, hic homo cœpit ædificare & non potuit conſummare: quod illis contingit, qui vel imprudentiâ vel vanitate abrepti, nondum familiâ benè conſtitutâ magnificas ædes moliuntur ac deſerunt imperfectas deficientibus neceſſariis.

30. PER AGRUM HOMINIS PIGRI TRANSIVI &c. Luculentâ parabolâ ex agricultura petitâ, ubi ſilveſcunt omnia niſi accurata adſit diligentia, docet quantoperè otium ſit fugiendum in excolendis, non tantùm agris & vineis, ſed in primis in colendo agro cordis: ad hoc enim indicandum additur:

32. EXEMPLO DIDICI DISCIPLINAM. Pulchrè ex hoc declarat Greg. *lib.* 5. *Moral. cap.* 20. per agrum hominis pigri &c. tranſ-

M ire,

ite, eſt cujuſlibet vitam negligentis inſpicere ejuſque opera conſiderare, quod urticæ & ſpinæ replent, quia in corde negligentium per pruritentia terrena deſideria, & per punctiones pullulant vitiorum; quia ſcriptum eſt: In deſiderio eſt omnis otioſus. Maceria lapidum destructa erat, id eſt, diſciplina Patrum ab ejus corde diſſoluta. Verſum ultimum & penultimum vide *cap.* 6. *verſ.* 11.

CAPUT XXV.

1 QUAS TRANSTULERANT VIRI EZECHIÆ. Hæc verba non ſunt Salomonis, ſed eorum qui ſub Rege Ezechia tranſtulerunt ſequentes parabolas; non ex lingua in linguam, ſed vel ex uno hujus libri loco in alium, conjecturæ loco afferentes quòd hæ parabolæ, inquiunt, in editione Vaticana 70. Interpretum ſequantur poſt *cap.* 30. *&* 31. quæ duo capita tranſpoſita ſtatim poſt *cap.* 24. inferuntur, tamquam illa duo ultima capita eſſent aliorum quàm Salomonis congregantis ſcilicet, ſive Agur & Lamuëlis, vel quia ex diſperſis ſchedulis apud nonnullos aſſervatis in unum corpus collegerint quod veroſimilius eſt. Quia autem hæ parabolæ ſuperioribus obſcuriores ſunt propter frequentes allegorias, hinc ſubjicit:

2. GLORIA DEI EST CELARE VERBUM, allegoriis & ænigmatibus involvendo ſententias ſuas, ſicut infinitis locis ſcripturæ ſacræ hoc videre eſt: quod magnoperè pertinet ad gloriam Dei; ſic enim ex Scripturis infideles arceantur, & fideles humiliter exerceantur, ne cognita ſtatim vileſcant. ET GLORIA REGUM INVESTIGARE SERMONEM, quem Deus hujuſmodi involucris & allegoriis juſtis de cauſis texit: hinc eſt enim quod *Deut.* 7. Regi præcipitur, ut deſcribat ſibi Deuteronomium legis, & habet ſecum legatque omnibus diebus vitæ ſuæ, ut diſcat timere Dominum Deum ſuum &c.

3. COLLUM SURSUM &c. hoc eſt, tria hæc ſunt inſcrutabilia; ſive quemadmodùm cæli altitudinem terræque profunditatem ad amuſſim indagare, & quæcumque in ipſis latent explorata habere eſt homini arduum, imò impoſſibile; ita & conſilia Regum. Sic ergo & ſubditos & eorum curioſà perſcrutatione deterret, &

Digitized by Google

& Reges ipſos docet qualia eorum debeant eſſe conſilia: Conſiliorum enim propalatione vileſcit majeſtas, ac nocetur reipublicæ.

8. NE PROFERAS IN IURGIO CITO, id eſt, ne ex animi perturbatione ſtatim inter jurgandum exprobrando effundas, ſi quid reprehenſibile in amico vel proximo tuo videris: probrum enim non ut inferri, ita & dilui ſtatim poteſt. De quo Bernar. *Serm.* de triplici cuſtodia, levis quidem res ſermo, quia leviter volat, ſed graviter vulnerat &c. quanto minus ergo effundendum eſt, ſi non videris, ſed tantùm incerto rumore vel infirmâ ſuſpicione conjeceris.

10. GRATIA ET AMICITIA, ea in primis quæ inter Deum & hominem conciliatur, LIBERANT, id eſt, liberum efficiunt & ingenuum, ut verbi Græci proprietas ſignificat: ſincerus enim & conſtans cultus amicitiæ eſt, cùm non tam ſui quàm amici ſtudetur commodis.

11. MALA AUREA IN LECTIS ARGENTEIS &c. Hebr. verbum dictum, id eſt, ſicut aurea mala ex lectis argenteis ſuſpenſa; vel generalius, ſicut aurum argento impoſitum pretio ſuo & varietate mirificè delectat animum: ita & verbum opportunè prolatum: ineptè enim & inſipienter prolata etiam ſapientia faſtidium parit.

12. INAURIS AUREA &c. quaſi diceret, ſeverus morum emendator, ſi in auditorem obedientem ac facilem inciderit, fit ei inauris aureæ inſtar, ex qua fulgens margarita dependet, auſteritate enim correptionis perfundit quidem aures, itemque lædit, ſed vehementer exornat. Quâ parabolâ non tam arguentem quàm redargutum ſui officii monet, ne correptione exaſperatus arguentem ut inimicum averſetur, ſed ut benefactorem diligat.

13. SICUT FRIGUS NIVIS, quâ potus in calidioribus locis temperari ſolet, vel ſicut frigus ventorum à nivoſis frigidiſque locis aquilonariis aſpirantium, IN DIE MESSIS, nempè meſſoribus æſtu anhelantibus mirificè gratum eſt, ITA LEGATUS FIDELIS; quia quoties negotii commiſſi ſollicitudo torquet & urit animum, fidelitatis & dexteritatis ejus recordatione requieſcit, & ab æſtu curarum quaſi refrigeratur.

14. NUBES ET VENTUS &c. Et hîc & ſuperiùs & inferiùs aliquoties more Hebræor. ſimilitudinis articulus ſubauditur: Sicut

Digitized by Google

ergo ſe habent nubes & ventus quæ pluviam ſolent polliceri ac parturire, ſi nihil ſequatur; ita VIR GLORIOSUS, id eſt, qui jactabundus multa pollicetur, ſi promiſſa non compleat: utraque enim magnam triſtitiam de fruſtrata ſpe pariunt, hominesſque inaniter ſuſpenſos tenent vel ſpe vel timore.

16. MEL INVENISTI &c. Superiùs *cap.* 24. *verſ.* 13. & infrà melli comparatur ſapientia. Monet ergo etiam ſapientiæ, quæ dulciſſima eſt, eſſe ponendum modum, qui enim non ſapiunt ad ſobrietatem, vel plus quàm oportet ſapere, etiam idquod ſapiunt perdunt, & ſtulti fiunt, quia erroribus infatuantur. Unde Greg. Tunc ſufficienter mel comeditur, quando noſtra intelligentia juxta menſuram ſenſûs ſub moderamine tenetur. Nam ſatiatus mel evomit, qui plus appetens penetrare quàm capit, illud perdidit unde potuit nutriri. Poſſet etiam de omnium delectabilium moderatione ſervanda intelligi; ſicut ſequens verſus, de moderandis viſitationibus amicorum, colloquiis ac familiaritate intelligendus eſt: nimia enim familiaritas parit contemptum ac tædium.

19. DENS PUTRIDUS &c. id eſt, ſic ſe habet qui fidit amico infideli ingruente calamitate, ſicut qui dente putrido vel pede laſſo vult uti, cùm comedendum vel ambulandum eſt; quia illis uti non poteſt.

20. ET AMITTIT PALLIUM IN DIE FRIGORIS, cujus præſidio tunc omnium maximè muniri optat, & amiſſione cruciabitur.

ACETUM IN NITRO &c. nitrum authore Plinio, non multum à ſale diſtat: fitque ut plurimum ex aquis vim purgandi & ſordes detegendi habet, aliaſque conditiones non paucas, de quibus Medici. Ad quarum ſimilitudinem verſus hic variis modis exponi poteſt. Inter cæteras hæc eſt, authore Bedâ, quod ſi in nitrum mittatur acetum, fervescit nitrum & ebullit; ſic, inquit, perverſa mens, quando per increpationem corripitur, aut per prædicationem bona ſuadentur, de correptione fit deterior, & inde in murmurationis iniquitatem ſuccenditur, unde debuit ab iniquitate compeſci. Per CARMINA ergo intelligit Sacræ Scripturæ verba CORDI PESSIMO prædicata. Alii dicunt, nitrum aceto mixtum non nitidare, ſed ſordidare; ex quo ſimilis ſenſus confici poteſt.

22. PRUNAS ENIM CONGREGABIS SUPER CAPUT EIUS, non in maledictum & condemnationem, ut plerique exiſtimant, inquit Hier.

Digitized by Google

Hier. *lib.* 1. *cont. Pelag.* ſed in correctionem & plenitudinem, ut ſuperatus beneficiis, excoctus fervore charitatis, inimicus eſſe deſiſtat. Unde & Auguſt. 3. *de doct. Chriſt.* carbones ignis, inquit, ſunt urentes pœnitentiæ gemitus, quibus ſuperbia ſanatur ejus qui dolet ſe inimicum fuiſſe hominis à quo ejus miſeriæ ſubvenitur.

26. FONS TURBATUS PEDE, ET VENA CORRUPTA, id eſt, ſcaturigo aquarum obturata vel ſordibus infecta, IUSTUS CADENS CORAM IMPIO: quia impio eum diffamante, & factum exaggerante & ſatagente ut de omnibus ejus ſimilibus hoc credatur, perdit limpiditatem ſuam, quà inſtar limpidi fontis ſpeculum erat morum coarguens impiorum vitia, & aquam ſalutaris doctrinæ ubertim ſcaturiebat.

27. SICUT QUI MEL MULTUM COMEDIT NON EST EI BONUM, quia præ dulcedine & calore vertitur in choleram, moderatè verò ſumptum eſt utile; SIC QUI SCRUTATOR EST MAIESTATIS, Divinæ vel Scripturæ rerumque ſublimium, curioſiùs inveſtigans ea, quæ vires ſuperant, omniaque volens ad libitum penetrare, nihil ſibi ad credendum reſervare, ut hæreticis moris eſt de Divinis myſteriis, OPPRIMETUR A GLORIA, quia ut Gregor. 14. *Moral. cap.* 12. Perſcrutantis ſenſum myſteriorum gloria, dum non capitur, rumpit: multorum enim errorum ſolet eſſe ſeminarium hæc perſcrutandi temeritas.

28. SICUT URBS PATENS &c. cui ab omni parte patet exitus & ingreſſus, in qua proinde nihil vel ſecretum vel tutum eſt, ITA VIR QUI NON POTEST COHIBERE SPIRITUM SUUM, id eſt, impetum animi & libidinem ad loquendum: quidlibet enim temerè profundit, & ſecreta pandit; & quod ſpectavit Gregor. 3. *part. Paſt. curæ adm.* 15. totum ſe inſidiantis hoſtis vulneribus detegit, quem nulla munitio cuſtodiæ circumcludit.

CAPUT. XXVI.

2. SICUT AVIS AD ALTA TRANSVOLANS, à locis frigidis ad calidiora, redit ſcilicet tepeſcente verè ad locum & nidum ſuum: SIC MALEDICTUM PROLATUM IN QUEMPIAM, id eſt, probrum & convitium aliquod immeritò & ſine cauſa prolatum, SUPERVENIET, in ipſum ſcilicet redeundo authorem

rem, & reddendo maledictioni & pœnæ obnoxium: Quem ſenſum indicat Beda. Firmantur ergo hoc verſu puſillanimes contra convitia, utpotè quæ non tam ipſos bene ſibi conſcios, ideoque maledicto quaſi ave vagante & mox redeunte tactos quàm ſuos auctores lædant..

4. NE RESPONDEAS STULTO &c. Et

5. RESPONDE STULTO &c. Significatur ſtulti ſtultitiam ſubinde eſſe ſpernendam ſilentio, quando contendendi ſtudio inflammatus indocilis eſt, ne in reſpondendo ſpiritui contentioſo ſimiles ei ſtulti efficiamur: ſicut ſtultum eſſet offerre lumen cæco, ſermonem ſurdo, ſapientiam bruto. Vel etiam indicatur non eſſe ſtultitiam ſimili ſtultitiâ, probrum probro, convitium convitio refellendum, ne ei reddamur ſimiles: Subindè tamen eſſe retundendam ſtultitiam, ſed verbis & modis quæ ſapientem decent, & quæ ſtultitiæ demonſtrandæ conveniunt, ne noſtro ſilentio dictorum ejus veritatem videamus agnoſcere, & ita ſtultus ſibi ſapere videatur. Ita ferè S. Cyprian. initio libri ad Demetriam.

6. CLAUDUS PEDIBUS &c. id eſt, qui negotia ſua inſipienti legato committit peragenda, ſimilis eſt claudo qui res ſuas promovere non poteſt, & BIBENTI INIQUITATEM, quia erroris ſui nuntii, damna cæteraque incommoda haurire cogitur & concoquere.

7. QUOMODO PULCHRAS FRUSTRA HABET CLAUDUS TIBIAS, quia nec iis ornatur dum malè ambulat, nec claudicare deſinit dum unum crus altero quamlibet pulchro brevius eſt: SIC INDECENS EST IN ORE STULTI PARABOLA, id eſt, ſapiens & præclara ſententia; quia hæc non congruit materiæ dum ea importunè utitur, neque dicentis moribus. Unde fit, ut cùm dictio & actio ſint quaſi duo hominis interioris crura, quibus movetur, fœdâ actione & nitidâ dictione quaſi turpiter claudicet.

8. SICUT QUI MITTIT LAPIDEM IN ACERVUM MERCURII, quem Mercurio viarum præſidi colligebant gentiles, ut purgando viam lapidibus ei placerent: Græci vocabant hujuſmodi cumulos ἅμακας, ut eſt apud Nicandrum. Unde verſus Sybillini ex Græcis tranſlati, ſaxea ligna & ſimulachra manu fabricata, & paſſim in via projectos lapidum acervos. Senſus eſt ergo, QUI STULTO TRIBUIT HONOREM officii vel Magiſtratûs, ſimilis eſt ei qui

ſtatuam

ſtatuam Mercurii truncam, prout fingi ſolebat (ut homines bardi & ſtupidi lignei Mercurii vocabantur) projectu lapidis veneratur: ſtultum enim & ſtipitem honore proſequi, perinde eſt: neuter ſentit, neutri congruit, neutrum ſapienti decorum eſt. Alii pro, *acervo Mercurii*, vertunt, *purpuram*, quia lapis rudis purpuram non decet.

9. QUOMODO IN SPINA NASCATUR. Hebr aſcendat, IN MANU ſive in manum TEMULENTI &c. id eſt, ſicut ſi ſpina ingrediatur inopinatò in manum ebrii dum roſas carpit aut aliud agit, lædit ipſum; ita ſapiens dictum vel ſacræ Scripturæ ſententiæ ab inſipientibus uſurpatæ, non modò non decent ipſos, à quibus totâ vitâ diſſentiunt, ſed inſuper lædunt propter inopiam ſapientiæ, quâ non intelligunt quid loquantur, neque de quibus affirmant.

12. MAGIS ILLO SPEM HABEBIT INSIPIENS, id eſt, magis de inſipiente qui ſe talem agnoſcit, ſpes erit, ut ſapientiam adipiſcatur: talis enim ſaltem docilis eſt, ut qui ſe erudiri ſinat; alter verò plerumque indoctus eſt, ſemper autem indocilis. Exemplo ſunt vulgus hæreticorum noſtri temporis, quo nihil indoctius, nihil in oculis ſuis ſapientius, ideoque nihil magis indocile.

14. SICUT OSTIUM VERTITUR IN CARDINE SUO, quod nunc aperitur, nunc clauditur, nunquam egreditur cardinem ſuum, ITA PIGER IN LECTULO SUO, quia in omnem ſe partem volvit etiam cùm præ ſatietate dormire non poteſt, nunc ſurgens, nunc relabens, laborem nunc affectans nunc detrectans: quæ pugna ex affectuum repugnantiâ oritur; quam pulchrè deſcribit Auguſtinus *Serm.* 24. *De verb. Apoſt. p.* 3. Pigritia dicit, dormi; avaritia dicit, ſurge: pigritia dicit, noli pati frigidos dies: avaritia dicit, tolera in mari etiam tempeſtates. Hoc ergo eſt illud ipſum quod ſuprà dixit, Vult & non vult piger &c.

16. SAPIENTIOR SIBI PIGER VIDETUR, in eo, quod ſectatur otioſæ vitæ inſtituto, SEPTEM VIRIS &c. id eſt, cæteris omnibus, qui curis ſe macerant & laboribus, ut ad ſapientiam pertingant. Vel potiùs fortaſſe notari dixerimus ignavorum quorumdam in aliena vita ac actionibus dijudicandis curioſitatem, de quibus certiùs ſe putant definire toto judicum conſeſſu pronuntiante ſententiam: propria eſt enim otioſis curioſitas. Unde Apoſtolus 1. *ad Timoth* 5. Non ſolùm autem otioſæ, ſed & verboſæ & curioſæ, loquentes quæ non

non opertet. Vide 2. *ad Theſſal.* 3. *verſ.* 11.

17. SICUT QUI APPREHENDIT AURIBUS CANEM, cujus furorem in ſe provocat vellicando partem ejus maximè intractabilem, ITA TRANSIT IMPATIENS. Rixa enim aliena ſeu ejus qui ad curam tuam nullo modo ſpectat, non ſimilibus rixis & jurgiis quaſi aures vellicando, ſed lenitate quaſi blandiendo pacanda eſt, nec impatienter ad eum tranſeundo dum adhuc ira calet, ſed patienter expectando donec animus deferbuerit.

23. QUOMODO SI ARGENTO SORDIDO, ſeu argenti ſcoriis, ORNARE VELIS VAS FICTILE, cui non purum argentum ſed ejus ſordes congruunt, quæ teſtam tegunt quidem, ſed non mutant: ITA LABIA TUMENTIA PRÆ SUPERBIA, id eſt, verba arrogantia, CUM PESSIMO CORDE SOCIATA: tali enim cordi talia verba conveniunt, quia ex abundantia cordis os loquitur; poſſuntque animi malitiam ſuperbâ quâdam ſimulatione ad tempus tegere, ſed non mutare.

24. LABIIS SUIS INTELLIGITUR INIMICUS &c. hoc eſt, quando ille qui tecum palam exercuit inimicitias dolum in te ſtruit, ex verbis deprehendes: non enim ſic poteſt tegi ſimulatio, quin oculato viro ex ipſo blandiendi, laudandi, dictaque & facta tua probandi modo pateſcat, quod aliud moliatur. Unde alii habent, Labiis omnia annuit inimicus. Itaque

25. QUANDO SUMPSERIT VOCEM SUAM, ſubmiſsè te compellando, omnia annuendo & probando, NE CREDIDERIS EI: QUONIAM SEPTEM NEQUITIÆ, id eſt, multiplices doli & verſutiæ, eoque nequiores quò magis tectæ, SUNT IN CORDE ILLIUS. Sed illa malitia quantumvis tunc aperta.

26. REVELABITUR IN CONCILIO, quando coram omni ſanctorum cætu illuminabit Deus abſcondita tenebrarum & manifeſtabit conſilia cordium.

28. LINGUA FALLAX: nempè adulationibus & ſimulationibus fallens, NON AMAT VERITATEM, quia redarguitur, convincitur, & conteritur, ut Hebr. indicat: ET OS LUBRICUM, inſtar olei lene atque adulatione blandiens, OPERATUR RUINAS, ſuam & aliorum: plus enim perſequitur lingua adulatoris quàm gladius perſecutoris, inquit Auguſtinus in *Pſalm.* 69.

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT XXVII.

5 MELIOR EST MANIFESTA CORREPTIO, etiam ab inimico profecta, ſed magis ab amico, QUAM AMOR ABSCONDITUS, qui alio delinquente nullis ſe prodit indiciis. Hoc eſt ergo quod vulgò dicitur, utiliores eſſe plerumque inimicos jurgantes, quàm amicos objurgare metuentes. Illi enim dum rixantur, ut ait Auguſtinus *Epiſt.* 15. *cap.* 2. dicunt aliquando vera quæ corrigamus; iſti autem minorem quàm oportet exhibent juſtitiæ libertatem, dum amicitiæ timent exaſperare dulcedinem.

6. MELIORA SUNT VULNERA DILIGENTIS, nam etiam ſæviendo amat & ſanat, QUAM FRAUDULENTA OSCULA ODIENTIS, ut adulatorum, qui linitate decipiunt, ut Iudæ, Ioab, & ſimilium, qui ut loquitur Ambroſius in *cap.* 22. *Lucæ*, amoris pignore vulnus infligunt, & charitatis officio ſanguinem fundunt, & pacis incremento mortem irrogant.

7. ANIMA SATURATA &c. Parabolicè ſignificat omnium rerum corporalium ſatietatem afferre faſtidium, famem verò ac deſiderium eſſe condimentum moleſtiarum.

8. SICUT AVIS TRANSMIGRANS DE NIDO SUO, ex regionibus frigidis in apricas migrando: tunc enim multis periculis exponitur, & ingenti numero capi ſolet: SIC VIR QUI DERELINQUIT LOCUM SUUM, nempe vocationis ſive ſtatûs ac domicilii ubi inter ſuos in pretio vivebat, ut incertis ſedibus huc illuc vagari incipiat. Nam & iſte multis periculis exponitur, & malis frequenter premitur: omnibus enim in rebus præterquam in malis mutatio periculoſa eſt.

10. AMICUM TUUM, ET AMICUM PATRIS TUI, id eſt, veterem amicum, cujus ita probata eſt fides, ut certam in patre gratiam & benevolentiam etiam in filium produxerit, NE DIMISERIS, alium quærendo, ſed potiùs arctiùs tibi devinci: novus enim non erit illi ſimilis, ET DOMUM FRATRIS TUI, ſed potius hujuſmodi fidi ac probati amici, ut conſolationem ex eo quæras. Quamquàm intelligi poſſet, non ingrediendum domum fratris ſive amici, ne

eum ſcilicet contriſtes: ſed quod ſequitur, priorem ſenſum videtur poſtulare.

MELIOR EST VICINUS IUXTA, quia magis in promptu & ſæpè ad opem ferendam promptior, QUAM FRATER PROCUL, nam & fratrum quoque gratia rara eſt. Quibus verbis monet etiam jura vicinitatis colenda eſſe, quia quemdam adferunt non contemnendum nexum amicitiæ.

14. QUI BENEDICIT PROXIMO VOCE GRANDI, immodicè eum prædicando & extollendo, idque DE NOCTE CONSURGENS, intempeſtivè ſcilicet ſummo mane prout antiquitùs a que etiam num adulatores ad ſalutandos magnates ſolent confugere, MALEDICENTI SIMILIS ERIT, non tantùm quia laudando infatuat, ſed etiam quia malè de homine videtur ſentire quaſi eſſet iſtius captator vanitatis, & ita fatuus ut non intelligat ſe deludi.

16. QUI RETINET EAM &c. id eſt, qui talem litigioſam mulierem nititur minis & ſeveritate compeſcere, ſimilis eſt ei qui ventum fugacem & lubricum contineri velit, hoc eſt, nihil efficiet, ſed magis in jurgia erumpet. ET OLEUM DEXTERÆ SUÆ VOCABIT, id eſt, idem faciet ac ſi revocaret & retinere niteretur oleum in dextera ſua: quod fieri nequit, quia mox per digitos dilabitur; vel quia oleum lenitatis eſt ſignum, ſenſus erit, quòd lenitas & blanditiæ dexteræ ejus vocabunt & emolliendo pervicaciam, allicient eam.

17. FERRUM FERRO EXACUITUR, dum fungitur vice cotis vel limæ, ET HOMO EXACUIT FACIEM AMICI SUI, quia mutua converſatio, collatio & admonitio exacuit ingenium, & ad omnem probitatem mores expolit & elimat: ſolitarius enim ſemper & ſtudens & vivens difficulter ad magnam eruditionem & præclaros mores publico utiles pertinget.

18. QUI SERVAT FICUM, cuſtodiendo eam ab incommodis aëris, frigoris, pruinæ &c. fruetur ejus commodis: ET QUI CUSTOS EST DOMINI SUI, obſervans ſcilicet dominum ſuum & maximè Dominum dominorum ab ejus ore & nutu pendendo, mandata ejus cuſtodiendo & exequendo, ab eo GLORIFICABITUR.

16. SIC CORDA HOMINUM MANIFESTA SUNT PRUDENTIBUS: corda tum aliorum, quæ ex exterius indiciis mirâ ſagacitate deprehendunt & verum à fucato diſcernunt; tum etiam ſua, quia

motus

Digitized by Google

motus, propenſiones & cogitationes ſuas velut intuendo, nævos & defectus ſuos inſpiciunt: ſed fons, ut imagines reddat, limpidus eſſe debet & quietus; & animus mundus & imperturbatus, ut ſibi ſeipſum exprimat.

21. ET IN FORNACE AURUM, quia ſi reprobum eſt, igne conſumitur, ſi probum igne declaratur: SIC PROBATUR HOMO ORE LAUDANTIS, quia infirmus ſuis laudibus extollunt, firmus autem clarius eniteſcit. Vide latiùs S. Greg. 22. *Moral. cap.* 5. Quomodo verò fornax noſtra quotidina ſit laus humana, vide præclarè Divum Auguſt. *lib.* 10. *Confeſſ. cap.* 3.

22. SI CONTUDERIS STULTUM IN PILA. Pila mortarium eſt, pilum piſtillum, ptiſana granum hordei decotatum. Significat ergo, etſi ſtultum verberibus & flagris concidas, ſtultitiam ejus eſſe incorrigibilem.

23. DILIGENTER AGNOSCE. Sub parabola pecorum, unde agricolis veſtitus, victus & omnia ſuppetunt neceſſaria, informat officium paſtorum Eccleſiæ, ut ſcilicet vitæ & morum gregis ſub diligentem curam & inſpectionem habeant; idque duabus de cauſis, quia poteſtas non erit diuturna, & quia merces perpetua.

25. APERTA SUNT PRATA: cæleſtium ſcilicet myſteriorum typicis olim figuris involuta & clauſa: ET APPARUERUNT HERBÆ VIRENTES, Divinæ gratiæ & virtutum, quibus ubique viret & viget Eccleſia: ET COLLECTA SUNT FŒNA DE MONTIBUS, monumenta ſcilicet ſive ſcripta Prophetarum, Apoſtolorum, ac Patrum, quibus omnibus nunc facile eſt Paſtoribus gregem ſuum paſcere.

26. AGNI AD VESTIMENTUM TUUM &c. hoc eſt, ex probis & improbis quos curâ tuâ complectitur, non opulentiam & factum venaberis, ſed veſtimentum & pretium unde veluti ex agro empto alaris.

27. SUFFICIAT TIBI LAC &c. id eſt, non excoriabis gregem, ſed ſuperflua veluti lanam ac lac percipies, unde tibi tuiſque victus & domui ſuppetant neceſſaria. Hoc modo ſatiùs putavi parabolam parabolicè cum antiquioribus explicare, quàm Spiritûs ſancti ſublimitatem ad humilitatem carnalis admonitionis de pecoribus diligenter paſcendis, Iudæorum more, deprimere: quod qui volet, textus non magnoperè eget interprete.

Digitized by Google

CAPUT XXVIII.

2 PRopter peccata multi Principes &c. ſive ſibi brevi tempore ſuccedentes, ſive ſimul conantes imperare. Inde enim exactionum tributorumque concuſſiones, inde bella & ſeditiones, quibus Divina providentia ſolet corruptos hominum mores emendare atque conterere, ut ait Auguſtinus 1. *de C.vit. cap.* 1. et propter hominis sapientiam, Principis nimirum, et horum scientiam quæ dicuntur, id eſt, propter peritiam eorum quæ dicuntur & geruntur in regno, ut vitia corrigantur, vita Ducis longior erit, in bonum nempè & Principis & populi.

3. Vir pauper calumnians pauperes similis est imbri vehementi. Imber enim cùm ad alendas fruges naturâ idoneus ſit, ſi tamen ſit vehementior, ſemina denudat & eradit, adultaſque ſegetes conſternit, unde conſequitur fames. Huic ſimilis eſt pauper qui tamquam expertus miſeriam deberet eſſe miſericors, ſi & ipſe ſui ſimiles pauperes calumniando opprimat & bonis exuat, quibus ſatis à ditioribus exuuntur. Quod ſi pauperes intelligas agrorum cultores, res eſt clarior: foro enim & litibus occupati agrorum cultum deſerunt.

11. Sapiens sibi videtur vir dives, quia à multis, ejus dictis & factis quaſi præclaris applauditur: cujus adulationis veritatem putant ipſo etiam ſucceſſu felici in adipiſcendis divitiis comprobari, aſſcribunt enim hoc ſuæ induſtriæ: pauper autem prudens, contemptor ſcilicet divitiarum, scrutabitur eum, id eſt, non debet abripi illo vulgari judicio, ſed in lance veritatis appendet & ponderabit ejus ſermones & actiones, an ſapiente dignæ ſint.

12. In exaltatione iustorum, rebus illis proſperè ſuccedentibus, multa gloria est, nempè civitatis & juſtorum: hoc enim non fit, niſi depreſſis impiis juſti imperent: regnantibus impiis ruinæ hominum, quia ſuum non populi emolumentum ſpectant. Unde Philoſophus hoc tyrannorum proprium eſſe dicit multitudinem populi conculcare, atque ex urbe pellere,

vacuam

vacuam habitatoribus civitatem reddere, nobilitatem vexare &c.

14. BEATUS HOMO QUI SEMPER EST PAVIDUS, tremenda judicia Dei ſemper præ oculis habens, ita nempe, ut nec de peccatis præteritis ſit ſine metu, nec de futuris præſumptuoſus aut temerarius, qualis ille eſt, QUI MENTIS EST DURÆ, id eſt, præfracti animi, & præſumptuoſus ſine metu in aggrediendis negotiis cavendiſque malis.

17. HOMINEM QUI CALUMNIATUR &c. id eſt, qui per calumniam ſanguinem, in quo eſt anima, effundit injuſtam necem inferens, etſi ut vitæ conſulat, in abſtruſam ſive ciſternam ſive ſepulchrum ſe abdiderit, nullius conſolationem invenit, quia naturaliter odio eſt homicida: ex quo fit ut mirabilibus plerumque modis illud ſcelus quamtumlibet occultum in lucem erumpat.

24. PARTICEPS HOMICIDÆ EST. Quia prædoni manifeſto ſimilis eſt: uterque enim invadit aliena, in quibus hominis vita ex parte conſiſtit, & quibus ſubtractis vita perit. Etſi ergo minus ſit peccatum quàm homicidæ, exaggerat tamen tam immani nomine, ut oſtendat quantum fallantur ii, qui putabant non eſſe peccatum, quaſi bona parentum jam ad ſe, tamquam ad hæredem quodammodo pertinerent.

28. CUM SURRRXERINT IMPII, ut clavum impii teneant ac dominentur, ABSCONDENTUR HOMINES, nempè juſti præcipuè, tum quia in ſilentio ſe continent & quærunt latebras, tum quia Regis exemplum pleriſque ſectantibus, Reipublicæ mores corrumpuntur, ut in hæreticorum dominatione perſpicuum eſt. CUM ILLI PERIERINT, MULTIPLICABUNTUR IUSTI, quia ſe produnt qui ſuperſunt, & quia illorum ope & probi Principis diſciplina reſtituitur.

CAPUT XXIX.

2. IN MULTIPLICATIONE IUSTORUM. Pagninus transfert, Cùm dominati fuerint juſti: ſenſus ergo eſt, Cùm Principe probo regnante juſti multiplicati fuerint, LÆTABITUR VULGUS, quia ab injuſtis oppreſſionibus & oneribus vacuus in pace & ſecuritate verſatur.

Digitized by Google

7. NOVIT IUSTUS CAUSAM PAUPERUM, quia lites eorum diligentiſſimè inveſtigat, ne incognitas vel minùs examinatas propter defectum fautorum & numerum damnet: IMPIUS VERO IGNORAT SCIENTIAM, cauſæ ſcilicet pauperum, quia muneribus intentus accipiendis non curat eam diſcutere. De cujuſmodi judicibus Propheta queritur; Pupillo non judicant, & cauſa viduæ non ingreditur ad eos.

9. SIVE IRASCATUR, SIVE RIDEAT, ſapiens ſcilicet, hoc eſt, ſive duriùs eum tractet ſive leniùs, NON INVENIET REQUIEM, quia non deſiſtet ſtultus à cœpta contentione, utpotè qui eſt indomitus & incorrigibilis: Nam & ferarum illas, quæ ſtolidiſſimæ ſunt, nullâ arte, nec verberibus, nec blanditiis cicurari poſſe ferunt.

10. VIRI SANGUINUM, id eſt, ſanguini effundendo dediti, ODERUNT SIMPLICEM, id eſt, juſtum & integritate vitæ ſincerum, utpote operibus ſuis contrarium; præcipuè autem illum qui negotiis adminiſtrandis occupatur: talis enim adminiſtrationis integritate multorum odia in ſe provocare ſolet: IUSTI AUTEM QUÆRUNT ANIMAM EIUS, ſeu vitam ejus, ut eam conſervent ac tueantur.

11. TOTUM SPIRITUM &c. id eſt, quidquid animo ſentit, temerè uno impetu effundit. Vide ad *cap.* 17. *verſ.* 27.

12. PRINCEPS QUI LIBENTER AUDIT VERBA MENDACII, ut adulatorum, calumniatorum, detractorum, & ſimilium peſtium, OMNES MINISTROS HABET IMPIOS, quia ad principis indolem & mores & voluptates miniſtri ſe ſolent componere; neque enim diu quiſquam ingenuus vivet cum Principe cui non placet.

13. PAUPER ET CREDITOR &c. Verſus hic eundem videtur habere ſenſum cum ſimili *cap.* 22. *verſ.* 2. quem vide. Nam creditor eſt dives; & ILLUMINATOR, nempè luce hujus vitæ, eſt operator. Quamquam ſi illuminator ſumatur pro inſpectore, ſenſus erit, quod ipſe noverit cauſam utriuſque, nempè & opprimentem creditorem, & eum qui injuſtis uſuris opprimitur: alii enim habent pro creditore, fœneratorem.

18. Cum PROPHETIA DEFECERIT. Prophetia variis modis accipitur: inter cætera ſignificat etiam ipſam Divinæ legis annuntiationem

Digitized by Google

tiationem & expoſitionem, ut patet *ad Cor.* 11. Senſus eſt ergo: cùm divinæ legis prædicatio & expoſitio, quæ nunc Prophetis veteris teſtamenti ſuccedunt, juſto Dei judicio ſubtracta fuerit, ibi mox in hæreſes & factiones populus diſtrahetur, cum ſubverſione etiam temporalis imperii: POPULUS VERO QUI CUSTODIT LEGEM, tenaciter inſiſtens doctrinæ ſibi antiquitùs traditæ, BEATUS EST.

19. SERVUS VERBIS NON POTEST &c. Quis ille ſervus ſit, indicat ſequentibus: quaſi diceret, ſervus ille qui intelligit quod præcipitur, ſed contemnit re & facto obedire & reſpondere, verbis non poteſt erudiri. Quibus verbis, inquit Auguſtinus *Epiſt.* 48. non eum juſſit deſeri, Sed tacitè admonuit unde debeat emendari, nempè pœnis impoſitis. Habet autem locum non tantùm in mancipiis, ſed omnibus iis, qui juſtis mandatis etiam divinæ legis obedire detrectant, prout idem Auguſtinus hoc de hæreticis compellendis exponit.

20. VIDISTI HOMINEM VELOCEM AD LOQUENDUM? id eſt, præcipitantem ſine deliberatione ſententiam de rebus interrogatis: STULTITIA SPERANDA &c. talis enim de numero eorum eſt qui ſapientes ſunt in oculis ſuis, qui temeritati aſſertionis, ſolent addere pertinaciam defenſionis.

21. QUI DELICATE &c. de mancipio domi nato ſermo eſt, hoc enim indicat illud, A PUERITIA: tali ergo vernæ, qui ab ineunte ætate nimis indulget nec aſſuefacit ſervilibus officiis, ADULTUM SENTIET REBELLEM. Hebr. tamquam filium, qui beneficia exiget tamquam debita, utpote enutritus ut filius: ſervilibus enim ingeniis indulgentia parit inſolentiam, ingenuis amorem & gratitudinem. De corpore ab ineunte ætate laboribus mancipando ne contra ſpiritum inſoleſcat, parabolicus eſt ſenſus & valdè appoſitus.

24. QUI CUM FURE PARTICIPAT, rem ſcilicet furto ſublatam, tamquàm furti particeps, ODIT ANIMAM SUAM, quia lucrum ſaluti æternæ anteponit: cum jurejurando adſtringitur à judice ut authorem prodat, NON INDICAT, ne & ipſemet ſit obnoxius reſtitutioni.

25. QUI TIMET HOMINEM, ne in illius offenſionem incurrat ſive diſpliceat, CITÒ CORRUET, quia ſtudium placendi hominibus

minibus vel timor diſplicendi plurimas delinquendi occaſiones ſubminiſtrat: plerumque enim juſtitia ſine multorum diſplicentia ſervari non poteſt. QUI VERÒ SPERAT IN DOMINO, tunc maximè cùm hominibus diſplicet, SUBLEVABITUR, ne corruat in peccatum: Nullum enim eſt ſcutum fortius contra timorem hominum, nè noceant, ne ægrè ferant, ne inſultent, & rideant, quàm ſpes in Deo.

26. MULTI REQUIRUNT FACIEM PRINCIPIS, id eſt, multi captant favores Principum & Magnatum, tum in aliis rebus, tum etiam in cauſis ſuis & litibus, ut eorum favore ſententiam quam volunt, extorqueant: ET IUDICIUM A DOMINO EGREDITUR SINGULORUM, quaſi dicat, cùm tamen Deus ſit Judex ſupremus omnium omnia dirigens ad nutum ſuum, à quo cauſæ etiam judicatæ iterum judicandæ ſunt; cujus proinde facies & favor maximè eſſet ambiendus.

CAPUT XXX.

1 VERBA CONGREGANTIS FILII VOMENTIS, Hebr. verba Agur filii Jachæ: quæ verba quidem ut propria exponentes, putant hoc caput non eſſe Salomonis, ſed iſtius Agur filii Iachæ, ſermocinantis ad duos diſcipulos ſuos Ithiël & Vchal, pro quo nos habemus, CUM QUO EST DEUS & CONFORTATUS. Nimis hæc opinio videtur Rabbiniſmum ſapere, quà præclarum illud caput, quod Eccleſia & Patres videntur ſemper habuiſſe pro doctrina Salomonis, aliis neſcio quibus aſſcribitur; idque levi fundamento; quod ſe Salomon non poſſet vocare *verſ.* 2. ſtultiſſimum virorum: quaſi non perinde abſurdum eſſet etiam illum Agur talis doctrinæ & viſionis authorem ſe appellare ſtultiſſimum. Rectè ergo noſter Interpres iſta nomina tranſtulit ut communia tamquam epitheta Salomonis. Quidam ergo exponunt hæc de pœnitentia Salomonis, hoc ſenſu: Verba Salomonis multas opes & divitias congregantis, eaſque conceptas per pœnitentiam nauſeâ evomentis: multa enim hîc de divitiis, regnis, & ſimilibus dicuntur. Sed quia congregans idem eſt quod convocans, unde Salomoni nomen Coheleth & Eccleſiaſtis adhæſit; malim exponere: VERBA CONGREGANTIS ſeu Eccleſiaſtis Salomonis

monis populum in concione ſalutaris ſuæ doctrinæ colligentis, FILII VOMENTIS, nempè Davidis, cuius cor ubertim prophetias & verbum bonum eructavit; vel filii vomentis ſeu vomitûs; ſignificat ipſum Salomonem abundantiſſimè vomentem eructantem verba ſalutis; ſicut filius mortis vocatur mortis reus. Quid autem vomuerit, explicat ſtatim, nempè *viſionem*, quâm ex Deo in ſe habitante & confortante hauſerat.

2. STULTISSIMUS SUM VIRORUM, nimirum ſi id quod meum eſt ſpectem, ut qui ad hæc ſublimia quæ ſanctorum propria ſunt ſcienda atque docenda, laborem, induſtriam ac diſciplinam humanam non attulerim. Quâ humili & veraci profeſſione ſignificat hæc ſe Deo revelante accepiſſe & profudiſſe. Unde 70. ultimam partem exprimunt, Deus docuit me ſapientiam &c.

4. QUIS ASCENDET IN CÆLUM? quaſi dicat, neque hoc mirum videri debet, nam cùm cæleſtia à noſtra cogitatione ſint remotiſſima, creaturarum autem ſecreta earum authori & adminiſtratori ſint pervia. Quis eſt qui aſcendit in cælum ATQUE DESCENDIT? ut omnibus perluſtratis ea callere ad unionem poſſit. Itemque QUIS CONTINUIT SPIRITUM IN MANIBUS SUIS? id eſt, quis aërem & ventos violentos & fugaces manibus ſuis cohibet? QUIS COLLIGAVIT AQUAS QUASI IN VESTIMENTO? ligans videlicet eas in nubibus velut veſtimentis ut non erumpant pariter deorſum. QUIS SUSCITAVIT? Hebr. quis conſtituit ſeu ſtabilivit, OMNES TERMINOS TERRÆ? nudans eam aquis & ſtabili immobilitate confirmans: Quis, inquam, hæc omnia fecit niſi ſolus Deus? Qui proindè eorum omnium nos poteſt accuratam ſcientiam perdocere. Sub cælo autem, aëre, aqua & terra, omnes creaturæ continentur. QUOD NOMEN EST EJUS? ſeu natura ejus, quo nomine exprimitur? ET QUOD NOMEN FILII EIUS? quem proinde de ſe genuit. Quibus verbis apertè perſonarum in Deo diſtinctionem eſſe indicat ut S. Auguſt. docet *Epiſt.* 49. *quæſt.* 5. qui reliqua de Chriſto exponit ſecundùm humanam naturam. Unde ergo homini ſapientia niſi ex Deo per Verbum ejus?

5. OMNIS autem SERMO DEI IGNITUS, id eſt, quaſi igne purificatus, & ab omni quaſi ſcoria falſitatis excoctus, CLYPEUS EST, non ſermo, ſed Deus qui inſtar clypei eſt protector, SPERANTIBUS IN SE, dum ſermoni ejus tamquam veraciſſimo credendo

O dendo

Digitized by Google

dendo inmobiliter adhæret. Cùm ergò ita ab omni labe mendacii purificatus ſit ſermo Dei,

6. NE ADDAS QUIDQUAM VERBIS ILLIUS, ſive ſcriptis ſive non ſcriptis, nempè tamquam verbum ejus quod non ſit verbum ejus, NE ARGUARIS, INVENIARISQUE MENDAX: quod omnibus contingit, qui verbum ſuum pro verbo Dei ſupponunt, qui ſcripturas adulterant, qui repugnantibus interpretationibus contaminant.

8. VANITATEM LONGE FAC ME, in quam quis incidit dum nimiis opibus in ſuperbiam elatus illicitur ad negandum Deum, id eſt, ad deſerendum Deum diffluendo in hujus vitæ vanitates & voluptates, ET VERBA MENDACII, quibus aliquis dum mendicitate, id eſt, extremâ illâ paupertate invitus premitur, furtum facit, & adjuratus negat addito etiam perjurio ſe ſuſtuliſſe. Deprecatur ergo ne proſperitate nimiâ vel adverſitate corrumpatur.

10. NE ACCUSES SERVUM AD DOMINUM, ita miſero & afflicto ex conditione ſua aliam immeritam addendo miſeriam, inhumanum enim eſt tales idcirco opprimere, quia ſe non poſſunt ulciſci. NE FORTE MALEDICAT TIBI, invocando alium potentiorem ultorem ſuæ injuriæ, ET CORRUAS, Deo exaudiente deprecationem ejus in amaritudine animæ fuſam.

11. GENERATIO QUÆ &c. Per quaternarios ſingularia quædam vitia itemque myſteria proſequitur. Hic ergo execratur quatuor generationes, id eſt, hominum genera multùm deteſtabilia. Primùm extremæ ingratitudinis in eos quibus debet omnia, parentes ſcilicet. Alterum hypocrytarum ſanctitatem eximiam ſibi vendicantium, cùm ſint impuriſſimi: quorum effigiem in hæreticis noſtris habes, qui ſtolidiſſimè ſe ſanctos & prædeſtinatos eſſe confidunt. Tertium eorum qui tanto faſtu turgent & ſupercilio, ut in geſtus oculorum & totius corporis erumpat. Quartum illorum, qui tantæ ſunt crudelitatis, ut eorum dentes ſint quaſi gladii, quibus proindè acutiſſimis & crudeliſſimis inopes qui non poſſunt reſiſtere, devorant bonis, famâ & vitâ ſpoliando.

15. SANGUISUGÆ DUÆ SUNT FILIÆ, DICENTES: AFFER, AFFER. Verſus iſte à quibuſdam tamquam ſeparatus accipitur. Sed videtur jungendus cum ſequentibus, ut ex Hebr. & 70. ſatis colligitur

gitur: hoc ſenſu, Sanguiſugæ, id eſt, quæ inſatiabiliter ſitit ſanguinem, duæ ſunt filiæ ſimiliter inſatiabili appetitu ſemper clamantes, da, da. Imò non duæ tantùm, ſed TRIA SUNT prorsùs INSATURABILIA, adeoque QUARTUM NUNQUAM DICIT: SUFFICIT. id eſt, imò ut pleniùs dicam, quatuor ſunt inſaturabilia, ut habet textus Hebr. Similes locutiones habet Amos 1. & ſup. *cap.* 6. *verſ.* 16. Favet huic explicationi, quod hic contingenter multa explicentur per quaternarios. Hæc autem quatuor ſunt,

16. INFERNUS: qui parabolicè ſignificat libidinem vindicandi, mortis ſemper & ſanguinis inſtar gehennæ appetentiſſimam. ET OS VULVÆ, id eſt, luxuria, cujus deſiderium uſu non extinguitur, ſed accenditur: ET TERRA QUÆ NON SATIATUR AQUA, id eſt, avaritia terrenis inhians, quorum amor creſcit quantum ipſa pecunia creſcit, hinc frequens illa avarorum cum hydropicis ſemper ſitientibus comparatio. IGNIS VERÒ NUMQUAM DICIT, SUFFICIT, id eſt, ambitio alta petens numquam impletur.

18. TRIA SUNT DIFFICILIA MIHI &c.

19. VIAM COLUBRI SUPER PETRAM: quia nullum imprimit ei veſtigium ſicut in pulvere: ET VIAM VIRI IN ADOLESCENTIA, quia, ut inquit Ambroſius *Serm. de obitu Valent.* lubricæ & perplexæ ſunt viæ juventutis, propter motuum & ſtudiorum inconſtantiam: nunc enim ut aquila in cælum gloriâ efferuntur: nunc ut ſerpens terrenis caduciſque bonis inhiantes per terram repunt, nunc voluptatibus diffluentes velut per aquam natant. Sed hic cortex parabolæ præſtantius aliquid velut nucleum claudit, nempè ut idem Ambr. *de Salomone latè cap.* 2. 3. 4. *&* 5. via aquilæ aſcenſionem Chriſti captu, difficilem ſignificat; via colubri ſuper petram, diabolus qui tentat Chriſtum, ſed ſine peccati veſtigio; via navis per medium mare, iter Eccleſiæ per procelloſum hunc mundum; via viri in adoleſcentia, converſationem Chriſti in juventute cæteris mirabiliorem. Alii legunt ex Hebr. in adoleſcentia, & intelligunt conceptionem & nativitatem Chriſti ex Virgine.

20. TALIS EST ET VIA MULIERIS ADULTERÆ, nempè ſimiliter deprehenſu difficilis propter facilitatem occultandi facinoris. QUÆ COMEDIT &c. id eſt, quæ quaſi comederet, & mox

Digitized by Google

tergeret os ſuum nullo relicto comeſtionis indicio, negat factum ſuum. Quod idem Ambr. applicat ad Eccleſiam ex gentibus collectam, quæ baptiſmo perfuſa & terſa à fornicatione idolorum ablutionem criminis accepit & nominis.

21. PER TRIA MOVETUR TERRA, id eſt, commoventur homines & perturbantur propter eorum inſolentiam & ſuperbiam, ET QUARTUM, Hebr. ut ſuprà, & quatuor, id eſt, imò quatuor non poteſt tolerare tamquam indigna, quorum duo reſpiciunt viros, duo mulieres duo ſervos, totidem liberos; duo rempublicam; alia duo familiam.

22. CUM SATURATUS FUERIT CIBO, id eſt, cùm opibus abùndàverit, quia ſicut ſervus adeptus imperium, inſoleſcunt, nec uſum ſciunt.

23. PER ODIOSAM MULIEREM, id eſt, odio dignam propter intolerabiles mores, quæ nupta faſtu ſuo totam turbat familiam: ET PER ANCILLAM CUM FUERIT HÆRES DOMINÆ SUÆ, ſive adhuc ſuperſtitis à viro expulſæ, ſive jam defunctæ, quando in matrimonium cum eodem viro contractum ſuccedit; talium enim inſolentia fieri ſolet intolerabilis, ut in Agar patuit.

24. QUATUOR SUNT MINIMA TERRÆ, ſcilicet aliis animalibus brutis, imò multis hominibus, quos proindè hic ad illa amandat, ut ex eis diſcant vitæ inſtituendæ ſapientiam.

25. QUI PRÆPARAT IN MESSE CIBUM SIBI, induſtriâ & diligentiâ ſupplente corpuſculi imbecillitatem.

26. LEPUSCULUS, id eſt, cuniculi qui de leporum genere ſunt, QUI COLLOCAT IN PETRA CUBILE SUUM, quia in antris habitant, ut domicilii ſui latebris & firmitate infirmitatem virium ſuarum muniant.

27. EGREDITUR UNIVERSA PER TURMAS SUAS, ad depaſcendos agros immensâ multitudine, idque tantâ concordiâ, ac ſi ductoribus regerentur: tradunt enim eas per modum exercitûs fruges depaſcere, & uno campo abſumpto ſtationem mutare.

28. STELLIO, è lacertarum genere corpore exiguus lucentibus maculis inſignis, MANIBUS NITITUR, quia per terram repit, ET tamen MORATUR IN ÆDIBUS REGIS: amat enim incolere novas domos ut quidam tradunt. Alii transferunt, ſimiam, alii araneam; de quibus hoc manifeſtè eſt verum. Significat ergo à formica

mica eſt: diſcendam diligentiam colendæ virtutis; à cuniculis ſecuritatem domicilii ſupra petram, id eſt, Chriſtum collocandi; à locuſtis concordiam à ſtellione, ut quantumvis in terra degamus, habitationem nobis præparemus in cælo in ædibus Regis regum & Domini dominantium.

29. TRIA SUNT QUÆ BENE GRADIUNTUR, id eſt, quæ pulchro & magnifico greſſu incedunt; feliciter enim incedere & benè idem ſunt: nempè

30. LEO FORTISSIMUS, & interritus, de cujus inceſſu & reditu multa magnificentia tradit Ariſtoteles.

31. GALLUS SUCCINCTUS LUMBOS, nempè ad vigiliam & pugnam, in cujus greſſu naturalis quædam effulget magnificentia: ET ARIES, ad ducendum gregem: NEC EST REX QUI RESISTAT EI. Conſtructio videtur inverſa, ſic reponenda juxta Originem. Et Rex nec eſt qui reſiſtat ei; ſeu cui nemo reſiſtat; vel etiam ſupplendo hoc modo; & ille cui nec eſt Rex qui reſiſtat. Certum eſt autem hanc parabolam aliquid aliud innuere. Greg. 30. *Moral. c.* 3. per leonem intelligit Chriſtum, per gallum prædicatores, per arietem ordinem ſacerdotalem, quartum autem putat ille *ſtultum* illum *qui apparuit* &c. Antichriſtum, qui *verſ.* 32. dicitur elevatus in ſublime, cumque vult incedere feliciter, ſed non benè Auguſtinus 12. *cont. Faſt. cap.* 42. omnia applicat Chriſto, qui in Cruce dormivit ut leo; clamavit ut gallus, ſurge qui dormis; immolatus ut aries hærens in vepribus. Quamquam non malè virtutes regiæ dici poſſint hîc adumbrari, fortitudo & magnanimitas aliaque multa per leonem; vigilantia & in ſuis tuendis pugnacitas, per gallum; manſuetudo & prudentia in præeundo gregi, per arietem. Alii virtutes cardinales, ut fortitudinem, continentiam, prudentiam & juſtitiam, ſignificari cenſent.

32. EST QUI STULTUS APPARUIT POSTQUAM ELEVATUS EST IN SUBLIME, cùm ſcilicet anteà privatus vivens prudens eſſet vel eſſe videretur: multi enim ad ſe ſuaque adminiſtranda prudentes ſunt, ad alios reſque publicas ineptiſſimi, SI ENIM INTELLEXISSET, id eſt, ſi circumſpectus fuiſſet vel conſideraſſet conditionem ſuam, ORI SUO IMPOSUISSET MANUM, id eſt, non ambiiſſet officium, nihilque vel dicendo vel agendo ad alios dirigendos, quietum ſe continuiſſet ſuâ ſorte contentus.

33. Exprimit butyrum, ex re fluxa & molli dum contunditur. Et qui vehementer emungit, nares ſcilicet, elicit sanguinem: et qui provocat iras, vel ſuam iram non cohibendo, vel alienam excitando, producit discordias, quæ ſcilicet iniurg ia, pugnas & mortes tandem terminantur. Quâ parabolâ mediocritatem ſuadet ac lenitatem in monendis ac corrigendis hominibus: exceſſus enim periculoſus eſt, & paulatim à parvis initiis ad magna pervenitur.

CAPUR XXXI.

1 Verba Lamuelis Regis, ſcilicet ipſius Salomonis, qui Lamuël vocatur, id eſt, cum ipſo vel ipſi Deus, & hæc præcepta à matre Bethſabee accepta poſteris tradit. Sunt autem verba hæc, Visio, id eſt, ſalutaris quædam doctrina & admonitio, ut legit Ambroſius ad virgines. Vel potiùs Prophetia: multa enim hoc capite futura prædicuntur. Ex quo non obſcurè colligitur Bethſabee divino ſpiritu afflata hæc Salomoni tradidiſſe, quia ea gratitudinis & pietatis ergò refert ſub matris nomine, ut oſtendat quanti parentum pia monita facienda ſint.

2. Quid dilecte mi? nempè dicam tibi, quod maximè proſit: verba ſunt enim blandientis. Hebr. ubique eſt *fil*, pro *dilecte*, ſicut & in illo, quid dilecte votorum meorum, id eſt, fili votorum, vel quia orationibus eum impetravit à Deo poſt mortem filii primi; alii enim legunt, fili orationum mearum: vel quia omnia vota ac deſideria in bonum Salomonis ferebantur, ut ſatis teſtata eſt cùm eum ad regnum vivente adhuc patre promovit. Quaſi autem præſagiret divino ſpiritu futurum Salomonis lapſum per mulieres epularumque intemperantiam,

3. Ne dederis, inquit, mulieribus substantiam tuam, labefactando ſcilicet vires corporis, & exhauriendo tuas opes laſcivis amoribus, et divitias tuas ad delendos Reges, tuis terris finitimos, non incolentes ſcilicet terram tibi tuiſque poſteris promiſſam, quam nunc traditam poſſides. Saluberrimum hoc Regibus junioribus eſt conſilium, qui ambitione propagandi impe-

imperii inflammati bella ſolent vicinis concitare, & alios infeſtando ſe-ipſos evertere: Regum enim injuſtè oppreſſorum plurimi ſunt adjutores, dum quiſque vicinus idem ſibi formidat. Hortatur ergo ut nomen ſuum Salomonis ſeu pacifici re ipsâ impleat. Hebr. autem habent, Ne dederis vias tuas, id eſt, actiones tuas; ſed idem eſt ſenſus: ſolet enim hoc fieri divitiarum ad bellandum effuſione.

NOLI REGIBUS DARE VINUM, proindè nec tibi ipſi, nec iis qui tecum & ſub te judicant.

5. NE OBLIVISCANTUR IUDICIORUM, quæ pronuntianda ſunt; vel potiùs, juris & æquitatis, ET MUTENT CAUSAM FILIORUM PAUPERIS, id eſt, pauperum cauſam præ vinolentia vel neſciendo, negligendo, vel pervertendo. Immoderatus ergo uſus vini, non mediocris prohibetur: quod ſignificat, dum addit,

6. DATE CICERAM MOERENTIBUS, id eſt, vinum adhibeatur dumtaxat vel tibi vel aliis quantum ſatis eſt ad afferendam animo quandam hilaritatem lævandumque mœrorem: ut calamitates facilius ferat, quem vini uſum & alibi Scriptura indicat, ut Eccleſiaſtici 31. Vinum in jucunditatem creatum eſt, non in ebrietatem: ſic Pſalm. 103. *verſ.* 15.

8. APERI OS TUUM MUTO, patrocinandò per teipſum ei, qui ſe non poteſt defendere, ſive quia abſens accuſatur, ſive quia loqui pro ſe ipſo præ impotentia vel imperitia non poteſt, vel non audet metu potentiorum oppreſſus: nec illis tantùm, SED CAUSIS OMNIUM FILIORUM QUI PERTRANSEUNT, per hunc mundum tamquam advenæ & peregrini tendentes ex hac vita in aliam: quaſi dicat, non tantùm potentibus, ſed omnibus omninò mortalibus ſine acceptione perſonarum jus dic, idque per teipſum quantum potes, ne à Judicibus inferioribus prece vel pretio corruptis opprimantur.

10. MULIEREM FORTEM QUIS INVENIET? Sequitur hîc pulchra deſcriptio mulieris fortis verſibus alphabeticis abſoluta, id eſt, quorum ſinguli à ſingulis literis alphabeti Hebr. incipiunt, ut fit in Threnis & quibuſdam Pſalm. Quæ autem ſit hæc mulier, authores ferè non conveniunt. Recentiores pleriquc de perfecta uxore exponunt. Bernardus *Serm.* 2. *ſup. Miſſ. eſt*, de B. Virgine. Alii de anima hominum, Plerique veterum, Beda, Greg. Papa, Amb. *lib.* 8. *in Luc.*

paulò

Digitized by Google

paulò poſt init. & in primis S. Auguſt. *Serm.* 45. de diverſis, de Eccleſia, Veriſimile itaque videtur ſub cortice præſtantis uxoris peculiariter deſcribi Eccleſiam, ut Veteres hoc videntur intellexiſſe: Nam etiam de virili & induſtria & uxore exponi poſſe patet ex Gregor. Nazianz. *Tract. de Patris funere.* MULIEREM igitur FORTEM, id eſt, virilis animi ac virtute præſtantem conjugem, QUIS INVENIET? quia difficile eſt invenire. PRETIUM EIUS eſt rarum & carum, ſicut ejus quod DE ULTIMIS TERRÆ FINIBUS, ut gemmæ pretioſæ, affertur.

11. CONFIDIT IN EA COR VIRI SUI, ſublatâ omni ſuſpicione ne vel familiæ incuriâ vel morum laſciviâ indignum aliquid committat: ET SPOLIIS NON INDIGEBIT, quibus videlicet ipſa mulier ornetur; cùm virtus ei ſit ornamentum, vel familiâ ditetur cui moderandæ tantâ diligentiâ advigilat. Pro hac autem confidentia viri, ipſa mulier.

12. REDDET EI BONUM ET NON MALUM: quò enim laxior eſt viri indulgentia, eì probæ uxoris major eſt fides. Nec otioſa domi tempus terit, ſed

13. QUÆSIVIT LANAM ET LINUM, ET OPERATA EST CONSILIO MANUUM, id eſt, induſtriâ manuum ſuarum: & iſto modo

14. FACTA EST QUASI NAVIS INSTITORIS, ſeu mercatoris, DE LONGE PORTANS PANEM SUUM, quia opera ſua aliis mercibus commutando, domum implet iis quæ ad victum ſunt neceſſaria: & victu ita comparato

15. DE NOCTE SURREXIT, id eſt, ſummo manè antequam luceſceret ſurrexit ad opus, ſinguliſque domeſticis ſtatutam portionem diſtribuit, ut eò alacrius operentur. Rebus verò domeſticis ita conſtitutis.

16. CONSIDERAVIT, id eſt, attentiùs contemplata eſt AGRUM aliquem fertilem, quem de proventu laborum coëmit & cultu meliorem reddidit PLANTATA in eo VINEA: quæ omnia cùm perpetuam circumeuntis anni curam poſtulent,

17. ACCINXIT FORTITUDINE LUMBOS SUOS, id eſt, expedivit ſe promptè ad opus, ut mulieres ſolent nudatis brachiis, parare.

18. GUSTAVIT &c. id eſt, uſu ipſo didicit induſtriam & labores tum domeſticos tum ruſticanos eſſe frugiferos, ideoque ita ſedulò incum-

Digitized by Google

incumbit operi, ut accenſâ lucernâ etiam noctes ipſas laborando tranſigat.

19. MANUM SUAM MISIT AD FORTIA, id eſt, ad ea opera quæ non mollem & otio marceſcentem animum; ſed virilem poſtulant: ab aliis enim operibus per tenebras impedita DIGITI EIUS APPREHENDERUNT FUSUM, genus occupationis honeſtis matronis aptiſſimum. Sed cui bono tam avara ut videri poſſet diligentia? nempè ut in pauperes effunderet:

20. MANUM enim SUAM APERUIT &c. Nec fructu ſuo caret hæc laboris & eleëmoſynarum aſſiduitas, quia

21. NON TIMEBIT DOMUI SUÆ A FRIGORIBUS NIVIS, ſcilicet hibernis, ne ſcilicet domeſtici frigore vel lædantur, vel à labore impediantur, OMNES ENIM DOMESTICI EIUS VESTITI SUNT DUPLICIBUS, contra frigus muniti.

22. STRAGULATAM VESTEM FECIT SIBI, id eſt, non tantùm laborandi induſtriâ fecit veſtes communes in uſum domeſticorum, ſed etiam pretioſas ut aulæa & ſtromata ad ornatum lectorum, menſarum &c. itemque ex purpura & byſſo quibus ornetur. Nec ſe tantùm, ſed etiam virum ſuâ virtute exornat:

23. NOBILIS enim, id eſt, conſpicuus, IN PORTIS VIR EIUS, id eſt, in publicis conſeſſibus, qui in porta haberi ſolebant inter Senatores urbis, quia ſcilicet operibus domeſticis per diligentiam conjugis non impeditur, ut poſſit urbi adminiſtrandæ vacare.

24. SINDONEM FECIT &c. id eſt, non rudia tantùm opera, ſed lintea ſubtiliſſima & pretioſa, itemque cingula texta atque acupicta fecit, ET VENDIDIT CHANANÆO, id eſt, mercatoribus, qui Hebr. Chananæi vocantur; vel tradidit ſervo Chananæo, ut vendendo diſtraheret. Nec tamen omnia hæc ad luxum & vanitatem dumtaxàt ei comparata ſunt, ſed

25. FORTITUDO ET DECOR INDUMENTUM EIUS, id eſt, animi fortitudine, honeſtate & gravitate velut veſtibus ornata eſt. ET RIDEBIT IN DIE NOVISSIMO, in ſenectute & morte, utpote de vita antè acta conſcientiæque teſtimonio ſecura.

26. OS SUUM APERUIT SAPIENTIÆ, nempè ad loquendum ſapienter, ET LEX CLEMENTIÆ &c. ut verba ejus ad domeſticos ſint non aſpera ſed ſuavia. Quibus indicat à duobus vi-

Digitized by Google

tiis bonam matremfamilias debere eſſe alienam, garrulitate & iracundiâ in famulos & ancillas, quibus plerumque laborant feminæ.

27. CONSIDERAVIT SEMITAS &c. id eſt, non ſui tantùm, ſed & totius familiæ mores & actiones diligenter inſpexit, ſicubi ab honeſtate deflecteret: ET PANEM OTIOSA NON COMEDIT, quia non ita hoc fecit, ut rigida in alios, ipſa ignava otio marceſceret.

28. SURREXERUNT FILII EJUS &c. id eſt, cùm modeſtia & pudicitia domi hanc mulierem continuerunt, ideoque ignotam publico, filii ejus & maritus virtutum conſcii foras extulerunt apud alios collaudando his verbis:

29. MULTÆ FILIÆ CONGREGAVERUNT DIVITIAS, quibus & animus earum coram Deo & familia inter homines opulenta fuit, TU SUPERGRESSA ES UNIVERSAS. Sed ne quis miretur, nihil hactenùs dictum eſſe inter tot mulieris dotes de formæ præſtantia, quaſi præoccupans quæſtionem,

30. FALLAX, inquit, GRATIA; id eſt, venuſtas undè mulier dicitur gratioſa, res eſt incerta fugax & fallens eos qui multùm ei confidunt, ET VANA PULCHRITUDO, quia evanida & pauci temporis: ſed quia timor Domini manet in æternum, MULIER TIMENS DEUM, ſola eſt ſolidâ laude digna. Nec tantùm ab hominibus laudabitur, ſed

31. DATE EI, id eſt, dabitur ei bonorum operum fructus merces æterna in cælis, & IN PORTIS, hoc eſt, in judicio laudabunt eam ipſa OPERA EJUS, atque ita non fallaci hominum opinione ſed ipſa veritate laudabitur, quæ nec fallere poteſt nec falli.

Sed hæc omnia ſecundùm pleroſque Veteres ſublimiori & particulari ſenſu tamquam parabola ad Eccleſiam referenda ſunt. De quo ſenſu inter alios vide latè Bedam *in Comment.* ſed omnes excedit Aug *Serm.* 15. *de diverſ.* Hanc ergo MULIEREM ideò FORTEM, quia inter omnia proſpera & adverſa non deficit, quis tandem cum innumeris & peccatis & erroribus implicata ut ovis erraret, quis, inquam, vel hominum vel Angelorum INVENIET, niſi ſolus Chriſtus, qui eam inventam in humeris poſuit? Sed poſtquam jam ab eo inventa eſt, ita non inventu difficilis eſt, ut tamquam mons in vertice montium omnium oculis ſe ingerat. PRETIUM EJUS eſt DE ULTIMIS cælorum FINIBUS, ipſe Deus pro ea oblatus quia ipſe voluit.

CON-

CONFIDIT IN EA COR VIRI SUI, Chriſti, quia eam ſuâ gratiâ ita fortem effecit, ut nulli errores contra columnam veritatis, nulli tentationum fluctus contra hunc montem prævalituri ſint: ET SPOLIIS NON INDIGEBIT, quia omnibus totius mundi ſpoliis, quæ à diabolo rapuit, abundabit. Et quia viro ſuo pro tot beneficiis grata eſt,

REDDET EI BONUM ET NON MALUM: illi enim ſervit, illi devota eſt, ut jam non ſibi vivat, ſed ei qui pro ipſa mortuus eſt: non eſt enim de numero ſibi placentium vel ſua quærentium commoda, ſed omnia viro accepta ferens illi refundit.

QUÆSIVIT LANAM ET LINUM unde ſibi veſtes texeret, quia operibus pietatis tam corporalibus & externis, quàm ſpiritualibus & internis ſe exercet: lanâ enim exteriùs, lino interiùs tegimur.

FACTA EST QUASI NAVIS INSTITORIS DE LONGE PORTANS PANEM SUUM, hoc eſt, divitias ſuas; quia à Solis ortu uſque ad occaſum filios tamquam ſuas virique divitias colligit, panem eis non de terra ſed de cælo advehens.

DE NOCTE SURREXIT, quia tribulationibus non oppreſſa profecit, DEDITQUE PRÆDAM ſeu cibum DOMESTICIS SUIS, prædicando, hortando, corrigendo, conſolando, & in primis quia faciens docuit, atque ita ſe imitandam præbens cibum diſtribuit ancillis ſuis: ipſa enim tota licet uxor, tota tamen etiam ancilla eſt. Unaquæque enim bona conjux maritum ſuum dominum vocat: hoc ſapit, hoc ſonat, hoc geſtat corde, hoc profitetur ore, tabulas matrimoniales inſtrumenta ſuæ emptionis deputat.

CONSIDERAVIT AGRUM cæleſtis hæreditatis, ET EMIT EUM piis laboribus: vel agrum totius mundi erroribus & vitiis incultum videns, prædicatorum ſuorum laboribus comparavit; ET PLANTAVIT VINEAM, cùm in novis fidelibus novas Eccleſias plenas euangelicæ inſtitutionis veritate formavit.

ACCINXIT FORTITUDINE LUMBOS SUOS, ne fluctuantes ſinus carnalium concupiſcentiarum impediant operantem.

GUSTAVIT &c. Fugiunt homines laborem quaſi amarum timendo eum guſtare, neſciunt quid amare; dulce autem facit opus conſciéntia bona. NON EXTINGUETUR IN NOCTE LUCERNA EIUS, quia nec prophetia nec ſpes ejus in tribulationibus deficit,

Digiti eius apprehenderunt fuſum, &c. quia quidquid à Deo donorum veluti adhuc in colo involutum acceperat, benè in proximos operando & opera quaſi fila nendo, totum hoc quaſi in fuſum trajecit: quod exponit clariùs addendo: manum suam aperuit &c.

Non timebit domui suæ a frigoribus nivis, ab ingruentibus ſcilicet perſecutionum tempeſtatibus, quia domestici eius induti sunt duplicibus: induerunt enim ſe & Chriſto & ſacro converſationis exemplo in fide & ardenti charitate.

Stragulatam vestem fecit sibi, variis ſcilicet virtutum coloribus pertextam: de bysso, quia candidam confeſſione; de purpura, quia glorioſam paſſione.

Nobilis in portis vir eius &c. quandò venerit in majeſtate cum angelis ſuis.

Sindonem fecit, ſubtiliſſimâ Spiritûs ſancti operâ animique innocentiâ, et cingulum, quo fluxæ gentilitatis concupiſcentiæ aſtringerentur: hoc vendidit Chananæo, hoc eſt, gentilibus, accepto ab eis pretio, ut pro his omnia commoda terrena permutent ac negligant.

Fortitudo Martyrum, et decor Confeſſorum indumentum eius.

Aperuit os suum ad prædicandam ſapientiam non hujus ſæculi ſed cæleſtem: et lex non ſeveritatis Moyſaicæ ſed Euangelicæ clementiæ in prædicationibus ejus.

Consideravit semitas domus &c. omnium inſpiciens & curans mores: nec otiosa ſcientia, ſed operoſa diligentiâ, panem cæleſtem comedit.

Multæ filiæ, id eſt, multæ hæreticorum Eccleſiæ; filiæ non ſimilitudine morum ſed ſacrorum, collegerunt sibi divitias quarumdam veritatum & ſacramentorum & bonorum operum; tu supergressa es universas, quia fallax gratia & vana pulchritudo talium filiarum: ſi enim charitatem non habuero, nihil ſum.

Date ei præmium regni cæleſtis de fructu operum quæ miſericorditer in pauperes operata eſt. Ita pleraque Auguſtinus loco cit. & Beda in Commentario.

FINIS LIB. PROVERB.

COR-

Digitized by Google

CORNELII IANSENII

IN LIBRUM

ECCLESIASTEN

ARGUMENTUM.

LIbrum hunc eſſe Salomonis, apud omnes in profeſſo eſt, pleniſſimum Divinæ ſapientiæ: ut meritò Lutheri calumnia, quâ hujus libri Authorem ocreis & calcaribus deſtitutum equitare ſibi in ſoccis videri dixit, tamquam ebrii delirium ſpernendum ſit.

Scopus & argumentum totius Libri eſt, ut breviter expreſſit S. Gregorius Nyſſenus *Serm.* 1. *in Eccleſiaſten*, mentem ſuprà ſenſum attollere, hoc eſt, ut inquit Hieronymus ad contemptum mundi homines provocare, ut omne quod in eo cernunt putantes eſſe pro nihilo mentem atque amorem à viſibilium vanitate ad ſtabilitatem inviſibilium transferant. Hinc itaque rerum mundanarum vanitati intimandæ totum librum deputans, eorum perſonas ſubinde aſſumit, qui res caducas mirantur, ut latè Sanctus Gregorius docet *lib.* 4. *Dialog. cap.* 3. Ea, inquit, per inquiſitionem dicens quæ fortaſſis per tentationem imperita mens ſentiat. Quod ob-

ſervaſſe juverit, ne putemus, ut quoſdam putaſſe notat Hieronymus, homines hîc ad Epicuri dogmata inſtitui, quamvis tamen & ea ipſa ex Eccleſiaſtis perſona poſſint intelligi, ut in progreſſu oſtendemus.

Notant verò paſſim Veteres, Hieronymus *initio Commentarii in Eccleſiaſten*, Ambroſius *Præfat. in Lucam*, Baſilius *Homil. in initium Proverbiorum*, & ante iſtos Origenes *Prologo in Cantic.* quemadmodum apud Philoſophos Ethica Philoſophiæ præmittitur, ut rudis animus tandem ad Metaphyſicam, id eſt, divinarum rerum ſcientiam manu ducatur, ita tres libros tribus Sapientiæ Divinæ gradibus Salomonem dedicaſſe, Proverbia morali, Eccleſiaſten naturali, Canticum Canticorum ipſi Sapientiæ. In Proverbiis parvulum docet, inquit Hieronymus, & quaſi de officiis per ſententias erudit, unde & ad filium ejus ſermo crebrò repetitur. In Eccleſiaſte virum maturæ ætatis inſtituens, ne quicquam in mundi rebus putet eſſe perpetuum, ad extremum jam conſummatum virum, & calcato ſæculo præparatum, in Cantico Canticorum ſponſi jungit amplexibus. Indulgentiæ illi paternæ, qua parvulos tractat, reſpondet nomen Salomonis Idida, id eſt, amabilis Domino; Concionatoris efficaciæ, Eccleſiaſtes; Contemplationis & perfectionis ſpiritualis paci, nomen pacificus. Ad incipientes & proficientes paterna dignitas & regni indicatur authoritas, quâ ſe filium David & Regem Iſraël vel Jeruſalem vocat. Ad perfectos verò, ubi non timore eruditur diſcipulus, ſed amore filius, proprium nomen ſufficit, & æqualis magiſter eſt, & neſcit ſe eſſe Regem. Quibus verbis ad diverſa horum librorum initia alludit.

Porrò an ante lapſum Salomonis hic liber à Spiritu ſancto dictatus ſit, an poſt, non ita certò conſtat. Nam quod Hebræi volunt, teſte Hieronymo in *cap.* 1. qui ipſis aſſentiri videtur, Salomonem hunc librum in pœnitentiæ teſtimonium edidiſſe, quòd divitiis & ſapientiæ confiſus per mulieres Deum offenderit, conjectura quibuſdam videtur; tametſi non pauci tum Veterum tum Recentiorum in hanc partem inclinent, ut, quia Scriptura non

Digitized by Google

non repugnat apertius, putent Salomonem tandem reſipuiſſe. Cui opinioni nonnulla hujus libri loca non parùm favent. Omninò crediderim, non eſſe tunc ſcriptum librum cum libidinibus infatuatus ejus animus, & ex ſapientiæ arce dejectus in idololatriam Gentilium declinaſſet, ſed vel ante vel poſt. Sed ſi dicamus ante eſſe conſcriptum, certè quibuſdam locis hujus libri vis videtur inferri, ut infrà latiùs.

CAPUT PRIMUM.

VERBA ECCLESIASTÆ FILII DAVID
1 &c. Eccleſiaſtes Latinæ Concionator, quo nomine ſe hîc vocat Salomon, quia ſicuti ipſemet teſtatur *cap.* 12. cùm eſſet ſapientiſſimus Eccleſiaſtes, docuit non unum aliquem, ſed omnem populum, & enarravit quæ fecerat. Docuit, inquam, ut verum Eccleſiaſten decet, non tantùm verba utilia & ſermones veritate plenos, ſed etiam eâ ratione & methodo, quæ docendis populis utiliſſima eſt, eandem videlicet materiam totâ concione ita verſando, ut quamvis per digreſſionem varia ad mores ſpectantia ſubindè miſceantur, omnia tamen tandem ad idem caput recurrant, quemadmodùm hoc libro accuratè ſervatum eſt. Ad hujus imitationem vocatus eſt alius liber à Latinis Eccleſiaſticus, qui Græcè Sapientia Sirach inſcribitur: quo nomine Sapientiæ cæteri libri Salomonis in officio Eccleſiaſtico & à nonnullis Veteribus frequenter citantur; unde & ſapientiales dicuntur.

2. VANITAS VANITATUM &c. Ita hoc dicitur, ut notat Hieronymus,

ronymus, quemadmodùm Canticum Canticorum, id eſt, inſigne Canticum, & beata Maria, Virgo virginum, & Sanctum ſanctorum, ad exaggerationem ſcilicet vanitatis: quæ etiam cauſa eſt, ut ſecundò repetat Vanitas vanitatum, itemque quod abſtractis concretorum loco utatur: quâ loquendi vehementiâ ſolemus hominem ſceleſtum ſcelus & flagitium appellare. Cùm autem iteratâ hâc repetitione vanitatis auditorem ſuſpenſum tenuiſſet, quâ de re vanitatem enuntiaſſet; tandem quaſi totum ſuum ſpiritum effundens, ET OMNIA, inquit, VANITAS id eſt, omnia vaniſſima ſunt, & ipſa vanitas: ſive ut indicat Auguſtinus *lib.* 20. *de Civit. cap.* 3. nihil ſolidum, nihil ſtabile: quæ enim mox deſinunt, ut lapſus temporum, phantaſmata & ſimilia, dicuntur evaneſcere. Et quidem hâc ratione omnis res creata vana eſt, quia ſecundùm ſe mutabilis à bono in malum: ab eſſe ad non eſſe: ſola verò æterna verè ſunt, quia eadem ſine mutatione perſiſtunt, ut ſæpe inculcat Auguſtinus. Sed vanitas hæc creaturarum tunc maximè apparet, cùm affectum amantium aliqua ex parte reſpiciunt, utpotè quem fallit omnis creatura, dum hominis affectum beatitudinis amor implere non poteſt. Hinc Auguſtinus ſæpè legit errore Codicum deceptus Vanitas vanitantium & vanitatem exponit fallaciam, vanitantes eos qui rebus hujuſmodi falluntur. Quid enim, inquit *lib. de morib. Eccleſiæ c.* 21. eſt aliud falſis bonis illudi atque decipi, quàm teipſo inferiora amanda atque appetenda arbitrari? quæ fallacia, quia non tam in rebus ipſis eſt, quàm in affectu ejus, qui fallitur, hinc pulchrè *ibid. c.* 33. tolle vanitantes, & nulla erit vanitas. Cùm ergò creaturarum tanta ſit inſtabilitas, inſufficientia ac vanitas,

3. QUID AMPLIUS HABET HOMO? id eſt, quid excellens, quid eximium, DE UNIVERSO LABORE SUO, QUO LABORAT SUB SOLE? dum ſcilicet res ipſas quæ ſub Sole locis temporibuſque volvuntur, neglectis æternis ſemper manentibus, amando ſectatur.

4. GENERATIO PRÆTERIT &c. Declarat diſtinctè omnium quæ ſub Sole ſunt inſtabilitatem ac vanitatem: nam primò quidam aliis morientibus naſcuntur alii, TERRA verò velut omnium commune diverſorium permanet. Quid hâc, inquit Hieronymus, vanius vanitate, quàm terram manere quæ hominum causâ facta eſt, & ipſum hominem terræ dominum in pulverem repentè diſſolvi?

ſed

Sed in hanc vanitatem per peccatum incidimus. At neque cælum vanitatis expers eſt, dum ſol continuò ſuo ortu & occaſu & ad orientem reditu, obliquoq́ue per meridiem verſus Aquilonem flexu, noctes & dies reciprocat, æſtatis & hyemis viciſſitudines adducit, atque ita mundi, ut notat Hieronymus, interitum deſignat.

6. LUSTRANS UNIVERSA IN CIRCUITU PERGIT SPIRITUS. De ſole adhuc eſſe ſermonem putant nonnulli: qui SPIRITUS vocetur, quòd lumine & calore ſuo omnia animet ac vivificet: Sed quia omnium elementorum videtur vanitatem perſtringere, malim intelligere ſpiritum aëreum ſeu aërem, qui partim occultorum curſu cælorum in orbem rapitur, ut ex motu cometarum colligitur; partim per ventos quaquà verſus pellitur & repellitur, & ita IN EOSDEM CIRCULOS SUOS REVERTITUR, ſive ventus ſit ipſe aër motus, ut multis cum Auguſt. placet, ſive per aërem moveatur eundem ſecum involvens.

7. OMNIA FLUMINA INTRANT IN MARE &c. Pergit ad aquas circa terram reciprocâ inſtabilitate fluctuantes, dum flumina in mare volvuntur, & rurſum inde ad principia ſua revolvuntur, ut pergant fluere. Fit autem hoc duabus de cauſis: primò, quòd mare abyſſo iſti magnæ deorſum ſub terra jacenti, unde puteorum & fontium aquæ velut ex matrice ſcaturiunt, per occultas venas connectitur, ſuppeditans ei ſimul materiam, ne perenni fluviorum promanatione minuatur; deinde, quòd vapores ex mari extracti & in pluviam denſati rurſum terram irrigant, unde de novo torrentes (quod loco fluminum habent Hebræa & Hieronymus) naſcantur, & flumina augeantur. Quibus duabus etiam de cauſis fit, ut mare non redundet: quod enim fluminum perpetuo illapſu mari additur, hoc abyſſi illius mari connexæ detractione & vaporum exhalatione detrahitur. Cujus abyſſi fit mentio Geneſ. 42. *verſ.* 25. Harum autem occultarum rerum & mirabilium naturæ ſpectaculorum cognitio quia magnam videri poſſet felicitatis portionem homini afferre, etſi res ipſæ inſtabiles ac vanæ ſunt, breviter incepto ſuo interſerit Eccleſiaſtes,

8. CUNCTÆ RES DIFFICILES, id eſt, harum & ſimilium rerum etiam viliorum cognitio admodum eſt operoſa atque difficilis, & poſtquam homo vel tenuem, vel magnam earum notitiam adeptus eſt, NON POTEST EAS HOMO EXPLICARE SERMONE:

Digitized by Google

pleriſque enim difficilius eſt concepta verbis promere, quàm promenda concipere; & quod eſt omnium teterrimum, ſcientia rerum quantumvis locuples animi inexplebilem capacitatem non ſatiat; propter quod adjungit, NON SATURATUR OCULUS VISU, NEC AURIS AUDITU IMPLETUR, dum ſcientiæ comparandæ cupiditati & curioſitati ſubſerviunt: nam alioqui per ſe facilè in brutis implentur, & in hominibus implerentur niſi voluntatis inſaturatæ & intellectûs imperio agerentur: quæ etiam cauſa eſt, ut ſolus homo inter omnia animantia tam enormiter in cupiditatibus naturalibus exorbitet. Non ſatiatur itaque hæc animæ cupiditas, tum quòd Deo ſolo, ſuo & vero bono ſatiari nata ſit; tum etiam quòd, cùm oculorum & aurium, hoc eſt, ſciendi curioſitas ſemper nova quærant: vetera enim continuò vileſcunt, nihil ſub Sole fit novum, ſed omnia perſevĕrant ut anteà, propter hoc adjungit:

9. QUID EST QUOD FUIT? IPSUM QUOD FUTURUM EST &c. id eſt, præteritum non eſt aliud, quàm id, quod ſubſequentibus temporibus rurſum futurum eſt: clarius enim hoc exponens, adjicit:

10. NIHIL SUB SOLE NOVUM &c. Quidam (teſte Aug. *lib.* 12. *De Civit. cap.* 13.) hoc dictum intelligi volebant propter illos Platonicos rerum circuitus, quibus omnia certis temporum revolutionibus renovari aut revocari putabant, idque ſine fine. Videtur autem Origenem digito monſtrare, qui talia de hoc loco *lib.* 3. περὶ ἀρχῶν *cap.* 5. & *lib.* 2. *cap.* 3. commentus eſt; cujus errorem etiam notat Hieronymus *Epiſt. ad Avitum*. Sed dupliciter id exponi poſſe docet Auguſtinus ibidem: Primò, ut in Dei prædeſtinatione jam facta fuiſſe omnia ſapiens intelligi voluerit. Secundò, quod magis probat, & conſentit Hieronymus, ut hoc dixerit de his rebus, de quibus ſuperiùs, de prætereuntibus & advenientibus generationibus, de ſolis anfractibus, fluminum lapſibus, aut certè de rerum omnium mutationibus quæ oriuntur & occidunt: nam ut nunc, ita & olim Cunctis diebus terræ ſementis & meſſis, frigus & æſtus, æſtas & hyems, nox & dies nŏn quieſcunt, homines oriuntur & moriuntur, fiunt miracula & monſtra; & quamvis inter ſe diverſa ſint, & quædam nunquam facta narrentur, tamen ſecundùm id quod generaliter miracula & monſtra ſunt, utique fuerunt & erunt: Quamvis ſimul hyperbolica poſſit eſſe locutio, quæ eundem mundi ſtatum generaliter docet perſiſtere: quo loquendi modo & comicus

Digitized by Google

comicus dixerit, Nihil eſt dictum quod non ſit dictum priùs. Undè ergo contingit quod tam multa quotidie ut nova miramur? ſubdit cauſam:

11. NON EST PRIORUM MEMORIA: neſciuntur enim præterita, partim quòd breviſſima hominis vita ſit totius ſæculi comparatione, partim quòd præteritorum pauciſſima ſint monumentis conſignata; partim quòd ea ipſa à paucis ſint cognita, & eodem modo quæ nobis jam cognita ſunt, à poſteris neſcientur; & ſi denuò ſuis temporibus accidant, ea ut nova mirabuntur.

12. EGO ECCLESIASTES FUI REX ISRAEL &c. Hactenus generalis totius libri Præfatio & quaſi thematis propoſitio fuit, nunc particulatim ad ſingula delabitur, ut exemplo ſuo tam ſapientis & magni Regis, rerum omnium & negotiorum humanorum vanitatem probet. Itaque

13. ET PROPOSUI IN ANIMO MEO &c. hoc eſt, tradidi animum meum rebus omnibus naturalibus inveſtigandis & magnâ ex parte per experientiam noſcendis. HANC OCCUPATIONEM PESSIMAM DEDIT DEUS FILIIS HOMINUM &c. Aliqui PESSIMAM exponunt moleſtam & laborioſam, quod quidem verum eſt, ſed plus videtur velle Eccleſiaſtes. *Peſſimam* ergo hoc eſt, non ſolùm moleſtiſſimam & inquietudinis plenam, ſed etiam noxiam: nam quando nihil aliud appetitur, quàm ipſa rerum quæ ſub Sole fiunt, inveſtigatio & cognitio, maximè experimentalis, prodit ſe curioſitatis morbus hominibus infeſtiſſimus, & ita familiaris, ut vix à perfectis ſuperetur: quam concupiſcentiam oculorum vocat Apoſtolus, interprete Auguſt. multis in locis, de qua *l.* 1. *Confeſſ. cap.* 15. eò quòd oculi in ſenſibus principatum cognoſcendi teneant. Quando verò etiam ad Dei cognitionem juvandam refertur talium rerum cognitio utiliorum neglectu, animi diſtractione, ſuperbiæ occaſione, pleriſque plus obeſſe, quàm prodeſſe ſolet, potiuſque animus benè compoſitus hujuſmodi cognitione benè utitur, quàm illa animum rectè componat.

14. VIDI CUNCTA QUÆ FIUNT SUB SOLE, tam ea ſcilicet quæ ad rerum creatarum naturas pertinent, quàm quæ ad mores hominum, ET ECCE UNIVERSA VANITAS ET AFFLICTIO SPIRITUS, id eſt, nihil inveni in eis niſi vanitatem &c. ſive enim res ipſas ſpectes, ſive earum notitiam, nihil reperi, quod hominis animo

Digitized by Google

ſolidam aliquam voluptatem aut quietem poſſit afferre. Hujus rei cauſa non levis eſt duplex: Prima quidem quòd iſta experientiâ compererit, quòd

15. PERVERSI DIFFICILE CORRIGUNTUR, quod viro ſapienti non poteſt non magnum dolorem afferre, quia alienis malis uritur & offenditur. Sed quia facilè dolorem leniret, ſi exigua malorum eſſet copia, hinc adjicit aliam afflictionis cauſam graviorem, ET STULTORUM INFINITUS EST NUMERUS, id eſt, perverſorum talium qui difficilè corriguntur, infinitus eſt numerus. Cùm autem clarioribus verbis ea replicaſſet, adjungit magis diſtinctè quid cognoſcere ſtuduerit de moribus humanis, videlicet,

17. PRUDENTIAM ATQUE DOCTRINAM, nec illa ſolùm, ſed adverſa quoque prudentia STULTITIAM, id eſt, imprudentiam, quâ homines peccatores omnes laborant, itemque contrarios veræ doctrinæ ERRORES, quia contrariis contraria intelliguntur, & ſapientia prima eſt ſtultitiâ caruiſſe, quâ carere non poteſt niſi qui intellexerit eam. Sed & hìc ſicut in ceteris AGNOVI QUOD ESSET LABOR ET AFFLICTIO SPIRITUS: cauſas adjungit præter ſupradictas.

18. EO QUOD IN MULTA SAPIENTIA MULTA SIT INDIGNATIO, ſcilicet adverſus abundantem ubique peccatorum ſtultitiam, tum noſtram ipſorum, cui nos ſubdi eò magis ægrè ferimus, quò magis cognoſcimus (ut hîc Hieronymus) tum etiam aliorum, quæ juſti doloris & indignationis ſtimulos ſapienti movent, dicente Propheta, Zelus domûs tuæ comedit me, &, Super inimicos tuos tabeſcebam. ET QUI ADDIT SCIENTIAM, ADDIT ET LABOREM. Alii legunt; dolorem, ſed in idem redit, labor & dolor, dum uterque affligit. Oritur autem eodem fonte quo indignatio, & idem ferè ſignificat, quamvis non incommodè S. Gregor. Nazianz. dolorem in eo ponat, quod ſcientiæ lumine illuſtratus moleſtè ferat tam multa ſe fugere, ſicut qui fulguris ſplendore perſtrictus à luce ſtatim deſeritur. Unde quibuſdam viſum eſt, ſcientiam noſtram, doctam ignorantiam vocare. Quod ſi quis ab illa erui velit, jugi meditatione; labore & cruciatu, de occultis ſapientia trahenda eſt, neque enim invenitur in terra ſuaviter viventium.

CAP.

Digitized by Google

CAPUT II.

QUemadmodùm aqua naturâ ſuâ labilis, ſi uno in loco ejus impediatur tranſitus, majori impetu aliunde erumpit; ita humanus animus ſemper ad delectationem velut ad quietem tendens, ſi illud in una occupatione non potuerit invenire, ſtatim ad aliam tranſit, ubi majori ſe delectatione effundat.

Expertus igitur ſapiens vanitatem, defectum & inſufficientiam creaturarum, indignationem, laborem & dolorem, in creaturarum ſpeculatione & morum conſideratione, & inquietum adhuc eſſe ſuum animum, tranſit ad conſiderationem & experientiam voluptatum, ſi fortè illic majorem quietem inveniret.

1. DIXI EGO IN CORDE MEO: VADAM ET AFFLUAM DELICIIS. S. Gregor. & alii nonnulli ex hominis carnalis vel tentati animo hæc & ſimilia verba hoc libro prolata eſſe volunt. Sed cùm conſtet hæc omnia, quæ de ſua ædificandi magnificentia, divitiis ac deliciis hîc narrat, ad litteram in Salomone eſſe impleta, cumque gravi lapſu in voluptates à ſapientia decidiſſe; nihil obeſt quò minùs ad literam hæc exponantur. Ne autem narrando ſuarum voluptatum copiam, videatur hanc erroneam ſententiam approbare, ſtatim ſubjungit antidota.

ET VIDI QUOD HOC QUOQUE ESSET VANITAS; dum, ut inquit Hieronymus, præterita voluptas præſentem non juvat, & exhauſta non ſatiat. Malitia etiam unius horæ facit oblivionem luxuriæ magnæ.

Qui autem Salomonem ſub finem vitæ reſipuiſſe arbitrantur, quod non paucis tum Veteribus tum Recentioribus viſum eſſe diximus, hoc & ſimilibus locis toto libro ſparſis non leve argumentum ſumpſerunt. Sanè cùm hæc quæ uſque ad vigeſimum & amplius annum regni geſta eſſe ex libris Regum & Paralip. conſtat, tam accuratè hîc narrentur de ædificiis, hortis &c. ipſeque ſub finem vitæ dicat ſe enarraſſe quæ fecerat, & repetat aliquoties ſe vanis ſpretis ad ſapientiam ſe contuliſſe, non videtur à vero alienum, librum à ſeneſcente & reſipiſcente eſſe compoſitum.

2. RISUM REPUTAVI ERROREM. Per *Riſum* omnem ex-

Digitized by Google

ternam ineptam oblectationem, per *gaudium* internam intelligit, quæ à corporis deliciis ortum habet. Riſum ergo hujuſmodi & gaudium non niſi errorem, id eſt, mentis faſcinationem & fallaciam eſſe reputavi, & hac quaſi increpatione compeſcui: QUID FRUSTRA DECIPERIS? Hebr. quid hoc facis? quaſi dicat, quid fruſtrà allicis & vanè putas te animum his explere poſſe? Sed quia non ſatis eſt hoc putare, vel dicere, vel ſentire, ſubjungit hominis verè pœnitentis officia, quæ poſtulant, ut primùm vitæ veteri valedicat, deinde novam aſſumat, ac denique in ea firmus perſiſtat. Unde ſubdit:

3. COGITAVI A VINO ABSTRAHERE CARNEM MEAM, id eſt, fixè decrevi corpus meum ab omnibus illecebris gulæ & luxuriæ, cujus vinum fomes eſt, avellere, atque ita unà cum peccato omnes peccati occaſiones radicitùs tollere, UT ANIMUM MEUM TRANSFERREM AD SAPIENTIAM, quam olim amplexus fueram, DEVITAREMQUE STULTITIAM, in quam incideram; atque ita implerem illud in quo omnis juſtitia continetur, Declina à malo, & fac bonum: Atque in hac vivendi ratione permanere decrevi, DONEC VIDEREM QUID ESSET UTILE FILIIS HOMINUM, id eſt, donec perfectè concupiſcerem, quid ſit tandem illud quod homini quoad vixit faciendum incumbit.

Præmiſsâ hâc animi ſui in melius mutatione, accuratè depingit omnem luxum omneſque delicias, quibus ſeſe immerſerat; non quod ex iis adhuc voluptatem caperet, ſed ut auditori reddat quod promiſerat. Et vidi quod hoc quoque eſſet vanitas: Si enim tam incredibilis luxus ac deliciarum affluentia, qualem vix quiſquam ſperare auſit, non potuit ejus animo ſaturitatem & quietem afferre, manifeſtum eſt, & hîc vanitatem eſſe & afflictionem ſpiritûs. Poſt omnia igitur enumerata, quæ veriſſima eſſe ex Sacra Hiſtoria colligitur, addit:

9. SAPIENTIA QUOQUE PERSEVERAVIT MECUM, non illa quæ (teſte Jacobo *cap.* 3.) pudica eſt, pacifica, modeſta, ſuaſibilis, bonis conſentiens, plena miſericordia & fructibus bonis; ſed illa quæ quærit & inveſtigat de omnibus quæ fiunt ſub Sole, ut dixit *cap.* 1. quæ diſputat ſuper lignis, à Cedris, quæ ſunt in Libano uſque ad hyſſopum, quæ egreditur de pariete, quæ ſolvit ænigmata, quæ loquitur parabolas &c. hæc enim tamquam donum gratis datum in multis peccatoribus perſeverat

ſeverat. Illa autem prima, quæ ſola vera ſapientia eſt, non habitat in corpore ſubdito peccatis, hæc avertit oculos ne videant vanitatem, & facit ne ſequamur eos per res varias fornicantes: à quo gradu ſapientiæ quam longè tunc fuerit Salomon, declarant immediatè ſequentia:

10. ET OMNIA QUÆ DESIDERAVERUNT OCULI MEI, NON NEGAVI EIS; ET HANC RATUS SUM PARTEM MEAM, SI UTERER LABORE MEO, id eſt, hoc mihi unicum & chariſſimum bonum viſum eſt, ut fruerer delitiis, ad quod velut ad ſcopum omnia mihi eſſent referenda, ut fruerer delitiis, quas labore comparaveram. *Vti* enim pro *frui* hîc ſumitur: nam ut Aug. *l.* 1. *de Doct. Chriſt. cap.* 33. qui inhæret alicujus rei creatæ delectationi, atque in ea permanſerit, finem in ea ponens lætitiæ ſuæ, verè & propriè frui dicendus eſt. Sic autem frui hoc mundo, mundique delectationibus, ſive quod idem eſt, ipſas delectationes propter ipſas appetere, vitioſum eſt. Nam, ut alibi S. Auguſt. multa fieri poſſunt per delectationum ſenſibilium concupiſcentiam, nihil propter illam.

11. CUMQUE ME CONVERTISSEM AD UNIVERSA OPERA MEA, in me ſcilicet reverſus, & quaſi de gravi ſomno cæcitate mentis expergefactus, quaſi quædam excitatio divinitùs immiſſa ad pœnitentiam viam ſternere ſolet, dicente Scripturâ de filio prodigo; In ſe autem reverſus dixit. VIDI IN OMNIBUS VANITATEM, dum fallit amantém qui eâ ſatiari appetit, ET AFFLICTIONEM ANIMI, quia ut Auguſt. *lib. de vera Relig. cap.* 35. diligi temporalia ſine labóre non poſſunt, dum ærumnoſus & inquietus animus fruſtrà tenêre ea, à quibus tenetur, exoptat: Quæ quis enim amat, iis ſerviàt neceſſe eſt, velit nolit: nam quocumque duxerint, ſequitur, & quiſquis ea viſus fuerit auferre poſſe, metuitur. Poſſunt autem auferre iſta ignis & parva beſtiola; poſtremò tempus ipſum auferat neceſſe eſt omnia tranſeuntia, ut eſt *cap.* 3. propter quod notanter addit ſe vidiſſe, NIHIL PERMANERE SUB SOLE; ſempitérnum autem & indeficientem animum nihil niſi æternum & indeficiens explere poterit. Itaque hanc vanitatem expertus, inſtar nauſeabundi, qui ferculum quod ſemel abjecit, poſt deterioris experimentum ad primum redit.

12. TRANSIVI AD CONTEMPLANDAM SAPIENTIAM, ut eam tametſi ſemel abjectam propter labores rurſus aſſequerer, ERRORES-

RESQUE ET STULTITIAM, ut ea vitarem: Quos errores quia humanæ ſapientiæ in hac vita multùm permixtos eſſe ſentiebat, per modum exclamationis interſerit,

QUID EST HOMO, UT SEQUI POSSIT REGEM FACTOREM SUUM? ſapientiæ ſcilicet comparatione. Nam ut hîc inquit Hieron. opinamur potius quàm tenemus, & æſtimamus potiùs quàm ſcimus: Quod verum eſt, quamvis hæc exigua

13. SAPIENTIA TANTUM adhuc præcellat STULTITIAM, QUANTUM DIFFERT LUX A TENEBRIS, hoc eſt, in immenſum.

14. SAPIENTIS OCULI IN CAPITE EIUS, hoc eſt, ut inſinuat Ambr. *lib. de Arca cap.* 7. ſapiens oculis mentis præditus eſt, quibus poſſit quemadmodùm corporeo oculo anteriora, poſteriora, ſublimia intueri; ita præterita reminiſci, futura prævidere, & in primis cæleſtia contemplari, quâ ſapientiæ luce perfuſus prudenter omnes ſuas actiones moderetur, necubi offendat, STULTUS IN TENEBRIS AMBULAT: via enim impiorum, ut eſt 4. Proverb. tenebroſa, neſciunt ubi corruant; unde ex uno errore vitæ in alium præcipites ruunt. Stultus autem phraſi ſcripturæ eſt omnis ille, qui non amat ſapientiam, tametſi ab ejus luce tangitur. Nam ut Auguſt. *cap.* 15. *lib.* 14. *de Trinit.* etiam qui nec videt quemadmodum ſit vivendum, ſplendore aliquoties ubique præſentis veritatis attingitur, quando admonitus confitetur. Si tamen & quicumque etiam accuratè ſciunt quo pacto vivendum ſit, ſi veritatem non diligunt, ſtulti ſunt; quia ut alibi Auguſt. ſapientia ſine dilectione eſſe non poteſt. ET DIDICI QUOD UNUS UTRIUSQUE ESSET INTERITUS, hoc eſt, tametſi tanta ſit ſapientis præ ſtulto excellentia, animadverti tamen nec ipſam ſapientiam, quantum in hac vita percipitur, poſſe mihi illam quam quærebam affectionum omnium quietem ac beatitudinem afferre; eò quòd non poſſet à ſapiente, non magis quàm à ſtulto, ærumnas corporis ipſamque mortem amoliri.

15. ET DIXI IN CORDE MEO: quaſi dicat, hinc ſubrepſit mihi cognitio in corde: QUID MIHI PRODEST QUOD MAIOREM SAPIENTIÆ DEDI OPERAM? &c. ANIMADVERTI QUOD HOC QUOQUE ESSET VANITAS. Intelligunt hæc ſequentia nonnulli, imò & præcedentia, ex perſona infirmi vel ſtulti eſſe dicta. Alii, ut S. Hieron. meliùs putant his verbis Eccleſiaſten ſuam ipſius cogitationem

tationem quam habuerat de inutili ſapientiæ ſtudio, reprehendere, eò quòd ſcilicet quivis ſapiens & ſtultus,

16 SIMILITER moriantur, ET FUTURA hujus ſæculi TEMPORA OBLIVIONE CUNCTA ſepeliant, non tamen ſit ſimilis memoria utriuſque IN PERPETUUM: id eſt, in æternitatem; quia in memoria æterna erit juſtus; nomen autem impiorum putreſcet, & mors æterna depaſcet eos.

Poſſent tamen hæc omnia non incongruenter ita exponi, ut declaret nec ipſam ſapientiam, maximè illam, quâ Salomon multùm excelluit circa res naturales, homini plenam quietem & beatitudinem afferre poſſe, ac proindè in ea ſiſtendo adhuc aliquid vanitatis ſeu minùs perfectæ beatitudinis reperiri, eò quòd dolores acerbiſſimos, ærumnas & mortem corporis, nominiſque in hoc mundo oblivionem à ſapiente arcere non poſſet: Propter quod Auguſt. *Epiſt.* 54. boni & ſancti ſi in tormentis & atrociſſimis doloribus ſemper eſſent, cum quibuſlibet virtutibus, (ergo & cum qualibet ſapientia) eos eſſe miſeros nulla ſana ratio dubitaret. Et *lib.* 13. *de Trinit. cap.* 8. qualiſcumque beatitudo, quæ potiùs vocetur quàm ſit, in hac vita quæritur, imò verò fingitur, dum immortalitas deſperatur, ſine qua vita beata eſſe non poteſt. Cujus mortalitatis noſtræ intuitu, quâ & ſapiens & ſtultus in hac vita plectitur, ſubjungit:

17. IDCIRCO TÆDUIT ME VITÆ MEÆ &c. Quam ſuam miſeriam & vanitatem, cui cum omni creatura ſubjectus erat, quantumvis ſapiens, deplorat Apoſtolus 2. *Cor.* 5. Nam & qui ſumus in hoc tabernaculo ingemiſcimus gravati, eò quòd nolimus expoliari, ſcilicet corpore &c. &, Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?

18. RURSUS DETESTATUS SUM OMNEM INDUSTRIAM MEAM &c. Proſequitur aliam vanitatem, quæ eſt in divitiarum ſtudioſiſſima, hoc eſt, ſollicitâ & anxiâ coacervatione, quam damnat duobus aut tribus capitibus: primum quidem illis verbis, HABITURUS HÆREDEM POST ME, id eſt, quia nec ego in hac vita cum divitiis poſſum permanere, nec illæ hinc mecum abſcedere, ſed ad hæredem devolvendæ ſunt: deindè illis,

19. QUEM IGNORO, UTRUM SAPIENS AN STULTUS FUTURUS SIT, id eſt, an aptus an ineptus iis adminiſtrandis, quaſi ſcilicet in-

 dignum

Digitized by Google

dignum indicans pro inepto ſeu ſtulto laborare: nemo enim ad hoc idoneus niſi ſapiens quem tamen ipſum ſæpè faſcinatio iſta divitiarum pervertit: denique, quem ignoro, utrum DOMINABITUR IN LABORIBUS MEIS, id eſt, utrum ſit futurus dominus relictorum, quia ſæpè vel per fas vel per nefas ad extraneos devolvuntur. Utrumque hoc malum contigit Salomoni in Roboam, qui relictum tribuum imperium congeſtaſque opes amiſit, & quæ ſupererant, malè adminiſtravit.

21. NAM CUM ALIUS LABORET IN SAPIENTIA ET DOCTRINA, hoc eſt, induſtriè & ſolerter: paulò ante enim idem verbum Hebr. tranſtulit, Studioſiſſimè laboravit: HOMINI OTIOSO QUÆSITA DIMITTIT, quia ſcilicet propter opulentiam à parentibus relictam otio & conſequenter nequitiæ ſe tradit, cujus parens immodicâ ſuâ ſollicitudine eſt cauſa; unde avarorum ſtultos labores irridendo depingit.

24. NONNE MELIUS EST COMEDERE DE LABORIBUS SUIS &c. id eſt, hilariter & frugaliter ſine anxietate animi divitiis per labores partis uti ad animæ ſuæ ſeu vitæ ſuſtentationem. Sed talem habere animum, ut quis ad honeſtatem ac neceſſitatem hilari ac liberali mente utatur divitiis, HOC DE MANU DEI EST, quæ ſcilicet cupiditatem minuendo, & Dei amorem augendo, tales cogitationes & voluntates inſpirat. Unde Auguſt. *lib. 4. cont. Iulian. cap. 3.* per hunc amorem Creatoris, qui non eſt niſi à Deo, benè quiſque utitur creaturis; ſine hoc amore Creatoris, nullus quiſquam benè utitur creaturis Sed quia. Salomoni propter immenſas ejus divitias objici potuiſſet immodicum divitiarum ſtudium & avaritia quæ animos poſſidentium fraudat bonorum uſu, hinc præoccupando hoc d iſſolvit.

25. QUIS, inquit, ITA DEVORABIT, ET DELICIIS AFFLUET UT EGO? quaſi dicat, ingentes quidem opes coacervavi, ſed auſim dicere, me tantâ eas magnificentiâ expendiſſe, ut potiùs multùm in luxum ac delitias exceſſerim. Itaque proponit hîc extrema duo, avaritiæ ſcilicet & diſſolutionis, ut ita auditorem ad medium adducat. Hâc igitur objectionis ſolutione interpoſitâ, pergit exponere, cuinam illud donum honeſti uſus rerum de manu Dei conferri ſoleat.

26. HOMINI BONO IN CONSPECTU SUO DEDIT DEUS &c. id eſt,

Digitized by Google

id eſt, qui coràm oculis Dei bonus, ei DEDIT DEUS SAPIENTIAM ET SCIENTIAM &c. tam ſcilicet in acquirendo quantum ſatis eſt opum, quàm in expendendo ex regulis neceſſitatis & honeſtatis; ſecundùm quas omnis anxietas in parandis opibus, omnis triſtitia in utendis pellenda eſt: PECCATORI AUTEM DEDIT AFFLICTIONEM, id-eſt, labores, difficultates, anxietates in divitiarum congeſtione, ET CURAM SUPERFLUAM, id eſt, ſollicitudinem immoderatam, & cupiditatem inſatiabilem, quam in pœnam præcedentium delictorum mirabilibus ſuis & occultis modis Deus infligit, UT ADDAT ET CONGREGET, nullo cupiditati termino præfixo: & cùm jam putavit ſe habere bona repoſita in annos plurimos, Deo ex improviſo animam ejus repetente, TRADAT EI QUI PLACUIT DEO, id eſt, non cui ipſe avarus deſtinaverat, ſed cui Deus voluerit. Vel, ut aliqui, juſto, qui placet Deo, ſecundùm illud Proverb. 13. Bonus relinquit hæredes filios & nepotes, & cuſtoditur juſto ſuperbia peccatoris.

CAPUT II.

OMNIA TEMPUS HABENT, opportunum ſcilicet ut fiant,
1 & determinatum, quod non poſſunt prætergredi. ET
SUIS SPATIIS, id eſt, fixis ſibi à Deo, TRANSEUNT
UNIVERSA SUB CÆLO, ita ſcilicet ut nihil ſtabile ſit & perpetuum: Quod Comicus eodem ſenſu expreſſit, Omnium rerum viciſſitudo. Sed quorſum hoc? nempè ut ex hac rerum inſtabilitate ad concionis caput redeatur, rebus omnibus ineſſe vanitatem & afflictionem, proindè eas non debere affectum hominis occupare ut inde aliquid felicitatis venetur, quam impoſſibe eſt aſſequi, niſi in re ſtabili.

Generale autem hoc pronuntiatum egregiâ contrariorum inductione declarat, in qua hic ordo notandus videtur, qnod primæ quatuor combinationes contrariorum ſignificent omnium ſubſtantiarum tranſitum, hominum, animalium, plantarum, artificialium: totidem aliæ, omnium delectabilium inſtabilitatem: tres ſequentes, omnium utilium, ſive eorum acquiſitionem, conſervationem, ſive expenſionem ſpectes: ultimæ tres, omnium reliquarum actionum humanæ ſocietatis, ſive voce ſive affectu ſive opere exerceantur. Incipit ergo à nativitate

 & morte

Digitized by Google

& morte, ut ſicut obſervat S. Gregorius Nyſſenus expergefaciat in carnalis vitæ profundum immerſos, excitetque ad futurorum curam: finit in pace, eò quòd pax, omnium actionum ſive rationalium ſive irrationalium finis eſt, ut oſtendit Auguſtinus *lib.* 19: *De Civit. cap.* 10. & 11. & *ſeqq.*

4. TEMPUS PLANGENDI. Planctus intenſum hîc dolorem ſignificat, ſicut ſaltatio effuſiorem lætitiam.

5. TEMPUS SPARGENDI LAPIDES, ut fit, dum ædificia, civitates & munitiones deſtruuntur: ET TEMPUS COLLIGENDI, ad eadem extruenda. Hoc videtur literale: ita ut myſticus ſit ſenſus, quem aliquoties S. Auguſtinus commemorat, olim ſcilicet fuiſſe tempus ſpargendi ac propagandi genus humanum per connubiorum multiplicationem; nunc verò cùm ex omnibus gentibus ad implendum Sanctorum numerum tamquam lapidum vivorum, ex quibus cæleſtis Hieruſalem ſtructura conſurgit, largiſſima expetit copia, tempus eſſe colligendi. A quo non videtur diſſentire Hieronymus hoc loco: ut ſic illud quod ſequitur, TEMPUS AMPLEXANDI, ſcilicet in Veteri Teſtamento, eſſet explicatio præcedentis.

Sed tamen iſtâ combinatione ad literam videtur ſignificari congreſſum etiam conjugalem, ſuam habere opportunitatem, limites & modum. Proindè reſpectu pudicitiæ conjugalis perfectæ, tempus amplexandi eſt ſecundùm Auguſtinum 3. *cont. Iul. cap.* 21. ut nec definitum ex conſenſu conjugum orandi tempus interrumpat, nec ultrà quàm generandis filiis ſatis eſt, etiam ipſius conjugis corpus attrectet, nec menſtruatis nec gravidis utatur feminis, nec ejus ætatis quâ certus eſt eas jam concipere non valere, nec eam prorſus concumbendi vincat affectus, ſed tunc relaxetur cum generationis ſperatur effectus.

7. TEMPUS TACENDI, ET TEMPUS LOQUENDI: Quod tempus breviter diſcernens S. Ambroſius *lib.* 2. *Offic. cap.* 2. Scio, inquit loqui pleroſque cùm tacere neſciant, rarum eſt tacere quoque cùm ſibi loqui nihil prodeſt.

10. VIDI AFFLICTIONEM, QUAM DEDIT DEUS &c. Hanc dedit Deus juſtus vindex peccatorum, ſive propriorum uniuſcujuſque, ſive illius primi, ex cujus ſupplicio factum eſt, ut ſicut terra ſpinas & tribulos, ita cor hominis pœnales cupiditates & afflictivas has diſtenſiones ſeu occupationes pariat, dum inordinatis amoribus

res

Digitized by Google

res tempori obnoxias veluti ſempiternas ſectatur; & contrà quam fert rei cujuſque conditio, opportunitas & tempus, eis abutitur.

11. CUNCTA FECIT BONA IN TEMPORE SUO, id eſt, nulla hujus diſtenſionis ſive afflictionis culpa in Deo eſt: ipſe enim omnia bona creavit, ſed, in tempore ſuo: Bonum enim eſt, ut inquit Hieronymus, vigilare atque dormire, nec tamen ſemper bonum eſt, ſed viciſſim juxta Dei diſpoſitionem ſuo quodque tempore. Simile judicium de ceteris rerum temporalium vicibus. ET MUNDUM TRADIDIT DISPUTATIONI EORUM, quia hominem rationalem condens, atque in mundi medio veluti dominum collocans, totum mundum ejus ingenio examinandum tradidit, ut ita ex iis quæ facta ſunt, inviſibilia Dei intellecta conſpiceret. Non itaque inventioni aut comprehenſioni, ſed diſputationi & examini mundum tradidit, ita nempè ut quemadmodum ſequitur, NON INVENIAT HOMO OPUS, QUOD OPERATUS EST DEUS AB INITIO USQUE AD FINEM, id eſt, ita ut non poſſit ullum opus Dei, quantumvis exiguum & abjectum penitùs ſive ab uno extremo uſque ad alterum invenire & perveſtigare. Nam ut Auguſtinus, Admirabilis ille creator etiam in minimis magnus eſt: quod qui experiri volet, vel in arboris folio deprehendet, eſſe certiſſimum. Hâc ergo inutili & curioſâ rerum perſcrutatione poſtpoſitâ, ut quarum profunditas penetrari non poſſit,

12. COGNOVI QUOD NON ESSET MELIUS, NISI LÆTARI, honeſtâ lætitiâ & moderato creaturarum uſu, ſine mordaci ſollicitudine pro ſe vel heredibus: nam ex omnibus laboribus nihil haberi poteſt niſi cibus & potus, & quod in bona opera expenditur, ut inquit Hieronymus. Quo animo eſſe compoſitum circa creaturarum uſum, ſine magno Dei munere non obtinetur. Quia verò ſuperiùs dixerat, comprehendi accuratè non poſſe creaturarum naturas, ne tamen putetur nihil de illis certi intelligi poſſe, ſubjungit:

14. DIDICI QUOD OMNIA OPERA QUÆ FECIT DEUS, PERSEVERENT IN PERPETUUM. Quod non tantùm verum eſt de Angelis, cælis, elementis, animâ rationali & materiâ, ut quidam recentiores exponunt, ſed etiam de corruptibilibus ſecundùm ſpeciem & ſucceſſionem: nam & illa cùm perierint, rurſum rediviva ſuccreſcunt, & quaſi cum quodam fœnore reviviſcunt, & ſi quid fortaſſe novi ex varia novaque creaturarum commixtione prodit,

Digitized by Google

perit vel interit. Hoc in originalibus mundi rationibus ſemper latuit & latebit. De hac ergò ſucceſſione agi, ex eo apertum eſt quod ſubdit, DEUS INSTAURAT QUOD ABIIT, quaſi dicat, per ſucceſſionem perſevêrat, NON POSSUMUS EIS QUIDQUAM ADDERE NEC AUFERRE, ita ut novæ in mundo ſpecies oriantur, quæ in ejus occultis rationibus veluti ſemine non latebant, vel etiam ut priores intereant, nec item ut aliquid cogitatione vel melius vel ſapientius vel amplius cogitemus: Nihil enim in creaturis redundat, nihil deſideratur: quod egregiè Auguſtinus probat *lib.* 3. *De lib. arb. cap.* 5. Credat homo Deum feciſſe quod verâ ratione ab eo faciendum fuiſſe cognovit, etiamſi hoc in rebus factis non videatur: non enim cogitatione videtur fuiſſe faciendum, niſi in iis rationibus, quibus facta ſunt omnia. Quod autem ibi non eſt, tam nemo poteſt veraci cogitatione videre quàm non eſt verum. Finis autem cur fecerit res tam immutabiles, & tantâ ſapientiâ perfuderit, eſt, UT TIMEATUR: incutit enim creaturarum conſideratio horrorem ac venerationem tam potentis ac providè Majeſtatis. Unde Propheta: Conſideravi opera tua, & expavi.

15. VIDI SUB SOLE IN LOCO IUDICII IMPIETATEM. Alia hæc rerum vanitas & bonorum afflictio, quòd in tribunalibus, ubi juſtitia deberet vigêre, regnet impietas. Unde etiam Propheta exclamans: Iuſtitia habitavit in ea, nunc autem homicidæ. Sed quia animo benè compoſito magnam conſolationem adfert in tanta perturbatione, quod per juſtam vindictam ordo violatus redintegretur, hinc ſubjungit, quaſi ſe conſolans:

17. DIXI IN CORDE MEO: IUSTUM ET IMPIUM IUDICABIT DEUS, ET TEMPUS OMNIS REI TUNC ERIT, hoc eſt, omnia tunc, in illo ſcilicet judicio generali quo Deus judicabit, accipient juſtam mercedis retributionem: Nam hîc, ut infrà ſequitur, univerſa æquè eveniunt juſto & injuſto.

18. DIXI IN CORDE MEO DE FILIIS HOMINUM, UT PROBARET EOS DEUS, id eſt, quod probaret eos, oſtendendo ſcilicet eos quoad corporis conditionem, SIMILES ESSE BESTIIS: quaſi dicat, nihil proindè mirandum, nullam hîc inter juſtos & impios eſſe ſubſtantiam, cùm neque ſit inter homines & pecora: eadem eſt enim eis naſcendi conditio, una ſors moriendi.

20. SIMILITER SPIRANT OMNIA, ET IN TERRAM REVERTUN-

TUN-

Digitized by Google

TUNTUR unde FACTA SUNT. Quò apertè ſignificat ſe de corpore agere, non de anima. Probat autem Deus eos hâc corporis mortalitate, ut non tam ſibi quàm ipſiſmet hominibus pateſcat, quàm veneranter ſub hoc occulto Dei judicio vivant, quam futurorum ſpem teneant. Hæc enim hominum & beſtiarum ſimilitudo multis eſt incentivum ad humilitatem, ad deſpectum rerum præſentium & corporis commodorum, ad ſpem intellectualium & immortalium bonorum animæ: multis contrà eſt laqueus quo capiantur, ut dicant, Manducemus & bibamus, cras enim moriemur, corpore ſcilicet & animâ, Non eſt refrigerium in fine hominis, nec qui agnitus ſit reverſus ab inferis. Unde quia paucorum eſt certi aliquid de æterna retributione in cælis credere, pauciorum intelligere, hinc ſubdit:

21. QUIS NOVIT, id eſt, quotuſquiſque eſt qui novit, SI SPIRITUS FILIORUM ADAM ASCENDAT SURSUM, ad Deum ſcilicet qui fecit illum, ET IUMENTORUM DEORSUM, nempè in terram cum corpore evaneſcens.

22. ET DEPREHENDI NIHIL ESSE MELIUS QUAM LÆTARI HOMINEM IN OPERE SUO, hilariter benè operando & utendo creaturis mundi, ET HANC ESSE PARTEM ILLIUS, quam ſcilicet nemo violentus, nec ipſa corporis mortalitas poſſit auferre: ad hoc enim vivit homo in tempore, ut bonis operibus æternitatem mereatur. QUIS ENIM EUM ADDUCET, UT POST SE FUTURA COGNOSCAT? quaſi dicat, ad quid enim ſe inani ſollicitudine maceret, ut ſciat quid hæredibus ſuis pro quibus opes accumulat ſe fraudando ſit eventurum, cùm hæc ab homine non poſſint cognoſci.

CAPUT IV.

1 VERTI ME AD ALIA. Depingit hîc aliam vanitatem & afflictionem non minimam viri juſtitiam amantis. VIDI CALUMNIAS &c. Hebr. violentas & fraudulentas oppreſſiones & bonorum occupationes ſeu invaſiones ſignificat: CALUMNIAS ergò, id eſt, calumnioſas oppreſſiones & circumventiones per vim vel fraudem: quo modo militibus prohibet Sanctus Joannes: Nemini calumniam faciatis. Quia verò tanta miſerorum oppreſſio intoleranda eſt, propter doloris vehementiam

tiam & rei indignitatem, quodam loquendi exceſſu ſubdit:

2. LAUDAVI MAGIS MORTUOS QUAM VIVENTES, quia ut inquit Iob *cap.* 3. Ibi requieverunt feſſi robore, & quondam vincti non audierunt vocem exactoris. Unde ibidem multis miſeriis afflictus, multipliciter optat mortem.

3. ET FELICIOREM UTROQUE IUDICAVI, QUI NECDUM NATUS EST, quia ut inquit Hieronymus, alius adhuc mala patitur, alius quaſi de naufragio nudus evaſit; qui autem necdum natus eſt, in hoc utique felicior, quia nondum VIDIT MALA, id eſt, expertus eſt: quo pacto, ſi ſolam malorum perpeſſionem & immunitatem ſpectes, ſententia vera eſt ſine ulla hyperbole. Quo etiam ſenſu videtur & Tobias, ut ad malorum quietem pertingeret, oraſſe: Expedit enim mori mihi magis quàm vivere. Et ibidem Sara. Nam ut Ambroſius *De fide reſurrectionis*, agens de talibus votis Iob & ſimilium, Nemo, inquit, feſtinaret ad finem, niſi vitæ iſtius fugeret incommoditatem.

4. RURSUM CONTEMPLATUS SUM OMNES LABORES HOMINUM, quibus vel parandis divitiis, vel ſcientiæ, vel virtutis operibus incumbunt: ET INDUSTRIAS, id eſt, quidquid ab eis induſtriè & glorioſè in opificiis, ſcientiis, adminiſtratione Reipublicæ geritur; PATERE, ſive expoſitum eſſe, INVIDIÆ PROXIMI, & ita bonum illius eſſe alterius malum: quod ex ſuperbia contingit: hæc enim cùm hominibus velut primum Adæ vulnus altiſſimè inflicta ſit, amando quiſque, ut inquit Auguſtinus 11. *De Geneſ. ad lit. cap.* 14. excellentiam ſuam vel paribus invidet, quòd ei coæquantur; vel inferioribus, ne ei coæquentur; vel ſuperioribus, quod eis non coæquentur: & ita inter quoſcumque homo verſetur, invidiæ periculo expoſitus eſt. ET IN HOC ERGO VANITAS ET CURA SUPERFLUA, hoc eſt, afflictio ſpiritûs, ſicuti *verſ.* 6. & alibi ſæpiùs tranſlatum eſt. Quid enim vanius, inquit Hieronymus, quid inſtabilius, quàm homines non ſuas flere miſerias, ſed melioribus invidere? quæ denique major afflictio, quàm ſi, ut ait Poëta?

Invidus alterius rebus macreſcat opimis

5. Hoc igitur incommodum vitans STULTUS, ne ſcilicet ab invidia mordeatur, COMPLICAT MANUS SUAS, otio ſe tradens, & ab omnibus egregiis operibus abſtinens, ut ita ab omni invidiæ periculo remotus ſit, ET COMEDIT CARNES SUAS, præ magnitudine

inopiæ

Digitized by Google

inopiæ & invidiæ, quâ alienâ opulentiâ etiam ipſe torquetur hoc ſpecioſo honeſtatis & tranquillitatis pallio pigritiam tegens, quia ſcilicet MELIOR EST PUPILLUS CUM REQUIE; QUAM PLENA UTRAQUE MANUS CUM LABORE ET AFFLICTIONE ANIMI: quaſi dicat, plus jucunditatis percipiam in otio vivens, & ab omni induſtria vel labore ad comparandas vel opes vel virtutes me ſubducens, quàm ſi arduis operibus incumberem in multa ſollicitudine & afflictione, quæ tum ex ipſis operibus, tum ex invidia proximorum impendet omnibus induſtriè aliquid molientibus. Sed hæc vitioſa eſt in alterum extremum declinatio, ut S. Auguſt. *Epiſt.* 8. Juſti hominis actio nec frangitur negotio, nec frigida eſt otio, nec turbulenta, nec marcida, nec audax, nec furax, nec præceps, nec jacens. Totum autem hoc diſcernit Sapiens, ut obſervat Hieron. ut oſtendat & eum qui laborat, ſive ad pariendas opes ſive virtutes, patêre invidiæ: & rurſum eum qui vult vivere quietè, inopiâ ſive victus ſive virtutis affligi: & utrumque eſſe miſerabilem, dum ille periclitatur, hic affligitur.

9. MELIUS EST ERGO DUOS ESSE SIMUL QUAM UNUM. Cùm expoſuiſſet *verſ.* 8. avarorum quorumdam afflictionem, qui ſe curis & anxietatibus conſumunt ut opes congregent, carentes tamen omni ſocietate ſive filiorum ſive aliorum hæredum, quibus eas relinquant, digreditur Salomon ad commendanda honeſtæ ſocietatis & amicitiæ commoda in communicatione mutua bonorum tum temporalium tum maximè ſpiritualium, ad quæ potiſſimum reſpicit. Proinde condemnat eos qui vel ex avaritia, vel hominum odio, vel ſuperbia ſolitudinem ſectantur, & ſibi ſolis volunt vivere, quaſi ſibi ſufficientes. Cujuſmodi ſolitarios Ariſtoteles aut Deos eſſe dixit aut beſtias, id eſt, aut ita perfectos ut Deo ſimiles ſint, aut ita agreſtes ut beſtiis. Illuſtrat autem ſocialis vitæ præſtantiam variis rationibus. Primò, HABENT ENIM EMOLUMENTUM SOCIETATIS SUÆ, id eſt, hæc ſocietas eſt utilis ad bona ſive temporalia ſive ſpiritualia adipiſcenda. Secundò ad periculorum & malorum omnium evitationem.

10. SI UNUS CECIDERIT, in foveam, egeſtatem, errorem, conſilii aut cujuſque rei inopiam, AB ALTERO FULCIETUR, id eſt, ſublevabitur à ruina: nam Hebr. eſt, faciet eum ſtare: ubi ſub illa erectione cujuſlibet adverſitatis remedium intelligit. Tertiò,

11. SI DORMIERINT DUO, FOVEBUNTUR MUTUO, adjuti ſocietate ad frigus pellendum & calorem conſervandum, ut corporum ita maximè animorum, mutuis exemplis virtutum & ſcientiarum ſtudiis velut alternâ conf. icatione ſe incendentes: ferrum enim ferro acuitur, ut ait Scriptura. Quartò, non tamen in ſublevando ſolùm à lapſu, ſed etiam in certamine & ſui defenſione ſocietas excellit, quia

12. SI QUISPIAM PRÆVALUERIT CONTRA UNUM, Heb. deſignat fortitudinem & impetum in aliquem, non victoriam: unde S. Greg. Thaumaturgus exponit, ſi adortus fuerit unus, DUO RESISTUNT EI, qui alioqui prævaluiſſet. FUNICULUS TRIPLEX, id eſt, triplici filo contextus, DIFFICILE RUMPITUR: quaſi dicat, ſi duorum ſocietas tantas vires habet, quanto majores habebat, ſi plures conſentiant? Nam propter perfectionem iſtius numeri ternarius exprimitur. Hic ſenſus litteralis videtur, quem ſequitur S. Hieron. propter quem tam varii à variis afferuntur, ſed videntur magna ex parte myſtici. S. Ambr. *Exhortatione ad Clericos*, exponit quòd S. Trinitas naturæ compoſitæ rumpi non poſſit. Hieronymus etiam hoc loco, quòd ſi Pater & Filius & Spiritus Sanctus habitent in anima, ut ab uno non facilè ille funiculus frangitur. Bernardus *Serm. 16. in Cantic.* funiculus, inquit, triplex eſt ad trahendas animas poſt ſe ad regna cæleſtia, ſi rectè ſentias; ſi dignè proloquaris, ſi vivendo confirmes. Olympiodorus intelligit concordiam partis rationalis, concupiſcibilis & iraſcibilis; item corporis, animæ & ſpiritûs (quod deſumptum eſt ex Apoſtolo) & per animam intelligunt etiam eam, quæ eſt ſenſitiva iraſcibilis & concupiſcibilis, per ſpiritum ſupremam partem. Alii intelligunt de humanitate Verbi: ex divinitate enim, animâ & carne, indiviſibilis poſt reſurrectionem funiculus contextus eſt. Alii de tribus eſſentialibus Religioſorum votis. Alii aliter.

13. MELIOR EST PUER PAUPER ET SAPIENS, REGE SENE ET STULTO. Proponit hoc, ut intelligatur quantum præcellat ſtultitiæ ſapientia, & quàm inutilis ſit divitiarum, & regnorum faſtus & poſſeſſio, niſi adſit ſapientia, quæ per futurorum caſuum providentiam præſtet ſecuritatem & firmitatem: cujus defectu facile fit, ut aliquis regno excidat, & inopiâ conſumatur. Sed quia hic caſus rarior eſt, adjicit *verſ.* 15. aliam rationem vanitatis

Digitized by Google

tatis regni & infelicitatis regnantium, quæ velut ſurculus ex ipſa eorum, fælicitate quâ gaudent hæredes oritur. Itaque dicit:

15. VIDI CUNCTOS VIVENTES, QUI AMBULANT CUM ADOLESCENTE, id eſt, adhærent veluti ſtipantes ſucceſſorem & hæredem regis hujus ſenis ac ſtulti; ſicut ſuprà dixit *verſ.* 8. *Secundum non habet*, id eſt, hæredem. Unde hoc loco magis exponens quo pacto *ſecundus* adoleſcens dicatur, addit, QUI CONSURGET PRO EO, tamquam ſcilicet ille cui ſucceſſio debebatur.

16. INFINITUS NUMERUS EST POPULI QUI FUERUNT ANTE EUM &c. id eſt, quemadmodum vidi multos præ amore ſucceſſoris cum ipſo adoleſcente patris hærede ambulantes, ita quoque ante eum fuit infinitus numerus eorum qui patrem adoleſcentis jam ſenem, cùm eſſet juvenis comitarentur & cingerent. ET QUI POSTEA FUTURI SUNT, quando ſcilicet hic adoleſcens ſenuerit, NON LÆTABUNTUR IN EO, faſtidientes ſcilicet eum ſimiliter præ amore novi ſucceſſoris, quemadmodum revulſo patre filium adoleſcentem amplexi ſunt. Contingit hoc, ſive quòd tyrannide amorem ſubditorum alienaverit, ſive quòd ea innata ſit populi levitas, ſive quòd ita in regnis comparatum ſit, ut multi ſemper malint adorare Solem orientem quàm occidentem. Hic ſenſus ex infinitis, qui afferuntur, videtur propoſito magis congruere: in quem etiam S. Greg. Thaumaturg. inclinat: per quem ſignificatur vanitas regnorum, etſi faveant omnia, hoc ipſo miſerrima, quòd ſubditorum fides tam ſit inconſtans, tam vagæ fluxæq́ue affectiones, ut perpetuò angi neceſſe ſit timoribus & ſuſpicionibus, quemadmodum David non Rex ſtultus ſed ſapiens expertus eſt in Abſalom & Adonia 3. *Reg*.

17. CUSTODI PEDEM TUUM INGREDIENS DOMUM DEI. Præmiſſis tot vanitatibus, ſubjungit tandem veritatem: quæ videlicet non eſt in divitiarum abundantia, in regnorum faſtu, ſed in cultu Dei. Unde aptior eſſet diviſio, ſi hîc novum caput inchoaretur, ſicut & Caietano placuit. Itaque Eccleſiam Dei cùm ingrederis, cuſtodi pedem tuum, non à lapidum offenſione, ſed morum: pedes enim animæ affectus ſunt, qui recti eſſe debent, ut ſcilicet eò non accedas ſimulatione ſanctitatis, vel ut intra templi parietes curioſitatem paſcas, vel procures fructus mortis per lenocinia & ſimilia, non ut nudis victimis Deum places, ſed

APPROPINQUA UT AUDIAS, hoc eſt, ut diſcas quo pacto vivendum ſit, & in primis, quis Deo cultus exhibendus, hic enim non pecorum victimis & oblationibus, ſed obedientiâ peccatorum colitur. Unde ſequitur: MULTO ENIM MELIOR EST OBEDIENTIA, QUAM STULTORUM VICTIMÆ: quia ut S. Greg. *lib. ult. Moral. cap.* 12. per victimas aliena caro, per obedientiam propria voluntas mactatur. QUI NESCIUNT QUID FACIUNT MALI: propter quam ignorantiam ſtultorum tollendam præmiſit, Appropinqua ut audias.

CAPUT V.

1. NE TEMPORE QUID LOQUARIS. Hebr. Ne feſtines. ſed noſter interpres effectum poſuit, propter quem vetatur loquendi celeritas, nempe temeritatem, quæ præcipitantiæ in loquendo comes eſt, de quâ ſequitur, NEQUE COR TUUM SIT VELOX AD PROFERENDUM SERMONEM CORAM DEO, id eſt, ad vovendum Deo, inquiunt aliqui, ut connectant verſui 3. ſed ratio hoc eodem verſu ſubjuncta, aptiorem facit videri ſenſum S. Hieronymi, quo vetari dicit, ne facilè ſententiam feramus de rebus altiſſimis & Divinis. DEUS ENIM IN CÆLO, ET TU SUPER TERRAM; quaſi dicat, Dei enim natura excelſa eſt, atque ita remota à noſtra opinione, quantum cælum diſtat à terra, ut proinde parcè de Deo loquendum ſit, & ſine affirmandi temeritate: Melius eſt enim dubitare de occultis, quàm litigare & temerè affirmare de incertis. Hinc Aug. *in pſalm.* 26. Cognoſcite infirmitatem cordis veſtri, & quidquid occurrerit quod cogitare poſſitis (de Deo) dicite Non eſt illud: non enim ſi illud eſſet, mihi jam occuriſſet.

2. MULTAS CURAS SEQUUNTUR SOMNIA, quia ſicut cithara, ſi vehementer pulſetur, etiam poſt pulſum ſoni quoddam veſtigium fides reddunt, ita diurna ſollicitudo phantaſmata rebus actis conſimilia per ſomnum exhibet. Hinc pulchrè Plato vocabat ſomnia vigilias dormientium, ſpem verò ſomnia vigilantium. ET IN MULTIS SERMONIBUS INVENIETUR STULTITIA: in multiloquio enim, maximè de Deo, non deerit peccatum: Nam vaſa multum tinnientia ſolent eſſe vacua, & qui multa de Deo vult aſſerere, errandi non caret periculo: facilius enim quid non ſit quàm

Digitized by Google

quàm quid ſit, agnoſcitur, ut pulchrè Auguſtinus *lib* 1. *De Doct. Chriſtiana cap.* 9. Diximuſne, inquit, aliquid dignum Deo? imò verò me nihil aliud quàm dicere voluiſſe ſentio: ſi autem dixi, non eſt hoc quod dicere volui.

Poſtquam ergo docuiſſet, quomodo de Deo loquendum ſit, mox addit, quo pacto per vota ſit honorãdus, ſcilicet ut ſtatim reddantur:

3. DISPLICET ENIM EI INFIDELIS ET STVLTA PROMISSIO. Stulta eſt ea quæ inconſiderata eſt, de rebus malis, minus bonis, indifferentibus, frivolis: Infidelis quæ vel oblivione vel voti pœnitentiâ non impletur, vel plus æquo differtur.

5. NE DEDERIS OS TUUM UT PECCARE FACIAS CARNEM TUAM, id eſt, ne facilè & præcipitanter os tuum aperias ad vovendum aliquid, cujus implendi difficultas carnis infirmitati laqueum injiciat & occaſionem peccandi. Quod illis rectè dicitur, qui non expensâ virium humanarum mediocritate, ad vovenda quælibet ardua temporalis quodam devotionis ardore proſiliunt. Qui, cùm difficultates ingruunt non præmeditatæ, quia gravibus tentationibus pulſari ſolent ne vota compleant, aptè illis iſta cautela ſuggeritur ſequens: NEQUE DICAS CORAM ANGELO, qui te cuſtodit, reverentiâ ejus deterritus, utpotè qui videns faciem Patris qui in cælis eſt, ei tua dicta exponet: NON EST PROVIDENTIA, ſcilicet, in me. Heb. error eſt aut ignorantia, hoc eſt, improvidè vovi, non prævidi has difficultates: vel potiùs, non eſt providentia nempè in Deo de votorum impletione, non curat ille qui bonorum noſtrorum non eget, quid ſibi à nobis reddatur. Sed talibus ſcriptum eſt, quod non tantùm verax ſit Deus, in ſe ſcilicet, ſed etiam veritatem requiret Dominus, nempè in aliis qui ſibi promittunt. NE FORTE IRATUS DEUS CONTRA SERMONES TUOS, DISSIPET CUNCTA OPERA MANUUM TUARUM, tradens te, inquit Hieronymus, in reprobum ſenſum, ut ſcilicet in omne malum præceps corruens ex omnibus operibus damnationem accumules.

Idem tamen Hieronymus alium non incommodum ſenſum affert præcedentium, ſcilicet ne quis carnis tentationes excuſationis loco prætexat, quaſi fragilitate carnis compulſus peccaret. Sed quia negatores divinæ providentiæ variis ex cauſis & obſervationibus veluti ex ſomniis conſilia ſua ſolent ſuſpendere, præmonet tales.

6. UBI MULTA SUNT SOMNIA, PLURIMÆ SUNT VANITATES:

TES, quas pulchrè expreſſit Sapiens *Eccleſ.* 34. ſomnia extollunt imprudentes, quaſi qui apprehendit umbram & perſequitur ventum, ſic & qui attendit ad viſa mendacia: plerumque enim nihil ſignificant, ſed ſunt mentis, de ſuis negotiis vel geſtis vel gerendis ſatagentis, deliria. ET SERMONES INNUMERI, vani ſcilicet, nugaces, otioſi, ſuperſtitioſi, dum ex rebus vanis tentant futura conjicere. Sed poſtpoſitâ hâc conjecturarum vanitate, tu ex ejus providentia ſuſpenſus, DEUM TIME, humanæ vitæ & omnium eventuum providentiſſimum moderatorem, omnium peccatorum juſtiſſimum vindicem: de cujus providentia mox adjungit:

7. SI VIDERIS CALUMNIAS EGENORUM &c. NON MIRERIS &c. QUIA EXCELSO EXCELSIOR EST ALIUS, id eſt, non mireris nec murmures contra providentiam, quia ſicuti in hoc mundo unus alteri præfectus eſt, qui de inferioribus judicat, ita diverſæ terræ unus judex præeſt, qui etſi nunc ſileat, omnia tandem inordinata componet, oppreſſos liberabit, oppreſſores damnabit: Deus enim ſtetit in ſynagoga Deorum, id eſt, in cœtu judicum, in medio Deorum, velut omnium primus, Deos dijudicat, infatigabili oculo cuncta perluſtrans, ac dicens, Uſquequo judicatis iniquitatem?

9. AVARUS NON IMPLEBITUR PECUNIA: creſcit enim amor nummi, quantum ipſa pecunia creſcit: cupiditas enim ejus quod appetitur per modum finis, id eſt, quæ non limitatur per proportionem ad aliud, v. g. neceſſitatem &c. eſt infinita, ut docet S. Thomas 1. 2. *quæſt.* 30. *art.* 4. ET QUI AMAT DIVITIAS, FRUCTUM NON CAPIET EX EIS, quia fructus divitiarum eſt earum diſperſio non collectio, uſus non cuſtodia: utendo autem pereunt, amando ſervantur. ET HOC ERGO VANITAS. quam vanitatem toties carpit hoc libro, quia tam communis eſt: omnes enim ſtudent avaritiæ, ſequuntur retributiones. Sed ſi quis vellet uti divitiarum affluentiâ, nonne tunc præſtabunt felicitatem? Reſpondet quaſi per modum præoccupationis:

10. UBI MULTÆ SUNT OPES, MULTI ET QUI COMEDUNT EAS: quaſi dicat, minima portio divitiarum ad ipſum dominum pertinet, maxima ad alios: quantò enim major fuerit ſubſtantia, tantò plures habebit miniſtros, aliumque familiæ apparatum, qui opes devorent, ita ut dominus nihil percipiat, niſi quod oculos inde paſcat; cùm, ut inquit Hieronymus, plùs quàm unius hominis

Digitized by Google

nis cibum & potum capere non poſſit. Patuit hoc in Salomone, cujus immenſæ quidem divitiæ, ſed ab immenſæ quoque familiæ gurgite abſorptæ ſunt, ut verum ſit illud Bernardi *De converſione ad Clericos cap.* 12. Uſus divitiarum apud alios, divitibus ſolùm nomen cedit & ſollicitudo.

11. DULCIS EST SONUS OPERANTI, maximè ſervo, ut ſonant Hebr. ut illuſtrior ſit ipſius cum divite avaro comparatio: SIVE PARUM SIVE MULTUM COMEDAT, quia ſi multum comedat, ſtomachi vires, & laſſati corporis indigentia omnia etiam exceſſum abſumit: ſi parum, ipſa laſſitudo dulciſſimum ſoporem facit; *Feſſos* enim *ſopor irrigat artus.* Unde pulchrè Chryſoſtomus *De virginit. cap.* 70. Dulcis eſt ſervo ſomnus, non propter lectum mollem, quia humi ſternitur; non propter libertatem, quia nec momento liber eſt; non propter otium, laboribus enim conficitur; ſed propter ipſos labores, & quòd coactus ſe ſomno tradit; SATURITAS AUTEM DIVITIS, ſive divitiarum ſive ciborum, NON SINIT EUM DORMIRE. Quomodo enim poteſt dormire, inquit Ambroſius in *Pſalm.* 1. qui ſollicitè auri exercet cuſtodiam, qui damna formidat; qui lucra cogitat, qui uſuras computat, qui hypothecas numerat? Quod ſi ſaturitatem ciborum intelligas, ut intelligendum videtur, nihil etiam mirum, quia ut ait *Eccleſ. cap.* 31. Vigilia (id eſt, noctes inſomnes) & cholera & tortura (inteſtinorum) viro infrunito, Græcè ἀπλήστῳ, id eſt, inſatiabili, maximè ſi otio marceſcat ut divites ſolent.

12. EST ET ALIA INFIRMITAS PESSIMA. S. Ambroſius intelligit ipſum languorem avaritiæ, qui propter novum illud incommodum quod ſequitur, peſſimus vocatur. Non incongruè tamen dixerimus infirmitatem peſſimam, id eſt, aliam graviſſimam miſeriam, quam divitiæ avaris afferant. DIVITIÆ CONSERVATÆ, id eſt, divitias conſervatas eſſe, ut legit Olympiodorus, ſive conſervari, IN MALUM DOMINI SUI, qui nempe à prædonibus crudeliter ſæpè interimuntur, vel cum Naboth violentis damnantur judiciis, ex quo contingit ut filios egentiſſimos relinquant.

13. PEREUNT ENIM IN AFFLICTIONE PESSIMA, ipſæ ſcilicet divitiæ, ut ex Hebr. patet. Pereunt iſto modo in afflictione peſſima ipſius divitis, tam quoad corpus, cùm violentè moritur, quàm quoad mentem, dum adhuc vivit. Nonne afflictio eſt peſſima, pro divitiis eo modo perituris cogitatione torqueri, &

peri-

Digitized by Google

perituras perditurasque opes in triſtitia, in gemitu, in indignatione, in litibus caſſo labore conquirere?

16 CUNCTIS DIEBUS VITÆ SUÆ COMEDIT IN TENEBRIS, tum quia duriùs ſe macerans curis cœnat in tenebris, tum maximè quia ſolitudinem avari amare ſolent, ne in conviviis & converſatione cogantur expendere: omnibus etiam diffidunt, ne viribus pateant. Unde pulchrè Comicus inducit avarum expellentem etiam ancillam. Profectò, inquit, in ædes meas neminem intromitti volo, atque etiam hæc prædico tibi, ſi bona fortuna venerit, ne intromiſeris.

17. ET HÆC EST PARS ILLIUS. Natim quod ad corpus attinet, nihil ex divitiis labore comparatis haberi poteſt, niſi, ut eis hilari & frugali animo in Dei timore utatur, & liberaliter, non conſervet ſed expendat. Hoc autem nemo facit, niſi ut ſequitur.

18. DONO DEI, QUI DAT HOMINI POTESTATEM, UT ITA COMEDAT, & hilariter utatur, auferendo ſcilicet à corde cupiditatem illam anxiam, quæ eſt ipſiſſima avaritia. Frui itaque hîc nihil eſt aliud quàm cum delectatione uti, Nam ut Auguſt. *lib.* 1. *de Doctr. Chriſt. cap.* 33. viciniſſimè dicitur frui cum delectatione uti: frui enim divitiis peccatum eſt.

19. NON ENIM SATIS RECORDABITUR DIERUM VITÆ SUÆ, id eſt, hoc liberali & hilari divitiarum uſu minus præſentiſcet hujus vitæ incommoda & moleſtias, & ſic etiam minus ei prolixa ac tædioſa vita videbitur. Tantam enim creaturarum abundantiam Deus non in beatitudinem, ſed ut ait Auguſt. in ſolatium ſervorum ſuorum inſtituit: quo ſe privant, qui eis conſtituendis anxii earum uſum ſibi interdicunt. De quibus pergit agere initio capitis ſequentis; ſed pleraque vel manifeſta vel expoſita ſunt.

CAPUT SEXTUM.

3 SEPULTURAQUE CAREAT, funere ſcilicet honeſtiore tamquam teſtimonio benevolentiæ propinquorum, & rerum geſtarum elogio: nam ſepulturâ aſini etiam avari non facilè carent, ne videlicet videntibus abominationi ſint. Adfert hoc velut partem miſeriæ avarorum: magni enim fiebat olim honorabilis

norabilis & religioſa ſepultura, quâ ſolent avari carere, tum quod, ut inquit Hieronymus, de ſua morte non cogitent, & cùm cuncta poſſideant, etiam in funere & exſtructione ſepulchri avari ſunt; tum quod ſæpè propter divitias occiſi inſepulti abjiciantur.

Quæ de centum liberis, de duobus millibus annorum infrà dicuntur, per auxeſin dicta ſunt: quaſi dicat, Etſi abundantiſſimè ipſi ea affluerent, quibus homines ſe beatos putant, prolium fœcunditas & vitæ longitudo, DE HOC PRONUNTIO, QUOD MELIOR ILLO SIT ABORTIVUS: quia, ut Hieronymus, abortivus nec mala vidit nec bona: iſte autem cùm bona poſſederit, & hîc ſemper à ſemetipſo veluti tortore curis excruciatus eſt, & æternorum ſuppliciorum ſibi telam texit. Significatur ergo magna abjectio avari & vilitas, dum poſtponitur abortivo, quem nec ipſa mater prolium amantiſſima dignata eſt utero retinere, ut matureſceret.

4. FRUSTRA ENIM VENIT, non abortivus, ſed avarus exponit enim rationes, cur iſte abortivo deterior ſit: 1. quia fruſtrà venit, fine ſcilicet carens cur conditus eſt: cùm enim homo huc venerit, ut adminiculis hujus vitæ ad corporis ſuſtentationem utens, ſic tranſeat per bona temporalia, ut non amittat æterna, avarus utraque & hîc & in futuro fruſtrabitur: ET PERGIT AD TENEBRAS, tam hujus vitæ, quia ignobilis & abjectus vixit, vix ſibi ipſi notus, cujus curam non geſſit, quàm futuræ, id eſt, in tenebras exteriores futurorum tormentorum: ET OBLIVIONE DELEBITUR NOMEN EIUS, neque enim in hac vita erit memoria ejus cum benedictione, ſed deteſtatione, neque in altera, per gloriam ſcilicet & remunerationem: quo pacto ſolis juſtis dicitur, In memoria æterna erit juſtus.

5. NON VIDIT SOLEM, quia vixit, quaſi non vixiſſet, nunquam in hilaritate, cujus Sol ſymbolum eſt, ſed ſemper in mærore & animi cæcitate, utpote cui Sol intelligentiæ numquam ortus fuit. Unde quaſi exponens hunc Solem, addit. NEQUE COGNOVIT DISTANTIAM BONI ET MALI. Neque enim mente vidit, quia præpoſuiſſet bonum, neque etiam ſenſu, quia avaritia non reliquit eum hoc experiri: ſic enim *videre bonum & malum* ſubinde apud Hebræos eſt *experiri, ut cap.* 4. *verſ.* 2.

6. NONNE AD UNUM LOCUM PROPERANT OMNIA? Per

tiam & rei indignitatem, quodam loquendi exceſſu ſubdit:

2. LAUDAVI MAGIS MORTUOS QUAM VIVENTES, quia ut inquit Iob *cap.* 3. Ibi requieverunt feſſi robore, & quondam vincti non audierunt vocem exactoris. Unde ibidem multis miſeriis afflictus, multipliciter optat mortem.

3. ET FELICIOREM UTROQUE IUDICAVI, QUI NECDUM NATUS EST, quia ut inquit Hieronymus, alius adhuc mala patitur, alius quaſi de naufragio nudus evaſit; qui autem necdum natus eſt, in hoc utique felicior, quia nondum VIDIT MALA, id eſt, expertus eſt: quo pacto, ſi ſolam malorum perpeſſionem & immunitatem ſpectes, ſententia vera eſt ſine ulla hyperbole. Quo etiam ſenſu videtur & Tobias, ut ad malorum quietem pertingeret, oraſſe: Expedit enim mori mihi magis quàm vivere. Et ibidem Sara. Nam ut Ambroſius *De fide reſurrectionis*, agens de talibus votis Iob & ſimilium, Nemo, inquit, feſtinaret ad finem, niſi vitæ iſtius fugeret incommoditatem.

4. RURSUM CONTEMPLATUS SUM OMNES LABORES HOMINUM, quibus vel parandis divitiis, vel ſcientiæ, vel virtutis operibus incumbunt: ET INDUSTRIAS, id eſt, quidquid ab eis induſtriè & glorioſè in opificiis, ſcientiis, adminiſtratione Reipublicæ geritur; PATERE, ſive expoſitum eſſe, INVIDIÆ PROXIMI, & ita bonum illius eſſe alterius malum: quod ex ſuperbia contingit: hæc enim cùm hominibus velut primum Adæ vulnus altiſſimè inflicta ſit, amando quiſque, ut inquit Auguſtinus 11. *De Geneſ. ad lit. cap.* 14. excellentiam ſuam vel paribus invidet, quòd ei coæquantur; vel inferioribus, ne ei coæquentur; vel ſuperioribus, quod eis non coæquentur: & ita inter quoſcumque homo verſetur, invidiæ periculo expoſitus eſt. ET IN HOC ERGO VANITAS ET CURA SUPERFLUA, hoc eſt, afflictio ſpiritûs, ſicuti *verſ.* 6. & alibi ſæpiùs tranſlatum eſt. Quid enim vanius, inquit Hieronymus, quid inſtabilius, quàm homines non ſuas flere miſerias, ſed melioribus invidere? quæ denique major afflictio, quàm ſi, ut ait Poëta?

Invidus alterius rebus macreſcat opimis

5. Hoc igitur incommodum vitans STULTUS, ne ſcilicet ab invidia mordeatur, COMPLICAT MANUS SUAS, otio ſe tradens, & ab omnibus egregiis operibus abſtinens, ut ita ab omni invidiæ periculo remotus ſit, ET COMEDIT CARNES SUAS, præ magnitudine inopiæ

inopiæ & invidiæ, quâ alienâ opulentiâ etiam ipſe torquetur hoc ſpecioſo honeſtatis & tranquillitatis pallio pigritiam tegens, quia ſcilicet MELIOR EST PUPILLUS CUM REQUIE; QUAM PLENA UTRAQUE MANUS CUM LABORE ET AFFLICTIONE ANIMI: quaſi dicat, plus jucunditatis percipiam in otio vivens, & ab omni induſtria vel labore ad comparandas vel opes vel virtutes me ſubducens, quàm ſi arduis operibus incumberem in multa ſollicitudine & afflictione, quæ tum ex ipſis operibus, tum ex invidia proximorum impendet omnibus induſtriè aliquid molientibus. Sed hæc vitioſa eſt in alterum extremum declinatio, ut S. Auguſt. *Epiſt.* 8. Juſti hominis actio nec frangitur negotio, nec frigida eſt otio, nec turbulenta, nec marcida, nec audax, nec furax, nec præceps, nec jacens. Totum autem hoc diſcernit Sapiens, ut obſervat Hieron. ut oſtendat & eum qui laborat, ſive ad pariendas opes ſive virtutes, patêre invidiæ: & rurſum eum qui vult vivere quietè, inopiâ ſive victus ſive virtutis affligi: & utrumque eſſe miſerabilem, dum ille periclitatur, hic affligitur.

9. MELIUS EST ERGO DUOS ESSE SIMUL QUAM UNUM. Cùm expoſuiſſet *verſ.* 8. avarorum quorumdam afflictionem, qui ſe curis & anxietatibus conſumunt ut opes congregent, carentes tamen omni ſocietate ſive filiorum ſive aliorum hæredum, quibus eas relinquant, digreditur Salomon ad commendanda honeſtæ ſocietatis & amicitiæ commoda in communicatione mutua bonorum tum temporalium tum maximè ſpiritualium, ad quæ potiſſimum reſpicit. Proinde condemnat eos qui vel ex avaritia, vel hominum odio, vel ſuperbia ſolitudinem ſectantur, & ſibi ſolis volunt vivere, quaſi ſibi ſufficientes. Cujuſmodi ſolitarios Ariſtoteles aut Deos eſſe dixit aut beſtias, id eſt, aut ita perfectos ut Deo ſimiles ſint, aut ita agreſtes ut beſtiis. Illuſtrat autem ſocialis vitæ præſtantiam variis rationibus. Primò, HABENT ENIM EMOLUMENTUM SOCIETATIS SUÆ, id eſt, hæc ſocietas eſt utilis ad bona ſive temporalia ſive ſpiritualia adipiſcenda. Secundò ad periculorum & malorum omnium evitationem.

10. SI UNUS CECIDERIT, in foveam, egeſtatem, errorem, conſilii aut cujuſque rei inopiam, AB ALTERO FULCIETUR, id eſt, ſublevabitur à ruina: nam Hebr. eſt, faciet eum ſtare: ubi ſub illa erectione cujuſlibet adverſitatis remedium intelligit. Tertiò,

matis regni & infelicitatis regnantium, quæ velut ſurculus ex ipſa eorum, fælicitate quâ gaudent hæredes oritur. Itaque dicit:

15. VIDI CUNCTOS VIVENTES, QUI AMBULANT CUM ADOLESCENTE, id eſt, adhærent veluti ſtipantes ſucceſſorem & hæredem regis hujus ſenis ac ſtulti: ſicut ſuprà dixit *verſ.* 8. *Secundum non habet*, id eſt, hæredem. Unde hoc loco magis exponens quo pacto *ſecundus* adoleſcens dicatur, addit, QUI CONSURGET PRO EO, tamquam ſcilicet ille cui ſucceſſio debebatur.

16. INFINITUS NUMERUS EST POPULI QUI FUERUNT ANTE EUM &c. id eſt, quemadmodum vidi multos præ amore ſucceſſoris cum ipſo adoleſcente patris hærede ambulantes, ita quoque ante eum fuit infinitus numerus eorum qui patrem adoleſcentis jam ſenem, cùm eſſet juvenis comitarentur & cingerent. ET QUI POSTEA FUTURI SUNT, quando ſcilicet hic adoleſcens ſenuerit, NON LÆTABUNTUR IN EO, faſtidientes ſcilicet eum ſimiliter præ amore novi ſucceſſoris, quemadmodum revulſo patre filium adoleſcentem amplexi ſunt. Contingit hoc, ſive quòd tyrannide amorem ſubditorum alienaverit, ſive quòd ea innata ſit populi levitas, ſive quòd ita in regnis comparatum ſit, ut multi ſemper malint adorare Solem orientem quàm occidentem. Hic ſenſus ex infinitis, qui afferuntur, videtur propoſito magis congruere: in quem etiam S. Greg. Thaumaturg. inclinat: per quem ſignificatur vanitas regnorum, etſi faveant omnia, hoc ipſo miſerrima, quòd ſubditorum fides tam ſit inconſtans, tam vagæ fluxæq́ue affectiones, ut perpetuò angi neceſſe ſit timoribus & ſuſpicionibus, quemadmodum David non Rex ſtultus ſed ſapiens expertus eſt in Abſalom & Adonia 3. *Reg*.

17. CUSTODI PEDEM TUUM INGREDIENS DOMUM DEI. Præmiſſis tot vanitatibus, ſubjungit tandem veritatem: quæ videlicet non eſt in divitiarum abundantia, in regnorum faſtu, ſed in cultu Dei. Unde aptior eſſet diviſio, ſi hîc novum caput inchoaretur, ſicut & Caietano placuit. Itaque Eccleſiam Dei cùm ingrederis, cuſtodi pedem tuum, non à lapidum offenſione, ſed morum: pedes enim animæ affectus ſunt, qui recti eſſe debent, ut ſcilicet eò non accedas ſimulatione ſanctitatis, vel ut intra templi parietes curioſitatem paſcas, vel procures fructus mortis per lenocinia & ſimilia, non ut nudis victimis Deum places, ſed

Digitized by Google

APPROPINQUA UT AUDIAS, hoc eſt, ut diſcas quo pacto vivendum ſit, & in primis, quis Deo cultus exhibendus, hic enim non pecorum victimis & oblationibus, ſed obedientiâ peccatorum colitur. Unde ſequitur: MULTO ENIM MELIOR EST OBEDIENTIA, QUAM STULTORUM VICTIMÆ: quia ut S. Greg. *lib. ult. Moral. cap.* 12. per victimas aliena caro, per obedientiam propria voluntas mactatur. QUI NESCIUNT QUID FACIUNT MALI: propter quam ignorantiam ſtultorum tollendam præmiſit, Appropinqua ut audias.

CAPUT V.

1. NE TEMPORE QUID LOQUARIS. Hebr. Ne feſtines. ſed noſter interpres effectum poſuit, propter quem vetatur loquendi celeritas, nempe temeritatem, quæ præcipitantiæ in loquendo comes eſt, de quâ ſequitur, NEQUE COR TUUM SIT VELOX AD PROFERENDUM SERMONEM CORAM DEO, id eſt, ad vovendum Deo, inquiunt aliqui, ut connectant verſui 3. ſed ratio hoc eodem verſu ſubjuncta, aptiorem facit videri ſenſum S. Hieronymi, quo vetari dicit, ne facilè ſententiam feramus de rebus altiſſimis & Divinis. DEUS ENIM IN CÆLO, ET TU SUPER TERRAM; quaſi dicat, Dei enim natura excelſa eſt, atque ita remota à noſtra opinione, quantum cælum diſtat à terra, ut proinde parcè de Deo loquendum ſit, & ſine affirmandi temeritate: Melius eſt enim dubitare de occultis, quàm litigare & temerè affirmare de incertis. Hinc Aug. *in pſalm.* 26. Cognoſcite infirmitatem cordis veſtri, & quidquid occurrerit quod cogitare poſſitis (de Deo) dicite Non eſt illud: non enim ſi illud eſſet, mihi jam occuriſſet.

2. MULTAS CURAS SEQUUNTUR SOMNIA, quia ſicut cithara, ſi vehementer pulſetur, etiam poſt pulſum ſoni quoddam veſtigium fides reddunt, ita diurna ſollicitudo phantaſmata rebus actis conſimilia per ſomnum exhibet. Hinc pulchrè Plato vocabat ſomnia vigilias dormientium, ſpem verò ſomnia vigilantium. ET IN MULTIS SERMONIBUS INVENIETUR STULTITIA: in multiloquio enim, maximè de Deo, non deerit peccatum: Nam vaſa multum tinnientia ſolent eſſe vacua, & qui multa de Deo vult aſſerere, errandi non caret periculo: facilius enim quid non ſit

quàm

Digitized by Google

quàm quid ſit, agnoſcitur, ut pulchrè Auguſtinus *lib* 1. *De Doct. Chriſtiana cap.* 9. Diximuſne, inquit, aliquid dignum Deo? imò verò me nihil aliud quàm dicere voluiſſe ſentio: ſi autem dixi, non eſt hoc quod dicere volui.

Poſtquam ergo docuiſſet, quomodo de Deo loquendum ſit, mox addit, quo pacto per vota ſit honorādus, ſcilicet ut ſtatim reddantur:

3. DISPLICET ENIM EI INFIDELIS ET STVLTA PROMISSIO. Stulta eſt ea quæ inconſiderata eſt, de rebus malis, minus bonis, indifferentibus, frivolis: Infidelis quæ vel oblivione vel voti pœnitentiâ non impletur, vel plus æquo differtur.

5. NE DEDERIS OS TUUM UT PECCARE FACIAS CARNEM TUAM, id eſt, ne facilè & præcipitanter os tuum aperias ad vovendum aliquid, cujus implendi difficultas carnis infirmitati laqueum injiciat & occaſionem peccandi. Quod illis rectè dicitur, qui non expensâ virium humanarum mediocritate, ad vovenda quælibet ardua temporalis quodam devotionis ardore proſiliunt. Qui, cùm difficultates ingruunt non præmeditatæ, quia gravibus tentationibus pulſari ſolent ne vota compleant, aptè illis iſta cautela ſuggeritur ſequens: NEQUE DICAS CORAM ANGELO, qui te cuſtodit, reverentiâ ejus deterritus, utpotè qui videns faciem Patris qui in cælis eſt, ei tua dicta exponet: NON EST PROVIDENTIA, ſcilicet, in me. Heb. error eſt aut ignorantia, hoc eſt, improvidè vovi, non prævidi has difficultates: vel potiùs, non eſt providentia nempè in Deo de votorum impletione, non curat ille qui bonorum noſtrorum non eget, quid ſibi à nobis reddatur. Sed talibus ſcriptum eſt, quod non tantùm verax ſit Deus, in ſe ſcilicet, ſed etiam veritatem requiret Dominus, nempè in aliis qui ſibi promittunt. NE FORTE IRATUS DEUS CONTRA SERMONES TUOS, DISSIPET CUNCTA OPERA MANUUM TUARUM, tradens te, inquit Hieronymus, in reprobum ſenſum, ut ſcilicet in omne malum præceps corruens ex omnibus operibus damnationem accumules.

Idem tamen Hieronymus alium non incommodum ſenſum affert præcedentium, ſcilicet ne quis carnis tentationes excuſationis loco prætexat, quaſi fragilitate carnis compulſus peccaret. Sed quia negatores divinæ providentiæ variis ex cauſis & obſervationibus veluti ex ſomniis conſilia ſua ſolent ſuſpendere, præmonet tales.

6. UBI MULTA SUNT SOMNIA, PLURIMÆ SUNT VANITATES:

TES, quas pulchrè expreſſit Sapiens *Eccleſ.* 34. ſomnia extollunt imprudentes, quaſi qui apprehendit umbram & perſequitur ventum, ſic & qui attendit ad viſa mendacia: plerumque enim nihil ſignificant, ſed ſunt mentis, de ſuis negotiis vel geſtis vel gerendis ſatagentis, deliria. ET SERMONES INNUMERI, vani ſcilicet, nugaces, otioſi, ſuperſtitioſi, dum ex rebus vanis tentant futura conjicere. Sed poſtpoſitâ hâc conjecturarum vanitate, tu ex ejus providentia ſuſpenſus, DEUM TIME, humanæ vitæ & omnium eventuum providentiſſimum moderatorem, omnium peccatorum juſtiſſimum vindicem: de cujus providentia mox adjungit:

7. SI VIDERIS CALUMNIAS EGENORUM &c. NON MIRERIS &c. QUIA EXCELSO EXCELSIOR EST ALIUS, id eſt, non mireris nec murmures contra providentiam, quia ſicuti in hoc mundo unus alteri præfectus eſt, qui de inferioribus judicat, ita diverſæ terræ unus judex præeſt, qui etſi nunc ſileat, omnia tandem inordinata componet, oppreſſos liberabit, oppreſſores damnabit: Deus enim ſtetit in ſynagoga Deorum, id eſt, in cœtu judicum, in medio Deorum, velut omnium primus, Deos dijudicat, infatigabili oculo cuncta perluſtrans, ac dicens, Uſquequo judicatis iniquitatem?

9. AVARUS NON IMPLEBITUR PECUNIA: creſcit enim amor nummi, quantum ipſa pecunia creſcit: cupiditas enim ejus quod appetitur per modum finis, id eſt, quæ non limitatur per proportionem ad aliud, v. g. neceſſitatem &c. eſt infinita, ut docet S. Thomas 1. 2. *quæſt.* 30. *art.* 4. ET QUI AMAT DIVITIAS, FRUCTUM NON CAPIET EX EIS, quia fructus divitiarum eſt earum diſperſio non collectio, uſus non cuſtodia: utendo autem pereunt, amando ſervantur. ET HOC ERGO VANITAS. quam vanitatem toties carpit hoc libro, quia tam communis eſt: omnes enim ſtudent avaritiæ, ſequuntur retributiones. Sed ſi quis vellet uti divitiarum affluentiâ, nonne tunc præſtabunt felicitatem? Reſpondet quaſi per modum præoccupationis:

10. UBI MULTÆ SUNT OPES, MULTI ET QUI COMEDUNT EAS: quaſi dicat, minima portio divitiarum ad ipſum dominum pertinet, maxima ad alios: quantò enim major fuerit ſubſtantia, tantò plures habebit miniſtros, aliumque familiæ apparatum, qui opes devorent, ita ut dominus nihil percipiat, niſi quod oculos inde paſcat; cùm, ut inquit Hieronymus, plùs quàm unius hominis

Digitized by Google

nis cibum & potum capere non poſſit. Patuit hoc in Salomone, cujus immenſæ quidem divitiæ, ſed ab immenſæ quoque familiæ gurgite abſorptæ ſunt, ut verum ſit illud Bernardi *De converſione ad Clericos cap.* 12. Uſus divitiarum apud alios, divitibus ſolùm nomen cedit & ſollicitudo.

11. DULCIS EST SONUS OPERANTI, maximè ſervo, ut ſonant Hebr. ut illuſtrior ſit ipſius cum divite avaro comparatio: SIVE PARUM SIVE MULTUM COMEDAT, quia ſi multum comedat, ſtomachi vires, & laſſati corporis indigentia omnia etiam exceſſum abſumit: ſi parum, ipſa laſſitudo dulciſſimum ſoporem facit; *Feſſos* enim *ſopor irrigat artus.* Unde pulchrè Chryſoſtomus *De virginit. cap.* 70. Dulcis eſt ſervo ſomnus, non propter lectum mollem, quia humi ſternitur; non propter libertatem, quia nec momento liber eſt; non propter otium, laboribus enim conficitur; ſed propter ipſos labores, & quòd coactus ſe ſomno tradit; SATURITAS AUTEM DIVITIS, ſive divitiarum ſive ciborum, NON SINIT EUM DORMIRE. Quomodo enim poteſt dormire, inquit Ambroſius in *Pſalm.* 1. qui ſollicitè auri exercet cuſtodiam, qui damna formidat; qui lucra cogitat, qui uſuras computat, qui hypothecas numerat? Quod ſi ſaturitatem ciborum intelligas, ut intelligendum videtur, nihil etiam mirum, quia ut ait *Eccleſ. cap.* 31. Vigilia (id eſt, noctes inſomnes) & cholera & tortura (inteſtinorum) viro infrunito, Græcè ἀπλήστῳ, id eſt, inſatiabili, maximè ſi otio marceſcat ut divites ſolent.

12. EST ET ALIA INFIRMITAS PESSIMA. S. Ambroſius intelligit ipſum languorem avaritiæ, qui propter novum illud incommodum quod ſequitur, peſſimus vocatur. Non incongruè tamen dixerimus infirmitatem peſſimam, id eſt, aliam graviſſimam miſeriam, quam divitiæ avaris afferant. DIVITIÆ CONSERVATÆ, id eſt, divitias conſervatas eſſe, ut legit Olympiodorus, ſive conſervari, IN MALUM DOMINI SUI, qui nempe à prædonibus crudeliter ſæpè interimuntur, vel cum Naboth violentis damnantur judiciis, ex quo contingit ut filios egentiſſimos relinquant.

13. PEREUNT ENIM IN AFFLICTIONE PESSIMA, ipſæ ſcilicet divitiæ, ut ex Hebr. patet. Pereunt iſto modo in afflictione peſſima ipſius divitis, tam quoad corpus, cùm violentè moritur, quàm quoad mentem, dùm adhuc vivit. Nonne afflictio eſt peſſima, pro divitiis eo modo perituris cogitatione torqueri, &

peri-

Digitized by Google

norabilis & religioſa ſepultura, quâ ſolent avari carere, tum quod, ut inquit Hieronymus, de ſua morte non cogitent, & cùm cuncta poſſideant, etiam in funere & exſtructione ſepulchri avari ſunt; tum quod ſæpè propter divitias occiſi inſepulti abjiciantur.

Quæ de centum liberis, de duobus millibus annorum infrà dicuntur, per auxeſin dicta ſunt: quaſi dicat, Etſi abundantiſſimè ipſi ea affluerent, quibus homines ſe beatos putant, prolium fœcunditas & vitæ longitudo, DE HOC PRONUNTIO, QUOD MELIOR ILLO SIT ABORTIVUS: quia, ut Hieronymus, abortivus nec mala vidit nec bona: iſte autem cùm bona poſſederit, & hîc ſemper à ſemetipſo veluti tortore curis excruciatus eſt, & æternorum ſuppliciorum ſibi telam texit. Significatur ergo magna abjectio avari & vilitas, dum poſtponitur abortivo, quem nec ipſa mater prolium amantiſſima dignata eſt utero retinere, ut matureſceret.

4. FRUSTRA ENIM VENIT, non abortivus, ſed avarus exponit enim rationes, cur iſte abortivo deterior ſit: 1. quia fruſtrà venit, fine ſcilicet carens cur conditus eſt: cùm enim homo huc venerit, ut adminiculis hujus vitæ ad corporis ſuſtentationem utens, ſic tranſeat per bona temporalia, ut non amittat æterna, avarus utraque & hîc & in futuro fruſtrabitur: ET PERGIT AD TENEBRAS, tam hujus vitæ, quia ignobilis & abjectus vixit, vix ſibi ipſi notus, cujus curam non geſſit, quàm futuræ, id eſt, in tenebras exteriores futurorum tormentorum: ET OBLIVIONE DELEBITUR NOMEN EIUS, neque enim in hac vita erit memoria ejus cum benedictione, ſed deteſtatione, neque in altera, per gloriam ſcilicet & remunerationem: quo pacto ſolis juſtis dicitur, In memoria æterna erit juſtus.

5. NON VIDIT SOLEM, quia vixit, quaſi non vixiſſet, nunquam in hilaritate, cujus Sol ſymbolum eſt, ſed ſemper in mærore & animi cæcitate, utpote cui Sol intelligentiæ numquam ortus fuit. Unde quaſi exponens hunc Solem, addit. NEQUE COGNOVIT DISTANTIAM BONI ET MALI. Neque enim mente vidit, quia præpoſuiſſet bonum, neque etiam ſenſu, quia avaritia non reliquit eum hoc experiri: ſic enim *videre bonum & malum* ſubinde apud Hebræos eſt *experiri, ut cap. 4. verſ. 2.*

6. NONNE AD UNUM LOCUM PROPERANT OMNIA? Per

modum

tio manifeſta, aſpirare ad id quod obtineri nequit. Quamquam Hebr. ſit idem quod ſuprà dixit. affli&io ſpiritûs.

10. Qui futurus est, iam vocatum est nomen ejus: et scitur quod homo sit. Pergit ad aliam perſtringendam avaritiam, non divitiarum, ſed ſcientiarum, hoc eſt, curioſitatem, quâ quis operum Divinorum rationes & futura ruminatur: Senſus eſt; Quicumque hominum naſcitur vel naſciturus eſt, à Deo etiam jam nominetenus eſt præcognitus, utpote qui ſcit cujuſmodi ſit futurus & fieri debeat, homo ſcilicet imbecillis, fragilis & parvæ ſcientiæ, qui tamquam figmentum non poſſit contra fictorem ſuum contendere, cur iſte talis, ille talis ſit factus; hic dives, ille pauper: omnium enim rerum temporalium æternæ rationes apud ipſum vigent ita ferè Olympiodorus, cui conformem ſenſum affert Hieron. etſi de Chriſto hæc prædici malit.

11. Verba sunt plurima &c. id eſt, frivolum eſt multiloquium de occultis hiſce Dei judiciis velle diſſerere, nec quidquam aliud agitur, niſi ut vanè & inutiliter tempus teratur.

CAPUT SEPTIMUM.

1 Quid necesse est homini maiora se quærere? Pergit inſectari prædictam curioſitatem, quâ ſibi quodammodo tribuendo quod Dei eſt, quærit ea quæ non ſapiunt captum ſuum. Cum ignoret quid sibi conducat in vita sua: quaſi dicat, vanum eſt altiora ſe quærere, verbi gratia occulta Dei judicia &c. quandoquidem ignoret homo tam multa cognitu utiliſſima & facillima quæ ante ejus pedes ſunt, nempè quod huic vitæ bene beatèque tranſigendæ conducat. Numero dierum peregrinationis suæ &c. Hebr. vanitatis ſuæ. In quibus verbis numerus dierum certam & definitam brevitatem vitæ ſignificat, quam non poſſit excedere. Unde Pſaltes, Menſurabiles poſuiſti dies meos, Hebraicè, & menſuram quatuor digitorum, id eſt, ſicut transfert Hieronymus, breves. Umbra verò innuit extremè eſſe inſtabilem, celerrimè tranſeuntem ac fugacem, ut ita utroque admoneatur neglectis ſupervacaneis rebus vitæ, utilibus tempus eſſe impendendum: quaſi dicat, Ars benè vivendi longa eſt, vita brevis. Similiter *peregrinatio* admonet more peregrinantium

tium non eſſe inhærendum rebus ſuperfluis, quæ inſtitutum iter abrumpant, vel retardent, utpote qui non habemus hic manentem civitatem, ſed inſtanter futuram eſſe inquirendam. AUT QUIS POTERIT EI INDICARE QUID POST EUM FUTURUM SUB SOLE SIT? Hæc eſt altera ratio deponendæ hujuſmodi curioſitatis de futuris, ſcilicet quia hæc aſſequi homini eſt impoſſibile, ac proinde vanum.

2. MELIUS EST NOMEN BONUM &c Proſequitur hîc multa utilia præcepta vitæ, per comparationem adjungens, quid fugiendum ſit: ut ſic propoſitione veritatis melius oppoſita vanitas innoteſcat. Non etiam à ſuo themate diſcedit, ſed illud accuratiùs tradit per explicationem contrarii. Et quidem præſentibus verbis præfert odoribus ac deliciis unguentorum quæ hilaritatis cauſa adhibebantur, id eſt, quibuſlibet corporalibus deliciis odorem bonæ famæ, ſive quâ in hoc mundo vivens viget, ſive quam relinquat poſteris: unguenta enim corpus tantùm reficiunt; odor famæ & animam in ſuſcepto bonæ vitæ ſtudio conſervat, & authoritatem regendi alios roborat, & ipſos proximos inflammat ad imitationem. Unde Auguſt. *De bono viduit. cap.* 22. Nobis neceſſaria eſt vita noſtra, aliis fama noſtra &c. Sed nomen bonum intelligendum eſt non quod hujuſmodi habetur operatione ſtultorum, ſed quod Chriſtianis virtutibus paratur: quoſdam enim mundanos honores contemnere multò magis eſt honorificum. ET DIES MORTIS DIE NATIVITATIS, quia nativitas, peccatorum & omnium miſeriarum & incertiſſimi ſtatûs exordium eſt, quibus omnibus dies mortis imponit finem, viam aperiens ad certam & ſempiternam quietem. De juſtis enim præcipuè eſt ſermo, qui in morte requieſcunt à laboribus ſuis. Mors verò peccatorum peſſima eſt, quæ tamen ipſa eſt illis nonnihil melior, quia filum peccatorum abrumpit, quibus graviora ſibi tormenta peperiſſent.

4. MELIOR EST IRA RISU: quia, ut ſequitur, ira emendat delinquentem, riſus diſſolvit. Agitur ergo de ira ac triſtitia ſive vultus ſive verborum ſive actionum, quæ ex zelo in peccantes aſſumitur, Nam illa vel perpetrandi malum metum injicit, vel perpetrari ruborem & pœnitentiam; riſus fovet & ad iterandum impellit. Nam ut de detractoribus Hier. Nemo invito auditore libenter loquitur, & Scriptura *Proverb.* 25. Ventus aquilo diſſipat

diſſipat pluvias, & facies triſtis linguam detrahentem.

5. COR SAPIENTIUM UBI TRISTITIA EST &c. Quamvis generatim verum ſit, ſapientes licet animo ſemper gaudentes ſint, fugere tamen hujus mundi lætitias, utpote qui animi vigor enervatur ac diſſolvitur: ſtultos contrà omnibus modis quærere. Aptiùs tamen ſecundum D. Hieron. nectitur præcedentibus: quaſi dicat, quia corripiendi ſeveritas melior eſt quàm riſus, cor ſapientis eò ſe confert, ubi correptus provocetur ad lachrymas adducatur ad pœnitentiam; cor verò ſtulti, ubi non converſionem audientium, ſed applauſum quærat & laudem. Hinc quaſi adjungit rationem præcedentis.

6. MELIUS EST A SAPIENTE CORRIPI, QUAM STULTORUM ADULATIONE DECIPI.

7. QUIA SICUT SONITUS SPINARUM ARDENTIUM SUB OLLA, SIC RISUS STULTI, nempè ut S. Ambr. *Exhortatione ad virgines verſus finem*, ſpinæ cùm ardent, ſonant, & citò exuruntur, ut nullus ſit caloris effectus; ita riſus ſtulti ſine gratia ſonat (cachinnus ſcilicet exultans) & ollam ſui corporis urit, id eſt, brevi poſt incendium gehennæ durat, tam ſibi ſcilicet quàm aliis quos riſu ad flagitia accendit. Addi poſſet: Ut ſpinæ cum crepitu fumum & caliginem offendunt, ollamque fervere faciunt; ita riſus ſtultorum adulatorius audientes excæcat, & æſtum concupiſcentiæ magis magiſque inflammat.

8. CALUMNIA CONTURBAT SAPIENTEM, in profectu poſitum, inquit Hieron. ſapiens enim omni modo perfectus nulla calumnia conturbatur. Omnis tamen calumnia hoc habet, quòd nata ſit affligere & frangere ROBUR CORDIS, hoc eſt, quietem turbando, conſtantiam ejus labefactare, ſicuti ex Moyſis viri ſapientis querelis ſæpè patuit. Unde Ambr. *in Pſalm.* 118. *Serm.* 18. Qui opprimitur calumniâ, non facilè poteſt divina cuſtodire mandata, triſtitiæ neceſſe eſt plerumque aut timori cedat; & affligatur vel metu, calumniâ, vel timore; ita etiam frangit robur ſapientis, ſicut & munera excæcant ſapientem, quia ſcilicet magnas in excæcando etiam ſapientem vires habent.

9. MELIOR EST FINIS ORATIONIS QUAM PRINCIPIUM. Hebraicum non ſignificat preces, ſed, verbum: quod ſæpè pro re ſeu negotio ſumitur, ut, Videamus hoc verbum quod factum eſt

Digitized by Google

tium non eſſe inhærendum rebus ſuperfluis, quæ inſtitutum iter abrumpant, vel retardent, utpote qui non habemus hic manentem civitatem, ſed inſtanter futuram eſſe inquirendam. AUT QUIS POTERIT EI INDICARE QUID POST EUM FUTURUM SUB SOLE SIT? Hæc eſt altera ratio deponendæ hujuſmodi curioſitatis de futuris, ſcilicet quia hæc aſſequi homini eſt impoſſibile, ac proinde vanum.

2. MELIUS EST NOMEN BONUM &c Proſequitur hîc multa utilia præcepta vitæ, per comparationem adjungens, quid fugiendum ſit: ut ſic propoſitione veritatis melius oppoſita vanitas innoteſcat. Non etiam à ſuo themate diſcedit, ſed illud accuratiùs tradit per explicationem contrarii. Et quidem præſentibus verbis præfert odoribus ac deliciis unguentorum quæ hilaritatis cauſa adhibebantur, id eſt, quibuſlibet corporalibus deliciis odorem bonæ famæ, ſive quâ in hoc mundo vivens viget, ſive quam relinquat poſteris: unguenta enim corpus tantùm reficiunt; odor famæ & animam in ſuſcepto bonæ vitæ ſtudio conſervat, & authoritatem regendi alios roborat, & ipſos proximos inflammat ad imitationem. Unde Auguſt. *De bono viduit. cap.* 22. Nobis neceſſaria eſt vita noſtra, aliis fama noſtra &c. Sed nomen bonum intelligendum eſt non quod hujuſmodi habetur operatione ſtultorum, ſed quod Chriſtianis virtutibus paratur: quoſdam enim mundanos honores contemnere multò magis eſt honorificum. ET FIDES MORTIS DIE NATIVITATIS, quia nativitas, peccatorum & omnium miſeriarum & incertiſſimi ſtatûs exordium eſt, quibus omnibus dies mortis imponit finem, viam aperiens ad certam & ſempiternam quietem. De juſtis enim præcipuè eſt ſermo, qui in morte requieſcunt à laboribus ſuis. Mors verò peccatorum peſſima eſt, quæ tamen ipſa eſt illis nonnihil melior, quia filum peccatorum abrumpit, quibus graviora ſibi tormenta peperiſſent.

4. MELIOR EST IRA RISU: quia, ut ſequitur, ira emendat delinquentem, riſus diſſolvit. Agitur ergo de ira ac triſtitia ſive vultus ſive verborum ſive actionum, quæ ex zelo in peccantes aſſumitur, Nam illa vel perpetrandi malum metum injicit, vel perpetrari ruborem & pœnitentiam; riſus fovet & ad iterandum impellit. Nam ut de detractoribus Hier. Nemo invito auditore libenter loquitur, & Scriptura *Proverb.* 25, Ventus aquilo diſſipat

Digitized by Google

diſſipat pluvias, & facies triſtis linguam detrahentem.

5. COR SAPIENTIUM UBI TRISTITIA EST &c. Quamvis generatim verum ſit, ſapientes licet animo ſemper gaudentes ſint, fugere tamen hujus mundi lætitias, utpote qui animi vigor enervatur ac diſſolvitur: ſtultos contrà omnibus modis quærere. Aptiùs tamen ſecundum D. Hieron. nectitur præcedentibus: quaſi dicat, quia corripiendi ſeveritas melior eſt quàm riſus, cor ſapientis eò ſe confert, ubi correptus provocetur ad lachrymas adducatur ad pœnitentiam; cor verò ſtulti, ubi non converſionem audientium, ſed applauſum quærat & laudem. Hinc quaſi adjungit rationem præcedentis.

6. MELIUS EST A SAPIENTE CORRIPI, QUAM STULTORUM ADULATIONE DECIPI.

7. QUIA SICUT SONITUS SPINARUM ARDENTIUM SUB OLLA, SIC RISUS STULTI, nempè ut S. Ambr. *Exhortatione ad virgines verſus finem*, ſpinæ cùm ardent, ſonant, & citò exuruntur, ut nullus ſit caloris effectus; ita riſus ſtulti ſine gratia ſonat (cachinnus ſcilicet exultans) & ollam ſui corporis urit, id eſt, brevi poſt incendium gehennæ durat, tam ſibi ſcilicet quàm aliis quos riſu ad flagitia accendit. Addi poſſet: Ut ſpinæ cum crepitu fumum & caliginem offendunt, ollamque fervere faciunt; ita riſus ſtultorum adulatorius audientes excæcat, & æſtum concupiſcentiæ magis magiſque inflammat.

8. CALUMNIA CONTURBAT SAPIENTEM, in profectu poſitum, inquit Hieron. ſapiens enim omni modo perfectus nulla calumnia conturbatur. Omnis tamen calumnia hoc habet, quòd nata ſit affligere & frangere ROBUR CORDIS, hoc eſt, quietem turbando, conſtantiam ejus labefactare, ſicuti ex Moyſis viri ſapientis querelis ſæpè patuit. Unde Ambr. *in Pſalm.* 118. *Serm.* 18. Qui opprimitur calumniâ, non facilè poteſt divina cuſtodire mandata, triſtitiæ neceſſe eſt plerumque aut timori cedat; & affligatur vel metu, calumniâ, vel timore; ita etiam frangit robur ſapientis, ſicut & munera excæcant ſapientem, quia ſcilicet magnas in excæcando etiam ſapientem vires habent.

9. MELIOR EST FINIS ORATIONIS QUAM PRINCIPIUM. Hebraicum non ſignificat preces, ſed, verbum: quod ſæpè pro re ſeu negotio ſumitur, ut, Videamus hoc verbum quod factum eſt

&c. Ita ut ſenſus ſit. Melius eſt uſque ad finem in ſuſcepto quolibet negotio perſiſtere, quàm inchoare dumtaxat. Multi enim magnifica magno animo aggrediuntur, ſed occurrente difficultate veluti frigidâ ſuperfusâ reſiliunt. Cui ſenſui cohæret quòd ſequitur: MELIOR EST PATIENS, id eſt, longanimis in rei perſecutione, ARROGANTE, eo ſcilicet, qui ut ex Hebr. docet Hieronymus, impatientiæ furore raptatur. Alii tamen, ut Hieronymus, exponunt, epilogum orationis præſtare principio, quia finita ſollicitudo eſt. Alii de precibus, quarum ſcilicet progreſſus ex Dei alloquio lætitiam & ardorem iufundit: nam ut ait Pſaltes, Memor fui Dei, & delectatus ſum.

10. QUIA IRA IN SINU STULTI REQUIESCIT, id eſt, ſtultis propria eſt, apud quos velut in domicilio habitat, concepta fovetur, ac prætextibus in variis excuſatur, ut juſtè & ſapienter iraſci videantur. Ita ferè Olympiodorus & Gregorius Thaumaturgus in paraphraſin. Contra quam iræ quietem, inquit Apoſtolus, Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram: quaſi dicat, non requieſcat in ſinu veſtro.

11. NE DICAS: QUID PUTAS CAUSÆ EST, QUOD PRIORA TEMPORA MELIORA FUERE QUAM NUNC SUNT? His verbis redarguit eos, qui præſentium malorum conſideratione ita intenti ſunt, ut putent, quidquid temporis præteritum eſt, præſtare præſentibus. Quo vitio ſenectus laborare ſolet; ſenex enim ut ait Poëta, laudator temporis acti: hinc multorum etiam aliorum vota, ſe mira facturos fuiſſe, ſi tam bonis & fælicibus temporibus, v. g. ſub Chriſto vixiſſent. STULTA EST HUIUSMODI INTERROGATIO, tum quia apertum eſt, in hominis ipſius arbitrio & moribus poſitum eſſe, ut bona vel mala ſint tempora, ut indicat Hieronymus; tum etiam quia manifeſtum eſt omnium temporum ætate mundum in maligno fuiſſe poſitum, & malorum fuiſſe abundantiam: tum denique quia etſi poſteriora tempora eſſent pejora, cauſa in promptu eſt, quia res defectui obnoxiæ, facillimè per ſeipſas ulterius ruunt.

12. UTILIOR EST SAPIENTIA CUM DIVITIIS &c. quàm ſcilicet ſola ſapientia: Quod intellige non ad vitæ ſpiritualis perfectionem acquirendam, ſic enim ſapientia cum paupertate præſtat, quàm cum divitiis, propter magnas diſtractiones quas pariunt. Qua de cauſa & Chriſtus perfectionem ſeu perfectam ſapientiam medi-

Digitized by Google

meditantibus dixit, Vende omnia quæ habes, ſcilicet ad arcenda corporis mala, & bona conficienda: Hanc enim utilitatem exponit quod ſequitur:

13. SICUT ENIM PROTEGIT SAPIENTIA, SIC PROTEGIT PECUNIA &c. etſi enim, ut inquit Hieronymus, ſapiens docere poteſt quod bonum eſt, interdum tamen non poteſt præſtare quod petitur, defectu ſcilicet mediorum. Quo ſenſu dixit Ambroſius *in Luc.* Divitiæ ſicut impedimenta ſunt reprobis, ita bonis ſunt adjumenta virtutis.

14. CONSIDERA OPERA DEI, QUOD NEMO POSSIT CORRIGERE, QUEM ILLE DESPEXERIT, id eſt, propter peccata rejecerit & reprobaverit: Cujus ratio eſt, quia neque qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat &c. id eſt, qui extrinſecus operatur, ſed qui incrementum dat Deus. Nam ut Auguſtinus *De corrept. & gratia cap.* 5. Correptio tunc eſt ſalubris, quando ſupernus Medicus reſpicit, ut ſtrepitu correptionis inſonante atque flagellante, Deus in illo intrinſecus occultâ inſpiratione operetur & velle. Nam ut idem ait *cap.* 14. Si pertineat correptus ad gratiæ filios, fit ei correptio ſalubre medicamentum; ſi autem non pertineat, fit ei correptio pænale tormentum. Hinc meritò dixit, conſidera opera Dei: magnâ enim hoc conſideratione dignum eſt, ne quiſquam videndo tantam multorum duritiem, potentiæ ſuæ tribuat, ſi verbo ejus alius corrigatur quem vult corrigi, ut in ſimili loquitur Auguſtinus 9. *Confeſſ. cap.* 8. *De matre ſua.*

15. IN DIE BONA FRUERE BONIS: ſcilicet non tanquam hæreditate, ſed tanquam dono Dei, quod ipſe cùm libet poteſt ſubtrahere: propter quod addit, ET MALAM DIEM PRÆCAVE, non anxiè præcavendo ne quid adverſitatis irruat, ut homines ſæculares ſolent; ſed vires parando, ne improviſæ tempeſtatis impetus te conturbet aut frangat: Quæ ad utrumque præparatio homini juſto facienda eſt, hâc conſideratione: SICUT ENIM HANC, SIC ET ILLAM FECIT DEUS, id eſt, quia utraque de manu Dei venit, pro beneplacito quidem ſuo, ſed tamen magnâ cùm ſapientia in magnam utilitatem hominum rerum viciſſitudines alternantis: Nam ut optimè S. Bernar. *Epiſt.* 36. Si triſtia ſemper acciderent, quis ſuſtineret? ſi ſemper proſpera, quis non contemneret? (ſupple proſperitatem.) ſed ſapientia divina hæc alternat, ut nec adverſa fran-

frangant, nec læta diſſolvant; cùm potiùs & iſta ex illis gratiora, & illa ex his tolerabiliora reddantur. Cui addit Auguſtinus *De vera Relig. cap.* 97. Homo qui proſperis rebus proficit, aſperis quid profecerit, diſcit. Ex quo patet quàm rectè hîc addatur, UT NON INVENIAT HOMO CONTRA EUM (Deum ſcilicet) IUSTAS QUERIMONIAS.

17. NOLI ESSE IUSTUS MULTUM, id eſt, nimiùm, more Hebræo. Vetat igitur juſtitiam nimiam ſive exceſſum cujuſlibet virtutis, quæ nempe ideo virtutis eſſe deſinit, quia juſtitiæ prætextu plus fit, quàm æquitas poſtulat: unde illud Sapientum: Ne quid nimis. Nimia autem eſt virtus multis modis: ut Primò dum eſt inhumana, id eſt, ita ad amuſſim & ſeverè exigens virtutis opera à proximo, ut non ſit memor infirmitatis humanæ, tamquam ſine peccato ſtatim poſſit vivere, qui jam incipit peccata vitare. Hoc conſideravit hîc Hieronymus. Secundò, dum ficta eſt, ut in hypocritis, qui in ſe lenes, in proximum ſunt ſeveriſſimi, imponentes onera importabilia, & digito nolentes ea movere, colantes culicem (ſanctitatis ſcilicet prætextu) & camelum glutientes. Tertiò, ſi ſuperbia eſt, dum juſtiorem ſe homo facit quàm eſt, vel juſtitiam ſuis viribus tribuit, de quo Auguſtinus *Tract.* 95. *in Ioannem*: Talis enim, inquit, non rectè vivendo non juſtus eſt, ſed potiùs inflatus, putando ſe eſſe quod non eſt. Denique ſi eſt indiſcreta, prorumpens in pœnitentias vel alios effectus externos immoderatos ſpectatis rerum circumſtantiis. Hoc conſideravit Bernardus in ſententiis. NEQUE PLUS SAPIAS QUAM NECESSE EST, id eſt, quàm deceat, vel oporteat ſapere, ſed ad ſobrietatem, ut ait Apoſtolus: Sapere enim plus quàm neceſſe eſt, eſt ſuperbè ſapere, ſive hoc fiat affectando opinionem ſapientiæ, ſive plus æquo de ſe ſentiendo, ſive ſcrutando arcana quæ Deus occulta eſſe voluit, & captum hominis excedunt, ſicut hoc exponit Hieronymus & Salonius. NE OBSTUPESCAS, id eſt, ne fortè ſtupidus fias excedendo in ſapientia; nam à ſapientia non poteſt declinari niſi in inſipientiam, id eſt, ignorantiam, errorem, ſtuporem: hæc enim pœna ſuperbis propria eſt, ut excæcentur, ut ſtulti fiant, ut tales habeantur: unde dici ſolet, *Parvus ſuperbus, parvus ſtultus; magnus ſuperbus, magnus ſtultus.*

18. NE MORIARIS IN TEMPORE NON TUO, nempè immaturus

Digitized by Google

turus & imparatus ad mortem, etiamſi in ſenectute contingat; ſicuti uva acerba in tempore non ſuo decerpitur: talis enim etſi centum annorum ſit, puer moritur, dicente Iſaia, puer centum annorum maledictus erit, quia ætas ſenectutis vita immaculata. Vel in tempore non tuo, quod ſcilicet ſecundùm naturæ vires tranſire potuiſſes, niſi Deus propter peccata filum vitæ abrumperet.

19. SED ET AB ILLO NE SUBTRAHAS MANUM, id eſt, ab alio quàm juſto: quaſi dicat, non tantùm ad juſtos & domeſticos fidei, ſed ad omnes etiam peccatores fac bonum: imitator enim Creatoris, qui pluit ſuper juſtos & injuſtos, NIHIL NEGLIGIT, id eſt, nullam benefaciendi occaſionem prætermittit.

20. SAPIENTIA CONFORTAVIT SAPIENTEM SUPER DECEM PRINCIPES CIVITATIS: Principes enim tantùm cuſtodiunt civitatem adverſus hoſtes viſibiles; ſapientia animam adverſus inviſibiles, Principes majori vi opprimi poſſunt; ſapientia verò ſui participes reddit immutabiles, & tamdiu inexpugnabiles, quamdiu adhærent immobiliter ſapientiæ, ſive veritati, quemadmodum & ipſa veritas æterna immutabilis & invicta eſt. Hinc munitus ſapientiâ, Si conſiſtant, inquit, adverſum me caſtra, non timebit cor meum.

21. NON EST ENIM HOMO IUSTUS IN TERRA, QUI FACIAT BONUM, ET NON PECCAT: quaſi dicat; talis ſapientiæ confortatio eſt homini utilis & neceſſaria propter peccandi pronitatem, quæ homini connata eſt.

22. SED ET CUNCTIS SERMONIBUS QUI DICUNTUR NE ACCOMMODES COR TUUM &c, id eſt, ne cupidè & curioſè aurem apponas, ut inveſtiges quod de te quiſque, maximè ſervus & ſubditi, dicant & ſentiant: ne fortè eorum de te maledicta intelligas, quibus quies tua turbetur & movearis ad iracundiam. Nam quantò tales perſonæ conditionis ſunt vilioris & beneficiis magis obſtrictæ, tantò impotentiùs eorum convitia ferri ſolent, niſi quis ſapientiâ munitus ſequatur conſilium S. Ambroſii 1. *Offic. cap.* 1. ut diſſimulet, nihil loquatur, teneat fructum bonæ conſcientiæ, plus committat bonorum judicio quàm criminantis inſolentiæ, contentus ſit gravitate morum ſuorum quia benè ſibi conſcius animus falſis non debet moveri, nec æſtimare plus ponderi eſſe in alieno convitio, quàm in ſuo teſtimonio. Adjungit autem cautam rationabilem cur eorum convitia non tantùm non ſunt inveſtiganda, ſed etiam diſſi-

frangant, nec læta diſſolvant; cùm potiùs & iſta ex illis gratiora, & illa ex his tolerabiliora reddantur. Cui addit Auguſtinus *De vera Relig. cap.* 97. Homo qui proſperis rebus proficit, aſperis quid profecerit, diſcit. Ex quo patet quàm rectè hîc addatur, UT NON INVENIAT HOMO CONTRA EUM (Deum ſcilicet) IUSTAS QUERIMONIAS.

17. NOLI ESSE IUSTUS MULTUM, id eſt, nimiùm, more Hebræo. Vetat igitur juſtitiam nimiam ſive exceſſum cujuſlibet virtutis, quæ nempe ideò virtutis eſſe deſinit, quia juſtitiæ prætextu plus fit, quàm æquitas poſtulat: unde illud Sapientum: Ne quid nimis. Nimia autem eſt virtus multis modis: ut Primò dum eſt inhumana, id eſt, ita ad amuſſim & ſeverè exigens virtutis opera à proximo, ut non ſit memor infirmitatis humanæ, tamquam ſine peccato ſtatim poſſit vivere, qui jam incipit peccata vitare. Hoc conſideravit hîc Hieronymus. Secundò, dum ficta eſt, ut in hypocritis, qui in ſe lenes, in proximum ſunt ſeveriſſimi, imponentes onera importabilia, & digito nolentes ea movere, colantes culicem (ſanctitatis ſcilicet prætextu) & camelum glutientes. Tertiò, ſi ſuperbia eſt, dum juſtiorem ſe homo facit quàm eſt, vel juſtitiam ſuis viribus tribuit, de quo Auguſtinus *Tract.* 95. *in Ioannem*: Talis enim, inquit, non rectè vivendo non juſtus eſt, ſed potiùs inflatus, putando ſe eſſe quod non eſt. Denique ſi eſt indiſcreta, prorumpens in pœnitentias vel alios effectus externos immoderatos ſpectatis rerum circumſtantiis. Hoc conſideravit Bernardus in ſententiis. NEQUE PLUS SAPIAS QUAM NECESSE EST, id eſt, quàm deceat, vel oporteat ſapere, ſed ad ſobrietatem, ut ait Apoſtolus: Sapere enim plus quàm neceſſe eſt, eſt ſuperbè ſapere, ſive hoc fiat affectando opinionem ſapientiæ, ſive plus æquo de ſe ſentiendo, ſive ſcrutando arcana quæ Deus occulta eſſe voluit, & captum hominis excedunt, ſicut hoc exponit Hieronymus & Salonius. NE OBSTUPESCAS, id eſt, ne fortè ſtupidus fias excedendo in ſapientia; nam à ſapientia non poteſt declinari niſi in inſipientiam, id eſt, ignorantiam, errorem, ſtuporem: hæc enim pœna ſuperbis propria eſt, ut excæcentur, ut ſtulti fiant, ut tales habeantur: unde dici ſolet, *Parvus ſuperbus, parvus ſtultus; magnus ſuperbus, magnus ſtultus.*

18. NE MORIARIS IN TEMPORE NON TUO, nempè immaturus

turus & imparatus ad mortem, etiamſi in ſenectute contingat; ſicuti uva acerba in tempore non ſuo decerpitur: talis enim etſi centum annorum ſit, puer moritur, dicente Iſaia, puer centum annorum maledictus erit, quia ætas ſenectutis vita immaculata. Vel in tempore non tuo, quod ſcilicet ſecundùm naturæ vires tranſire potuiſſes, niſi Deus propter peccata filum vitæ abrumperet.

19. SED ET AB ILLO NE SUBTRAHAS MANUM, id eſt, ab alio quàm juſto: quaſi dicat, non tantùm ad juſtos & domeſticos fidei, ſed ad omnes etiam peccatores fac bonum: imitator enim Creatoris, qui pluit ſuper juſtos & injuſtos, NIHIL NEGLIGIT, id eſt, nullam benefaciendi occaſionem prætermittit.

20. SAPIENTIA CONFORTAVIT SAPIENTEM SUPER DECEM PRINCIPES CIVITATIS: Principes enim tantùm cuſtodiunt civitatem adverſus hoſtes viſibiles; ſapientia animam adverſus inviſibiles, Principes majori vi opprimi poſſunt; ſapientia verò ſui participes reddit immutabiles, & tamdiu inexpugnabiles, quamdiu adhærent immobiliter ſapientiæ, ſive veritati, quemadmodum & ipſa veritas æterna immutabilis & invicta eſt. Hinc munitus ſapientiâ, Si conſiſtant, inquit, adverſum me caſtra, non timebit cor meum.

21. NON EST ENIM HOMO IUSTUS IN TERRA, QUI FACIAT BONUM, ET NON PECCAT: quaſi dicat; talis ſapientiæ confortatio eſt homini utilis & neceſſaria propter peccandi pronitatem, quæ homini connata eſt.

22. SED ET CUNCTIS SERMONIBUS QUI DICUNTUR NE ACCOMMODES COR TUUM, &c, id eſt, ne cupidè & curioſè aurem apponas, ut inveſtiges quod de te quiſque, maximè ſervus & ſubditi, dicant & ſentiant: ne fortè eorum de te maledicta intelligas, quibus quies tua turbetur & movearis ad iracundiam. Nam quantò tales perſonæ conditionis ſunt vilioris & beneficiis magis obſtrictæ, tantò impotentiùs eorum convitia ferri ſolent, niſi quis ſapientiâ munitus ſequatur conſilium S. Ambroſii 1. *Offic. cap.* 1. ut diſſimulet, nihil loquatur, teneat fructum bonæ conſcientiæ, plus committat bonorum judicio quàm criminantis inſolentiæ, contentus ſit gravitate morum ſuorum quia benè ſibi conſcius animus falſis non debet moveri, nec æſtimare plus ponderis eſſe in alieno convitio, quàm in ſuo teſtimonio. Adjungit autem cautam rationabilem cur eorum convitia non tantùm non ſunt inveſtiganda, ſed etiam

V diſſi-

diſſimulanda.

23. SCIT ENIM CONSCIENTIA TUA QUIA ET TU CREBRO MALEDIXISTI ALIIS, ſive dominis, cùm eis & tu ſervires ac ſubeſſes, ſive ſervis, immoderatiùs eos increpando, puniendo &c. Neque enim mirum, ſi quis quando quæ vult dicit, quæ non vult audiat.

24. CUNCTA TENTAVI IN SAPIENTIA, id eſt, omni ſtudio ad ſapientiam & ſcientiam omnium rerum conatus ſum pervenire: & quo magis allaborarem, IPSA LONGIUS RECESSIT A ME: quod intellige, non ſecundum rei veritatem, ſed ſecundum ſapientis opinionem magis magiſque agnoſcentis diſtantiam & profunditatem ſapientiæ? Neſcio enim quo miro modò fiat, ut ſapientia ingerat ſapienti perſuaſionem ſuæ inſipientiæ; inſipientia verò ſapientiæ: nihil enim in oculis ſuis homine ſemidocto ſapientius, qui non agnoſcit quàm multa ſibi ſuperſint diſcenda. Undè Greg. 32. *Moral. cap.* 1. Sapientia recedere dicitur, quia appropinquanti altior videtur.

25. ET ALTA PROFUNDITAS, QUIS INVENIET EAM? quaſi dicat, O altitudo divitiarum ſapientiæ, quis ad fundum ejus poterit pertingere?

26. LUSTRAVI &c. UT QUÆREREM SAPIENTIAM, ET RATIONEM, id eſt, cauſam & rationem cujuſque rei, vel quidquid rationabiliter in mundo gereretur: neque hoc tantùm, ſed etiam horum contraria, IMPIETATEM STULTI, ET ERROREM IMPRUDENTIUM, ſive peccatorum. Inter præcipua autem mala;

27. INVENI AMARIOREM MORTE MULIEREM, quia ſcilicet mors vitam corporis & animæ tollit; mulier vitam ipſius animæ. Deum: mors finem hujus mundi miſeriis imponit; mulier ad æternos cruciatus perducit. Expertus, inquit Hieron. loquitur & ideo tanta cum acrimonia mulieres deteſtatur. Sed quæ cauſa tantæ amaritudinis? ea ſcilicet quæ ipſum Salomonem perdiderat, quia ſcilicet LAQUEUS VENATORUM EST, ET SAGENA COR EIUS, nempè ad illaqueandas pretioſas virorum animas, quod quibus illecebris fiat, vide ad vivum à Spiritu S. per Salomonem depictum *cap.* 7. *Proverb.* VINCULA SUNT MANUS ILLIUS: quaſi dicat, vel ipſe tactus manuum ejus ita illecebroſus eſt, ut non ſolùm alliget liberos, ſed etiam arctiſſimè ſtringat ſemel captos, ne rurſus aufugiant.

Digitized by Google

giant. Quibus verbis incredibilem vim tribuit mulieri ad illiciendum; ut meritò eam Baſilius magneti comparet ferrum attrahenti, maximè ſi parvulos, de quibus *Proverb.* 7. id eſt, ſtultos invenerit, quos ut boves ad victimam captivos trahit; illis enim maximè mulier eſt morte amarior, non juſtis: nam ſe exponens ſubjungit: QUI PLACET DEO, EFFUGIET ILLAM, accepto dono continentiæ: nemo enim poteſt eſſe continens, niſi Deus det: QUI AUTEM PECCATOR EST, CAPIETUR AB EA, atteſtante eâdem Scripturâ huic veritati, Fovea profunda os alienæ: cui iratus eſt Deus, incidet in eam: Iratus enim Deum ſolet peccatores maximè ſuperbos hoc vitio plectere, ut turpitudinem ſuam advertant, ſi adhuc correctioni reſervantur.

28. ECCE HOC INVENI, UNUM ET ALTERUM. Heb. unum ad alterum, vel, unum cum altero, ſcilicet conferendo & perpendendo, UT INVENIREM RATIONEM. Heb. cogitationem vel ratiocinationem, hoc eſt. ut invenirem veritatem iſtius rationis & cogitationis, quâ occupabar de muliere, an aliqua bona & pudica reperiri poſſet, ut exponit S. Gregorius Thaumaturgus.

29. VIRUM DE MILLE UNUM REPERI, id eſt, paucos ex pluribus reperi viros bonos, & qui exemplo ad veritatem adducerent & virtutem, MULIEREM autem nullam, quia omnes me ad luxuriem, nulla ad virtutem deduxit, inquit Hieronymus. Hyperbole eſt manifeſta, in qua tamen nulla eſt falſitas: nam hyperboles uſus eſt, ut credatur & intelligatur per exceſſum illum figurarum, quantum credi atque intelligi par eſt, & incredibilia hyperbole affirmat, ut ad credibilia perveniat. Itaque ſignificatur rara admodum eſſe virorum probitas, & pudicitia mulierum longè rariſſima propter ſexus ſcilicet infirmitatem. Omnem proinde earum familiaritatem viro eſſe cavendam. Huc inclinat Hieronymus, tum hîc tum in *c.* 7. *Michaæ* & Thaumaturgus. Sed nequis tantam hominis pravitatem in Deum retorqueret, addit:

30. SOLUMMODO HOC INVENI, QUOD FECERIT DEUS HOMINEM RECTUM, ac per hoc bonæ voluntatis, inquit Aug. 14. *de Civit. cap.* 11. Cùm enim bona voluntas nihil ſit aliud quàm voluntas amans quod amandum eſt quantum amandum eſt; ea neceſſariò recta eſt, utpote quæ ſe dirigat ad voluntatem Dei, ipſam ſcilicet certitudinem & regulam amandi, non autem voluntatem Dei ad ſe

Digitized by Google

curvare conetur: Quam eſſe rectam voluntatem docet idem *Præfat. in Pſalm.* 123. & alibi. ET IPSE SE INFINITIS MISCUERIT QUÆSTIONIBUS, hoc eſt, difficultatibus perplexitatibus & miſeriis, tam in agendo, quàm ſciendo. QUIS TALIS UT SAPIENS EST? ET QUIS COGNOVIT SOLUTIONEM VERBI? id eſt, quis ita ſapiens eſt & intelligens, ut capiat veritatem ejus quod dixi de mulierum periculoſâ malitiâ & Dei innocentiâ? Simili Epiphonemate exclamat Pſaltes: Quis ſapiens, & cuſtodiet hæc, & intelliget miſericordias Domini? Et Salvator: Qui poteſt capere capiat.

CAPUT VIII.

1. SAPIENTIA HOMINIS LUCET IN VULTU EIUS, quia ſapientia cor hominis, ſive omnes internos ejus affectus benè componit: Cor autem hominis, ut dicitur *Eccleſ.* 13. immutat faciem ejus. Ex quo fit ut ſerenitate quâdam, maturitate & majeſtate, vultus ſapientis perfundatur. ET POTENTISSIMUS FACIEM ILLIUS COMMUTABIT, id eſt, hujus lucis cauſa eſt Deus, qui potentiſſimus ad flectendum cor hominis infuſione ſapientiæ, per quam vultus ejus quantumvis minax mutetur. Quibus præmiſſis multa officia Sapientis proponit.

2. EGO OS REGIS OBSERVO, ut ſcilicet, quod Rex ille magis ſuper omnes Deos, ore juſſerit, cuſtodiam & impleam: exponens enim quem Regem intelligat, ET PRÆCEPTA, inquit, IURAMENTI DEI, id eſt, quæ & ipſe cum aſſeveratione & juramento de pœnis & præmiis reddendis propoſuit; & Dei cultores cùm divinæ Religioni initiantur, ſe obſervaturos eſſe promittunt.

3. NE FESTINES RECEDERE A FACIE EIUS, nempè Regis iſtius. Quod fit per morum diſſimilitudinem & affectuum alienationem. Quod ſi hoc fortè peccando contigerit, NE PERMANEAS IN OPERE MALO, perſeverando ſcilicet in peccato: idque, ut ſequitur, intuitu divinæ juſtitiæ & poteſtatis, quâ poteſt exequi quidquid de te ſtatuerit. Imò:

4. SERMO ILLIUS ITA POTESTATE PLENUS EST, ut dicere ejus ſit facere: ipſe enim dixit, & facta ſunt &c.

5. NON EXPERIETUR QUIDQUAM MALI, maximè in futuro ſæculo, quamquam etiam in hoc, ſive flagelletur, ſive mulceatur à Deo.

Digitized by Google

Deo omnia ei cooperantur in bonum; ipſæque calamitates ita ei dulceſcunt, ut cum Paulo placeat ſibi in infirmitatibus, & glorietur in tribulationibus. TEMPUS ET RESPONSIONEM COR SAPIENTIS INTELLIGIT, id eſt, diſcernit opportunitatem cujuſque negotii, cavens ne ex impetu affectuum ſine maturo judicio ad agendum proſiliat; itemque novit quando & quid loquendum ſit: diſponit enim ſermones ſuos in judicio. Quamquam non malè quidam ſic exponant, quòd Sapiens non tantùm captet actionibus ſuis tempus opportunum, ſed etiam ita agat præmediatè, ut interrogatus reſpondere poſſit, hoc eſt, facti ſui rationem reddere. Unde pulchrè Ambroſius: Solliciti eſſe debemus, ne quid temerè aut incurioſè agamus, aut quidquam omninò cujus probabilem non poſſimus reddere rationem: actus enim noſtri cauſa etſi non omnibus redditur, tamen ab omnibus examinatur.

6. OMNI NEGOTIO TEMPUS EST, ET OPPORTUNITAS, ET MULTA HOMINIS AFFLICTIO, id eſt, cùm omnia ſuam habeant agendi opportunitatem, vehementer affligit hominem, qui prudenter ſuas actiones vult moderari, quòd tam

7. PRÆTERITA quàm FUTURA IGNORET, ex quibus ſcilicet de præſentibus poſſet aliquid prudenter ſtatuere. Nam præteritorum experientia eſt mater prudentiæ, futurorum verò maximè poſt hanc vitam incertitudo, fons eſt ſollicitudinis & inquietudinis; quæ tamen homini nunc neceſſaria eſt ad pellendam pernicioſam ſecuritatem.

8. NON EST IN HOMINIS POTESTATE PROHIBERE SPIRITUM, ne è corpore per mortem egrediatur, quòd Hebræorum more clariùs mox repetit: NEC SINITUR QUIESCERE, id eſt, inducias accipere, INGRUENTE BELLO, nempè quo mors omnes ſine diſcrimine laceſcit: NEQUE SALVABIT IMPIETAS IMPIUM, ut ex hoc bello & prælio ſalvus evadat, multò minùs ne in futuro ſecundam mortem longè crudeliorem incurrat.

12. ATTAMEN PECCATOR EX EO QUOD CENTIES FACIT MALUM &c. id eſt, inquit Hieronymus, ex eo quòd peccatori plurimum (hoc enim ſignificat, CENTIES) dat Deus locum pœnitentiæ, nec eum ſtatim punit in ſcelere, EGO COGNOVI, id eſt, intelligo quàm benignus ſuper eos futurus ſit, qui ad verbum ejus contremiſcunt. Eſt enim ſimile illi dicto Apoſtoli ad *Rom.* 5: Si enim

cùm inimici eſſemus reconciliati ſumus Deo &c. multò magis &c.

13. NON EST BONUM IMPIO &c. Hanc pœnam imprecatur impiis, tum quia digni ſunt qui adverſitatibus & celeri morte plectantur, tum quia proſperitas hujus vitæ & longitudo dierum impiis eſt pernicioſiſſima, & præcipuus fomes peccandi: nam ut Auguſtinus, nihil infælicius fælicitate peccantium. Græca tamen & Hebr. legunt per modum prædictionis, Non erit bonum impio &c.

14. EST ET ALIA VANITAS &c. Multis hîc videtur Eccleſiaſtes hominis voluptarii perſonam induere, qui quòd malis proſpera, bonis verò in hac vita contingant adverſa, hanc Dei providentiam vanitatem vocet, & corporis voluptates anteponat virtutibus, non reſpiciens in futuram retributionem.

S. Hieronymus & ejus deſcriptor Alcuinus & Olympiod. intelligunt hæc de ſpirituali cibo & potu, ad quæ homines hortetur. Gregorius Thaumaturgus, quòd de ſeipſo loquatur Salomon, quid aliquando ſenſerit, cùm à veritate deflexiſſet: cui favet, quòd loco illius, SED ET HOC VANISSIMUM IUDICO, Hebr. ſit præteritum, dixi, ſcilicet, tunc hoc eſſe vanitatem.

Si tamen hæc alicui minus congrua videantur, poſſet ex perſona Eccleſiaſtæ intelligere hoc modo, ut hanc univerſam juſtorum & injuſtorum ſortem vanitatem vocet, quia reverà magna eſt miſeria humani generis, quòd hîc tam retrogrado ordine proſpera & adverſa fluant; & licet hic providentiæ modus ſit homini lapſo convenientiſſimus, in illum tamen per peccatum incidimus, cujus medela talem vanitatem poſtulat, nec fuiſſet, niſi peccaſſemus. Sed hæc vanitas meritò SUPER TERRAM, id eſt, in hac vita fieri dicitur, nam in altera ſupra cælum, vel infra terram, nulla talis eſt vanitas, ſed juſtis omnia contingunt læta, injuſtis triſtia. Quæ cùm ita ſint, judicavit Eccleſiaſtes hominem hac ſortis inæqualitate non debere ſe macerare, ſed rerum hujus mundi læto & rationabili uſu triſtitiam deponere.

15. ET HOC SOLUM SECUM AUFERRET, hunc ſcilicet anxietatis & triſtitiæ expertem uſum: nam res externæ omnibus indifferenter contingunt, rerum uſus non item. De reliquis vide ad *verſ. 17. cap. 5.*

16. ET INTELLIGEREM DISTENTIONEM, id eſt, occupationes hominum, quibus diſtenduntur. EST HOMO QUI SOMNUM

NON CAPIT OCULIS, torquens ſcilicet ſe miſerè inveſtigatione rerum omnium, & maximè tam mirabilium judiciorum Dei de juſtis & impiis: ubi videlicet non inveniendo omnium rerum rationes quas quærunt, nihil aliud proficiunt, inquit Hieronymus, quàm ut diſputationem habeant pro tormento.

17. ET QUANTO PLUS LABORAVERIT AD QUÆRENDUM, TANTO MINUS INVENIAT: non ſolùm quia magis ſe intelliget à perfecta comprehenſione diſtare, ut ſuprà diximus, ſed etiam quia ſcrutator Majeſtatis opprimetur à gloria. ETIAMSI DIXERIT SAPIENS SE NOSSE, NON POTERIT REPERIRE, id eſt, inquit Hieronymus, ignorationis habet principium, & in errore verſabitur, quia ſcilicet quantumvis dicat, verè rerum naturam non penetrabit. Et certè talibus, qui ſibi videntur multùm ſapere, evenit illud, ut dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti fiant. Vide plura *cap. 7. verſ.* 24.

CAPUT NONUM.

1. OMNIA HÆC. &c. Intellige cum Hieronymo & Hebr. ſequentia, ſcilicet, SUNT IUSTI ET OPERA EORUM IN MANU DEI, tamquam à Deo directa atque ei placentia: ET TAMEN NESCIT HOMO, UTRUM AMORE AN ODIO DIGNUS SIT, id eſt, utrùm in eo ſit ſtatu operum, ut à Deo ſit amari dignus, multòque magis utrùm in finem uſque à Deo amandus ſit; ſive, utrùm prædeſtinationis amore diligatur: Quem ſenſum ultimum aliqui ſolùm intendi volunt, eò quòd peccator facilè ſciat, ſe odio eſſe dignum. Sed nihil urget, quia ut ex hoc eodem verſu patet, & exponit Hieronymus, de juſtis tantùm ſermo eſt. Et quæ hujus eſt incertitudinis ratio?

2. EO QUOD UNIVERSA ÆQUE EVENIANT IUSTO ET IMPIO, ſcilicet mors & vita, proſpera, adverſa, bellum, pax, opes, inopia. Deus enim, ut ait Propheta, ſilet in dilectione ſua, nec oſtendit ullis infallibilibus indiciis, quem probet vel improbet, quem elegerit vel reprobaverit. Cujus ratio eſt, quia, ut inquit Auguſt. *De corrept. & grat. cap.* 13. in hoc loco tanta eſt infirmitas, ut ſuperbiam poſſit generare ſecuritas. Sola ergo Dei revelatio hæc abſcondita tenebrarum illuminare poteſt, & conſilia cordium manifeſtare, nam quantumvis ſanctè Deum quis ſibi diligere & operari videatur, ita tamen

tium non eſſe inhærendum rebus ſuperfluis, quæ inſtitutum iter abrumpant, vel retardent, utpote qui non habemus hic manentem civitatem, ſed inſtanter futuram eſſe inquirendam. AUT QUIS POTERIT EI INDICARE QUID POST EUM FUTURUM SUB SOLE SIT? Hæc eſt altera ratio deponendæ hujuſmodi curioſitatis de futuris, ſcilicet quia hæc aſſequi homini eſt impoſſibile, ac proinde vanum.

2. MELIUS EST NOMEN BONUM &c Proſequitur hîc multa utilia præcepta vitæ, per comparationem adjungens, quid fugiendum ſit: ut ſic propoſitione veritatis melius oppoſita vanitas innoteſcat. Non etiam à ſuo themate diſcedit, ſed illud accuratiùs tradit per explicationem contrarii. Et quidem præſentibus verbis præfert odoribus ac delicüs unguentorum quæ hilaritatis cauſa adhibebantur, id eſt, quibuſlibet corporalibus deliciis odorem bonæ famæ, ſive quâ in hoc mundo vivens viget, ſive quam relinquat poſteris: unguenta enim corpus tantùm reficiunt; odor famæ & animam in ſuſcepto bonæ vitæ ſtudio conſervat, & authoritatem regendi alios roborat, & ipſos proximos inflammat ad imitationem. Unde Auguſt. *De bono viduit. cap.* 22. Nobis neceſſaria eſt vita noſtra, aliis fama noſtra &c. Sed nomen bonum intelligendum eſt non quod hujuſmodi habetur operatione ſtultorum, ſed quod Chriſtianis virtutibus paratur: quoſdam enim mundanos honores contemnere multò magis eſt honorificum. ET FIDES MORTIS DIE NATIVITATIS, quia nativitas, peccatorum & omnium miſeriarum & incertiſſimi ſtatûs exordium eſt, quibus omnibus dies mortis imponit finem, viam aperiens ad certam & ſempiternam quietem. De juſtis enim præcipuè eſt ſermo, qui in morte requieſcunt à laboribus ſuis. Mors verò peccatorum peſſima eſt, quæ tamen ipſa eſt illis nonnihil melior, quia filum peccatorum abrumpit, quibus graviora ſibi tormenta peperiſſent.

4. MELIOR EST IRA RISU: quia, ut ſequitur, ira emendat delinquentem, riſus diſſolvit. Agitur ergo de ira ac triſtitia ſive vultus ſive verborum ſive actionum, quæ ex zelo in peccantes aſſumitur, Nam illa vel perpetrandi malum metum injicit, vel perpetrari ruborem & pœnitentiam; riſus fovet & ad iterandum impellit. Nam ut de detractoribus Hier. Nemo invito auditore libenter loquitur, & Scriptura *Proverb.* 25. Ventus aquilo diſſipat

diſſipat pluvias, & facies triſtis linguam detrahentem.

5. COR SAPIENTIUM UBI TRISTITIA EST &c. Quamvis generatim verum ſit, ſapientes licet animo ſemper gaudentes ſint, fugere tamen hujus mundi lætitias, utpote qui animi vigor enervatur ac diſſolvitur: ſtultos contrà omnibus modis quærere. Aptiùs tamen ſecundum D. Hieron. nectitur præcedentibus: quaſi dicat, quia corripiendi ſeveritas melior eſt quàm riſus, cor ſapientis eò ſe confert, ubi correptus provocetur ad lachrymas adducatur ad pœnitentiam; cor verò ſtulti, ubi non converſionem audientium, ſed applauſum quærat & laudem. Hinc quaſi adjungit rationem præcedentis.

6. MELIUS EST A SAPIENTE CORRIPI, QUAM STULTORUM ADULATIONE DECIPI.

7. QUIA SICUT SONITUS SPINARUM ARDENTIUM SUB OLLA, SIC RISUS STULTI, nempè ut S. Ambr. *Exhortatione ad virgines verſus finem*, ſpinæ cùm ardent, ſonant, & citò exuruntur, ut nullus ſit caloris effectus; ita riſus ſtulti ſine gratia ſonat (cachinnus ſcilicet exultans) & ollam ſui corporis urit, id eſt, brevi poſt incendium gehennæ durat, tam ſibi ſcilicet quàm aliis quos riſu ad flagitia accendit. Addi poſſet: Ut ſpinæ cum crepitu fumum & caliginem offendunt, ollamque fervere faciunt; ita riſus ſtultorum adulatorius audientes excæcat, & æſtum concupiſcentiæ magis magiſque inflammat.

8. CALUMNIA CONTURBAT SAPIENTEM, in profectu poſitum, inquit Hieron. ſapiens enim omni modo perfectus nulla calumnia conturbatur. Omnis tamen calumnia hoc habet, quòd nata ſit affligere & frangere ROBUR CORDIS, hoc eſt, quietem turbando, conſtantiam ejus labefactare, ſicuti ex Moyſis viri ſapientis querelis ſæpè patuit. Unde Ambr. *in Pſalm.* 118. *Serm.* 18. Qui opprimitur calumniâ, non facilè poteſt divina cuſtodire mandata, triſtitiæ neceſſe eſt plerumque aut timori cedat; & affligatur vel metu, calumniâ, vel timore; ita etiam frangit robur ſapientis, ſicut & munera excæcant ſapientem, quia ſcilicet magnas in excæcando etiam ſapientem vires habent.

9. MELIOR EST FINIS ORATIONIS QUAM PRINCIPIUM. Hebraicum non ſignificat preces, ſed, verbum: quod ſæpè pro re ſeu negotiò ſumitur, ut, Videamus hoc verbum quod factum eſt

Digitized by Google

&c. Ita ut ſenſus ſit. Melius eſt uſque ad finem in ſuſcepto quolibet negotio perſiſtere, quàm inchoare dumtaxat. Multi enim magnifica magno animo aggrediuntur, ſed occurrente difficultate veluti frigidâ ſuperfusâ reſiliunt. Cui ſenſui cohæret quòd ſequitur: MELIOR EST PATIENS, id eſt, longanimis in rei perſecutione, ARROGANTE, eo ſcilicet, qui ut ex Hebr. docet Hieronymus, impatientiæ furore raptatur, Alii tamen, ut Hieronymus, exponunt, epilogum orationis præſtare principio, quia finita ſollicitudo eſt. Alii de precibus, quarum ſcilicet progreſſus ex Dei alloquio lætitiam & ardorem infundit: nam ut ait Pſaltes, Memor fui Dei, & delectatus ſum.

10. QUIA IRA IN SINU STULTI REQUIESCIT, id eſt, ſtultis propria eſt, apud quos velut in domicilio habitat, concepta fovetur, ac prætextibus in variis excuſatur, ut juſtè & ſapienter iraſci videantur. Ita ferè Olympiodorus & Gregorius Thaumaturgus in paraphraſin. Contra quam iræ quietem, inquit Apoſtolus, Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram: quaſi dicat, non requieſcat in ſinu veſtro.

11. NE DICAS: QUID PUTAS CAUSÆ EST, QUOD PRIORA TEMPORA MELIORA FUERE QUAM NUNC SUNT? His verbis redarguit eos, qui præſentium malorum conſideratione ita intenti ſunt, ut putent, quidquid temporis præteritum eſt, præſtare præſentibus. Quo vitio ſenectus laborare ſolet; ſenex enim ut ait Poëta, laudator temporis acti: hinc multorum etiam aliorum vota, ſe mira facturos fuiſſe, ſi tam bonis & fælicibus temporibus, v. g. ſub Chriſto vixiſſent. STULTA EST HUIUSMODI INTERROGATIO, tum quia apertum eſt, in hominis ipſius arbitrio & moribus poſitum eſſe, ut bona vel mala ſint tempora, ut indicat Hieronymus; tum etiam quia manifeſtum eſt omnium temporum ætate mundum in maligno fuiſſe poſitum, & malorum fuiſſe abundantiam: tum denique quia etſi poſteriora tempora eſſent pejora, cauſa in promptu eſt, quia res defectui obnoxiæ, facillimè per ſeipſas ulterius ruunt.

12. UTILIOR EST SAPIENTIA CUM DIVITIIS &c. quàm ſcilicet ſola ſapientia: Quod intellige non ad vitæ ſpiritualis perfectionem acquirendam, ſic enim ſapientia cum paupertate præſtat, quàm cum divitiis, propter magnas diſtractiones quas pariunt. Qua de cauſa & Chriſtus perfectionem ſeu perfectam ſapientiam medi-

Digitized by Google

meditantibus dixit, Vende omnia quæ habes, ſcilicet ad arcenda corporis mala, & bona conficienda: Hanc enim utilitatem exponit quod ſequitur:

13. SICUT ENIM PROTEGIT SAPIENTIA, SIC PROTEGIT PECUNIA &c. etſi enim, ut inquit Hieronymus, ſapiens docere poteſt quod bonum eſt, interdum tamen non poteſt præſtare quod petitur, defectu ſcilicet mediorum. Quo ſenſu dixit Ambroſius *in Luc.* Divitiæ ſicut impedimenta ſunt reprobis, ita bonis ſunt adjumenta virtutis.

14. CONSIDERA OPERA DEI, QUOD NEMO POSSIT CORRIGERE, QUEM ILLE DESPEXERIT, id eſt, propter peccata rejecerit & reprobaverit: Cujus ratio eſt, quia neque qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat &c. id eſt, qui extrinſecus operatur, ſed qui incrementum dat Deus. Nam ut Auguſtinus *De corrept. & gratia cap.* 5. Correptio tunc eſt ſalubris, quando ſupernus Medicus reſpicit, ut ſtrepitu correptionis inſonante atque flagellante, Deus in illo intrinſecus occultâ inſpiratione operetur & velle. Nam ut idem ait *cap.* 14. Si pertineat correptus ad gratiæ filios, fit ei correptio ſalubre medicamentum; ſi autem non pertineat, fit ei correptio pænale tormentum. Hinc meritò dixit, conſidera operâ Dei: magnâ enim hoc conſideratione dignum eſt, ne quiſquam videndo tantam multorum duritiem, potentiæ ſuæ tribuat, ſi verbo ejus alius corrigatur quem vult corrigi, ut in ſimili loquitur Auguſtinus 9. *Confeſſ. cap.* 8. *De matre ſua.*

15. IN DIE BONA FRUERE BONIS: ſcilicet non tanquam hæreditate, ſed tanquam dono Dei, quod ipſe cùm libet poteſt ſubtrahere: propter quod addit, ET MALAM DIEM PRÆCAVE, non anxiè præcavendo ne quid adverſitatis irruat, ut homines ſæculares ſolent; ſed vires parando, ne improviſæ tempeſtatis impetus te conturbet aut frangat: Quæ ad utrumque præparatio homini juſto facienda eſt, hâc conſideratione: SICUT ENIM HANC, SIC ET ILLAM FECIT DEUS, id eſt, quia utraque de manu Dei venit, pro beneplacito quidem ſuo, ſed tamen magnâ cùm ſapientia in magnam utilitatem hominum rerum viciſſitudines alternantis: Nam ut optimè S. Bernar. *Epiſt.* 36. Si triſtia ſemper acciderent, quis ſuſtineret? ſi ſemper proſpera, quis non contemneret? (ſupple proſperitatem) ſed ſapientia divina hæc alternat, ut nec adverſa

fran-

Digitized by Google

frangant, nec læta diſſolvant; cùm potiùs & iſta ex illis gratiora, & illa ex his tolerabiliora reddantur. Cui addit Auguſtinus *De vera Relig. cap.* 97. Homo qui proſperis rebus proficit, aſperis quid profecerit, diſcit. Ex quo patet quàm rectè hìc addatur, UT NON INVENIAT HOMO CONTRA EUM (Deum ſcilicet) IUSTAS QUERIMONIAS.

17. NOLI ESSE IUSTUS MULTUM, id eſt, nimiùm, more Hebræo. Vetat igitur juſtitiam nimiam ſive exceſſum cujuſlibet virtutis, quæ nempe ideò virtutis eſſe deſinit, quia juſtitiæ prætextu plus fit, quàm æquitas poſtulat: unde illud Sapientum: Ne quid nimis. Nimia autem eſt virtus multis modis: ut Primò dum eſt inhumana, id eſt, ita ad amuſſim & ſeverè exigens virtutis opera à proximo, ut non ſit memor infirmitatis humanæ, tamquam ſine peccato ſtatim poſſit vivere, qui jam incipit peccata vitare. Hoc conſideravit hìc Hieronymus. Secundò, dum ficta eſt, ut in hypocritis, qui in ſe lenes, in proximum ſunt ſeveriſſimi, imponentes onera importabilia, & digito nolentes ea movere, colantes culicem (ſanctitatis ſcilicet prætextu) & camelum glutientes. Tertiò, ſi ſuperbia eſt, dum juſtiorem ſe homo facit quàm eſt, vel juſtitiam ſuis viribus tribuit, de quo Auguſtinus *Tract.* 95. *in Ioannem*: Talis enim, inquit, non rectè vivendo non juſtus eſt, ſed potiùs inflatus, putando ſe eſſe quod non eſt. Denique ſi eſt indiſcreta, prorumpens in pœnitentias vel alios effectus externos immoderatos ſpectatis rerum circumſtantiis. Hoc conſideravit Bernardus in ſententiis. NEQUE PLUS SAPIAS QUAM NECESSE EST, id eſt, quàm deceat, vel oporteat ſapere, ſed ad ſobrietatem, ut ait Apoſtolus: Sapere enim plus quàm neceſſe eſt, eſt ſuperbè ſapere, ſive hoc fiat affectando opinionem ſapientiæ, ſive plus æquo de ſe ſentiendo, ſive ſcrutando arcana quæ Deus occulta eſſe voluit, & captum hominis excedunt, ſicut hoc exponit Hieronymus & Salonius. NE OBSTUPESCAS, id eſt, ne fortè ſtupidus fias excedendo in ſapientia; nam à ſapientia non poteſt declinari niſi in inſipientiam, id eſt, ignorantiam, errorem, ſtuporem: hæc enim pœna ſuperbis propria eſt, ut excæcentur, ut ſtulti fiant, ut tales habeantur: unde dici ſolet, *Parvus ſuperbus, parvus ſtultus; magnus ſuperbus, magnus ſtultus.*

18. NE MORIARIS IN TEMPORE NON TUO, nempè immaturus

Digitized by Google

turus & imparatus ad mortem, etiamſi in ſenectute contingat; ſicuti uva acerba in tempore non ſuo decerpitur: talis enim etſi centum annorum ſit, puer moritur, dicente Iſaja, puer centum annorum maledictus erit, quia ætas ſenectutis vita immaculata. Vel in tempore non ſuo, quod ſcilicet ſecundùm naturæ vires tranſire potuiſſes, niſi Deus propter peccata filum vitæ abrumperet.

19. SED ET AB ILLO NE SUBTRAHAS MANUM, id eſt, ab alio quàm juſto: quaſi dicat, non tantùm ad juſtos & domeſticos fidei, ſed ad omnes etiam peccatores fac bonum: imitator enim Creatoris, qui pluit ſuper juſtos & injuſtos, NIHIL NEGLIGIT, id eſt, nullam benefaciendi occaſionem prætermittit.

20. SAPIENTIA CONFORTAVIT SAPIENTEM SUPER DECEM PRINCIPES CIVITATIS: Principes enim tantùm cuſtodiunt civitatem adverſus hoſtes viſibiles; ſapientia animam adverſus inviſibiles, Principes majori vi opprimi poſſunt; ſapientia verò ſui participes reddit immutabiles, & tamdiu inexpugnabiles, quamdiu adhærent immobiliter ſapientiæ, ſive veritati, quemadmodum & ipſa veritas æterna immutabilis & invicta eſt. Hinc munitus ſapientiâ, Si conſiſtant, inquit, adverſum me caſtra, non timebit cor meum.

21. NON EST ENIM HOMO IUSTUS IN TERRA, QUI FACIAT BONUM, ET NON PECCAT: quaſi dicat; talis ſapientiæ confortatio eſt homini utilis & neceſſaria propter peccandi pronitatem, quæ homini connata eſt.

22. SED ET CUNCTIS SERMONIBUS QUI DICUNTUR NE ACCOMMODES COR TUUM &c, id eſt, ne cupidè & curioſè aurem apponas, ut inveſtiges quod de te quiſque, maximè ſervus & ſubditi, dicant & ſentiant: ne fortè eorum de te maledicta intelligas, quibus quies tua turbetur & movearis ad iracundiam. Nam quantò tales perſonæ conditionis ſunt vilioris & beneficiis magis obſtrictæ, tantò impotentiùs eorum convitia ferri ſolent, niſi quis ſapientiâ munitus ſequatur conſilium S. Ambroſii 1. *Offic. cap.* 1. ut diſſimulet, nihil loquatur, teneat fructum bonæ conſcientiæ, plus committat bonorum judicio quàm criminantis inſolentiæ, contentus ſit gravitate morum ſuorum quia benè ſibi conſcius animus falſis non debet moveri, nec æſtimare plus ponderi eſſe in alieno convitio, quàm in ſuo teſtimonio. Adjungit autem cauſam rationabilem cur eorum convitia non tantùm non ſunt inveſtiganda, ſed etiam

 diſſi-

Digitized by Google

diſſimulanda.

23. SCIT ENIM CONSCIENTIA TUA QUIA ET TU CREBRO MALEDIXISTI ALIIS, ſive dominis, cùm eis & tu ſervires ac ſubeſſes, ſive ſervis, immoderatiùs eos increpando, puniendo &c. Neque enim mirum, ſi quis quando quæ vult dicit, quæ non vult audiat.

24. CUNCTA TENTAVI IN SAPIENTIA, id eſt, omni ſtudio ad ſapientiam & ſcientiam omnium rerum conatus ſum pervenire: & quo magis allaborarem, IPSA LONGIUS RECESSIT A ME: quod intellige, non ſecundum rei veritatem, ſed ſecundum ſapientis opinionem magis magiſque agnoſcentis diſtantiam & profunditatem ſapientiæ? Neſcio enim quo miro modò fiat, ut ſapientia ingerat ſapienti perſuaſionem ſuæ inſipientiæ; inſipientia verò ſapientiæ: nihil enim in oculis ſuis homine ſemidocto ſapientius, qui non agnoſcit quàm multa ſibi ſuperſint diſcenda. Undè Greg. 32. *Moral. cap.* 1. Sapientia recedere dicitur, quia appropinquanti altior videtur.

25. ET ALTA PROFUNDITAS, QUIS INVENIET EAM? quaſi dicat, O altitudo divitiarum ſapientiæ, quis ad fundum ejus poterit pertingere?

26. LUSTRAVI &c. UT QUÆREREM SAPIENTIAM, ET RATIONEM, id eſt, cauſam & rationem cujuſque rei, vel quidquid rationabiliter in mundo gereretur: neque hoc tantùm, ſed etiam horum contraria, IMPIETATEM STULTI, ET ERROREM IMPRUDENTIUM, ſive peccatorum. Inter præcipua autem mala,

27. INVENI AMARIOREM MORTE MULIEREM, quia ſcilicet mors vitam corporis & animæ tollit; mulier vitam ipſius animæ Deum: mors finem hujus mundi miſeriis imponit; mulier ad æternos cruciatus perducit. Expertus, inquit Hieron. loquitur & ideo tanta cum acrimonia mulieres deteſtatur. Sed quæ cauſa tantæ amaritudinis? ea ſcilicet quæ ipſum Salomonem perdiderat, quia ſcilicet LAQUEUS VENATORUM EST, ET SAGENA COR EIUS, nempè ad illaqueandas pretioſas virorum animas, quod quibus illecebris fiat, vide ad vivum à Spiritu S. per Salomonem depictum *cap.* 7. *Proverb.* VINCULA SUNT MANUS ILLIUS: quaſi dicat, vel ipſe tactus manuum ejus ita illecebroſus eſt, ut non ſolùm alliget liberos, ſed etiam arctiſſimè ſtringat ſemel captos, ne rurſus aufugiant.

giant. Quibus verbis incredibilem vim tribuit mulieri ad illiciendum; ut meritò eam Baſilius magneti comparet ferrum attrahenti, maximè ſi parvulos, de quibus *Proverb.* 7. id eſt, ſtultos invenerit, quos ut boves ad victimam captivos trahit; illis enim maximè mulier eſt morte amarior, non juſtis: nam ſe exponens ſubjungit: QUI PLACET DEO, EFFUGIET ILLAM, accepto dono continentiæ: nemo enim poteſt eſſe continens, niſi Deus det: QUI AUTEM PECCATOR EST, CAPIETUR AB EA, atteſtante eâdem Scripturâ huic veritati, Fovea profunda os alienæ: cui iratus eſt Deus, incidet in eam: Iratus enim Deum ſolet peccatores maximè ſuperbos hoc vitio plectere, ut turpitudinem ſuam advertant, ſi adhuc correctioni reſervantur.

28. ECCE HOC INVENI, UNUM ET ALTERUM. Heb. unum ad alterum, vel, unum cum altero, ſcilicet conferendo & perpendendo, UT INVENIREM RATIONEM. Heb. cogitationem vel ratiocinationem, hoc eſt. ut invenirem veritatem iſtius rationis & cogitationis, quâ occupabar de muliere, an aliqua bona & pudica reperiri poſſet, ut exponit S. Gregorius Thaumaturgus.

29. VIRUM DE MILLE UNUM REPERI, id eſt, paucos ex pluribus reperi viros bonos, & qui exemplo ad veritatem adducerent & virtutem, MULIEREM autem nullam, quia omnes me ad luxuriem, nulla ad virtutem deduxit, inquit Hieronymus. Hyperbole eſt manifeſta, in qua tamen nulla eſt falſitas: nam hyperboles uſus eſt, ut credatur & intelligatur per exceſſum illum figurarum, quantum credi atque intelligi par eſt, & incredibilia hyperbole affirmat, ut ad credibilia perveniat. Itaque ſignificatur rara admodum eſſe virorum probitas, & pudicitia mulierum longè rariſſima propter ſexus ſcilicet infirmitatem. Omnem proinde earum familiaritatem viro eſſe cavendam. Huc inclinat Hieronymus, tum hîc tum in *c.* 7. *Michæa* & Thaumaturgus. Sed nequis tantam hominis pravitatem in Deum retorqueret, addit:

30. SOLUMMODO HOC INVENI, QUOD FECERIT DEUS HOMINEM RECTUM, ac per hoc bonæ voluntatis, inquit Aug. 14. *de Civit. cap.* 11. Cùm enim bona voluntas nihil ſit aliud quàm voluntas amans quod amandum eſt quantum amandum eſt; ea neceſſariò recta eſt, utpote quæ ſe dirigat ad voluntatem Dei, ipſam ſcilicet certitudinem & regulam amandi, non autem voluntatem Dei ad ſe

curvare conetur: Quam eſſe rectam voluntatem docet idem *Præfat. in Pſalm.* 123. & alibi. ET IPSE SE INFINITIS MISCUERIT QUÆSTIONIBUS, hoc eſt, difficultatibus perplexitatibus & miſeriis, tam in agendo, quàm ſciendo. QUIS TALIS UT SAPIENS EST? ET QUIS COGNOVIT SOLUTIONEM VERBI? id eſt, quis ita ſapiens eſt & intelligens, ut capiat veritatem ejus quod dixi de mulierum periculoſâ malitiâ & Dei innocentiâ? Simili Epiphonemate exclamat Pſaltes: Quis ſapiens, & cuſtodiet hæc, & intelliget miſericordias Domini? Et Salvator: Qui poteſt capere capiat.

CAPUT VIII.

1. SAPIENTIA HOMINIS LUCET IN VULTU EIUS, quia ſapientia cor hominis, ſive omnes internos ejus affectus benè componit: Cor autem hominis, ut dicitur *Eccleſ.* 13. immutat faciem ejus. Ex quo fit ut ſerenitate quâdam, maturitate & majeſtate, vultus ſapientis perfundatur. ET POTENTISSIMUS FACIEM ILLIUS COMMUTABIT, id eſt, hujus lucis cauſa eſt Deus, qui potentiſſimus ad flectendum cor hominis infuſione ſapientiæ, per quam vultus ejus quantumvis minax mutetur. Quibus præmiſſis multa officia Sapientis proponit.

2. EGO OS REGIS OBSERVO, ut ſcilicet, quod Rex ille magis ſuper omnes Deos, ore juſſerit, cuſtodiam & impleam: exponens enim quem Regem intelligat, ET PRÆCEPTA, inquit, IURAMENTI DEI, id eſt, quæ & ipſe cum aſſeveratione & juramento de pœnis & præmiis reddendis propoſuit; & Dei cultores cùm divinæ Religioni initiantur, ſe obſervaturos eſſe promittunt.

3. NE FESTINES RECEDERE A FACIE EIUS, nempè Regis iſtius. Quod fit per morum diſſimilitudinem & affectuum alienationem. Quod ſi hoc fortè peccando contigerit, NE PERMANEAS IN OPERE MALO, perſeverando ſcilicet in peccato: idque, ut ſequitur, intuitu divinæ juſtitiæ & poteſtatis, quâ poteſt exequi quidquid de te ſtatuerit. Imò;

4. SERMO ILLIUS ITA POTESTATE PLENUS EST, ut dicere ejus ſit facere: ipſe enim dixit, & facta ſunt &c.

5. NON EXPERIETUR QUIDQUAM MALI, maximè in futuro ſæculo, quamquam etiam in hoc, ſive flagelletur, ſive mulceatur à

Digitized by Google

Deo omnia ei cooperantur in bonum; ipſæque calamitates ita ei dulceſcunt, ut cum Paulo placeat ſibi in infirmitatibus, & glorietur in tribulationibus. TEMPUS ET RESPONSIONEM COR SAPIENTIS INTELLIGIT, id eſt, diſcernit opportunitatem cujuſque negotii, cavens ne ex impetu affectuum ſine maturo judicio ad agendum proſiliat; itemque novit quando & quid loquendum ſit: diſponit enim ſermones ſuos in judicio. Quamquam non malè quidam ſic exponant, quòd Sapiens non tantùm captet actionibus ſuis tempus opportunum, ſed etiam ita agat præmediatè, ut interrogatus reſpondere poſſit, hoc eſt, facti ſui rationem reddere. Unde pulchrè Ambroſius: Solliciti eſſe debemus, ne quid temerè aut incurioſè agamus, aut quidquam omninò cujus probabilem non poſſimus reddere rationem: actus enim noſtri cauſa etſi non omnibus redditur, tamen ab omnibus examinatur.

6. OMNI NEGOTIO TEMPUS EST, ET OPPORTUNITAS, ET MULTA HOMINIS AFFLICTIO, id eſt, cùm omnia ſuam habeant agendi opportunitatem, vehementer affligit hominem, qui prudenter ſuas actiones vult moderari, quòd tam

7. PRÆTERITA quàm FUTURA IGNORET, ex quibus ſcilicet de præſentibus poſſet aliquid prudenter ſtatuere. Nam præteritorum experientia eſt mater prudentiæ, futurorum verò maximè poſt hanc vitam incertitudo, fons eſt ſollicitudinis & inquietudinis; quæ tamen homini nunc neceſſaria eſt ad pellendam pernicioſam ſecuritatem.

8. NON EST IN HOMINIS POTESTATE PROHIBERE SPIRITUM, ne è corpore per mortem egrediatur, quòd Hebræorum more clariùs mox repetit: NEC SINITUR QUIESCERE, id eſt, inducias accipere, INGRUENTE BELLO, nempè quo mors omnes ſine diſcrimine laceſſit: NEQUE SALVABIT IMPIETAS IMPIUM, ut ex hoc bello & prælio ſalvus evadat, multò minùs ne in futuro ſecundam mortem longè crudeliorem incurrat.

12. ATTAMEN PECCATOR EX EO QUOD CENTIES FACIT MALUM &c. id eſt, inquit Hieronymus, ex eo quòd peccatori plurimum (hoc enim ſignificat, CENTIES) dat Deus locum pœnitentiæ, nec eum ſtatim punit in ſcelere, EGO COGNOVI, id eſt, intelligo quàm benignus ſuper eos futurus ſit, qui ad verbum ejus contremiſcunt. Eſt enim ſimile illi dicto Apoſtoli ad *Rom.* 5. Si enim

NON CAPIT OCULIS, torquens ſcilicet ſe miſerè inveſtigatione rerum omnium, & maximè tam mirabilium judiciorum Dei de juſtis & impiis: ubi videlicet non inveniendo omnium rerum rationes quas quærunt, nihil aliud proficiunt, inquit Hieronymus, quàm ut diſputationem habeant pro tormento.

17. ET QUANTO PLUS LABORAVERIT AD QUÆRENDUM, TANTO MINUS INVENIAT: non ſolùm quia magis ſe intelliget à perfecta comprehenſione diſtare, ut ſuprà diximus, ſed etiam quia ſcrutator Majeſtatis opprimetur à gloria. ETIAMSI DIXERIT SAPIENS SE NOSSE, NON POTERIT REPERIRE, id eſt, inquit Hieronymus, ignorationis habet principium, & in errore verſabitur, quia ſcilicet quantumvis dicat, verè rerum naturam non penetrabit. Et certè talibus, qui ſibi videntur multùm ſapere, evenit illud, ut dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti fiant. Vide plura *cap.* 7. *verſ.* 24.

CAPUT NONUM.

1. OMNIA HÆC. &c. Intellige cum Hieronymo & Hebr. ſequentia, ſcilicet, SUNT IUSTI ET OPERA EORUM IN MANU DEI, tamquam à Deo directa atque ei placentia; ET TAMEN NESCIT HOMO, UTRUM AMORE AN ODIO DIGNUS SIT, id eſt, utrùm in eo ſit ſtatu operum, ut à Deo ſit amari dignus, multòque magis utrùm in finem uſque à Deo amandus ſit; ſive, utrùm prædeſtinationis amore diligatur: Quem ſenſum ultimum aliqui ſolùm intendi volunt, eò quòd peccator facilè ſciat, ſe odio eſſe dignum. Sed nihil urget, quia ut ex hoc eodem verſu patet, & exponit Hieronymus, de juſtis tantùm ſermo eſt. Et quæ hujus eſt incertitudinis ratio?

2. EO QUOD UNIVERSA ÆQUE EVENIANT IUSTO ET IMPIO, ſcilicet mors & vita, proſpera, adverſa, bellum, pax, opes, inopia. Deus enim, ut ait Propheta, ſilet in dilectione ſua, nec oſtendit ullis infallibilibus indiciis, quem probet vel improbet, quem elegerit vel reprobaverit. Cujus ratio eſt, quia, ut inquit Auguſt. *De corrept. & grat. cap.* 13. in hoc loco tanta eſt infirmitas, ut ſuperbiam poſſit generare ſecuritas. Sola ergo Dei revelatio hæc abſcondita tenebrarum illuminare poteſt, & conſilia cordium manifeſtare, nam quantumvis ſanctè Deum quis ſibi diligere & operari videatur, ita

tamen

Digitized by Google

tamen inſcrutabile eſt cor hominis & tot in eo anfractus, ut nec ipſe ſpiritus hominis indubitatò ſcire poſſit, quod ſit fundum cordis ſui, ſeu quis cardo deſideriorum, per quem fortaſſis opera in ſpecie ſancta à generoſitate illa divini Spiritûs ad occultos fines humanos detorqueantur. Adde, non paucos eſſe occultos defectus, qui nullâ aliâ ratione niſi tentatione panduntur. Certitudinem itaque, ut ait Bernardus *Serm.* 1. *De Septuageſima*, non habemus, ſed ſpei fiducia conſolatur nos, ne animus dubitationis hujus anxietate penitùs crucietur: & ſic inter deſperationem perditorum & fidem illam ſpecialem hæreticorum medii, ſpe quidem ſed ſimul tamen cum timore & tremore ſalutem noſtram operamur.

3. HOC EST PESSIMUM INTER OMNIA, ex occaſione ſcilicet, quia prout ſubjungitur ex hac eventuum indifferentia, perverſi animantur ut effrænes ruant in vitia, putantes nullam eſſe de his rebus Dei providentiam, à quibus avellerentur, ſi Deo citò proferente ſententiam ſoli improbi in hac vita affligerentur.

Porrò hæc uſque ad *verſ.* 11. vult Thaumaturgus ex voluptuariorum perſona eſſe dicta, incipiendo à *verſu* 4. quia videntes ſtatutum eſſe omnibus mori, & putantes animas interire, nec ſupereſſe ullam mercedem operum, inde occaſionem ſumunt incitandi ſe ad hujus vitæ voluptates capiendas, luxum veſtium, conviviorum, veneris: & hoc inſtanter eſſe faciendum, eò quòd nihil poſt hanc vitam ſuperſit.

Hieronymus ex eorum perſona agi putat à *verſu* 7. uſque ad 11. eo ferè modo, quo *Sap*, 2. latiſſimè. Sed quia nulla nos hîc urget neceſſitas, & Auctor hic Eccleſiaſten & Doctorem agit, tutius fuerit cum communiori ſententia ad carnales opiniones iſta non detorquere, ut ſint quàm pauciſſima quibus offendatur infirmitas. Itaque cùm dixiſſet multos ab amplectenda juſtitia iſtâ eventuum æqualitate divelli, ut hanc effrænem licentiam coërceret, adjungit, ET POST HÆC AD INFEROS DEDUCENTUR, ad luenda ſcilicet ſcelerum ſupplicia. Hoc autem eis eſt inevitabile, quia

4. NEMO EST QUI SEMPER VIVAT, proinde etſi hîc omnia ex æquo contingant, magna tamen eſt hujus vitæ ratio habenda, ut ſaltem in futuro homini benè ſit. Hinc addit: MELIOR EST CANIS VIVUS LEONE MORTUO, hoc eſt, viliſſimus quiſque pauper ac deſpectus melioris eſt conditionis dum vivit quàm dives glorioſus

rioſus ac nobilis mortuus, tum quia vitia ipſa magna eſt excellentia hominis, nam ut habet Proverbium, *Mortuo leone inſultant lepores*: tum maximè propter eas rationes quæ ſequuntur. Primò,

VIVENTES ENIM SCIUNT SE ESSE MORITUROS, ac proinde mortis imminentis intuitu ſciunt ac poſſunt ſeſe à peccatis retrahere, virtuti & beatitudini aſſequendæ operam dare: MORTUI VERÒ NIHIL NOVERUNT AMPLIUS, id eſt, non ſciunt ultra tempus aut modum ſeſe juvandi & à miſeria, ſi quam incurrerint, liberandi. Secundò, quia mortui NON HABENT ULTRA MERCEDEM, neque apud Deum, quia nihil operis ulterius operari poſſunt, quo ſibi mercedem parent, ſtatu merendi finito; quæ enim homo ante ſeminavit, hæc & metet: neque apud homines, à quibus nihil poſſunt conſolationis aut commodi accipere, niſi hoc anteà meruerint ut juvari poſſint. Tertiò, QUIA OBLIVIONI TRADITA EST MEMORIA EORUM.

6. AMOR QUOQUE ET ODIUM ET INVIDIÆ SIMUL PERIERUNT, quia nec ipſi mortui ampliùs amant, oderunt aut æmulantur honores vel res hujus mundi, quaſi ſibi prodeſſe poſſent vel obeſſe, nec alii ipſos: nam ut dici ſolet, Cum mortuis non niſi larvæ luctantur: Iſtiuſmodi enim affectiones ex vita ſociali hujus ſæculi oriri ſolent: hunc enim ſenſum exigit quod ſequitur, NEC HABENT PARTEM IN HOC SÆCULO: non enim communicant in actionibus & commerciis mutuis hujus vitæ. Ita ferè Hieron. cum Alcuino.

7. VADE ERGO ET COMEDE IN LÆTITIA &c. Hæc potiſſimùm, ut ſuprà monui, à nonnullis ex perſona impiorum putantur dicta: quam ſententiam ſi quis amplecti malit, textus apertus eſt. Nos pergemus ex ſenſu Eccleſiaſtæ exponere. Itaque Olympiodorus & nonnulli recentiores putant ſimpliciter nos admoneri honeſti, pacati & frugalis uſus rerum, cibi, potûs, veſtium, unguentorum, conjugii, cum animi lætitia. Cyrillus Alexandr. *lib. 14. de Adoratione*, ſenſum iſtum, quatenùs ſplendorem veſtium præcipit, vocat puerilem & nugacem. Cùm ergo in metaphoricis locutionibus is potiſſimùm ſit ſenſus litteralis, quem metaphora ſignificat; veriſimiliùs dixerimus adhortari quidem Sapientem ad uſum rectum, & qui ſecundùm virtutem ſit rerum temporalium; nam etiam ad hæc ſe virtus extendit: ſed potiſſimùm

mum tamen hîc id intendere quod per illa ſignificatur, ut inſinuat Hieron. COMEDE ergo IN LÆTITIA PANEM TUUM ET BIBE VINUM, hoc eſt, ſume cum lætitia id quo tum corpore, tum animâ ſuſtentaris: quem panem quotidianum ſemper à Deo petimus, ſive ille ſit panis materialis, ſive ulterius ille qui de cælo deſcendit, ſive conſcientiæ teſtimonium, quæ eſt quaſi juge convivium, ſive virtutum opera: QUIA DEO PLACENT OPERA TUA: hæc eſt ratio lætitiæ in uſu iſtius panis & vini. Ex quo patet hominem qui horrore inſtantis mortis & inferni, ut præceſſit, Deo placere cœperit, ad aliquam virtuoſam lætitiam incitari, ac proinde minùs rectè hæc impiis tribui.

8. OMNI TEMPORE SINT VESTIMENTA TUA CANDIDA, non magnifica, ſed alba, ut eſt Hebr. id eſt, pura à ſordibus. Per quæ præcipitur conſcientiæ & vitæ puritas, quam & recenter baptizati habitu profitentur, & maximè corporis immunitas ab inquinatione libidinis, prout ſentit Hieron. tum hîc, tum lib. 1. cont. Iovinian. poſt medium, Ambr. in Exhortat. ad virgines, & alii hîc. Alii munditiam per lavacrum pœnitentiæ intelligunt, ut Olympiodor. & Philo Carpacius: quod ferè in idem redit. ET OLEUM DE CAPITE TUO NON DEFICIAT, id eſt, benignitas charitatis & miſericordiæ non deficiat. Unde Hieron. exponit, eſto miſericors: Oleum enim ut inferiùs ait, & lumen alit & feſſorum reſolvit labores: lumen in proximo alunt opera miſericordiæ ſpiritualia, reſolvunt labores corporalia. Unde & Apoſtolus, Unctio quam accepiſtis, maneat in vobis.

9. PERFRUERE VITA CUM UXORE QUAM DILIGIS, lætè ſcil. & pacificè cum uxore vivendo ſine thori vel alieni appetitu vel proprii macula; & maximè ſapientiæ velut ſponſæ amplexu te delectando: non enim habet amaritudinem converſatio illius.

10. QUODCUMQUE FACERE POTEST MANUS TUA, INSTANTER OPERARE, id eſt, ſedulò & pro viribus hîc benè operari ſtude; QUIA NEC OPUS, NEC RATIO, NEC SAPIENTIA, NEC SCIENTIA ERUNT APUD INFEROS &c. id eſt, quia in inferno vel etiam poſt mortem non erit poteſtas quidquam operandi quod proſit, nec ullus modus vel ratio, vel ſapientia, vel ſcientia, vel conſilium, quo reſarcias quod neglectum eſt, vel effugias ſupplicium quod incurreris.

VERTI

Digitized by Google

11. VERTI ME AD ALIUD &c. Aliam vanitatem hujus mundi deſcribit, videlicet quòd hîc tam inſtabiliter, & contra rectum, ut videri poſſet, ordinem omnia contingant, Dei nempè providentiâ omnium æquiſſimam retributionem & ordinem in futurum ſervante. ET VIDI SUB SOLE, NEC VELOCIUM ESSE CURSUM &c. id eſt, vidi eos qui velocitate præcellerent non ſemper prævenire alios curſu, ad aſſequendum ſcilicet bravium vel ſalutem, nec fortiſſimos quoſque ſemper in bello eſſe victores, nec ſapientiores præ inſipientibus rebus neceſſariis affluere, ſed ſæpè egeſtate & inopiâ tabeſcere, nec peritos artifices plus favoris acquirere quàm imperitos, ſed ſæpè negligi & contemni eorum operam. Ita ferè Hieronymus.

12. SED SICUT PISCES CAPIUNTUR HAMO &c. ſicut enim illi, dum maximè ſecuri ſunt, luſitant & cantilant, ſubitò capiuntur; ita homines dum dicunt, pax & ſecuritas, IN TEMPORE MALO, id eſt, morte & repentino interitu eis ſuperveniente, abripiuntur.

13. HANC QUOQUE SUB SOLE VIDI SAPIENTIAM, ET PROBAVI MAXIMAM, id eſt, conſideravi apud me vires ſapientiæ, & æſtimavi eam eſſe maximam: quod exemplo civitatis obſeſſæ & per ſapientiam mirabiliter liberatæ pulchrè declarat; idque eo fine ut aliam inſignem vanitatem deploret, quâ fit ut ea quæ maximi momenti ſunt, nempè viri ſapientes & utiles, à vulgo & ignaris etiam poſt commodi experientiam nihil fiant nec audiantur. Quod quamvis inter ſtultos uſu venire ſoleat, ſolatur ſe tamen Eccleſiaſtes hâc ratione, quia

17. VERBA SAPIENTIUM AUDIUNTUR IN SILENTIO. Heb. in quiete, id eſt, in modeſtia & vocis & animi tam proferentium quàm audientium; nam clamor ac turbulentia loquentis, ſignum ſtultitiæ eſt; & animi manſuetudo audienti ac diſcenti imprimis neceſſaria eſt: PLUS QUAM CLAMOR PRINCIPIS INTER STULTOS, qui verba Principis inania, prout merentur, ſæpè nec multùm attendunt, nec ſi attendunt intimo corde retinent, quemadmodum Sapientium verba à cordatis magna cum veneratione pectori infiguntur.

18. MELIOR EST SAPIENTIA QUAM ARMA BELLICA, plus enim in præliis ſive ſpiritualibus ſive corporalibus valet: ſalus

 enim

Digitized by Google

enim ubi multa conſilia, ſicut *verſ.* 15. & ſequentibus declaratum eſt. Imò tanto majoris momenti eſt ſapientia, quia QUI IN UNO PECCAVERIT, nempè contra ſapientiam quamcumque, ſive militiam, ſive hominem quemcumque privatum, MULTA BONA PERDET, in militia, ex unius ſtultitia victoriam: in anima, per unum peccatum vitam juſtitiæ, merita pacem cum Deo & conſcientia.

CAPUT X.

MUSCÆ MORIENTES. Quia dixerat uno peccato in ſapientiam commiſſo multa bona perdi, notiſſimo exemplo id declarat, quia muſcæ quæ exiguæ & nullius pretii ſunt animalcula, MORIENTES in oleo quod ipſis lethale eſt, PERDUNT SUAVITATEM UNGUENTI, quia odorem ejus & ſoporem vitiant, inducuntque putredinem. Quo parabolico ſermone indicat illud Apoſtoli, Modicum fermenti totam maſſam corrumpere, hoc eſt, exiguum malum res optimas vitiare.

Hanc generalem ænigmaticam ſententiam, quia in multis generibus malorum & bonorum, quæ per ea corrumpuntur, uſum obtinere poteſt, varii etiam variis rebus, ſenſu quaſi inadæquato, ſed eodem tendente, applicuerunt. Gregor. Thaumaturg. quòd unus malus mixtus bonis contaminet plurimos. Solonius & Euchenius, quòd dæmones Spiritûs Sancti gratiam extinguant. Auguſtinus contra Fulgent. Donatiſt. cap. 14. per *muſcas* intelligit Donatiſtas, qui ſana corporis membra pungunt, ægra lambunt, & eorum ulceribus peccatorum vermes infundunt qui conſcientiam mordeant, putredinem nutriant, qui nec ipſis mortuis cadaveribus parcant, qui Spiritum Sanctum efflantes moriantur. Quod optimè extenderis cum S. Hieron. contra Pelagian. *lib.* 2. & Epiphanio hæreſi 40. ad omnes hæreticos, qui, inquit, ſancta Dei myſteria corrumpunt, & conſcientias maculant. Bernard. *Serm. de Triplici cuſtodia*, vult ſignificari quòd minimum linguæ delictum magnum adferat malum, & *Serm.* 44. *in Cantic. Muſcas* exponit concupiſcentias, quæ ſordidæ & pungentes decorem naturæ fœdant, mentem curis & ſollicitudinibus vulnerant, ſocialis gratiæ ſuavitatem expugnant. Greg. 18. *Moralium c.* 25. *Muſcas* explicat curas

Digitized by Google

curas ſuperfluas, quæ ſuavitatem, quâ unuſquiſque intrinſecùs per Spiritum Sanctum unctus eſt, perdunt. Omnes hi ſenſus veri ſunt, quia in his omnibus particulatim verum eſt illud generale, quod ſignificatur, modicum fermenti totam maſſam corrumpere. PRETIOSIOR EST SAPIENTIA ET GLORIA, PARVA ET AD TEMPUS STULTITIA. Sapientiâ & gloriâ, ſunt ablativi caſus, ut apertum eſt ex Hebræo textu, qui habet, præ ſapientia & gloria: ſtultitia verò eſt caſus recti; ut ſenſus ſit ille, quem Hieron. videtur ſequi: Mediocris & humilis ſapientia, quæ, quia hominibus & in hac præſenti vita videtur eſſe ſtultitia, ideo parva & ad tempus ſtultitia vocatur; hæc, inquam, ſapientia eſt multò melior, quàm ſapientia illa glorioſa, & apud homines honorata, quæ nempè apud Deum eſt ſtultitia. Unde & Hieronym. in antiqua verſione legit, Pretioſa eſt ſuper ſapientiam & gloriam ſtultitia parva. Conforme eſt huic dicto commune proverbium, quo dicitur, ſapientiam eſſe decipere in loco.

2. COR SAPIENTIS IN DEXTERA EIUS, hoc eſt, ut exponit Solonius & Hieron. intentio & cogitatio viri ſapientis ad hoc tendit, ut ex maturo judicio ſemper bona, juſta & ſancta operetur, & res æternas meditetur, cujuſmodi cordis cogitatio ducit ad dexteram: ſtultus contrà malis operibus intentus eſt, ac præſentibus inhæret, quæ ſiniſtra in Scripturis vocantur. Hinc Scriptura Proverb. 4. Vias, quæ à dextris ſunt, novit Dominus, perverſæ verò ſunt viæ quæ à ſiniſtris ſunt.

3. SED ET IN VIA STULTUS AMBULANS &c. OMNES STULTOS ÆSTIMAT, ſive quia ex ſuperbia præ ſe cunctos contemnit, ſive potiùs, ut inquit Hieron. quia ex ſuo ingenio univerſos judicat. Hinc teſte Suetonio, Nero impuriſſimus perſuaſiſſimum habebat neminem eſſe pudicum. In quo ei ſimillimi ſunt noſtri temporis hæretici ſecundùm veriſſimam hujus loci ſententiam.

4. SI SPIRITUS POTESTATEM HABENTIS, Hebraicè, dominantis, ſive dominans: ut intelligere videtur Bernard. *Sermone de quadruplici debito.* Unde Symmachus habet, ſpiritus principis, ſcilicet hujus mundi. Magno enim conſenſu veteres hoc de diabolo exponunt. Si ergo ille ſpiritus ASCENDERIT SUPER TE, id eſt, concupiſcentiæ & cogitationum malarum vulneribus te impetat, LOCUM TUUM NE DIMISERIS, id eſt, ne cedas ei quaſi

ficatur neminem ſine ſuo detrimento aliis damnum inferre. Quod indubitatam habet veritatem, Si illud inevitabile ſupplicium reſpiciamus, quod talibus à divina juſtitia, ſaltem in futuro reſervatur.

10. SI RETUSUM FUERIT FERRUM &c. Deeſt ſimilitudinis particula more Hebr. ſicuti ſæpè in libro Proverb. Unde ſenſus eſt: Sicuti ferrum ſemel hebetatum vel rubigine obductum non niſi magno labore acuitur, ita nec ſapientia parari poteſt, multoque minùs reſtaurari deſidiâ & otio, quæ, ut inquit Hieron. ſunt quædam rubigo ſapientiæ, ſed magno ſtudio, ſudore, meditatione, pugnâ contra vitia ſapientiæ inimica: quod de quavis virtute ſive parandâ ſive reparandâ dici poteſt, utpote quæ ſapientiæ connexa & ejus pars eſt.

11. SI MORDEAT SERPENS IN SILENTIO &c. hoc eſt, ut breviter ait Hieron. Serpens & detractor æquales ſunt: ut enim ille occultè mordens venenum inſerit, ſic iſte clam detrahens virus pectoris ſui in fratrem effundit.

12. VERBA ORIS SAPIENTIS GRATIA, id eſt, grata & gratiam habentia, quia opportunè & antè prolata: tempus enim & reſponſionem ſapiens intelligit. ET LABIA INSIPIENTIS PRÆCIPITABUNT EUM, nempè inſipientem, ut magis indicant Hebr. non ſapientem. Præcipitabunt ergo in perniciem, in damna, in mortem, in damnationem: qui enim inconſideratus eſt ad loquendum, ut ait Sapiens, ſentiat mala.

13. INITIUM VERBORUM EIUS STULTITIA, ET NOVISSIMUM ORIS ILLIUS ERROR PESSIMUS. Quo indicatur quidam malitiæ progreſſus à ſtulto exordio in pernicioſos errores, quod in hæreticis, de quibus hoc exponit S. Hieron. ad vivum patet. Adjungens autem modum quo magna ex parte in hæc prolabitur.

14. STULTUS, inquit, VERBA MULTIPLICAT: ſpeculum enim mentis, inquit Ambr. 1. *Offic. cap.* 18. plerumque in verbis refulget: multiloquium autem ſtultis proprium eſt, quia inopiam ſapientiæ verbis conantur ſupplere, ut aliquid ſcire videantur. Contrà, maturum ſilentium & verborum paucitas, effectus eſt & ſignum ſapientiæ: citò enim lutum colligit amnis exundans, inquit idem Ambr. *cap.* 3. Qui breviſſimè ſapienti ſermonis normam præſcribens, Habeat, inquit, caput ejus rationem, & finis modum.

Digitized by Google

modum, id eſt, non ſtultitia vel garrulitas, ſed ratio exordiatur, nec in infinitum exundet, ſed ſuis ripis coërceatur ſermo, ut moderatio, quam negotii gravitas poſtulat, finem imponat.

IGNORAT HOMO QUID ANTE SE FUERIT. De ſtulto adhuc ſermo eſt, & videtur connecti præcedentibus, ut ſignificetur, inſipientem de præteritis ac futuris diſſerere, ut in eo, inquit Hieron. doctum ſe putet, ſi de eis verba multiplicet.

15. LABOR STULTORUM APPLICET EOS, QUI NESCIUNT &c. Urbs hæc Eccleſia eſt in monte poſita, ſive militantem intelligas, ſive Eccleſiam primitivorum in cælis, ad quam pergitur per inventionem veritatis. In hanc qui neſciunt pergere, duce ſcilicet ſapientiâ divinitùs datâ, ſed humano ſenſu ſe putant eò poſſe pertingere, ut faciunt, interprete Hieron. Philoſophi & hæretici, nihil agunt niſi ut ſtulto & fruſtraneo ſuo quærendi labore affliguntur.

16. VÆ TIBI TERRA, CUIUS REX PUER EST, videlicet ætate & maximè ſenſibus: ſunt enim & ſenes pueri ſapientiâ qui ſcilicet laborant puerilibus vitiis, ſtultitiâ, temeritate, petulantiâ, ET CUIUS PRINCIPES ANTE COMEDUNT, id eſt, qui præ intemperantiâ intempeſtivè primo manè, cùm negotiis vacandum eſſet, luxuriæ ac deliciis indulgent, prout ex oppoſito verſu ſequenti innuitur. Cujus rei ratio aperta eſt, cùm enim in Rectore & Judice requiratur ſapientia, nihil eis magis officit, quàm ea, quæ pueris propria eſt, inexperientia ac ſtultitia vitæque intemperantia. Utrumque hoc malum minatur Deus per Prophetam, Dabo pueros principes eorum, & effæminati dominabuntur eis.

BEATA TERRA, CUIUS REX NOBILIS EST, id eſt, ingenuus tum ſanguine quod ſubindè multùm facit ad bonam Reipubl. adminiſtrationem, tum imprimis ingenio & liberalibus moribus: ille enim opponitur puero.

Auguſt. *lib.* 7. *de Civit. cap.* 20. vult hîc innui duas civitates, unam Dei, alteram diaboli: Puerum iſtum diabolum civitatis terrenæ principem eſſe propter ejus jam dicta puerilia vitia, cæteroſque principes illius civitatis manè comedere, id eſt, ante horam congruam, in hoc ſæculo ſcilicet voluptatibus indulgere: Regem civitatis Dei nobilem eſſe Chriſtum, & principes ejus civitatis

civitatis, tempus non fallacis beatitudinis, futuræ ſcilicet patienter expectare. Conſentit Hieron. Sed myſticus videtur ſenſus: unde & ipſe primo loco ponit alium, quem nos dedimus.

18. IN PIGRITIIS HUMILIABITUR CONTIGNATIO: ratio ſequitur, quia nempe IN INFIRMITATE MANUUM, qua reſtauratio negligitur, PERSTILLABIT DOMUS, ſtillicidio autem tectum, parietes, ac trabes corrumpente, humiliabitur contignatio, id eſt, totum ædificium ruet. Quo parabolico ſermone ſignificatur deſidiâ & remediorum neglectu res firmiſſimas ſenſim collabi, ſive ſtructuram virtutis in anima cujuſque intelligas, ut latè Caſſianus Collatione 6. ſive potius Rempublicam, quæ præceſſit, cujus nempe rex eſt puer, & intemperans, & proinde conſervationis incurius; ſive cum Hieron. & Alcuino, quod in idem redit, Eccleſiam, cujus altitudo corruit, per principum ſuorum negligentiam.

19. IN RISUM FACIUNT PANEM &c. id eſt, tales Reipubl. vel Eccleſiæ principes negligentes, conſequenter ad riſum & voluptatem ſibi parant cibos atque delicias, rebuſque omnibus, ut ait Greg. Thaumaturg. ad ſuam ingluviem abutuntur, ET PECUNIÆ OBEDIUNT OMNIA: tum quia ipſi argento juſtitiam & omnia habent venalia ut voluptatibus poſſit ſatisfieri, tum etiam quia tales ditati omnia turpia pecuniâ ac corruptelis moliuntur ac perficiunt.

20. IN COGITATIONE TUA REGI NE DETRAHAS &c. Simplex inquit Hieronym. præceptum ne irâ & furore ſuperati in maledicta etiam cogitatione, aut in detractiones regum & principum prorumpamus, quia contra ſpem interdum evenit ut eis renuntietur; & incurramus periculum immoderatione linguæ. Quod ergò ait, QUIA ET AVES CÆLI PORTABUNT VOCEM TUAM &c. hyperbolicum eſt; ſicut dum rebus ſenſu carentibus ſenſum tamen aſcribimus, quomodo v. g. dicimus etiam parietibus & ſylvis eſſe aures, quibus ea perferant, quæ illis conſciis loquimur. Aptè autem hoc jungitur præcedentibus, ubi actum eſt de diſſolutis principibus, in quos facilè linguæ non ſine periculo corporis & animæ ſolvi ſolent, & per adulatores leves tanquam per aves cæli etiam occultiſſima deferri. Alii Angelos intelligunt, qui Deo Regi etiam murmura occulta contra reges deferant; ſed videtur eſſe myſticum.

Digitized by Google

CAPUT XI.

1. MITTE PANEM TUUM &c. id eſt, cibum & quæcumque neceſſaria ſunt, liberaliter & hilari animo eroga quaſi projiceres, SUPER TRANSEUNTES AQUAS, id eſt, homines qui propter conditionem mortalitatis, velut aquæ dilabuntur in terram, ut eſt 2. Regum 14. Etſi alii velint ſignificari dandam eſſe eleëmoſynam ſuper aquas, id eſt, propter lachrymas pauperum. Alii, ſuper tranſeuntes, id eſt, ſuper eos qui tranſeunt aquas, id eſt, tribulationes hujus vitæ. Sed hoc Hebr. veritati non congruit, quæ habet ſimpliciter *ſuper faciem aquarum*. Omnes tamen conveniunt hîc & ſequenti verſu de eleëmoſyna eſſe ſermonem, quæ danda ſit non quaſi eam perderes, ſed quaſi POST TEMPORA MULTA, id eſt, in retributione extremâ invenienda ſit.

2. DA PARTEM SEPTEM ET OCTO. Septem & octo, dativi ſunt, ut ex Hebr. patet: Da ergo partem, id eſt, partire & frange panem ac da eleëmoſynam ſeptem & octo, ſive ſeptenis & octenis, id eſt, omnibus indifferenter quotquot ſeſe obtulerint, ſive ſeptem fuerint ſive octo, ſecundum illud Chriſti, Omni petenti tribue. Ita exponunt Thaumaturg. & Olympiod. Multò enim ſatius propter eos qui digni ſunt, indignis quoque largiri, quàm dum metuimus ne de indignis benè mereamur, dignos fraudare beneficio, QUIA IGNORAS QUID FUTURUM SIT MALI &c. quod tibi ſcilicet impendeat vel hîc vel in futuro, ac per eleëmoſynam fortaſſis averti poſſet, ſecundum illud Eccleſiaſtici 29. Conclude eleëmoſynam in ſinu pauperis, & ipſa pro te orabit, & liberabit ab omni malo.

3. SI REPLETÆ FUERINT NUBES, IMBREM SUPER TERRAM EFFUNDENT, id eſt, non continent eas penes ſe, ſed liberaliſſimè divitias ſuas largiuntur, caduntque ſuper juſtos & injuſtos, q. d. ſic etiam bona noſtra non claudenda, ſed liberaliter pauperibus communicanda ſunt, non tantùm bonis ſed etiam malis. Quod ergo de prædicatoribus veluti nubibus verbo Dei plenis, & populum rigantibus nonnulli Patres aſſerunt, verum eſt, ſed myſterium exponere videntur, non litteram.

Si

Digitized by Google

SI CECIDERIT LIGNUM AD AUSTRUM &c. IBI ERIT, id eſt, ibi manebit, nec revireſcere aut fructum facere aut ad aliam partem ſe transferre poteſt. Quâ parabolicâ ſimilitudine ſignificat, miſericordiæ operibus eſſe inſiſtendum intuitu caſus noſtri certiſſimò futuri, qui ſive fuerit ad Auſtrum, id eſt, ad locum caloris & luminis cæleſtis, ſive ad Aquilonem, hoc eſt, locum frigoris ac tenebrarum, ibi, inquam, erimus, immutabiliter nempe & irretractabiliter, inquit Bernardus ſermone 49. inter parvos, quia ibi te judicabit Deus ubi invenerit. Hunc ſenſum ſequuntur Veteres, Gregorius 12. Moral. cap. 4. Gregor. Thaumaturg. Olympiod. Hieron. hîc & alibi. Quò verò caſura ſit arbor iſta, inquit idem Bernardus, ſi ſcire volueris, ramos ejus attende: unde major eſt copia ramorum & ponderoſior, inde caſuram non dubites, ſi fuerit tunc exciſa. Rami deſideria ſunt, quibus ad Auſtrum extendimur, ſi ſpiritualia fuerint; ad Aquilonem, ſi carnalia: illa præponderant quæ ſecum traxerint corpus, id eſt, operationem membrorum corporalium.

Fruſtrà autem hinc moliuntur hæretici Purgatorium deſtruere, quaſi qui neutro loco ſit: nam qui purgantur, non ſunt ad Aquilonem ſed Auſtrum propter charitatis fervorem & cæleſtis lucis exſpectationem; nam alioqui & antiqui Patres in limbo conſtituti etiam ad Aquilonem cecidiſſent. Nam ut Hieron. hîc & alibi paſſim notat, Auſter in bono poni ſolet, Aquilo in malo, propter illa verba Luciferi, Sedebo in lateribus Aquilonis, & Jeremiæ 1. Ab Aquilone pandetur omne malum. Quia verò vel paupertatis vel aliarum quarumvis difficultatum metu facillimè homines à bonis operibus, inprimis miſericordiæ, quæ ſemen futuræ gloriæ ſunt, deterrentur; ſubdit ſalubrem cautionem:

4. QUI OBSERVAT VENTUM, NON SEMINAT: ventus enim diſpergit ſemina, ET QUI CONSIDERAT NUBES, NUNQUAM METET, timens pluviam, id eſt, qui nimiùm ſuperſtitioſè metuit impedimenta, nolens ſementem vel meſſem incidere, niſi aër omni vento pacatus ſit, omni nubeculâ purgatus, nunquam ſe operi accinget, quia hoc rariſſimè contingit: ita etiam qui ut ſeminet ſemen gloriæ per opera miſericordiæ exſpectat, donec nulla tentatio reſiſtat, nullum impedimentum, nulla difficultas minetur, perdet hic tempus ſationis, & poſtea non inveniet quod

 metat;

metat: viri enim prudentis eſt dexteritate quadam ipſiſmet difficultatibus benè uti, & viri fortis tempeſtatibus obviam ire, eaſque perrumpere, eventum Deo commendare.

5. QUOMODO IGNORAS QUÆ SIT VIA SPIRITUS, id eſt, animæ, inquit Hieronym. ingredientis in parvulum, ET QUA RATIONE COMPINGANTUR OSSA, &c. id eſt, quomodo ignoras oſſium & venarum varietatem IN VENTRE PRÆGNANTIS, quomodo ſcilicet aliud molleſcat in carnibus, aliud dureſcat in oſſibus, aliud in venis pulpitet, aliud ligetur in nervis, SIC NESCIT OPERA DEI, quæ ſcilicet Deus facturus eſt, ut indicant Hebr. Ad ſuperiora enim reſpicit, docens non temerè de ventis & nubibus, id eſt, eventibus & difficultatibus eſſe judicandum; utpote quæ Dei ſententiæ reſervantur, & ut cætera Dei opera occulta ſunt, ſed viriliter & conſtanter ad ſeminandum vitæ æternæ ſemen eſſe pergendum. Hinc addit:

6. MANE SEMINA SEMEN TUUM ET VESPERE &c. Extremis complectitur media, q. d. totâ die, totâ vitâ bonis operibus inſiſte, matutinam juſtitiam veſper inveniat, & veſperi miſericordiam inquit Hieronym. ſolis ortus accumulet; item in adoleſcentia & ſenecta æquus tibi labor ſit: QUIA NESCIS QUID MAGIS ORIATUR, id eſt, neſcis quod ſemen operum fruges juſtitiæ producturum ſit, quodve Deo magis placiturum, nam in multis operibus quæ nobis remuneratione videntur digna, judicium Dei verendum eſt.

7. DULCE LUMEN &c. Putat Hieron. juſtitiæ jam dictæ præmium apponi, nempe viſionem Solis Juſtitiæ Chriſti vel Dei. Simpliciùs cum aliis videtur exponi poſſe jungendo verſum 8. quod dulcis quidem ſit hæc lux & delectabilis Solis aſpectus, id eſt, vita præſens, ſed quantumvis longa ſit læta & jucunda, non tamen ita ei eſſe inhærendum, ut

8. TENEBROSI TEMPORIS, id eſt, mortis & noctis illius in qua nemo operari poteſt, ET DIERUM MULTORUM, id eſt, æternitatis inſtantis obliviſcamur, quæ cùm advenerit, vita præſens cum ſuis omnibus amoribus ac divitiis vana fuiſſe arguetur. Proinde ut gravius juventutem lubricam ad frænandas cupiditates impellat, peracri ironiâ ſubdit:

9. LÆTARE ERGO JUVENIS IN ADOLESCENTIA TUA. Q. d.

cùm

cùm hæc ita ſint, lætare in juventute, ET IN BONO SIT COR TUUM, id eſt, delitiis indulge, AMBULA IN VIIS CORDIS TUI, id eſt, fac quidquid tibi cor dictabit, quidquid oculi deſideraverint, ſed ſcito ſimul de omnibus Deo redditurum rationem. Proinde exponens ſe ironicè eſſe locutum, mox ſerium remedium apponit contra duo præcipua juventutis vitia, iram & intemperantiam: AUFER, inquit, IRAM A CORDE TUO, ET AMOVE MILITIAM A CARNE TUA. Sub ira, ut Hieron. docet, omnes perturbationes animi; ſub malitia carnis, omnis corporis voluptas comprehenditur: ADOLESCENTIA ENIM ET VOLUPTAS VANA SUNT, q. d. non debes adoleſcentiæ tuæ motibus vaga eſt enim & inconſtans, effrænis in voluptatem, quæ ita vana eſt, ut finis ejus ſit interitus & mors.

CAPUT XII.

1 ANTEQUAM VENIAT TEMPUS AFFLICTIONIS &c. Hujus loci uſque ad verſum 8. teſtatur S. Hieron. tot fuiſſe ſuo tempore explanationes, quot capita; nunc tamen longè plures ſunt. Hebræi hæc omnes intelligebant de tempore afflictionis Judæorum, captivitatis nempe Babylonicæ & Romanæ: de qua opinione vide ſingula apud Hieron. initio hujus Capitis. Multi exponunt de ſignis Judicii univerſalis & conſummationis mundi majoris, quorum dux eſt S. Gregorius Thaumaturgus in Paraphraſi. Hanc expoſitionem inter ceteras etiam affert S. Hieron. Maximè tamen communis & textui inhærens eſt ea, quæ omnia de ſenectute & morte mundi minoris, hoc eſt, hominis, intelligit. Unde Hieronymus ad verſum 3. dicit Interpretes inferiùs neceſſitate cogi de membris hominis intelligere quæ ſequuntur. Et certè verſus 7. videtur convincere quod de morte hominis unuſcujuſque agatur. Unde & ipſe Hieronymus cùm non poſſet omnia de judicii die exponere, in hanc relabi coactus eſt. In pleriſque tamen ita deſcribi videntur hominis decrepiti incommoda, ut ad mundi ſeneſcentis ægritudines & occaſum alluſio quædam fiat. Tempus itaque afflictionis eſt illud quod opponitur diebus juventutis, nempe ſenectus: quæ quia per ſe morbus eſt, omniumque malorum agmen, & tandem mortem ipſam fert ſecum, etiam à

Digitized by Google

à Pſalmiſta vocatur labor & dolor: & meritò dicuntur anni qui NON PLACENT. Monet ergo tempus juventutis Deo eſſe dedicandum, eò quòd ſenectus propter afflictiones & morbos hominem reddat ad omnes animæ & corporis functiones tardum, torpidum & ineptum.

2. ANTEQUAM TENEBRESCAT SOL ET LUMEN ET LUNA ET STELLÆ, propter defectum viſûs, qui paulatim hebeſcit in ſenibus, & tandem prorſus morte ſubtrahitur. Fit alluſio quædam ad ſigna occumbentis mundi, nam & tunc Sol obſcurabitur, & Luna non dabit lumen ſuum, ſtellæ cadent &c. ſicut & inf. v. 3. alludit ad virtutes cælorum quæ movebuntur, itemque ad molentes, quarum una aſſumetur, altera relinquetur, de quibus aliqui hæc ſpecialiter intelligunt. ET REVERTATUR NUBES POST PLUVIAM: quæ nubes ſunt continuæ pluviæ & procellarum materia & ſignum. Significatur ergo continuas in ſenibus eſſe defluxiones & catharros, & quaſi capitis fletus & pluvias, per oculos, os, nares: nam in juvenibus ob caloris abundantiam facilè aſcendentes è ſtomacho nubes diſſipantur, & poſt aliquam ſubinde pluviam fit ſerenitas. Quod ergo aliqui volunt ſignificari unam tribulationem poſt aliam ſenibus ingruere, tropologicum videtur.

3. QUANDO COMMOVEBUNTUR CUSTODES DOMUS, id eſt, quando contremiſcent illi, qui domum corporis humani cuſtodiunt, arcentes omnia extrinſecus irruentia incommoda: utitur enim & hîc & inferiùs metaphorâ à domo materiali deſumptâ. Hi cuſtodes, partim ſunt caput, ubi ſunt ſenſus tanquam vigiles, partim manus & brachia ut milites. Adde & coſtas, quibus ut parietibus inteſtina vallantur & cuſtodiuntur. Hæc enim & tota corporis ſenilis compages propter exiguam nervorum vim & humorum gravitatem contremiſcunt: malim enim hæc omnia ſimul per cuſtodes intelligere, quàm eorum ſingula, ut aliqui. NUTABUNT VIRI FORTISSIMI, tibiæ & crura, ut Hieron. & alii. Sunt enim velut columnæ & baſes ædificii, propter quorum nutationem nequeunt ſenes firmiter & rectè incedere. ET OTIOSÆ ERUNT MOLENTES IN MINUTO NUMERO, dentes nempe qui excidunt ſenibus: & ſi qui remaneant, illi ipſi quia loculis & alveolis laxioribus ægrè inhærent, debiles ſunt & vitioſi, nec molentes cibum ut anteà: ET TENEBRESCENT VIDENTES PER FORAMINA, id eſt, hebeſcent

ſenſus

Digitized by Google

ſenſus qui per organa emicant. Malim tamen cùm Hieron. de ſolis oculis intelligere propter verbum, *videntes*, & quia in eis aptiora ſunt foramina quaſi feneſtræ corporis, ad quas ſit alluſio, ſicut & ad cæteras partes domus.

4. ET CLAUDENT OSTIA IN PLATEA, quia inquit Hieron. ſemper ſedeant ſenes clauſis ſcilicet domorum oſtiis, & ambulare non poſſunt. IN HUMILITATE VOCIS MOLENTIS, propter mandibulas, inquit idem, quod cibum nequeant terere, & vix ſpiritu coarctato vox ſenum tenuis audiatur. Sed quia ipſam humani corporis domum metaphoricè deſcribit, & alludendo ad domum propriè dictam; malim etiam ipſas plateas & oſtia non propriè ſed metaphoricè ſicut & præcedentia & ſequentia accipere. Itaque totum illud ſpatium quod eſt inter os & gutturis operculum, plateam vocat, quia ſpiritûs, ſputi, vocis, ciborum & potuum meatus eſt, quod utrimque habet oſtium & quidem biſore, exteriùs duo labia, & interiùs epiglottidem, quæ tegit gulam & aſperam arteriam duobus operculis; unde Hebr. eſt dualis, ſignificans duo oſtia & quidem biſoria: nam eodem modo labia Pſal. 14. v. 3. Hebr. dualiter oſtia vocantur. Hæc oſtia in ſenibus clauduntur, quia lentiùs & rariùs aperiuntur: nam præ virium languore vix cibum capiunt aut loqui poſſunt. Unde exponens quo pacto claudantur, & quis effectus hujus clauſuræ oſtiorum, IN HUMILITATE, inquit, id eſt, tenuitate & exilitate VOCIS MOLENTIS, Hebr. vocis molæ, ipſius ſcil. oris ac dentium, quia inſtar molis cibum frangunt, & præ vocis exilitate inter loquendum, ac dentium defectu inter comedendum vix ullum ſtrepitum edunt, quod molæ molentes ſolent. ET CONSURGENT AD VOCEM VOLUCRIS, non galli gallinacei, ut quidam, nam ille etiam juvenes & ſtertentes excitare ſolet, ſed paſſeris vel alterius cujuſque ſummo manè cantillantis aviculæ, hoc enim Hebr. ſignificat. Indicatur ergo ſenes frigeſcente ſanguine & humore ſiccato, quibus ſopor alitur, ad levem ſonitum evigilare, ut inquit Hieronymus. ET OBSURDESCENT OMNES FILIÆ CARMINIS, id eſt, quæ carminibus delectantur, aures ſcilicet, eò quòd gravis ſenum auditus fiat, & nulla inter voces valeant ſcire diſcrimina, nec carminibus delectari, ut Berzellai de ſe dicit 2. Reg. 19.

5. EXCELSA QVOQVE TIMEBVNT. Hebr. ab excelſo. Unde

excelſa,

excelſa, eſt caſus obliquus. ET FORMIDABUNT IN VIA, id eſt, ſenes ardua & excelſa loca ingredi non audebunt aut valebunt propter capitis vertiginem & poplitum laſſitudinem, unde etiam trementi veſtigio in plana via fluctuantes, offenſam greſſuum formidabunt, ut exponit Hieron. FLOREBIT AMYGDALUS, id eſt, caput, canis, ſicut Amygdalus floribus inodinatò tegetur: Amygdalus enim inter primas arbores floribus albeſcit, & æſtatem inſtantem ſignificat: unde etiam flos canitici imminentem mortem. IMPINGUABITUR LOCUSTA, Hebr. ut notat S. Hieron. locuſtam ſignificat & talum pedis. Itaque ambiguitas verbi per etymologiam ejus, ſignificat ſenum crura ferè inflari, & podagræ humoribus prægravari: gravis enim & tumida eſt locuſta. DISSIPABITUR CAPPARIS. Et hæc vox Hebræis ambigua eſt, ſignificans concupiſcentiam & capparim, eodem Hieronym. teſte. Quia itaque capparis herba eſt ſalax appetitum tum cibi tum veneris provocans, ab effectu quo concupiſcentiam movet, eodem nomine vocata eſt. Unde alii transferunt, *aviditas*: Chaldæus, *concubitus*. Sed meliùs noſter *capparis*, quia hîc de induſtria loquitur ſymbolicè. Significatur ergo omnem appetitum ipſius rei venereæ in ſene frigeſcere. QUONIAM IBIT HOMO IN DOMUM ÆTERNITATIS SUÆ: ſepulchrum, inquit Hieron. ex quo nunquam in hunc mundum revertetur, & ex ſepulchro in illàm ſedem, quam in æternum habiturus eſt, cælum vel infernum. Cogit hic locus Authores præcedentia de ſenectute intelligere. Sed antequam homo ad ſepulchrum domum æternitatis perveniat, CIRCUIBUNT IN PLATEA PLANGENTES, amici nempè, & cætera lugentium ac tibicinum turba, quæ funus proſequitur.

6. ANTEQUAM RUMPATUR FUNICULUS ARGENTEUS. Redit ad modum loquendi inchoatum verſum 1. unde & hîc ſicut & ſuperiùs repetendum eſt, MEMENTO CREATORIS TUI IN DIEBUS JUVENTUTIS TUÆ, ANTEQUAM RUMPATUR &c. Ex quo etiam apertum eſt deſcribi tempus oppoſitum juventuti. Hic autem funiculus argenteus non uno modo intelligitur. Hieron. & Alcuin. intelligunt candidam hanc vitam & ſpiramen quod nobis de cælo tribuitur, VITTAM verò AUREAM eſſe animam quæ illuc RECURRAT, unde deſcenderat: ſicut enim vitta capillos ſtringit, ne diffluant; ita & anima tantam varietatem membrorum, humorum

rum & ſpirituum continet, ne diſſolvantur, ut fit in morte: *Vitta* ergo *aurea* propter præſtantiam.

Alii maximè Hebræi, & poſt illos multi recentiores probabiliter exponunt *funiculum argenteum* eſſe filum illud candidum ſive medullam, quæ à cerebro per ſpinam dorſi triginta quatuor vertebris quaſi nodis conſtricta uſque ad anum pertingit, unde omnes nervi velut funiculi prodeunt, quibus tota corporis compages tenetur: ita ut meritò mortem ſignificet inſtare Salomon, cùm hic funiculus vel rumpitur vel ſolvitur vel convellitur. *Vittam* verò *aream* dicunt eſſe membranulam, quæ cerebrum involvit, & ſtringendo inſtar vittæ ambit: quibus favet quod propriè vitta ſit capitis. Hæc ergò membrana *aurea* vocatur vel propter colorem, ut quidam, vel potiùs propter præſtantiam: non deſunt enim, qui putant potiùs ad illam pertinere ſentiendi principium, quàm ad cerebrum, cui ita indivulsè adhæreat, ut corrugato, contracto, ſiccato, ut fit in ſenibus, ſimul ipſa contrahatur, & quaſi à cranio in ſe recurrat. Quamquam fortaſſis ſimpliciùs per *funiculum argenteum* omnes nervi intelligi poſſent, per *vittam auream* omnes venæ, quia illi colore lactei, hi rubicundi & aurei ſunt, prout intellexit etiam Titelmannus. ET CONTERATUR HYDRIA SUPER FONTEM. Nonnulli Medici & ante illos Bonaventura, hæc conſequenter de partibus corporis exponunt, ut hydria ſit veſica quæ urinam excipit procedentem ab hepate, ut fonte. Hæc in ſenibus non præſtat officium, ut quaſi confracta videatur, & in morte planè conteritur. Et quia per rotam extrahitur ex ciſternâ aqua ſordida, per confractionem rotæ intelligit idem Bonaventura confractionem meatus impuræ ſuperfluitatis ex ventre ut ciſternâ profluentis. Alii, deſtructionem capitis ſuper cor poſiti, ex quo ut ex ciſternâ vires trahit. Sed veriſimilius videtur quod ſentit Hieronymus nempe poſt mortis præambula, hæc duo eſſe ipſius mortis ænigmata per metaphoram. Nam ſicut hydria quæ conteritur, ceſſat haurire, & rota per quam de ciſternâ vel puteo levantur aquæ, ſi confracta fuerit, deſinit aquam extrahere; ita rupto funiculo argenteo jam dicto, & recurrente vittâ aureâ, animâ ſcilicet ad Dominum recurrente, perit homo, & fit illud quod claris verbis quaſi ænigmata ſua exponens addit:

7. ET REVERTATUR PULVIS IN TERRAM SUAM &c. id eſt, corpus in terram, unde primitus ſumptum eſt, ET SPIRITUS, id eſt, anima; AD DEUM, quia bonæ intrant in gaudium Dei, malæ verò in judicium Dei. Ex quo loco ridet Hieron. eos qui putant animas cum corpore perire. Aptiſſima autem hæc eſt comparatio: corpus enim mortale eſt inſtar hydriæ ſeu vaſis fictilis, ut vocat Apoſtolus; anima quaſi aqua rigans corpus: jam verò ſicut ex hydriâ ſuper fontem fractâ nec aqua perit, nec teſtæ, ſed illæ in fontem ſuum refluunt, hæ in terra prope fontem manent; ita etiam ſpiritus non moritur, ſed ad Deum ut fontem ſuum, corpus autem in terram revertitur, ex qua facilè ab omnium fabricatore integritati poteſt reſtitui, cui non perit.

Poſt deſcriptionem autem humani interitus, meritò repetit ſuum argumentum,

8. VANITAS VANITATUM &c. ſi enim huc terminetur omnium hominum labor, ut pulvis in terram redeat, ſpiritus ad Dominum, magnæ certè vanitatis eſt in hoc ſæculo laborare, & nihil pro futuro conquirere.

11. VERBA SAPIENTIUM, & conſequenter hæc mea in hoc libro conſcripta: hoc enim addit ad commendandam doctrinam ſuam: SICUT STIMULI, quibus ſcilicet boves propelluntur & diriguntur, ut indicat Hebræus. Quo ſignificat, verbis Sapientiæ hominum mores corrigi, & pigros ad operandum compelli. ET QUASI CLAVI IN ALTUM DEFIXI, id eſt, penetrantia ipſum cor & animam, & reddentia illud immobile in bono, quia affigunt cor veritati, quæ æterna & immutabilis eſt: clavis enim altè defixis aſſeres & ligna compinguntur. Ubi multum notandum cum S. Hieronym. & Alcuino, verba Sapientium pungere non palpare, nec molli manu attrahere laſciviam, ſed errantibus ac tardis pœnitentiæ dolores & vulnus infligere, nec animas reddere inſtabiles, ut omni vento circumferantur, ſed immobiles in veritate & tenaces propoſiti boni; ita nempè ut eas ſi vel fractus illabatur orbis, impavidas feriant ruinæ. QUÆ PER MAGISTRORUM CONSILIUM, id eſt, doctorum aut magiſtrorum cœtum, ut eſt in Hebr. DATA SUNT A PASTORE UNO, quia verba illa Sapientiæ divinæ admirabili conſenſu omnium Scriptorum omniumque expoſitorum qui eidem veritati alii apertiùs, alii occultiùs atteſtantur, per con-

Digitized by Google

continuam ſucceſſionem Eccleſiaſticam fidelibus communicantur, tradita ab uno omnium paſtore Deo & Chriſto, ex quo ut prima veritate accipiunt illam pungendi & corrigendi vim, & inſuperabilem poteſtatem: omnis enim ſapientia à Domino Deo eſt.

12. HIS AMPLIUS FILI MI NE REQUIRAS, id eſt, ſecundùm Hieron. exceptis his quæ ab uno paſtore ſunt data, & à conſilio & conſenſu prolata ſapientum, Prophetarum ſcilicet & Apoſtolorum Eccleſiæque Doctorum eandem veritatem enucleantium, his, inquam, ne requiras amplius: q. d. majorum tuorum ſequere veſtigia, & ab eorum authoritate ne diſcrepes. FACIENDI PLURES LIBROS NULLUS EST FINIS, q. d. ſi iſtis jam dictis amplius requiras, infinitus librorum numerus occurret, hæreticorum, philoſophorum, Judæorum &c. inter ſe de veritate confligentium. Plures enim libri ſunt quotquot non in eundem finem tendunt, dilectionis ſcilicet Dei & proximi, & quò ſi ſpectent, quantumvis multi ſint, & multis verbis exarati, non plures libri ſunt, ſed unus eſt liber. Ita poſt Hieronymum, Alcuinus, Olympiod. aliique; qui & notant Euangelium & Legem ſingulariter appellari, quotcumque tandem ſint volumina. Non ergo reprehenditur plurium librorum compoſitio, ut vulgus putat, ſed doctrinarum diſcrepantia, nec non ſuperflua loquacitas, quæ veritati non conducit: Veritas enim, inquit Hieronym. certo fine concluditur; malitia verò & mendacium ſine fine ſunt: & quantò plus & ſtudioſiùs requiruntur, tantò major eorum ſeries naſcitur, propter quod addit: FREQUENSQUE MEDITATIO, hujuſmodi plurium librorum, CARNIS AFFLICTIO EST, quia qui ex talibus veritatem quærit, nihil utilitatis, multùm afflictionis ſibi parit, & laboris: meditatio enim veritatis potius eſt mentis impinguatio & exultatio ſpiritus; nam qui in lege Dei meditatur die ac nocte, erit tanquam lignum quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum. Significatur etiam, curioſam veritatis indagationem, quæ vitæ probitati nihil prodeſt, magnas afflictiones & moleſtias habere conjunctas.

13. FINEM LOQUENDI PARITER OMNES AUDIAMUS. His excitat attentionem ad audiendum totius libri Epilogum, quem veluti ſtimulum & clavum comminatione divini quoque judicii

Digitized by Google

altiſſimè auditoribus infligit. DEUM TIME, timore illo ſancto & permanente in ſæculum ſæculi, nempe cujus finis & affectus eſt ea quæ ſequitur, mandatorum ejus obſervatio: HOC EST ENIM OMNIS HOMO; id eſt, hoc omnis hominis officium eſt, ad hoc natus eſt, ut Creatorem ſuum intelligat ac veneretur metu illo & opere mandatorum.

14. ET CUNCTA QUÆ FIUNT, ADDUCET DOMINUS IN JUDICIUM PRO OMNI ERRATO. Hebr. ſuper omne abſconditum: quomodo ſenſus apertus eſt, omne ſcilicet quantumvis occultum fuerit, ibi eſſe revelandum. Auguſt. 20. de Civit. Dei c. 30. pro *errato* legit *deſpecto*, ſenſumque reddit, etiam in omni contemptibili & deſpecto homine judicium eſſe exercendum; quoniam, inquit, Deus & ipſum videt nec eum deſpicit, nec cùm judicat præterit. Sed textui vulgato inhærendo, ſignificari videtur, omnia eſſe judicanda etiam *errata*, id eſt, non per voluntatem, ſed per errorem & ignorantiam facta. SIVE BONUM SIVE MALUM SIT, nam & bona quædam per errorem fiunt homine non putante, tametſi erratum ferè in malum ſumatur, quomodo ſi ſumas verba illa (pro omni errato) erunt per parentheſin inſerta, q. d. etiam pro omni errato. Et quia errata maximè occulta ſunt, ut habet Hebræus, Interpres noſter ad ſenſum potiùs reſpexit textus Hebraici quàm ad verba.

FINIS.

CORNE-

Digitized by Google

CORNELII IANSENII

IN LIBRVM

SAPIENTIÆ

PROOEMIUM.

De authoritate Libri Sapientiæ.

DIſputant nobiſcum hæretici de Authoritate Libri Sapientiæ. Negarunt Librum Catholicum eſſe Semipelagiani; quòd ejus teſtimoniis apertiſſimè convincerentur: quos Calvinus & Lutherus imitati, eum Canonicarum Scripturarum Canone ejecerunt. Sed omnes Argumentorum eorum rivuli uno Eccleſiæ ſole ſiccantur, quæ in Concil. Carthagin. 3. Flor. ac Trident. eum Canoni Sacrarum Scripturarum inſeruit: cujus judicio omnes penè tam Græci quam Latini Patres patrocinantur, dum paſſim petitis inde teſtimoniis tamquam divinæ authoritatis utuntur. Unde Auguſtinus lib. de prædeſt. Sanctorum cap. 14. Non debuit, inquit, repudiari ſen-

tentia Libri Sapientiæ, qui meruit in Eccleſia Chriſti de gradu lectorum Eccleſiæ Chriſti tam longâ annoſitate recitari, & uſque ad extremos laicos, fideles, pœnitentes, cathecumenos, cum veneratione divinæ authoritatis audiri. Addit Iſidorus Hiſpalenſis etiam à Judæis habitum fuiſſe inter libros Sacros; ſed propter evidentiſſima de morte Chriſti teſtimonia quæ leguntur cap. 2. fuiſſe repudiatum atque prohibitum.

De Auctore Libri Sapientiæ.

QUod ad Authorem ſpectat, apud Græcos inſcribitur *Sapientia Salomonis*, quem propterea Pſeudepigraphum vocat Hieron. præfatione in librum Salomonis. Auguſt. 2. de doctrina Chriſtiana cap. 18. putavit propter ſimilitudinem quandam vocari Salomonis, eſſe autem Jeſu filii Sirach. Sed retractavit hoc lib. 2. retractat. cap. 8. expreſsè verò tribuit Salomoni libr. 2. de ſymbolo ad Cathecumenos cap. 4. Nonnulli veteres apud Hieron. voluerunt eſſe Philonis Judæi: quod multi ſequuntur Catholici, & perlibenter hæretici recentiores arripiunt. Sed conciliari fortaſſe poſſunt, aſſerendo ſententiarum ac ſen-

ſuum

ſuum authorem eſſe Salomonem, collectionis verò ac phraſis Græcæ Philonem: Salomonis enim nomine librum citant plurimi antiquiſſimorum Patrum: Cyprianus lib. de mortalitate, Baſilius lib. 5. contra Eunomium, Ambr. paſſim, & alii. Imo ipſa libri verba hoc clamant cap. 9. *Tu*, inquit, *elegiſti me regem populo tuo, & dixiſti me ædificare templum nomini tuo &c.* Quod verò de Philone ſtyli Græci Auctore dicitur, tametſi Hieronym. id videatur de illo intellexiſſe Alexandrino, de quo propter eloquentiæ ſimilitudinem vulgò ferebatur (teſte eodem Hieronymo & Suida) vel Plato philonizat, vel Philo platonizat; hoc tamen difficultatem habet; tum quòd Dionyſius Areopagita illi pænè coætaneus ex hoc Libro teſtimonium citat, de divinis nominibus cap. 4. tum quòd ipſe Apoſtolus Paulus nonnumquam ad hujus Libri phraſes alludere videatur, ut perſpicuum eſt ex cap. 11. ad Roman. verſu 34. & 11. ad Hebr. verſu 5. collatis ad capitis hujus 9. verſum 17. & capitis 4. verſum 10. Neque etiam rectè intellexeris de illo Philone ſummi nominis hiſtorico Græco, LXX. Interpretibus coætaneo: hunc enim Joſephus Ethnicum fuiſſe, neque Scripturas legiſſe teſtatur 2. contra Appionem. Neque rurſum de Philone illo Biblio

(ſi tamen alius eſt ab illo qui ſequitur) qui Sanchumatonis Scriptoris antiquiſſimi Hiſtoriam ex Phœnicum lingua in Græcum convertit: ſed ſi cui Philonis ſtylus adhibendus eſt, erat alius Philo ſenior, dictus Judæus, atque unus Septuaginta Interpretum, ut nonnulli arbitrantur, quos multos alios Libros præter vulgarem illum Hebræorum Canonem ad Ptolomæum detuliſſe volunt. Ex quo patet adhuc ſub Judice litem eſſe, quis eum Græcæ linguæ tradiderit: Hebraicum enim exemplar jam inde ſaltem ab Hieronymi ætate nuſquam inventum eſt.

De Argumento Libri Sapientiæ.

ARgumentum Libri breviter indicat Auguſt. Epiſtola 170. ubi eum Librum Chriſtianæ Sapientiæ vocat: totus enim in eo verſatur, ut præmiſſa generali ad Sapientiam exhortatione, refutatiſque inſipientium Argumentis, atque inſipientiæ allatis incommodis; Sapientiæ emolumenta, pretium, adipiſcendi methodum, effectus mirabiles, tum erga privatas perſonas, tum erga populum univerſum, ſive puniendo, ſive remunerando declaret: ita tamen ut ab increata Sapientia ad creatam ejus imaginem, quam

aſpirat

Digitized by Google

aſpirat animabus puris, ſubinde delabatur. Hinc non immeritò ab Epiphanio lib. de ponderibus & menſura, πανάρετον, quaſi omnis virtutis armarium liber nominatus eſt: cujus virtutis Authorem Chriſtum Dominum ejuſque vitam & paſſionem evidentiſſimè cap. 2. prophetando prædicit. Si quis tamen velit hunc Librum à cæteris moralibus Salomonis Libris peculiari notâ diſtinguere, Sapientia Judices & rerum dominos, Proverbia filios ac domeſticos, Eccleſiaſticus populum univerſum inſtituit.

CAPUT I.

1. DILIGITE JUSTITIAM, QUI JUDICATIS TERRAM. Meritò à dilectione Juſtitiæ exorditur Sapientia, nam ut eſt Eccleſiaſtici 1. Concupiſcens Sapientiam, conſerva Juſtitiam, & Deus præbebit eam tibi. Quare cùm omnibus hominibus initium viæ bonæ ſit facere Juſtitiam, quantò magis regibus, populorumque rectoribus hoc inculcandum eſt, quorum regna, remotâ juſtitiâ, quid ſunt niſi magna latrocinia, ut ait Auguſtinus 4. de Civit. Dei cap. 4. Parùm eſt autem tenere juſtitiam, niſi etiam diligas: qui enim tenent, tenent; qui autem diligunt, zelantur, inquit Bernardus 2. de Conſideratione c. 2. SENTITE DE DOMINO IN BONITATE, hoc eſt, benè, hebraiſmo, ita ut ſanam orthodoxamque de Deo atque ejus providentia ſententiam teneatis, memores non hominis vos exercere judicium, ſed Domini inſpectoris, ut monebat Joſaphat 2. Paralipom. cap. 19. ET IN SIMPLICITATE CORDIS QUÆRITE ILLUM, hoc eſt, ſimpliciter, ſincerè & ex animo, ſine diffidentia potentiæ vel bonitatis eum invocando, ſine fictione operando. Caret autem merito ſimplicitatis omne quod arte elicitum & fraude compoſitum

Digitized by Google

ſitum eſt, inquit Ambroſ. 3. Offic. c. 9. Quamquam Hebræis, *tom*, id eſt, ſimplicitas innumeris Scripturæ locis quamlibet vitæ integritatem & perfectionem ſignificet.

2. QUONIAM INVENITUR AB HIS, QUI NON TENTANT ILLUM. Tentant Deum Hypocritæ, ut Chriſtum Phariſæi; qui quamvis ardenter, non tamen in ſimplicitate, ſed duplicitate cordis quærebant Deum, dubitantes de Chriſti vel potentia in ſignis quærendis, vel miſericordia circa adulteram, vel ſapientia reſurrectionem, unde audire meruerunt, Quæretis me & non invenietis. APPARET AUTEM IIS, clariùs innoteſcendo, QUI FIDEM HABENT IN ILLUM. Græca habent, *non diffidentibus*, vel etiam ut reſpondeat priori parti, *non incredulis Deo*: fides enim, ut ait Auguſt. lib. 50. homiliarum Homil. 32. fides eſt gradus intelligendi, intellectus autem meritum fidei.

3. PERVERSÆ ENIM COGITATIONES, quibus vel de Deo malè ſentitur, vel Deus non ſimpliciter quæritur, SEPARANT A DEO: PROBATA AUTEM VIRTUS. Græcè non eſt virtus vitio oppoſita, quaſi illa multùm probata atque exercita eò uſque proficiat, ut corripiat peccatores; ſed eſt virtus ſive potentia, Dei nempe, quæ multis providentiæ operibus comprobata CORRIPIT INSIPIENTES, id eſt, caſtigat & punit, imò & arguit eos qui pravis de Deo opinionibus imbuti ſunt, fatuos eſſe, dum potentiam ejus inſipientiæ ſuæ ultricem experiri coguntur.

4. QUONIAM IN MALEVOLAM ANIMAM, id eſt, malam & vafram, dolis maliſque artibus utentem, NON INTROIBIT SAPIENTIA, quia cum ſimplicibus ſermocinatio ejus: NEC HABITABIT IN CORPORE SUBDITO PECCATIS, id eſt, homine obnoxio peccatis. Corpus tamen, non hominem nominat, eò quòd corporis vitiis præ cæteris libidine ac temulentiâ ita hebeſcat & obbruteſcat anima, ut cæca & hærens terræ ad illuceſcentes ſubinde ſcintillulas divinæ ſapientiæ pœnè horrore concutiatur. Unde quibuſdam Venus quaſi *ὀὐνιγὖς* dicta videtur. Quamquam Græcè eſt ſingulari numero, *peccato*: quo nomine Sanctus Paulus concupiſcentiam ſolet appellare, cui qui dominanti ſubditus & obnoxius eſt, multum eſt remotus ab inhabitatione ſapientiæ.

5. SPI-

5. SPIRITUS ENIM SANCTUS DISCIPLINÆ, Auctor ſcilicet & Doctor, EFFUGIET FICTUM, hoc eſt, deteſtabitur & abhorrebit fictionem ſeu dolum, ut eſt Græcè: ſimulatio enim & omne mendacium, degeneris abjectique animi ſignum eſt, multùmque pernicioſa. Fictionis autem doli & fallaciæ nomine, quam ſpiritus diſciplinæ fugit, etiam illa omninò ars habenda eſt, quia alienis à propoſito interpretationibus ſua dicta quaſi ſimpliciter prolata nonnulli exponunt & palliant, de qua Tertullianus 4. contra Marcionem cap. 38. Juſta, inquit, & digna præſcriptio eſt, in omni quæſtione, ad propoſitum interrogationis pertinere debere ſenſum reſponſionis. Cæterùm aliud conſulenti, aliud reſpondere dementis eſt: non ergo Chriſti erit, quod ne hominis quidem eſt. ET AUFERT SE A COGITATIONIBUS QUÆ SUNT SINE INTELLECTU, hoc eſt, fatuis & imprudentibus, quia ſapientia habitat in conſilio & eruditis Intereſt cogitationibus, ſuggerens eas ac promovens. Porrò cogitationis nomine intelliguntur illæ potiſſimùm quæ junctum habent animi conſenſum. Nam ut Auguſtinus de geſtis Pelagii cap. 4. cogitatio quæ culpam contrahit, & meritò prohibetur, conſenſione non caret. ET CORRIPIETUR A SUPERVENIENTE INIQUITATE, nempe Spiritûs S. Eſt metalepſis; fugabitur nempè & contriſtatus diſcedet, ſicut correpti adeoque improperio affecti ſolent. Auguſt. tamen contra Adimantum cap. 6. mavult hominem corripi ſeu puniri à ſuperveniente ſibi iniquitate, cùm receſſerit ab eo Spiritus ſanctus. Nam & pœna, quam patitur peccator nolens, & peccata ſubſequentia quæ facit volens, præcedentis iniquitatis pœna & correptio ſunt.

6. BENIGNUS EST ENIM SPIRITUS SAPIENTIÆ. *Enim*, non reddit cauſam, ſed continuat ſermonem, ut quoniam, quia, ſæpè in Scripturis. Græcè eſt φιλάνθρωπος, id eſt, homines amans & humanus, ut legit Auguſtinus de mendacio cap. 16. ideóque NON LIBERABIT MALEDICUM A LABIIS SUIS, id eſt, quia Deus in homines benignus eſt, non ſinet impunitum eum abire à labiis ſuis, ſive propter ea peccata, quæ labiis maledicendo vel detrahendo commiſit. Benignitatis ergo divinæ eſt pœna nocentium, utpote ex qua multis contingit, ut Deo dicant, Caſtigaſti me & eruditus ſum: quorum ſi non frangeretur duritia, crudelis eſſet

benignitas, qua uni noxio cum damno plurimorum parceretur. QUONIAM RENUM ILLIUS TESTIS EST DEUS. Inſtrumenta ponuntur hic tanquam indicia operationum: quæ ſi velimus diſtinguere, *Renes*, ſignificant appetitiones occultiſſimas ac deſideria, eò quòd in renibus vigeant: *Cor*, indicat cogitationes: *Lingua*, ſermones. Quamquam his omnibus tantùm accurata arcanorum ſecretiſſimorum ſcientia Deo tribuatur. Hinc alibi eodem ſenſu dicitur, ſcrutans corda & renes Deus. ET CORDIS ILLIUS SCRUTATOR, Græcè ἐπίσκοπος, id eſt, inſpector & ſpeculator: ſcrutatio enim cordium, renum & profundorum Dei Spiritui ſancto tributa, non ignorantis indagationem, ſed ſcientis comprehenſionem ſignificat, ut exponit Baſilius libro 5. contra Eunomium.

7. QUONIAM SPIRITUS DOMINI REPLEVIT ORBEM TERRARUM. Spiritum ſanctum tertiam perſonam ſignificat, ex cujus immenſitate hîc indicatâ, divinitatem ejus probant Origines lib. 7. in cap. 9. ad Rom. Athanaſius epiſt. ad Serapionem, & alii. Auguſtinus tamen ſpiritum Domini intellexit Deum ipſum, qui ſpiritus eſt, 3. contra Maximinum cap. 21. Simili prorſus modo Pſaltes Dei omniſcientiam ex ejus immenſitate probat, Quò ibo à ſpiritu tuo &c. ET HOC, QUOD CONTINET OMNIA, Græca ſervata eſt; ubi συνέχον eſt neutrum: Clariùs ergo Latinè diceremus, *Et hic, qui continet omnia*, ut legit Auguſt. in Speculo. Similes græciſmos ſervatos videre licet Apoc. 11. Duo candelabra in conſpectu Domini terræ ſtantes: Et cap. 19. Accipe librum, & in ore tuo erit dulce. Hoc ergo quod continet omnia, id eſt, ſpiritus omnia conſervans ac fovens, SCIENTIAM HABET VOCIS, omnium ſcilicet eorum quæ dicuntur & cogitantur. Malè proinde quidam, per, *hoc quod continet omnia*, intelligunt ipſum univerſum, eò quòd ſcientiam vocis, ſeu vocalem habeat, quia cæli enarrant gloriam Dei &c. & alii hominem ipſum, qui omnes alias continet creaturas; ſtatim enim ſubjungitur.

8. PROPTER HOC QUI LOQUITUR INIQUA &c. NEC PRÆTER ET ILLUM CORRIPIENS IUDICIUM, hoc eſt, judicium Dei arguens & caſtigans hominem, non ſinet maledicum multum præterire.

9. IN COGITATIONIBUS ENIM IMPII INTERROGATIO ERIT

ERIT, hoc eſt, inquiſitio, ſicut infrà c. 6. Interrogabit opera veſtra, & Pſal. 10. Deus interrogat, hoc eſt, examinat juſtum & impium: ſcrutabitur enim Jeruſalem in lucernis, & manifeſtabit conſilia cordium.

10. QUONIAM AURIS ZELI, ſive zeloſa, zelotes enim Deus eſt, proinde curioſiſſimè inſtar zelantium indagat, & AUDIT, id eſt, intelligit OMNIA, ET TUMULTUS MURMURATIONUM, ſive murmur tumultuans, & animum ipſius hominis alioſque perturbans, NON ABSCONDETUR, à Dei auribus. Quanquam Auguſt. ſignificari putet cap. 16. de mendacio, ipſas animi murmurantis cogitationes ſecretiſſimas, ita perſpicuè Deo innoteſcere, ut etiam tumultus vocentur.

11. CUSTODITE ERGO VOS A MURMURATIONE, QUÆ NIHIL PRODEST, id eſt, quæ nocentiſſima eſt, per meoſin ſcripturis uſitatam: quo ſenſu dicit alibi Propheta, Væ cogitantibus inutilia, id eſt, mala, & nolite declinare poſt vana quæ non proderunt vobis, id eſt, perniciem afferent, Iſaiæ 3. Hinc nullum Hebræorum peccatum frequentiùs in deſerto divinam vindictam accerſivit quàm murmuratio. ET A DETRACTIONE PARCITE LINGUÆ, id eſt, prohibete eam vehementer proclivem. Tanta enim hujus mali libido mentes hominum invaſit, ut etiam qui procul ab aliis vitiis receſſerunt, in iſtud tamen quaſi in extremum diaboli laqueum incidant, putantes ſe fieri aliorum vituperatione laudabiles: QUONIAM SERMO OBSCURUS, clanculum in auribus inſuſurratus, IN VACUUM NON IBIT, nempe ut ſit liber & immunis à perſequente ſupplicio: OS AUTEM QUOD MENTITUR, pernicioſo, & maximè detractionis mendacio, quod præceſſit, OCCIDIT ANIMAM, mentientis, imò & audientis, cùm, ut ait Hieron. de conſenſu datur authoritas, alienumque nutritur vitium audiendo. Hinc Bernardus de triplici cuſtodia, vocat detractionem viperam, quæ tres uno flatu inficiat, loquentem mendacio, audientem conſenſu, læſum animi offenſione & ſcandalo.

12. NOLITE ZELARE, id eſt, more zelantium avidè ſectari, MORTEM, præmaturam, IN ERRORE VITÆ VESTRÆ, per errores ſcilicet & ſcelera vitæ, quibus ita errant omnes qui operantur malum, ut relictâ viâ mandatorum Dei, vitæ ſuæ ſcopum non attingat.

13. Quoniam Deus mortem non fecit: vita enim in voluntate ſeu beneplacito ejus Pſalm. 29. ira autem, id eſt, ſupplicium tantùm in indignatione ejus, quæ tantùm propter peccata concipitur. Deus itaque creando non inſtituit hominem mortalem, ſed morte plectendo puniit peccatorem, ut docet Auguſt. 5. contra Julian. cap. 7. Mors ergo à Deo eſt ut vindice, à diabolo ut ſuaſore, ab homine ut auctore. Nec lætatur in perditione vivorum, id eſt, in morte tam corporis intempeſtiva, quàm animæ. Hinc apud Iſaiam cap. 1. dolens exclamat. Heu conſolabor ſuper inimicis meis: ubi dolor oſtendit, quàm diſpliceat cauſa ſupplicii: conſolatio verò, quanta divini judicii æquitate de peccatoribus pœna ſumatur.

14. Creavit enim ut essent omnia, non ergo ut perirent vel morerentur, quia mors peccato invecta eſt. Et sanabiles fecit nationes. Græcus habet, *ſalutares generationes*, ſicut etiam legit Hieron. in cap. 12. Zachariæ: hoc eſt, ſalutares & bonas fecit omnes creaturas ſeu naturas. quod ſi verò ad homines reſtringas, fecit eos ſalutares, id eſt, ſine mortis contagio, quod nunc inolevit: quamvis quidam intelligant, *ſanabiles*, quia poſſunt homines à Deo ab inductis per peccatum ægritudinibus animi & corporis inſtaurari. Et non est in illis medicamentum exterminii. Græcè, *pharmacum perditionis*, ſive perdens & exterminans, phraſi Hebr. Medicamentum ergo exterminii nihil eſt aliud quàm venenum aliquod vel malum exterminans ſeu mortiferum, ut loco cit. legit Hieron. Neque enim ipſa perditio & mors, vel perditionis cauſa, à Deo creata eſt. Sic pharmacum Græcè frequentiſſimè, & ſubinde medicamentum Latinè in malam partem ſumitur. Nec inferorum in terra, hoc eſt, neque peccati neque corruptionis & interitus, neque dæmonum in terra dominatum Deus inſtituit: nam etiam dæmonum tyrannis per peccatum hominis inducta eſt: ex quo factum eſt, ut princeps mundi & mortis dicatur. Quamvis ergo nunc omnes homines à Deo ſub peccato condantur, non hoc curat, inquit Auguſtinus lib. 2. de Nupt. & Concup. cap. 16. ut diabolus habeat ſervos, quos ipſe ſibi facere non poteſt, ſed bonitate ſuâ facit homines primos ſine peccato, & cæteros ſub peccato (propter vitium ſcilicet ſeminis) in uſus profundarum cogitationum ſuarum.

15. Justi-

Digitized by Google

15. JUSTITIA ENIM PERPETUA EST ET IMMORTALIS, vel quia ad immortalitatem perducit, vel quia ex ſe & ſua natura perpetua eſt: in qua proinde creatus homo, ſi permanſiſſet, mortem non vidiſſet in æternum.

16. IMPII AUTEM, tum Adam tum cæteri ejus imitatores, MANIBUS, id eſt, operibus iniquis, ET VERBIS ACCERSIERUNT ILLAM, nempe mortem, quia Adam ſpontè ad interitum ruit, & imitatores ejus iniquitatis magnitudine præmaturam ſæpè mortem attrahunt: ET ÆSTIMANTES ILLAM AMICAM, DEFLUXERUNT, id eſt, perinde ſeſe gerentes, quaſi pernicies & mors ipſis eſſet amica & benevola, nec ſuum illis eſſet aculeum infixura, contabuerunt in peccatis moriendíque neceſſitate: ET SPONSIONES POSUERUNT AD ILLAM, ſicut dicunt apud Iſaiam cap. 28. percuſſimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum, nempe ſic ſperantes, ut ſecurè & ſine metu vel venturæ mortis hîc viverent, utpote cum qua pactum iniiſſent ut longâ vitâ fruerentur. Sed talibus reſpondet Iſaias, Delebitur fœdus veſtrum cum morte &c. Hoc quaſi fœdere & ſponſione ſecuri primi parentes cùm audirent, Nequaquam morte moriemini, ſed eritis ſicut Dii, omniſcii ſcilicet & immortales, ſe poſteroſque omnes morte ac damnatione perdiderunt. QUONIAM DIGNI SUNT QUI SINT EX PARTE ILLIUS, nempe ex parte mortis, id eſt, digni ſunt ut cum morte ſocietatem ineant, ſive ut morte, propter illam vivendi ſecuritatem & peccata, plectantur.

CAPUT II.

1. DIXERUNT ENIM. Pendet ex cap. præcedente: redditur enim hîc ratio, cur digni ſunt morte, nam aſtruendo ſequentibus verbis, animam mori unà cum corpore, nihilque poſt hanc vitam ſupereſſe, gradum ſibi faciunt ad omnis pietatis & religionis everſionem, adeóque ad ipſum atheiſmum.

2. EXIGUUM ET CUM TÆDIO, id eſt, breve & moleſtum, EST TEMPUS VITÆ: hæc enim ſunt duo humanæ vitæ incommoda præcipua quæ & Job cap. 14. ſignanter exprimit, Homo brevi vivens tempore repletur multis miſeriis: Et Jacob dies vitæ ſuæ vocat parvos & malos. ET NON EST REFRIGERIUM IN FINE HOMINIS,

Digitized by Google

MINIS, id eſt, nulla mercedis retributio, nullum laborum & ærumnarum ſolatium. Vel quia Græcè eſt, *medicina*, ſignificant, cùm finis ſive mors adventat, nullum eſſe remedium, quod mortem impediat. ET NON EST QUI AGNITUS SIT REVERSUS AB INFERIS. Ex quo nempe intelligamus aliquid poſt hanc vitam ſupereſſe: quaſi verò immortalitati animarum aſtruendæ neque Moyſes neque Prophetæ, neque naturale teſtimonium animæ, quæ benè & malè defuncto precatur, ut Tertul. de carne Chriſti c. 12. neque judicii divini timor ſufficeret.

2. QUIA EX NIHILO NATI SUMUS. Græcum non ſignificat, ex nulla materia, ſed ex nulla providentia & cura, quaſi fortuito in hanc vitam effuſi ſumus, ideoque etiam poſt hanc vitam ERIMUS TAMQUAM NON FUERIMUS, quia nulla noſtri habebitur ratio, cùm omnia caſibus agantur, ita ut vita fortuitò emergat, & finiatur. QUONIAM FUMUS FLATUS EST IN NARIBUS NOSTRIS, id eſt, reſpiratio, vitæ indicium & fomes eſt inſtar fumi, qui facillimè difflatur & evaneſcit. ET SERMO SCINTILLA, id eſt, & ſermo noſter eſt inſtar ſcintillæ, quæ ab igne excitata momento extinguitur: AD COMMOVENDUM COR NOSTRUM: quia animus hominis tam audientis quàm dicentis oratione facillimè commovetur in quamvis partem. Quibus omnibus verbis hoc videntur velle ſignificare, quod & Philoſophi quidam Hyparchus & Heraclitus apud Tertul. cap. 1. de Anima putaverunt, vitam noſtram nihil eſſe aliud, quàm vivacem quemdam ignem latitantem in corde, quod quando commovetur, ſcintillas emittat, nempe verba quæ loquimur, & fumum quo reſpiramus; cujuſmodi ſcintillas & fumum eructat ignis: proinde quemadmodum fumo ceſſante, ſcintilliſque deficientibus, ignis extinguitur; ita in nobis ceſſante cordis motu ſermoniſque ſcintillâ ac fumo reſpirationis,

3. CINIS ERIT CORPUS NOSTRUM, extinctus enim ignis cinerem ſolet poſt ſe relinquere. Hinc Euſebius notat 11. de Præparatione, duobus nominibus Hebraicis appellari hominem, Adam, à terra, & Iſh ab igne; quaſi illud conditionem corporis, hoc animæ deſignet. ET SPIRITUS DIFFUNDETUR TANQUAM MOLLIS AER, id eſt, anima diffluet ac reſolvetur, inſtar aëris materialis. Aërem enim eſſe animam putavit ejus Diogenes. Stoici verò cum Platone (teſte Tertulliano de Anima c. 25.) arbitrati

Digitized by Google

arbitrati ſunt primâ aſpiratione naſcentis infantis adduci, ſicut exſpiratione noviſſimè educi. ET TRANSIBIT VITA NOSTRA TANQUAM VESTIGIUM NUBIS. Significatur vitæ noſtræ mobilitas, vanitas, mortalitas, & quaſi nihil: quæ cauſa eſt, ut variis Scripturæ locis vita noſtra rebus fluxis, caducis & mobilibus conferatur, umbræ, fluctibus, vento, fumo, nuntio, navi tranſeunti, avi volanti, cineri, curſori, aëri, ſcintillæ, hoſpiti, herbæ, flori, fœno, nubi, nebulæ, rori, &c. ET SICUT NEBULA A CALORE AGGRAVATA, id eſt, oppreſſa, cujus vi nebula vel evaneſcit, vel in aquas coacta delabitur ac perit.

5. UMBRÆ ENIM TRANSITUS EST TEMPUS NOSTRUM, id eſt, vita noſtra inſtar umbræ tranſit, quia ſemper mutatur, citò deſinit nihil eſt ſolidi, & nihil poſt ſe relinquit. Unde Job cap. 8. Heſterni ſumus & ignoramus, quoniam ſicut umbra dies noſtri. ET NON EST REVERSIO FINIS NOSTRI, hoc eſt, fixus manet finis, neque regreditur, ut Græcum ſignificat: Cujus rationem dant verbis ſequentibus, quia finis ſive mors CONSIGNATA EST, id eſt, quaſi appenſo ſigillo immobiliter & certo licet hominibus ignoto tempore conſtituta eſt: hoc enim quod Job dicit, Conſtituiſti terminos ejus, qui præteriri non poterunt.

6. VENITE ERGO ET FRUAMUR BONIS QUÆ SUNT, præſentibus ſcilicet quæ videmus & palpamus relictâ futurorum incertitudine. Hæc eſt impiorum concluſio, ex vitæ noſtræ brevitate & miſeriis illata. Prudentiùs Paulus ex iiſdem principiis, Tempus, inquit, breve eſt, reliquum eſt ut qui gaudent &c. præterit enim figura hujus mundi. Sed unde mel apis educit, inde venenum aranea. TANQUAM IN IUVENTUTE, id eſt, tamquam qui ſumus juvenes, quorum ætas voluptatibus capiendis idonea eſt, CELERITER, Græcè, ſtudioſè, non ſegniter, ſummâ curâ: quaſi dicerent, Comedamus & bibamus, cras enim moriemur.

7. UNGUENTIS NOS IMPLEAMUS, quia illis utebantur ad delitias maximè in conviviis: Ad quem morem reſpiciens Magdalena, unguentum effudit ſuper caput Jeſu: cujus quidem tantus apud delicatulos eſt abuſus, ut teſte Clemente Alexandrino ipſas propemodum maculas olere cogerent unguenti delitiæ: Sicut enim boves annulis & funibus, ita intemperans ſuffitibus &

Digitized by Google

unguentis & ſuaveolentibus coronarum odoribus trahitur. Sed, ut idem ait, Voluptas cui nulla accedit utilitas, meretriciorum morum opprobrium eſt. NON PRÆTEREAT NOS FLOS TEMPORIS, id eſt, florida juventus, ætatis noſtræ pars præſtantiſſima. Alii, ver intelligunt, quod jucundiſſima maximèque florida eſt anni tempeſtas.

8. CORONEMUS NOS ROSIS, ANTEQUAM MARCESCANT. Excluſæ roſæ marceſcunt, clauſæ non item: quòd illæ, ut Clemens ait lib. 2. Pedag. cap. 8. plurimum odoris fluxum totumque robur exſpirent. Hinc notanter Græcus habet, *Coronemus nos roſarum caliculus* ſivè baccis, id eſt, roſis clauſis, quæ minùs marceſcunt. Convivantes roſis ſe coronabant tum propter delicias, tum quòd caput æſtuans vino refrigerent. Haſce coronas tanquam ad comeſſationem, proterviam, & inſolentiam comparatas, multùm improbant Clemens ibidem & Tertullianus de corona militis. Hinc S. Auguſt. in Pſalm. 52. Levia videbantur jam dudum loqui, Coronemus nos roſis: quid delicatius, quid lenius? ſperares de hac lenitate cruces, gladios? Noli mirari, lenes ſunt & radices ſpinarum, ſi quis eas contrectet, non pungitur, ſed quo pungeris, inde naſcitur.

9. NEMO NOSTRUM EXORS SIT LUXURIÆ NOSTRÆ. Sic ſe invicem cohortantur ad petulantiam. Impiis enim jucundiſſima eſt peccandi ſocietas, quia ut inquit Auguſt. 3. Confeſſ. c. 9. ſæpè ſolus homo non faceret, ſed cùm dicitur, eamus faciamus, pudet non eſſe impudentem.

10. NEC REVEREAMUR CANOS, id eſt, ſenes inſolentiæ increpatores non curemus; nec illorum gravitate terreamur. Multi Patres quos infrà citabimus, hæc de Chriſto intelligunt: quorum nonnulli, per viduam, Eccleſiam; per veteranos, Apoſtolos ac Doctores accipiunt. Generaliter tamen intellecta etiam vera ſunt.

11. SIT FORTITUDO NOSTRA LEX IUSTITIÆ, id eſt, jus in armis feramus, & quidquid poſſumus, id juſtum eſſe ducamus: QUOD ENIM INFIRMUM EST, INUTILE INVENITUR, quia varias malè agendi occaſiones elabi ſinit: Quæ cauſa fuit, ut Chriſtiani olim à Paganis, quaſi inutiles hominum ſocietate indigni haberentur, & lex de diligendis inimicis ridicula.

12. CIR-

12. CIRCUMVENIAMUS ERGO IUSTUM. A generalibus conſuetiſque impiorum conſiliis ad ſingulare quoddam facinùs delabitur Scriptura: quod in Chriſtum Judæorum impietas deſignavit, ut in ipſo meliùs intueamur, quid cæteri juſti experti ſunt, ut loquitur Auguſtinus in Pſalm. 63. Quamvis enim nonnulli recentiores de quibuſvis juſtis hæc velint intelligi, quotquot tamen veteres hæc verba ponderarunt, unanimiter de Chriſto exponunt. Ex quibus Auguſtinus lib. 17. de Civit. cap. 20. Paſſionem Chriſti hìc evidentiſſimè prophetari. Conſentiunt Cyprianus lib. 2. teſtimoniorum adverſus Judæos cap. 14. Tertullianus 3. contra Marcionem cap. 22. Ambroſius de Joſeph cap. 3. Cyrillus Alexandrinus in cap. 59. Iſaiæ, & clariſſimè Lactantius lib. 4. cap. 16. Nonne, inquit, ita deſcripſit nefarium illud conſilium initum contra Deum, ut planè interfuiſſe videatur? CIRCUMVENIAMUS ERGO IUSTUM, id eſt, inſidiemur verbis factiſque captioſis juſto illi, quem vulgus ita vocat, vel quem ipſi inviti ſic vocant, QUONIAM INUTILIS EST NOBIS. Plus intelligunt quàm dicunt: ſignificant enim eſſe ſibi moleſtiſſimum & incommodum: quod Græcum apertè ſignificat: ipſa enim juſti præſentia moleſta eſt peccatoribus, quorum impietatem vel ſola juſti vita ſuâ authoritate redarguit magis quàm ſi clarâ voce loqueretur, teſte Ambroſio in Pſalm. 36. hoc eſt enim quod ſtatim ſignificant, ET CONTRARIUS EST OPERIBUS NOSTRIS, non tam verbis, quàm quia totum vitæ ejus inſtitutum ex diametro moribus noſtris repugnat. Nam de verbis ſequitur: IMPROPERAT NOBIS PECCATA LEGIS: exprobrando ſcilicet divinæ legis tranſgreſſionem, cùm diceret, Nonnè Moyſes dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem? ET DIFFAMAT IN NOS, id eſt, divulgat paſſim contra nos, PECCATA DISCIPLINÆ NOSTRÆ, quæ ſcilicet in diſciplina noſtra committimus, nunc avaritiam arguendo, nunc ſuperſtitioſas traditiones diſciplinæ Phariſaicæ, nunc neglectum cultus interni ac divinæ legis. Variâ hìc recenſent opinione ſua crimina, quibus in odium Chriſti impulſi ſunt Judæi, idque tam accuratè, ut exactiùs rationes odii ex hac prophetia, quàm ex ipſo pænè Euangelio poſſint agnoſci. Enumerantur autem omnino duodecim: quatuor verſu 12. duæ verſu 14. & 15. quatuor item verſu 16. ET FILIUM DEI SE NOMINAT. Hoc fuit caput accuſatio-

Digitized by Google

cuſationis, ut ex Euangelio patet. Unde mutatis verbis illud infrà repetitur verſu 16. & 18.

14. FACTUS EST NOBIS IN TRADUCTIONEM COGITATIONUM, hoc eſt, traducit ſeu redarguit, & in apertum profert cogitationes ſecretiſſimas & conſilia: cùm diceret, Ut quid cogitatis mala in cordibus veſtris? Item cùm propalaret conſilium agricolarum dicentium intra ſe, Ipſe eſt hæres, venite occidamus eum.

15. GRAVIS EST NOBIS ETIAM AD VIDENDUM. Nam ut ait Auguſt. 7. Confeſſ. c. 16. ſe eſſe expertum, diſplicet iniquis juſtitia, & oculis ægris odioſa lux, quæ puris amabilis eſt: pravi enim tacitis juſtorum moribus arguuntur, ut inquit Ambroſius ſerm. 10. in Pſalm. 118. DISSIMILIS EST ALIIS VITA ILLIUS, quia non tantùm paradoxa præcepta tradit de diligendis inimicis, abjicendo faſtu &c. ſed nullis ſe receptis Phariſæorum moribus & inſtitutis accommodat. ET IMMUTATÆ SUNT VIÆ EIUS: ſupple, à noſtris & communibus, id eſt, prorſus ſunt aliæ. Simili propè de cauſa, cùm Nero Traſeæ Senatoris optimi ſpeciem venerabilem ferre non poſſet, de medio ſuſtulit. Qui enim vivit in multitudine, ferè vel ſimilis multis, vel multis exoſus eſt. Hinc Chriſtus, Si de mundo fuiſſetis, mundus quod ſuum erat, diligeret.

16. TANQUAM NUGACES ÆSTIMATI SUMUS, quia eludit noſtra conſilia, & tanquam pueriles & nugatorias obſervantias noſtras irridet: ET PRÆFERT NOVISSIMA IUSTORUM, quia præmia eorum futura præſenti fœlicitati præponit: vel etiam magni facit, ut Græcè eſt, ac beatum prædicat juſtorum diſceſſum ex hac vita, quantumvis hìc triſtia patiantur. Hoc ut crimen impii objiciunt, quos nempè ſuprà audivimus de vita futura, & retributione deſperantes, impudicitiæ & omni nequitiæ ſe tradidiſſe.

17. VIDEAMUS ERGO &c. QUÆ ERUNT NOVISSIMA ILLIUS, quæ ſcilicet ipſi tantopere fœlicia & beata prædicavit. Varia volunt hìc reipſa probare de Chriſto, quæ tamen omnia non eo ſenſu videntur dici quaſi ſeriò dubitantes, veritatem iſtâ viâ explorare voluerint; ſed omnia arbitrabantur eventura contraria: ſicut fratres Joſeph, Venite, inquiunt, occidamus eum, & tunc apparebit, quid illi proſint ſomnia ſua: quaſi dicerent, nihil ei proderunt, quod

eos

eos in figuram Judæorum de Chriſto dixiſſe notat Ambroſius lib. de Joſeph cap. 3.

18. SI ENIM EST VERUS FILIUS DEI, SUSCIPIET ILLUM, in ſuam ſcilicet protectionem, id eſt, ei opitulabitur. Eadem hæc Matth. 27. Judæi in Chriſtum blaſphemantes improperant: ut ſatis pateat hæc etiam per ironiam dici.

19. CONTUMELIA ET TORMENTO INTERROGEMUS EUM, id eſt, examinemus & probemus ejus virtutem duobus fortiſſimis virtutis probandæ mediis, nempe corporis cruciatu, & infamiâ, quia ut Scriptura Eccleſiaſtici 21. Prudens gravabitur contumeliâ: quæ ſi præſertim per calumniam irrogetur, conturbat ſapientem, & perdet robur cordis ejus, Eccleſiaſtici 7. UT SCIAMUS REVERENTIAM EIUS, Græcè [illegible], id eſt, animi moderationem & tranquillitatem, quæ in tormentis & dedecore eniteſcit, cùm aliquis non perdit etiam erga perſecutores reverentiam: Vel intellige reverentiam, quæ ipſi à Deo deferenda eſt, præſervando filium ſuum à malis. ET PROBEMUS PATIENTIAM EIUS, ut ita ſciamus, an ſit idoneus doctor veritatis, quia doctrina viri per patientiam noſcitur. Hinc aptè Tertullianus de Patientia cap. 3. Vos, ô Scribæ, inquit, & Phariſæi, ex patientia vel maximè noſſe deberetis ipſum eſſe Filium: tantam enim patientiam niſi Deus nemo exhiberet.

20. MORTE TURPISSIMA CONDEMNEMUS EUM: qualis fuit mors crucis inter duos latrones. Hinc teſte Plutarcho, Romani quotannis canem affixum cruci circumgeſtabant in ſolemni pompa, ut ſic intelligeretur, qui pro patria non vigilarent, tam ignominioſa morte afficiendos: ideoque diriſſimæ imprecationes erant, In crucem, Ad corvos. Nec minus apud Judæos maledictus erat omnis qui pendebat in ligno. Quibus ſi addas, nudos ſolitos fuiſſe crucifigi, neque Chriſtum hac ignominia caruiſſe, teſte Ambroſ. lib. 10. in Lucam, nihil videtur ad mortis turpitudinem addi potuiſſe. Hinc inferas, non tantùm ex occaſione Barabbæ, ſed etiam ex propoſito crucem Chriſto fuiſſe deſtinatam. ERIT ENIM EI RESPECTUS EX SERMONIBUS ILLIUS, id eſt, Deus habebit reſpectum, Græcè, obſervationem & curam ejus, ut ſæpè dictavit. Ironicè loquuntur.

21. EXCÆCAVIT ENIM EOS MALITIA EORUM. Voluntaria

 ergo

Digitized by Google

ergo fuit cæcitas, quia ex peccatis orta voluntariis; quibus ita erant affecti, & maximè paſſionibus odii & invidiæ ita impediti, ut quamvis multa eorum quæ ſcrutari volebant per tormenta, viderent impleri, tamen oculos ad lumen, quo ſubinde perſtringebantur non liberet erigere. Hinc impii apud Sophoniam cap. 1. Væ nobis, quia peccavimus, ideo contenebrati ſunt oculi noſtri. Item, Ambularunt ut cæci, quia Domino peccaverunt. Sic ergo peccata ſunt cauſa cæcitatis, & viciſſim cæcitas peccatorum. Cum itaque inveteratâ illâ invidiæ & odii malitiâ Judæi in Chriſtum laborarent, quid mirum ſi ſolam Dei virtutem cogitantes, juſto Dei judicio, ut loquitur Auguſtinus lib. 12. contra Fauſtum cap. 44. circa carnis infirmitatem erraverunt ac veluti cæci in Chriſtum impegerunt temporali enim fœlicitati & ſplendori veteris Teſtamenti proprio intenti non videbant eſſe jam tempus, quo revelarentur in Chriſto bona æterna per temporalia mala quæ patiebatur, ut idem docet Epiſt. 120. c. 6. Hac ergo de cauſa erraverunt.

22. Et nescierunt Sacramenta Dei, id eſt, arcana Dei conſilia atque judicia, qui per infirmitatem carnis Chriſti mundum liberare decreverat. Neque mercedem speraverunt Justitiæ, in futura ſcilicet vita, idque vel putantes juſtitiam temporali fœlicitate compenſandam, qua qui careret, juſtus non eſſet: Quod etiam amici Job arbitrati videntur: Vel quia ſi non verbo, ſaltem facto ut ſuprà audivimus dicebant, deſperavimus, poſt cogitationes noſtras ibimus, & unuſquiſque pravitatem cordis ſui mali faciemus, ut dicitur Jeremiæ 18. Nec iudicaverunt, id eſt, non reputaverunt ſecum, nec expenderunt, honorem animarum sanctarum, honorabile ſcilicet illud præmium, ut Græcè eſt, quod animabus ex contumeliarum perpeſſione repoſitum eſt. Nec item expenderunt, in quàm honorabili integritate & ad quantam excellentiam Deus hominem primitùs inſtituerat, ut hujus honoris conſideratione peccatum horrerent.

23. Creavit hominem inexterminabilem. Græcè, *ad incorruptionem*, hoc eſt, ut eſſet incorruptibilis & inexterminabilis, ſi non peccaret. Et ad imaginem similitudinis suæ fecit illum, id eſt, ad imaginem ſeu ut eſſet imago ſimillima ſibi,

Digitized by Google

ſibi, capax mercedis juſtitiæ, non tantùm temporalis, ſed etiam æternæ. Quamvis, imago, poſſit etiam ſumi pro exemplari. Imago hæc non in corpore ſita eſt, quamvis in eo reluceat, ſed in anima, quòd ea ſit intellectualis, incorruptibilis, incorporea, libera, gratiæ Deique capax, animalium ſuique corporis tanquam mundi cujuſdam corporei Domina & rectrix. Hæc peccato perdi non potuit, potuit tamen exacta illa ſimilitudo perdi quæ ex gratia oriebatur. Unde & renovari indiget ſecundùm Apoſtolum.

24. INVIDIA AUTEM DIABOLI &c. quia homini ſpem æternæ fœlicitatis invidebat, qua ipſe exciderat. Perſuaſit ergo peccatum, ut anima & corpore mortuus, ſibi per omnia ſubderetur, nempe ordine tam naturæ quàm vitii: nam antea per juſtitiam erat homo dæmone ſuperior, & ab ejus dominatu exemptus; nam etiam hanc excellentiam homini invidiſſe notat Irenæus lib. 5. MORS INTROIVIT IN ORBEM TERRARUM, non propagatione, ſicut mors per unum hominem intravit, ſed incitatione, & imprimis dæmonis imitatione, ut docet Auguſt. lib. 1. de peccat. merit. c. 9. Sequitur enim,

25. IMITANTUR AUTEM ILLUM, diabolum, QUI SUNT EX PARTE ILLIUS, id eſt, qui melioribus invident pereuntes ipſi, & perdentes fratres invidiâ, ſicut ipſe diabolus livore periit primus, & perdidit, ut loquitur Cyprianus lib. de zelo & livore: Quem morbum diabolicum nonnulli antiqui incurabilem vocant. Unde enim ſibi parabit ſalutem, qui de ſalutis materia facit perniciem, aliorum ſanctæ viventium merita, ſua faciens invidendo peccata, ut loquitur Proſper lib. 3. de vita contemplativa cap. 9.

CAPUT III.

1. IUSTORUM AUTEM ANIMÆ IN MANU DEI SUNT, id eſt, in tutela & patrocinio Dei ſunt quorumlibet Iuſtorum animæ ex corpore egreſſæ, & maximè martyrum, de quibus hîc agitur, & quibus hoc Eccleſia aptavit. ET NON TANGET ILLOS TORMENTUM MORTIS, ſecundæ ſive æternæ, de jam defunctis enim videtur eſſe ſermo. Imò nec ipſa tormenta, quibus impii in morte cruciantur, juſtos attingent, ſcilicet non damnationis metus, non

igne paſſionis conſumptas immolarunt: holocauſtum enim totum in Dei honorem cremabatur. ET IN TEMPORE, opportuno, ſcilicet in die judicii, ERIT RESPECTUS ILLORUM, quia habebitur eorum ratio, corpore & immortalitate ipſis reſtitutâ.

7. FULGEBUNT IUSTI, celebritate famæ ac laudis, virtutibus ac miraculis in hac vita: ET TANQUAM SCINTILLÆ IN ARUNDINETO DISCURRENT, quia ambulant hîc virtute lucentes inter improbos, quos exemplo ſuo incendunt, & correptionibus urunt. Ita ferè Gregor. lib. 33. Moral. c. 3. & Athanaſ. Apologia pro fuga ſua. Sed quia ea quæ cohærent, de Juſtis jam defunctis accipiuntur; Hinc aptiùs, FULGEBUNT IUSTI, corporis & animæ glorioſo fulgore in futura vita, magnæque agilitatis & penetrabilitatis dote diſcurrent: incenſo enim arundineto ſcintillæ magna luce & agilitate huc illuc volitant.

8. JUDICABUNT NATIONES, omnes quidem ſancti approbationis & comparationis judicio; tot enim Judicibus inops adſtabo, inquit Auguſt. in Medit. quot me præceſſerunt in opere bono: Apoſtoli verò & viri Apoſtolici, etiam judiciariæ ſedis conſortio, quo & Angelos judicabunt. DOMINABUNTUR POPULIS, vel quia illis præerunt, quibus ſalutem verbis atque exemplis attulerunt, vel quia etiam facient vindictam in nationibus & increpationes in populis, pugnantes ſimul cum orbe terrarum contra inſenſatos.

9. QUI CONFIDUNT IN ILLO, INTELLIGENT VERITATEM, illorum ſcilicet verborum, quæ de remuneratione Sanctorum promiſſa, à Scripturis prodita ſunt; nam ut fides intelligentiæ meritum eſt, ita & fiducia. Vel *intelligent veritatem*, quia illam reipſa experientur: opponitur enim hoc pœnæ impiorum futuræ, quæ ſequitur inferiùs. ET FIDELES IN DILECTIONE, qui nempè ita conſtanter & fideliter diligunt, ut nihil eos poſſit à charitate Dei ſeparare, ACQUIESCENT ILLI, quia obſcuris myſteriis ſine reluctatione credunt, & voluntati Dei ſine murmure obediunt. Porrò Græcum verbum ſignificat, aſſiduè adhærebunt illi; quod aptiſſimè acceperis de præmio vitæ futuræ, de quo hactenus ſermo fuit: quo etiam modo Latinum verbum, licet impropriè, exponi poſſet. QUONIAM DONUM, intelligentiæ,

Digitized by Google

vel potiùs eximium illud gloriæ præmium, ET PAX, ſive omnis fœlicitas repoſita EST ELECTUS EIUS.

10. IMPII AUTEM SECUNDUM QUÆ COGITAVERUNT, id eſt, ſic quemadmodum perverſæ eorum cogitationes meruerunt, CORREPTIONEM HABEBUNT, id eſt, increpabuntur & punientur, cùm audient illud: Ite maledicti &c. Vel fortaſſis ſignificat, id impio eſſe eventurum, quòd quantumvis athea, horrore tamen ſcelerum ſuorum perturbata ipſius conſcientia, ſubinde præſumebat ac verebatur: tanta enim ineſt animæ rationali de divino judicio ac de ſuâ immortalitate credulitas, ut meritò propter hoc alicubi exclamet Tertull. O teſtimonium animæ naturaliter Chriſtianæ!

11. VACUA EST SPES ILLORUM, quam de futuris vanè præſumunt. Nam ut dicitur c.5. Spes impii tanquam lanugo eſt, quæ à vento tollitur. ET LABORES SINE FRUCTU, quia non poſſunt æternum vitæ fructum ex ſe proferre, nec ſi quis eſt fructus hujus ſæculi amariſſimis laboribus ejuſdem ſæculi dignus eſt.

12. MULIERES EORUM INSENSATÆ SUNT, tum virorum impiorum imitatione; facilè enim mens infirma, mores eorum ſibi aſſciſcit, quorum auctoritati aliquid tribuit: tum etiam quia cùm ſint tales, impiis in pœnam impietatis obtingunt: domus enim & divitiæ dantur à parentibus, à Domino autem propriè uxor prudens Proverbiorum 19. Quæ quàm gravis punitio ſit, ſatis intellexit ille qui dixit: Cor humile, & facies triſtis, & plaga cordis, mulier nequam; Eccleſ. 25. Hanc autem deſtinari in pœnam, ſignificat adjungens, Sors peccatorum cadat ſuper illam. Per inſenſatam autem mulierem, videtur adulteram intelligere, de quibus multa hic ſequuntur. ET NEQUISSIMI FILII EORUM, quia mali corvi malum ſolet eſſe ovum: paterna enim educatio, inſtitutio, exemplum, ſolet infirmam illam ætatem ad omnem impietatem pervertere. Hæc rurſus graviſſima parentum pœna eſt, qua Deus ſæpè ſolet eorum impietatem caſtigare.

13. MALEDICTA CREATURA EORUM, id eſt, progenies & poſteritas, tum quia Patrum ſuorum maledicta ſcelera eorum imitantur, tum quia intuitu peccatorum parentum, Deus ſæpè ſolet poſteros relinquere omni maledictioni obnoxios, ut olim patuit

Digitized by Google

patuit in Chananæis, nunc in Judæis: quo ſenſu, quia patres eorum comederunt uvam acerbam, ſæpè filiorum dentes obſtupeſcunt. QUONIAM FŒLIX EST STERILIS, non naturæ vitio, quæ tunc temporis potiùs maledicta cenſebatur, ſed caſtæ voluntatis arbitrio: ad quod ſignificandum Græca legunt, *ſterilis illa quæ eſt immaculata:* quomodo etiam legit Hieron. in c.56. Iſai. quin etiam infrà, non quilibet ſpado, ſed qui non eſt operatus manu iniquitatem, beatus dicitur. QUÆ NESCIVIT THORUM IN DELICTO, id eſt, quæ virginitatem nullâ carnis concupiſcentiâ, nullo concubitu maculavit: HABEBIT FRUCTUM, ſi non carnales filios, at certè alium longè excellentiorem: IN RESPECTIONE ANIMARUM SANCTARUM, cùm ſcil. Deus ſanctas animas judicii ſui viſitatione, diſcretione, ac remuneratione reſpiciet.

14. ET SPADO, qui ſe ipſum caſtravit propter regnum cœlorum, auferens ſibi concubitûs poteſtatem, non carnis impotentiâ, quod potiùs nefas eſt, ſed mentis vinculo indiſſolubili quod nihil eſt aliud quàm votum: QUI NON EST OPERATUS PER MANUS SUAS INIQUITATEM. Duo in hoc ſpadone requiruntur: Primum quidem, ut non ſit operatus per manus ſuas, ſeu manu, ut habet Græcus, iniquitatem: Per quod ſignificatur vel generaliter immunitas à criminibus; vel ſpeciatim potiùs illa impuritatis labes innuitur, quæ membrorum tactu caſtitatem polluit, ut notat Epiphanius hæreſi 26. à qua tacitè Scriptura inſinuat tamquam à peculiari laqueo eſſe cavendum illis ſpadonibus. Alterum eſt, ut NON COGITAVERIT ADVERSUS DEUM NEQUISSIMA: per quod omnis occultiſſimarum cogitationum obſcœnitas removetur: quæ quia nemine niſi ſolo Deo conſcio ac teſte committitur, ſatis propriè adverſus Deum cogitari dicitur: tenera enim ac delicata eſt pudicitia, nam cùm omnes templum ſimus Dei, ejus templi æditua & antiſtes pudicitia eſt, quæ nihil immundum vel profanum inferri ſinat, ut ait Tertull. lib. de cultu fœminarum cap. 1. DABITUR ENIM ILLI FIDEI DONUM ELECTUM, id eſt, præmium ſingulare & eximium, quod ejus fidei ſeu fidelitati reſpondet. ET SORS IN TEMPLO DEI ACCEPTISSIMA, id eſt, hæreditas ac merces gratiſſima & delectabilis, ut habet Græcus. Hæc ſors non tantùm erit æterna, jucundiſſimaque divinitatis contemplatio, ſed peculiaris quædam caſtitatis prærogativa,

gativa, quam Apocalypſis exponit, quòd ſequentur Agnum quocumque ierit, & cantabunt canticum novum, quod nemo dicere poterit &c. Ad hunc locum alluſiſſe videtur Iſaias cap. 56. ubi promittit ſpadonibus in domo Dei nomen præ filiis ac filiabus, nomen ſempiternum, quod non peribit.

15. BONORUM ENIM LABORUM, quibus ſpadones ad propugnandam ſuæ puritatis arcem depugnant, propter quorum difficultates Chriſtus dixit: Qui poteſt capere capiat, & Auguſtinus ſerm. 250. de tempore, Sola duriora ſunt præmia caſtitatis, ubi quotidiana eſt pugna, & rara victoria. GLORIOSUS EST FRUCTUS, id eſt, copioſa ac præſtans merces, quia fructus centeſimus aſſignatur caſtitati à multis Patribus, & peculiaris corporum aureola in cælis. ET QUÆ NON CONCIDAT RADIX SAPIENTIÆ, id eſt, radix ſapientiæ ſtabilis & firma, bonorum caſtitatis laborum eſt merces. Nam ſicut Sapientia Chriſtiana eſt radix caſtitatis, ita viciſſim ſapientiæ nutrix, auctrix & cuſtos, eſt caſtitas.

16. FILII AUTEM ADULTERORUM, ex adulterio ſcilicet nati, & in parentum flagitiis educati, IN CONSUMMATIONE ERUNT, Græcè, *imperfecti erunt*; ſeu immaturi, quia vel ante tempus ſuum, vel antequam ediderint fructum interibunt.

17. IN NIHILUM COMPUTABUNTUR, apud Deum & homines contempti, quia nihil honore dignum præſtiterint. ET SINE HONORE SENECTUS, propter nequitiam & inſipientiam; quod profectò grave ſupplicium eſt ſenectutis, ut cui ab omnibus apud omnes nationes magnus honor deferri ſoleat.

18. NON HABEBUNT SPEM, vitæ immortalis & gloriæ, NEC IN DIE AGNITIONIS, quo cauſa eorum agnoſcetur à judice, ſeu in die diſcretionis ac dijudicationis, ut habet Græcus, ALLOCUTIONEM, id eſt, ſolatium, phraſi Græca: ſic enim & cap. 8. Sapientia dicitur futura allocutio, id eſt, ſolatium cogitationis & tædii: quo pacto etiam Latiniſſimi Auctores loquuntur: Hinc Horatius, *Deformis ægrimonia, Dulcis alloquiis*.

19. NATIONIS ENIM INIQUÆ, maximè adulterorum & poſteritatis eorum, DIRÆ SUNT CONSUMMATIONES, id eſt, infœlices exitus: Conſummatio enim non rarò accipitur pro conſumptione, ut Eſdræ 1. c. 9. Nunquid iratus es nobis uſque ad conſummationem &c.

CAP.

Digitized by Google

CAPUT IV.

1. O QUAM PULCHRA EST CASTA GENERATIO,non quælibet, qualis eſſe poteſt etiam in ſtatu conjugali: Græcè eſt enim ἀτεκνία, id eſt, ſterilitas, ſive ut legit Cyprianus de ſingularitate clericorum, eſſe ſine liberis. Alii, ut Ambr. Melior eſt virginitas,nempe quàm talis adulterorum ſcelesta fœcunditas. Proſequitur igitur per antitheſin præcedens caput, opponens adulterorum fœcunditati caſtam generationem, id eſt,genus vel congregationem hominum caſtam: CUM CLARITATE, id eſt, cujus ſterilitas ſeu caſtitas ex animi virtute tam illibata & circumſpecta proficiſcitur, ut nullam occaſionem det adverſario maledicti gratia: hoc enim multùm obfuſcat caſtitatis gloriam: Quanti enim inquit Ambr. Officior. c. 20. non dant locum errori, qui dederunt ſuſpicioni. Hinc conſequenter conditiones utriuſque generationis comparat, opponens brevi adulterorum vitæ, nominis immortalitatem; ignominioſæ ſenectuti, imitationem caſtorum ac deſiderium. IMMORTALIS EST ENIM MEMORIA ILLIUS,generationis caſtæ,quia nominis immortalitate compenſat poſteritatis propagationem, quæ ex connubio quæritur: ſic enim in ſemetipſa ſemper vivit, ſicut conjugati in poſteris: & hoc eſt quod illis Iſaias promittit, Nomen melius à filiis & filiabus, nomen ſempiternum. APUD DEUM NOTA EST, ET APUD HOMINES,quia à Deo & hominibus cum laude probatur: quæ cauſa eſt immortalis memoriæ, noſſe enim Dei, probare eſt; non noſſe, improbare: ſic enim novit viam juſtorum, impiis verò dicit, non novi vos.

2. CUM PRÆSENS eſt, caſta ſcil. generatio, IMITANTUR ILLAM: Infirmis enim ac trepidantibus ſe accingere ad caſtitatis imitationem, oſtendit ſeſe caſta dignitas continentiæ ſerena, & non diſſolutè hilaris, honeſtè blandiens, ne dubitent ſeſe imitari &c. ut latiùs hoc graphicè depingit Auguſt. 8. Confeſſ. c. 10. ET DESIDERANT EAM, tamquam florem Eccleſiaſtici germinis, decus & ornamentum gratiæ ſpiritualis, ut inquit Cyprian. l. de habitu Virg. CUM SE EDUXERIT. Græcè, cùm receſſerit caſta generatio, vel morte, vel locorum migratione: Nam ſæpè

Digitized by Google

contingit illud Horatii, *Virtutem incolumem odimus, ſublatam ex oculis quærimus invidi.* TRIUMPHAT INCOINQUINATORUM CERTAMINUM PRÆMIUM VINCENS, id eſt, vincendo obtinens triumphalem coronam & laureolem, quæ velut præmium dabitur acerrimis & indefeſſis caſtitatis certaminibus, quibus ad carnis coinquinationem impellitur ſed non perpellitur, ſuadetur ſed non perſuadetur: major eſt enim ille qui in nobis eſt, quàm qui in mundo. Porrò Græcè eſt inverſo modo, ſenſu ſimili, Certamen præmiorum incoinquinatorum vincens, id eſt, certamen cui incoinquinata præmia promiſſa ſunt, quo modo etiam legit Cypr. de ſingularitate Clericor.

3. ET SPURIA VITULAMINA, id eſt, adulterinæ plantationes ſeu ſtolones, hoc eſt, proles ex adultero propagatæ, NON DABUNT RADICES, altas nempe, quia vel ipſi vel eorum poſteritas non erit diuturna. Nomen autem (vitulamina) interpres formavit à vitulo, ad imitationem Græcorum, qui μοσχεύματα, id eſt, plantationes, formavit à radice μόσχος, id eſt, vitulus, ut annotat S. Auguſtinus lib. 2. de doct. Chriſtiana cap. 12. ubi hoc emendandum putat. Quamquam licuerit fortaſſis Interpreti novum vocabulum effingere, juxta formationem linguæ Græcæ, in qua hujuſmodi fictio familiaris eſt.

4. ET SI IN RAMIS IN TEMPORE GERMINAVERINT, id eſt, ſi ſpurii ad tempus aliquod poſteritatem velut ramos propagaverint, vel etiam virorem aliquem proſperitatis adepti fuerint, INFIRMITER POSITA &c. ERADICABUNTUR, eò quòd careant fundamento Juſtitiæ, adulterinâ origine attrahente poſt ſe malam, ut penè fieri ſolet, educationem.

5. ET FRUCTUS ILLORUM ACERBI AD MANDUCANDUM. Significat ſimilem ferè eſſe parentibus prolem, in quam illorum improbitas & ſalacitas propagetur ſimul cum corpore. Ex tali enim arbore, quos niſi fructus acerbos exſpectes, Dei vindictâ eos perſequente.

6. EX INIQUIS ENIM SOMNIS QUI NASCUNTUR, id eſt, iniquo concubitu; quo ſenſu & *dormire* vulgò, & Gen. 39. accipitur. TESTES SUNT NEQUITIÆ ADVERSUS PARENTES, tum quia perpetuum impudicitiæ parentum dant teſtimonium, tum quia parentum pravitatem & libidinem imitatione hæreditando, nequitiam

tiam eorum quos imitantur produnt: IN INTERROGATIONE SUA, cùm ſcilicet interrogati ſuam originem & parentes coguntur propalare.

7. JUSTUS AUTEM SI MORTE PRÆOCCUPATUS FUERIT, præmaturè ante vulgi opinionem, vel annorum ſenectutem abreptus, IN REFRIGERIO ERIT, quia in requie: Amodò enim jam dicit ſpiritus ut requieſcant à laboribus ſuis; quod etiam juſtis ante Chriſti glorificationem competebat. Proinde ut Bernardus Epiſt. 105. Bona mors juſti propter requiem, melior propter novitatem, optima propter ſecuritatem.

8. CANI AUTEM SUNT SENSUS HOMINIS. *Senſus*, eſt ſingulare, & *cani* ſubſtantivum pro canitie, ut in Græco inſinuatur, hoc ſenſu, Senſus ſive prudentia eſt homini loco canitiei. Unde Hieron. & Ambr. legunt, Canities eſt prudentia ſeu intellectus hominibus: illis nempe, quibus, ut idem ait, Maturitas conſilii gravitaſque ſuppetit. Verè enim ſenectus illa eſt venerabilis, quæ, ut Ambr. lib. 3. Epiſt. 21. non canis albeſcit, ſed meritis: Non enim annorum eſt canities illa laudanda, ſed morum; quæ eò eſt fortior, quo diuturnior. Hinc Scriptura Eccleſ. 25. Quam ſpecioſum canitiei judicium; & presbyteris cognoſcere conſilium: Senex enim fatuus & inſenſatus, puer eſt, etſi ſit centum annorum.

9. ET ÆTAS SENECTUTIS VITA IMMACULATA, quia illa, ut Bernard. Epiſt. 42. moribus antiquat dies præveniens tempora meritis, & quod ætati deeſt compenſans virtutibus: Cùm enim familiaria juventuti flagitia paulatim ſoleat ſenectus eluere, profectò qui juventutem duxit immaculatam, jam ſtatum & officium ſenectutis præripuit. Sed quia mirari quis poſſet, cur ergo juſtus morte immatura præoccupetur, rationes aliquas ſuggerit.

10. PLACENS DEO FACTUS: ita Græca diſtinguunt: DILECTUS EST, nempe à Deo, atque hac de cauſa, VIVENS INTER PECCATORES, & proinde in magnis peccandi periculis, TRANSLATUS EST; in aliam vitam à periculis ſecuriorem. Nonnulli putant de Henoch ſermonem eſſe: verba enim ſunt eadem hìc, & Gen. 5. & ad Hebr. 11. Sed tamen textus ſatis innuit, de quovis juſto agi: Et ſic locum tractat Cyprian. lib. de Mortalitate,

&

& Auguſt. de prædeſt. Sanctor. c. 14. & de corr. & grat. c. 18. ſic tamen ut fiat alluſio ad Henoch.

11. RAPTUS EST NE MALITIA MUTARET INTELLECTUM: quod in tam variis peccandi occaſionibus, tentationibus, exemplis, quotidianum eſt: AUT NE FICTIO DECIPERET ANIMAM, id eſt, ne dolus hypocritarum, vel potiùs, ne larvata bonorum temporalium ſpecies atque illecebra innocentem animam deciperet, ſicut Deus hoc eventurum cernebat. Magnum ergo juſto mortis acceleratio beneficium eſt. Cauſas breviter tangit Cyprian. lib. de mortalitate: Quia, inquit, lucrum maximum eſt jam ſæculi laqueis non teneri, jam nullis peccatis & vitiis carnis obnoxium fieri, exemptum preſſuris angentibus &c. Ex quo eodem loco Auguſtinus invictè concludit contra Pelag. Neminem judicari à Deo ſecundùm merita vel demerita, quæ ſi viveret, eſſet habiturus: Itemque perſeverantiam eſſe inæſtimabile Dei donum, quod, quibus voluerit, ipſe largiatur; quoſdam enim juſtos morte prævenit, ne labantur, alios donec labantur vita productiore conſervat, juſto quidem, ſed inſcrutabili judicio.

12. FASCINATIO ENIM NUGACITATIS, id eſt, decantatio ſeu judicii obtenebratio per quam nugæ & res frivolæ hujus mundi mentis oculis velut faſcino perſtrictis, majori amore & admiratione dignæ apparent, quàm rei veritas ferat, OBSCURAT BONA, ſpiritualia & æterna, ita ut videantur temporalibus poſtponenda, vel non intelligantur atque amentur ut debent. Hoc præſtant imprimis animæ paſſiones, quæ à rebus temporalibus concitatæ ita faſcinant ac dementant animam, ut homo ſemetipſum ſibi comparans, totus ſibi alius eſſe videatur. ET INCONSTANTIA CONCUPISCENTIÆ, Græcè, vertigo & circumrotatio concupiſcentiæ, quâ nunc hoc, nunc illud effrænis & ſine ſatietate deſiderat, nunc veluti dormiens quieſcit, atque hominem ſecurum reddit, nunc illecebris irritata exardeſcit, TRANSVERTIT SENSUM SINE MALITIA, id eſt, animum ſincerum & malitiæ expertem evertit ex juſtitiæ ſtatu. Hinc Daniël ſenibus impudicis: Species, inquit, decepit te, & concupiſcentia ſubvertit cor tuum: illâ enim quieſcente multi conſervarent ſtatum juſtitiæ.

13. CON-

Digitized by Google

13. CONSUMMATUS IN BREVI, id eſt, brevi tempore virtutis perfectionem aſſecutus, EXPLEVIT TEMPORA MULTA, id eſt, cenſetur ſatis diu vixiſſe, multoſque annos pertuliſſe, qui aliis ignavis fuiſſent neceſſarii. Hoc enim eſt redimere tempus, quoniam dies mali ſunt: quod qui faciunt, nihil mirum ſi noviſſimâ horâ venientes ad vineam, pares fiant primis. Veriſſimum eſt enim illud Proverbium: Vixit, dum vixit benè.

14. POPULI AUTEM VIDENTES &c. ſupple, fuerunt, id eſt, viderunt & non intellexerunt, cur immaturâ morte defunctus ſit juſtus, ſed vel eum peccatis hoc meritum, vel pietatis ejus ſtudium inutile eſſe cenſuerunt: NEC PONENTES IN PRÆCORDIIS TALIA, quæ de juſti morte jam dicta ſunt, & quæ jamjam dicentur.

15. QUONIAM GRATIA DEI, id eſt, non intellexerunt quòd raptus ille juſti ex hac vita proficiſcatur ex gratia Dei, ſive benevolentia ejus & miſericordia erga juſtum. ET RESPECTUS IN ELECTOS ILLIUS, id eſt, quòd magna juſti obſervatio & cura à Deo habeatur, etſi videatur hìc negligi.

16. CONDEMNAT AUTEM IUSTUS MORTUUS &c. nimirum, quia tam brevi tempore illam virtutis conſummationem adeptus eſt, impiis in ſua iniquitate uſque ad ſenium inhærentibus. ET IUVENTUS CELERIUS CONSUMMATA, perfecta ſcilicet virtutibus, vel fortè celeriùs conſumpta per immaturam mortem, CONDEMNAT LONGAM VITAM INIUSTI, ſcilicet ſui comparatione: Cujuſmodi condemnatione Regina Auſtri & Ninivitæ ſurgent in judicio cum generatione iſta, & condemnabunt eam.

17. VIDEBUNT ENIM FINEM SAPIENTIS. Redditur hìc ratio verſus 14. cur juſtus præmaturè raptus ſit: frequens eſt enim Scripturis, ut reſpiciat ad ea, quæ remotè præceſſerunt. ET NON INTELLIGENT QUID COGITAVERIT DE ILLO DEUS, nempe juſtum eſſe tollendum, eò quòd verſaretur inter delinquendi pericula, quòd impii eſſent ejus converſatione indigni, quòd ad præmii perceptionem maturuiſſet: ex quarum rerum cogitatione timorem, ſuæ ſalutis ſolicitudinem, ſuæ indignitatis compunctionem injuſti concipere potuiſſent. ET QUARE MUNIERIT ILLUM DOMINUS, ſtabiliendo contra lapſum, donans illum per mortem vitæ ſecuritate.

Digitized by Google

18. ET CONTEMNENT EUM, tanquam abjectum propter vitæ humilitatem & converſationis ſolicitudinem; quas ſuperbia impiorum deteſtatur: ILLOS AUTEM DOMINUS IRRIDEBIT, Iſaiâ dicente, Cùm fatigatus fueris contemnere, contemneris. Metaphora eſt ab hominibus ducta, qui hominum ſtoliditates irrident.

19. ERUNT DECIDENTES SINE HONORE, quia vel infami etiam hujus mundi morte peribunt, qualis impiis non rarò contingit; vel per mortem cadunt in ſempiternum opprobrium; quod idem more Scripturæ ſtatim clarioribus verbis exponit. QUONIAM DISRUMPET ILLOS INFLATOS SINE VOCE. Græcè, diſrumpet pronos & mutos: quaſi dicat, ita confringet eos, ut voce non audeant hiſcere, nec præ pudore & timore vultum erigere: ſecundùm illud Matth. At ille obmutuit, nihil ſcil. habens quod reſponſaret. Sed Latinus interpres videtur verbum Græcum quod pronum ſignificat à πρήθω deduxiſſe, ut ſignficet inflammatum vel inflatum: irâ enim inflammati, conſequenter ſuperbi & inflati eſſe ſolent: ſic enim dicitur Geneſ. 31. Jacob tumens, id eſt, iratus cum jurgio dixiſſe. COMMOVEBIT ILLOS A FUNDAMENTIS, quia radicitus illos ſubvertet ac delebit.

20. VENIENT IN COGITATIONE PECCATORUM, id eſt, in recordationem, vel ut Græcè eſt, ſupputationem, quaſi eorum numerum ineuntes: TIMIDI, de inſtanti judicio & ſupplicio: juſto enim Dei judicio timor peccantium, pœna eſt peccatorum. ET TRADUCENT ILLOS, id eſt, redarguent eorum peccata; EX ADVERSO, quia contra illos ſtabunt, & accuſatorum loco adverſabuntur: Deus enim juxta Pſalm. 49. arguet eos, & ſtatuet totam illorum vitam contra faciem eorum: & ita fiet quod hîc dicitur, & clariùs apud Jerem. c. 2. Arguet te malitia tua, & averſio tua increpabit te, ita nempe ut alieno accuſatore non ſit opus.

CAPUT V.

1. TUNC, in die judicii, STABUNT IUSTI. De Chriſto ſolo nonnulli intelligunt, cujus perſecutio ac paſſio ſuprà enarrata fuit. Favent Græca quæ legunt, ſtabit Juſtus: ſed veriſimiliùs ſub ſingulari pluralis accipiendus eſt.

In

IN MAGNA CONSTANTIA, ſeu fiducia, quia in bona conſcientia, inquit Auguſt. epiſt. 50. Cui adde, quia Judicis adeſt patrocinium, cauſæ juſtitia, parata probatio: ADVERSUS EOS QUI ABSTULERUNT LABORES EORUM: Qui rapinis & oppreſſionibus facultates laboribus juſtorum partas diripuerunt, ut Reges & Judices ſolent, quibus ut initio monui, liber hic potiſſimùm ſcriptus eſt. Alii exponunt labores juſtorum pro vita æterna ſuſceptos ab impiis fuiſſe ſpretos, irritos atque inanes habitos. Sed Auguſt. loco citato exponit, ut ante dixi.

2. ET MIRABUNTUR IN SUBITATIONE INSPERATÆ SALUTIS, id eſt, propter inopinatam eorum ſalutem obſtupeſcent, nempè quia tanta & tam ſubita illis ſalus advenerit, poſt unum mortis momentum totâ hujuſce mortalitatis miſeriâ in illam gloriam commutatâ.

3. PŒNITENTIAM AGENTES, ſed ut Cypr. ad Demetrianum, erit tunc ſine fructu pœnitentiæ dolor, pœnæ inanis ploratio, inefficax deprecatio: in æternum enim pœnam ſerò credent, qui in vitam æternam credere noluerunt. HI SUNT QUOS HABUIMUS IN SIMILITUDINEM IMPROPERII, id eſt, quibus alios propter nimiam abjectionem comparabamus improperando, vel execrando, v. g. fias ſicut ille: Quo modo dicit Pſalmus 43. Poſuiſti nos ſimilitudinem in gentibus, id eſt, tanquam exemplum abjectionis & contemptus: & Pſalmo 68. Factus ſum illis in parabolam.

4. VITAM ILLORUM ÆSTIMABAMUS INSANIAM: nihil enim magis inſanum in oculis impiorum hominum carnalium, quàm vita juſtorum viſibila contemnentium & ſperantium ea quæ non vident, ſecundùm Auguſt. loco citato. Hinc ebrii Apoſtoli, inſanus Paulus, furioſuſque Chriſtus exiſtimatus, qui de ſe & ſuis dixit Iſaiæ 8. Ecce ego & pueri mei quos dedit mihi Dominus in ſignum & in portentum Iſraël &c.

5. ET INTER SANCTOS SORS ILLORUM EST. Sors beatitudo vocatur, quia ſorte quodammodo videtur contingere, ut unus aſſumatur, alter relinquatur: Vel quia eorum electio illis non cogitantibus nullo præeunte merito quaſi miſſa ſorte à Deo facta eſt.

6. JUSTITIÆ LUMEN NON LUXIT NOBIS, SED PROPRIA

Digitized by Google

CULPA: multi enim rebelles lumini oculos ſuos compreſſerunt, ne fortè viderent oculis & ſanarentur, dicentes Deo, Recede à nobis: &, Scientiam viarum tuarum nolumus Job. 21.

7. LASSATI SVMVS IN VIA INIQVITATIS, quia veriſſimum eſt illud Auguſtini in Confeſſionibus, Juſſiſti Domine & ſic eſt, ut pœna ſibi ſit inordinatus animus. Quamquam hæc laſſitudo videatur peccatorum & voluptatum expletionem ad nauſeam uſque denotare. AMBVLAVIMVS VIAS DIFFICILES; id eſt, vias invias, ut ſunt in ſolitudine ac deſerto. Hinc Græca & Auguſt. 1. contra Gaudentium cap. 38. legunt *ſolitudines invias*, quia nempe viæ peccatorum tenebræ & lubricum & Angelus Domini perſequens eos, & in fine eorum inferi & pœnæ, Eccleſiaſtici cap. 21. Hinc apud Ozeam cap. 2. Peccatoribus dicit Deus, Ecce ego ſepiam viam tuam ſpinis, id eſt, pungentibus difficultatibus, laboribus, timoribus, anxietatibus, propoſiti fruſtrationibus, ſuppliciis: quia ut Bernard. in ipſis ſceleribus accuſat conſcientia, teſtis memoria, ratio judex, voluptas carcer, timor tortor, oblectamentum tormentum.

8. QVID NOBIS PROFVIT SVPERBIA &c. Pulchris comparationibus latè deplorant inanitatem & brevitatem ſæculi jam peracti.

9. TRANSIERVNT TAMQVAM VMBRA, quæ ad nubeculæ intervenientis obſtaculum momento diſparet, nihil poſt ſe relinquens, ad nihil ſerviens, niſi ut lucem & cognitionem eripiat, nihil ſolidi continens, quod apprehendi queat TANQVAM NVNCIVS PERCVRRENS, qui nunquam conſiſtit, ſed præterit alios quos poſt ſe relinquit. Quâ locutione ſignificant bonorum hujus mundi fugacitatem, quæ ſi non relinquuntur, relinquunt.

10. ET TANQVAM NAVIS QVÆ PERTRANSIT, Creſcit paulatim oratio: navis enim ſine laſſitudine vel quiete, quæ nunciis competunt, rectoribus etiam dormientibus ad portum appellit. Eandem ſimilitudinem curſoris navis & avis adfert Job, ſed multum auget, quòd dies ſuos ait præteriiſſe, ſicut naves poma portantes, quæ ſcilicet feſtinatione nautarum, ne poma marceſcant, celeriùs tranſeunt.

16. JVSTI AVTEM IN PERPETVVM VIVENT. Hîc juſtorum perpetuitas & ſoliditas evaneſcenti impiorum brevitati incipit opponi.

poni. ET COGITATIO ILLORUM APUD ALTISSIMUM, id eſt, cura, ſollicitudo & providentia eorum, habetur apud Deum. Quamquam alii velint ſignificari juſtos de Deo diviniſque rebus aſſiduè cogitare: Sed prius videtur verius: hic enim merces, non meritum juſtorum exprimitur.

17 IDEO ACCIPIENT REGNUM DECORIS, ET DIADEMA SPECIEI, id eſt, regnum eximiè decorum, & coronam regni ſpecioſam: hæc eſt enim illa immarceſcibilis & incorrupta gloriæ corona quæ ſanctis promittitur.

18. ACCIPIET ARMATURAM ZELUS ILLIUS. Inducitur hîc Deus omnis generis πανοπλία armatus ad defendendum, ſive ut Græcus habet, inſtar ſatellitis propugnandum Sanctos: Et quidem primò defenſiva deſcribit arma, quibus utetur tempore judicii, & quod illud immediatè præcedet. Tunc ergo ZELUS ILLIUS, id eſt, iracundia, vel etiam propriè zelus ex amore conceptus, quo non patitur fidelium ſuorum injurias, ARMABIT CREATURAM, Angelos, homines, cælum, terram, ignem & aquam, ut paulò pòſt ſequitur, ad ultionem inimicorum.

19. INDUET PRO THORACE IUSTITIAM, quia inſtar thoracis ſeu loricæ ſe cinget juſtitia, quæ ſicut thorax in bello, ita in judicio potiſſimas partes aget: Juſtitia enim & judicium præparatio ſedis tuæ, de quo Iſaias cap. 59. ACCIPIET PRO GALEA IUDICIUM CERTUM, id eſt, falli neſcium: Græcè, judicium ſine hypocriſi, ſive ſincerum, quod neſciat ſimulare vel diſſimulare: Nam galea tegit oculos; de cujus tamen judicii rigore nimio, nè quis queratur, atque ita illud irritum reddat.

20. SUMET SCUTUM INEXPUGNABILE ÆQUITATEM, quæ ſignificat moderationem judicii conſentaneam rationi. Hanc etiam Pſaltes ſæpius in extremo judicio juſtitiæ adjungit comitem: Juſtus Dominus & juſtitias dilexit, æquitatem vidit vultus ejus, Pſalmo 10. Et alibi, judicabit orbem terrarum in juſtitia, & populos in æquitate.

21. ACUET DURAM IRAM IN LANCEAM. Hactenus arma defenſiva, nunc deſcribit offenſiva. Tunc ergo pro *lancea*, ſive ut Græcè eſt, pro gladio & romphæa, utetur *dura ira*, id eſt, inflexibili & immiſericordi: Hîc enim cùm Deus iraſcitur, miſericor-

diæ recordatur; ibi erit judicium ſine miſericordia in eos qui non fecerunt miſericordiam. Hæc ergo ira, impiorum corda ut lancea penetrabit, ut ſatis ex eo patet, quòd multi dicent montibus, Cadite ſuper nos, & abſcondite nos à facie ſedentis ſuper thronum & ab ira Agni, Apoc. 6. PVGNABIT CVM ILLO ORBIS TERRARVM, tum ut quodammodo ſeſe ab impiorum abuſibus in libertatem aſſerat, tum ut inſtar familiæ, & ſuas & Patris-familias injurias ulciſcatur.

22. ET TANQVAM A BENE CVRVATO ARCV NVBIVM EXTERMINABVNTVR, id eſt, erumpent fulgura è nubibus, ſicut jacula ab arcu benè tenſo: Literaliter enim ſub tempus judicii fulgura Deus multiplicabit, ut conturbet peccatores, & inflammet in circuitu inimicos ſuos.

23. ET A PETROSA IRA, id eſt, ut habet Græcus, ab ira petras & ſaxa jaculante, PLENÆ MITTENTVR GRANDINES, id eſt, ingentes, & ſicut talentum, ut habet Apoc. c. 16. Quemadmodum enim grandinibus pugnavit Deus in Ægypto & contra Chananæos, ita & ante judicium pugnabit contra peccatores. Hinc apud Job cap. 38. Nunquid theſauros grandinis aſpexiſti, quæ præparavi in tempus hoſtis in die pugnæ & belli? ET CANDESCET IN ILLOS AQVA MARIS, id eſt, magno furore inſurget, ita ut in terris futura ſit preſſura gentium præ confuſione ſonitus maris & fluctuum ejus, ut Luc. 21. ET FLVMINA CONCVRRENT DVRITER, id eſt, enundabunt alveis ſuis egreſſa, magnoque cum impetu & ſono fluentia.

24. CONTRA ILLOS STABIT SPIRITVS VIRTVTIS, id eſt, ventus ſeu flatus vehementiſſimus in illos proſiliet. ET TANQVAM TVRBO VENTI DIVIDET EOS, nempè à bonis, vel etiam inſtar procelloſæ tempeſtatis, diſſipabit, & ventilabit illos projiciendo à facie terræ. Turbo enim Dominicæ Incarnationis egredietur, & tempeſtas erumpens ſuper caput impiorum veniet, ut ait Jerem. cap. 23.

CAP.

Digitized by Google

CAPUT VI.

1. MELIOR EST SAPIENTIA QVAM VIRES, qui prudenti conſilio vires ipſas enervat & ſubvertit.

2. AVDITE ERGO REGES &c. Regum enim non infima ſapientiæ pars eſt, audire virorum prudentium conſilia, quorum integritatem ſæpè in aulis vel adulterat adulatio, vel non admittit arrogantia. Hinc Jacobi 3. una eſt ſapientiæ cæleſtis conditio, ut ſit ſuadibilis, quæ nempe bonis monitis aliorum obtemperet: & cor docile, Hebr. cor audiens, ſibi dari petit Salomon.

4. QVONIAM DATA EST VIRTVS AB ALTISSIMO. Græcè δυναστεία, id eſt, poteſtas ac dominatus, qui vel immediatè Regibus à Deo tanquam primo principio conceſſus eſt, ut Davidi; vel ſaltem mediante hominum voluntate, quibus hoc Deus inſeruit, ut ad coercendas iniquitates, & ad innocentium tutelam, poteſtatem quandam ſibi præficerent, ſive regiam ſive aliam: quæ proinde poteſtas à Deo eſt, utpote per quam ita ipſemet mundum regit, ſicut generationum corruptionumque viciſſitudines interventu ſolis & ſiderum.

5. NEQVE SECVNDVM VOLVNTATEM DEI AMBVLASTIS, quæ poſtulat, ut non juſta modò, ſed etiam juſtè feratur ſententia, nempe ex amore juſtitiæ: juſtè enim quòd juſtum eſt perſequeris, non metu, non amore, non odio, non prece, non pretio.

6. JVDICIVM DVRISSIMVM HIS QVI PRÆSVNT, FIET: qui enim aliorum volunt magiſtri vel judices fieri, ſciant quoniam majus judicium ſumunt, ut inquit Jacobus, ut quibus non tantùm quomodo in officium intraverint, vixerint, rexerint; ſed etiam pro miniſtris ipſorumque ſubditorum animabus ratio ſit reddenda. Hinc quia ejuſmodi aliis præcellentes Deo ſoli peccant, nec facilè argui vel coërceri ab aliis poſſunt, dicit illis Dominus Iſaiæ 49. Et qui judicaverunt te, ego judicabo.

8. NON ENIM SUBTRAHET PERSONAM CUJUSQUAM, id eſt, non eximet quemquam aut excipiet à ſuo judicio, quaſi potentium ſupercilio inflexus aut territus, ſicut Job dicit cap. 34. Non accipit

perſonas

perſonas Principum nec cognovit Tyrannum : opus enim manuum ejus ſunt univerſi. ET ÆQUALITER EST ILLI CURA DE OMNIBUS, Græcè, *ſimiliter*, non quaſi omnibus rebus æquè præſtantes ſuæ providentiæ effectus impertiat ; ſed quia nulla res quantumvis vilis, ejus curæ ſubtrahitur : quæ etiam naturis quarumque rerum ita conveniens, æqualis ac proportionata eſt, ut unamquamque ad ſuum terminum ducat, idque maximè in præmiis pœniſque retribuendis, de quibus hîc agitur : Quod breviter & nervosè Cyprian. lib. 3. epiſt. 8. exprimit, Deus, inquit, ſe omnibus æqualitate libratâ præbet parem.

11. QUI ENIM CUSTODIERINT JUSTA JUSTE, eo modo quo ſuprà dictum eſt ad verſum 5. JUSTIFICABUNTUR, id eſt, ſanctiores & juſtiores fient : Vel potius ſancti & juſti declarabuntur : ſic enim ſæpè verbum juſtificandi in Scripturis uſurpatur ut Iſaiæ 5. Qui juſtificatis impium pro muneribus. INVENIENT QUOD RESPONDEANT, ut ſe defendant in Dei judicio, quia converſatio eorum libro Dei ex quo judicandi ſunt homines, erat conſentanea.

12. CONCUPISCITE ERGO SERMONES MEOS : neceſſe eſt enim ut præcedat in anima Sapientiæ deſiderium, deinde amor, hinc ſtudium, ac tum demum cùm eam quæſieritis quaſi pecuniam & ſicut theſauros effoderitis illam, HABEBITIS DISCIPLINAM, Græcè, erudiemini, Deique Sapientiam aſſequemini : Nemo enim ut habet Proverbium, erit σοφὸς, id eſt, ſapiens, qui non fuerit antè φιλόσοφος, id eſt, amator ſapientiæ. Porrò *diſciplina* apud Scriptores Eccleſiaſticos, eſt vera vitæ ex virtute peragendæ ratio & regula, quatenus illa à Deo Doctore diſcitur : quod quia vix fieri poteſt, niſi vel ruditas, vel negligentia vel levitas animi verberibus compellatur ; hinc ipſa Dei flagella & caſtigatio vocatur diſciplina. In hanc ergo Sapientiam ut ſtudia noſtra exardeſcant, præmiſſo elogio modum aſſequendi præſcribit.

13. FACILE VIDETVR AB HIS QVI DILIGVNT EAM : dilectio enim ſeu charitas, cùm ſit luminoſiſſima, ut à S. Auguſt. vocatur, & ardentiſſima, lumine ſuo facit videre Sapientiam, ardore excitat diligentiam, atque ita diligentes & pios quæſitores Sapientiæ facit : Quorum utrumque neceſſarium eſt, cùm enim ſcientiam veritatis ſeu Sapientiam, neque omnes à quibus

quæritur

quæritur, docere poſſint, neque omnes qui quærunt, diſcere digni ſint; diligentiâ fit, ut ſcientes inveniamus, pietate ut ſcire mereamur, ut tradit Auguſt. lib. de moribus Eccleſiæ cap. 2. Facilè INVENITUR AB HIS QUI QUÆRUNT ILLAM, nempe ſicut oportet, in ſimplicitate cordis ſapientiam invocando, Sapientes conſulendo, pro ſapientia perſeveranter pulſando. Ratio eſt, quia

14. PRÆOCCUPAT QUI SE CONCUPISCUNT, deſiderium ſui ultrò inſerendo, UT ILLIS SE PRIOR OSTENDAT, quia niſi ipſa ſeipſam Sapientia per donum creatæ ſapientiæ infundat, fruſtrà eſt ejus omnis aſſequendi labor. Hinc Ambr. de initiandis cap. 1. Inopinantibus meliùs ſe ipſa lux myſteriorum infundit, quàm ſi eam ſermo aliquis præcurriſſet.

15. QUI DE LUCE VIGILAVERIT AD ILLAM, ſomno ſcilicet matutino abrupto, tradens cor ſuum ad vigilandum diluculò ad Dominum qui fecit illum. Significatur ergo Sapientiæ quærendæ ſtudio, omnia eſſe poſtponenda: quod qui fecerit, NON LABORABIT, fruſtrà videlicet: Græcè eſt enim, Non fatiſcet laborando, quaſi laboris ſui mercede fruſtratus. Dominus enim dat laſſo virtutem, & his qui non ſunt, robur & fortitudinem multiplicat Iſaiæ 40. Et quod potiſſimum eſt, ASSIDENTEM ENIM ILLAM FORIBUS SUIS INVENIET, ſi qua via poſſit irripere: quemadmodum amator amatæ fores importunè exſpectat: Stat enim Dominus ad oſtium & pulſat, ut ſi quis aperuerit ei januam, intret ad illum &c. Apoc. 3. Et quamvis ſemper poſſit intrare, non vult tamen importunus irruere, ut inquit Ambr. ſerm. 12. in Pſal. 118. Quòd ſi per moram fuerit excluſus, recedit: ſed citò redit, & iterum pulſat. Ubi obſerva, Sapientiam quidem animæ fores obſidere, ſæpè etiam tanto impetu pulſare, ut quodammodo vi fores obſurdeſcentium atque obduratorum effringat, & ita inveniatur à non quærentibus ſe: ſed hoc non eſt perpetuum: ſæpè enim requirit reciprocam diligentiam, quæ tamen ab ipſa Sapientia ac Deo inſpiranda eſt, ut ejus jam viſitatione admoniti ac tacti, diligamus eam, quæramus, vigilemus, & obſervemus ad poſtes oſtii ejus: alioquin declinat ac tranſit, imò ſæpius contempta, cùm invocatur, non exaudit; cùm manè conſurgunt, non inveniunt eam.

Digitized by Google

16. COGITARE ERGO DE ILLA, SENSUS EST CONSUMMATUS. Græcè, prudentiæ perfectio, quia qui hoc facit, totum facit, quod ut faciat ita natus eſt, ut eſt apud Auguſt. 1. contra Academicos c. 3. Cùm enim prudentiæ ſit, actiones vitæ in debitum ſcopum dirigere; ſapientia verò quis ille finis ſit, & quo pacto vita ſit inſtituenda, intus cum ſapore doceat; apex prudentiæ in hujuſmodi ſapientiæ inveſtigatione, & inventæ contemplatione conſiſtit.

17. QVONIAM DIGNOS SE IPSA CIRCVIT QVÆRENS, idque diligentius, quàm quærunt homines, ut eâ ſe dignos reddant. Digni autem ſunt, quos ipſa ſui deſiderio & ſtudio ita præoccupavit ut pulſanti libenter aperiant, & intendenti ſe inſinuare toti animæ non obluctentur. ET IN VIIS OSTENDIT SE ILLIS HILARITER. Gregor. 26. Moral. c. 8. per *vias*, intelligit opera creatia ſapientiæ, per quam tanquam per vias quaſdam in Sapientiæ ac divinitatis cognitionem aſſurgimus. Sed hoc myſticum videtur. Malim per *vias* actiones vitæ præſentis intelligere, quas dum obeunt ſancti, ſæpè ſapientia etiam non cogitantibus revelat incognita, ſæpè inexpectata, interdum diu & magno labore quæſita, idque HILARITER, id eſt; cum benevolentiæ erga hominem ſignificatione, vel etiam hilaritatem animi adferendo. ET IN OMNI PROVIDENTIA, id eſt, in omni conſilio hominis & excogitatione, ut Græcè eſt, ſeu in omni ſtudio ejus, OCCVRRIT ILLIS, ultro prælucens inſinuando & ſuggerendo quid agendum ſit. Quæ beneficia quia non omnibus præſtat, ſed tantùm iis quos dignos fecit, nempè diligentibus eam, atque ad eam vigilantibus; hinc velut rationem ſubjungit:

18. INITIVM ENIM ILLIVS, VERISSIMA EST DISCIPLINÆ CONCVPISCENTIA, id eſt, ſincerus ac fervens amor diſciplinæ ſeu vitæ benè inſtituendæ, eſt initium & fundamentum ſapientiæ, ſuopte quondam pondere intrinſeco ad ſapientiam trahens, cujus timor ſervilis initium extrinſecum eſt, retrahendo ſcilicet à malo.

19. CURA ERGO DISCIPLINÆ, DILECTIO EST. Pulchrâ gradatione oſtendit, quò tandem pertingat cura & concupiſcentia diſciplinæ; Primò namque eſt dilectio, quia nempè Dei divinæque ſapientiæ dilectionem vel inſerit animo, vel inſertam adauget.

Digitized by Google

adauget. ET DILECTIO, CVSTODIA LEGVM ILLIVS EST, quia ut eadem ſapientia incarnata dicit, Qui non diliget me, mandata mea non ſervat: mandatorum enim obſervatio ſine divina charitate eſt impoſſibilis. CVSTODITIO AVTEM LEGVM, CONSVMMATIO INCORRVPTIONIS EST, id eſt, confirmatio immortalitatis, ut Græcus habet, tam animæ ſcilicet quàm corporis, quibus illa propter legum cuſtodiam ſuo tempore conferetur.

20. INCORRVPTIO AVTEM FACIT ESSE PROXIMVM DEO, quia immortali Deo per viſionem amoremque beatificum jungit: cùm enim apparuerit, ſimiles ei erimus 1. Joan. 3. Hæc autem locutio ſatis exponit omnes præcedentes eſſe cauſales, nempè quòd cura diſciplinæ faciat dilectionem, dilectio cuſtodiam legum, cuſtodia incorruptionem.

22. SI ERGO &c. DILIGITE SAPIENTIAM, VT IN PERPETVVM REGNETIS. Transfert enim non adimit regnandi cupiditatem Sapientia, ſicut neque naturales paſſiones quaſi ægritudines quaſdam animæ ac morbos evellit, ut Stoici voluerunt, ſed tantùm objecta virtuti commenſa præſcribit.

24. QVEMADMODVM SAPIENTIA SIT, REFERAM, id eſt, quemadmodum animo meo hominumque ſapientum ingenerata ſit; loquitur enim ex ſua perſona Salomon, ut infrà patebit. Porrò ſermo eſt hîc pleriſque in locis de Sapientia increata, cujus commodavit dilectionem, ſic tamen ut ſubinde ad eam ipſam humanam Sapientiam, vivam ſuam imaginem, ſubinde delabatur: nunquam enim humano animo creata Sapientia infunditur, niſi ſcilicet accipiant increatam: quemadmodum cùm datur charitas, ipſe Spiritus Sanctus qui amor eſt, datur. Nam quæ toto hoc Libro commendatur Sapientia hominis animo inhærens, non tàm eſt ſubtilis quædam naturalium rerum cognitio (tametſi illa in Salomone veluti gratia gratis data dono ſapientiæ copularetur) quàm ea quæ doctrix eſt diſciplinæ Dei, & electrix operum illius, ut dicitur cap. 8. ſive quæ eſt vitæ ex ſeveris divinæ legis præceptis peragendæ ſcientia: hoc enim qui faciunt, in Scripturis Sapientes vocantur, & verè ſunt, etiamſi omnium aliorum eſſent ignari; ſicut inſipientes dicuntur omnes peccatores. Hinc Job cap. 28. Timor Domini ipſa eſt ſapientia, & recedere

dere à malo, intelligentia. NON ABSCONDAM SECRETA DEI, id eſt, myſterioſam & myſticam hanc Sapientiam, quæ inſtar magni Sacramenti abſcondita eſt ab oculis viventium. SED AB INITIO NATIVITATIS INVESTIGABO, id eſt, à prima ejus origine eam indagabo, tum exponendo æternam ejus ex Patre proceſſionem: candor eſt enim lucis æternæ &c. tum etiam recenſendo adductis nativitatis meæ primordiis, quomodo mihi prævià oratione primùm divinitus ingenerata atque infuſa eſt.

25. NEQUE CUM INVIDIA TABESCENTE, id eſt, auctorem ſuum tabefaciente. ITER HABEBO, hoc eſt, non invidebo vobis ſacramenti tam abſconditi, manifeſtationem.

26. MULTITUDO AUTEM SAPIENTIUM: non dicit, eloquentium, ut notat Auguſt. 4. de doct. Chriſtiana c. 1. SANITAS EST ORBIS TERRARUM, partim quia conſiliorum ſuorum prudentiâ orbem terrarum regunt, partim quia inſipientium errata reſarciunt, denique quia murum ſeſe pro populo opponentes, vitæ ſanctitate iram Dei avertunt, ut Iſraëlitæ ſæpè in deſerto experti ſunt. ET REX SAPIENS STABILIMENTUM POPULI EST, principes enim (teſte Gregor. 9. moral. c. 10.) ſunt illi, qui *portant orbem*: in conditos enim & effrænes populi motus poteſtatis pondere inſtar columnæ fixi regunt.

CAPUT VII.

INveſtigaturus Salomon ab initio nativitatis, ut ſuprà dixit, Sapientiam, & poſiturus in lucem ſcientiam illius, præmittit ſuum introitum ad vitam nativitati cæterorum ſimilem, ne quis de ſe mirabilia, & pluſquam hominem eſſe ſuſpicatus aſſequi ſe poſſe Sapientiam deſperaret.

1. SUM QUIDEM ET EGO EX GENERE TERRENI ILLIUS, QUI PRIOR &c. Græcè, terrigenæ filius protoplaſti, nempè Adami de terra terreni, cujus corpus ex terræ pulvere quaſi manibus plaſmatum & fictum eſt. πλάττω enim eſt more figuli fingo. Unde videtur Deus corpus protoplaſti primò velut ſtatuam de limo finxiſſe, in quam poſtea animam velut ſpiraculum vitæ infuderit. Ita Chryſoſt. homil. 12. in Geneſim: hoc enim eſſe videtur quod Job dicit, Memento quod ſicut lutum feceris me:

Cujuſ-

Cujuſmodi figulinam plaſmationem ſignificans naturam etiamnum imitari, ſubdit, ET IN VENTRE MATRIS FIGURATUS SUM CARO, Græcè eſt, ſculptus ſum caro, id eſt, caro ſeu corpus meum paulatim in maternis viſceribus tamquam in officina ſculptoria ſculptum & effigiatum eſt, inſtar ſtatuæ affabrè cælatæ. Tria enim tempora, quæ poſt conceptionem à medicis in fœtu obſervantur, breviter comprehendit: Primò enim fit caro; deinde tria vitæ principia, cor cerebrum & jecur formantur, & obſcurè reliqua membra delineantur; Tertiò tota membrorum textura quaſi per artem ſculptoriam abſolvitur.

2. DECEM MENSIUM TEMPORE COAGULATUS SUM, id eſt, inſtar caſei concretus ſum & compactus: hoc enim quod Job cap. 10. clarius dicit, Nonne ſicut lac mulſiſti me, & ſicut caſeum me coagulaſti? In caſeo enim coagulando lac velut caſei totius materia ab activitate & calore coaguli, denſatur atque compingitur; quo pacto etiam fœtum formari & velut coagulari hic innuitur. Eandem comparationem ad fœtus formationem explicandam Medici & Philoſophi uſurpant, Galenus, Plinius, Ariſtoles: IN SANGUINE, ſive ex ſanguine, nempe matris, quæ ſeminalem ſanguinem velut materiam totius corporis ſuppeditat: EX SEMINE HOMINIS, id eſt, viri vim activam conferente, idque decem menſium tempore: ubi nonnulli volunt breviores, nempe lunares menſes eſſe accipiendos, ut ita magis ad novenarium numerum menſium accedatur, quo ferè ſolet formatio fœtûs abſolvi, ut communis habet Medicorum opinio, cui mater Machabæorum atteſtatur lib. 2. Machab. c. 7. Sed nulla ad hoc cogit neceſſitas, cùm ad litteram poſſint menſes ſolares intelligi: Non enim idem omnibus menſis naſcendi eſt; nam à conceptu tertius, quem quidam Druſo ex Lydia aſſcribunt, & in Proverbium abiit, *Non eſt partui vitalis*: ſicut nec reliqui ferè infra ſeptimum: ſeptimus autem ut plurimum vitalis eſt, octavus vitalis, nonus ordinarius, undecimus rarus, decimus-tertius & decimus-quartus; imò decimus-ſextus inſolitâ raritate monſtroſus, decimus autem propter abſolutiſſimam perfectionem heroibus aſſcriptus, & ab Auctoribus paſſim celebratus, maximè ſi decimum menſem per Synecdochen inchoatum accipias, quem ideo Tertul. lib. de Anima cap. 37. perfectorem humanæ nativitatis vocat.

vocat. Hinc Hercules à Theocrito ædilio vigeſimo-quarto, decimo prognatus menſe aſſeritur. Ariſtoteles non uno in loco decimi menſis partum præfert, quem & commendat Hipocrates, imò ipſe Chriſtus decimo menſe natus eſt, ut patet ſi à ſexto Kal. April. qui ut conceptionis, ita & paſſionis dies fuit, uſque ad 8. Kal. Januarias, quo natus eſt, dies omnes ducentos ſeptuaginta ſex, in menſes deduxeris; erunt enim 9. menſes, & 6. dies, ut docet Auguſt. 4. de Trinit. cap. 5. ET DELECTAMENTE SOMNI CONVENIENTE, id eſt, voluptate ſomni concurrente ſeu concomitante; hoc enim apertè Græcum ſignificat: non autem quod voluptas ſomno conveniebat ſeu congruebat, ut quidam voluerunt. Somnum autem pro concubitu poni ſuprà audivimus, Ex iniquis enim ſomnis filii qui naſcuntur &c. Omnia ergo hæc particulatim inculcat, ut naturali prorſus ratione doceat ſe eſſe conceptum. Poſſet tamen etiam ille ſomnus intelligi, quo fœtus omnibus ſopitis ſenſibus propter humorum copiam, totum tempus in utero dormiendo conſumit, ut teſtatur Ariſtoteles 5. de generatione animalium. Quamquam quæ hîc voluptas ſit, non facilè pateat. Proinde etiam nimis ſubtilis eorum videtur expoſitio, qui poſt ſomnum tanquam qui conteptui prolis utilior ſit, Salomonem conceptum volunt.

2. ET IN SIMILITER FACTAM, Græcè, *ſimiliter affectam*, id eſt, ſimilibus paſſionibus & moleſtiis frigoris, caloris &c. obnoxiam, DECIDI TERRAM, nempè materno utero effuſus: Non quod verè ceciderit, ſed quod cecidiſſet, niſi obſtetricantis manus impediiſſet: Propter cujus caſus repræſentationem, nudus infans olim ab Ethnicis humi ſtatuebatur, atque auxilium Opis Deæ quæ Terra eſt, invocabatur: Ex quo manſit Latinorum phraſis, qua infantem tollere, pro educare uſurpant. Hinc Auguſt. 4. de Civit. Dei cap. 11. Ipſe (Deus) opem ferat naſcentibus, excipiens eos ſinu terræ, & vocetur Opis; ipſe levet de terra, & vocetur Dea levana. PRIMAM VOCEM SIMILEM OMNIBVS EMISI PLORANS, tanquam augur incommodorum de proſpectu lacrymabilis vitæ, inquit Tertull. lib. de anima c. 19. Infans enim prophetat quodammodo, ut loquitur Auguſt. 21. de Civit. c. 14. quid malorum ingreſſus ſit: ſolum, inquit, quando natus eſt, ferunt riſiſſe Zoroaſtrem, nec ei utpotè magicarum artium

tium inventori boni aliquid monſtroſus ille riſus portendit. Vagitum autem pro ploratu accipias: vagiunt enim non lacrymantur pueri primis diebus, ut vult Ariſtoteles lib. 7. de hiſt. animalium. Hanc miſeriam ita miratur Plinius lib. 7. in Prol. quia cauſæ fuit ignarus, ut ironicè dicat: itaque fœliciter natus jacet manibus pedibuſque devinctus, flens animal ceteris imperaturum, & à ſuppliciis auſpicatur unam tantùm ob culpam, quia natus eſt.

4. IN INVOLVMENTIS NVTRITVS SVM, id eſt, in faſciis infantilibus, ne propter membrorum teneritudinem eorum figura diſtorqueretur: quod quò ditius ſit, eò ſolidiora & rectiora ſunt corpora. ET CVRIS MAGNIS, per quas diu noctuque adhibitas profundiſſimæ atque horrendæ, ut eam vocat Auguſt. 1. de pec. merit. cap. 37. infantium ignorantiæ & inbecillitati parentes ſubveniunt.

7. PROPTER HOC OPTAVI, id eſt, cùm viderem me ceteris nihil eſſe præſtantiorem, infirmitate & ignorantiâ plenum, optavi ſive magnis precibus votum meum expoſui: ET DATVS EST MIHI SENSVS, prudentia ſcil. & intelligentia.

10. SVPER SALVTEM ET SPECIEM DILEXI ILLAM, id eſt, ſuper ſanitatem corporis dieſque vitæ multos, & ſuper formæ pulchritudinem, ſciens quòd fallax eſſet gratia & vana pulchritudo. ET PROPOSVI PRO LVCE HABERE ILLAM, id eſt, magis illam elegi quàm lucem oculorum, ut inſinuant Græca: Vel potius, decrevi lucis loco habere Sapientiam, qui me antecederet velut lucerna pedibus meis & lumen ſemitis, docens quid agendum, dicendum, omittendum &c. QVONIAM INEXTINGVIBILE EST LVMEN ILLIVS, id eſt, inſomne & pervigil, nunquam occidit, ut lumen aſtrorum inſomne eſt, ſecus quàm lumen oculorum, denique in perpetuo motu & actione.

11. INNVMERABILIS HONESTAS PER MANVS ILLIVS. Honeſtas ſæpè in hoc Libro ſumitur pro divitiis, ut ex Græco manifeſtum eſt, quia magnum vitæ decorem adferunt. Venerunt ergo divitiæ innumerabiles tum corporales tum ſpirituales virtutum & gratiarum: hoc eſt enim quod ei dicit Deus 3. Reg. 3. Sed & hæc quæ non poſtulaſti, dedi tibi, divitias ſcilicet & gloriam: Quærentibus enim regnum Dei, hæc omnia adjiciuntur quantum expedit.

12. QVO-

Digitized by Google

12. QUONIAM ANTECEDEBAT ME ISTA SAPIENTIA; id eſt, velut dux deducebat me ad iſta bona. Alii enim interpretantur, his bonis præibat Sapientia, vel antecedebat, quia in omni providentia & conſilio meo, ut ſuprà, occurrebat mihi. ET IGNORABAM, nempe ante petitam obtentamque Sapientiam: Vel potiùs, non exſpectabam. QUONIAM HORUM OMNIUM MATER EST, id eſt, quòd etiam rerum externarum affluentiam afferret Sapientia. Quo ſignificat caſtiſſimè ſe divinæ Sapientiæ amplexus deſideraſſe, ita ut nihil extrinſecum præter ipſam intenderet.

13. QUI SINE FICTIONE DIDICI, ſine dolo ſcilicet, in ſimplicitate cordis ſapientiæ diſcendæ me tradens. SINE INVIDIA COMMUNICO, ne aliis lucem invidens, ipſemet oculis & lumine Sapientiæ priver: quia inquit Auguſt. epiſt. 132. Officium impertiendi, eſt meritum amplius accipiendi.

15. MIHI DEDIT DOMINUS DICERE EX SENTENTIA, id eſt, ita dicere ut animo ſentiebam, ſicut nullum eſſet cordis & linguæ diſſidium. Nam parem ſenſui & optimis cogitatis poſſe ſermonem proferre, apex eſt Sapientiæ & eloquentiæ: lingua enim ſapientium ornat ſcientiam, quia aptiſſimum perſonis & rebus accommodando ſermonem, ſcientiam ornatam reddit & jucundam. Tametſi Greg. 23. Mor. l. c. 10. eum dicere velit ex ſententia, qui nequaquam tantùm ſciendo dicit, ſed ſentiendo experitur quod dicit, eò quòd ſententia à ſenſu dicta ſit. ET PRÆSUMERE DIGNA HORUM QUÆ MIHI DANTUR, id eſt, ut alii transferunt, animo cogitare & conceptus adferre dignos dono Sapientiæ mihi collato. Neque enim de verbis tantùm, ſed etiam imprimis de conceptibus, hoc eſt, quid & quomodo dicat, ſapienti cogitandum eſt, ut docet Auguſt. 4. de doct. Chriſt. c. 16. Poſſet tamen propriè ſumi, præſumere, ut ſit idem, quod non reformidare ea aggredi, quæ donis mihi datis commenſa ſunt: Puſilli eſt enim animi terreri iis ad quæ ſincero maturoque non adulantium judicio alius judicatur idoneus. QUONIAM IPSE SAPIENTIÆ DUX EST, id eſt, auctor & infuſor, vel etiam director movens ac docens, ut opportunè ſapientia in medium proferatur. ET SAPIENTIUM EMENDATOR, ita ut ſi quod aliter tamquam homines ſapiant, id iis revelet, ſive per occultas inſpirationes

tiones atque admonitiones, ſive per manifeſta eloquia ſua, ſive per fraternas ſermocinationes, ut loquitur Auguſtinus 1. de Trinit. cap. 3. Quo Dei beneficio ut aliquis dignus habeatur, omnis pertinax contendendi & ſui deſendendi cupiditas ableganda eſt, ita nempe ut putet magnum ſe fructum ſui laboris cepiſſe, ſi oſtendatur erraſſe.

16. IN MANV ENIM IPSIVS ET NOS, quia in ipſo vivimus, movemur & ſumus. ET SERMONES NOSTRI, quia ipſius eſt gubernare linguam, dando ſermonem benè ſonantem in os noſtrum: quod cùm ubique locum habeat, tum in primis in illis, qui populum erudiunt. Cùm enim de unaquaque re multa ſint quæ dicantur, & multi modi quibus dicantur, quis novit quid ad præſens tempus, vel nobis dicere, vel per nos expediat audiri, niſi qui corda omnium videt? & quis facit ut quod oportet & quemadmodùm oportet, dicatur à nobis, niſi in cujus manu ſunt & nos & ſermones noſtri, ut inquit Auguſt. 4. de doct. Chriſtiana c. 15. ET OMNIS SAPIENTIA, quæ æterna ſpectat, ET OPERVM SCIENTIA, id eſt, rerûm agendarum cognitio, ET DISCIPLINA, ſive recta diſcendi, imò & vitam inſtituendi ratio: omnis enim ſapientia à Domino Deo eſt, velut radiolus deſcendens à magno illo intelligentiæ ſole & patre luminum.

17. UT SCIAM DISPOSITIONEM ORBIS TERRARVM, id eſt, conſtructionem & fabricam, partiumque ſingularum, cæli, terræ, elementorum, virtutes, naturam & poſitionem.

18. VICISSITVDINVM PERMVTATIONES, quomodo alternatim quatuor tempeſtates anni, imò nox & dies, inter ſe commutantur. COMMVTATIONES TEMPORVM, quomodo ſibi frigora, calores, ſiccitates, pluviæque ſuccedant.

20. IRAS BESTIARVM, id eſt, naturales antipathias ipſarumque cauſas, proinde conſequenter quomodo cicurandæ ſint. COGITATIONES HOMINVM, quia quo modo in aquis reſplendent vultus proſpicientium, ita corda hominum manifeſta ſunt prudentibus, qui non tantùm ex corporis conſtitutione inclinationes animæ, ſed ſæpè ex uno verbo, unoque nictu oculorum, totam pænè hominis conſtitutionem, cogitationes, ſimulationes, ac diſſimulationes conjiciunt.

22. EST ENIM IN ILLA, ſapientia ſcil. SPIRITVS INTELLIGENTIÆ

LIGENTIÆ SANCTVS. Pulcherrimis elogiis & epithetis ſpiritum ſapientiæ deſcribit: quod S. Ambr. variis in locis de Incar. c. ult. Tract. in Symbolum c. 7. de Spiritu S. c. 19. & 23. intelligit de Spiritu S. tertia ſcil. perſonâ Trinitatis: qui in Sapientia eſſe dicitur, quia ab illa procedit, manens tamen in illa per identitatem eſſentiæ. Sed quia datur hîc ratio, cur omnium artifex Sapientia ipſum tanta potuerit docere, itemque verſu 24. tanquam ratio aliquot præcedentium epithetorum ſubjungitur, *Omnibus enim mobilibus mobilior eſt Sapientia*, ſatis aptè intelligi poſſunt de ipſa Sapientia, de qua toto lib. eſt ſermo. In illa ergo Sapientia EST SPIRITVS INTELLIGENTIÆ, id eſt, intelligens & ſagax, quia ipſamet eſt ſpiritus, ſicut in Deo qui eſt vita, eſſentia, bonitas, dicitur eſſe vita &c. Sic de filio Iſaiæ 45. Tantùm in te eſt Deus. VNICVS, Græcè, unigenitus: quod ipſum probat ſecundam perſonam intelligi. MVLTIPLEX, chariſmatum multitudine, vel ut inquit Ambr. in Symbolum c. 7. eò quòd multa in ſe habeat, & per ea omnia unus eſt, nec in aliquid eorum quod operatur, ipſe mutatur. Item, quia multipliciter filiis hominum inſpiratur, ad uſum, ad miraculum, ad ſalutem, ad auxilium, ad ſolatium, ad fervorem, ut ait Bernar. ſerm. 3. de Pentecoſte. SVBTILIS, non tantùm intelligendi perſpicaciâ, quo ſenſu poſtea *acutus* vocatur, ſed naturæ actioniſque penetrabilitate; quia ſermo Dei & ſapientia penetrabilior eſt omni gladio ancipiti pertingens uſque ad diviſionem animæ & corporis &c. DISERTVS, quia linguas infantium facit diſertas, dans homini os & ſapientiam cui non poſſunt reſiſtere adverſarii: nam omnia pœnè epitheta hìc poſita cauſaliter poſſunt intelligi, & nonnulla debet; quòd ſcil. tales reddat eos, quos inhabitat ſapientia. MOBILIS, quia per infuſa Spiritûs S. dona, facilè nos reddit mobiles ad ejus impulſus excipiendos: *ſtabilis enim manens dat cuncta moveri*; Vel, ut inquit Greg. homil. 5. in Ezech. mobilis dicitur, quia ubique etiam neſcientibus ſe præſentem exhibet, & occurrit inſtar hominis, qui hac illac diſcurrens, ex improviſo præſens eſt: qui tamen ſpiritus ſapientiæ infrà vocatur.

23. STABILIS, quia per naturam omnia continet; in promiſſis fidelis eſt, & cor hominis in bono firmat, ſtatuens ſupra petram pedes noſtros. CERTVS, id eſt, manifeſtus, quia certò, perſpi-

perſpicuè ſeu manifeſtò ex iis quæ facta ſunt à nobis agnoſcitur. Infrà verò vocatur CERTVS, quia non errat vel fallitur, nihil habens pro probabili vel ambiguo. QVEM NIHIL VETAT, quo minus ubi lubeat, operetur: non enim eſt in poteſtate hominis prohibere ſpiritum, neque eſt qui poſſit reſiſtere ejus voluntati, ſi ſalvare decreverit. SECVRVS, id eſt, ſine mordenti anxietate; idque quia nec malis tangi, nec propoſitis ſuis poteſt fruſtrari. Adde, quòd tales reddat juſtos: opus enim juſtitiæ pax & ſecuritas uſque in ſempiternum. BENIGNVS, in adhortando, conſolando, corripiendo. OMNEM HABENS VIRTVTEM, id eſt, omnipotens, ut habet Greg. ex quo Spiritus Sancti divinitatem loco ſuprà citato probat Ambr. QVI CAPIAT OMNES SPIRITVS, quia omnia ſcrutatur, etiam profunda Dei, habens in ſe omnes theſauros ſpirituales abſconditos, ſpiritum ſapientiæ & ſcientiæ, ſpiritum fidei, virtutis & continentiæ &c. denique quia omnes ſpiritus humanos atque angelicos eminentiâ poteſtatis continet, ſcientiæ ſublimitate comprehendit, naturæ ſublimitate pervadit. Sequentia tria epitheta, INTELLIGIBILIS, MVNDVS, SVBTILIS, Græci jungunt in accuſativo præcedentibus, hoc modo, Qui capiat omnes ſpiritus, intelligibiles, mundos, &c. ſed facile ομικρον in aliam litteram mutatum fuit.

24. OMNIBVS ENIM MOBILIBVS MOBILIOR EST SAPIENTIA, partim in ſe, quia operandi celeritate omnia ſuperat, præoccupans cauſas, præveniens vota, præcurrens cogitationes; partim in operibus, quia omnibus creaturarum operationibus, & maximè mentibus hominum, tantâ ſe mobilitate & quaſi flexibilitate accommodat, ut ipſa una manens infinitis modis videatur variari. Græci autem ſumunt hæc activè, hoc ſenſu, Omni motu vel movente magis motiva eſt ſapientia, quia omnibus cauſis moventibus velocior eſt & efficacior. ATTINGIT AVTEM VBIQVE PROPTER SVAM MVNDITIAM, id eſt, naturæ ſimplicitatem & puritatem: ex quibus fit, non ut nihil immundum attingat, ſed ut illum actum omni modo puriſſimum nulla eſſentiæ limitatio circumſcribat, nulla materiæ fœculentia ſordeſve coinquinent, quo minùs illæſus ubique pertingat; ſicut Solis radii, qui nullis putoribus inquinantur, ut pulchrè Auguſt. de fide contra Manichæos c. 4.

25. VAPOR EST ENIM VIRTUTIS DEI, id eſt, procedit à Deo Patre, ut vapor ab aqua, cui conſubſtantialis eſt. Quamquam aliqui velint vaporem dici, quòd ut odor exhalatur ex flore, ita ſapientia velut vitalis quædam fragrantia à Patre producitur. Sed primum aptiùs quadrat. Exponens enim conſubſtantialitatem clariùs, addit, ET EMANATIO QUÆDAM EST CLARITATIS DEI SINCERA, id eſt, velut rivus ſincerus ſeu limpidiſſimus, ex claritate Dei Patris ut fonte emanat: quibus verbis & conſubſtantialitatem & generationis ejus modum exponit: quod enim emanat, maximè ſicut rivus, de ſubſtantia alterius procedit, ut docet Auguſt. 2. de anima & ejus origine c. 3. & 5. Rurſum vapor nubilus eſt, ſapientia ſincera: vapor enim emanat ex obſcuris fæculentiſque corporibus; ſapientia ex claritate omnipotentis Dei, ut proinde etiam omnipotens & Patri æqualis proceſſerit: Pater enim nullâ generandi infirmitate, nullâ communicandæ æqualitatis invidiâ poteſt prohiberi.

26. CANDOR EST ENIM LUCIS ÆTERNÆ. Quid hoc aliud, inquit Auguſt. 4. de Trinit. c. 20. quàm Lux eſt lucis æternæ? candor quippe lucis, quid niſi lux eſt? & ideo coæterna luci, de qua lux eſt. Maluit autem dicere (candor) id eſt, ſplendor lucis, quàm, lux lucis, ne obſcurior putaretur iſta quæ manat, quàm iſta de qua manat. Hoc eſt ergo quod dicit Symbolum, Lumen de lumine; & Paulus, Splendor gloriæ. Ex quibus coæternitatem Filii cum Patre probant Amb. 1. de fide c. 4. Et Aug. tum ſuprà, tum tract. 20. in Joan. Si ſeparas, inquit, candorem Solis à Sole, ſepara Verbum à Patre. SPECULUM SINE MACULA DEI MAJESTATIS, quia inſtar ſpeculi nitidiſſimi atque terſiſſimi ſine ulla obſcuritate majeſtatem Dei Patris ita repræſentat, ut quidquid Pater habeat, quidquid operetur, hoc & Filius habeat & faciat ſimiliter. Quod Filio competit, quia vi intellectus in identitate ſubſtantiæ divinæ producitur: nulla enim creatura ita poteſt eſſe ſpeculum divinitatis, ut eâ cognitâ tamquam objecto, Deus ſine ullo ænigmate aut obſcuritate cognoſcatur, ut ſatis inſinuat Chriſtus, cùm dicit, Qui videt me, videt & Patrem. Ex quo proinde rectè colligit Cyrill. lib. 9. in Joannem c. 37. Patri Filium eſſe conſubſtantialem. ET IMAGO BONITATIS ILLIUS: quod ſimile eſt illi quod Paulus dicit, Character ſeu figura ſub-

ſtantiæ

Digitized by Google

ſtantiæ Patris: utroque enim loco ſignificatur, inſtar characteris qui ſigillo exprimitur, Filium tamquam imaginem à Patre exprimi ac produci: de quibus breviter Ambroſ. 1. de fide c. 4. Vide, inquit, quanta dicantur: Splendor ſive candor, quòd claritas paternæ lucis in Filio ſit: ſpeculum ſine macula, quòd Pater videatur in Filio: imago bonitatis, quòd non corpus in corpore, ſed virtus in Filio tota cernatur. Imago docet non eſſe diſſimilem, character expreſſum, ſplendor æternum.

27. ET IN SE PERMANENS, ſine ulla vel perfectionum vel cōgitationem ſibi ſuccedentium mutatione, aut viciſſitudinis obumbratione, OMNIA INNOVAT, non producta producens, producta conſervans, collapſa reintegrans, vetuſtum hominem renovans, ut ambulet in vitæ novitate, denique novos cælos & novam terram creans. ET PER NATIONES, id eſt, per ſingulas hominum generationes ſive per omne hominum genus, IN ANIMAS SANCTAS SE TRANSFERT, ut earum ſpiritum innovet, excitando, illuminando, ſanctificando. Non ergo ſe transfert loci commutatione, ſed effectuum novitate.

28. NEMINEM ENIM DILIGIT DEVS, tamquam amicum ſcil. NISI QVI CVM SAPIENTIA INHABITAT; quaſi cum conjuge ſua in eodem domicilio commorando, ut indicant Græca: unde infrà ſapientiam tamquam ſponſam ſuam latè deſcribit. Inhabitat autem ille cum ſapientia, in quo habitat ſapientia: non enim putandum eſt ſolum Spiritum S. ſanctificato inhabitare, ſed totam Trinitatem.

29. LVCI COMPARATA INVENITVR PRIOR, non tantùm tempore ſeu æternitate, ſed maximè dignitate & præſtantiâ. Rationem addit:

30. ILLI ENIM SVCCEDIT NOX, luce videlicet ſolis occumbente: SAPIENTIAM AVTEM NON VINCIT MALITIA, non tantùm quia per ſuam eſſentiam ſancta & munda eſt, ita ut nullæ tenebræ nihilque inquinatum in eam poſſit incurrere; ſed quia ipſamet ab aliorum malitia vinci nequit, imò illam vicit, quando occaſionem veniæ, quam non invenit in homine, in theſauro indeficientis ſuæ pietatis invenit, ut ait Bernard. homil. 2. ſuper Miſſus eſt.

Digitized by Google

CAPUT VIII.

1. ATTINGIT ERGO A FINE VSQVE AD FINEM, id eſt, fine ſuperiore quod eſt initium ſpiritualis creaturæ uſque ad finem inferiorem, quod eſt mors corporis, inquit Auguſt. 4. de Trinit. c. 13. inſinuans utrumque finem in incarnatione fuiſſe conjunctum. Vel clariùs, ut Bernardus lib. de gratia & lib. arb. verſus finem, à ſummo cælo uſque ad inferiores partes terræ, à maximo Angelo uſque ad minimum vermiculum: Tantum enim ſignificatur eſſentiæ ſuæ plenitudine ac operationis efficaciâ divinam ſapientiam omnia ab uno extremo uſque ad alterum, ut habet Græcus penetrare atque pervadere. FORTITER, quia quidquid quocumque modo decrevit, nullo impediente, nullo defectu, infatigabili & in impedibili conſtantiâ peragit, ita ut non ſit fortior in creaturâ ſummâ quàm infimâ. ET DISPONIT OMNIA, id eſt, ordinat & adminiſtrat, SVAVITER: tantâ enim ſuavitate & facilitate ſe rerum naturis accommodat, ut quidquid quacumque ratione facere propoſuerit per creaturas ipſas quaſi ſpontè ad opus impulſas fiat, operantibus ſine neceſſitate cauſis liberis, ſine violentia neceſſariis; eò quòd omnibus aptiſſimas potentias habituſve agendi & virtutes inſeruerit. Neque enim ut inquit Auguſt. 5. contra Jul. ita Deus naturas creat, ut leges auferat, quas dedit natalibus cujuſque naturæ; nec ita adminiſtrat, ut non etiam ipſas proprios exercere & agere motus ſinat, ut idem dicit 7. de Civit. c. 30. Cujus ſapientiæ imitatione monet Bernardus loco citato, ut ratio fortiter imperet ſenſui, & per hilaritatem promptitudinemque ſuaviter. Hujus ergo ſapientiæ tot magnificis elogiis commendatæ amore ſe exarſiſſe conſequenter teſtatur, ita ut illius connubium ambierit. Ejus interim velut ſponſæ ſuæ mirabiles dotes, quas amatores ſpectare ſolent, prolixè deſcribit, pulchritudinem, generis nobilitatem, educationem in aula Dei, omnium rerum ſcientiam, divitias, virtutes omnigenas, convictûs ſuavitatem, denique omnium rerum cornucopiam, quam velut matrimonialem dotem amatoribus ſuis confert.

3. GENEROSITATEM ILLIVS GLORIFICAT &c. id eſt, ipſa ſapien-

Digitized by Google

ſapientia celebrat & glorioſam oſtendit generoſitatem illius, id eſt, ſuam generis & proſapiæ ex Deo Patre nobilitatem: Græcè enim deeſt, *illius*: & ſæpè in Scriptura perſonæ de ſe velut de tertio quopiam loquuntur. CONTVBERNIVM HABENS DEI, quia Dei fruitur convictu & conſortio tamquam unigenita proles quæ eſt in ſinu Patris. SED ET OMNIVM DOMINVS, nullius nempe indigus, DILEXIT ILLAM, tanquam omnium arcanorum divinorum conſciam: quod magnopere dignitatem ejus commendat.

4. DOCTRIX ENIM EST DISCIPLINÆ DEI, ſive ſcientiæ Dei, cujus veluti doctrix myſtes eſt ſive initiatrix, ut habet Græcus: Cùm enim Deum nemo vidit unquam, unigenitus qui eſt in ſinu Patris ipſe enarrabit, atque adinveniens omnem viam diſciplinæ tradidit eam Jacob puero ſuo & Iſraël dilecto ſuo. ET ELECTRIX OPERVM ILLIVS, quia mandatorum Dei adimpletionem in hominibus operatur, quorum & ipſa proinde electrix eſt, quia dilectrix. Aſſignat autem hic Salomon multas dotes ac munia divinæ ſapientiæ, quas ipſa partim per ſe præſtat, partim per creatam ſapientiam operatur in hominibus, quibus eam aſpirat, & quibus ipſa tanquam ſponſa conjungitur.

6. SI AVTEM SENSVS OPERATVR, id eſt, artificum prudentia pulchrum aliquod opus molitur, QVIS HORVM QVÆ SVNT &c. id eſt; quis pulcherrimam hanc rerum omnium materialium & artificialium univerſitatem magis quàm ipſa elaboravit?

7. ET SI IVSTITIAM QVIS DILIGIT, hoc eſt, vitæ ſanctitatem, quâ etiam ipſemet Sponſus ornetur. Hæc eſt juſtitia generaliter dicta, nam paulò pòſt ſtrictiùs accipitur: LABORES HVIVS MAGNAS HABENT VIRTVTES, Græcè, labores hujus ſunt virtutes, id eſt, proprium ipſius opus & labor eſt, veras hominum animis virtutes inſpirare. SOBRIETATEM ENIM DOCET, id eſt, temperantiam, quæ concupiſcibiles paſſiones frænat: ET PRVDENTIAM, quæ diſcernit inter bonum & malum: ET VIRTVTEM, Græcè, fortitudinem, quæ partem iraſcibilem ratione moderatur; ut neque temeritate proſiliat, neque terribilium timore retrocedat. QVIBVS VTILIVS NIHIL EST IN VITA HOMINIBVS, in vita nempè humana ad homines comparata.

Digitized by Google

parata. Virtutes enim iſtæ 4. cardinales, omnium etiam Philoſophorum ore decantatæ, ad quas etiam ceterarum omnium chorus velut ad ſuos cardines & duces revocatur, univerſam humanæ vitæ rationem inter homines benè diſponunt; hominemque jam erga Deum, fide, ſpe & charitate quam individuè comitantur, diſpoſitum eſſe ſupponunt.

8. ET SI MULTITUDINEM SCIENTIÆ QUIS DESIDERAT, non theoreticæ ſed practicæ, qua ſeſe in vitæ humanæ directione gubernet; nam in Originali eſt, Multitudo experientiæ, quæ prudentiæ mater & nutrix eſt. SCIT PRÆTERITA, omnia ab initio temporum, & ſcire facit nos, ſicut in Moyſe Geneſin enarrante & Prophetis apparuit. DE FUTURIS ÆSTIMAT, per tempeſtivam futurorum providentiam ex rebus præteritis, ut Joſeph ſapientiam edoctus fecit. SCIT VERSUTIAS SERMONUM, quia penetrando verborum ſtrophas non ſinit ſe decipi. DISSOLUTIONES ARGUMENTORUM, Græcè, ænigmatum, id eſt, obſcuriſſimorum, figuriſque occultorum ſermonum & argumentorum, quibus enodandis ad miraculum uſque Salomonem fecit excellere ſapientia, & pro ſuo modulo excellunt omnes qui ſapientiæ ſpiritu imbuti ſunt: ipſa enim veritatis cognitio, eſt ſubverſio falſitatis. SIGNA ET MONSTRA SCIT ANTEQUAM FIANT, quia cæli terræque portenta diu ante prænoſcit. EVENTUS TEMPORUM ET SÆCULORUM, quia ſcit, quid ſingulis temporibus imò ſæculis eventurum ſit: cujus quidem præſcientiæ tot teſtes habuit ſapientia, quot habuit Prophetas.

9. QUIA MECUM COMMUNICABIT DE BONIS, de pulchritudine, de ſcientia, divitiis, generoſitate & ceteris, ET ERIT ALLOCUTIO COGITATIONIS ET TÆDII, id eſt, ſolatium moleſtarum & anxiarum cogitationum, ut Græcè eſt, & triſtitiæ: nihil enim magis animi anxietatem pellit, quàm ex veræ ſapientiæ penu hauſta meditatio: quæ multorum etiam annorum ſolitudinem ita lenit, ut nec aleæ lenociniis ad fallendum tempus, nec venationis, nec muſicæ modulationis indigeant. Hactenus eos ſapientiæ fructus expoſuit, quorum utilitas maximè in privatos redundat: Nunc illa potiſſimum proſequitur, quæ in Reipublicæ emolumentum cedunt. Nam honor ſapienti etiam apud magnates exhibitus, quamvis & ſapienti glorioſus ſit, ipſis

tamen

tamen Principibus ac populis eſt utilior, quia ſic ad ſapientiæ perceptionem præparantur. Quæ autem hîc dicuntur, reipſa ſibi magna ex parte contigiſſe narrat c. 29.

14. DISPONAM POPVLOS, leges ferendo & gubernando: quò quis enim magis præſtat ſapientiâ, eò aliis regendis eſt magis habilis: qua de cauſa quoddam in naturis ipſis fundamentum dominii & ſervitutis voluit eſſe Ariſtoteles.

15. TIMEBVNT ME AVDIENTES REGES HORRENDI: metum enim ac venerationem ab invitis elicit ſapientia, ita ut Nabuchodonoſor in faciem ſuam caderet & Daniëlem adoraret, Herodes Joannem metueret. IN MVLTITVDINE VIDEBOR BONVS, id eſt, in populo ſeu erga populum mihi ſubjectum judicabor benignus & manſuetus. ET IN BELLO FORTIS: quæ duæ imprimis virtutes in rege tamquam populi duce & cuſtode debent eſſe copulatæ.

16. INTRANS IN DOMVM MEAM, ut à tumultuoſis Reipublicæ negotiis pauliſper in ſeceſſu reſpirem, CONQVIESCAM CVM ILLA, quietem animi ex ſapientiæ velut ſponſæ meæ alloquio & meditatione mihi concilians. Cauſam reddit: NON ENIM HABET AMARITVDINEM CONVERSATIO ILLIVS, ut ſubinde ſolet uxorum & mulierum, quæ ſæpè viris domi morte amariores ſunt: SED LÆTITIAM ET GAVDIVM, quia ſpiritus ſapientiæ ſuper mel dulcis, & hæreditas ejus ſuper mel & favum.

17. HÆC COGITANS &c. QVONIAM IMMORTALITAS IN COGNATIONE SAPIENTIÆ, id eſt, in affinitate ejus velut ſponſæ: quia quos ſui participatione Sapientia cognatos facit, ſpiritum iis infert incorruptibilem in hoc ſæculo, & vitæ futuræ confert immortalitatem.

18. ET IN OPIBVS MANVVM ILLIVS, id eſt, ex operatione ſapientiæ obtingit homini, HONESTAS SINE DEFECTIONE, id eſt, omnis generis divitiæ indeficientes; ut ſuprà monui, honeſtatem ſumi: repetit enim ea quæ ſuprà explicuit. ET IN CERTAMINE LOQVELÆ ILLIVS SAPIENTIA, quia in verbis ſapienter diſputantium & concertantium tanta elucet ſapientia & gravitas, ut verborum & rerum ponderi adverſarii non poſſint reſiſtere. ET PRÆCLARITAS IN COMMVNICATIONE SERMONVM IPSIVS, quia magnus decor & majeſtas elucet in ſermone

Digitized by Google

quo aliis communicatur ſapientia; vel etiam, ut magis Græca ſonant, nominis gloria & celebritas ſapientem conſequitur, cùm ſuper alios mittit velut imbres eloquia ſapientiæ ſuæ. Nam & in hac vita, honor & gloria eſt in ſermone ſenſati; & in altera, qui ad Juſtitiam erudiunt multos, fulgebunt quaſi ſtellæ &c. CIRCVIBAM QVÆRENS &c. Quo ardentiſſimum ſapientiæ ſibi jungendæ deſiderium fuiſſe indicat.

19. PVER AVTEM ERAM INGENIOSVS. Græcè, benè à natura natus atque compoſitus ad ſapientiæ perceptionem. ET SORTITVS SVM ANIMAM BONAM, id eſt, bonam animi indolem ad omne virtutis officium ex corporis temperie propenſam: Quam ſortitum ſe dicit, quia naturæ dona velut fœlice ſorte homini à Deo contingunt. Hinc tritum illud: Fœlices benè nati. Aug. interim 18. de Geneſi ad litt. c. 17. & 18. videtur hunc locum de Chriſto accipere, qui ſortitum ſe dicat animam bonam, ne aliquibus meritis præcedentibus ad tantum apicem ſubvecta putaretur, ut cum ea Verbum caro fieret: Sed myſticus ſenſus videtur. Nam textus cohærentia & maximè initium Capitis 7. & 8. indicant litteraliter de Salomone eſſe intelligendum. Hæc tamen bonitas animæ de gratiæ dotibus poſſet intelligi, quam ſit ſortitus à Deo quaſi ſorte ſine meritis, nam ut inquit Aug. Solent quæ ſorte dantur, divinitus dari.

20. ET CVM ESSEM MAGIS BONVS, ſeu, cùm fierem magis bonus, indies virtutis ſtudio ſapientiæque proficiens, VENI AD CORPVS NON INCOINQVINATVM, id eſt, citra adulterium extra menſtrua quibus ingenia gravantur, conceptum. Ita Aug. loco citato. Alii referunt ad corpus ſine mula & vitio, aptâ nempè ad virtutem temperie. Sed quo momento potuit antea bonus fuiſſe Salomon, ut deindè ad corpus incoinquinatum veniret? Nam corpus etſi propter animam, ante tamen animæ creationem concipitur. Potior ergo ſenſus videtur: Cùm virtutis exercitatione in bonitate proficerem, corporis quoque munditiem & caſtitatem mihi aſſcivi. Unde modum obtinendæ puritatis corporis exponens, addit,

21. ET VT SCIVI QVONIAM ALITER NON POSSEM ESSE CONTINENS, id eſt, cùm ſapientiæ & imprimis caſtitatis aliter compos fieri non poſſem: ſic enim *continens*, & maximè Græcum

cum ἐγκρατὴς ſæpè alibi ſumitur ut Eccleſ. 15. Qui continens eſt juſtitiæ &c. & c. 6. Continens factus ſapientiæ, ne derelinquas eam. Cui ſenſui aptè cohæret ſequens precatio. Sed tamen Latini PP. ferè de continentia virtute accipiunt, ut Proſper contra Collatorem c. 36. & alibi. Auguſt. aliquibus in locis, ut 10. Confeſſ. cap. 29. continentiam illam intelligit, quæ hominis animum ab omni prava cupiditate, & corpus ab omni Veneris, cibi & potûs exceſſu coërcet, colligens animum in unum, à quo in multa defluxerat. Qui ſanè ſenſus parum à primo diſtat: fundamentum enim & magna pars ſapientiæ eſt, pravarum cupiditatum & imprimis corporis continentia. Unde nec illius in oratione ſua Salomon obliviſcitur: Deducet, inquit, me in opibus meis ſobriè. ET HOC IPSUM ERAT SAPIENTIÆ SCIRE &c. quia non tantùm in hoc nos Deus adjuvat, ut amando agamus quod diſcendo jam ſcimus; ſed ut ſciamus quid agendum ſit, ita ut nemo poſſit eſſe non ſolùm continens, niſi Deus det, verùm etiam ſciens, ut Aug. Epiſt. 143. DIXI EX TOTIS PRÆCORDIIS MEIS, toto nempè animi ardore & niſu, corde non hæſitante aut fluctuante ita ut partim vellem & partim nollem: quo modo nonnulli à Deo continentiam petunt, & ſe feciſſe in adoleſcentia teſtatur Auguſt. 8. Confeſſ. c. 7.

Porrò malè colligunt hinc Sectarii votum continentiæ eſſe temerarium, cùm nemo ſciat, utrum doni continentiæ futurus ſit compos: Dat enim Deus utique quam jubet continentiam, ſed petentibus & gemitu interno aures ejus pulſantibus, ac fide ſolida in eum jactantibus curam ſuam, ut ibid. docet Aug. 6. Confeſſ. c. 11. Talibus enim non ſe ſubtrahet Deus ut cadant, ſed excipiet & ſanabit eos. Qui autem in ſe ſuiſque viribus ſtat, non ſtat: unde nec mirum eſt, ſi cadat. Fides Chriſtiana & continentia conjugalis, Dei utique dona ſunt; nec tamen temerè fidem amplectitur, vel matrimonii vinculo indiſſolubili ſeſe adſtringit, cui perſeverantiam nemo ſpopondit: hæc enim in voluntatis arbitrio eſt, ſed adjuto ſanatoque per gratiam, quam nemini Deus negat, qui ſicut Salomon ex totis præcordiis ſuis ejus implorant auxilium.

Digitized by Google

CAPUT IX.

AB hoc Capite uſque ad libri finem, videtur eſſe perpetua quædam precatio Salomonis; quâ Capite quidem 9. magno affectûs ardore postulat Sapientiam: ſequentibus verò per modum encomii Sapientiæ multis ad Deum apoſtrophis interceptis decurrit: jungit Sapientiæ effectus, repetit hiſtorias & exempla multorum omnis ætatis hominum, qui Sapientiæ beneficio ſalutem adepti ſunt, vel ejus judicio ſeverè puniti.

1. DEVS PATRVM MEORVM. Quo exemplo nos hîc moneri dicit Aug. q. 16. in Exod. ut cùm merita noſtra nos gravant, ne diligamur, relevari nos putemus illorum meritis poſſe, quos Deus diligit. QVI FECISTI OMNIA VERBO TVO, tanquam ſapientiæ tuæ conceptu, per quem omnia facta ſunt. Quo ſignificatur ſumma omnia condendi facilitas.

2. CONSTITVISTI HOMINEM, VT DOMINARETVR CREATVRÆ &c. nempe ut præeſſet non Angelis, ſed piſcibus maris & volatilibus, & beſtiis univerſæque terræ, ut eſt Gen. 1. qui finis eſt hominis ſecundarius. Nam hominem inſtituit Deus ut quærat eum, ſi fortè attrectet eum aut inveniat.

3. VT DISPONAT ORBEM TERRARVM, adminiſtrando & regendo, tum irrationabilia jam dicta, tum etiam homines, quorum in ſtatu innocentiæ directio & gubernatio non defuiſſet parentum erga filios, mariti erga uxorem, & fortè ſuperiorum erga Rempublicam, ut ſatis inſinuat Auguſt. 19. de Civit. cap. 14. IN ÆQVITATE, nempè generaliter dictâ, vel etiam ſanctitate, ut Græcè eſt, quæ Deum reſpiciat: ET IVSTITIA, quæ homines. ET IN DIRECTIONE CORDIS IVDICIVM IVDICET, id eſt, corde recto & flecti neſcio. Rectum eſt autem cor, cùm rectæ ſuæ regulæ quæ lex eſt & voluntas Dei, conjungitur, ut Auguſt. in Pſal. 31. & 35. Quia ergo tu ipſe Deus, principatûs, regiminis ac judiciorum auctor es,

4. DA MIHI SEDIUM TVARVM ASSISTRICEM SAPIENTIAM, id eſt, quæ throno ac tribunali velut conſors aſſiſtit, atque tecum omnia operatur, regit ac judicat. Hanc petit, ut ſibi inſtar aſſeſſoris, qui junioribus judicibus dari ſolebat, Tribunali ſuo aſſideat ac præſideat. Quin & olim in Eccleſiaſticis Conciliis

Digitized by Google

ſiis codex Euangelicus excelſiori loco ſtatuebatur, ut Judicis Chriſti referret præſentiam. Et noli me reprobare a pveris tvis, denegatione Sapientiæ à te poſtulatæ rejiciendo me extra numerum filiorum tuorum; neminem enim diligit Deus, niſi qui cum ſapientia inhabitat.

5. Qvoniam servvs tvvs svm ego, hoc eſt, ſervituti tuæ jam ab infantia dedicatus. Imò et filivs ancillæ tvæ, tanquam verna ſcilicet in familia & populo tuo natus. Homo infirmvs, corpore & animo, ideoque multis repletus miſeriis, quæ à percipienda ſapientia me impediunt. Et exigvi temporis, quia adoleſcens admodum & pænè puer regno inauguratus ſum, anno ſcil. 12. ætat. ut docet Hieron. Epiſt. 122. ad Vitalem, & Ignatius initio Epiſt. 6. Imò quantumvis ſenex eſſem, vitæ ſum breviſſimæ; cùm tamen ars regni adminiſtrandi ſit longa multoque uſu & experimentis comparanda. Et minor ad intellectvm ivdicii et legvm, hoc eſt, inſufficiens ad rerum civilium tractationem, ſive, ut leges tuas naturales, judiciales, ceremoniales intelligam, ex quarum præſcripto populus eſt judicandus & gubernandus.

8. Et dixisti me ædificare, id eſt, juſſiſti, & Pſalmo 136. dixit, id eſt, facta ſunt; Vel, dixiſti, ut ædificarem, phraſi Græca. Templvm: ſignificans primam Regibus eſſe debere religionis & ſacrorum curam. In monte sancto tvo, qui eſt mons Mória, propter multorum myſteriorum ſanctitatem venerabili. Mons enim iſte continebat varios colles, in quorum uno Calvariæ Adam ſepultus; Iſaac oblatus, & Chriſtus crucifixus eſt, ut ex Hieron. docet Auguſt. ſerm. 71. de tempore: In altero Oliveti remotiore Chriſtus aſcendit: In alio, nempè Sion, arx David extructa eſt: In area verò Ornan Jebuſæi Sioni adhærente; templum ædificatum eſt: quæ area pars montis eſſe cenſetur. Et altare, holocauſtorum ingens: Nam Altare Thymiamatis nonnulli volunt non eſſe ſtructum à Salomone, ſed antiquum illud Moyſis fuiſſe, cedro & auro veſtitum. Favet Scriptura, quæ dicit de Altari Thymiamatis 3. Reg. 6. Sed & Altare veſtivit cedro. Et ſanè Joſephus 8. Antiq. cap. 3. Altaris holocauſtorum fabricam narrat; de Altari verò Thymiamatis nihil, niſi quod dicat, medium inter candelabrum & menſam

menſam locum obtinebat Altare illud aureum: quaſi antiquum illud & ſatis notum Altare deſignaret. SIMILITUDINEM TABERNACULI QUOD PRÆPARASTI AB INITIO, olim nempè per Moyſen: quòd Tabernaculum multis additis templo Salomonis repræſentabatur.

9. ET TECUM SAPIENTIA TUA, ſupple præparavit Tabernaculum &c. infuſo Beſeleel ſpiritu Sapientiæ & intelligentiæ. QUÆ SCIEBAT QUID ESSET DIRECTUM IN PRÆCEPTIS TUIS, id eſt, quid in præceptis rectum eſſet, ſive quænam eſſent recta & juſta præcepta. Cùm ergo tam ſit efficax tua ſapientia, mihique tam neceſſaria,

10. MITTE ILLAM A SEDE MAGNITUDINIS TUÆ, de throno gloriæ, ubi tecum aſſiſtit, judicans ac diſponens orbem terrarum, mitte illam, non ut locali migratione cælos deſerat, quod impoſſibile eſt, ſed UT MECUM SIT infuſo mihi ſancto ſapientiæ Spiritu, ET MECUM LABORET, ſive collaboret mihi utique laboranti. Fruſtra proinde hæretici gratiæ efficaciam ſtatuunt libertatis interitum: Adjuvat enim Spiritus infirmitatem noſtram tantò nos magis reddens liberos, quantò minùs ſervituti peccatorum obnoxios.

13. QUIS ENIM HOMINUM, ſuâ ſcil. induſtriâ Dei voluntatem arcanam & conſilia ſcrutari conantium, POTERIT SCIRE CONSILIUM DEI, hoc eſt, voluntatem Dei, & ut eſt verſ. 27. ſenſum Dei: animalis enim homo non percipit ea quæ ſunt ſpiritus Dei; ſtultitia enim eſt illi, & non poteſt intelligere.

14. COGITATIONES ENIM MORTALIUM, ratiocinationes ſcilicet & diſcurſus, TIMIDÆ, errorem ſemper & lapſum in tantis tenebris rerum tam naturalium quàm divinarum formidantes, unde hærent ac titubant: ET INCERTÆ PROVIDENTIÆ NOSTRÆ, id eſt, falli prona ſunt noſtra de rebus gerendis conſilia, quæ in ſpecie optima & prudentiſſima, tamen vel propter futurorum caliginem, quam non penetrat mens humana, vel propter lubricas rerum vices & mutationes, vel denique Domino diſſipante conſilia gentium, & reprobante cogitationes populorum, infœliciſſimos crebò exitus ſortiuntur.

15. CORPUS ENIM QUOD CORRUMPITUR, id eſt, corruptibile & mortale, ita ſcilicet ut non tantùm mori poſſit, ſicut & in Adamo

Digitized by Google

Adamo potuit, ſi vellet; ſed, ut famis, ſitis, frigoris, caloris, concupiſcentiæ, paſſionum, morborum & mortis denique neceſſitati obnoxium ſit. AGGRAVAT ANIMAM, quia ejus alas ne ſurſum volet, ita onerat & quaſi ligatas tenet, ut non poſſet quidquam ſpirituale ſine phantaſmate & quaſi veſte corporea niſi ſummo cum labore concipere, nec ſine diſtractione rebus contemplandis inſiſtere, ſine defatigatione perſiſtere; ſine ſenſu magni ponderis affectum ad Deum à terrenis erigere, ſine repugnante carnis lege bonum amplecti, ſine quotidiana corporis cura ac ſervitute Deum ac divina ſcrutari. Ex quo fit ut cum Paulo quiſque exclamet: Infelix homo quis me liberabit &c. ET TERRENA INHABITATIO, Græcè, terrenum habitaculum, ſeu ut Job cap. 4. domus lutea, quæ eſt corpus humanum, DEPRIMIT SENSVM MVLTA COGITANTEM, id eſt, de multis anxiè curantem, de cibo, potu, aliiſque infinitis huc ſpectantibus; quarum curarum totus mundus eſt plenus.

CAPUT X.

PRoſequitur precationem ſuam perpetuâ laude ſapientiæ. Probat autem egregiâ exemplorum inductione id quod proximè dixerat, per ſapientiam ſanatos eſſe omnes qui placuerunt Deo à principio.

1. HÆC ILLVM CVSTODIVIT, id eſt, Adamum in innocentia ne Dei præceptum prævaricaretur, aliquamdiu cuſtodivit, idque ut Abulenſis, in ſequentem diem Sabbathi: ut Pererius uſque ad octavum, quo & creatus eſt: ut quidam, ad 34. annos quot vixit Chriſtus: ut alii, ad 40. dies quos jejunavit. Veriſimilius fortaſſis quod ſenſit Irenæus lib. 5. c. 23. breviſſimo tempore fuit cuſtoditus, eò quòd eodem die quo creatus eſt, eâdem horâ qua Chriſtus paſſus nempe nonâ peccaverit, & ſtatim Paradiſo pulſus ſit. Nam ut Chriſtus locum Calvariæ, quo Adam ſepultus eſt, ita etiam diem & horam peccati ejus tunc notavit, ut crucifixione ſuâ eodem loco, die & horâ, damna ligni ſolveret.

2. ET EDVXIT ILLVM A DELICTO SVO, dans illi pœnitentiam & peccati remiſſionem; cujus pœnitentiæ indicia docet

Irenæus

Irenæus lib. 3. cap. 37. fuiſſe timorem ejus, confuſionem, abſconſionem, pungentia foliorum aſperitate perizomata. Hinc à Tertull. 2. contra Marcionem, vocatur reſtitutionis candidatus: & alibi, ex homologeſi in Paradiſum reſtitutus. Hæreſis enim fuit Tatiani Auctoris Encratitarum, Adamum ſalute excidiſſe, ut teſtatur Irenæus lib. 1. c. 30. & 31. Tertull. de præſcript. c. 52. Epiphanius hæreſi 46. Auguſt. hæreſi 25. Sed iidem eum refutant, quòd perabſurdum eſſet & irrationabile, ramis ſalvis radicem non eſſe ſalvam, & filios in captivitate generatos liberari, non eum, qui præcipuè erat captivus. Vide Auguſt. Epiſt. 99. DEDIT ILLI VIRTVTEM, non obſtante tam gravi peccato, CONTINENDI OMNIA, nempè ſuo imperio gubernandi & in officio continendi totam hominum Rempublicam ab eo ortam; vel etiam continendi ſuo imperio omnia inferiora: quamquam hæc virtus continendi omnia, multùm per peccatum diminuta ſit, maximè circa extrema animalia, ſcilicet maxima & minima.

3. AB HAC, ſapientia & ejus dictamine, VT RECESSIT INIVSTVS, Cain, PER IRAM HOMICIDII DEPERIIT, tum quia anima ejus juſtitiæ mortua eſt, tum quia gravitate peccati deſperavit, majorem cenſens iniquitatem ſuam quàm ut veniam mereretur, tum quia ut Hebræi volunt, & ex iis Hieron. Epiſt. 125. q. 1. in pœnam peccati illius à Lamech imprudente occiſus eſt.

4. PROPTER QVEM, Cain ſcil. cujus fratricidium, prædas, luxuriam ac tyrannidem, quas ſecundùm Joſephum 1. Antiq. c. 3. factus Dux latronum exercuit, poſteri ejus ſunt imitati. CVM AQVA DELERET TERRAM, SANAVIT ITERVM SAPIENTIA, vulnus ſcil. illud omnium rerum viventium deletione terræ inflictum, PER CONTEMPTIBILE LIGNVM, id eſt, per arcam quæ inſufficiens tam immani diluvio perferendo videbatur, & cujus ſtructura ab impiis contemnebatur, & velut fatuorum hominum molitio ridebatur: IVSTVM GVBERNANS, Noë cum incluſis animalibus: magis enim divina providentia, quàm humana prudentia natantem arcam gubernavit, ne incurreret ubicumque naufragium, ut Auguſt. 15. de Civit. c. 27.

5. IN CONSENSV NEQVITIÆ, CVM SE NATIONES CONTVLISSENT, id eſt, poſtquam impia & ſuberbia conſpiratione facta gentes

gentes in unum confluxiſſent, nempè ut ædificatione turris Babel, cujus culmen ad cælos pertingeret, nomen ſuum celebrarent: hic enim conſenſus nequam ſuperbus & ambitioſus fuit, quidquid tandem dicat Abulenſis, qui fabros illos non peccaſſe putat. SCIVIT IVSTVM, Abraham, illâ nimirum ſcientiâ, quâ novit Deus, id eſt, approbat & gratam habet viam juſtorum, non quod Abraham ædificationi turris interfuerit, ſed quod eâ tranſactâ Deo placuerit. Unde Græcè eſt, Cùm gentes commixtæ ſeu confuſæ fuiſſent, ſcilicet linguarum confuſione. Hæc enim confuſio circa ann. 170. à diluvio contigit: quod erat initium tyrannidis Nemrod ſeu Beli, totius operis velut arcis tyrannidis ſuæ architecti & promotoris: Abraham verò natus eſt anno 292. Poſſet tamen ſatis commodè intelligi de gentium maximè Chaldæorum confluxu in idolorum culturam, & ad affligendum igneque exurendum Abraham, à quo Dei miſericordiâ liberatus ſit. Nam Abraham ſeu domum Thare pro vera pietate in Chaldæa fuiſſe afflictam, manifeſtum eſſe dicit Auguſt. 16. de civit. c. 13. Etſi autem Hieronymus in traditionibus Hebraicis in Geneſin id fabulam vocet, tamen paulò inferiùs ut verum approbat, fabulam fortè narrationem vocans. ET IN FILII MISERICORDIA, qua viſcera ejus ſuper immolatione Iſaac commovebantur, FORTEM CVSTODIVIT, id eſt, ſervavit conſtantem; nam ingenti animi robore omnem humanæ naturæ affectum vincebat, ut Deo obtemperaret. Ponderant egregiè tentationis magnitudinem PP. Vide Ephrem. tom. 3. de Abraham. Originem homil. 8. in Geneſ.

6. HÆC IVSTVM LOT LIBERAVIT, DESCENDENTE IGNE, cum ſulphure, ut ait Geneſis, ſive igne ſulphureo, qui videtur eſſe ignis fulmineus: fulmina enim ſulphuris odorem & lucem præ ſe ferunt. Unde fulmen Deus intentans apud Ezechielem, Ignem, inquit, & ſulphur pluam ſuper eam. IN PENTAPOLIM, regionem illam quæ à 5. urbibus Sodoma, Gomorrha, Adama, Seboim & Bala ſive Segor, dicebatur Pentapolis. Segor enim quæ ſubverſioni à Deo fuerat deſtinata, precibus Lot eſt ſubtracta incendio, & tempore Hieronymi imò Borchardi erat ſuperſtes, ut ipſi teſtantur: tametſi Theodoretus q. 69. in Geneſ. poſt diſceſſum Lot, hiatu terræ incolas abſorptos eſſe velit.

7. QVIBVS &c. FVMIGABVNDA CONSTAT DESERTA TERRA,

 quia

quia ut teſtatur oculatus teſtis Borchardus, lacus ipſe, in quem tota regio converſa eſt, ſemper eſt fumans & tenebroſus, ſicut ego, inquit, oculis meis vidi, ut videatur eſſe os inferni; adeò tetrum vaporem fumat, ut vicina ad mediam dietam loca, hoc eſt, ad 4. vel 5, leucas, reddat ſterilia, ita ut ne gramen quidem producant. ET INCERTO TEMPORE, Græcè, imperfectis anni tempeſtatibus, hoc eſt, intempeſtivos ac immaturos evanidoſque. FRUCTUS HABENTES ARBORES, quia ut Joſephus lib. 5. belli Judaici c. 5. licet ibi videre renaſcentes in fructibus cineres, qui colore quidem ſunt edulibus ſimiles, carpentium verò manibus in fumum diſſolvuntur & cinerem: cui, qui ea viſerunt vel deſcribunt loca, atteſtantur, Tertull. carmine de Sodoma, Adricomius, apud quem vide plura ex Joſepho & aliis. ET INCREDIBILIS ANIMÆ MEMORIA, hoc eſt, monumentum animæ incredulæ, quæ non credebat aliquid referre ad ſalutem ſuam ſi retrò reſpiceret, unde contra Angelorum præceptum reſpexit, provocata ſcil. ut veriſimile eſt, fragore fulminis igneæque pluviæ, clamore pereuntium, dolore ſubverſæ terræ & amicorum, timore ſimilis interitûs: STANS FIGMENTUM SALIS, nempe ſimulacrum & ſtatua ſalis, in quam non anima utpote immortalis & incorporea, ſed corpus ejus converſus eſt: idque non ideo quòd veſperi ex inhoſpitalitate gentilitia ſalem non appoſuiſſet hoſpitibus, ut nugantur Hebræi, ſed ut eſſet divinæ caſtigationis perenne monumentum, atque ita fatuos condiret, ut Deo per omnia obediant, nec proficientes in ſancto propoſito noxiâ curioſitate retroſpicerent, ut eſt apud Proſperum lib. 1. de prædictionibus & promiſſis c. 16. Duravit hoc ſimulacrum inter mare mortuum & Engaddi ad noſtra uſque ſæcula, ut teſtis eſt Adricomius. Audi Tertull.

Durat adhuc nudâ ſtatione ſub æthram,
Nec pluviis dilapſa ſitu, nec diruta ventis.
Quin etiam ſiquis mutilaverit advena formam,
Protinus ex ſeſe ſuggeſtu vulnera complet.
Dicitur & vivens (id eſt, quaſi viveret) *alio jam corpore ſexus*
Munificos ſolito diſpungere ſanguine menſes.

Cujus fides ſit penes ipſum. Porrò ſalem iſtum volunt fuiſſe metallicum, qui pluviis reſiſtit, & ædificiis ſuâ ſoliditate prodeſt.

10. HÆC

10. HÆC PROFUGUM IRÆ FRATRIS JUSTUM, Jacob ſcilicet qui Eſau fratris ſui iram declinabat, præveniens præceptum Apoſtoli, Date locum iræ, id eſt, credite iræ. DEDUXIT PER VIAS RECTAS, in Meſopotamiam, & inde rurſum in Chananæam, ſecundùm promiſſionem Dei, Ero cuſtos tuus quocumque perrexeris. Addit, *rectas*, quia tot injuriis & calamitatibus vexatum per rectas juſtitiæ ſemitas deduxit, ita ut neque ad dextram, neque ad ſiniſtram in iram, odium, puſillanimitatem fraudeſve deflecteret. ET OSTENDIT ILLI REGNUM DEI, cùm ei apparuit Dominus innixus ſcalæ, omnia quaſi internunciis Angelis regens & gubernans, ipſo Jacob dicente, Non eſt hîc aliud niſi domus Dei & porta cæli. ET DEDIT ILLI, in ipſa apparitione, SCIENTIAM SANCTORUM, id eſt, cognitionem ſanctarum rerum, nempe Angelorum diſcurrentium divinæ de ſe curæ ac providentiæ, benedictionis omnium gentium in ſemine ſuo quod eſt Chriſtus futuræ, & reliquorum ſcalæ myſteriorum. Quin etiam, quia ſcientia Sanctorum eſt prudentia, dedit illi ſcientiam illam ſanctis propriam, qua nihil putant Deo & Juſtitiæ præponendum. HONESTAVIT ILLUM, id eſt, locupletavit, IN LABORIBUS, quibus apud Laban deſudavit, ET COMPLEVIT, maturè finem afferendo laboribus cùm Jacob reverteretur ad Iſaac: Vel aptiùs ad Græcum, complevit multiplicando, LABORES ILLIUS, hoc eſt, laborum ejus fructus, cùm per virgas decorticatas fœtus ovium maculati velleris multiplicavit.

11. IN FRAUDE CIRCUMVENIENTIUM ILLUM: qua fraude ſeu avaritia, ut alii vertunt, Laban conabatur circumvenire Jacob mutans mercedem ejus decem vicibus. AFFUIT ILLI, quia Deus non dimiſit eum, ut noceret ei.

12. CUSTODIVIT ILLUM AB INIMICIS, divertendo iram & conatum Eſau, minando Laban, terrendo Sichemitarum vicinos, ne auderent perſequi recedentes. ET A SEDUCTORIBUS TUTAVIT ILLUM, quia inſidias Eſau per prudentiam Jacobi diſſipavit: variis enim artibus conabatur eum in Idumæam ſeducere. ET CERTAMEN FORTE DEDIT ILLI UT VINCERET, quando cum Angelo tota nocte luctatus, eum tandem ſuperavit, unde & nomen Iſraël, id eſt, dominans ſeu prævalens Deo, promeruit, ut inde diſceret, quoniam ſi contra Deum fortis

 fuiſſet,

Digitized by Google

fuiſſet, quantò magis prævaleret contra homines, Eſau ſcil. & vires ejus, quas tantopere metuebat. ET SCIRET QVONIAM POTENTIOR OMNIVM EST SAPIENTIA, cujus providentia eum gubernabat: Hæc enim per gratiæ infuſionem ſuos electos facit ut civitatem munitam & columnam ferream, ut omnes generis hoſtes bellent adverſus eos aſtutiâ, fraudibus, opibus, crudelitate, & non prævaleant.

13. HÆC IVSTVM Joſeph, A PECCATORIBVS LIBERAVIT, fratribus invidia ac odio in eum flagrantibus: peculiari enim Dei conſilio Iſmaëlitis eſt venditus. Vel, quia Græcè eſt, *à peccato*, poſſet etiam intelligi peccatrix hera ejus, à qua ad ſtuprum ſollicitabatur: tantâ enim munitus fuit conſtantiâ, ut reſponderet, Quomodo ergo poſſum hoc malum facere, & peccare in Deum meum? DESCENDITQVE CVM ILLO IN FOVEAM, id eſt, in carcerem, qui ſubinde fovea in Scripturis vocatur. Nam in carcere dedit ei ſapientia gratiam in conſpectu Principis carceris, ubi etiam ſomnia captivorum per ſapientiam revelabat.

14. ET DEDIT ILLI CLARITATEM ÆTERNAM, nempe gloriam longam in Ægypto, & famam virtutis nunquam interituram.

15. HÆC POPVLVM IVSTVM, Iſraëliticum, in quo nonnulli juſti: Vel, *juſtum*, id eſt, Ægyptiæ afflictionis immerentem.

16. INTRAVIT IN ANIMAM SERVI DEI, Moyſis, quem charitatis, ſapientiæ, & magnanimitatis infuſo ſpiritu, per multos annos erudivit in deſerto, & poſteà docuit eum quid loqueretur Pharaoni.

17. ET REDDIDIT JVSTVS MERCEDEM LABORVM, dans iis gratiam, ut mutuando ſpoliarent Ægyptios: Quæ ſpolia juſtiſſimè ab iis retenta ſunt, ſive belli, ſive pacis jure, ut docet Clemens Alex. lib. 1. ſtromatum c. 13. Belli quidem, quia res hoſtium juſto bello victores meritò prædabantur: Pacis, quia cedebant iis in tot graviſſimorum laborum mercedem & ſtipendium: Extra quas cauſas adhuc citra injuriam ſervare poterant, quia Iſraëlitis tanquam juſtitiæ divinæ executoribus, à juſto judice Deo donabantur: qui, ut Auguſt. q. 39. in Exod. noverat quid quemque pati oporteret. ET DEDVXIT ILLOS IN VIA MIRABILI, quia ſecundùm Jeremiam c. 2. terra erat inhabitabilis & invia,

terra

Digitized by Google

terra ſitis & imago montis, in qua non ambulavit vir, neque habitavit homo: ſed ſignis & portentis divinis multò mirabilior. ET FVIT ILLIS IN VELAMENTO DIEI, Græcè, in velamentum die, id eſt, per diem, quia Deus lucidiſſimam nubem creabat per diem quæ caſtra eorum obumbraret, ut ita eſſet umbraculum diei ab æſtu, ET IN LVCE, id eſt, in lucem, STELLARVM PER NOCTEM, quia columna ignis mirifico ſplendore fulgens inſtar ſtellarum iis per noctem lucebat, ut eo indicio etiam noctu ſibi Deum præſentem agnoſcerent: & ſi fortè proficiſcendum eſſet, ut in mari rubro contigit, eam viæ ducem ſequerentur. Nubes hæc una atque eadem erat interdiu luce candida, atque expanſa caſtra tota obumbrabat, noctu igneo quodam fulgore iiſdem lucem præbebat, columnali figura tabernaculo incumbens, & ab Angelo mota, cùm ejus eſſet quodammodo domicilium, & tamquam viæ indicium proficiſcentes antecederet.

19. ET AB ALTITVDINE INFERORVM, hoc eſt, maximâ, vel ex abyſſo maris inſtar inferni profundâ, EDVXIT ILLOS, Hebræos, vel potius Ægyptios, jam ſubmerſos: Græcè enim eſt, æſtuando ejecit, ſeu ebullire fecit; quemadmodum ollâ bulliente ſpumæ aliæq́ue ſordes ex fundo ebulliunt: mare enim magno impetu confluens corpora Ægyptorum ſicut cæteras ſordes ad littus evomuit: ſequitur enim; IDEO IVSTI TVLERVNT SPOLIA IMPIORVM, Ægyptiorum, quos in littore mortuos ſpoliarunt.

21. QVONIAM SAPIENTIA APERVIT OS MVTORVM, Hebræorum ſcil. qui pavore conterriti hactenus à Dei laudibus obmutuerant. ET LINGVAS INFANTIVM, ſimplicium & imperitorum, FECIT DISERTAS. Vel fortaſſis, *infantium*, id eſt, puerorum, quia ut ait Auctor de mirabilibus ſacræ Scripturæ apud Auguſt. c. 21. magno miraculo omnes etiam pueri uno quaſi ex ore idem canticum concinebant, Deo ex ore infantium & lactentium perficiente laudem, quemadmodum & tempore Chriſti fecit.

CAPUT XI.

1. DIREXIT OPERA EORVM, id eſt, ut habet Græcus, rectâ ſeu proſpera duxit viâ, iter, bella, mores & actiones Iſraëlitarum: Dirigere enim pro proſperare frequens

 eſt

eſt Scripturis: In manibus Prophetæ sancti, id eſt, operâ & miniſterio Moyſis: Organum enim organorum eſt manus, unde fit ut ſæpiſſimè pro miniſterio ponatur: Et ſic dicitur factum verbum Domini in manu Aggæi, & Oſeæ 12. In manu Prophetarum aſſimilatus ſum.

2. Iter fecerunt per deserta, valde varia, Ethan, Sur, Sin, Pharan, Sinai, Cades, Idumææ, Moab.

4. Sitierunt et invocaverunt te, non per ſe, ſed per Moyſen & Aaron: De populo enim murmurante dixit Moyſes, Adhuc paululum & lapidabit me. Quamquam Cyrillus 3. in Joannem cap. 34. modeſtæ petitioni perfectorum velit adæquari imbecillium ac infirmorum objurgationem & murmurationem. Nam ſicut, inquit, ploratu neceſſaria ſibi alimenta infantes flagitant, & hoc modo mater ad fovendos filios ſuos provocatur; ſic queſtuoſus objurgationibuſque plenus clamor ad Deum, petitionis (ſi ab infirmis & ab infantibus in habitu virtutis fiat) locum tenet. Et data est illis aqua de petra durissima, idque non ſemel tantùm, ut voluit Oleaſter, putans ob ſimilitudinem, eandem eſſe narrationem Exodi 17. & Numer. 20. ſed bis; una cum contigit anno 2. in Raphidim, altera 40. in Cades, ubi & Moyſes punitus eſt. Multò incredibilius quod ex Hebræis etiam nonnulli Catholici putaverunt, eandem petram perpetuò cum caſtris Iſraëlitarum quaſi plauſtro circumductam fuiſſe, ex qua aquarum copia ſemper Hebræis ſuppeteret, & poſt Mariæ mortem ceſſaſſe. Sed quod Apoſtolus ait, bibebant de conſequente illos petra, ſignificat ſpiritualis petræ nempe Chriſti divinam potentiam eos conſecutam eſſe, atque aquam ſuppeditaſſe.

5. Per quæ enim pœnas passi sunt, &c. ſenſus in Latino obſcurus, ex Græco ſic redditur: Per quæ inimici Iſraëlitarum Ægyptii cruciati ſunt, cùm aquis in ſanguinem verſis potus eos deficeret, & in quibus tunc Iſraëlitæ, quando ſiti cruciabantur Ægyptii, lætabantur ob abundantiam aquarum in terra Geſſen; per hæc, inquam, eadem, benè cum Iſraëlitis actum eſt in deſerto, quando ſitientibus aqua ex petra profluxit.

7. Nam pro fonte sempiterni fluminis, id eſt, perenniter fluentis Nili, humanum sanguinem dedisti injustis.

IVSTIS, Ægyptiis ſcilicet, quia Nilus qui divinis honoribus ab Ægyptiis colebatur, ut teſtantur Plinius & Theodoretus, in verum quidem ſanguinem ſed humano ſimilem à finibus Æthiopiæ, ut vult Philo, vel ſaltem à terminis Ægypti uſque ad Mediterraneum mare converſus eſt. Hinc liquoris in alveo putrefactio, interitus piſcium, peſtilentia, ſitis per aliquot dies, & ſtrages Ægytiorum tanta ut domeſticis ſepeliendis non ſufficerent, teſte Philone in vita Moyſis.

8. QVI, Ægyptii, CVM MINVERENTVR, id eſt, dum per plagam illam ſitis occiſi pauciores fierent, IN TRADVCTIONE INFANTIVM OCCISORVM, ſive ut Græcè eſt, in redargutionem, corruptionem & exprobrationem crudelitatis infanticidii Hebræorum: Fluvius enim ille, inquit Theodoretus quæſt. 19 in Exod. mutatus in ſanguinem velut conquerebatur de cæde puerorum; unde & ſanguinem Deus dedit iis bibere: digni enim erant, ut eſt Apoc. 16. Qua eadem de cauſa idem ibid. notat aquam protuliſſe ranas, quia pueri inceſſu ſuo ranas imitantur: cùm enim nondum ſolis pedibus niti poſſint, manibus ſupplent pedum imbecillitatem. DEDISTI ILLIS AQVAM &c. q. d. Tu è contrario Domine contra omnem ſpem dediſti Iſraëlitis in deſerto ſitientibus copiam aquarum de petra fluentium.

12. ABSENTES ENIM ET PRÆSENTES &c. (enim) pro (autem) ponitur ut ex Græco patet. Non enim hîc redditur ratio præcedentium, ſed continuatur oratio. Significat autem Ægyptios, ſive aquis ſanguinolentis eſſent præſentes, ſive abſentes ſimiliter ſitiiſſe: Vel aptiùs ad ſequentia, ſignificat eos cruciatos fuiſſe perinde cùm præſentes eſſent Hebræis in Ægypto, quàm cùm ab iis receſſiſſent, nempe quando audiebant eis ſitientibus ſingulari Dei beneficio aquam ex petra in deſerto ſcaturiiſſe, cùm olim ſibi in ſanguinem converteretur.

13. ET GEMITVS CVM MEMORIA PRÆTERITORVM, id eſt, ex memoria rerum præteritarum, nempe ſitis, quam flumine in ſanguinem verſo paſſi fuerant.

14. CVM ENIM AVDIRENT, Ægyptii ſcil. ex allato in Ægyptum nuncio, PER SVA TORMENTA, per aquam quæ fuerat tormentorum & cruciatum ſuorum inſtrumentum, BENE SECVM AGI, id eſt, benè cum Hebræis actum fuiſſe, Nam Græcè eſt ipſos benefi-

beneficio affectos fuiſſe, ſcaturiente ſcil. ex petris aquâ. Sic alibi ſæpè reciprocum pro relativo ponitur: ut, diſperſit ſuperbos mente cordis ſui, id eſt, eorum. Cùm ergo Ægyptii hoc audirent, COMMEMORATI SVNT DOMINVM, quia deprehenderunt & agnoſcere cœperunt Dominum, cujus prius noluerant mandatum, virtutem & potentiam agnoſcere: Ad quod probandum ſubdit:

15. QVEM ENIM IN EXPOSITIONE PRAVA PROIECTVM DEMISERVNT, Moyſen ſcil. quem tanquam vilem hominem & ex aquis ſalvum Ægyptii initio ſubſannaverant; aut etiam Deum ipſum, quem in expoſitione infantium Hebræorum deridentes nolebant agnoſcere, IN FINEM EVENTVS, id eſt, in fine eventuum, ut eſt in Græco, nimirum poſt tot patrata mirabilia in Ægypto ſitimque Hebræorum in deſerto ſedatam, MIRATI SVNT NON SIMILITER IVSTIS SITIENTES, quia cùm ipſi diriſſimâ ſiti cruciarentur ac morerentur, Hebræis aquæ datæ ſolatium adferebant.

16. PRO COGITATIONIBVS AVTEM INSENSATIS &c. ſupple, hæc evenerunt illis, nempè ut pœnâ aptiſſimâ cogitationes eorum ſtultas punires, quæ eò uſque prodierant, ut quidam errantes colerent BESTIAS SVPERVACVAS, id eſt, viles & abjectas: Nam Ægyptii omnium mortalium ſuperſtitioſiſſimi, omnibus penè viliſſimis animantibus divinos honores deferebant, cani, bovi: alii, ſerpenti, piſcibus. Talpas & veſpertiliones nominat Iſaias cap. 2. ab Ægyptiis credo acceptas: felem adjicit Strabo, Plinius ſcarabenin, qui ſtercorarias pilas volvit & ſugit. Audi Juvenalem Satyra 5.

Crocodilum adorat
Pars hac, illa pavet ſaturam ſerpentibus Ibin,
Effigies ſacri nitet aurea cercopiteci.

Addit item Plinius lib. 19. & alibi, per cæpas, porros, & allia, ut per numina eos jurare ſolitos, de quibus Poëta:

O ſanctas animas, quibus hæc naſcuntur in hortis
Numina!

Et quod omnem ſuperat fatuitatem, & penè humanam fidem, eos adoraſſe crepitum ventris: Nec minus eum extimuiſſe quàm Serapidem, teſtis eſt Minutius Fœlix in Octavio, paulò poſt medium

medium, itemque Hier. in verſ. 1. c. 46. Iſaiæ. Nam, inquit, & pleraque oppida eorum ex beſtiis & jumentis habent nomina, ut taceam de formidoloſo & horribili cepe, & crepitu ventris inflati, quæ Peluſiaca religio eſt. Itaque qui beſtias ab ipſis cultas occideret, capite plectebatur, ut Auctor eſt Tertull. in Apologetico: Cùm morerentur, capillos tondebant, planctuque publico decreto in templis ſepeliebant, ut docet Atanageras legatione pro Chriſtianis. Hinc apud eos fuiſſe ultra 660. genera Sacrificiorum quidam aſſerunt: De prodigioſa eorum religione, non pauca Herodotus & Diodorus Siculus & multi PP. Pro his ergo cogitationibus inſenſatis, IMMISISTI ILLIS MULTITUDINEM MULTORUM ANIMALIUM VINDICTAM, ranas, ciniſes, muſcas, cuſtas.

17. UT per viliſſima animalcula, quibus ſimilia coluerant, inflicto ſupplicio, SCIRENT, QUIA PER QUÆ PECCAT QUIS, PER HÆC ET TORQUETUR, quemadmodum & per capillos ſuos Abſalom, per vineam Naboth Achab, per patibulum Aman, per linguam Epulo pœnas dedit; quia ut ait Cyprianus Epiſt. 55. Plus linguâ ſuà & ore peccaverat.

18. NON ENIM IMPOSSIBILIS, id eſt, impotens & infirma, ERAT OMNIPOTENS MANUS TUA, QUÆ CREAVIT ORBEM TERRARUM, res omnes & ſpecies quibus terra ornatur; nam cælum ipſum & terra ex nihilo creata ſunt: EX MATERIA INVISA, Græcè, informi & inornata, quia terra aquis uſque ad cælos tecta velut rude atque indigeſtum chaos omni ſuo decore quem naturaliter poſtulat, plantis, animalibus, ſeminibus, graminibus, luce, fluviis, collibus, campis carebat, quæ ex iſta informi maſſa, & propter tenebras exiſtentes ſuper faciem abyſſi inviſibili, formata ſunt: IMMITTERE ILLIS MULTITUDINEM VISORUM &c. ſed viliſſimis uſa eſt animalibus, ut nempè cultui viliſſimarum beſtiarum ſuum reſponderet ſupplicium.

21. SED ET SINE HIS UNO SPIRITU, ſed flatu vehementique ventorum turbine; tametſi alii Angelum intelligunt: POTERANT OCCIDI PERSECUTIONEM PASSI AB IPSIS FACTIS SUIS: reum enim non tam Judex quàm ſcelera occidunt: ET DISPERSI PER SPIRITUM VIRTUTIS TUÆ, ventilati nimirum ac diſſipati vento valido, ſicut diſpergitur pulvis turbine raptus ex area:

Digitized by Google

magis hæret contextui, quàm ſi pœnitentiam intelligas jam ab hominibus actam. Hinc ſtatim ſubjicitur generalis ratio:

25. DILIGIS ENIM OMNIA QUÆ SUNT, ET NIHIL ODISTI EORUM QUÆ FECISTI: naturarum enim non vitiorum conditor Deus, mala quæ odit ipſe non fecit, amans tamen ſuum in vitioſis hominibus vel creationis donum, vel ſanationis beneficium, vel damnationis judicium, ut docet Auguſt. Tract. 110. in Joannem. NEC ENIM ODIENS, hoc eſt, ex odio vel ſi odiſſes, ALIQUID CONSTITUISTI, ſeu conſtituiſſes, ut legit Auguſt. lib. 1. q. 2. ad Simpl. Q. d. Quod omnia diligas, ſignum eſt, quia non ex odio ſed ex amore & bonitate ad res creandas impulſus es: hæc enim cauſa eſt, cur etiam poſt rerum creationem, nullam earum odio proſequaris: odium enim non ad rerum conſtructionem, ſed deſtructionem tendit. Hinc idem Auguſt. 1. de Gen. ad litt. c. 8. Placet, inquit, Deo quod factum eſt eàdem benignitate, qua placuit ut fieret: quod inde patet, ut ſequitur,

26. QUOMODO AUTEM POSSET ALIQUID PERMANERE, NISI TU VOLUISSES, ſcil. ut permaneret: hoc enim eſſe divinæ bonitatis & miſericordiæ, ſignificat: AUT QUOD A TE VOCATUM NON ESSET, à non eſſe ſcil. ad eſſe, hoc eſt, quod electum non eſſet & conditum, ad exiſtendum & permanendum: Vocare enim Dei eſt condere & efficere, ut adſit. Sic famem vocat ſuper terram, gladium, frumentum, ſiccitatem, & ea quæ non ſunt &c. cùm omnia illa ſolo verbo & imperio facit ut ſint.

27. PARCIS AUTEM OMNIBUS, non hominibus modò, ſed etiam jumentis, omnibuſque omninò rebus, dum inſtar boni patris-familias nullas temerè & ſine majore fructu conſumis, QUONIAM TUA SUNT DOMINE, in quæ proinde tanquam in opera tua effectus tuus propendet, QUI AMAS ANIMAS, peculiari amore velut ſpiraculum oris tui, & ſpecioſiorem creaturarum tuarum portionem, quibus proinde longè libentiùs parcis, tolerando, condonando, revocando, & mitiùs puniendo.

CAPUT XII.

1. O QUAM BONUS SPIRITUS TUUS IN OMNIBUS! præmiis maximè pœniſque diſpenſandis.

2. IDEOQUE EOS, QUI EXERRANT, PARTIBUS CORRIPIS,

propter hanc immanitatem ab Iſaia 30. ſicut & gehenna à Chriſto pro inferno ponitur. ET COMESTORES VISCERVM HOMINVM. Hoc convivium ſacrum fuiſſe, de filiorum per gladium immolatum ſacrificio veriſimile eſt. Nam & noſtri temporis magi ac ſtryges pueris in ſacrificium adhibitis, eorum ſanguinem lambunt & carnes vorant. Cujuſmodi ſcelus etiam Plinius à Romanis ſublatum dicit. Tametſi igitur hujus immanitatis ſcriptura non notet alibi Chananæos, ſufficit hîc notari: ut non opus ſit hæc moraliter intelligere de mutua oppreſſione, ſicut Michæas dicit c. 3. Qui comederunt carnem populi mei.

DEVORATORES SANGVINIS A MEDIO SACRAMENTO TVO. Obſcuriſſimus locus eſt, quem nihil juvant Græca, in quibus 5. diverſæ lectiones ſunt ferè à noſtra alienæ. Antiquiores Latini tranſponendo hæc verba, jungebant ſequentibus, hoc modo, Perdere (eos) voluiſti à medio ſacramento tuo: & exponebant ex terrâ ſanctâ, quæ Sacramentum vocetur, quia ſacra ſeu ſancta, ut ſup. verſ. 3. vel quia per Sacramentum hoc eſt, juramentum Patribus erat promiſſa. Huic tamen non ita favet quod & in Bibliis noſtris emendatis altius hæc verba collocanda ſint. Hinc alii, *Devoratores ſanguinis à medio ſacramenti tui*, hoc eſt, comeſtores ſanguinis ſive humani ſive alterius contra ſacratam vel obteſtationem vel præceptum Dei in lege naturæ, de non comedendo carnem cum ſanguine, ut eſt Geneſ. 9. Quæ expoſitio veriſimilis eſt. Hoc enim & in Actis Apoſtolorum Chriſtianis prohibetur, cum vetatur comeſtio ſuffocati. Alii, ex medio ſodalitii Dei, quaſi fuiſſent Sacerdotes Dei apoſtatæ. Alii, à medio, ſeu ut Græcè, ex medio ſacramento tuo, hoc eſt, ex ipſis ſacrificiis, quæ quamquam ignoranter & ſacrilegè, Numini tamen placando inſtituebant. Alii aliter. Prima non eſt improbabilis, quia non eſt inuſitatum Scripturæ verba jungenda divellere, maximè quia illud (perdere voluiſti) etiam pro præcedentibus membris repetendum eſt, ſicut in illo Cantici 1. Nigra ſum, ſed formoſa, ſicut tabernacula Cedar, jungendum videtur cum (nigra ſum) non cum (formoſa) illa enim tamquam æſtu aduſta deformia erant.

6. ET AVCTORES PARENTES ANIMARVM INAVXILIATARVM. Græcè pro (auctores) eſt, authentas, id eſt, occiſores ſeu

TIA EORUM, quia nativa ſeu innata, quam ſcil. originali infectione ab utero traxerant, à parentibus imbiberant, & longâ peccandi conſuetudine in naturam verterant: ET QVONIAM NON POTERAT MVTARI COGITATIO ILLORVM IN PERPETVVM. Græcè, quòd non mutaretur, Deo ſcil. hoc prævidente, propter inveteratam eorum peccandi conſuetudinem, ſicut & Jeremias ait, Si mutare poteſt Æthiops pellem ſuam, aut pardus varietates ſuas, & vos poteritis benefacere, cùm didiceritis malè. Per ipſos itaque cogitatio eorum mutari non poterat; nec patientiâ vel admonitionibus mutanda prævidebatur: Dei tamen gratia inſtar mallei conterentis petras, etiam cor lapideum facilè mutaverit in cor carneum.

11. SEMEN ENIM ERAT MALEDICTVM AB INITIO, per originem peccati, inquit Auguſt. 2. de nupt. & concupiſc. cap. 8. Addi poteſt, quod peculiariter ſpectat Chananæos, eos jam inde ab ipſo patre Chanaan per Noë fuiſſe maledictos, quemadmodum etiam nunc Judæorum poſteri propter ſcelera majorum velut montes Gelboë ſteriles manent in quos neque ros, neque pluvia divinæ gratiæ deſcendit. NEC TIMENS ALIQVEM, VENIAM DABAS PECCATIS ILLORVM, q. d. quod connivebas ad eorum delicta, lentiùs ea puniendo, non proveniebat ex poteſtate cujuſquam altioris: quod mox latiùs probat.

13. NON ENIM EST ALIVS DEVS &c. ac proinde nemo par tibi eſt poteſtate, qui propter impios perditos te poſſet culpare operibus id merentibus, vel qui poſſit vindicare eorum ultionem. CVI CVRA EST DE OMNIBVS, ſuppeditando eis ſalutis occaſiones per iſtas ſuppliciorum dilationes, admonitiones & allocutiones, ut ſuprà. UT OSTENDAS, per iſtum agendi modum, QVONIAM NON INIVSTE IVDICAS IVDICIVM: quid enim juſtius quàm ut judicium Dei non effugiant, qui tantas divitias bonitatis ejus, & potentiæ, & longanimitatis contemnunt?

15. CVM ERGO SIS IVSTVS. Græcè, cùm autem &c. ut ſit oppoſitio ad præcedentia, q. d. etſi nemo tibi ſit par poteſtate, qui audeat tecum de perditis impiis contendere, tamen non uteris poteſtate niſi ſecundùm juſtitiam: Nam cùm ſis juſtus, IVSTE OMNIA DISPONIS, nimirum in pondere & menſura ſuum cuique naturæ tribuendo, ratiocinali ut meretur; irrationali, ut exigit

Digitized by Google

exigit naturæ conditio. IPSUM QUOQUE &c. EXTERUM ÆSTIMAS A TUA VIRTUTE, id eſt, à tua potentia & robore, ut patet ex Græco, nempe ut eo utaris nullâ demeritorum habitâ ratione.

16. VIRTUS ENIM TUA, ſive potentia tua, IUSTITIÆ INITIUM EST, quemadmodum in hominibus animi impotentibus, potentia & fortitudo eorum initium injuſtitiæ eſt, impellens eos ad omnem ſævitiam. Adde quod majus eſt, OB HOC QUOD OMNIUM DOMINUS ES, OMNIBUS TE PARCERE FACIS, etiam cùm ex juſtitia poſſes punire: Cùm enim ſummam potentiam deceat etiam ſumma clementia, profectò ſequitur, ſecundùm magnitudinem Dei, ſic eſſe & miſericordiam illius cum ipſo, Eccleſ. 2. Unde ergo Deus tam terribilis Ægyptiis & Chananæis? Reſpondet,

17. VIRTUTEM ENIM OSTENDIS TU, QUI NON CREDERIS, id eſt, quia vel quando non crederis, IN VIRTUTE CONSUMMATUS, id eſt, non habere ſatis virium ad inſolentiam & audaciam impiorum retundendam, cùm ſcil. dicunt, ut eſt Sophoniæ 1. in cordibus ſuis, Non faciet benè Dominus, & non faciet malè.

18. TU AUTEM DOMINATOR VIRTUTIS, ſeu, Domine virtutis, ut legit Aug. cui adeſt omnis potentia & fortitudo, imò qui ei ſummâ cum ratione & tranquillitate dominaris, nec impotenter ſuccumbis, CUM TRANQUILLITATE IUDICAS, nullâ ſententiæ præcipitatione, nullâ iracundiæ perturbatione, nullâ intempeſtivâ vindictæ acceleratione, ſed ſedato æquitatis & veritatis judicio, ET CUM MAGNA REVERENTIA DISPONIS NOS, gubernans magnâ cum parcitate & indulgentiâ, cum quadam quaſi ſpecie timoris temperans pœnas, ne fortè graviori illiſione vaſa fragilia rumpatur.

SUBEST ENIM TIBI, CUM VOLUERIS, POSSE, ita ſcil. ut etiam longâ ſupplicii dilatione non poſſint tuam potentiam evadere.

19. DOCUISTI AUTEM &c. QUONIAM OPORTET IUSTUM ESSE ET HUMANUM, inſtar pueri, cum reverentia caſtigando, aliquid etiam humanitatis cum juſtitia copulando, ut neque multa aſperitate opprimantur, neque nimia benignitate ſolvantur.

24. IN

Digitized by Google

24. IN ERRORIS VIA DIUTIUS ERRAVERUNT, id eſt, longiùs à veritate receſſerunt, ut habent Græca, dum abjecta animalcula & muta idola pro Diis colunt.

25. PROPTER HÆC TANQUAM PUERIS IUDICIUM IN DERISUM DEDISTI, quia inflixiſti illis pœnas ridiculas ad eorum ludibrium, ranas videlicet, ciniphes, aliaque animalia, quæ pro Diis Ægyptii & Chananæi coluerant, immittendo. Ridiculum enim erat, tantillis animalculis & propriis quidem Diis tam religioſè cultis, tantoperè cruciari.

27. IN QUIBUS ENIM PATIENTES INDIGNABANTUR: verborum conſtructio & ſenſus eſt: Per hæc, quibus cum indignatione ſua propter eorum vilitatem & exiſtimatam divinitatem affligebantur, nimirum per vilia iſta animalcula, quæ putaverant ante eſſe Deos, per hæc, inquam, cùm viderent ſe exterminari & graviſſimè ad mortem uſque affligi, agnoverunt alium eſſe verum Deum, evidentiâ ſcil. rerum convicti, quem olim negaverant ſe noſſe: nam anteà Pharao obduratus dicebat, Neſcio Dominum: Poſt afflictiones verò, Peccavi, inquit: Dominus juſtus, ego & populus meus nequam. PROPTER QUOD ET FINIS CONDEMNATIONIS VENIT SUPER ILLOS, nam quia etiam agnito Deo reſtiterunt, hinc completâ & perfectâ condemnatione temporaliter puniti ſunt in mare Rubro, & pœnâ æternâ, quia in obduratione moriebantur.

CAPUT XIII.

VT pleniùs intelligantur ea quæ præcedenti & ſequentibus Capitibus de vanorum Deorum cultu afferuntur, obſervandum eſt, triplicem à Gentilibus celebratam fuiſſe Theologiam, ſeu rationem de Diis: Fabularem, Civilem, & Naturalem. Fabularis quæ & hiſtorica, à Poëtis celebrabatur abſurdiſſimas de Diis ſuis fabulas decantantibus, Civilis à civitatibus & Sacerdotibus, Naturalis à Philoſophis. Primam volebant accommodatam eſſe theatro, ſecundam urbibus & templis, tertiam mundo. Ita Plutarchus de placitis Philoſophorum, Varro, & ex eod. Auguſt. 6. de Civit. cap. 5. Sed benè ibid. oſtendit, fabularem & civilem eandem prorſus eſſe: eoſdem enim, inquit,

Digitized by Google

Deos colunt in templis Sacerdotes, quorum ſcelera in theatro cantantur. Nam quæ illa de Diis turpia fingendo ſeminat, hæc favendo metit: illa mendacia ſpargit, hæc colligit. Duo proinde genera Theologiæ ſuperſunt, fabulare quod & civile, & naturale: Quo modo de iis tanquam diſtinctis tractant omnes ferè PP. qui impietatem gentilium refellerunt, ut Auguſt. Clemens Alex. in exhortatione, Juſtinus, Atenagoras in legatione, Tertull. 1. contra Marcionem cap. 13. Civile dividitur in duo membra: Nam vel colebantur creaturæ viliſſimæ, quas hominum ruditas & impietas Deos ſacraverat, oves, boves, piſces, talpæ, veſpertiliones, muſcæ, cete, allia &c. quo ſuperſtitionis genere præcellebant Ægyptii: Altero tam homines mortui & ſceleſtiſſimi mortuorumque imagines, quàm ipſi dæmones qui imaginibus ſe inſerebant, adeoque ex utroque idolo & dæmone fiebat quoddam compoſitum velut ex anima & corpore, quod ſimul tanquam Deus adorabatur. Hinc Hermes Triſmegiſtus ſatis admirari non poteſt ſtupendam illam artem, quæ hominibus conceſſa eſt, ut viventes ſibi Deos poſſint fabricare. Illiciebatur dæmon certis cæremoniis in idolum, ex quo poſteà reſponſa dabat. Secundum genus Theologiæ, nempe naturale, nobiliores univerſi partes venerabatur, Solem, Lunam, Aërem, Ignem, Aquam &c. hoc Philoſophis proprium, populos etiam nonnullos pervaſerat, ut ſtatim dicemus. Itaque prima ſuperſtitio familiaris Ægyptiis & Chananæis Capite ſuperiore à Salomone improbata fuit: ſecunda exagitatur in fine cap. 13. & cap. 14. de tertia verò quæ Philoſophorum fuit, hoc præſenti Capite audiemus.

1. DE HIS QVÆ VIDENTVR BONA, id eſt, ex viſibilibus & mutabilibus bonis, NON POTVERVNT INTELLIGERE EVM QVI EST, incommutabilem ſcil. Deum, qui de ſe dicit, Ego ſum qui ſum: quod reſpondet nomini Hebraico tetragrammaton. Eſſe ergo competit Deo, quia ut Greg. hom. 2. in Ezechielem, æternus & immutabilis permanet. Nam omne quod mutatur, deſinit eſſe quod fuit: Dei verò eſſe eſt nunquam diſſimiliter eſſe. Hoc exactiùs declarat Anſelmus: Quod, inquit, aliud eſt in toto, & aliud in partibus, & in quo aliud eſt mutabile, non omninò eſt id quod eſt, & quod incepit à non eſſe, & poteſt cogitari non eſſe, & niſi per aliud ſubſiſtat redit in non eſſe, & quod habet fuiſſe

quod jam non eſt, & futurum eſſe quod nondum eſt, id non eſt propriè & abſolutè. Ex mutabilibus ergo bonis Deus incommutabilis poteſt intelligi: Cùm enim omnis motus ab aliquo immobili & quieſcente fiat, omnis rerum viſibilium mutatio in motorem immobilem reducenda eſt. NEQVE OPERIBVS ATTENDENTES, nempe non conſiderando omnia illa quæ videbant; eſſe opera alicujus, ſive effecta ab aliquo, cognoverunt quis eſſet artifex: Hoc enim ex pulchritudine, ordine, mutabilitate, conſtantiâ operationum perpetuò in certos fines tendentium res ipſæ clamant.

2. SED AVT IGNEM. Hic aggreditur Philoſophorum Deos, à nonnullis etiam gentibus ſuſceptos, inter quas Ignem coluerunt Chaldæi, eò quòd cuncta conſumeret, itemque Magi Perſarum, Medi, Sarmatæ, & ex Philoſ. Heraclitus Epheſius & Hippaſus Metapontinus ut teſtis eſt Clemens Alex. & Atenagoras: Imo & Platonem ſydera tamquam genus Deorum igneum ſtatuiſſe, teſtatur Tertull. 1. contra Marcionem cap. 13. AVT SPIRITVM. Nonnulli ætherem intelligunt, quem ſub Jovis nomine gentiles colebant, ut paſſim Auctores citati docent, Malim ventum intelligere: quos eſſe cultos ut Deos docet idem Clemens in exhortat. AVT CITATVM AEREM, id eſt, celerem & mobilem. Teſtatur Clemens id coluiſſe Philoſophos pro Deo, quod omnium rerum principium ſtatuebant, ut Anaximenem Mileſium aërem. Hinc Tertull. loco cit. Zeno, inquit, Deos pronuntiavit Aërem & Ætherem. AVT GYRVM STELLARVM, id eſt, chorum ſtellarum ſeu ſtellas ipſas. Alcmenon aſtra Deos ſtatuit, ut quæ animata putaret: Zenocrates Carthaginenſis, 7. Planetas, ut Auctor eſt Clemens ibidem. Ex quorum errore, illa vulgata ſtellarum nomina, Mars, Venus, &c. AVT NIMIAM AQVAM, id eſt, violentam aut magnam ut mare. Aquam ex Philoſophis Deum arbitratus eſt Thales Mileſius teſte Clemente, Tertull. & aliis. AVT SOLEM ET LVNAM. Solem adoratum eſſe ab Indis, Lunam à Phrygibus, narrat Clemens: quorum cultus etiam noſtro ſæculo in America multis locis fuit uſitatus: Ex Philoſophis Plinius, ſi quis eſſet Deus, non alium quàm Solem credidit. Hinc & Menander apud Clementem, O Sol Deorum! nam te adorare decet primum, Dii per quem videntur cæteri. Ipſe Plato teſte Aug. ſerm. 143. de temp. Deum in-

duxit facientem Deos cæleſtes, ſtellas omnes, Solem & Lunam, & hoc eſt illud genus Deorum igneum, de quo ſuprà. Generatim verò, Plato, Plutarchus, & Diodorus Siculus apud Theodoretum lib. 3. contra Gentiles, teſtantur Ægyptios, Phœnices & Græcos, Solem, Lunam, Tellurem, Stellas, præterea ipſa elementa inter primos ſuos Deos repoſuiſſe: Ex quorum ſiderum familiari cultu contigit, ut peculiari interdicto Judæis deberet interdici Deuter. 4. Atque hæc Philoſophorum figmenta, quia rationibus nixa videbantur, hinc factum eſt, teſte Tertull. 1. contra Marcion. cap. 13. ut ipſa vulgaris populorum ſuperſtitio, cùm de ſimulachris, de nominibus, & fabulis veterum mortuorum puderet, ad interpretationem & allegorias rerum naturalium refugeret, & dedecus ſuum ingenio adumbraret. Figurabat Jovem in ſubſtantiam fervidam, id eſt, ignem vel ætherem: Junonem ejus, in aërem: Neptunum, Thetim, Nymphas ſeu Camænas, in aquam: Plutonem, magnam matrem, in terram: Apollinem in Solem, Dianam in Lunam: Venerem, Martem, Orionem, in Stellas. Hinc Ovidius:

Nec tu aliud Veſtam, niſi vivam intellige flammam.

Sed ut latè oſtendit Theodoretus lib. cit. tam abſurdæ erant hæ allegoriæ, ut fumum vitantes in ignem inciderent. Hæc ergo omnia enumerata, RECTORES ORBIS TERRARVM DEOS PVTAVERVNT.

3. SPECIEI ENIM GENERATOR, id eſt, factor. Aptè tamen etſi abuſivè generationis utitur nomine, quia generatio ad ſimilitudinem tendit, ex quo ſequitur neceſſariò, ſi illa erant ſpecioſa, generatorem eorum ſeu factorem longè eſſe ſpecioſiorem: eminentiùs enim perfectio relucet in cauſis, quàm in effectis. Hinc Auguſt. ſerm. 143. de tempore, Iſta pulchra mutabilia quis fecit, niſi incommutabilis pulcher? Pulchritudo eorum, confeſſio eorum eſt.

5. A MAGNITVDINE ENIM SPECIEI, id eſt, præſtantiâ pulchritudinis, COGNOSCIBILITER POTERIT CREATOR HORVM VIDERI, per intellectus diſcurſum, quo ex creaturæ cognitione ad Deum ſe erigit. Unde Græcè clariùs eſt, Analogicè ſive per proportionem poterit videri: quod intellige, niſi mens variis gentilitiorum Deorum erroribus ebria ſit, ac nimiùm depravata,

ut

Digitized by Google

ut docet Auguſt. tract. 106. in Joannem. Tunc enim non niſi magnæ gratiæ adjutorio lumen veræ divinitatis intuetur. Hinc Auguſt. 10. Confeſſ. c. 27. de ſe dicit per errores Manichæorum vagante: Intus eras, & ego foris, & alibi te quærebam, & in iſta formoſa deformis irruebam. Et de naturali Dei cognitione Tertull. lib. de teſtimonio animæ, Te, inquit, ô anima ſimplicem & rudem & impolitam & idioticam compello, qualem habent, qui te ſolam habent: imperitiâ tuâ mihi opus eſt, ea expoſtulo quæ tecum in hominem infers, non ſcilicet ea quæ hîc per errores didiciſti.

6. ET HI ENIM FORTASSE ERRANT DEVM QVÆRENTES. Fortaſſe (quærentes) jungendum eſt: Vel ſignificatur tantùm excuſationis inſufficientia: quaſi dicat, fortaſſe enim dici poterit eos errare dum Deum quærunt.

7. QVONIAM BONA SVNT QVÆ VIDENTVR: & ideò cùm per ſe notum ſit, bonum eſſe Deum, hanc quam vident bonitatem tam excellentem, ſummam eſſe ſuſpicantur: ex quo fit ut rebus illis divinitatem aſſcribant.

9. UT POSSENT ÆSTIMARE SÆCVLVM, id eſt, ut occultam ſæculorum rerumque naturalium naturam præſcrutari poſſent, ut fecerunt Philoſophi, quos ea de cauſa conquiſitores hujus ſæculi vocat Apoſtolus. QVOMODO HVIVS DOMINVM NON FACILIVS INVENERVNT? Quamvis enim accurata divinitatis cognitio rerum naturalium notitiâ ſit longè operoſior, ea tamen notitia qua Deus eſſe & cunctis ſuis operibus excellentior eſſe intelligitur, multorum naturalium perveſtigatione facilior eſt. Nam quia multa eorum remota ſunt à ſenſibus noſtris, Deus verò menti propinquat, hinc fit ut major ad illa invenienda ſit labor, quàm ad eum à quo facta ſunt; ut docet Auguſt. 6. de Geneſi ad litt. cap. 16.

10. INTER MORTVOS SPES ILLORVM EST. Græcè, *in mortuis*, id eſt, idolis vitâ carentibus: vel potiùs, inter mortuos, quia planè deſperati ſunt, ſicut enim mortuis corpore non eſt ſpes vitæ, niſi per omnipotentiam reddatur; ita nec damnatis ſpes beatitudinis. QVI APPELLAVERVNT DEOS, AVRVM, ARGENTVM, ARTIS INVENTIONEM, id eſt, per artem affabrè in ſtatuam elaborata. Hinc Græcos Clemens Alex. in exhortat. ſimiis

 eſſe

Digitized by Google

eſſe deteriores probat, quod ille nec luteis nec cereis imagunculis fallerentur, ut Græci. Atque hic ſenſus verus videtur, tametſi aliquibus videri poſſet per aurum & argentum ſignificari ipſa metalla; per artis verò inventionem, opera ipſa arte confecta: ut inſinuet inter tot errores nec illum defuiſſe, quo ipſa metalla tam utilia divinitatis honore colerentur; ex quorum fortaſſis opinione (niſi ut Poëta ludat) Menander apud Stobæum loquitur:

Ego utiles verè Deos arbitror
Noſtros, & argentum & aurum maximè:
Iſtos quidem ſi dedices tua in domo,
Quidquid voles, roges, tibi omnia aderunt.

14. PERLINIENS RUBRICA, id eſt, minio & colore rubro, ut facie rubeſcant, ut Plinius lib. 33. teſtatur Jovis ipſius ſimulachri faciem diebus feſtis minio illini ſolitam.

17. VOTUM FACIENS INQUIRIT. Græcè, orans inquirit, ſeu precibus poſcit ac rogat fœlicem ſucceſſum. Vota ſunt ergo non promiſſiones, ſed preces ac deſideria.

CAPUT XIV.

1. LIGNO PORTANTE SE, FRAGILIUS LIGNUM INVOCAT: quia idolum non poteſt vectores ex tempeſtate ſervare incolumes, ut poteſt navis: ad quam etiam fabricandam magnus lignorum delectus habetur, idolum ex trunco inutili.

3. DEDISTI IN MARI VIAM, Iſraëlitis, ET SEMITAM FIRMISSIMAM, id eſt, tutiſſimam ſeu ſecuriſſimam, fluctibus inſtar ſolidorum montium hinc inde defixis.

5. SED UT NON ESSENT VACUA SAPIENTIÆ TUÆ OPERA, quia ſcil. per navigationem multa ex inſulis exportantur, quæ alioqui eſſent inutilia. Ita quidam. Sed aptiùs intelligas, *ne eſſent vacua*, id eſt, ne ſi ſolam potentiam tuam oſtendere, ſapientiæ tuæ opera ut naves &c. quæ per manus artificum operaris, manerent otioſa & inutilia, & conſequenter ſapientiæ ſuæ congruente exercitatione artifices carerent. Hoc pulchrâ alluſione Græcè exprimitur, *Ne erga eſſent erga.*

EXIGUO LIGNO CREDUNT HOMINES ANIMAS, navi ex

lignis

lignis tam exiguis compactæ, ut non niſi 4. digitis abſint à morte.

6. CVM PERIRENT SVPERBI GIGANTES, in diluvio, quibus moles corporis erat menſura ſuperbiæ, propter quam amputandam notat Theodoretus q. 48. in Geneſ. Deum hominibus magnitudinem corporum negaſſe. SPES ORBIS TERRARVM AD RATEM CONFVGIENS, Noë ſcil. cum ſuis arcam ingreſſus, REMISIT SÆCVLO SEMEN NATIVITATIS, id eſt, generationis, poſteritatem ſcil. generatione ſeu nativitate propagandam: QVÆ MANV TVA ERAT GVBERNATA, non nativitas, quaſi illa Deo gubernante peragatur, ſed ut ex Græco patet, ſpes orbis terrarum, Noë ſcil. qui in fluctibus, Dei providentiâ gubernabatur.

7. BENEDICTVM EST ENIM LIGNVM PER QVOD FIT IVSTITIA. Nonnulli intelligunt benedictum lignum Crucis per arcam figuratum, ut indicat Auguſt. 15. de Civit. c. 26. per quod fiat juſtitia, quia Eccleſia fit juſta & ſalva per lignum. Sed hoc allegoricum videtur. Ad litteram enim agitur de arca. Nonnulli igitur per arcam volunt factam eſſe juſtitiam, quia per eam Melchiſedech Rex juſtitiæ ex diluvii inundatione ſalvatus eſt. Sed hoc fortaſſe falſum eſt, nec textui ſatis quadrat. Facta eſt ergo par arcam juſtitia, tum quia per illam Deus & Noë damnavit mundum ut ait Apoſt. ad Heb. 11. vel quia ipſi Noë per arcam ſalus data eſt, cæteris pereuntibus, ut æquum & juſtum erat. Poteſt tamen generalis ſententia ad cætera juſtitiæ inſtrumenta extendi, quæ benedicta dicantur, tamquam laude & benedictione celebranda: ſicut

8. IDOLVM MALEDICTVM EST ET IPSVM, quia omni execratione ore & opere deteſtandum, eò quòd ligno, divinitatis titulus attribuatur.

9. SIMILITER AVTEM ODIO SVNT DEO IMPIVS, id eſt, idoli artifex, ET IMPIETAS EIVS, idolum ſcilicet ex impietate profectum: Hæc Deo ſunt odio non pari ratione, ſed quia ex Dei vindicta, non minùs idola quàm idololatræ, idolique artifices perituri ſunt. Sic enim etiam inter homines, ex abominabilium peccatorum horrore ac deteſtatione, peccandi inſtrumenta unà cum ipſo peccatore delentur, ut Achan cum anathemate Joſue 7. homo cum jumento Levit. 20. Ex quo factum

non-

nonnulli putant, ut Crux Chriſti unà cum Chriſto ſepulta fuerit.

10. ETENIM QUOD FACTUM EST, idolum, CUM ILLO QUI FECIT, TORMENTA PATIETUR: quia ſcilicet idola penitus deſtruentur, ut inquit Iſaias. Unico ergo verbo brevitatis causâ utriuſque volens deſignare congruentem pœnam & interitum, utrique Dei odium, utrique tormenta, licet uni propriè alteri impropriè aſſcribit. Dæmones autem qui conſecratione ſeu dedicatione in idola invitati deliteſcebant, non poſſe intelligi, ex eo patet, quòd illi non ſint facti ab artificibus.

11. QUONIAM CREATURÆ DEI, aurum, argentum, ligna, lapides, IN ODIUM FACTÆ SUNT, id eſt, abominationem, quia ab hominibus in abominanda ac deteſtanda idola figuratæ ſunt: ET IN MUSCIPULAM, ſeu laqueum, ut Græcè eſt, PEDIBUS INSIPIENTIUM, quia artificum eximiâ diligentiâ tentati homines ac decepti, inſipienter divinitatem ſtatuis attribuerunt. Poſſent hæc latius extendi ad cæteras creaturas, quæ per abuſum hominum in odium fiunt: per allicientem verò delectationem earum, fiunt in tentationem & laqueum pedibus inſipientium.

12. INITIUM ENIM FORNICATIONIS, qua homines à Deo apoſtatantes veluti per fornicationem quandam ſponſo fidem frangunt, EST EXQUISITIO, ſeu excogitatio, IDOLORUM: cùm enim ſponſentur homines Deo in fide ſecundùm Prophetam, fidei deſertio per idololatriam, rectiſſimè dicitur fornicatio: ET ADINVENTIO ILLORUM CORRUPTIO VITÆ EST. Hinc tam enormia idololatrarum flagitia à PP. recenſentur, Clemente, Arnobio, Lactantio, ut mirum ſit naturam humanam ita potuiſſe perverti. Sed verum eſt illud Clementis de Adriano Antinoum conſecrante: Non facilè arcetur cupiditas qui caret metu: ſola enim cogitatio Dei viventis ac videntis, animam fluxoſque mores à ſceleribus ſalubri quodam timore coërcere poteſt.

15. ACERBO ENIM LUCTU DOLENS PATER &c. Significatur primum ſimulachrorum uſus ex mortuorum deſiderio irrepſiſſe: in quo omnes penè ſcriptores cum ſcriptura conveniunt: tametſi alii filium patri, alii patrem filio primam ſtatuam conſecraſſe velint. Utrumque potuit diverſis in locis contingere; itemque aliis de cauſis. Scriptura enim hic quaſi exempli gratiâ, quid magis tritum fuerit, exponit.

CON-

Digitized by Google

Constitvit sacramenta &c. Nempe privatim inter domeſticos: nam quod domeſtici privatim in heri ſui ſolatium & adulationem inceperant, hoc herus poſtea tamquam debitum exegit, ut notatur apud Fulg. 1. impologiæ: atque ita paulatim præſertim inter domeſticos factum eſt id quod dicit Cypr. lib. de idolis, ut fierent mortuorum ſacra, quæ prius fuerant vivorum ſolatia.

16. Deinde intervenıente tempore &c. Significatur idololatriæ progreſſus: ex illo enim uſu domeſtico per conſuetudinem lex eſt condita ignorante vulgo primam illius cultûs originem, quam ab aliis videbant ſuperioribus temporibus paſſim frequentatam fuiſſe. Et hos qvos in palam homines honorare non poterant &c. Hæc eſt ſecunda idololatriæ cauſa, quod abſentium quos dilexerant memoriæ causâ ſibi imagines finxerunt.

18. Provexit avtem ad horvm cvltvram &c. Hæc tertia cauſa duabus prioribus dedit incrementum, imperitis hominibus tantùm artificum peritiæ tribuentibus, ut aliquid divini numinis in ipſis pulchris & nudis ſtatuis latere exiſtimarent. Hinc Pigmalion Cyprius eburneam ſtatuam tamquam vivam adamavit; & alius non nemo Venereus, Guydiam, ut teſtis eſt Clemens in exhortat. ad gentes.

21. Qvoniam avt affectvi, privati ſcilicet doloris de rapto præmaturè filio, avt regibvs deservientes &c. jubentibus coli mortuum filium. Inſinuantur duæ potiſſimùm idololatriæ cauſæ, amor inordinatus, ac timor: quod veriſſimum eſſe deprehendet, qui variorum gentilium Deorum originem conſideraverit. Ex perſonarum enim amore alius filium, ut Cicero Tulliam ſuam, teſte Lactantio 1. Inſt. cap. 15. alius parentem, ut Ninus Belum; alii Regem, ut Romani Quirinum; alii ſuas delicias, ut Adrianus Antinoum, in Deos retulerunt. Ex rerum temporalium amore nimio, diverſiſſimi Dii effecti ſunt, quos iis procurandis præficerent: quorum integra plauſtra videre licet apud Auguſt. 6. de Civit. Hinc avari Jovem pecunium & argentinum, ambitioſi Deam Victoriam, mœchi Venerem, guloſi Bacchum, alii alium ſibi Deum aſſciverunt; imò ſinguli artifices, artem ſuam, idolum aliquod ex illa fingentes, ut teſtis eſt Epi-

 phanius

exigit naturæ conditio. IPSUM QUOQUE &c. EXTERUM ÆSTIMAS A TUA VIRTUTE, id eſt, à tua potentia & robore, ut patet ex Græco, nempe ut eo utaris nullâ demeritorum habitâ ratione.

16. VIRTUS ENIM TUA, ſive potentia tua, IUSTITIÆ INITIUM EST, quemadmodum in hominibus animi impotentibus, potentia & fortitudo eorum initium injuſtitiæ eſt, impellens eos ad omnem ſævitiam. Adde quod majus eſt, OB HOC QUOD OMNIUM DOMINUS ES, OMNIBUS TE PARCERE FACIS, etiam cùm ex juſtitia poſſes punire: Cùm enim ſummam potentiam deceat etiam ſumma clementia, profectò ſequitur, ſecundùm magnitudinem Dei, ſic eſſe & miſericordiam illius cum ipſo, Eccleſ. 2. Unde ergo Deus tam terribilis Ægyptiis & Chananæis? Reſpondet,

17. VIRTUTEM ENIM OSTENDIS TU, QUI NON CREDERIS, id eſt, quia vel quando non crederis, IN VIRTUTE CONSUMMATUS, id eſt, non habere ſatis virium ad inſolentiam & audaciam impiorum retundendam, cùm ſcil. dicunt, ut eſt Sophoniæ 1. in cordibus ſuis, Non faciet benè Dominus, & non faciet malè.

18. TU AUTEM DOMINATOR VIRTUTIS, ſeu, Domine virtutis, ut legit Aug. cui adeſt omnis potentia & fortitudo, imò qui ei ſummâ cum ratione & tranquillitate dominaris, nec impotenter ſuccumbis, CUM TRANQUILLITATE IUDICAS, nullâ ſententiæ præcipitatione, nullâ iracundiæ perturbatione, nullâ intempeſtivâ vindictæ acceleratione, ſed ſedato æquitatis & veritatis judicio, ET CUM MAGNA REVERENTIA DISPONIS NOS, gubernans magnâ cum parcitate & indulgentiâ, cum quadam quaſi ſpecie timoris temperans pœnas, ne fortè graviori illiſione vaſa fragilia rumpatur.

SUBEST ENIM TIBI, CUM VOLUERIS, POSSE, ita ſcil. ut etiam longâ ſupplicii dilatione non poſſint tuam potentiam evadere.

19. DOCUISTI AUTEM &c. QUONIAM OPORTET IUSTUM ESSE ET HUMANUM, inſtar pueri, cum reverentia caſtigando, aliquid etiam humanitatis cum juſtitia copulando, ut neque multa aſperitate opprimantur, neque nimia benignitate ſolvantur.

24. IN

Digitized by Google

24. IN ERRORIS VIA DIVTIVS ERRAVERVNT, id eſt, longiùs à veritate receſſerunt, ut habent Græca, dum abjecta animalcula & muta idola pro Diis colunt.

25. PROPTER HÆC TANQVAM PVERIS IVDICIVM IN DERISVM DEDISTI, quia inflixiſti illis pœnas ridiculas ad eorum ludibrium, ranas videlicet, ciniphes, aliaque animalia, quæ pro Diis Ægyptii & Chananæi coluerant, immittendo. Ridiculum enim erat, tantillis animalculis & propriis quidem Diis tam religiosè cultis, tantoperè cruciari.

27. IN QVIBVS ENIM PATIENTES INDIGNABANTVR: verborum conſtructio & ſenſus eſt: Per hæc, quibus cum indignatione ſua propter eorum vilitatem & exiſtimatam divinitatem affligebantur, nimirum per vilia iſta animalcula, quæ putaverant antè eſſe Deos, per hæc, inquam, cùm viderent ſe exterminari & graviſſimè ad mortem uſque affligi, agnoverunt alium eſſe verum Deum, evidentiâ ſcil. rerum convicti, quem olim negaverant ſe noſſe: nam anteà Pharao obduratus dicebat, Neſcio Dominum: Poſt afflictiones verò, Peccavi, inquit: Dominus juſtus, ego & populus meus nequam. PROPTER QVOD ET FINIS CONDEMNATIONIS VENIT SVPER ILLOS, nam quia etiam agnito Deo reſtiterunt, hinc completâ & perfectâ condemnatione temporaliter puniti ſunt in mare Rubro, & pœnâ æternâ, quia in obduratione moriebantur.

CAPUT XIII.

VT pleniùs intelligantur ea quæ præcedenti & ſequentibus Capitibus de vanorum Deorum cultu afferuntur, obſervandum eſt, triplicem à Gentilibus celebratam fuiſſe Theologiam, ſeu rationem de Diis: Fabularem, Civilem, & Naturalem. Fabularis quæ & hiſtorica, à Poëtis celebrabatur abſurdiſſimas de Diis ſuis fabulas decantantibus, Civilis à civitatibus & Sacerdotibus, Naturalis à Philoſophis. Primam volebant accommodatam eſſe theatro, ſecundam urbibus & templis, tertiam mundo. Ita Plutarchus de placitis Philoſophorum, Varro, & ex eod. Auguſt. 6. de Civit. cap. 5. Sed benè ibid. oſtendit, fabularem & civilem eandem prorſus eſſe: eoſdem enim, inquit,

Digitized by Google

Deos colunt in templis Sacerdotes, quorum ſcelera in theatro cantantur. Nam quæ illa de Diis turpia fingendo ſeminat, hæc favendo metit: illa mendacia ſpargit, hæc colligit. Duo proinde genera Theologiæ ſuperſunt, fabulare quod & civile, & naturale: Quo modo de iis tanquam diſtinctis tractant omnes ferè PP. qui impietatem gentilium refellerunt, ut Auguſt. Clemens Alex. in exhortatione, Juſtinus, Atenagoras in legatione, Tertull. 1. contra Marcionem cap. 13. Civile dividitur in duo membra: Nam vel colebantur creaturæ viliſſimæ, quas hominum ruditas & impietas Deos ſacraverat, oves, boves, piſces, talpæ, veſpertiliones, muſcæ, cete, allia &c. quo ſuperſtitionis genere præcellebant Ægyptii: Altero tam homines mortui & ſceleſtiſſimi mortuorumque imagines, quàm ipſi dæmones qui imaginibus ſe inſerebant, adeoque ex utroque idolo & dæmone fiebat quoddam compoſitum velut ex anima & corpore, quod ſimul tanquam Deus adorabatur. Hinc Hermes Triſmegiſtus ſatis admirari non poteſt ſtupendam illam artem, quæ hominibus conceſſa eſt, ut viventes ſibi Deos poſſint fabricare. Illiciebatur dæmon certis cæremoniis in idolum, ex quo poſteà reſponſa dabat. Secundum genus Theologiæ, nempe naturale, nobiliores univerſi partes venerabatur, Solem, Lunam, Aërem, Ignem, Aquam &c. hoc Philoſophis proprium, populos etiam nonnullos pervaſerat, ut ſtatim dicemus. Itaque prima ſuperſtitio familiaris Ægyptiis & Chananæis Capite ſuperiore à Salomone improbata fuit: ſecunda exagitatur in fine cap. 13. & cap. 14. de tertia verò quæ Philoſophorum fuit, hoc præſenti Capite audiemus.

1. DE HIS QVÆ VIDENTVR BONA, id eſt, ex viſibilibus & mutabilibus bonis, NON POTVERVNT INTELLIGERE EVM QVI EST, incommutabilem ſcil. Deum, qui de ſe dicit, Ego ſum qui ſum: quod reſpondet nomini Hebraico tetragrammaton. Eſſe ergo competit Deo, quia ut Greg. hom. 2. in Ezechielem, æternus & immutabilis permanet. Nam omne quod mutatur, deſinit eſſe quod fuit: Dei verò eſſe eſt nunquam diſſimiliter eſſe. Hoc exactiùs declarat Anſelmus: Quod, inquit, aliud eſt in toto, & aliud in partibus, & in quo aliud eſt mutabile, non omninò eſt id quod eſt, & quod incepit à non eſſe, & poteſt cogitari non eſſe, & niſi per aliud ſubſiſtat redit in non eſſe, & quod habet fuiſſe

quod

quod jam non eſt, & futurum eſſe quod nondum eſt, id non eſt propriè & abſolutè. Ex mutabilibus ergo bonis Deus incommutabilis poteſt intelligi: Cùm enim omnis motus ab aliquo immobili & quieſcente fiat, omnis rerum viſibilium mutatio in motorem immobilem reducenda eſt. NEQVE OPERIBVS ATTENDENTES, nempe non conſiderando omnia illa quæ videbant, eſſe opera alicujus, ſive effecta ab aliquo, cognoverunt quis eſſet artifex: Hoc enim ex pulchritudine, ordine, mutabilitate, conſtantiâ operationum perpetuò in certos fines tendentium res ipſæ clamant.

2. SED AVT IGNEM. Hic aggreditur Philoſophorum Deos, à nonnullis etiam gentibus ſuſceptos, inter quas Ignem coluerunt Chaldæi, eò quòd cuncta conſumeret, itemque Magi Perſarum, Medi, Sarmatæ, & ex Philoſ. Heraclitus Epheſius & Hippaſus Metapontinus ut teſtis eſt Clemens Alex. & Atenagoras: Imo & Platonem ſydera tamquam genus Deorum igneum ſtatuiſſe, teſtatur Tertull. 1. contra Marcionem cap. 13. AVT SPIRITVM. Nonnulli ætherem intelligunt, quem ſub Jovis nomine gentiles colebant, ut paſſim Auctores citati docent, Malim ventum intelligere: quos eſſe cultos ut Deos docet idem Clemens in exhortat. AVT CITATVM AEREM, id eſt, celerem & mobilem. Teſtatur Clemens id coluiſſe Philoſophos pro Deo, quod omnium rerum principium ſtatuebant, ut Anaximenem Mileſium aërem. Hinc Tertull. loco cit. Zeno, inquit, Deos pronuntiavit Aërem & Ætherem. AVT GYRVM STELLARVM, id eſt, chorum ſtellarum ſeu ſtellas ipſas. Alcmenon aſtra Deos ſtatuit, ut quæ animata putaret: Zenocrates Carthaginenſis, 7. Planetas, ut Auctor eſt Clemens ibidem. Ex quorum errore, illa vulgata ſtellarum nomina, Mars, Venus, &c. AVT NIMIAM AQVAM, id eſt, violentam aut magnam, ut mare. Aquam ex Philoſophis Deum arbitratus eſt Thales Mileſius teſte Clemente, Tertull. & aliis. AVT SOLEM ET LVNAM. Solem adoratum eſſe ab Indis, Lunam à Phrygibus, narrat Clemens: quorum cultus etiam noſtro ſæculo in America multis locis fuit uſitatus. Ex Philoſophis Plinius, ſi quis eſſet Deus, non alium quàm Solem credidit. Hinc & Menander apud Clementem, O Sol Deorum! nam te adorare decet primum, Dii per quem videntur cæteri. Ipſe Plato teſte Aug. ſerm. 143. de temp. Deum in-

duxit facientem Deos cæleſtes, ſtellas omnes, Solem & Lunam; & hoc eſt illud genus Deorum igneum, de quo ſuprà. Generatim verò, Plato, Plutarchus, & Diodorus Siculus apud Theodoretum lib. 3. contra Gentiles, teſtantur Ægyptios, Phœnices & Græcos, Solem, Lunam, Tellurem, Stellas, præterea ipſa elementa inter primos ſuos Deos repoſuiſſe: Ex quorum ſiderum familiari cultu contigit, ut peculiari interdicto Judæis deberet interdici Deuter. 4. Atque hæc Philoſophorum figmenta, quia rationibus nixa videbantur, hinc factum eſt, teſte Tertull. 1. contra Marcion. cap. 13. ut ipſa vulgaris populorum ſuperſtitio, cùm de ſimulachris, de nominibus, & fabulis veterum mortuorum puderet, ad interpretationem & allegorias rerum naturalium refugeret, & dedecus ſuum ingenio adumbraret. Figurabat Jovem in ſubſtantiam fervidam, id eſt, ignem vel ætherem: Junonem ejus, in aërem: Neptunum, Thetim, Nymphas ſeu Camænas, in aquam: Plutonem, magnam matrem, in terram: Apollinem in Solem, Dianam in Lunam: Venerem, Martem, Orionem, in Stellas. Hinc Ovidius:

Nec tu aliud Veſtam, niſi vivam intellige flammam.

Sed ut latè oſtendit Theodoretus lib. cit. tam abſurdæ erant hæ allegoriæ, ut fumum vitantes in ignem inciderent. Hæc ergo omnia enumerata, RECTORES ORBIS TERRARUM DEOS PUTAVERUNT.

3. SPECIEI ENIM GENERATOR, id eſt, factor. Aptè tamen etſi abuſivè generationis utitur nomine, quia generatio ad ſimilitudinem tendit, ex quo ſequitur neceſſariò, ſi illa erant ſpecioſa, generatorem eorum ſeu factorem longè eſſe ſpecioſiorem: eminentiùs enim perfectio relucet in cauſis, quàm in effectis. Hinc Auguſt. ſerm. 143 de tempore, Iſta pulchra mutabilia quis fecit, niſi incommutabilis pulcher? Pulchritudo eorum, confeſſio eorum eſt.

5. A MAGNITUDINE ENIM SPECIEI, id eſt, præſtantiâ pulchritudinis, COGNOSCIBILITER POTERIT CREATOR HORUM VIDERI, per intellectus diſcurſum, quo ex creaturæ cognitione ad Deum ſe erigit. Unde Græcè clariùs eſt, Analogicè ſive per proportionem poterit videri: quod intellige, niſi mens variis gentilitiorum Deorum erroribus ebria ſit, ac nimium depravata,

ut

Digitized by Google

ut docet Auguſt. tract. 106. in Joannem. Tunc enim non niſi magnæ gratiæ adjutorio lumen veræ divinitatis intuetur. Hinc Auguſt. 10. Confeſſ. c. 27. de ſe dicit per errores Manichæorum vagante: Intus eras, & ego foris, & alibi te quærebam, & in iſta formoſa deformis irruebam. Et de naturali Dei cognitione Tertull. lib. de teſtimonio animæ, Te, inquit, ô anima ſimplicem & rudem & impolitam & idioticam compello, qualem habent, qui te ſolam habent: imperitiâ tuâ mihi opus eſt, ea expoſtulo quæ tecum in hominem infers, non ſcilicet ea quæ hîc per errores didiciſti.

6. ET HI ENIM FORTASSE ERRANT DEVM QVÆRENTES. Fortaſſe (quærentes) jungendum eſt: Vel ſignificatur tantùm excuſationis inſufficientia: quaſi dicat, fortaſſe enim dici poterit eos errare dum Deum quærunt.

7. QVONIAM BONA SVNT QVÆ VIDENTVR: & ideò cùm per ſe notum ſit, bonum eſſe Deum, hanc quam vident bonitatem tam excellentem, ſummam eſſe ſuſpicantur: ex quo fit ut rebus illis divinitatem aſſcribant.

9. UT POSSENT ÆSTIMARE SÆCVLVM, id eſt, ut occultam ſæculorum rerumque naturalium naturam præſcrutari poſſent, ut fecerunt Philoſophi, quos ea de cauſa conquiſitores hujus ſæculi vocat Apoſtolus. QVOMODO HVIVS DOMINVM NON FACILIVS INVENERVNT? Quamvis enim accurata divinitatis cognitio rerum naturalium notitiâ ſit longè operoſior, ea tamen notitia qua Deus eſſe & cunctis ſuis operibus excellentior eſſe intelligitur, multorum naturalium perveſtigatione facilior eſt. Nam quia multa eorum remota ſunt à ſenſibus noſtris, Deus verò menti propinquat, hinc fit ut major ad illa invenienda ſit labor, quàm ad eum à quo facta ſunt; ut docet Auguſt. 6. de Geneſi ad litt. cap. 16.

10. INTER MORTVOS SPES ILLORVM EST. Græcè, *in mortuis*, id eſt, idolis vitâ carentibus: vel potiùs, inter mortuos, quia planè deſperati ſunt, ſicut enim mortuis corpore non eſt ſpes vitæ, niſi per omnipotentiam reddatur; ita nec damnatis ſpes beatitudinis. QVI APPELLAVERVNT DEOS, AVRVM, ARGENTVM, ARTIS INVENTIONEM, id eſt, per artem affabrè in ſtatuam elaborata. Hinc Græcos Clemens Alex. in exhortat. ſimiis

eſſe deteriores probat, quod ille nec luteis nec cereis imagunculis fallerentur, ut Græci. Atque hic ſenſus verus videtur, tametſi aliquibus videri poſſet per aurum & argentum ſignificari ipſa metalla; per artis verò inventionem, opera ipſa arte confecta: ut inſinuet inter tot errores nec illum defuiſſe, quo ipſa metalla tam utilia divinitatis honore colerentur, ex quorum fortaſſis opinione (niſi ut Poëta ludat) Menander apud Stobæum loquitur:

Ego utiles verè Deos arbitror
Noſtros, & argentum & aurum maximè:
Iſtos quidem ſi dedices tua in domo,
Quidquid voles, roges, tibi omnia aderunt.

14. PERLINIENS RUBRICA, id eſt, minio & colore rubro, ut facie rubeſcant, ut Plinius lib. 33. teſtatur Jovis ipſius ſimulachri faciem diebus feſtis minio illini ſolitam.

17. VOTUM FACIENS INQUIRIT. Græcè, orans inquirit, ſeu precibus poſcit ac rogat fœlicem ſucceſſum. Vota ſunt ergo non promiſſiones, ſed preces ac deſideria.

CAPUT XIV.

1. LIGNO PORTANTE SE, FRAGILIUS LIGNUM INVOCAT: quia idolum non poteſt vectores ex tempeſtate ſervare incolumes, ut poteſt navis: ad quam etiam fabricandam magnus lignorum delectus habetur, idolum ex trunco inutili.

3. DEDISTI IN MARI VIAM, Iſraëlitis, ET SEMITAM FIRMISSIMAM, id eſt, tutiſſimam ſeu ſecuriſſimam, fluctibus inſtar ſolidorum montium hinc inde defixis.

5. SED UT NON ESSENT VACUA SAPIENTIÆ TUÆ OPERA, quia ſcil. per navigationem multa ex inſulis exportantur, quæ alioqui eſſent inutilia. Ita quidam. Sed aptiùs intelligas, *ne eſſent vacua*, id eſt, ne ſi ſolam potentiam tuam oſtendere, ſapientiæ tuæ opera ut naves &c. quæ per manus artificum operaris, manerent otioſa & inutilia, & conſequenter ſapientiæ ſuæ congruente exercitatione artifices carerent. Hoc pulchrâ alluſione Græcè exprimitur, *Ne erga eſſent erga.*

EXIGUO LIGNO CREDUNT HOMINES ANIMAS, navi ex lignis

Digitized by Google

lignis tam exiguis compactæ, ut non niſi 4. digitis abſint à morte.

6. CVM PERIRENT SVPERBI GIGANTES, in diluvio, quibus moles corporis erat menſura ſuperbiæ, propter quam amputandam notat Theodoretus q. 48. in Geneſ. Deum hominibus magnitudinem corporum negaſſe. SPES ORBIS TERRARVM AD RATEM CONFVGIENS, Noë ſcil. cum ſuis arcam ingreſſus, REMISIT SÆCVLO SEMEN NATIVITATIS, id eſt, generationis, poſteritatem ſcil. generatione ſeu nativitate propagandam: QVÆ MANV TVA ERAT GVBERNATA, non nativitas, quaſi illa Deo gubernante peragatur, ſed ut ex Græco patet, ſpes orbis terrarum, Noë ſcil. qui in fluctibus, Dei providentiâ gubernabatur.

7. BENEDICTVM EST ENIM LIGNVM PER QVOD FIT IVSTITIA. Nonnulli intelligunt benedictum lignum Crucis per arcam figuratum, ut indicat Auguſt. 15. de Civit. c. 26. per quod fiat juſtitia, quia Eccleſia fit juſta & ſalva per lignum. Sed hoc allegoricum videtur. Ad litteram enim agitur de arca. Nonnulli igitur per arcam volunt factam eſſe juſtitiam, quia per eam Melchiſedech Rex juſtitiæ ex diluvii inundatione ſalvatus eſt. Sed hoc fortaſſe falſum eſt, nec textui ſatis quadrat. Facta eſt ergo par arcam juſtitia, tum quia per illam Deus & Noë damnavit mundum ut ait Apoſt. ad Heb. 11. vel quia ipſi Noë per arcam ſalus data eſt, cæteris pereuntibus, ut æquum & juſtum erat. Poteſt tamen generalis ſententia ad cætera juſtitiæ inſtrumenta extendi, quæ benedicta dicantur, tamquam laude & benedictione celebranda: ſicut

8. IDOLVM MALEDICTVM EST ET IPSVM, quia omni execratione ore & opere deteſtandum, eò quòd ligno, divinitatis titulus attribuatur.

9. SIMILITER AVTEM ODIO SVNT DEO IMPIVS, id eſt, idoli artifex, ET IMPIETAS EIVS, idolum ſcilicet ex impietate profectum: Hæc Deo ſunt odio non pari ratione, ſed quia ex Dei vindicta, non minùs idola quàm idololatræ, idolique artifices perituri ſunt. Sic enim etiam inter homines, ex abominabilium peccatorum horrore ac deteſtatione, peccandi inſtrumenta unà cum ipſo peccatore delentur, ut Achan cum anathemate Joſue 7. homo cum jumento Levit. 20. Ex quo factum non

CONSTITVIT SACRAMENTA &c. Nempe privatim inter domeſticos: nam quod domeſtici privatim in heri ſui ſolatium & adulationem inceperant, hoc herus poſtea tamquam debitum exegit, ut notatur apud Fulg. 1. impologiæ: atque ita paulatim præſertim inter domeſticos factum eſt id quod dicit Cypr. lib. de idolis, ut fierent mortuorum ſacra, quæ prius fuerant vivorum ſolatia.

16. DEINDE INTERVENIENTE TEMPORE &c. Significatur idololatriæ progreſſus: ex illo enim uſu domeſtico per conſuetudinem lex eſt condita ignorante vulgo primam illius cultûs originem, quam ab aliis videbant ſuperioribus temporibus paſſim frequentatam fuiſſe. ET HOS QVOS IN PALAM HOMINES HONORARE NON POTERANT &c. Hæc eſt ſecunda idololatriæ cauſa, quod abſentium quos dilexerant memoriæ causâ ſibi imagines finxerunt.

18. PROVEXIT AVTEM AD HORVM CVLTVRAM &c. Hæc tertia cauſa duabus prioribus dedit incrementum, imperitis hominibus tantùm artificum peritiæ tribuentibus, ut aliquid divini numinis in ipſis pulchris & nudis ſtatuis latere exiſtimarent. Hinc Pigmalion Cyprius eburneam ſtatuam tamquam vivam adamavit; & alius non nemo Venereus, Guydiam, ut teſtis eſt Clemens in exhortat. ad gentes.

21. QVONIAM AVT AFFECTVI, privati ſcilicet doloris de rapto præmaturè filio, AVT REGIBVS DESERVIENTES &c. jubentibus coli mortuum filium. Inſinuantur duæ potiſſimùm idololatriæ cauſæ, amor inordinatus, ac timor: quod veriſſimum eſſe deprehendet, qui variorum gentilium Deorum originem conſideraverit. Ex perſonarum enim amore alius filium, ut Cicero Tulliam ſuam, teſte Lactantio 1. Inſt. cap. 15. alius parentem, ut Ninus Belum; alii Regem, ut Romani Quirinum; alii ſuas delicias, ut Adrianus Antinoum, in Deos retulerunt. Ex rerum temporalium amore nimio, diverſiſſimi Dii effecti ſunt, quos iis procurandis præficerent: quorum integra plauſtra videre licet apud Auguſt. 6. de Civit. Hinc avari Jovem pecunium & argentinum, ambitioſi Deam Victoriam, mœchi Venerem, guloſi Bacchum, alii alium ſibi Deum aſciverunt; imò ſinguli artifices, artem ſuam, idolum aliquod ex illa fingentes, ut teſtis eſt Epi-

Digitized by Google

phanius in Anchoreto. Ex timore quidam Dii mali & cacodæmones culti ſunt, non ut prodeſſent, ſed ne nocerent. Quò facit id quod narrat quidam veterum, cùm Ægyptii cladem Pharaonis in mari rubro audiviſſent, tanto timore fuiſſe perculſos, ut unuſquiſque rem illam, qua occupatus domi remanſerat, gratitudinis ergo ut Deum coluerit.

INCOMMUNICABILE NOMEN LAPIDIBUS ET LIGNIS IMPOSUERUNT. Quod iſtud nomen? Nonnulli volunt eſſe nomen Hebr. tetragrammaton, quod peculiari ratione Deo vero competit, neque alteri communicari poteſt. Alii nomen Græcum θεὸς junctum articulo: tunc enim Deum dumtaxat verum ſignificat, ut multis exemplis declarat Epiphanius hæreſi 9. & Cyrillus 1. in Ioannem c. 4. vera hæc ſunt, ſed non integrè Scripturæ mentem exponunt. Nomine enim Hebraico non niſi Hebræi utebantur, nec Græco niſi Græci, cùm tamen imprimis de Ægyptiorum, Chananæorum & Orientalium idololatria ſit ſermo, quibus & Græca lingua & Hebr. incognita, maximè cùm incipiente idololatriâ, de qua hîc agitur, nomen illud Moyſi nondum eſſet revelatum. Nomen ergo incommunicabile eſt illud, quo quæque natio ens illud denunciat, quo nihil melius cogitari poteſt, à quo ſe ſuaque omnia pendêre, quod omnibus rebus adminiſtrandis præeſſe putant. Sicut enim hoc non eſt niſi Deus verus, ita nec nomen illud ulli alteri communicari poteſt. Vocantur tamen aliquando nonnulli, Dii, quia vel opinione, vel participatione alicujus excellentiæ per analogiam idem nomen participant; non quaſi idem nomen eâdem prorſus ſignificatione, vel angelis, vel hominibus, vel diis gentilium tribuatur ſubinde à ſcriptura: ſed idololatræ ſtatuas ligneas & lapideas eâdem prorſus notione qua ſoli Deo omnipotenti convenit, Deos appellabant. Vide S. Thomam 1. p. q. 13. a. 9. Ex quo patet contra Calvinum, non in idolis Deum verum, ſed idola ut Deum verum gentiles coluiſſe.

22. SED ET IN MAGNO VIVENTES INSCIENTIÆ BELLO, id eſt, in magno ipſius animæ cum ſe ipſa, ipſius rationis cum ſenſu, & concupiſcentiarum inter ſe diſſidio, in quod per Dei & virtutis ignorantiam inciderant. Vel, in magno bello inſcientiæ, quia idololatræ ipſam ignorantiam inter ſe quaſi bello quodam

partiti

partiti eſſe videbantur, & quaſi de ignorantiæ palma contendere, propter errorum abſurditatem. IAM MAGNA MALA PACEM APPELLANT, cùm ſint tales non beati veraciter, ſed miſeri fortiter, ut loquitur Aug.

23. OBSCURA SACRIFICIA FACIENTES, nocturna ſcil. nam Græcè eſt, occulta myſteria: quæ propterea erant plena omni turpitudine, ut de ſacris Eleuſiniis, Iſidis, &c. referunt Arnobius & alii, qui contra gentes ſcripſerunt. AUT INSANIÆ PLENAS VIGILIAS HABENTES, quia vigilando per commeſſationes inſaniebant, ut fiebat in furiis bacchanalium, de quibus Tertul. apolog. c. 7. Baccho Italico jam furias veſtras immolaſtis.

25. ET OMNIA COMMISTA SUNT, SANGUIS &c. ſecundùm illud Oſee 4. ſanguis ſanguinem tetigit. Utrobique enim ſignificatur inceſtus cum conſanguineis. TUMULTUS BONORUM, id eſt, bonarum rerum perturbatio, vel etiam virorum bonorum vexatio.

26. DEI IMMEMORATIO, ſive oblivio: tantis enim tenebris quidam immerguntur propter ſcelerum enormitatem, ut dicant in corde ſuo, Non eſt Deus. NATIVITATIS IMMUTATIO, id eſt, generationis immutatio per vitia contra naturam, de quibus Paulus ad Rom. 1. NUPTIARUM INCONSTANTIA, per datum leviſſimis de cauſis repudium. Unde Tertull. ibid. de Romanis, Repudium jam & votum eſt quaſi matrimonii fructus.

27. IDOLORUM CULTURA OMNIS MALI CAUSA EST, ET INITIUM, nempe gravitate, & quia ex illa tam immanis vitiorum caterva pullulat: ET FINIS, quia huc cætera tendunt vitia, quibus puniendis ſæpè ſolebat à Deo tamquam ſupplicium infligi, quemadmodum nunc inter Chriſtianos alia ſpecies infidelitatis, hæreſis vel apoſtaſia.

29. NOCERI SE NON SPERANT, id eſt, arbitrantur ſe non poſſe lædi, cùm videant Deos ſuos omnipotentiâ carere. Sic, ſperare, ſumit Poëta:

At ſperate Deos memores fandi atque nefandi.

30. UTRAQUE ERGO ILLIS EVENIENT DIGNE, id eſt, propter utraque peccata, quæ ſtatim ſequuntur, eveniet iis digna vindicta, ſi non ab idolis, certè à Deo.

31. NON ENIM IURATORUM VIRTUS, potentia ſcil. idolorum per quæ juratur, SED PECCANTIUM PŒNA, quæ juſtè

peccatis debetur. Clariùs verteretur Græcum, ſed ultrix juſtitia, vel, juſtum judicium Dei: PERAMBULAT SEMPER INIUSTORUM PRÆVARICATIONEM, id eſt, perſequitur peccatorum tranſgreſſiones, vindicans in eis tam quòd idola coluerunt, eis juramentum religionis actum deferendo, quàm etiam quòd juramento illo in fraudem proximi abuſi ſunt.

CAPUT XV.

2. SI PECCAVERIMUS, TUI SUMUS, velut opus manuum tuarum, ſub tua poteſtate concluſi, quorum tu potes, ut placet, peccata vel ſanare vel plectere. SCIENTIS MAGNITUDINEM TUAM, poteſtatis ſcil. cui non poteſt ſe ſubtrahere peccator vel occultare, ut ſciat quòd etiam creaturæ tuæ non parces delinquenti. SCIMUS QUONIAM APUD TE SUMUS COMPUTATI, tanquam à te in pretio habiti, ut qui faciem tuam viſuri ſumus.

3. NOSSE ENIM TE, fide ſcil. per charitatem operante: qui enim dicit quia cognovit Deum, & mandata ejus non ſervat, mendax eſt: Vel etiam, noſſe te, facie ad faciem in gloria: CONSUMMATA IUSTITIA EST: ET SCIRE IUSTITIAM ET VIRTUTEM TUAM, puniendi ſcilicet potentiam, RADIX EST IMMORTALITATIS, quia totius juſtitiæ & beatitudinis fundamentum. Quemadmodum enim in arboris radice nulla apparet ſpecies, omnis tamen decor ac pulchritudo ex illa procedit; ita quod vitæ, juſtitiæ, ac beatitudinis anima ſuſceptura eſt, ex humilitate fidei qua Deum peccatorum ultorem cogitat tanquam radice proficiſcitur.

5. CUIUS ASPECTUS INSENSATO DAT CONCUPISCENTIAM, quia idolorum pulchritudo ſui colendi inſipientibus hominibus accendit cupiditatem, ut ſuprà audivimus.

12. ÆSTIMAVERUNT LUSUM ESSE VITAM NOSTRAM, vel quia idolis & imagunculis tanquam rebus veris ac ſeriis occupabantur; vel quia populi ad captandas ex vita velut ex luſu voluptates compoſiti, nihil intereſſe putabant, benè hîc an malè viveretur. Ipſum carpens Cicero 1. Offic. Non ita, inquit, generati à natura ſumus, ut ad ludum & jocum facti eſſe videamur, ſed

ſed ad ſeveritatem potiùs, & ad quædam ſtudia majora atque graviora.

14. OMNES ENIM INSIPIENTES &c. Sic conſtrue: Omnes inimici populi tui, & imperantes illi ſeu opprimentes eum, Ægyptii ſcilicet Chananæi & alii ſunt inſipientes, ſuperbi & infælices. SUPRA MODUM ANIMÆ. Græcè, ſupra animas infantium, id eſt, plus quàm ferat modus animæ rationalis etiam puerorum.

17. MELIOR EST ENIM IPSE HIS QUOS COLIT, dicente lepidè Auguſt. ſerm. 55. de verbis Domini, Si faber idolo ſicut dedit figuram, daret & cor, ab ipſo idolo faber adoraretur.

18. INSENSATA ENIM COMPARATA HIS, ILLIS SUNT DETERIORA, id eſt, ſi reliqua animalia ſenſu rationis carentia, his quæ Ægyptii colunt, animalibus comparentur, ea quæ horum viliora deprehendentur, ita, ut ſiquis ea reſpiciat, horrorem concipiat: crocodillos enim, muſcas, ibin ac ſerpentes colebant, quæ propter turpitudinem & imperfectionem, *Dei benedictione*, quam cæteris impartivit animalibus, carere videbantur.

CAPUT XVI.

1. PER MULTITUDINEM BESTIARUM EXTERMINATI SUNT, per morſus ſcil. cinifum, & muſcarum & locuſtarum, ut verſu 9. nempe ut ita, per quæ quis peccat, per hæc & torqueretur.

2. QUIBUS DEDISTI CONCUPISCENTIAM DELECTAMENTI. Græcè, concupiſcentiam appetitûs ſeu quam appetebant, & qua delectabantur; hoc eſt, rem ipſam quam deſiderabant, nempè ESCAM PARANS EIS ORTYGOMETRAM, id eſt, coturnices. Eſt autem Ortygometra vox Græca, ſignificans earum matrem, eamque prægrandem; quâ duce (teſte Plinio) utuntur, cùm loca mutant: ſed hîc intelligitur illa cum exercitu ſuo.

3. UT ILLI QUIDEM, Ægyptii, PROPTER EA QUÆ ILLIS OSTENSA SUNT, propter fœdiſſimorum animalium, ranarum, muſcarum &c. immiſſiones, etiam in ciborum reliquias, ut Exodus teſtis eſt, involantium, ETIAM A NECESSARIA CONCUPISCENTIA AVERTERENTUR, faſtidiendo ex nauſea cibos etiam neceſſarios. HI AUTEM IN BREVI INOPES FACTI, Hebræi ſcil.

ad breve tempus famem in deſerto paſſi, non autem inſtar Ægyptiorum occiſi, NOVAM GUSTAVERUNT ESCAM, jam dictam ortygometram.

5. CUM ILLIS SUPERVENIT SÆVA BESTIARUM IRA, nempè cùm Iſraëlitis in deſerto igniti immitterentur ſerpentes, ut hoc pacto ſecundùm Ambr. 3. de Spiritu-S. cap. 9. adverſarii venena ſentirent, qui non venerabantur autorem, MORSIBUS COLUBRORUM EXTERMINABANTUR.

6. SIGNUM HABENTES SALUTIS, ſerpentem æneum: qui ſignum erat obtinendæ ſalutis corporeæ, ſalutem myſticam præfigurans per exaltatum in cruce filium hominis, adipiſcendam ab iis, qui in eum fide aſpicerent. AD COMMEMORATIONEM MANDATI LEGIS TUÆ, ut nempè ita memores eſſent in poſterum legis Dei, nec eam murmurando infringerent, diſcerentque quàm ſalutaris eſſet obedientia divini mandati, quæ ſolo ſerpentis aſpectu ſalutem daret, Deo non ſerpente ad ſe converſos ſanante. Ex quo patet eorum & cæcitas & ingratitudo, qui divinis honoribus hunc ſerpentem poſteà venerati ſunt: quaſi ille, non Deus eos à languoribus ſuis liberaſſet.

11. IN MEMORIA ENIM SERMONUM TUORUM EXAMINABANTUR. Græcè, pungebantur ad memoriam, id eſt, hac punctione & morſu ſerpentum extimulabantur ad hoc, ut recordarentur verborum ac mirabilium, quæ Deus eis oſtenderat, atque ita ad eum pro avertenda plaga recurrerent: ſicut Pſalmus id factum eſſe teſtatur, Cùm occideret eos, quærebant eum, & rememorati ſunt, quia Deus adjutor eorum eſt.

13. DEDUCIS AD PORTAS MORTIS, ad pericula, ad vulnera, morbos &c. per quos tamquam per portas exit, & mors ingreditur. Hinc David: Qui exaltas me de portis mortis, id eſt, de periculis morti proximis: ET REDUCIS, per naturam vel ſupra naturam diſſipatis periculis, ſanatis morbis, curatis vulneribus.

14. ET CUM EXIERIT SPIRITUS, NON REVERTETUR, ſuapte naturæ vi, ad corpus quod deſeruit: quomodo etiam aliæ quædam ſcripturæ locutiones intelligendæ ſunt, quibus hæretici abutuntur contra animarum apparitiones. Non revertetur ergo ſpiriritus, NEC occiſoris nec alia hominum poteſtas vel ars, REVO-

CABIT

Digitized by Google

CABIT ANIMAM QUÆ RECEPTA EST, in locum ſcil. ſibi pro meritis deſtinatum purgatorium, cælum, inferum.

15. SED TUAM MANUM EFFUGERE IMPOSSIBILE EST, quia & homicidam vivum tuâ poteſtate concluſum tenes ut opportune vindictam expoſcas, & defuncti occiſi animam potes corpori ſuo tempore reſtituere.

16. NEGANTES ENIM TE NOSSE IMPII, Pharaone dicente, Neſcio Dominum, & Iſraël non dimittam: cui Ægyptios conſenſiſſe ſatis fatetur cùm dicit, Ego & populus meus impii, NOVIS AQUIS, modo inuſitato in ſanguinem verſis: etſi Græci habeant, inuſitatis pluviis. Loco autem illius quod nos infrà habemus (pluviis) ipſi legunt (imbribus vehementioribus) GRANDINIBUS PERSECUTIONEM PASSI, ET PER IGNEM CONSUMPTI, quia teſte Exodo c. 9. grando & ignis miſta pariter ferebantur. Ignis autem iſte non fuit alius, quàm ut ibid. vocatur, diſcurrentia fulgura. Negant pluiſſe quidam in iſta plaga, ſed locus hic manifeſtè adverſatur: quin etiam Exodus, Nec ultrà ſtillavit pluvia ſupra terram: cui conſentit Philo 1. de vita Moyſis.

17. IN AQUA PLUS IGNIS VALEBAT: quia ignis aquâ velut oleo fotus acriùs exardeſcebat: Sicut ignis Eliæ precibus impetratus aquas lambebat. Cui ſimile videmus quotidie, cùm viva calx ſuperfuſâ frigidâ igneſcit, unde ferventia cuncta frigeſcunt, ut notat Auguſt. 21. de civit. c. 4. Oleo verò adhibito, qui fomes eſt ignis, nihil fit tale. VINDEX EST ENIM ORBIS IUSTORUM, quia Deus armat creaturas ad ulciſcendas eorum injurias, qui Deo relinquunt vindictam, ut ipſe retribuat.

18. MANSUETABATUR IGNIS, NE COMBURERENTUR ANIMALIA, ranæ ſcil. ac locuſtæ ad Ægyptiorum cruciatum immiſſæ, etiamſi hoc ex Exodo non conſtet. UT SCIRENT, QUONIAM DEI IUDICIO PATIUNTUR PERSECUTIONEM, Dei ſcil. Iſraëlis, ad quem vel per tormenta confitendum magna ex parte hæ plagæ dirigebantur. Hoc autem ex inverſo naturarum ordine, facile erat percipere.

19. ET QUODAM TEMPORE IN AQUA EXARDESCEBAT &c. non in locis humectis Sodomæ, ſed inter aquam pluviæ, nivis, grandinis; magis enim inculcat, quod antè dixerat. UT INIQUÆ

TERRÆ

Digitized by Google

TERRÆ NATIONEM EXTERMINARET, Ægyptios: Vel, quia Græcè eſt, *germina*, hinc per, *nationem*, intelligi poſſent ea, quæ naſcuntur ex terra, plantæ, herbæ, fructus: ſicut per generationem ſæpè intelliguntur homines generati. Ad hoc enim aptè ſequitur.

20. PRO QUIBUS, ſeu, quorum loco, ANGELORUM ESCA NUTRIVISTI POPULUM TUUM, id eſt, manna, quod etiam Pſal. 77. dicitur panis Angelorum: idque ut nonnulli Rabini docuerunt apud Paulum Burgenſem in c. 16. Exodi, quia manna Angeli veſcuntur; vel, ut Rabbi Moyſes Gerundenſis; quia lumen divinum quo reficiuntur Angeli, eſt incorporatum in manna. Sed hæc fabulæ ſunt Iudaicæ. Angelorum ergo, quia eorum miniſterio in cælo, hoc eſt, nubibus atque aëre formabatur, vel quòd eſſet excellentiſſimus, Angeliſque ſi pane veſcerentur, dignus: quo ſenſu linguæ Angelorum vocantur à Paulo. Quò multum facit quòd c. 19. verſu 20. in Græco vocatur Ambroſia: quam propriè Deorum cibum eſſe, Poëtæ fabulantur. Fuit & myſticè Angelorum eſca, quia Chriſtum Euchariſtiæ ſpeciebus velatum figurabat.

21. SUBSTANTIA ENIM TUA DULCEDINEM TUAM &c. OSTENDEBAT. Quidam (ſubſtantiam Dei) benignitatem ejus vel poteſtatem ſuſtentandi intelligunt. Fulgentius ad objectionem 4. Arrianorum, ipſum Chriſtum. Aptiùs ipſum manna acceperis, quod Hebræos ſuſtentabat. Hæc ergo ſubſtantia tua, id eſt, à te miſſa, declarabat quanta Dei eſſet in populum Iudæorum benignitas & dulcedo, eò quòd DESERVIENS UNIUSCUIUSQUE VOLUNTATI, id eſt, appetitui comedendi, AD QUOD QUISQUE VOLEBAT, CONVERTEBATUR, ita videlicet, ut ſi quis piſcem, columbam, pomum appeteret, in eadem converteretur, ut docent Valentia tomo 4. diſp. 6. q. 3. puncto 2. & Boſius 13. de notis Eccleſiæ c. ult. & alii. Sed hæc ſententia ſolido fundamento caret. Cur enim Hebræi murmuraſſent in manna, ſi in porrum, cæpe, alia, fuiſſet mutatum? *Convertebatur* ergo, Græcè, *tranſtemperabatur*, quia omnium ſaporem ac temperiem referebat, Deo ſubitò talem ſaporem inſerente. Multi recentiores Exodi ac numer. Interpretes, hoc omnibus omninò Hebræis conceſſum volunt; ſed quos citant veteres, Nazianzen. de moderata differendi

differendi ratione, Chryſoſt. oratione,quòd nemo læditur à ſeipſo, Hieron. in Pſalm. 147. nihil eorum quæ dicunt, tenent: tantum enim generatim ſine diſtinctione cum Scriptura loquuntur. Veriſimilius igitur puto id quod expreſsè docet Auguſt. 2. Retract. c. 20. ſolis hoc fidelibus, id eſt, ſaltem ex fide petentibus, non autem illis adverſus Deum murmuratoribus conceſſum fuiſſe, qui nihil niſi panem oleatum, vel ſimilam cum melle percipiebant: Non enim inquit Auguſt. alias eſcas deſiderarent, ſi hoc iis ſaperet Manna quod vellent. Hinc Gregor. 6. Moral. c. 9. Manna in ore ſpiritualium juxta voluntatem edentium ſaporem dedit. Hoc utrumque ipſum Scriptura inſinuat cùm dicit infrà.

25. CREATURA ſeu eſca IN OMNIA TRANSFIGURATA, hoc eſt, in omnem ſaporem mutata, OMNIUM NUTRICI GRATIÆ, id eſt, benignitati providentiæque tuæ, DESERVIEBAT AD VOLUNTATEM EORUM, QUI A TE DESIDERABANT, nempe ut minimùm deſiderio ac precibus ad te directis: quod non eſt profectò murmuratorum, ſed juſtorum vel ſaltem ex fide orantium. Sic, inquiunt citati Greg. & Hieron. Dei ſermo, adde, & Chriſti Corpus in Euchariſtia, in ore juſtorum ſapit quod quiſque deſiderat: omnibus enim congruens qualitati audientium, ac manducantium condeſcendit.

26. UT SCIRENT, hoc eſt, experimento illo deprehenderent, QUONIAM NON NATIVITATIS FRUCTUS, naturaliter ſcil. naſcentes, ſeu fructuum generationes, ut Græcè eſt, PASCUNT HOMINES, à Dei ſermone & cooperatione ſeparati: SED SERMO TUUS, hoc eſt, juſſio & voluntas, quæ ſermone patefieri ſolet: HOS QUI IN TE CREDIDERINT, CONSERVAT, vel ſine cibo, ut Moyſen, Eliam; Chriſtum per 40. dies, vel cui lubet rei nutriendi vim inſerendo, ut fecit in Manna: hoc eſt enim quod Chriſtus dicit, Non in ſolo pane vivit homo, ſed in omni verbo &c. hoc eſt, in omni re quam Deus voluerit ac juſſerit.

27. QUOD ENIM AB IGNE NON POTERAT EXTERMINARI: igne enim lixabatur torrebaturque Manna, ità tamen ut non liqueſceret, quaſi ignis, ut ſuprà dixit, naturæ ſuæ eſſet oblitus. RADIO SOLIS TABESCEBAT: non quod poſtridie ſcateret vermibus, ſed quia, ut inquit Exodus, cùm incaluiſſe Sol, liqueſiebat. Hinc ſubjicitur:

28. VT NOTUM OMNIBUS ESSET, per miraculum, quòd ex ortu Solis Manna liqueſceret, QUONIAM OPORTET PRÆVENIRE SOLEM AD BENEDICTIONEM TUAM, id eſt, ad dona ex tua benedictione percipienda; vel potius, ad gratiarum actiones & laudes tibi offerendas: Manè enim aſtabo tibi, & manè exaudies vocem meam. Quod clariùs more Scripturæ ſequentia exponunt: ET AD ORTEM LUCIS TE ADORARE: non quòd ad Orientem converſâ facie eſſet orandum, Hebræi enim potius ad Occidentem, ut ex Tabernaculi & templi ſtructura patet, contra Gentilium ritum, adorabant: ſed quia matutinus ad multum diem ſtertentium veternus excutiendus erat, cùm nihil alioquin Mannæ quo viverent, reperturi eſſent. Ex quo colligas & ſacrum quendam ab Hebræis ritum fuiſſe adhibitum cùm Manna colligerent, & moralem etiam cauſam, cur ad ortum Solis eſſet colligendum; Myſticam adjicit Cyrillus 3. in Joannem c. 34. quia inquit, ſolutis nocturnis legis tenebris, & Sole nobis intellgibili exorto (Chriſto ſcil.) præſentis Domini gloriam intuentes copioſiſſimè panem cæleſtem ipſum Chriſtum aſſequimur.

29. INGRATI ENIM SPES: ergo benedictio, de qua ſuprà, Græcè, ἐυχαριϛία, gratitudinis actionem, & laudem notabat. Hæc ergo ingrati ſpes, qua poſt Solis ortum ſe Manna colligere poſſe ſperabat, TANQUAM HYBERNALIS GLACIES TABESCET, quia quod petit non aſſequetur: Fruſtra enim incaleſcit voluntas ad nova beneficia, ſi ad jam accepta frigeſcit. Aptè verò mentionem glaciei facit, utpote cui ingratus ingratitudinis frigore, Manna verò colore & liquefactione erat ſimile.

CAPUT XVII.

HOc Cap. nonam Ægyptiarum plagam tenebrarum latè proſequitur, de qua multa adjicit quæ in Exodo non habentur.

2. FUGITIVI PERPETUÆ PROVIDENTIÆ IACVERVNT, id eſt, deſtituti ab ea Dei providentia, quæ ſeſe in genus humanum perpetuâ ſolis illuminatione protendit. Quo ſenſu mox adjicitur, quod

3. TENEBROSO OBLIVIONIS VELAMENTO DISPERSI SUNT,

quia

quia quaſi oblivioni à Deo traditi per immiſſas tenebras, tanquam ab ejus cura abjecti fuerant.

6. APPAREBAT AUTEM ILLIS SUBITANEUS IGNIS, tenebris ſubinde intermicans ut ſpectra obſcuriùs atque terribiliùs viderentur, quia ſic ÆSTIMABANT DETERRIORA ESSE QUÆ VIDEBANTUR. Nam quæ obſcurè apparent in tenebris, quia non poſſumus illa internoſcere, terribiliora æſtimantur quàm ſint.

7. ET MAGICÆ ARTIS APPOSITI ERANT DERISUS, id eſt, aderant ſimul magiæ ludibria, quia Deus quodammodo per immiſſas tenebras Magis videbatur illudere, ut qui ante illas de ſe mirifica jactitaſſent, nunc tenebris compediti & timore perculſi, ne loco quidem movere ſe poſſent. ET SAPIENTIÆ GLORIÆ CORREPTIO CUM CONTUMELIA, id eſt, aderat quoque correptio ſeu redargutio infamis & contumelioſa illius glorioſæ jactantiæ, qua magi de ſua ſapientia ac prudentia erant gloriati. Qui ſenſus ex Græco perſpicuus eſt, ubi (ſapientiæ) regitur à nomine (gloriæ) Ratio ſtatim ſequitur:

9. NAM ETSI NIHIL ILLOS EX MONSTRIS PERTURBABAT, ut qui eſſent talibus monſtris aſſueti: Quam cauſam reddit Aug. q. 48. in Numer. cur nec Balaam aſinæ loquentis voce terretur.

10. CUM SIT ENIM TIMIDA NEQUITIA, tuta enim ſcelera vix eſſe poſſunt, DAT TESTIMONIUM CONDEMNATIONIS; non enim timeret niſi ſciret eſſe ſupplicio ac damnatione dignum quod perpetravit. Hinc Greg. 12. moral. cap. 21. Apertus, inquit, damnationis teſtis eſt ipſe timor impietatis. SEMPER ENIM PRÆSUMIT SÆVA, id eſt, nequitia præſagit aliquid infauſtum, velut ſtipendium ſibi debitum, utpote quæ eſt PERTURBATA CONSCIENTIA, id eſt, per conſcientiam: Græca enim indicant (conſcientiâ) eſſe ablativum.

11. NIHIL EST ENIM TIMOR NISI PRODITIO COGITATIONIS AUXILIORUM: id eſt, timor eſt manifeſtatio per pallorem, quod aliquis de auxiliis quibus caret, cogitet anxius. Ita ferè Latini. Quamquam Græca, ubi (cogitationis) regitur à genitivo (auxiliorum) magis hunc ſenſum inſinuent, ut timor ſit proditio, hoc eſt, defectio ac deſertio auxiliorum cogitationis, id eſt, ſubſidiorum quæ cogitatio poſſet ſuppeditare:

Digitized by Google

ideo enim timetur, quia cogitanti non occurunt rationes evadendi mali.

12. ET DUM AB INTUS MINOR EST EXPECTATIO, auxiliorum videlicet quibus nequitia ſe novit deſtitui, Deo quippe & creaturis inviſa eſt, MAIOREM COMPUTAT INSCIENTIAM EIUS CAUSÆ, DE QUA TORMENTUM PRÆSTAT, nempe timor, id eſt, graviora adhuc putat ſibi imminere tormenta ex ea cauſa qua timens affligitur, idque ex eo quòd illam ignoret, utpote quæ adhuc impendeat.

13. ILLI AUTEM, Ægyptii, QUI IMPOTENTEM VERE NOCTEM &c. id eſt, qui tam intolerabilem atque immoderatam noctem dormiebant, ut propter horrendam caliginem ex profundiſſimo inferno tamquam proprio tenebrarum loco videretur effuſa: ut enim ait Poëta,

Vmbrarum hic locus eſt ſomni noctiſq; ſopore.

14. ALIQUANDO ANIMÆ DEFICIEBANT TRADUCTIONE, id eſt, deliquio: Græcè enim eſt idem verbum proditionis, quod ſuprà.

CAPUT XVIII.

6. ILLA ENIM NOX, qua primogeniti ſunt occiſi, ANTE COGNITA EST A PATRIBUS NOSTRIS, Moyſe & Aarone, ut ex Exodi 12. patet, ubi eam Moyſes ut minimum 4. aut 5. diebus ante antè Iſraëlitis diſtinctè prædicit. Et plaga hæc ultima à Moyſe cognita eſt, antequam in Ægyptum deſcenderet, ut liquet cap. 4. Exodi verſ. 23. Primùm etiam ab Abraham eſt præcognita, cui Deus dixit in caligine tenebroſâ hanc noctem præſignante, Gentem cui ſervituri ſunt, ego judicabo: poſt hæc egredientur cum magna ſubſtantia. UT VERE SCIENTES, QUIBUS IURAMENTIS CREDIDERUNT, nempe quæ tali modo compleri inciperent, ut primogenitis occiſis Ægypto excederent, ANIMÆQUIORES ESSENT, majori ſatisfactione acceptâ de rebus futuris.

9. ABCONSE ENIM SACRIFICABANT, nempe noctu agnum Paſchalem, ET IUSTITIÆ LEGEM IN CONCORDIA DISPOSUERUNT &c. id eſt, hanc juſtam legem unanimiter ſervare ſtatuerunt, ut ſimiliter Iſraëlitæ bona & mala à Deo immiſſa ſubirent,

irent, quaſi vivere ſimul & mori parati. Alii de lege Phaſe, alii de decalogo in Sinai lato intelligunt, de quo dixerant, Omnia quæ locutus eſt Dominus, faciemus: ſed hoc diu poſtea contigit.

10. RESONABAT AUTEM INCONVENIENS INIMICORUM VOX. Græcè pulchriùs contra ſonabat, quaſi ex alterno canentium choro inconcinna vox Ægyptiorum plorantium.

12. SIMILITER ERGO UNO NOMINE &c. id eſt, uno genere mortis mortuos primogenitos habebant innumeros.

13. DE OMNIBUS ENIM NON CREDENTES, q. d. ad cæteras omnes plagas increduli, idque propter præſtigias magorum, Dei æmulantium, hâc ultimâ conſternati, Hebræos Deo gratos eſſe confeſſi ſunt.

15. OMNIPOTENS SERMO TUUS. Communiter Dei juſſionem & imperium accipiunt; Sed quia ſtare in terra, & cælum attingere, omnipotentem eſſe, portare ipſum imperium ſe juſſionem, melius divinæ perſonæ quàm imperio conveniunt; malim Verbum Dei filium intelligere de quo hoc Eccleſia in nocte Nativitatis intelligit: cui quidem hæc in Ægyptios vindicta, ſicut & extremum de mundo judicium appropriatur. Hoc ergo verbum, DE CÆLO A REGALIBUS SEDIBUS PROSILIVIT, id eſt, à regio judicii divini throno deſcendit, ubi hoc maturè concluſum erat. Deſcendit autem non loci migratione, quia ut ſequitur, ſtans in terra, cælum attingebat, ſua ſcil. immenſitate cælum & terram implens; ſed novâ terribilium effectuum operatione. IN MEDIAM EXTERMINII TERRAM, Ægyptum tot plagis vaſtatam, & graviori exterminio deſtinatam.

16. GLADIUS ACUTUS, quia vivus eſt ſermo Dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, nimirum juxta intentionem Apoſtoli ad vindicandum incredulos. INSIMULATUM IMPERIUM PORTANS, id eſt, ſecum ferens non fictum, ſed ſincerum & efficax imperium, quod per Angelos bonos & malos exequendum erat. Quamquam dici poſſet filius portare Patris imperium, quia ut inquit Aug. tractatu 54. in Joannem, Pater filio mandatum dedit, eò quòd in ſapientia Patris, quæ eſt verbum Patris, omnia ſunt mandata Patris. Quod faciliùs intellexeris, ſi per imperium ac mandatum, voluntatem Dei practicam acceperis, ut intelligit S. Thom. p. 1. q. 42. a. 6. ad 2. hanc enim reſpectu

omnium rerum filius habet perinde ut Pater.

21. PROFERENS SERVITUTIS SUÆ SCUTUM, ORATIONEM, quia oratio erat velut proprii miniſterii atque officii ipſius armatura: ſacerdotalis enim officii eſt pro populo ut mediatorem intercedere, oratione pugnare, aſcendere ex adverſo, opponere murum pro domo Dei, & ſtare in prælio in die Domini. ET PER INCENSUM DEPRECATIONEM ALLEGANS, quia incenſum perfectæ orationis conditiones ut ſignum quoddam religioſum complectitur, cujus proinde oblatio quædam oratio eſt. Hinc Pſaltes Pſal. 140. Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo. Ut enim fumus thymiamatis ſurſum tendit, aromatibus igne liqueſcentibus: ita oratio tunc ad Deum cum fructu aſcendit, cùm ex variis virtutibus, ut aromatibus, charitatis ardore ſuccenſis excitatur, ut docet S. Greg. homil. 22. in Ezechielem.

23. DIVISIT ILLAM QUÆ AD VIVOS DUCEBAT VIAM, quia ut dicitur Num. 16. ſtans Aaron inter mortuos ac viventes, corporis ſui objectu prohibuit, ne incendium ulterius ab occiſis ad viventes proſerperet ac graſſaretur.

24. IN VESTE ENIM PODERIS, id eſt, tunica talari ſcil. hyacinthina, TOTUS ERAT ORBIS TERRARUM, ſimbolicè per colores tunicæ & malorum punicorum dependentium deſignatus: nam ut docet Hier. Epiſt. 128. ex Hebræis quos non nominat, ſed videtur eſſe Ioſephus 3. Antiq. cap. 6. Byſſus terræ deputatur, quia ex terra gignitur: Purpura mari, quia ex ejus cochleis gignitur: Hyacinthus aëri, propter coloris ſimilitudinem; Coccus, igni & ætheri. Quod ſi ſub veſte poderis reliqua Sacerdotis veſtimenta ſynecdochicè intelligas, ut multorum opinio, rurſum eodem Hieronymo & Ioſepho auctoribus, Tunica linea terram ſignificat, hyacinthina aërem, mala ejus tunica & tintinnabula, fulgura & tonitrua ſive omnium conſonantiam elementorum; zona Oceanum, ephod varium cælum ſidereum, duo Onichini Solem & lunam, 12. lapides Rationalis menſes 12. vel ſigna Zodiaci, thiara cælum empyreum, lamina cum nomine tetragrammaton Deum rebus omnibus præſentem. Horum omnium ratio erat, ut Pontifex Creatoris creaturarum omnium typum portans in veſtibus, indicaret cuncta indigere miſericordiæ

Digitized by Google

cordiæ Dei, & Sacrificio ejus expiaretur univerſi conditio, ut non pro Iſraël tantùm, ſed pro cuncta creatura voce & habitu precaretur, ut ibid. docet Hier. ET PARENTUM MAGNALIA &c. Græcè, gloriæ, id eſt, magnifica & glorioſa 12. Patriarcharum nomina, qui toti Iſraël & ſingulis tribubus nomen indiderant: IN QUATUOR ORDINIBUS LAPIDUM, quos Rationale continebat: Hoc autem ſecundùm Hier. Deus inſtituerat, ut Pontifex nomina populi & tribuum pro quibus Dominum eſſet rogaturus portaret, non tantùm in humeris onera eorum ferendo, ſed etiam in pectore amando. Adde, ut Patriarcharum magnalia & merita allegando, faciliùs divinam miſericordiam impetraret. ET MAGNIFICENTIA TUA IN DIADEMATE CAPITIS ILLIUS SCULPTA ERAT, quia nomen Dei magnificum laminæ aureæ erat inſculptum, quæ frontem tegebat Pontificis: nomen inquam tetragrammaton ſeu quadrilitterum, quia 4. Hebraicis litteris ſcribebatur: quod ita erat magnificum, ut Ioſepho teſte 11. Antiq. cap. 8. Alex. Magnus Iaddo Pontifici occurrens, illud adoraverit. Eâdem de causâ dicebatur ineffabile, non quòd pronuntiari non poſſet tanquam ſolis conſtans conſonantibus, ut quidam putaverunt; nam Deus ad Moyſen, Moyſes ad Pharaonem illud ſæpè pronuntiavit, imò quotannis Sacerdos Sancta Sanctorum ingrediens illud efferebat, ut teſtis eſt Philo lib. 3. de vita Moyſis: nomen, inquit, quod ſolis aures linguamque ſapientiâ purgatis fas eſt audire nominareque in ſacris, præterea nemini: ſed ideo quia immenſam divinæ eſſentiæ abyſſum & majeſtatem incomprehenſibilem ſignificaret, velut cæterorum omnium nominum radix & fundamentum: hinc religionis & reverentiæ causâ, Hebræi, illius pronuntiatione abſtinebant. Unde & Ioſephus ait lib. 2. cap. 5. Antiq. ſibi hoc eloqui nec jus nec fas eſſe. Hinc factum eſt, ut Maſſaritæ quoties in ſcriptura hoc nomen occurreret, puncta illi aliena ſubjecerint nominis Adonai vel Eloim ſi Adonai præcederet: quod ex antiquo Iudæorum legentium ritu profluxit. Nam & Septuaginta, Apoſtoli, Chriſtus ipſe, & noſter Interpres, ſemper ejus loco (κύριος) vel (Dominus) ſubſtituunt: Origines in hexaplis & tetraplis, Adonai. Quare & Iudæi ejus pronuntiationem ignorare ſe dicunt, & ſibi à Meſſia revelandum.

25. HIS AUTEM, ſacris ſacrarum rerum ſignis, CESSIT QUI EXTER-

EXTERMINABAT, ſpiritus ſcil. malignus, qui populum interficiebat incendio. Hinc patet quid adjurationibus Eccleſiaſticis ſacriſque ritibus ut ſigno crucis ſanctorumque imaginibus, quæ repræſentant majorum noſtrum magnalia, contra dæmones tribuendum ſit. Ubi tamen obſervandum eſt ex verſ. 21. & 24. duobus armorum generibus Aaronem pugnaſſe, oratione ad Deum directâ, & ſacris ſignis ad ſpiritum adverſarium adhibitis. Quo pacto & exorciſmi inſtituti ſunt, ut primò Deus oratione reddatur propitius, cujus juſſu vel permiſſu nos malignus affligit: Deinde ſacra ſigna & ritus adhibeantur. Quibus tamen ſi non cedant poteſtates adverſæ, non id provenit, quòd iſta ſigna contemnant; contremiſcunt enim ubicumque illa proſpexerint; ſed quia Deus ipſe prohibet occultis modis ne cedant, cùm id juſtum atque utile judicat, vel ad confundendos malos, cùm eos oportet confundi, ut Scevæ filios Actor. 19. vel ad admonendos bonos, ut proficiant in fide, atque iſta non jactanter ſed utiliter poſſint; vel ad diſcernanda dona membrorum Eccleſiæ, ſicut Apoſtolus ait: Nunquid omnes dona habent curationum? ut pulchrè & prolixiùs docet Aug, lib. 83. qq. q. 79. ERAT ENIM SOLA TENTATIO IRÆ SUFFICIENS, id eſt, ſolus guſtus & prima experientia iſtius ſupplicii erat ſatis, ut quorundam morte cæteri erudirentur, atque etiam pœna peccato murmurationis debita deleretur.

CAPUT XIX.

2. PRAESCIEBAT ENIM ET FUTURA ILLORUM, quòd ſcil. in animi pervicacia & obſtinatione perſiſterent, ita ut Hebræos inſequerentur, unde ſine miſericordia ad internecionem mari Rubro deleti ſunt: ad quem exitum calamitoſum, ut eſt verſu 4. ducebat eos digna neceſſitas, divinæ videlicet ordinationis, juſtique Dei judicii, qui tot peccatis Ægyptiorum pænè cogebatur eos deſerere, nec à malignis conſiliis inſequendi Iſraëlitas avertere, ut ita juſto ſupplicio plecterentur.

6. OMNIS ENIM CREATURA AD SUUM GENUS AB INITIO REFIGURABATUR. Græcè, in ſuo genere, vel, ſecundùm ſuum genus, quaſi ab initio & de novo refigurabatur, id eſt, reformabatur ſeu tranſmutabatur, ita ut vel novam formam, ut virgæ

virgæ in draconem verſæ, vel novos motus & agendi modos acciperet, ut inductione ſequenti probat.

9. TANQVAM ENIM EQVI DEPAVERVNT ESCAM, quia manna in deſerto ut equi & agni paſcuis luxuriantes enutriti ſunt.

12. IN ALLOCVTIONE ENIM DESIDERII, Græcè, in conſolationem deſiderii, quia illa, allocutione fieri ſolet, ASCENDIT ILLI ORTYGOMETRA, ſeu conturnix, & contrà, Ægyptiis PECCATORIBVS EXACTIONES ſeu ſupplicia SVPERVENERVNT, NON SINE ILLIS QVÆ &c. id eſt, non ſine præviis divinæ iræ indicis, fulminibus, quæ ultimam cladem præceſſerunt: Vel potius, non ſine prævio ſimilium fulminum ſupplicio, quod Deus olim in Sodomitas exercuit: cum Sodomitis enim ſtatim Ægyptiorum inhoſpitalitas comparatur.

13. ETENIM ALII, Sodomitæ ſcil. IGNOTOS NON RECIPIEBANT ADVENAS, angelos nondum ſibi cognitos: ALII AVTEM, Ægyptii, BONOS HOSPITES, Græcè, beneficos, IN SERVITVTEM REDIGEBANT, Hebræos ſcil. ex quibus Ioſeph illos magnis beneficiis cumulaverat.

14. SED ET ALIVS QVIDAM RESPECTVS ILLORVM ERAT &c. ſenſus eſt, alio adhuc modo poterat conſiderari inhumanitatis differentia inter Ægyptios & Sodomitas, quod nimirum hi Sodomitæ tantùm invitè recipiebant extraneos tum alios tum jam dictos: illi autem Ægyptii poſtquam cum gaudio initio Hebræos excepiſſent, tamen tandem eos

15. QVI IISDEM VSI ERANT IVSTITIIS, id eſt, cum jam eodem cum Ægyptiis jure, ligibus, inſtitutiſque vixiſſent, quaſi in eorum tranſcripti Remp. eos crudeliſſimè oppreſſerunt.

16. PERCVSSI SVNT AVTEM CÆCITATE, tunc ſcil. cùm longis & ſubitanies tenebris opprimerentur Ægyptii, ut olim Sodomitæ, & unuſquiſque Ægyptiorum qui in plateis inveniebantur; TRANSITVM, id eſt, ingreſſum, OSTII SVI QVÆREBAT: quæ propriè, non erat cæcitas, ſed ut Græcè eſt, ἀορασία, id eſt, non videntia, qualis contingit in tenebris, itemque Sodomitis olim, qui plateas videbant, oſtium Lot non videbant, ut obſervat Aug. 12. de civit. c. 19.

17. IN SE ENIM ELEMENTA DVM CONVERTVNTVR &c. ſupple (ita ſe habent) vel ſimile quid. Senſus autem eſt. Elementa dum

ta dum inter ſe tranſmutantur, ita ſcilicet ut aqua non extinguat ignem, nec ignis liquefaciat nivem & grandinem, aqua conſiſtat inſtar terræ dans tranſitum hominibus &c. tunc ita ſe habent quemadmodum cùm in organo ſeu Pſalterio, QVALITATIS SONVS, id eſt, rythmicus ſonus, ut Græcè eſt, ſeu harmonia & modulatio variatur, ſic tamen ut ſingulæ fides SONVM SVVM, id eſt, aliquem retineant: ſignificatur enim ex nutu Dei naturam quamque in eſſe ſuo permanentem, varias ſortiri operationes, ſicut organum varias modulationes ex vario pulſu Artificis, ut ex viſu eorum quæ tunc contingebant, poterat obſervari.

18. AGRESTIA ENIM IN AQVATICA CONVERTEBANTVR, id eſt, res terram incolentes, ut homines, jumenta, aquam maris quaſi piſces tranſibant: ET NATANTIA, ut ranæ, IN TERRAM TRANSIBANT.

20. FLAMMÆ &c. NEC DISSOLVEBANT ILLAM, QVÆ FACILE DISSOLVEBATVR SICVT GLACIES, BONAM ESCAM, id eſt, nec ignis manna cùm coqueretur liquefaciebat, cum tamen ad Solis radios inſtar glaciei liqueſceret. Vocatur autem hîc manna Græcè eſca ambroſiæ, ex eo, quòd cibus eſſet ſummæ dulcedinis de cælo miſſus; figura cæleſtis illius panis qui de cælo deſcendit, qui deorum, id eſt, ſanctorum hominum atq; Angelorum cibus eſt quemadmodum fortaſſis ex manna ſumptâ occaſione de ambroſiâ Poëtæ fabulati ſunt. Multa & ſimilia, Scripturæ myſterijs parum intellectis, vel de induſtria obſcuratis, illos dæmonum inſtinctu finxiſſe demonſtrat pluribus Iuſtinus Apologiâ 2. pro Chriſtianis, & alii.

FINIS.

Digitized by Google

CORNELII IANSENII

IN PROPHETIAM

HABACVC

PROOEMIVM.

AD verum Scripturarum intellectum aſſequendum, tria eſſe conſideranda, monet Cyrillus 8. lib. Theſauri cap. 2 perſonas, tempus, & res de quibus tractatur. Quod ad perſonas attinet, Author hujus prophetiæ eſt Habacuc: Ita dictus, ut inquit Hieron. in Prologo, quaſi amplexator ſive luctator; quòd tam audaci voce Deum quaſi ad diſceptationem juſtitiæ ſtatim provocat. Hinc Paraphraſtes Chaldæus putat eſſe filium Sunamitidis quem Heliſæus excitavit. Sed probat, ut fabulatores Hebræi, nudâ aſſertione. Nam temporis ratio perſpicuè adverſatur: cùm ille ſub Ioſaphat vixerit; omnes autem authores conſentiant hunc ut minimum 200. poſt annis prophetaſſe. Quod Hieron. & alii recentiores volunt eſſe factum in captivitate Babylonica,

Digitized by Google

reditum Iudæorum è Babylone eſſe defunctum. Iſti ſententiæ de tempore prophetiæ adſtipulatur Hieron. qui præfatione in 12. Prophetas hanc regulam ſtatuit: In quibus, inquit, Prophetis tempus non præfertur in titulo, ſub illis regibus vaticinati ſunt, ſub quibus & hi qui ante eos habent titulos prophetarum. Cùm ergo Michæas qui præcedit Habacuc ſub Ezechia Rege cui Manaſſes ſucceſſit tempus vaticinii ſui conſignaverit, relinquitur circa idem tempus Habacuc prophetaſſe.

Argumentum Prophetiæ Habacuc.

QVod ad rem ſeu argumentum hujus prophetiæ, Hieronymus arbitratur totam in deflendis malis à Chaldæorum exercitu illatis verſari. Sed quia cap. 1. Deus potiùs ultionem de impiorum ſceleribus per Chaldæorum exercitum ſe ſumpturum minatur, magìs congruere videtur quod Greg. Nazianz. Orat. Apologeticâ inſinuat, querelam de ipſorum Iudæorum impietate juſtorumque oppreſſione, adde, de omnium impiorum ſceleribus & proſperitate, inſtitui. Cui Deus reſpondet Iudæorum iniquitates per Chaldæos, Chaldæorum per alios nempè Perſas eſſe plectendas: omnium verò impio-

Digitized by Google

rum ſcelera partim primo adventu Chriſti eſſe delenda, partim ſecundo æternis ſuppliciis punienda. Hæc eſt ſumma eorum quæ trib. cap. continentur.

CAPVT PRIMVM.

ONVS Hebraicum משׂא *maſſa*, id eſt, pondus triſtem atque ærumnæ plenam prophetiam metaphoricè ſignificat, quæ inſtar ponderis ut exponit Hier. in Prologo premat nec ſinat elevare cervicem. Pro, quo Theodoretus & Cyrillus hîc & paſſim 70. verterunt λῆμμα, id eſt, aſſumptionem, nomen aſſumptionis ſumentes vel pro quavis prophetia, eò quòd à Deo mens Prophetæ aſſumatur, nec loquantur de cordibus ſuis quæ vellent, ut vult Cyrillus in cap. 5. Malach. vel etiam pro re ſeu onere quod cervicibus impiorum ferendum aſſumitur.

QVOD VIDIT HABACVC PROPHETA. Hoc addit ſecundùm Cyrillum, ne cenſeatur de numero Prophetarum inſipientium qui ſequuntur ſpiritum ſuum & nihil vident. Per hoc ergo duo ſignificat. Primò quidem, internis oculis hanc viſionem eſſe peractam ſive intellectu ſive corporalibus figuris phantaſiæ repræſentatis. Deinde ſe quod cernebat intellexiſſe. Montani enim delirium fuit, Prophetas qui extaſi & amentia mentis raptos, nihil eorum intellexiſſe quæ prædicebant. Contra quos ſæpè ſtomochatur Origenes & Hieron. De induſtria non additur contra quos hoc onus viſum ſit, ut ſignificetur omnibus peccatoribus, præcipuè tamen Iudæis, contra quos Propheta potiſſimum querelam inſtituit, eſſe portandum.

2. VSQVE QVO DOMINE CLAMABO &c. VOCIFERABOR VIM PATIENS. Hebr. efficaciùs vociferabor vim: velut Ezechiel dicebat Iniquitatem, iniquitatem, iniquitatem. Putat Hieron. contra Nabuchodonoſor expoſtulari. Sed quia, ut dixi, Propheta quæritur de præſentibus malis perverſiſque judiciis tribunalium, quæ non exercuerunt adverſus Iudæos Chaldæi, verius eſt quod

quod ait Theodoretus, de corruptiſſimis hujus temporis inter Iudæos moribus queritur: præſertim cùm tempore Manaſſis omnia cædibus, rapinis & ſanguine innocentium redundarent, ut Scriptura 4 Reg. 21. teſtatur. Vſquequo ergo clamabo ad te, ut his malis oppreſſos liberes, & tanta impiorum ſcelera dignè caſtiges. Loquitur autem Propheta vel ex perſona ſua excandeſcendo contra potentiorum violentiam, vel ut mavult Theodoretus in Prolog. ex perſona populi & infirmorum qui præcipuè ſolent hanc juſtorum vicem & impiorum proſperitatem admirari: ex quorum perſona loquitur, teſte Ambroſio Serm. 7. in Pſalm 118. Pſaltes cùm dicit, Ecce peccatores &c. Pſalm. 72. quæ, inquit, non mediocris tantatio eſt, niſi ad ea quæ ſunt futura reſpicias. Pergit itaque malorum magnitudinem quaſi cum Deo expoſtulans exaggerare.

3. QVARE OSTENDISTI MIHI INIQVITATEM ET LABOREM &c. id eſt, cur tam diu ſinis me alienis miſeriis atque oppreſſionibus quæ quotidiè oculis obverſantur diſcruciari, neque tandem aliquando exaudis me? Quamquam non incongruè accipi poſſit ut etiam ex parte de ſe loquatur, cui fortè contigit quod ait Ierem. Thren. 3. Formido & laqueus facta eſt nobis vaticinatio & contritio: & conformiter ad phraſin Hebræam, quâ videre mala, etiam ſignificat ea experiri, ſecundum illud, Non videbit mortem in æternum; Ioannis 8. ET FACTVM EST IVDICIVM, ſive contentio, ET CONTRADICTIO POTENTIOR, hoc eſt ut contentioſi, rixoſi, & contradictores in omni judicio prævaleant.

4. PROPTER HOC LACERATA EST LEX: quia enim contentioſi Deo diſſimulante ubiq; prævalent, hinc fit ut ſine ullo timore filij hominum perpetrent mala, tranſgrediantur leges, mutent jus, diſſipent fœdus ſempiternum, & inprimis omnium tribunalium juſtitia infringitur: maximè enim agit de legum laceratione quæ per iniqua contingit judicia: ſubjungit enim ET NON PERVENIT VSQVE AD FINEM IVDICIVM; qui finis eſt juſtitiæ victoria, ſive ut jus ſuum cuiq; tribuatur, unde in Hebræo eſt verbum quod finem ſeu victoriam ſignificat cujuſque rei vel actionis. Quo ſenſu de Chriſto dicitur alibi, Donec eiiciat ſeu educat ad victoriam judicium, id eſt, donec efficiat ut æquitas & juſtitia ſuperet,

Digitized by Google

rent. Explicat Propheta ſequentibus: QVIA IMPIVS PRÆVALET ADVERSVS IVSTVM &c. contentioſorum enim & malorum hominum machinationibus & variis artibus fit, ut lites jam judicandæ ſuſpendantur, protrahantur, appellationibus impediantur, muneribus & corruptelis pervertantur. Hoc perſpicuum fuit in judicio Chriſti, cui cùm cauſæ juſtitia ſi cui unqnam faveret tamen quia inſtar coronæ circumdederunt eum vituli multi tauri pingues obſederunt eum propter potentiam adverſariorum oppreſſus eſt. Quo etiam reſpexiſſe Prophetam, ſenſu ſcil allegorico, vult Gloſſa: & cogere videtur Apoſtolus, qui ſequentem locum de Iudæis Chriſtianæ fidei incredulis intelligit, pænam illis conſimilem intentando qualem hic Iudæis comminatur.

5. ASPICITE IN GENTIBVS &c. Qui arbitrantur querelam Prophetæ inſtitutam fuiſſe contra crudelitatem Chaldæorum, ut Ierem. 6. conſequenter exiſtimant hoc conſolationis loco adduci; quòd ſcil. & cæteræ quaquaverſum nationes eadem à Chaldæis paſſuri ſunt. Sed veriſimilius inchoari hic onus illud contra Iudæos, de quo v. 1. Vnde videtur reſponſio Dei ad quæſtionem quæ Prophetam torſerat, cur impii prævalerent. Quæ tamen reſponſio quia imperfecta eſt, eo quod ipſimet Chaldæi Iudaicorum ſcelerum ultores multò eſſent ipſis Iudæis ſceleſtiores, hinc eundem nodum multò arctiùs conſtrictum v. 13. reſumit. Itaque ASPICITE, inquit, IN GENTIBVS, id eſt, gentes, Chaldæos, inquam: pro quo Paulus Actor. 13. legit, contemptores: quæ diverſitas orta eſt ex parvula unius litteræ ר protractione.

QVIA OPVS FACTVM EST &c. præteritum pro præſenti vel futuro, ſicut in Habræo habetur: q. d. opus jam jam inchoabo, vel etiam jam reipſa paulatim molior, ſcil. excidium Ieroſolymæ ad puniendam veſtram deploratiſſimam impietatem: QVOD, Prophetis prædicentibus, NEMO CREDET CVM NARRABITVR. Sic enim de facto contigiſſe teſtatur Ierem. cap. 20. Omnes, inquit, ſubſannant me: quia jam olim loquor vociferans iniquitatem, & vaſtitatem clamito. Simile quid contigit Iudæis tempore Chriſti, qui regnum Dei à ſe auferendum, oculos ſuos obſcurandos, Hieroſolymam excidendam nunquam crediderunt uſque ad extremum momentum. Et hoc eſt quot ſenſu myſtico iiſdem

iiſdem his verbis minatur Iudæis Paulus Act. 13. Nam hæc Babylonica captivitas figura fuit Romanæ, & ejus quam ſub diaboli poteſtate etiamnum patiuntur: in quam propterea inciderunt, quòd ſicut Propheta queſtus eſt, impii Iudæi prævaluerunt adverſus Chriſtum juſtum.

6. QUIA ECCE SUSCITABO CHALDÆOS, GENTEM AMBULANTEM SUPER LATITUDINEM TERRÆ, quæ quaquaverſum ad orientem & occidentem ſeſe diffundat ad propagandum imperium, UT POSSIDEAT TABERNACULA NON SUA. Quibus verbis Ieroſolymam ab iis eſſe capiendam inſinuat.

7. EX SEMETIPSA IUDICIUM ET ONUS EIUS EGREDIETUR. quia, ut inquit Theodoretus, legem ſibi facit gens illa victoriam: unde nullo jure, nullo alio legum præſcripto quam in armis feret, ſed ex ſe & ſolo animi ſui arbitratu quaſcumque judicabit oneroſiſſimas calamitates vobis illatura eſt.

Hoc itaque ex parte eſt illud onus, quod ſe vidiſſe dixit Propheta.

8. LEVIORES PARDIS EQUI EIUS. Pardi enim tum velociſſimi, tum verò ex crudelitate aptiores ſunt ad perſequendum quàm fugiendum. ET VELOCIORES LUPIS VESPERTINIS, quos totius diei fames acerrimè ad velocitatem & lanienam ſtimulat. Hinc Hieremias: Lupus ad veſperam vaſtabit eos. Et Sophonias, ad deſignandam inexplebilem judicum capacitatem: Iudices ejus, inquit, lupi veſpere, non relinquebant in mane. Non malè tamen videtur quibuſdam, quidquid refragentur nonnulli, duplex eſſe lupinum genus: unum commune notiſſimum paſtoribus, quod crepuſculum matutinum fremit ſævitque de quo Poëta:

Cùm fremit ad caulas ventos perpeſſus & imbres
Nocte ſuper media:

Alterum, quod ſero veſpere & noctu vagatur, omnibus aliis crudelius, atque ipſis canibus ac homini infeſtum, hienam vocant. Nam & Oppianus lib. 3. de Venat. & Ariſtot. de hiſt. animalium lib. 8. cap. 5. promiſcuè de communi lupo & hiena diſſerunt: & lib. 6. cap. 32. dicit eſſe colore lupino. Unde Theodorus Gaza judicavit hienam Ariſtoteli eſſe genus luporum: quod eodem Ariſtotele teſte lib. de admirandis naturæ auditionibus, in Arabia eſt longè ferociſſimum. Unde fortaſſis factum

eſt, ut nomen Hebraicum quod utrumque & Veſperam & Arabiam ſignificat, à 70. interpretibus tranſlatum ſit, lupis Arabiæ.

9 FACIES EORUM VENTUS URENS. Hebraicum קדים ventum certum orientalem furientiſſimum deſignat: quo Geneſ. 41. dicuntur ſpicæ areſactæ & uredine percuſſæ: & Exod. 14. mare rubrum ſiccatum. Quomodo ergo ad flatum venti illius cuncta areſcunt, ita & ad adventum Chaldæorum omnia eſſe vaſtanda ſignificat.

ET CONGREGAVIT QUASI ARENAM, CAPTIVITATEM. Ab exercitu ad principem Nabuchodonoſor tranſit: qui, inquit, captivos innumeros inſtar arenæ in Babylonem adducet, tantâ facilitate, quemadmodum turbinis impetu arenæ & pulveres glomeratim transferuntur.

10. IPSE SUPER OMNEM MUNITIONEM RIDEBIT. Quia tanquam adversùs imbellem ad reſiſtendum viribus ſuis contendet: nam jacto tantùm aggere munitionem quamvis munitiſſimam expugnabit. Ita fecit Tyro: quam, cùm eſſet inſula, jacto aggere continenti junxit & expugnavit ut tradunt Hiſtorici.

11. TUNC MUTABITUR SPIRITUS, ſcilicet Dei, in miſericordiam, ne planè Iudæos internecione deleat. Ita Theodoret. & Cyrillus hîc. Sed quia ſequitur, ET PERTRANSIBIT ET CORRUET &c. quæ de Nabuchodonoſor intelliguntur, aptiùs cum Hieronymo expoſueris, *Mutabitur ſpiritus* Nabuchodonoſor in ſuperbiam, *& pertranſibit*, quia brevi tempore labeſcet ejus imperium, *& corruet* in interitum ſubverſus à Medis & Perſis: quod ei contigit non in propria perſona ſed in poſteris.

HÆC EST FORTITUDO EIUS DEI SUI. Eſt Hebraiſmus, quo ponuntur duo relativa pro uno: q. d. Hæc mirabilis rerum viciſſitudo ei continget per fortitudinem meam, qui Deus ejus ſum, ſicut & univerſæ creaturæ. Quanquam Hieronymus ironicè accipiendum velit: Hæc ſcilicet eſt fortitudo Beli, cui victorias ſuas acceptas tulit.

12. NUMQUID NON TU A PRINCIPIO DOMINE DEUS MEUS, qui videl. nos in populum tibi ſanctificatum elegiſti, quem colimus nationibus ad idola converſis, ET NON MORIEMUR? Id eſt, an nos internecionis excidio per crudeliſſimam hanc gentem vis extinguere? Ex quo patet Prophetam qui antea de Dei lenitate

quaſi

quaſi querelus expoſtulaverat, nunc pro gente ſua tametſi peccatrice ſollicitum divinæ vindictæ magnitudinem exhorreſcere. DOMINE IN IUDICIUM POSUISTI EUM. Reſpondet Propheta ſibi: quia nempe q. d. poſuiſti eum ut inſtrumentum quo judices & caſtiges nos in miſericordia non in furore ut extinguas: quod explanans adjungit: ET FORTEM, UT CORRIPERES, FUNDASTI EUM. Quia ſcil. Nabuchodonoſori Deus poteſtatem ſtabilem ac firmam ad caſtigationem iniquorum tradiderat. Hoc planè eſt illud ipſum quod Jerem. cap. 10. poſt intentatas de horribili Chaldæorum vaſtitate minas, ſollicitus ſubdit: Corripe me Domine, verumtamen in judicio; & non in furore tuo, ne fortè ad nihilum redigas me.

13. MUNDI SUNT OCULI TUI NE VIDEAS MALUM &c. UT IMPIETATEM PROBES: ſicut vulgò quæ deteſtamur dicimus nos videre non poſſe. Eo tamen non obſtante, QUARE RESPICIS SUPER INIQUA AGENTES? Chaldæos nimirum: quibus, tametſi Judæis ſint longè deteriores, cur tantùm favoris præſtas, ut tantâ immanitate in populum tuum deſæviant? Hæc eſt, prout notat etiam Theodoretus, repetitio ejuſdem quæſtionis, quæ ſuperiùs ex parte quidem ſoluta fuit, cùm Judæorum iniquitas abundè fuiſſet per Chaldæos punita, ſed hîc quia ſcelera Iudæorum ſceleribus gravioribus punirentur, multò difficilior emergebat. Cujus occaſione barbariem eorum adhuc magìs exaggerat, & occultam hac in re Dei providentiam admiratur.

14. ET FACIES HOMINES QUASI PISCES MARIS, ita enim videris tuam hominibus providentiam ſubtrahere, ùt ſinas eos inſtar piſcium injuriis exponi. Nam & inter eos & minores à majoribus devorantur & promiſcuè à piſcatoribus impunè capiuntur. ET QUASI REPTILIA NON HABENTIA PRINCIPEM, qui poſſit ea ab injuriis ferarum potentiorum tueri. Sic enim Nabuchodonoſor univerſum orbem inſtar piſcium atque reptilium principibus ac defenſoribus deſtitutum abſorbuit. Hoc eſt enim quod ſequitur:

15. TOTUM IN HAMO SUBLEVAVIT &c. id eſt, inſtar piſcatoris omnes quaſi hamo, vel qui hamum effugerent, reti, qui rete, ſagenâ vaſtiori concluſos in captivitatem adduxit & prædam ſuam fecit.

16. PROPTEREA IMMOLABIT SAGENÆ SUÆ &c. Sunt qui putent alludi ad ſuperſtitionem Babyloniorum, qui inter cæteros Deos, & piſcem colebant: quaſi Propheta ſignificaret piſcibus Diis ſuis Nabuchodonoſor ſuas acceptas laturum victorias. Sed tum dicendum fuiſſet, immolavit piſci ſuo; deinde ſagena ſtatim aliter ſumitur. Senſus eſt ergo, proſperis inflatus ſucceſſibus non Deo non idolis, ſed viribus ſuis atque exercitui quo velut reti ac ſagenâ univerſum orbem ſibi ſubjugaverat, victorias illas adſcripturus eſt. Quod eum feciſſe inſinuat Theodoret. quando ad abolendos omnes Deos, ſtatuam illam immanem Dan. 3. ſibi ipſi erexit, cui thus adoleretur.

QUIA IN IPSIS INCRASSATA EST PARS EIUS, ſuâ enim virtute bellicâ partem ſuam, id eſt, imperium tantoperè dilatatum putavit, ET CIBUS EIUS ELECTUS, ſupple, eſt factus, quia lautiſſimas opulentiſſimaſque nationes hoc reti ſuo & ſagenâ captos deglutiit.

17. PROPTER HOC ERGO EXPANDIT SAGENAM SUAM &c. quia proſpero ſucceſſu & tot nationum veluti eſcarum electarum deliciis ineſcatus, non ceſſabit novas expeditiones ad alias gentes capiendas interficiendaſque ſubjicere.

CAPUT II.

HActenus, ut patuit, quæſtio illa abſtruſa, quare Deus reſpiceret ſuper iniqua agentes, taceretque devorante impio ſe juſtiorem, necdum ſoluta eſt, ſed multò magis per proſperos illos impiiſſimorum Chaldæorum ſucceſſus intricata. Plenam igitur ejus ſolutionem ut Propheta intelligere mereatur, ſic loquitur:

1. SUPER CUSTODIAM MEAM STABO, hoc eſt inſtar vigilis munitionem ſeu arcem munitam cuſtodientis atque in ſpecula conſtituti, diligenter excubabo & circumſpiciam, quid à Deo mihi reſpondeatur, & quid viciſſim ego ei reſpondeam ſi interrogationem & querelam meam voluerit coarguere. Quibus verbis S. Hieron. eleganter & miro ſenſu deſcribi dicit humanam in diſceptationibus impatientiam: quæ antequam quiſquam ex adverſo reſpondeant, ac ſciat in quo arguatur, ex præjudicata apud ſe

ſua

Digitized by Google

ſuæ opinionis veritate, ad reſponſandum ſe parat.

2. SCRIBE VISUM, ſive viſionem, atque id quod ſpiritali atque propheticâ viſione videbis. ET EXPLANA EUM SUPER TABULAS, id eſt, plano lucidoque non tantùm charactere, ſed etiam ſenſu buxeis in tabulis ſcribe, ut ne quo impedimento legendi cupido ac velocitas teneatur: ſcribe, inquam, idque in duraturis diu tabulis.

3. QUIA ADHUC VISUS PROCUL, id eſt, viſio non ita ſtatim implebitur, ſed tamen tandem in fine mundi noviſſimâ horâ apparebit. ET NON MENTIETUR, quia exſpectato eventu neminem fruſtrabitur hæc viſio, ſive res quam vidiſti. SI MORAM FECERIT, EXPECTA ILLUM: QUIA VENIENS VENIET &c. Putat Hieron. (illum) referri adhuc ad viſum ſive ad rem illam quæ implenda præviſa eſt: quæ non eſt alia, quàm certus ille venturus, à cujus adventu tota quæſtionis ſolutio pendet. Hac enim de cauſa 70. Interpretes cùm anteà in fœminino de viſione locuti eſſent, genus hic maſculinum aſſumunt. Hunc venturum aliqui putant eſſe Cyrum qui Babylonios, de quorum immanitate queſtus erat, ſubvertit: per Cyrum autem figuratum eſſe Chriſtum. Nec ſanè ineptè: quandoquidem de Babylon. & Nabuchodon. interitu mox vaticinatur. Sed malim generaliter de Chriſto intelligere. Nam ſi de Cyro acceperis, neque ſic Prophetæ quæſtio ſolvitur. Eadem enim de Cyro etiam impio quàm de Chaldæis eſt difficultas, cur & ille proſperetur. Accedit, quòd Chriſtus peculiariter paſſim per Scripturam ἐρχόμενος, id eſt, veniens ſeu venturus dicatur, ut ex Matth. 11. & Geneſ. 49. & aliis locis patet. Denique quòd Apoſtolus clariſſimè hunc locum de Chriſto interpretetur; deque ipſo Chriſto omnium judice impiorum paulò pòſt cap. 3. latiſſimè diſſeratur. Hic igitur venturus etiamſi humanæ impotentiæ aliquantulum tardare videatur, certiſſimè VENIET, ET NON TARDABIT, quia ultra præſtitutam temporis à Deo plenitudinem non morabitur. Adventum autem intelligit non ſolùm ultimum, quem propoſito ſuo ſervientem expreſſit Apoſt. ad Hebr. 10. ſed & primum: illum enim latè Propheta c. 3. conſequitur. Meſſias ergo, quem notiſſimum erat nomine (venturi) ſignificari, veniet, qui juſtis etiam in hac vita quantumvis afflictis ſalutem afferet, ut ſine timore omnium

Digitized by Google

inimicorum liberati ſerviant illi; ſed potiſſimùm in futura, cùm poſuerit omnes inimicos ſuos & eorum, ſcabellum pedum ſuorum. Nam & de iſto adventu expreſsè hoc expoſuit Apoſtolus, & ipſe Propheta prophetiam ſuam concludit.

1. Ex quo patet, aptiſſimam hanc eſſe reſponſionem ad querelam à Propheta propoſitam, & planè ſimilem illi quæ eſt Pſ. 72. Exiſtimabam ut cognoſcerem hoc: labor eſt ante me, donec intrem in ſanctuarium Dei, & intelligam in noviſſimis eorum.

4. ECCE QUI INCREDULUS EST. Paulus ad Hebr. 10. quaſi exponens poſuit, quòd ſi ſubtraxerit ſe, ſcilicet à Deo per incredulitatem, hâc pœnâ mulctabitur, quòd ANIMA EIUS NON ERIT RECTA IN SEMETIPSO, ſed iniqua & diſtorta, quia Deo diffidit, & maximè quia ſi hæc de Chriſti adventu ad judicandum non crediderit, iniqua putabit eſſe Dei judicia, propter divinæ providentiæ ignorantiam. Et hoc eſt quod Apoſtolus eodem ſenſu dixit, non placebit animæ meæ, Deo enim nulla niſi recta anima placet.

IUSTUS AUTEM IN FIDE SUA VIVET. Quia & hac promiſſionis divinæ fide, in præſenti vita juſtitiæ vitâ vivificabitur, ſicut & Abraham fide juſtificatus eſt, ac tandem per eandem fidem vitam æternam conſequetur. Hic genuinus videtur eſſe ſenſus Prophetæ; ac proinde rejiciendi, qui per priorem partem, Nabuchon. vel Iudæorum Chaldæis ſe tradere cum Sedecia nolentium, putent ſignificari ſuperbiam: poſteriore verò per iſtam prædictionis fidem, vitam, id eſt, conſtantiam contra ærumnas eſſe conſequendam. Nam cùm tribus locis Apoſtolus hæc de vera fide veraque coram Deo juſtificatione intelligat, quòd non ex operibus legis, ſed ex fide hauriri ex hoc loco docet, neceſſe eſt idem à Propheta ſignificari. Oſtendit ergo Propheta generaliter vim fidei atque infidelitatis, quòd hæc divinam offenſam, illa vitam juſtitiæ atque æternam conciliet; idque non tantum tempore & reſpectu hujus vaticinii locum habere, ſed in primis tum quando auctor ille fidei qui venturus erat veniſſet, quem tunc revelatum omnis fides reſpicere deberet. De Chriſto enim eſſe prophetiam perſpicuam, præter Hier. Cyril. Iſidorum Hiſpal. alioſque ipſe Apoſtolus ad Heb. 10. clarè teſtatur. Neque tamen hinc

inferas,

Digitized by Google

inferas, ſolâ fide juſtitiam eſſe adipiſcendam, quemadmodum nec ſolâ ſpe, cùm dicitur, in te Domine ſperavi, non confundar &c. nec ſolâ invocatione, dicente Apoſtolo ad Rom. 10. Omnis quicumque invocaverit, ſalvus erit: ſed per has & ſimiles ſcripturas vim cujuſque virtutis & neceſſitatem inſinuantes, ſuppletur ſcriptura, quæ dixit, Iuſtus ex fide vivet: ſicut & illa, credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad juſtitiam. Scripturæ itaque pro occurrentia perſonarum & temporum, vel hanc vel illam virtutem commendant, eique juſtificationem aſcribunt. Nam inter fideles David frequentiſſimè inculcabat ſpem; Apoſtolus inter gentes ſolis legis operibus præfidentes, fidem in Chriſtum: quòd eò potiori ratione de fide dicitur, quòd fides omnis planè juſtitiæ ſit fundamentum, nec ullus actus, neque ullum opus, neque ullus vel tenuiſſimus motus quo juſtitiam vel vitam æternam mereamur, ſine præeunte fide haberi poſſit; & quia ſic in fide tanquam fundamento, radice & ſemine, tota juſtitia & vita æterna contineatur.

Quia autem dixerat Propheta, in fine appariturum illum qui omni iniquitati juſtorumque oppreſſioni juſtam redderet mercedis retributionem, ne quis tamen exiſtimaret omnia ita in poſterum reſervari, ut in hac vita Deus nullas in impios juſtorum oppreſſores vindictæ ſuæ ſcintillas immitteret, ſubjungit, Chaldaici imperii quod Iudæos acriter vexarat, brevi ignominioſam ſubverſionem imminere. Unde ait:

5. ET QUO MODO VINUM POTANTEM DECIPIT, quia ſuavitate ineſcatus creſcente per vini calorem ſiccitate, faucibus ſe plenis magis magiſque ingurgitat; cujus tamen omnis exhilaratio mox vertitur in fabulam inſaniam & ruinam: SIC ERIT VIR SUPERBUS. Veriſſimum eſt enim illud Sapientis Proverb. 29. ſuperbum ſequitur humilitas. Sedes enim ducum ſuperborum deſtruxit Deus, & ſedere fecit mites pro eis, Eccleſiaſt. 10. ET NON DECORABITUR, ſed cum ignominia decore & imperio ſpoliabitur, quemadmodum Daniel tum in ipſo Nabuchodonoſore cap. 4. tum in poſteris cap. 5. id factum eſſe teſtatur. Per figuram ergo ſcripturis familiarem, plus ſignificatur quàm dicitur: ut 1. Reg. 12. Nolite declinare poſt vana, quæ non proderunt vobis, id eſt, exitium afferent.

QUI

QUI DELATAVIT QUASI INFERNUS ANIMAM SUAM, inſatiabili videlicet cupiditate univerſum orbem ſubigendi: qui locus ex Proverb. 27. ſumptus videtur, ubi hoc explicando dicitur, Infernus & perditio ſive mors numquam implentur.

6. NUNQUID NON OMNES ISTI, tyrannide videlicet tuâ olim oppreſſi, ac tandem liberati, PARABOLAM SUMENT ET LOQUELAM ÆNIGMATUM. Nomen apud Hebræos parabolæ reſpondens, à verbo deducitur quod dominari & authoritate excellere ſignificat: ex quo factum eſt, ut nomen illud Hebræum ſignificet parabolam proverbium & omne ſcite dictum, ſive ſit parabola, id eſt, ſimilitudo, ſive adagium propriè dictum, ſive quivis figuratus ac proinde obſcurus ſermo, eò quòd in oratione illuſtris ſit atque emineat, ſuâque authoritate vulgus teneat admiratione captivum. Hinc ita vocantur Parabolæ Salomonis, etſi ſæpè non ſint Parabolæ propriè dictæ, ſed graves tantùm & obſcuræ ſententiæ. Hæc ænigmatica obſcuritas, quia carminibus & elegiis lugubribus familiaris eſt, ut ex toto threnorum libro perſpicuum eſt; hinc Parabola & ænigma pro tali carmine obſcuro ſimilitudinibus redundante ad deplorandam calamitatem vel irridendam ſuperbiam non rarò uſurpatur: maximè quia olim graves ſententiæ vix ſine ſimilitudinibus & involucris Paraboliſque propriè dictis proponebantur, ut ex ſententiis Pytagoræ, fabulis Æſopi, & ſimilibus manifeſtum eſt. Hinc Iſaias c. 14. Sumes Parabolam iſtam contra Regem Babylonis: Quomodo ceſſavit exactor &c. Et Michææ 2. Sumetur ſuper vos Parabola & canticum: ubi Parabola per canticum videtur explicari more Scripturæ idem repetentis. Sic ergo & hic variis & obſcuris ſimilitudinibus atque allegoriis quaſi parabolis, tyranni ſuperbia & inſatiabilis cupiditas irridetur. VÆ EI QUI MULTIPLICAT NON SUA, opes videlicet injuſtas corradens. USQUEQUO ET AGGRAVAT CONTRA SE, hoc eſt, in perniciem ſuam, DENSUM LUTUM? Per quod ſecundùm Hier. & Gregor. 34. Moral. cap. 8. terrenarum divitiarum multiplicitas deſignatur, maximè quando magnâ facilitate corraditur inſtar luti, ſecundùm illud Zachar. 9. Tyrus coacervavit argentum quaſi humum, & aurum ut lutum platearum: & Iob. 27. Si comportaverit quaſi terram argentum, & ſicut lutum præparaverit veſtimenta, &c. Denſum autem

autem lutum aggregat, quia ut ait ibidem Gregorius peccati ſui ſe oppreſſione coanguſtat: atque in primis, quia ex alienarum rerum poſſeſſione emergere & expedire ſe homines difficilè poſſunt.

7. NUMQUID NON REPENTE CONSURGENT QUI MORDEANT TE? Medi ſcilicet & Perſæ, ut hîc paſſim intelligunt: qui minoribus imperium Chaldaicum prælïis primò laceſſiverunt, poſteà lacerarunt. Medis & Perſis alii populi ex vaſtatione Nabuchodonoſoris reliqui, præ odio tyrannidis ejus, ſe conjunxerunt ad ſubvertendos Babylonios. Non deſunt tamen qui per *reliquos de populis* ipſos Medos & Perſas intelligunt, eò quòd numquam à Babyloniis fuiſſent perdomiti, quàmvis in Mediæ fines Aſtiage ſuperſtite ſubinde populabundi magìs quàm more belli involaſſent. Repente autem conſurrexerunt, quia Babylon, teſtibus hiſtoricis, aſtu capta eſt feſtum agentibus Babyloniis fluvioque ſiccato. Hoc autem evenit evenit eis

8. PROPTER SANGUINEM HOMINIS &c. id eſt, propter immanes cædes in primis Iudæorum: propter injurias illatas TERRÆ Iudaicæ CIVITATIS, Ieruſalem & habitorum ejus. Ita ferè Hieron.

9. VÆ QUI CONGREGAT AVARITIAM, id eſt, opes, avaritiæ materiam ac fomentum, quemadmodum Rex Babylonis fecit: nam etſi verba ſint generalia, illum tamen omnia ut ſcopum ſpectant. UT SIT IN EXCELSO NIDUS EIUS, ne facilè à conſcendentibus ſpolietur. Quo ſignificat, omnium nationum divitias Babylone fuiſſe congeſtas, ut velut arx tutiſſima à nemine poſſit expugnari. Ex quo factum eſt, ut cùm teſte Ioſepho 10. Antiquit. cap. 12. Babylonem Nabuchodonoſor magnificentiſſimè inſtruxiſſet apud Danielem veluti de nido in excelſis poſito gloriaretur: Nonne hæc eſt Babylon magna, quam ego ædificavi in domum regni? &c.

10. COGITASTI CONFUSIONEM DOMUI TUÆ; quia qui ædificat domum & imperium ſuum impendiis alienis & injuſtis, quemadmodum qui colligit lapides ſuos in hyeme, id eſt, ædificat infirmam & propter temporis incommoditatem diſſoluto cæmento certiſſimæ ruinæ proximam. Quæ confuſio tibi continget, quia CONCIDISTI POPULOS MULTOS. Hebraicè, concîdendo & interficiendo populos multos.

11. QUIA LAPSIS DE PARIETE CLAMABIT, editoque clamore, raptoris teſtabitur injuſtitiam: ET LIGNUM QUOD INTER IUNCTURAS ÆDIFICIORUM EST, id eſt, trabes ad continendos parietes in medio ſtructuræ collocatæ, RESPONDEBIT, clamoribus videlicet lapidum vindictam expoſtulantium adversùs iniquum ædificii ſcilicet Babylonis dominum ac ſtructorem: quæ per poëticam Proſopopœiam dicuntur, ad exaggerandam injuſtitiam Chaldæorum. Undè ſubjungit quaſi explicationis causâ.

12. VÆ QUI ÆDIFICAT CIVITATEM IN SANGUINIBUS: cædibus videlicet & rapinis, tyrannide & injuſtis oppreſſionibus parans ei imperium & vires.

13. NUMQUID NON HÆC, quæ mox dicturus ſum, SUNT illi ſupervcntura A DOMINO EXERCITUUM? Nemini autem dubium eſt, inquit Hieron. adhuc contra Regem Babylonis eſſe ſermonem. Quæ autem interminatus eſt, hæc ſunt:

LABORABUNT ENIM POPULI, Chaldæi IN MULTO IGNE, extinguendo ſcilicet incenſa Babylone, ut quidam intelligunt. Sed quia Hebræo eſt, laborabunt in ſufficientiam ignis, rectiùs intellexeris ſignificari omnes labores divitiaſque Chaldæorum & Babylonis eo fine terminandas, ut quaſi pyra ſtruatur, ut conflagratione conſumantur. Hunc ſenſum planè requirit Ierem. qui cap. 51. de eadem Babylone loquens, iiſdem verbis Hebraicis utitur quæ vulgaris interpres ſic tranſtulit: portæ ejus excelſæ igne comburentur, & labores populorum ad nihilum, & gentium in ignem erunt & diſperibunt.

14. QUIA REPLEBITUR TERRA &c. QUASI AQUÆ OPERIENTES MARE, id eſt, magnâ copiâ inundantes in alveum maris: niſi malis intelligere prout eadem planè verba Hebraica explicuit Iſaias cap. 11. Sicut aquæ maris operientes, id eſt, ubique juſtiſſima Dei providentia & ſcelerum Chaldaicorum ultio cognoſcetur, ſicut cùm aquæ maris magno impetu & copiâ ſe in terram diffundunt. Quibus verbis tenditur paulatim ad ſcopum totius prophetiæ, ſignificans non impunè viam impiorum ad tempus proſperari.

15. VÆ QUI POTUM DAT AMICO SUO &c. id eſt, væ ei qui calicem felle mixtum amicis ſive illis qui nihil ſe læſerunt propinat, ut inebrientur & ad nuditatem uſque ignominiosè ſpolientur.

tur. Propinare autem alicui talem calicem ex phraſi Scripturæ nihil eſt aliud quàm graviſſimas iis calamitates & perniciem inferre: bibere verò eſt illa perpeti. Hinc Ierem. cap. 25. de eodem illo calice Babylonis clariſſimè, Sume, inquit, calicem furoris hujus de manu mea: & propinabis de illo cunctis gentibus. Et bibent, & turbabuntur, & inſanient à facie gladii: & cap. 51. Calix aureus fuit Babylon in manu Domini, inebrians omnem terram: de vino ejus biberunt gentes, & ideo commotæ ſunt. Et ne longè quæramus interpretem, hoc ipſo loco poſtquam dixiſſet Propheta.

16. REPLETUS EST IGNOMINIA PRO GLORIA, in vindictam ſcilicet juſtiſſimam inſolentiæ, ſtatim hoc exponens, & in metaphora calicis perſiſtens, addit: BIBE TU QUOQUE, ET CONSOPIRE, id eſt, bibes de ſuppliciis, & ſopieris morte ſempiternâ: ſecundum quod Ieremias clarius idem exponit; Inebriabo principes ejus & fortes ejus: & dormient ſomnum ſempiternum. CIRCUNDABIT TE CALIX DEXTERÆ DOMINI, quem Dei dextra tibi vindictâ ſuppliciis plenum propinabit uſque ad feces exhauriendum: ET VOMITUS IGNOMINIÆ, ſive ignominioſus, quo Dominus ejiciet, ſive evomere te faciet omnes divitias, vaſa templi, ſpolia quæ abſorbueras, de ore tuo, ut loquitur Ierem. c. 51. v. 44. idque SUPER GLORIAM TUAM, hoc eſt, loco gloriæ quaſi te olim circundedit.

Quia ergo eadem Nabuchodonoſor paſſurus deſcribitur, quæ alios pati fecit; hinc liquet tamquam fabulam eſſe rejiciendam Hebræorum traditionem quam narrat Hieronymus & fortaſſis ex ipſo Cyrillus, quòd Nabuchodonoſor potionem dederit Sedechiæ in convivio, quo cùm ipſum inebriaſſet, omnibus nuditas & ſordes illis riſui fuerint.

17. QUIA INIQUITAS LIBANI OPERIET TE &c Libanum templum vocat Salomonis ſecundùm Hieronym. tum hîc, tum in illud Zachar. 11. Aperi Libane portas tuas: eò quod ex cedris Libani eſſet extructum; niveoque candore, quo teſte Ioſepho 6. de bello Iudaico cap. 6. candicabat, Libanum referret. Theodoretus Ieruſalem ipſam intelligit, itemque Cyrillus in hoc loco, quibus & Euſebius 8. de demonſtratione Evangelica conſentit. Iniquitas ergo ſive crudelitas quam in Ieruſalem & templum

Digitized by Google

exercuiſti, in caput tuum devolvetur. Et quia ſemel nominaverat montem Libanum, ſub ejuſdem tranſlatione victimas & ſacrificia, vel certè multitudinem populorum, quæ in Ieruſalem interfecta eſt, animalibus comparans, VASTITAS, inquit, ANIMALIUM, id eſt, hominum vaſtatio & trucidatio, DETERREBIT EOS, ſive terrorem Chaldæis injiciet, idque DE SANGUINIBUS HOMINUM, id eſt, propter cædes Iudæorum & injuſtitias terræ Iudaicæ ac civitati Ieruſalem illatas: & hoc eſt quod ſine metaphora clariùs dixit Ierem. cap. 51. Reddent Babylonii omne malum quod fecerunt in Sion: & cap. 50. Ut annuncient ultionem Domini Dei noſtri, ultionem templi ſui.

18. QUID PRODEST SCULPTILE ET CONFLATILE &c. Sculptile, inquit Hieron. ex ligno & lapide; conflatilia ex auro, ære cæteriſque metallis fiunt. Irridet hîc ergo in primis Chaldæorum vanitatem, quòd lignis lapidibuſque ab imminente calamitate ſe tutos fore arbitrarentur. Hinc clariùs hujus prophetiam quaſi interpretans Ierem. cap. 50. v. 2. Capta eſt, inquit, Babylon, confuſus eſt Bel, confuſa ſunt ſculptilia ejus, &c.

19. NUMQUID IPSE DOCERE POTERIT, quid ſcilicet agendum, quid cavendum ſit? His ergo vanis opponitur quod ſequitur:

20. DOMINUS AUTEM IN TEMPO SANCTO SUO: quod exponens Pſaltes, cùm iiſdem verbis dixiſſet, Dominus in templo ſuo, adjecit, Dominus in cœlo ſedes ejus. SILEAT A FACIE EIUS OMNIS TERRA, ut profundiſſimo quodam admirationis ac reverentiæ ſilentio providentiam ejus ſuper bonos & malos ac mirabilem in perſequenda impietate juſtitiam, quam etiam in hac vita exercuit, pertimeſcat.

CAPUT III.

JUdæorum è Babylonica captivitate liberatio, quemadmodum ſalvationis omnium juſtorum exemplar fuit; ita & Chaldæorum, de quo ſuprà excidium, generalem in omnes impios ultionem per Chriſtum exercendam præfiguravit: ad quem proinde opportunè hìc tranſit, ut ſic quærelæ propheticæ ſuprà dictæ omni ex parte [illegible]fiat. De Chriſto enim hìc agi conſentiunt

ſentiunt veteres, Cyrillus, Theodor. Auguſtinus 18. de civit. Dei cap. 32. & alii. Unde Hieronymus manifeſtiſſimam prophetiam de Chriſto appellat. Quod eſt contra recentiores nonnullos, qui hæc de Judæorum ex captivitate Babylonica liberatione intelligunt: quorum expoſitiones multum inter ſe diſſonæ, frigidæ & inconſtantes ſunt: ita ut hoc ipſo veteribus atteſtentur. Nec obſtat quòd dicatur allegoricè poſſe prophetiam de Chriſto conſiſtere; quia ut rectiſſimè docet Hieron. in verſ. 10. cap. 1. Malachiæ: Regula eſt Scripturarum, ubi manifeſtiſſima prophetia de futuris texitur, per incerta allegoriæ non eſſe extenuenda quæ ſcripta ſunt.

ORATIO HABACUC

PROPHETÆ

Pro ignorantiis.

ORatio hæc eſt magna, ex parte prophetica inſtar epici carminis & pſalterii, id eſt, lyrico more compoſita, ut docet hoc loco Hieron. Unde 70. tranſtulerunt, Oratio cum cantico. Per ignorantias autem peccata populi & Prophetæ intelligenda ſunt: qui orat ne Incarnationis Dominicæ & Adventus ejus myſterium jam antè ſibi cap. ſuperiore promiſſum impediat, ut itá juſti à malis omnibus liberentur.

2. Domine audivi auditionem tuam, id eſt, famam obſcuriorem de te audivi, cùm mihi ſuperiùs revelando dixiſti, veniens veniet, ſcilicet Chriſtus, & non tardabit. Sic enim auditio pro fama paſſim accipitur, ut Nahum. 3. v. 19. & alibi. Et timui, timore reverentiæ atque admirationis propter rei magnitudinem: quòd clariùs 70. expoſuerunt transferendo, ἐξέστην id eſt, in extaſin raptus expavi: non penetravi, inquit Bernard. Epiſt. 190.

Domine opus tuum in medio annorum vivificat illud. Opus hoc Dominica eſt Incarnatio, ut paſſim Veteres exponunt. Hoc opus *vivificari*, id eſt, ſuſcitari atque exhiberi petit, ne ut inquit Hieron. promiſſio & ſermo Dei irritus moriatur: idque *in medio annorum*, in annis à Deo præſtitutis, cùm plenitudo

Digitized by Google

temporis appropinquaverit. Quem ſenſum clariſſimè indicant 70. qui transferunt: Cùm appropinquaverint anni, vel opportunitas temporis, cognoſceris.

In medio annorum notum facies, ſingulare videlicet illud Dominicæ Incarnationis opus: pro quo ex 70. interpretatione paſſim veteres legunt, in medio duorum animalium cognoſcêris. Quæ interpretatio tam diverſa & citra dubium inde eſt orta, quòd tres Hebraicæ voces diverſis punctis diverſa ſignificant. Hoc autem varii interpretati ſunt veteres, Hieronymus & Auguſtinus 18. de civit. cap. 32. & Orat. contra Paganos, in medio Moyſis & Eliæ ſuper montem Thabor: vel in medio duorum latronum, vel duorum Seraphim in propitiatorio, vel duorum teſtamentorum veteris & novi, vel in medio circumciſionis & præputii, vel denique in medio duorum animalium bovis & aſini in præſepio, ut videtur intelligere Eccleſia in officio circumciſionis, & Auguſt. Orat. contra Iudæos cap. 13. Euſebius 6. de demonſtrat. legit. in medio duarum vitarum, mortalis & immortalis, quam Chriſtus habuit: quem ſenſum & Cyrillus refert, ſed ex errore accentûs Græci ortus videtur.

Cum iratus fueris, peccatis hominum quos propterea vias ſuas ingredi permiſeras, misericordiæ recordaberis, quam tamdiu differendo quodammodo oblitus eſſe videberis.

3. Deus ab Austro veniet, Hebræus habet, ט תמן *de Theman*: quod Septuaginta & omnes penè interpretes præter vulgatum expreſſerunt. Eſt autem Themam, teſte Hieronymo in locis Hebraicis, regio & urbs Idumææ, quæ Iudææ Auſtralis eſt. Unde omnis regio Auſtralis Hæbræis Theman dicitur. Eodem ſenſu Auguſt. loco cit. legit ab Aphrico, qui Auſtro lateralis eſt. Locus autem deſumptus videtur ex cap. 33. Deuter. ubi dicit Moyſes: Dominus de Sinai venit, & de Seir ortus eſt nobis: apparuit de monte Pharan. Videtur ergo ſignificare illum eundem Deum qui Patribus in tot mirabilium oſtenſione apparuit in montibus Pharan, Sinai &c. & in locis Theman ac Auſtralibus: eundem verſus Auſtralem illam regionem apparituram, nempe ad Bethlehem ubi natus eſt, quæ Ieroſolymis eſt Auſtralis, vergens ad Idumæam & montem Pharan. Hunc ſenſum ab

Hebræo

Digitized by Google

Hebræo ſe didiciſſe teſtatur Hieronymus quamvis eundem habeant Irenæus, Cyrillus & Theodor. in hunc locum. ET SANCTUS DE MONTE PHARAN 70. & ferè omnes veteres, de monte umbroſo & condenſo: quem myſticâ ſignificatione Theodor. vult eſſe Ieruſalem chariſmatibus abundantem & ſub umbra & protectione Dei commorantem: Auguſtin. verò loco cit. Scripturarum altitudinem divinarum quibus prophetatus eſt Chriſtus: Multa quippe ubi umbroſa ac condenſa ſunt, quæ mentem quærentis exerceant. Inde autem venit, cùm ibi eum qui intelligit invenit. Per Auſtrum, inquit, meridies intelligitur, id eſt, fervor charitatis, & ſplendor veritatis.

OPERUIT CÆLOS GLORIA EIUS, mirabilium operum perpetratione, quæ cælum & terram gloriâ impleverunt, ſecundùm illud, exaltare ſuper cælos Deus, & ſuper omnem terram gloria tua.

4. SPLENDOR EIUS UT LUX ERIT, quia doctrinæ ipſius claritas tenebras errorum infidelitatis & peccatorum diſpellet. CORNUA IN MANIBUS EIUS. Quæ cornua Hieron. & Auguſt. ſuprà, vexilla ac trophæa crucis exponunt: manus enim ejus extremitatibus crucis velut cornibus, vel ut vult Tertull. contra Iudæos cap. 10. clavis velut cornibus affixæ fuerunt.

5. ANTE FACIEM EIUS IBIT MORS, quia ab illo victa, ante eum velut in triumphum minabitur, ita ut dici poſſit, ubi eſt mors victoria tua; ubi eſt mors ſtimulus tuus. Verbum autem Hebraicum aliis punctis ſignificat *verbum*: quomodo Auguſt. 18. de civit. cap. 21. & plurimi veteres ex 70. legerunt. Verbum ergo quo prænunciatus eſt à Prophetis, Chriſtum præceſſit.

ET EGREDIETUR DIABOLUS ANTE PEDES EIUS, quia ab ipſo ſuperatus diabolus coram eo diffugiet, quemadmodum ex innumerabilium dæmonum non modo ex corporibus, ſed etiam animis Iudæorum ac gentilium expulſione Chriſtus patefecit.

6. STETIT, ET MENSUS EST TERRAM, more victorum qui terram inter ſuos diſpertiunt. Quod Chriſtus fecit, cùm datâ ſibi omni poteſtate in cœlo & in terra provincias ſuis Apoſtolis partitus eſt. Quibus prædicantibus, oculis ſuæ miſericordiæ

ASPEXIT, ET DISSOLVIT GENTES, ſolvendo videlicet funiculos peccatorum quibus conſtringebantur, defixamque eorum in ſce-

in ſceleribus pertinaciam ſpiritu pœnitentiæ impartito dirumpens, ut indicat Auguſt. loco cit.

CONTRITI SUNT MONTES SÆCULI, ET INCURVATI COLLES &c. quia ut inquit Auguſtinus miraculis elatorum eſt contrita ſuperbia. Sive ergò per montes & colles, principes ſæculi, ſive ſapientes atque Philoſophos, ſive omnem ſæculi faſtum intellexerimus, omnis collis & mons humiliatus eſt. AB ITINERIBUS ÆTERNITATIS EIUS, id eſt, ab adventu Dei æterni, ſive in mundum per incarnationem & converſationem in carne, ut vult Bernardus, ſive in animas fidelium, cùm illis gratiam ſuam infundit.

7. PRO INIQUITATE VIDI TENTORIA ÆTHIOPIÆ, id eſt, vidi caſtra impiorum omni peccatorum fœditate inſtar Æthiopum deformium ſimul collecta, ut avitam ſuam ſuperſtitionem propugnarent. Sed quid illis continget?

TURBABUNTUR PELLES TERRÆ MADIAN, id eſt, pavore contremiſcent ac diſſipabuntur Æthiopum iſtorum tabernacula ſeu caſtra. Madian enim pars eſt Æthiopæ, non occiduæ, quæ eſt in Africa, ſed orientalis quæ in Arabiam protenditur, ex qua Moyſis uxor Madianitis, dicta eſt Æthiopiſſa, ut Auguſt. q. 20. ſuper Numeros. Alluditur autem ad hiſtoriam Gedeonis, qui ſicuti Madianitas tubis & lampadibus, diſſipavit; ita Chriſtus Gentiles ac fidei adverſarios, Evangelii prædicatione ac fidei ſplendore ſubjecit.

8. NUMQUID IN FLUMINIBUS IRATUS ES DOMINE? &c. id eſt, ſecundùm Hieron. & Cyrillum, numquid ut olim flumina in ſanguinem commutaſti, vel potiùs Iordanem ſiccaſti, Pharaonem mari Rubro præfocaſti, furorem denuò hoc tuo adventu in turbandis mari ac fluminibus demonſtrabis? q. d. Nequaquam. Non enim venit Chriſtus primo adventu ut judicet mundum, ſed ut ſalvetur mundus per ipſum. Quid ergo?

ASCENDES SUPER EQUOS TUOS, diſcipulos atque Apoſtolos, qui te per univerſum terrarum orbem ſua prædicatione circumferent, ut Ambr. lib. de Naboth cap. 15. Iſtis autem equis inquit idem ſerm. 4 in Pſalm. 118. Frena pacis, habenæ ſunt charitatis, conſtricti ſunt inter ſe concordiæ vinculis, & jugo fidei ſubjecti.

Et

ET QUADRIGÆ TUÆ SALVATIO, id eſt, quatuor Evangeliſtæ qui te tamquam aurigam portant, ſalutem credituris adferent.

9. SUSCITANS SUSCITABIS ARCUM TUUM. Hactenus manſuetum Chriſti adventum deſcripſit, qui ſalutem populo ſuo, converſatione, peccatorum converſione, verbi prædicatione, ac Spiritûs ſui elargitione, dedit: nunc eumdem inſigni proſopographia ut bellatorem inducit, qui omni armorum panopliâ inſtructus ad retributionem peccatorum & conterendos impios de terra egreditur. *Suſcitans* itaque *ſuſcitabis*, id eſt, certiſſimè tandem ſuſcitabis *arcum tuum* diutiſſimè ſepoſitum, in quo vaſa mortis lethaliaque peccatoribus ſupplicia præparaſti, ut ita ſimul ſuſcites, id eſt, ad effectum deducas, IURAMENTA TRIBUBUS QUÆ LOCUTUS ES, quando ſcilicet juraſti ad Abraham patrem noſtrum, omnium videlicet tribuum credentium, daturum te nobis, ut ſine timore de manu inimicorum liberati, ſerviamus tibi, in pleniſſima ſcilicet futuræ vitæ libertate. Hæc enim juramenta quamdiu devorabat hîc impius juſtiorem ſe, jacere & negligi à Deo videbantur: ſuſcitabuntur verò cum in fine mundi veniet ad ponendam terram in ſolitudinem. Ad hunc autem diem cùm ſeſe accinget, armabit creaturam ad ultionem impiorum, ut pugnet cum illo orbis terrarum contra inſenſatos. Nam de præambulis ad judicii diem, hæc intelligit Tertullianus 4. contra Marchionem cap. 39. Tunc itaque

FLUVIOS SCINDES TERRÆ. Hebr. dirumpes fluvios, aggeribus videlicet diſſipatis, ut ita ſecundùm Sap. flumina concurrant duriter.

10. VIDERUNT TE, ET DOLUERUNT MONTES. Per quod poëticâ loquendi phraſi qua Prophetæ abundant, ſignificatur montium atque omnium eorum quæ in terra ſunt, ab adveniente judice futura demolitio ac diſſipatio: quæ ſine dolore, ſi ejus capaces eſſent montes, fieri non poſſet. GURGES AQUARUM TRANSIIT, id eſt, vehemens impetus, & ut habet Hebr. inundatiò aquarum tranſiit. Quo ſignificatur impetuoſiſſimus motus raptorum fluviorum & marium, ex quo continget id quod ſequitur,

DEDIT ABYSSUS VOCEM SUAM, id eſt, dabit aquarum illa inundatio ac profunditas terribilem fluctuum ſuorum fremitum. Quod clariùs expoſuit Chriſtus Luc. 21. ubi dixit fore in ter-

ris preſſuram gentium præ confuſione ſonitûs maris & fluctuum. ALTITUDO, ſive aquarum iſta abyſſus, MANUS SUAS LEVAVIT. Quidam transferunt ex Hebræo, locum ſuum levavit. Quo nihil aliud ſignificatur, quàm fore ut intumeſcat mare, & fluctus ſuos inſtar montium attollat, ac inſtar manuum curvarum elevet ac deprimat viciſſim.

Porrò Hieronymus his verſiculis irati Dei quidem effectus ſignificari putat, ſed hoc ſenſu: fluvios ſcindes, quia juſtorum perſecutores diſſipabis: viderunt te Reges, populi tui vexatores, & doluerunt: & viſo te gurges aquarum, id eſt, omnis eorum perſecutio tranſiit ac ceſſavit. Quo facto, abyſſus & altitudo, id eſt, inferi & ſuperi te pariter laudaverunt, ut victorem veluti geſtu quodam & tripudio elevatarum manuum demonſtrarent. Quæ interpretatio magis ad myſticam videtur accedere.

11. SOL ET LUNA STETERUNT IN HABITACULO SUO, quia finitis motuum alternationibus ſtationem ſtabilem in cælo ſervabunt, recipientque ut inquit Hieron. priſtinum ſplendorem, cùm anteà malorum pondere univerſa eſſent tenebrarum horrore cooperta.

IN LUCE SAGITTARUM TUARUM IBUNT. &c. Redit ad debellationem impiorum. Ibunt ergo impii atque diffugient, ad lucem, ſive præ coruſcatione fulgorum tuorum & fulminum, quibus tanquam ſagittis & haſtâ acutâ atque ſplendente peccatores invades. Quod pleniùs dixit Sap. cap. 5. Ibunt directè emiſſiones fulgurum &c. Et ad certum locum inſilient. Acuet duram iram in lanceam &c. atque ita

12. IN FREMITU, & animi indignatione, CONCULCABIS TERRAM: pedum quaſi protritu ponendo eam in ſolitudinem ut inquit Iſaias cap. 14. ET IN FURORE OBSTUPEFACIES GENTES, quia malorum imminentium metu unuſquiſque ad proximum ſuum ſtupebit, areſcentque homines præ timore & expectatione judicis adventantis.

13. EGRESSUS ES IN SALUTEM POPULI TUI. Hæc eſt ratio tanti bellici apparatus, tanti furoris ac fremitûs Dei; nempe, quia populum ſuum de manu peſſimorum liberaturus egreſſus eſt, unà CUM CHRISTO TUO, cui omne judicium Pater tradidit. Quod idem pulchrè ſignificavit Pſaltes cum dixit: tecum ô Chriſte

Chriſte principium, ſeu Pater qui in Chriſto judicabit mundum, in die virtutis tuæ, id eſt, ut ait Cyril. 1. in Ioan. c. 1. in die judicii, cùm ad judicandum deſcenderis cum virtute magna & majeſtate.

PERCUSSISTI CAPUT DE DOMO IMPII. Domus impii eſt familia diaboli, omnium ſcilicet cœtus impiorum: cujus caput ac ducem cæteris impietate præcellentem Antichriſtum, Spiritu oris ſui Chriſtus interficiet. De quo Antichriſto hoc exponit Hieron.

DENUDASTI FUNDAMENTUM EIUS USQUE AD COLLUM, quia omnibus eum populis, ducibus ac militibus, quibus tanquam potentiis ac fulcris innitebatur, penitus ac undequaque nudaſti, ſecundùm illud Apoc. deſcendit ignis de cœlo & devoravit eos qui circuierant caſtra Sanctorum & civitatem dilectam. Alludit autem ad domum quæ uſque ad fundamenta ſubvertitur, & ad hominem qui uſque ad collum ſubmergitur.

14. MALEDIXISTI SCEPTRIS EIUS, quia poteſtatem tyrannicam dæmonis & Antichriſti quam in mundo contra juſtos exerunt deſtruxiſti, eoſque æternâ maledictione addixiſti.

CAPITI BELLATORUM EIUS, id eſt, coryphæo omnium bellatorum Antichriſti Lucifero principi tenebrarum, VENIENTIBUS UT TURBO, qui inſtar turbinis ac tempeſtatis ultimâ Eccleſiæ perſecutione populum Dei diſſipare conati ſunt. Electorum enim perſonam hîc Propheta aſſumit; quos ſub finem mundi breviſſima quidem, ſed impetuoſiſſima violentia inſtar turbinis celeriter tranſeuntis nitentur proſternere.

15. VIAM FECISTI IN MARI EQUIS TUIS. Mare, lutum, aquæ, ſubinde tribulationem ſignificant: dicente Pſalm. 68. Intraverunt aquæ uſque ad animam meam, ut quando ſcilicet homo ſubmergitur. Item, infixus ſum in limo profundi. Item, Eripe me de luto. Per has ergo aquas, per hoc lutum & mare, viam aperuiſti equis tuis ad prælium inſtructis, ut electos tuos à tribulatione quæ eos circumdederat, liberares. Similis equorum exercitus Apoc. 19. deſcribitur.

16. AUDIVI, vocem ſcilicet tuam quâ hæc terribilia portenta auribus meis propheticè inſonuiſti, ET CONTURBATUS EST VENTER MEUS, quia præ pavore viſcera mea commota ſunt propter ea quæ orbi terrarum ſupervenient. ET AB EADEM VOCE CONTREMUERUNT LABIA MEA, præ timore. Significat enim

Digitized by Google

his omnibus Propheta, ſe vindictæ divinæ magnitudinem exhorruiſſe. Sic enim Iſaias cap. 21. de Babylonis licet excidio vaticinatus, tamen ſtatim adjungit: Corrui cùm audirem, conturbatus ſum cùm viderem, emarcuit cor meum, tenebræ ſtupefecerunt me.

INGREDIATUR PUTREDO IN OSSIBUS MEIS, id eſt, ut exponit S. Hieron. libenter patior quod paſſus eſt Iob: non ſolùm carnes meas, ſed medullas quoque oſſium cupio tabefieri; & ſtratum meum putredine corporis & vermibus ſcatere; ut poſtquam hic pro peccatis ſuſtinuero, requieſcam in die tribulationis quam mihi prophetice oſtendiſti.

UT ASCENDAM AD POPULUM ACCINCTUM NOSTRUM, populum videlicet Sanctorum, qui tum in hoc mundo inſtar peregrinantium accincti fuerunt, & in illa die veluti bellatores accingentur, ut faciant vindictam in nationibus & increpationes in populis &c. Hoc autem meritò ſe optaſſe oſtendens, futura ſub finem mundi mala particulatim depingit:

17. FICUS ENIM NON FLOREBIT, &c.

18. EGO AUTEM IN DOMINO GAUDEBO: ET EXULTABO IN DEO JESU MEO, id eſt, Salvatore, ſive ut habent 70. ſalutari meo. Sed præfert Auguſt. loco cit. ut nomen ipſum ponatur: quod eſt, inquit, nobis amiciùs & dulciùs nominare. Hoc autem adjecit Propheta poſt enumeratas ſæculi calamitates, quia ut ait Cypr. ad Demetrianum, Cultores Dei inter ipſas ſæculi labentis ruinas exultant in Domino, & mala atque adverſa mundi fortiter tolerant, cùm dona & proſpera futura proſpectant: levantes videlicet capita ſua, quia appropinquat redemptio ipſorum.

19. ET PONET PEDES MEOS QUASI CERVORUM, dote agilitatis mihi impertitâ, ut unà cum ſanctis mundi mala tranſiliens rapiar obviam Chriſto in aëra. ET SUPER EXCELSA MEA DEDUCET ME VICTOR IN PSALMIS CANENTEM. Per *excelſa mea* cœlum intelligit, tamquam patriam ſuam, meritiſque ſuis comparatam, factâ pulchrâ ad cervos alluſione, qui acti à venatoribus, excelſa petunt, ubi ſecuri conſiſtant. Huc ergo deducet me victor Chriſtus, qui & ſibi & nobis victoriam peperit. IN PSALMIS CANENTEM, quia venient in Sion cum laude: & letitiâ ſempiternâ ſuper capita eorum: & per vicos Ieruſalem, ut ait Tobias, alleluia cantabitur.

CORNE-

Digitized by Google

CORNELII IANSENII
IN PROPHETIAM
SOPHONIÆ
ARGUMENTUM.

IDem Sophoniæ quod Ieremiæ eſt argumentum, quod enim hic prolixiùs, ille tribus capitibus complexus eſt. Nec mirum, cùm eodem tempore ſub Ioſia prophetaverit: Ieremias quidem ab anno ejus 13. uſque ad captivitatem prophetiam perduxit: Sophonias verò quo præcisè anno inceperit, eſt incertum. Certum verò, quòd non ad Iſraël ſive decem tribus, ſed ad duas tribus Iudam & Benjamin vaticinatus ſit. Nam decem tribus jam ab 80. circiter annis, à 6. ſcil. anno Ezechiæ, in captivitatem erant abductæ. Duas igitur tribus vaſtitatis interminatione, quam non tantum ipſis, ſed etiam vicinis gentibus Ammonitis, Moabitis, Æthiopibus ac Ninivitis intentat, ad pœnitentiam provocat. Sub finem ve-

Digitized by Google

rò more Prophetis ſolenni, conſolationem de Chriſti adventu adjungit, quò & Judæi & Gentes captivitatis jugo exempti, humero uno & unanimi conſenſu Deo eſſent ſervituri, prævaricatoribus debito mulctatis ſupplicio, prout idem expreſſit ad amuſſim Jeremias cap. 16. v. 13. & ſeqq.

CAPUT I.

1. VERBUM DOMINI QUOD FACTUM EST. Verbum à viſione videtur diſtingui, quòd viſio ſit videntis Prophetæ, Verbum loquentis Dei. Itaque verbum eſſe factum nihil eſt aliud quàm factam eſſe revelationem, vel etiam ſermonem à Deo ad Prophetam, Deo videlicet mentem ejus prophetico lumine illuſtrante. Undè ſubtiliùs quàm veriùs quidam per Verbum Dei, Filium intelligunt, qui Prophetas ſit allocutus. AD SOPHONIAM &c. FILII EZECHIÆ. Regem Judæ intelligunt quidam Hebræi, cujus Sophonias fuerit abnepos: Sed quia Scripturæ nullum Ezechiæ filium nominant niſi Manaſſem, neque veriſimile eſt ſilentio illam Prophetæ dignitatem fuiſſe præteritam, genealogia iſta Hebræorum prorſus incerta eſt. Adde quod Epiphan. & Iſidor. Hiſpalenſis ex Tribu Simeonis oriundum fuiſſe velint, glorioſâ tamen majorum ſtirpe progenitum: ad id fortè reſpicientes quod ex Hebræis adfert Hieronymus cujuſcunque Prophetæ pater aut avus ponatur in titulo, ipſos quoque Prophetas fuiſſe: Unde & Amos qui dixerat cap. 7 Non ſum filius Prophetæ, ſed armentarius ego ſum vellicans Sicomoros, patris nomen in titulo non habere.

2. CONGREGANS CONGREGABO OMNIA A FACIE TERRÆ, id eſt, congregando vel carptim colligendo auferam omnia atque conſumam: quæ propriè verbi Hebraici vis eſt: unde ſæpè per auferre ab interprete vulgato transfertur. Geminatio autem hæc partim certitudinis rei futuræ, partim intenſæ ac vehementis actionum indicium eſt, tum hic tum aliis Scripturæ locis, prout Ioſeph interpretatur Geneſ. 41. quod Hebræis eſt familiariſſimum.

DICIT

DICIT DOMINUS. Hoc frequentiſſimè etiam de eadem re inculcant Prophetæ, tum ut Domini authoritate vis verbis adderetur, tum maximè quia cùm Chriſto ſoli proprium foret, ſpiritum haberet deſcendentem & manentem in ſe, à reliquis autem Prophetis propter humanam fragilitatem & hujus vitæ neceſſitates ſpiritus interdum recederet, ut intelligeretur ſe ſingulorum prolatione à ſpiritu dei agi, ſicut hoc notavit Hieronymus in verſ. 1. cap. 35. Ezechielis lib 11. comment.

4. DISPERDAM DE LOCO HOC RELIQUIAS BAAL, id eſt, id quod tot Prophetarum & piorum Regum Ezechiæ & Ioſiæ zelus profligare non potuit, omnes illas idololatriæ reliquias uno momento per Nabuchodon. exterminabo: quemadmodum Victor Uticenſis notat, Deum in vindictam uno die per Wandalos Carthagine aboleviſſe, quod Chriſtiani concionando aliquot centenis annis non potuerant.

Fuit autem Baal propriè & primitus Deus Aſſyriorum ſive Babyloniorum, ut teſtatur Hieron. in cap. 2. Oſee, qui alio nomine Bel dicebatur ſive Belus: quod Dominum ſignificat. Hic Belus fuit pater Nini & veriſimiliter ipſe Nemrod, tyrannidis ac idololatriæ incentor, à filio publicâ ſuperſtitione ut Deus cultus, ut docet ibidem Hieron. & in verſum 11. cap. 23. Ezech. Ex quo nobis Idololatriæ cognitio & origo manavit, prout hoc teſtatur Cyrillus 3. in Iulian. circa finem. Fuit autem idem ille Belus communis ille gentium Saturnus, vel potiùs Iupiter: ſicut Aſtaroth, Iuno, ut docet S. Auguſtinus q. 16. in lib. Iudicum. Cùm autem Aſſyriorum Monarchia longè latéque diffunderetur, ſimul paſſim ſuperſtitio atque idola invecta ſunt, ut Propheta Nahum cap. 3. v. 4. de Ninive Aſſyriorum metropoli inſinuat. Hinc factum eſt, ut omnium penè orientalium Dii, nomen ab iſto Belo ſeu Baal ſive ut Hier. Aſſyrios legere dicit, Bal: Hebræos autem & Phœnices Bahal in ſerta litera ע mutuati ſint, addito diſcrimine vel loci vel idoli, vel alterius occaſionis, ut Baal-berit, Beelphegor, Beelzebub. Sed peculiari cultu Baal & Aſtaroth ſibi Sidonii ac Tyrii vendicaverunt ut teſtatur Ioſephus 9. Antiq. cap. 6. & ſatis indicat ipſa Scriptura 3. Reg. 16. Achab. à Sidoniis propter uxorem Iezabel, cultum Baal in Samariam induxiſſe. Acceperunt eum Sidonii ab Aſſyriis: fortaſſis quòd, ut ait Servius

vius in 1. Æneidos, pater Didonis ex I. illo Belo genus duxerit. Ab illis ergo ad Iudæos propagatus eſt cultus Baal: in quem ſæpiſſimè Prophetæ invecti ſunt. Cùm autem eſſet per Iehu ex Samaria & Iſraël exterminatus, & ædes ejus in latrinas redacta, ut eſt 4. Reg. 10. ſexcennio aut circiter pòſt à Ioas Rege Iudæ, aræ & imagines ejus deſtructæ ſunt in Ieruſalem: quod poſteà imitatus eſt Ioſias, ut eſt 4. Reg. 23. ſub quo vixit hic Sophonias. Sed ita tamen, ut reliquiæ illius ſuperſtitioſi cultus & ibi & alibi remanſiſſe vel revixiſſe videantur, quas diſperdendas eſſe vaticinatur.

ET NOMINA ÆDITUORUM CUM SACERDOTIBUS. Quos hic *æditues*, 3. Reg. 23. v. 5. noſter vertit *aruſpices*. Sunt ergo idololatriæ ſacrificolæ, templorum miniſtri atque cuſtodes, quos ſe eraſurum minatur unà cum veris Dei Sacerdotibus: nam etiam in templo Domini, ut eſt 2. Paralip. 33. idolum & altaria fuerant collocata, Deum ſcilicet verum ſimul & idola venerantes: quam fuiſſe ſtatuam Baal docet Hieron. hic & alibi ſæpiùs.

5. ET EOS QUI ADORANT SUPER TECTA MILITIAM CÆLI, Solem, Lunam, reliquorumque aſtrorum ſeriem inſtar militiæ, ſive inſtructi exercitus ordinatiſſimè præcedentium, quorum Luna ſubinde vocatur regina. Hinc idem verbum Deuter. 4. v. 16. transfertur, *aſtra cæli*. Hæc igitur ſuper tecta, quæ plana in oriente erant, adorabant ut eorum aſpectu liberius fruerentur. Cultum illum aſtrorum paſſim reprehendit Scriptura: quem & Ioſiam exterminaſſe teſtatur 4. Reg. 23. delevit Ioſias eos qui adolebant incenſum Baal, & Soli & Lunæ 12. ſignis & omni militiæ cœli. Ubi cùm & equos Solis abſtuliſſe, & currum Solis igne combuſſiſſe dicatur, non eſt improbabile ritum etiam iſtum ab orientalibus nempe Perſis ad ipſos manaſſe. Nam & Achas à Rege Aſſyriorum qui Perſis finitimi ſunt, ſuperſtitioſum quendam cultum hauſiſſe ſtructo novo altari, teſtis eſt Scriptura 4. Reg. 16. Perſæ autem Solem nomine mitræ coluerunt, & equos ei ſacrificarunt.

ET IURANT IN DOMINO ET IURANT IN MELCHOM, ſimul utrique juramento honorem deferentes, quaſi par eſſet in utroque firmandæ veritatis auctoritas. Simile quid feciſſe Samaritas narrat Scriptura 4. Reg. 17. Melchom autem idem eſt qui Moloch, ut docet Hieron. in verſ. 9. cap. 57. Iſaiæ: pro quo, inquit,

Digitized by Google

inquit, 70. ſolent transferre Melchom: Quod verum eſſe patet ex 3. Reg. 11. ubi idem idolum ter nominatur Hebraicè, & quidem v. 5. & 33. vocatur Milchom, verſu verò 7. Molech. ſive Moloch: ubi 70. ſemper habent Melchom. Significat autem Regem. Quo nomine ſummæ cauſâ reverentiæ ſuum idolum vocabant Ammonitæ: nam Ammonitarum idolum fuiſſe, ex eodem 3. Reg. loco cit. & aliis perſpicuum eſt. Cujus cultui tantopere addicti fuerunt Iudæi, ut etiam in ipſo deſerto poſt egreſſum ex Ægypto eidem ſervierint teſte ſancto Stephano Actor 7. Quæ cauſa fuit, ut ſtrictiſſimè opus eſſet præcepto Levit. 20. ne quis filium ſuum immolaret per ignem, ut fieri ſolebat idolo Moloch, ſicut Achaz fecit 4. Reg. 16.

6. ET QUI AVERTUNTUR DE POST TERGUM DOMINI, abjecto ejus cultu, quem ſemel ſuſceperant, ne eum amplius ſequantur.

ET QUI NON QUÆSIERUNT DOMINUM, quales ſunt illi, qui ex multa ſalutis injuria, nihil de rebus divinis inquirunt.

SILETE A FACIE DOMINI DEI. Hebræis eſt interjectio indicens ſilentium: cujuſmodi reverentiæ cauſâ adventanti principi ſolet indici. Hinc 70. habent, timete vel revertemini, q.d. profundo timoriſque pleno ſilentio Deum adventantem expectate: ſequitur enim,

QUIA IUXTA EST DIES DOMINI, captivitatis ſcilicet duarum tribuum: qui eâdem ratione dies Domini vocatur, quâ dies extremi judicii; quòd videlicet in eo ſola Dei juſtitia contra prævaricatores partes ſuas actura ſit. Hunc propterea paulò pòſt vocat *diem hoſtiæ Domini* quam præparavit, ad quam *ſanctificavit vocatos ſuos*. Hæc hoſtia ſunt Iudæi, qui loco gratiſſimi divinæ juſtitiæ ſacrificii & hoſtiæ erant immolandi. Sacerdotes hujus victimæ offerendæ ſimul & convivæ futuri erant Chaldæi: qui propterea *vocati* ſive invitati dicuntur, & *ſanctificati*, id eſt, ut exponit Theodoretus ſeparati ſive per peculiarem electionem à Deo præparati, ut gladiis eorum hæc hoſtia juguletur. Sicuti enim impiorum cædes dicitur Domini ſacrificium, ſecundùm illud Iſaiæ, victima Domini in Boſra, eò quòd eorum interfectio perinde habeatur ac publicum, quo terra expiatur, ſacrificium; ita qui illam exequuntur, ſervi Dei, ſanctificati & vocati dicuntur.

Digitized by Google

VISITABO SUPER PRINCIPES, ET SUPER FILIOS REGIS. Viſitare eſt punire ſeu animadvertere, ſecundùm illud Pſalm. Viſitabo in virga iniquitates eorum. Per filios autem Regis, ſcilicet Joſiæ, intelligit vel poſteros ejus; nam ut eſt Ieremiæ 52. v. 10. Jugulavit Rex Babylonis filios Sedeciæ (nepotes Joſiæ) in oculis ejus, ſed & omnes principes Juda occidet in Reblatha: vel ipſos veros Ioſiæ filos, Ioachaz quem regno ſpoliatum Pharao in Ægyptum abripuit, Ioakim & Sedechiam quos in Babylonem abductos eſſe teſtatur 2. Paralip. cap. ultimum. Non addit autem, viſitabo ſuper Regem, quia ille ſanctus & pius iram Domini non merebatur, nec mala Ieruſalem ſecundùm prophetiam 4. Reg. 22. erat viſurus.

ET SUPER OMNES QUI INDUTI SUNT VESTE PEREGRINA; per quam peregrinarum gentium ſuperbum ac varium cultum æmulabantur, ita ut non ſolum veſtitu, ſed moribus eis ſimiles redderentur, quod Iudæis feciſſe inſinuat Ezech. cap. 23. v. 12. & 2. Machab. cap. 4. Poſt minas ergo principibus intentatas, reliquæ aulæ cujus hoc proprium eſt vitium comminatur.

9. ET VISITABO SUPER OMNEM QUI ARROGANTER INGREDITUR SUPER LIMEN, id eſt, ſuperbos & opulentos in Sion, qui ut inquit Amos cap. 6. pompaticè ingrediuntur domum Iſraël, quam implent intereà rapinis & hypocriſi.

10. ET ERIT VOX CLAMORIS A PORTA PISCIUM, per quam piſces à mari & occidente inferebantur: ducebat enim iſta teſte Hieronymo Dioſcolim & Ioppen ut mari vicinior. ET ULULATUS A SECUNDA, ſupple, portâ ſecundi muri, vel, à ſecunda civitate, in qua dicitur habitaſſe Holda Prophetis 4. Reg. 22. Antiquitùs enim Ieruſalem duobus muris cingebatur ut ex 2. Paralip. 32. v. 7. colligitur: ita ut duæ conſtituerentur civitates, quarum prima continebat arcem & templum, ſecunda verſus Aquilonem vergens, reliquam complectebatur civitatem. His duobus muris, populi augeſcente multitudine, Agryppa tertium adjecit, qui tertiam civitatem comprehenderet, mercatorum officinis deſtinatam, ut teſtatur Ioſeph. 6. de bello Iudaico cap. 6. Prædicit itaque ab illis portis ululatum oriturum, propter hoſtium ingreſſum: nam per portam mediam quæ fuit in muro illo ſecundo Chaldæos ingreſſos eſſe, imò & Romanos illac irrupiſſe,

teſtes

teſtes ſunt Ieremias cap. 39. v. 3. & Ioſeph. 6. belli Iud. cap. 10. Reliqua enim urbis pars, ab occidente, oriente & meridie, etſi tantùm uno muro cingeretur, propter abruptas tamen rupes valleſque profundas inexpugnabilis erat.

ET CONTRITIO MAGNA, ſive ingens calamitas orietur, A COLLIBUS, quia Nabuſardam domum Domini & omnem domum magnam Ieroſalem, proinde & arcem Sion, incendet: Templum autem Domini & arcem duobus collibus ædificata fuiſſe, qui ſuperiorem civitatem contineret, teſtis eſt ibidem Ioſephus cap. 6.

11. ULULATE HABITATORES PILÆ, id eſt, mortarii, ut Hebr. eſt: per quod communiter poſt Ierem. accipitur vallis Sion, ſive vallis que inter Sion & urbem interjecta erat, profunda inſtar mortarii, in quam ut Ioſeph. creberrimæ domûs deſinebant. Sed quia 70. tranſtulerunt, conciſam, id eſt, contuſam, explicantes clariùs quo ſenſu hîc pila ſive mortarium capiatur, veriſimilius videtur ululatum indici habitatoribus Ieruſalem ex vaſtitate reliquis, quia vi Chaldaici exercitûs deſtructa, exuſta, & in rudera converſa, quaſi in mortario erat confracta atque contuſa, prout innuit Cyrill. atque Theodoret. Hinc ſequitur, CONTICUIT, Hebr. quia conticuit, præ mœrore ſcilicet & gentis excidio, POPULUS CHANAAN, id eſt, Iudæi perditiſſimis moribus, facti ſemen Chanaan & non Iuda, cujus pater Amorrhæus, & mater Hethæa ut ait Ezechiel cap. 6. Ita ut ſit ratio præcedentis. DISPERIERUNT OMNES INVOLUTI ARGUMENTO, quo ſe tanquam muro munitos tutoſque fore arbitrabantur.

12. ET ERIT IN TEMPORE ILLO: SCRUTABOR JERUSALEM IN LUCERNIS, curioſiſſimè per Chaldæos juſtitiæ executores indagans ne quis elabatur. Cujuſmodi ſcrutationem per cloacas & ſepulchra ad litteram eſſe factam à Romanis captâ Ieroſolymâ teſtatur Ioſephus lib. 7. cap. 17. Nam etiam de hac captivitate hæc intelligit Hieronymus utpote quam Babylonica præfigurabat.

ET VISITABO SUPER VIROS DEFIXOS IN FÆCIBUS SUIS, id eſt, divitiis ſuis incumbentes inſtar vini non tranſfuſi de vaſe in vas, vel etiam qui in peccatorum ac ſordium ſuarum vina demerſi ſunt.

Digitized by Google

ris preſſuram gentium præ confuſione ſonitûs maris & fluctuum. ALTITUDO, ſive aquarum iſta abyſſus, MANUS SUAS LEVAVIT. Quidam transferunt ex Hebræo, locum ſuum levavit. Quo nihil aliud ſignificatur, quàm fore ut intumeſcat mare, & fluctus ſuos inſtar montium attollat, ac inſtar manuum curvarum elevet ac deprimat viciſſim.

Porrò Hieronymus his verſiculis irati Dei quidem effectus ſignificari putat, ſed hoc ſenſu: fluvios ſcindes, quia juſtorum perſecutores diſſipabis: viderunt te Reges, populi tui vexatores, & doluerunt: & viſo te gurges aquarum, id eſt, omnis eorum perſecutio tranſiit ac ceſſavit. Quo facto, abyſſus & altitudo, id eſt, inferi & ſuperi te pariter laudaverunt, ut victorem veluti geſtu quodam & tripudio elevatarum manuum demonſtrarent. Quæ interpretatio magis ad myſticam videtur accedere.

11. SOL ET LUNA STETERUNT IN HABITACULO SUO, quia finitis motuum alternationibus ſtationem ſtabilem in cælo ſervabunt, recipientque ut inquit Hieron. priſtinum ſplendorem, cùm anteà malorum pondere univerſa eſſent tenebrarum horrore cooperta.

IN LUCE SAGITTARUM TUARUM IBUNT. &c. Redit ad debellationem impiorum. Ibunt ergo impii atque diffugient, ad lucem, ſive præ coruſcatione fulgorum tuorum & fulminum, quibus tanquam ſagittis & haſtâ acutâ atque ſplendente peccatores invades. Quod pleniùs dixit Sap. cap. 5. Ibunt directè emiſſiones fulgurum &c. Et ad certum locum inſilient. Acuet duram iram in lanceam &c. atque ita

12. IN FREMITU, & animi indignatione, CONCULCABIS TERRAM: pedum quaſi protritu ponendo eam in ſolitudinem ut inquit Iſaias cap. 14. ET IN FURORE OBSTUPEFACIES GENTES, quia malorum imminentium metu unuſquiſque ad proximum ſuum ſtupebit, areſcentque homines præ timore & expectatione judicii adventantis.

13. EGRESSUS ES IN SALUTEM POPULI TUI. Hæc eſt ratio tanti bellici apparatus, tanti furoris ac fremitûs Dei; nempe, quia populum ſuum de manu peſſimorum liberaturus egreſſus eſt, unà CUM CHRISTO TUO, cui omne judicium Pater tradidit. Quod idem pulchrè ſignificavit Pſaltes cum dixit: tecum ô

Chriſte

Chriſtæ principium, ſeu Pater qui in Chriſto judicabit mundum, in die virtutis tuæ, id eſt, ut ait Cyril. 1. in Ioan. c. 1. in die judicii, cùm ad judicandum deſcenderis cum virtute magna & majeſtate.

PERCUSSISTI CAPUT DE DOMO IMPII. Domus impii eſt familia diaboli, omnium ſcilicet cœtus impiorum: cujus caput ac ducem cæteris impietate præcellentem Antichriſtum, Spiritu oris ſui Chriſtus interficiet. De quo Antichriſto hoc exponit Hieron.

DENUDASTI FUNDAMENTUM EIUS USQUE AD COLLUM, quia omnibus eum populis, ducibus ac militibus, quibus tanquam potentiis ac fulcris innitebatur, penitus ac undequaque nudaſti, ſecundùm illud Apoc. deſcendit ignis de cœlo & devoravit eos qui circuierant caſtra Sanctorum & civitatem dilectam. Alludit autem ad domum quæ uſque ad fundamenta ſubvertitur, & ad hominem qui uſque ad collum ſubmergitur.

14. MALEDIXISTI SCEPTRIS EIUS, quia poteſtatem tyrannicam dæmonis & Antichriſti quam in mundo contra juſtos exerunt deſtruxiſti, eoſque æternâ maledictione addixiſti.

CAPITI BELLATORUM EIUS, id eſt, coryphæo omnium bellatorum Antichriſti Lucifero principi tenebrarum, VENIENTIBUS UT TURBO, qui inſtar turbinis ac tempeſtatis ultimâ Eccleſiæ perſecutione populum Dei diſſipare conati ſunt. Electorum enim perſonam hîc Propheta aſſumit; quos ſub finem mundi breviſſima quidem, ſed impetuoſiſſima violentia inſtar turbinis celeriter tranſeuntis nitentur proſternere.

15. VIAM FECISTI IN MARI EQUIS TUIS. Mare, lutum, aquæ, ſubinde tribulationem ſignificant: dicente Pſalm. 68. Intraverunt aquæ uſque ad animam meam, ut quando ſcilicet homo ſubmergitur. Item, infixus ſum in limo profundi. Item, Eripe me de luto. Per has ergo aquas, per hoc lutum & mare, viam aperuiſti equis tuis ad prælium inſtructis, ut electos tuos à tribulatione quæ eos circumdederat, liberares. Similis equorum exercitus Apoc. 19. deſcribitur.

16. AUDIVI, vocem ſcilicet tuam quâ hæc terribilia portenta auribus meis propheticè inſonuiſti, ET CONTURBATUS EST VENTER MEUS, quia præ pavore viſcera mea commota ſunt propter ea quæ orbi terrarum ſupervenient. ET AB EADEM VOCE CONTREMUERUNT LABIA MEA, præ timore. Significat enim

Digitized by Google

his omnibus Propheta, ſe vindictæ divinæ magnitudinem exhorruiſſe. Sic enim Iſaias cap. 21. de Babylonis licet excidio vaticinatus, tamen ſtatim adjungit: Corrui cùm audirem, conturbatus ſum cùm viderem, emarcuit cor meum, tenebræ ſtupefecerunt me.

INGREDIATUR PUTREDO IN OSSIBUS MEIS, id eſt, ut exponit S. Hieron. libenter patior quod paſſus eſt Iob: non ſolùm carnes meas, ſed medullas quoque oſſium cupio tabefieri;& ſtratum meum putredine corporis & vermibus ſcatere; ut poſtquam hic pro peccatis ſuſtinuero, requieſcam in die tribulationis quam mihi prophetìcè oſtendiſti.

UT ASCENDAM AD POPULUM ACCINCTUM NOSTRUM, populum videlicet Sanctorum, qui tum in hoc mundo inſtar peregrinantium accincti fuerunt, & in illa die veluti bellatores accingentur, ut faciant vindictam in nationibus & increpationes in populis &c. Hoc autem meritò ſe optaſſe oſtendens, futura ſub finem mundi mala particulatim depingit:

17. FICUS ENIM NON FLOREBIT, &c.

18. EGO AUTEM IN DOMINO GAUDEBO: ET EXULTABO IN DEO JESU MEO, id eſt, Salvatore, ſive ut habent 70. ſalutari meo. Sed præfert Auguſt. loco cit. ut nomen ipſum ponatur: quod eſt, inquit, nobis amiciùs & dulciùs nominare. Hoc autem adjecit Propheta poſt enumeratas ſæculi calamitates, quia ut ait Cypr. ad Demetrianum, Cultores Dei inter ipſas ſæculi labentis ruinas exultant in Domino, & mala atque adverſa mundi fortiter tolerant, cùm dona & proſpera futura proſpectant: levantes videlicet capita ſua, quia appropinquat redemptio ipſorum.

19. ET PONET PEDES MEOS QUASI CERVORUM, dote agilitatis mihi impertitâ, ut unà cum ſanctis mundi mala tranſiliens rapiar obviam Chriſto in aëra. ET SUPER EXCELSA MEA DEDUCET ME VICTOR IN PSALMIS CANENTEM. Per *excelſa mea* cœlum intelligit, tamquam patriam ſuam, meritiſque ſuis comparatam, factâ pulchrâ ad cervos alluſione, qui acti à venatoribus, excelſa petunt, ubi ſecuri conſiſtant. Huc ergo deducet me victor Chriſtus, qui & ſibi & nobis victoriam peperit. IN PSALMIS CANENTEM, quia venient in Sion cum laude: & letitiâ ſempiternâ ſuper capita eorum: & per vicos Ieruſalem, ut ait Tobias, alleluia cantabitur.

CORNE-

Digitized by Google

CORNELII IANSENII
IN PROPHETIAM
SOPHONIÆ
ARGUMENTUM.

IDem Sophoniæ quod Ieremiæ eſt argumentum, quod enim hic prolixiùs, ille tribus capitibus complexus eſt. Nec mirum, cùm eodem tempore ſub Ioſia prophetaverit: Ieremias quidem ab anno ejus 13. uſque ad captivitatem prophetiam perduxit: Sophonias verò quo præcisè anno inceperit, eſt incertum. Certum verò, quòd non ad Iſraël ſive decem tribus, ſed ad duas tribus Iudam & Benjamin vaticinatus ſit. Nam decem tribus jam ab 80. circiter annis, à 6. ſcil. anno Ezechiæ, in captivitatem erant abductæ. Duas igitur tribus vaſtitatis interminatione, quam non tantum ipſis, ſed etiam vicinis gentibus Ammonitis, Moabitis, Æthiopibus ac Ninivitis intentat, ad pœnitentiam provocat. Sub finem ve-

rò more Prophetis ſolenni, conſolationem de Chriſti adventu adjungit, quò & Judæi & Gentes captivitatis jugo exempti, humero uno & unanimi conſenſu Deo eſſent ſervituri, prævaricatoribus debito mulctatis ſupplicio, prout idem expreſſit ad amuſſim Jeremias cap. 16. v. 13. & ſeqq.

CAPUT I.

1. VERBUM DOMINI QUOD FACTUM EST. Verbum à viſione videtur diſtingui, quòd viſio ſit videntis Prophetæ, Verbum loquentis Dei. Itaque verbum eſſe factum nihil eſt aliud quàm factam eſſe revelationem, vel etiam ſermonem à Deo ad Prophetam, Deo videlicet mentem ejus prophetico lumine illuſtrante. Undè ſubtiliùs quàm veriùs quidam per Verbum Dei, Filium intelligunt, qui Prophetas ſit allocutus. AD SOPHONIAM &c. FILII EZECHIÆ. Regem Iudæ intelligunt quidam Hebræi, cujus Sophonias fuerit abnepos: Sed quia Scripturæ nullum Ezechiæ filium nominant niſi Manaſſem, neque veriſimile eſt ſilentio illam Prophetæ dignitatem fuiſſe præteritam, genealogia iſta Hebræorum prorſus incerta eſt. Adde quod Epiphan. & Iſidor. Hiſpalenſis ex Tribu Simeonis oriundum fuiſſe velint, glorioſâ tamen majorum ſtirpe progenitum: ad id fortè reſpicientes quod ex Hebræis adfert Hieronymus cujuſcunque Prophetæ pater aut avus ponatur in titulo, ipſos quoque Prophetas fuiſſe: Unde & Amos qui dixerat cap. 7 Non ſum filius Prophetæ, ſed armentarius ego ſum vellicans Sicomoros, patris nomen in titulo non habere.

2. CONGREGANS CONGREGABO OMNIA A FACIE TERRÆ, id eſt, congregando vel carptim colligendo auferam omnia atque conſumam: quæ propriè verbi Hebraici vis eſt: unde ſæpè per auferre ab interprete vulgato transfertur. Geminatio autem hæc partim certitudinis rei futuræ, partim intenſæ ac vehementis actionum indicium eſt, tum hic tum aliis Scripturæ locis, prout Ioſeph interpretatur Geneſ. 41. quod Hebræis eſt familiariſſimum.

DICIT

Digitized by Google

DICIT DOMINUS. Hoc frequentiſſimè etiam de eadem re inculcant Prophetæ, tum ut Domini authoritate vis verbis adderetur, tum maximè quia cùm Chriſto ſoli proprium foret, ſpiritum haberet deſcendentem & manentem in ſe, à reliquis autem Prophetis propter humanam fragilitatem & hujus vitæ neceſſitates ſpiritus interdum recederet, ut intelligeretur ſe ſingulorum prolatione à ſpiritu dei agi, ſicut hoc notavit Hieronymus in verſ. 1. cap. 35. Ezechielis lib 11. comment.

4. DISPERDAM DE LOCO HOC RELIQUIAS BAAL, id eſt, id quod tot Prophetarum & piorum Regum Ezechiæ & Ioſiæ zelus profligare non potuit, omnes illas idololatriæ reliquias uno momento per Nabuchodon. exterminabo: quemadmodum Victor Uticenſis notat, Deum in vindictam uno die per Wandalos Carthagine aboleviſſe, quod Chriſtiani concionando aliquot centenis annis non potuerant.

Fuit autem Baal propriè & primitus Deus Aſſyriorum ſive Babyloniorum, ut teſtatur Hieron. in cap. 2. Oſee, qui alio nomine Bel dicebatur ſive Belus: quod Dominum ſignificat. Hic Belus fuit pater Nini & veriſimiliter ipſe Nemrod, tyrannidis ac idololatriæ incentor, à filio publicâ ſuperſtitione ut Deus cultus, ut docet ibidem Hieron. & in verſum 11. cap. 23. Ezech. Ex quo nobis Idololatriæ cognitio & origo manavit, prout hoc teſtatur Cyrillus 3. in Iulian. circa finem. Fuit autem idem ille Belus communis ille gentium Saturnus, vel potiùs Iupiter: ſicut Aſtaroth, Iuno, ut docet S. Auguſtinus q. 16. in lib. Iudicum. Cùm autem Aſſyriorum Monarchia longè lateque diffunderetur, ſimul paſſim ſuperſtitio atque idola invecta ſunt, ut Propheta Nahum cap. 3. v. 4. de Ninive Aſſyriorum metropoli inſinuat. Hinc factum eſt, ut omnium penè orientalium Dii, nomen ab iſto Belo ſeu Baal ſive ut Hier. Aſſyrios legere dicit, Bal: Hebræos autem & Phœnices Baal in ſerta litera ע mutuati ſint, addito diſcrimine vel loci vel idoli, vel alterius occaſionis, ut Baal-berit, Beelphegor, Beelzebub. Sed peculiari cultu Baal & Aſtaroth ſibi Sidonii ac Tyrii vendicaverunt ut teſtatur Ioſephus 9. Antiq. cap. 6. & ſatis indicat ipſa Scriptura 3. Reg. 16. Achab. à Sidoniis propter uxorem Iezabel, cultum Baal in Samariam induxiſſe. Acceperunt eum Sidonii ab Aſſyriis: fortaſſis quòd, ut ait Servius

vius in 1. Æneidos, pater Didonis ex I. illo Belo genus duxerit. Ab illis ergo ad Iudæos propagatus eſt cultus Baal: in quem ſæpiſſimè Prophetæ invecti ſunt. Cùm autem eſſet per Iehu ex Samaria & Iſraël exterminatus, & ædes ejus in latrinas redacta, ut eſt 4. Reg. 10. ſexcennio aut circiter pòſt à Ioas Rege Iudæ, aræ & imagines ejus deſtructæ ſunt in Ieruſalem: quod poſteà imitatus eſt Ioſias, ut eſt 4. Reg. 23. ſub quo vixit hic Sophonias. Sed ita tamen, ut reliquiæ illius ſuperſtitioſi cultus & ibi & alibi remanſiſſe vel revixiſſe videantur, quas diſperdendas eſſe vaticinatur.

ET NOMINA ÆDITUORUM CUM SACERDOTIBUS. Quos hic *æditues*, 3. Reg. 23. v. 5. noſter vertit *aruſpices*. Sunt ergo idololatriæ ſacrificolæ, templorum miniſtri atque cuſtodes, quos ſe eraſurum minatur unà cum veris Dei Sacerdotibus: nam etiam in templo Domini, ut eſt 2. Paralip. 33. idolum & altaria fuerant collocata, Deum ſcilicet verum ſimul & idola venerantes: quam fuiſſe ſtatuam Baal docet Hieron. hic & alibi ſæpiùs.

5. ET EOS QUI ADORANT SUPER TECTA MILITIAM CÆLI, Solem, Lunam, reliquorumque aſtrorum ſeriem inſtar militiæ, ſive inſtructi exercitus ordinatiſſimè præcedentium, quorum Luna ſubinde vocatur regina. Hinc idem verbum Deuter. 4. v. 16. transfertur, *aſtra cœli*. Hæc igitur ſuper tecta, quæ plana in oriente erant, adorabant ut eorum aſpectu liberius fruerentur. Cultum illum aſtrorum paſſim reprehendit Scriptura: quem & Ioſiam exterminaſſe teſtatur 4. Reg. 23. delevit Ioſias eos qui adolebant incenſum Baal, & Soli & Lunæ 12. ſignis & omni militiæ cœli. Ubi cùm & equos Solis abſtuliſſe, & currum Solis igne combuſſiſſe dicatur, non eſt improbabile ritum etiam iſtum ab orientalibus nempe Perſis ad ipſos manaſſe. Nam & Achas à Rege Aſſyriorum qui Perſis finitimi ſunt, ſuperſtitioſum quendam cultum hauſiſſe ſtructo novo altari, teſtis eſt Scriptura 4. Reg. 16. Perſæ autem Solem nomine mitræ coluerunt, & equos ei ſacrificarunt.

ET IURANT IN DOMINO ET IURANT IN MELCHOM, ſimul utrique juramento honorem deferentes, quaſi par eſſet in utroque firmandæ veritatis auctoritas. Simile quid feciſſe Samaritas narrat Scriptura 4. Reg. 17. Melchom autem idem eſt qui Moloch, ut docet Hieron. in verſ. 9. cap. 57. Iſaiæ: pro quo, inquit,

Digitized by Google

inquit, 70. ſolent transferre Melchom: Quod verum eſſe patet ex 3. Reg. 11. ubi idem idolum ter nominatur Hebraicè, & quidem v. 5. & 33. vocatur Milchom, verſu verò 7. Molech. ſive Moloch: ubi 70. ſemper habent Melchom. Significat autem Regem. Quo nomine ſummæ causâ reverentiæ ſuum idolum vocabant Ammonitæ: nam Ammonitarum idolum fuiſſe, ex eodem 3. Reg. loco cit. & aliis perſpicuum eſt. Cujus cultui tantopere addicti fuerunt Iudæi, ut etiam in ipſo deſerto poſt egreſſum ex Ægypto eidem ſervierint teſte ſancto Stephano Actor 7. Quæ cauſa fuit, ut ſtrictiſſimè opus eſſet præcepto Levit. 20. ne quis filium ſuum immolaret per ignem, ut fieri ſolebat idolo Moloch, ſicut Achaz fecit 4. Reg. 16.

6. ET QUI AVERTUNTUR DE POST TERGUM DOMINI, abjecto ejus cultu, quem ſemel ſuſceperant, ne eum amplius ſequantur.

ET QUI NON QUÆSIERUNT DOMINUM, quales ſunt illi, qui ex multa ſalutis injuria, nihil de rebus divinis inquirunt.

SILETE A FACIE DOMINI DEI. Hebræis eſt interjectio indicens ſilentium: cujuſmodi reverentiæ causâ adventanti principi ſolet indici. Hinc 70. habent, timete vel revertemini, q.d. profundo timoriſque pieno ſilentio Deum adventantem expectate: ſequitur enim,

QUIA IUXTA EST DIES DOMINI, captivitatis ſcilicet duarum tribuum: qui eâdem ratione dies Domini vocatur, quâ dies extremi judicii; quòd videlicet in eo ſola Dei juſtitia contra prævaricatores partes ſuas actura ſit. Hunc propterea paulò pòſt vocat *diem hoſtiæ Domini* quam præparavit, ad quam *ſanctificavit vocatos ſuos.* Hæc hoſtia ſunt Iudæi, qui loco gratiſſimi divinæ juſtitiæ ſacrificii & hoſtiæ erant immolandi. Sacerdotes hujus victimæ offerendæ ſimul & convivæ futuri erant Chaldæi: qui propterea *vocati* ſive invitati dicuntur, & *ſanctificati*, id eſt, ut exponit Theodoretus ſeparati ſive per peculiarem electionem à Deo præparati, ut gladiis eorum hæc hoſtia juguletur. Sicuti enim impiorum cædes dicitur Domini ſacrificium, ſecundùm illud Iſaiæ, victima Domini in Boſra, eò quòd eorum interfectio perinde habeatur ac publicum, quo terra expiatur, ſacrificium; ita qui illam exequuntur, ſervi Dei, ſanctificati & vocati dicuntur.

teſtes ſunt Ieremias cap. 39. v. 3. & Ioſeph. 6. belli Iud. cap. 10. Reliqua enim urbis pars, ab occidente, oriente & meridie, etſi tantùm uno muro cingeretur, propter abruptas tamen rupes valleſque profundas inexpugnabilis erat.

ET CONTRITIO MAGNA, ſive ingens calamitas orietur, A COLLIBUS, quia Nabuſardam domum Domini & omnem domum magnam Ieroſalem, proinde & arcem Sion, incendet: Templum autem Domini & arcem duobus collibus ædificata fuiſſe, qui ſuperiorem civitatem contineret, teſtis eſt ibidem Ioſephus cap. 6.

11. ULULATE HABITATORES PILÆ, id eſt, mortarii, ut Hebr. eſt: per quod communiter poſt Ierem. accipitur vallis Sion, ſive vallis que inter Sion & urbem interjecta erat, profunda inſtar mortarii, in quam ut Ioſeph. creberrimæ domûs deſinebant. Sed quia 70. tranſtulerunt, conciſam, id eſt, contuſam, explicantes clariùs quo ſenſu hîc pila ſive mortarium capiatur, veriſimilius videtur ululatum indici habitatoribus Ieruſalem ex vaſtitate reliquis, quia vi Chaldaici exercitûs deſtructa, exuſta, & in rudera converſa, quaſi in mortario erat confracta atque contuſa, prout innuit Cyrill. atque Theodoret. Hinc ſequitur, CONTICUIT, Hebr. quia conticuit, præ mœrore ſcilicet & gentis excidio, POPULUS CHANAAN, id eſt, Iudæi perditiſſimis moribus, facti ſemen Chanaan & non Iuda, cujus pater Amorrhæus, & mater Hethæa ut ait Ezechiel cap. 6. Ita ut ſit ratio præcedentis. DISPERIERUNT OMNES INVOLUTI ARGUMENTO, quo ſe tanquam muro munitos tutoſque fore arbitrabantur.

12. ET ERIT IN TEMPORE ILLO: SCRUTABOR JERUSALEM IN LUCERNIS, curioſiſſimè per Chaldæos juſtitiæ executores indagans ne quis elabatur. Cujuſmodi ſcrutationem per cloacas & ſepulchra ad litteram eſſe factam à Romanis captâ Ieroſolymâ teſtatur Ioſephus lib. 7. cap. 17. Nam etiam de hac captivitate hæc intelligit Hieronymus utpote quam Babylonica præfigurabat.

ET VISITABO SUPER VIROS DEFIXOS IN FÆCIBUS SUIS, id eſt, divitiis ſuis incumbentes inſtar vini non tranſfuſi de vaſe in vas, vel etiam qui in peccatorum ac ſordium ſuarum vina demerſi ſunt.

Digitized by Google

QUI DICUNT IN CORDIBUS SUIS, quia quamvis vitâ eſſent teterrimi, non audebant tantam impietatem profiteri. NON FACIET BENE DOMINUS, ET NON FACIET MALE, id eſt, tollentes providentiam, nec boni nec mali Deum eſſe auctorem dixerunt, ita ſcilicet ut nec bonis bona, nec malis mala redderet, ſed omnia caſu ferrentur incerto.

13. ET ERIT FORTITUDO EORUM, id eſt, vires exercitûs, divitiæ quas enumerat & quibus ſibi fortes eſſe videbantur, IN DIREPTIONEM.

14. VOX DIEI DOMINI AMARA. Diem Domini, id eſt, captivitatis, Chaldaicæ, itemque Romanæ, ſecundùm Hieronymum particulatim depingit: cujus quaſi præſentis amaras voces & ejulatus perdentium & pereuntium jam ſibi Propheta audire videbatur. Hæc dies vocatur.

15. DIES TENEBRARUM ET CALIGINIS, id eſt, triſtiſſima: lux enim atque ſplendor hilaritatem ſolet afferre: de qua die Hier. Quid, inquit, neceſſe eſt nunc deſcribere, quantas in utraque captivitate ſuſtinuerint calamitates? Legamus Joſephum, & Prophetiam Sophoniæ; illius cernemus hiſtoriam. Hæc autem omnia longè veriſſima ſunt, ſi ad diem Domini noviſſimum utraque captivitate figuratum referantur.

17. AMBULABUNT UT CÆCI, propter magnitudinem preſſuræ, quod acturi ſunt ignorantes: idque QUIA DOMINO PECCAVERUNT.

18. IN IGNE ZELI EIUS DEVORABITUR OMNIS TERRA, id eſt, in ira Domini ſive zelo inſtar ignis ſæviente tota Iudæa vaſtabitur. Porrò zelum vocat, ut amantem adhuc Dominum intelligeremus: nam ut notat Hieronymus niſi amaret, nunquam zelaretur, nec in ſimilitudinem mariti peccatum ulciſceretur uxoris.

CAPUT II.

1. CONVENITE, CONGREGAMINI GENS NON AMABILIS: q. d. etſi mihi ſitis inviſi & amore indigni, pace tamen & charitate ſociati in unam Eccleſiam confluite, ut, quemadmodùm loquitur Tertull. in Apol. c. 40. jejuniis aridi, & omni continentiâ expreſſi, in ſacco & cinere volutantes, invidiâ

cœlum

Digitized by Google

cœlum tundatis, Deum tangatis, & miram extorqueatis pœnitentiam: Ad quam hic poſt graviſſimas minas Propheta provocat. Ut oſtenderet, inquit Hieron. 6. ſe noluiſſe inferre ſupplicium, ſed tantum terrere paſſuros: timentibus enim veriſimile erat ſe faciliùs perſuâſurum.

2. PRIUSQUAM PARIAT IUSSIO QUASI PULVEREM TRANSEUNTEM DIEM, id eſt, antequam præceptum Dei adducat diem prædictum captivitatis, qui videlicet ita facilè & repente adveniet, quaſi pulvis pertranſiens magno ventorum turbine excitatus.

3. QUÆRITE IUSTUM, QUÆRITE MANSUETUM, id eſt, juſtitiam & manſuetudinem, quæ indifferenter in Hebræo pro humilitate ſumitur: has, inquam, quærite, ſi quo modo juſtitiæ veſtræ merito diem illum poſſitis evadere. Iuſtorum autem hîc peculiariter preces expoſcit, non peccatorum, quia illorum eſt aſcendere ex adverſo in prælio in die Domini.

4. QUIA GAZA DESTRUCTA ERIT &c. Alii aliis modis hæc verba connectunt præcedentibus. Veriſimilius videtur quod ſentit Hieron. explicari quatenùs Domini eſt furor futurus, qui nempe invictas & munitiſſimas etiam Palæſtinorum civitates everſurus ſit. Quod pulchrâ admodum paranomaſiâ nominis Gaza & Aſcalon Hebraicè exponitur.

AZOTUM IN MERIDIE EIICIENT, quia palam & apertâ vi in captivitatem trahent. Erant autem 5. Paleſtinæ civitates munitiſſimæ, totidem Satrapiarum metropoles, Gaza, Accaron, Azotus, Aſcalon & Geth, quæ à perpetuis Iudæorum hoſtibus tenebantur: de quibus ſubjungit:

5. VÆ QUI HABITATIS FUNICULUM MARIS. Palæſtinos intelligit ſeu Philiſtæos, qui ab Ægypto uſque ad Ioppe littus maris magni ſeu mediterranei incolebant: quæ regio funiculus ſeu plaga maris vocatur, quòd funiculis veluti menſuris ſortes agrorum dividerentur. Hinc paulò pòſt vocantur Chanaan & terra Philiſtinorum quæ erat pars Chananææ.

GENS PERDITORUM, qui perdere atque interficere alios ſolebatis. Hebr. gens Cerethim: quod Hieron. hîc vertit, perditores, & Ezech. 25. interfectores. Ex quo utroque loco manifeſtum eſt omnes Palæſtinos Cerethim appellari, nomine videlicet

Digitized by Google

multas civitates maritimas, Gazam, Aſcalonem, Ptolemaidam vi ceperunt.

IN DOMIBUS ASCALONIS AD VESPERAM REQUIESCENT. Quo ſignificatur magna vaſtitas Aſcalonis & Palæſtinæ, ita ut ſcilicet in domibus ſolo æquatis herbæ creſcant, & pecudes ibi poſſunt requieſcere: de qua vaſtitate, inquit Hieron. legamus in cap. 23. Iſaiæ Græcorum hiſtorias, & maximè eorum qui Aſſyriæ gentis bella deſcribunt, ibique reperimus poſt captivitatem Ieruſalem Palæſtinos & Arabes & Damaſcenos ac proinde Ægyptios fuiſſe ſubverſos.

8. ET MAGNIFICATI SUNT SUPER TERMINOS EORUM, id eſt, ſecundùm phraſim Hebr. in Scripturis frequentem, magnificaverunt os vel linguam ſuam, id eſt, magnificè ſuperbèque locuti ſunt ſuper terram Iſraëlis. Quid autem dixerint, pulchrè declarat ſimili planè phraſi Ezech. cap. 35. v. 10. & ſeqq. Inſurrexiſtis ſuper me ore veſtro, & locutus eſt de montibus Iſraël, dicens: Deſerti, nobis ad devorandum dati ſunt &c. Duæ gentes & duæ terræ meæ erunt, hæreditate poſſidebo eos. Unde qualem ibi ultionem Idumæis intentat, eò quòd inſultaſſent calamitatibus Iſraëlis, talem & hîc Ammonitis & Moabitis minatur: quòd videlicet

9. UT SODOMA ERUNT, ET GOMORRHA, id eſt, quòd evertentur penitus atque in deſertum redigendi ſunt: non enim in modo fit comparatio, quaſi igne & ſulphure eſſent obruendi. Nam ſimili phraſi dicit Amos cap. 4. de ipſis Iſraëlitis: ſubverti vos, ſicut ſubvertit Deus Sodomam & Gomorrham, & facti eſtis quaſi torris raptus ab incendio.

SICCITAS SPINARUM, ET ACERVI SALIS, id eſt, Ammonitarum terra deſerta atque infœcunda erit: per ſalis enim acervos terra exuſta ſterileſcit: ſpinæ verò non modo creſcentes ſed uſque ad ſiccitatem derelictæ, ſummæ ſolitudinis ſunt argumentum. Atque hoc eſt quod interpretando ſubjungit: DESERTUM USQUE IN ÆTERNUM, id eſt, uſque ad longum tempus. Factum eſt autem iſtud quinquennio circiter ab excidio Ieroſolymæ, cùm à Nabuchodonoſore Moabitæ & Ammonitæ invaſi ac domiti ſunt, ut teſtis eſt Ioſeph. 10. Antiq. cap. 11. poſt quam captivitatem perpetuò Babyloniis, Perſis, Græcis, ad denique Romanis ſervierunt.

RELI-

RELIQUIÆ POPULI MEI DIRIPIENT EOS. Quod factum eſſe ſignificat Ioſephus ſub Machabæis 13. Antiq. cap. 21. & 23. Per hæc, inquit, tempora & Syrorum & Idumæorum & Phænicum urbes tenebant (Iudæi) totamque Samariam, & Moabitas urbes; quas ibidem enumerat. De Ammonitis idem teſtatur lib. 1. Machab. cap. 5. v. 6. Sed tametſi hæc litteraliter ita rectè cohæreant veriſimile tamen eſt, quod indicat Theodoretus, principaliter Spiritum ſanctum reſpicere ad reliquias populi quæ ſalvæ factæ ſunt ex Iudæis, Apoſtolos nempe & Apoſtolicos viros, qui vicinas gentes fidei prædicatione ſubegerunt & diripuerunt. Unde ſequitur:

11. HORRIBILIS DOMINUS SUPER EOS, Ammonitas ſcilicet & Moabitas, utpote quos non tantum perditurus eſt, ſed etiam ATTENUABIT OMNES DEOS TERRÆ, in quibus habebant fiduciam. Quod quamvis in utilitatem illarum gentium ceſſerit, à Scriptura ſacra tamen ita deſcribi ſolet, quaſi Deus inſtar fortis bellatoris præ ira & indignatione idola exterminaſſet, & colla gentium contritâ ſuperſtitione ſibi ſubjeciſſet. Sic enim & Balaam. Percutiet, inquit, duces Moab (Chriſtus) & vaſtabit omnes filios Seth, id eſt, totum mundum. Itemque Iſaiæ 63. Ego, inquit, qui loquor juſtitiam, & propugnator ſum ad ſalvandum. Et ſtatim exponens modum: calcavi eos, inquit, in furore meo, & conculcavi eos in ira mea, dies enim ultionis in corde meo, annus redemptionis meæ venit. Quod ipſum infrà clariùs explicans: in dilectione ſua, & indulgentia ſua ipſe redemit eos. Unde etiam hîc de gentium per fidem ſubactione eſſe ſermonem, neminem dubitare ſinit quod ſequitur. ET ADORABUNT EUM VIRI DE LOCO SUO, ET OMNES INSULÆ GENTIUM: quemadmodum hoc notavit S. Auguſtinus l. 8. de civit. Dei cap. 33.

12. SED ET VOS ÆTHIOPES INTERFECTI GLADIO MEO ERITIS. Tranſilit iterum ad proſequendum cladem gentibus, quæ Iudæos vexaverant, inferendam, in ſolatium aliquod populi ſui. Nam & Æthiopes graviſſimè infeſtaſſe Iudæam teſtis eſt lib. 2. Paralip. cap. 12. ac 14. Videntur autem hæc eſſe impleta quando Ægyptus propinqua Æthiopæ à Chaldæis ſubacta eſt, quinquennio circiter poſt excidium Ieruſalem. Nam Joſephus 10. Antiquit. cap. 11. docet Nabuchodonoſorem uſque in Lybiam

&

Digitized by Google

& Hiſpaniam perrupiſſe, & maximam Africæ partem ſubjugaſſe. Quòd ſi verò intelligamus Æthiopes Orientales, Arabes videlicet mari Rubro vicinos, certiſſimum eſt illos à Chaldæis eſſe vaſtatos.

13. ET EXTENDET MANUM SUAM SUPER AQUILONEM, id eſt, terram Iudææ aquilonarem: quam exponens adjungit, ET PERDET ASSUR, quia Aſſyrii decem tribus in captivitatem abduxerant, nec parum Iudæos infeſtaverant. ET PONET SPECIOSAM IN SOLITUDINEM, id eſt, Ninivem Aſſyriorum Metropolim per eoſdem Chaldæos vaſtabit. Quod contigit initio regni Nabuchodonoſoris, qui Aſſyriorum imperium ad Chaldæos tranſtulit, atque eis Niniven erupuit. Niniven enim per *ſpecioſam* intelligi, ex Hebræo certiſſimum eſt: pro qua tamen tranſtulit interpres, *ſpecioſam*, ut vis & lepor prophetiæ ſervaretur, quòd non obſtante ejus decore in ſolitudinem eſſet redigenda.

Hujus ſolitudinis & vaſtitatis magnitudinem graphicè prophetico more depingit, eodem ferè modo quo Iſaias cap. 34. qui ſimiliter meminit avium non niſi in Solitudinibus commorantium, Onocrotali & Ericii & corvi. Onocrotalus à voce nomen habet, quod inſtar aſini rudat. Duplex ejus genus ſtatuitur ab Hieron. in hunc locum, & clariùs in Pſalm. 101. terreſtre, de quo Plinius lib. 10. & aquatile, de quo Ælianus lib. 3. de hiſt. animalium. Vocatur autem & Pelicanus, avis ingentis ingluviei; unde & immunda erat in lege, atque Hebr. קא dicitur, à vomitu, quem iterum inſtar canis reſorbet.

14. VOX CANTANTIS IN FENESTRA, ſcilicet corvi, vel avicularum loca deſerta quærentium, audietur.

15. HÆC EST CIVITAS GLORIOSA &c. Poſt everſionem inſultat ruinæ ſuperbiſſimæ civitatis, quæ præ aliarum contemptu dicere ſolebat, EGO SUM &c. quaſi reliquas omnes præ ſe deſpiciens. Sed & ipſa patebit contemptui, quia OMNIS QUI TRANSIT PER EAM, SIBILABIT, id eſt, cùm ſibilo irridebit: quod ſummi contemptûs eſt, ut patet ex Thren. 2. Sibilaverunt, & moverunt caput ſuum: loco cujus hîc additur, ET MOVEBIT MANUM SUAM, nempe digitum ei per contemptum intendens, vel etiam more geſtientium plaudens, quod ejus violentia & ſuperbia in terram detracta ſit.

Digitized by Google

CAPUT III.

1. VÆ PECCATRIX &c. Poſtquam de aliarum gentium ruinis diſſeruit, ad Ieruſalem ſuas minas convertit, eò quòd crebrò multis calamitatibus & periculis liberata & redempta, tamen clementem & pronum ad miſericordiam Dominum provocaret & irritaret, atque ut ait Oſeas cap. 7. quòd eſſet quaſi columba ſeducta & non habens cor: nam vecordiam Ieruſalem & non pulchritudinem ejus ſignificari, quod putavit Theodoretus, indicant ſequentia:

2. NON AUDIVIT VOCEM, Domini ſcilicet per Prophetas commonentis & diſciplinam ſuam ſuggerentis.

3. PRINCIPES EIUS QUASI LEONES RUGIENTES, prædæ ſemper ac ſanguini intenti: IUDICES EIUS LUPI VESPERE, hoc eſt, præ fame diuturna crudeliores: qua de re diximus in Habacuc, NON RELINQUEBANT IN MANE, ne oſſa quidem, ut indicant Hebræa, ſed omnia devorabant: quò immanis judicum rapacitas, & ſubditorum oppreſſio ſignificatur.

4. PROPHETÆ EIUS VESANI, quia Pſeudo-Prophetæ phrenetico quaſi ſpiritu acti prophetando inſaniebant. VIRI INFIDELES, quia prophetantes in Baal, pax erit vobis & non videbitis malum, decipiebant populum Dei, ut latè declarat Ierem. c. 23.

5. DOMINUS IUSTUS IN MEDIO EIUS, ut poſſit undequaque peccata, quæ ab omni hominum genere fiebant, inſpicere & vindicare, NON FACIET INIQUITATEM, id eſt, non iniquus eſſe probabitur, ſi, ut inquit Hieron. reſtituat urbi peſſimæ quod meretur.

MANE MANE IUDICIUM SUUM DABIT IN LUCEM, id eſt, non diſſimulabit amplius, ſed celerrimimè ultionem ſuam & judicium ita palam proferet, ut à nemine poſſit abſcondi. NESCIVIT AUTEM INIQUUS CONFUSIONEM, ut pro peccatis ſuis erubeſceret & ageret pœnitentiam: de quo quæritur & Ieremias cap. 3. Frons mulieris meretricis facta eſt tibi, noluiſti erubeſcere.

6. DISPERDIDI GENTES, quæ variis temporibus contra Ieruſalem & populum meum inſurrexerant, Chananæos in ingreſſu

greſſu terræ, Amalecitas ſub Saul, Philiſtæos ſub David, Æthiopes ſub Aſa, Moabitas ſub Ioſaphat, Aſſyrios ſub Ezechia &c.

DISSIPATI SUNT ANGULI EARUM, id eſt, munitiones & turres deſtructæ ſunt: vel potiùs, principes eorum ac duces occiſi. Nam iſta phraſi dicitur Iudicum 20. v. 2. Omnes anguli populorum, id eſt, principes, & cunctæ tribus Iſraël in Eccleſiam populi Dei convenerunt. Hoc autem fecit, tum ut qui per plagas me non ſenſeras, ſaltem per beneficia ſentires: tum verò ut ſuppliciorum ſimilium terrore concutereris. Hac enim de cauſa ſequitur.

7. DIXI: ATTAMEN TIMEBIS ME, id eſt, profectò timebis me, tot gentium videlicet excidio, ac præſertim recenti decem tribuum captivitate ac civitatum deſolatione perterrita. ET NON PERIBIT HABITACULUM EIUS. Mutat perſonam, q. d. atque ita fiet ut Ieruſalem ac templum non devaſtentur propter peccata quæ hactenus levioribus ſuppliciis viſitavi atque punivi. VERUNTAMEN, è contrario, DILUCULO SURGENTES CORRUPERUNT OMNES COGITATIONES SUAS: me enim eos ad pœnitentiam provocante quaſi de induſtria & quaſi ex contentione ſurrexerunt, ut feſtinatione, quâ ad me redire debuerant, in ſcelera, quæ mente conceperant, ſine obſtaculo prorumperent.

8. QUAPROPTER EXPECTA ME &c. Diverſa eſt ſequentium intelligentia. Cyrillus hæc de Chaldæis poſt captivitatem Babylonicam delendis intelligit. Hebræi de futuri ſui Meſſiæ adventu, quo Gog & Magog delendi ſunt, & omnes ut fabulantur linguâ Hebraicâ locuturi. Alii de poſteriori Chriſti ad judicium adventu. Sed certè cùm manifeſtum ſit de populi Chriſtiani unico per univerſum orbem cultu agi, de priori Chriſti adventu ſequentia intelligenda ſunt, prout veteres, Euſeb. lib. 2. de demonſtratione Evangelica, Auguſt. 18. de civit. Dei cap. 33. Hieron. & Theodoretus intellexerunt. Senſus igitur eſt: cùm tot minis, tot gentium excidiis, beneficiis, Prophetarum concionibus, nihil ad emendationem veſtram profecerint, expecta diem illum quo à mortuis ſurrecturus ſum, tunc enim apertiorem vos convertendi rationem indico, IUDICIUM MEUM UT CONGREGEM GENTES, id eſt, fixum apud me atque decretum eſt, ut omnes gentes in Eccleſiam aggregem atque ad me traham, furoremque meum

 quo

quo impietatum & idololatriæ offenſus ſum, ſuper eos effundam; ut omnis impietas ex animis eorum deleatur: nam tunc etiam tu ô Iuda, ad me converteris. Non intelligi hîc ergo iram Dei ad puniendum gentes, ſed ad ſalvandum potiùs, ſecundùm ea quæ dixi v. 11. cap. 2. patet ex eo quod ſequitur; rationem enim furoris ſui exequendi & modum ſubjungit:

9. QUIA TUNC REDDAM POPULIS LABIUM ELECTUM, ſermonem ſcilicet purum ac ſanctum: non quo omnes loquentur græcè, propterea quod primitùs Evangelium græcè annunciatum eſt: vel latinè, propter ejus linguæ ſub Romano Pontifice communitatem: vel hæbraicè, quo Adonai invocetur, ut Galatinus lib. 12. & quidam apud ipſum voluerunt: ſed quo omnium linguarum diverſitas in unitatem fidei atque invocationis divini numinis conſpirabit, exterminatis omnium idolorum ac falſorum Deorum nominibus: hoc enim exponit textus dicens, UT INVOCENT OMNES IN NOMINE DOMINI, ET SERVIANT EI HUMERO UNO, id eſt, uno conatu unoque conſenſu, ut illi ſolent qui mutuis operis idem onus ferunt. Quod ſi quis furorem, iram ac zelum de quo hîc ſermo eſt propriè accipiendum putet ad vindicandum, eodem ſenſu de Chriſto retento, percommodè intelligi poterit Deus minari vaſtitatem Ieroſolymæ per Titum inſerendam, quia ſuper omnes penè Iudæos undequaque Dei nutu congregatos, mirabilis Dei ira effuſa eſt.

10. ULTRA FLUMINA ÆTHIOPIÆ, INDE SUPPLICES MEI, FILII DISPERSORUM MEORUM DEFERENT MUNUS MIHI. Quia ab illis terræ plagis, quæ ultra flumina Æthiopiæ ſitæ ſunt, ad colendum Deum confluxêre Chriſtiani: quos *ſupplices* vocat, ut ſignificet venturos omni faſtu depoſito curvos ad Eccleſiam, & adoraturos veſtigia pedum ejus, ut eſt apud Iſaiam cap. 60. Vocantur & *filii diſperſorum* ſive diſperſi prædeſtinati ex gentibus, ſecundùm illud Joannis 11. Ut filios Dei qui erant diſperſi, congregaret in unum. Flumina Æthiopiæ ſunt Nilus ac 7. oſtia ejus, qui ipſos Æthiopes interluit. Quamquam veriſimile ſit ſub Æthiopibus & vicinos Ægyptios comprehendi, inter quos in primis diſciplina Chriſtiana excelluit.

11. IN DIE ILLA, quando ſcilicet ad me ſe gentium multitudo converterit, NON CONFUNDERIS SUPER ADINVENTIONIBUS TUIS, id

Digitized by Google

id eſt, ſtudiis & cogitationibus vitæ præteritæ, quia eas Baptiſmi & Pœnitentiæ expiatione delebo.

QUIA TUNC AUFERAM MAGNILOQUOS SUPERBIÆ TUÆ, magiſtros ſcilicet tuos Phariſæos & Scribas, quibus in ſuperbiam efferebaris: ET NON ADJICIES EXALTARI AMPLIUS IN MONTE SANCTO MEO, id eſt, Eccleſia, quæ eſt mons domus Domini in vertice montium, quam cùm Iudæi ingreſſi eſſent, omnem illam ſuperbiam depoſuerunt, quâ in templo Domini & lege data gloriabantur; per cujus obſervationem, novi Teſtamenti gratiâ ſe dignos fuiſſe, ſuperbiſſimè exiſtimaverant.

12. ET DERELINQUAM IN MEDIO TUI POPULUM PAUPEREM ET EGENUM: pro quo hebraicè eſt, *manſuetum & humilem*, pauperem enim pro manſueto ponere ſolet: populum enim egenum vocat, quia relictis omnibus Chriſtum ſecuti ſunt. Intelligit autem Apoſtolos ceteroſque Iudæorum reliquias, quas ceteris pereuntibus per electionem gratiæ Deus ſibi dereliquit & ſalvas fecit: quorum innocentiæ & ſanctitatis ſtudium cùm expoſuiſſet, cauſam adjecit:

13. QUONIAM IPSI PASCENTUR ET ACCURABUNT &c. id eſt, quia à Paſtore paſtorum amantiſſimo & vigilantiſſimo, diligenterque hoſtium tam viſibilium quàm inviſibilium inſidias ita vel arcebit vel elidet, ut inſtar ovium ſine timore luporum accubent & requieſcant.

14. LAUDA FILIA SION, Eccleſia ſcilicet nova, tam ex Iudæis quàm ex gentibus congregata, cujus Ieruſalem figura fuit, & quam Zacharias ſimilibus verbis cap. 9. compellat. Tu ergo lauda, jubila, lætare, & inenarrabili gaudio exulta, quia

15. ABSTULIT DOMINUS IUDICIUM TUUM, peccata nempe quibus judicium & condemnationem merebaris, AVERTIT INIMICOS TUOS, dæmones, à quorum captivitate te liberam aſſeruit.

16. IN DIE ILLA DICETUR IERUSALEM, à Paſtoribus, Apoſtolis, eorumque ſucceſſoribus: NOLI TIMERE, perſecutionum turbines, quibus ad abnegandam Chriſti fidem impelléris: NON DISSOLVANTUR MANUS TUÆ, id eſt, non flacceſcas animo vel opere. Rationem concipiendæ fiduciæ adjungit: quia

17. DOMINUS DEUS TUUS IN MEDIO TUI FORTIS, IPSE

Digitized by Google

SALVABIT. Ille itaque Domininus GAUDEBIT SUPER TE IN LÆTITIA, propter amorem, fiduciam & conſtantiam in perſecutione ſervatam. Sed tamen quantumvis te diligat, ſæpenumerò SILEBIT IN DILECTIONE SUA, quia illam non ſemper urgente tentationum impetu declarabit, ſed diſſimulabit, ut ſecuriùs ſine ſuperbiæ periculo fides & fiducia tua in Deum probetur.

11. NUGAS QUÆ A LEGE RECESSERANT, id eſt, nugaces & nullius pretii homines, legis ſibi per Moyſen datæ deſertores, Chriſtique interfectores, in unam Eccleſiam CONGREGABO, idque ideo, QUIA EX TE ERANT, id eſt, quia pars tui fuerant, quam ſemper ſingulari amore complexus ſum: ut videlicet per pœnitentiam ad ad Dominum converſi, NON ULTRA HABEAS SUPER EIS OPPROBRIUM, id eſt, non ſint tibi ultra dedecori, ſed honori.

De reliquis autem in obſtinatione perſeverantibus, duo ſubjungit: primò quidem,

19. ECCE EGO INTERFICIAM OMNES QUI AFFLIXERUNT TE IN TEMPORE ILLO, quia maximam eorum partem, immiſſo Romanorum exercitu ſubversâque Ieruſalem eorum civitate, delebo. Deinde verò quia multi per totum orbem diſperſi uſque ad finem mundi, in incredulitate obſtinatiſſimi vagabuntur. De illis ſubjungit: ET SALVABO CLAUDICANTEM, Synagogam ſcilicet quæ ſæpiſſimè in Dei cultu claudicavit, & etiamnum claudicat, innumeris blaſphemiis Dei filium inceſſens. ET EAM QUÆ EIECTA FUERAT, CONGREGABO: quia eamdem Synagogam à me marito ſuo propter incredulitatem ejus repudiatam, rurſum in Eccleſiam meam colligam: ita ut, expiatis eorum criminibus, per univerſam terram, quam extrema cum confuſione & ignominia oberrant vagabundi, laudentur & celebrentur. Hanc autem ſalutem claudicanti allaturus ſum Synagogæ,

20. IN TEMPORE ILLO, QUO ADDUCAM VOS, id eſt, quando adduxero, ET CONGREGABO VOS, omnes ex Gentibus prædeſtinatos: tunc enim ingreſsâ jam gentium plenitudine, poſt longas infidelitatis tenebras, Iudæos Deus poſtliminiò ad Eccleſiam ſuam revocabit.

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

INDEX

Eorum quæ hoc Volumine continentur.

P. Proverbia ſignificat. E. Eccleſiaſten. Sap. Sapientiam. H. Habacuc. Sop. Sophoniam. Prior numerus Caput, poſterior Verſum denotat.

Aaron.

VEſtis hiacinthina Aaronis ſimbolicè deſignabat totum mundum, Sap. 18. 24

Quid ſignificarent ſingula ejus ornamenta, *ibidem*.

Magnificentia nominis tetragrammati inſculpti laminæ aureæ in fronte Aaronis, *ibid.*

Judæi dicunt ſe ignorare illius ſignificationem & eam ſibi revelandam à Meſſia, *ibid.*

Abſtinent religioſiſſimè ab illius pronuntiatione, *ibid.*

Abraham.

Abraham & domus Thare afflicta fuit in Chaldæa propter verum Dei cultum, Sap. 10. 5

Illa nox, quà Ægyptiorum primogeniti occiſi ſunt, fuerat à Deo prædicta Abrahamo, Sap. 18. 6

Abyſſus. Accuſare.

Sub terra latet ingens abyſſus ex qua fontium & puteorum aquæ ſcaturiunt, E. 1. 7

Conſcientia peccatorum illos arguet & accuſabit in judicio, Sap. 4. 20

Adagium.

Adagium unde ſic dictum? In arg. lib. Proverb.

Adagium, paroemia, & Proverbium ſæpe in Scripturis confunduntur, *ibid.*

Adam.

Deus primo finxit corpus Adami velut ſtatuam, in quam poſtea animam infudit, Sap. 7. 1

Adam ſepultus eſt in monte Calvariæ, Sap. 4. 8

Quamdiu Adam perſeveraverit in innocentia, varii variè opinantur, Sap. 10. 1

Veriſimiliùs ipſo die quo creatus eſt, & hora qua Chriſtus mortuus eſt, ſcilicet nona peccavit, *ibid.*

Adam ſalvatus eſt, Sap. 10. 2

Adjuratio.

Adjurationum & exorciſmorum Eccleſiaſticorum contra dæmones utilitas, Sap. 18. 25

Dæmonibus ſunt horrori & timori, *ibid.*

Cur iis non ſemper cedant, *ibid.*

Adoleſcens. Adoleſcentia.

Via adoleſcentis eſt unum ex illis 4. quæ ſapienti videntur difficilia intellectu, P. 30. 19

In adoleſcentia non indulgendum voluptatibus, E. 11. 9

Adoleſcentia vaga eſt & effrenis in voluptates, *ibid.*

In adoleſcentia bonis operibus ſtudendum, quia in ſenectute non poteris, E. 12. 1

Adoleſcentes non ita obnoxii defluxionibus & catharris, & quare, E. 12. 2

Juventus immaculata moribus eſt ſenectus venerabilis, Sap. 4. 8. & 9

Adoleſcentiæ perplexitas & inconſtantia, P. 30. 19

Adverſitates.

Adverſa non movent juſtos, & quare, P. 12. 21

Adverſorum & proſperorum viciſſitudo & alternatio à Deo venit, E. 7. 15

Adverſa uti proſpera de manu Dei accipienda, *ibid.*

Quod juſtis adverſa, & malis proſpera eveniant, eſt homini lapſo convenientiſſimus divinæ providentiæ modus, in quem per peccatum incidimus, E. 8. 14

Adulator.

Adulator plus nocet quàm perſecutor, P. 10 9. Item 26 28

Severa correptio melior quàm adulatio, E. 7. 4. 5 & 6

Adulatio ſimilis ſonitui ſpinarum ſub olla ardentium E. 7. 7

Adulter.

Adulterium gravius furto, & mala quæ inde oriuntur, P 6 35. Item 7. 22

Filii adulterini apud Deum & homines contempti, Sap. 3. 17. 18. & 19

Ex adulterio nati ordinariè ſunt ſimiles parentibus improbi & impuri, Sap. 4. 3. 4. 5 & 6

Spuriorum & adulterinorum poſteritas & proſperitas cito extinguitur, *ibid.*

Ægyptii. Ægyptus.

Ægypti flumina converſa ſunt in ſanguinem ad vindictam occiſionis infantium Hebræorum, Sap. 11. 8

Ob eandem etiam cauſam ranæ ebullierunt, *ibid.*

Ægyptii adorabant canes, ſerpentes, piſces, talpas, veſpertilliones, ſcarabæos, cæpas, porros, allia, feles, imò etiam crepitum ventris, Sap. 11. 16

Qui occidebat unum ex illis animalibus, morte plectebatur, *ibid.*

Illa publicâ & ſolemni pompa in templo ſepeliebant, ac ultra 660 genera ſacrificiorum habebant, *ibid.*

Ægyptii ideo à ranis, cinifibus &c. vexati, quia ea tanquam Deos colucrant, Sap. 12. 25

Audita clade Pharaonis in mare rubro, quiſque Ægyptiorum illam rem pro Deo coluit, circa quam occupatus in domo remanſerat, Sap. 14. 21

Inter plagas Ægyptii fuit ignis talis ut magis accenderetur in ipſis aquis, nec tamen conſumeret ranas, muſcas, &c. quibus Ægyptii flagellabantur, Sap. 16. 16, 17 & 18 Item 19 19 & 20

Cum igne cecidit pluvia, licet id aliqui negent, Sap. 16. 16, 17 & 18

In horrendis illis tenebris ſpectra horrenda Ægyptiis apparebant, Sap. 17. 4. & 6

Illa nox qua primogeniti occiſi ſunt, fuit præcognita Iſraëlitis & Abrahamo antea à Deo prædicta, Sap. 18. 6

Ænigma. Æternitas.

Quid ſit ænigma ſecundùm Auguſt. in arg. lib. Proverb.

Ænigma diſtinguitur à proverbio, *ibid.*

Ænigma poteſt fieri proverbium, *ibid.*

De æternitate & morte cogitandum, non autem voluptatibus indulgendum, E. 11. 8

Afflictiones.

Afflictiones & tribulationes juſtis videntur dulces. E. 8. 5. Sap. 3. 5

Per afflictiones Deus tentat & probat ſuos, Sap. 3. 5

Afflictiones hujus vitæ comparatione futuræ mercedis leves ſunt & momentaneæ, *ibid.*

Altare,

Altare, Ambitio.

Altare thymiamatis templi ſecundùm quoſdam non fuit à Salomone exſtructum, Sap. 9. 8

Ambitio eſt inſatiabilis, P. 30. 16

Amicus.

Amici defectus diſſimulandi, & non propterea per ſuperbiam deſpiciendus, P. 11. 12

Veteres amici ſunt retinendi, P. 27. 10

Utilitas amicitiæ & ſocietatis, P. 27. 17

Qui fidit amico infideli, utitur dente putrido ad comedendum, aut pede laſſo ad ambulandum, P. 25. 19

Amor.

Amandus Deus etiam cum caſtigat, P. 3. 11. & 12

Amor facit amantem ſervum rei amatæ, E. 2. 11

Amor & affectus ſunt animæ pedes, E. 4. 17

Amor & affectus ſunt rami noſtræ arboris, qui illam declinant, ubi exciſa fuerit, in illam partem in qua major eſt & ponderoſior copia ramorum, ſpiritalium nempe vel carnalium, E. 11. 3

Ancilla.

Ancilla in uxorem à domino ſuo aſſumpta, fit intolerabilis, P. 30. 23

Anima.

Animæ vita, ſapientia; mors, ſtultitia. P. 3. 22

Animus non ſatiatur ulla re creata, E. 1. 8

Animæ pedes, ſunt effectus, E. 4. 17

Anima noſtra ſecundùm impios mortalis, Sap. 2. 2

Animæ ſalus eſt Sapientia. Sap. 1. 7

Quidam antiqui philoſophi putarunt animam noſtram non eſſe aliud quam ignem in corde latentem quod, quando commovetur, ſcientillas emittat ſcil. verba quæ loquimur, & fumum quo reſpiramus, Sap. 2. 2

Diogenes putavit animam eſſe aërem, Sap. 2. 3

Plato & Stoici putarunt prima aſpiratione naſcentis infantis adduci, ſicut expiratione noviſſimè educi. *ibid.*

Animus ut ſeipſum cognoſcat, debet eſſe mundus & imperturbatus, P. 27. 19

Anima per corpus aggravatur & quomodo. Sap. 9. 15

Annonæ caritas. Arca Noë. Aſtutia.

Annonæ caritatem inducentes retentione & abſconſione frumentorum maledicentur. P. 11. 26

Arca Noë divina providentia gubernabatur ne naufragium faceret. Sap. 10. 4. item 14. 6. & 7

Aſtutia ſubinde ſumitur in bonam partem pro Prudentia. P. 1. 4

Avaritia. Avarus.

Avaritia capit avaros in damnationem. P. 1. 19

Avaritia eſt inſatiabilis. P. 30. 16. item 27. 20. E. 4. 8. item 5. 9. item 6. 7

Avarus non capit fructum ex divitiis & quare. E. 5. 9

Avari nec die nec nocte quieſcunt. E. 4. 7. item 5. 11

Abortivus melior eſt avaro. E. 6. 3.

Avari divitias ſæpe congregant externis & alienis. P. 13. 23. E. 2. 26

Item talibus quos ignorant futurine ſint ſapientes, an ſtulti & hoc nihil eſt vanius. E. 2. 19

Avarorum labor & ſollicitudo in congerendis divitiis eſt pœna à Deo ipſis immiſſa. E. 2. 26

Avarus fruſtratur fine divitiarum. E. 6. 4

Auſter. Aquilo.

Auſter in bono poni ſolet, Aquilo in malo, E. 11. 3

B

Baal. Belus.

BAal propriè & primitus fuit Deus Babiloniorum, Sop. 1. 4

A ſuo nomine Bel, ſive Belus vocabatur, fuitque veriſimiliter ipſe Nemror *ibid.*

Belus fuit communis ille gentium Saturnus aut Jupiter, ſicut & Aſtaroth, Juno, *ibid.*

Omnium ferè orientalium Dii ab iſto Baal, ſive Belo nomen ſumpſerunt, & quare, *ibid.*

Idolum Baal fuit etiam collocatum in templo Dei, *ibid.*

Baalam. Beatitudo æterna.

Cur Baalam non terreretur voce aſinæ loquentis, Sap. 17. 9

Beatitudo æterna eſt dies quæ nec ortum habet, nec occaſum ſed eſt inſtar meridiei ſplendentis, P. 4. 18

Bellum.

In bello prudentia prævalet viribus & fortitudini P. 20. 19. Item 21. 22. E. 9. 12. & 18. Sap. 6. 1

In bello Deo magis quam ſuis viribus confidendum, P. 21 31

Benedicere. Benefacere.

Benedictio in Scripturis ſæpè accipitur pro munerum largitione, P. 11. 25

Benefaciendum inimicis, P. 25. 22

Benefaciendum bonis & malis, E. 7. 19 Item 11. 2. & 3

Bethleem. Bethſabee.

Bethleem Hieroſolymis eſt auſtralis, & ideo Chriſtus dicitur venturus ab auſtro, H. 3. 3

Bethſabee divino ſpiritu afflata, Salomonem inſtruxit, P. 31. 1

Blanditiæ. Bona. Bonus.

Blanditiæ mulierum maximè pervertunt, P. 2. 16. Item 5 3

Bonis, quæ Deus dedit, utendum & fruendum cum honeſtate & gaudio, E. 9 7. Item 2. 24. Item 3. 12. & 22. Item 5. 17

Boni & digni in hoc mundo contemnuntur & poſtponuntur malis & indignis, E. 9. 11. & 16. Item 10. 5.

Quod hoc fiat, eſt ex juſta Dei providentia & ordinatione, E. 10. 5

C

Cain. Calvariæ mons.

CAin fuit prædo, tyrannus & dux latronum, Sap. 10. 4

In monte Calvariæ Adam ſepultus eſt, Iſaac & Chriſtus immolatus, Sap. 9. 8.

Calumnia.

Calumnia turbat & frangit robur etiam viri Sapientis, E. 7. 8.

Qui calumnia opprimitur, difficulter poteſt Dei mandata ſervare, *ibid.*

Calumnia & tormentum corporis ſunt duo fortiſſima virtutis probandæ media, Sap. 2. 19.

Capparis. Caro.

Capparis appetitum cibi & veneris provocat, E. 12. 5

Qui carnem ſuam non domat à pueritia, poſtea ſentiet illam ſpiritui rebellem, P. 29. 21

Caro, ſive corpus corruptibile aggravat animam, & quomodo, Sap. 9. 15

Caſtigare. Caſtigatio.

Cùm Deus caſtigat, etiam amandus eſt, P. 3. 11. & 12. Sap. 3. 5

Cùm Deus caſtigat pius pater eſt, P. 3. 12

Caſtigatio & diſciplina ducit ad vitam, P. 6. 23. Sap. 3. 5

Patet

Pater filium, quem non caſtigat, etiam non amat, P. 13. 24
Caſtigandi pueri, P. 22. 15. Item 23. 13. Item 29. 15
Caſtitas.
Caſtitas eſt ædituа & antiſtes templi Spiritus S. hoc eſt animæ, Sap. 3. 14
Caſtitatis merces & præmium, Sap. 3. 14. & 15. Item 4. 1. & 2
Caſtitatis laus, Sap. 4. 1. & 2.
Nunc eſt tempus caſtitatis ſervandæ, olim erat tempus conjugii, E 3. 5
Caſtitas eſt donum à Deo proveniens, Sap. 8. 21
Cerethi.
Cerethi non fuerunt liſtores ut quidam putant, ſed præſtantiſſimi milites ſic dicti eo quod eſſent interfectores, Sap. 2. 5
Palæſtini, ſive Philiſtæi dicti ſunt Cerethi nomine appropriato eo quod bellandi & occidendi ferocia præcellerent, *ibid.*
Qualis fuerit legio Cerethim Davidis, *ibid.*
Quidam putant Cerethim fuiſſe tantum partem Palæſtinæ; ſed non eſt viriſimile, *ibid.*
Cerva.
Cerva mare tranans caput in dorſum præcedentis reclinat, P. 5. 19
Uxor inſtar Cervæ diligenda, *Ibid,*
Cananæi.
Chananæi epulabantur viſceribus filiorum ſuorum idolo Moloch immolatorum, Sap. 12. 5
Chananæi paulatim, & non una vice à Deo exterminati ſunt, & quare? Sap. 12. 10
Chananæi & Ægyptii ideo vexati à ranis, ciniphibus &c. quia illa tanquam Deos coluerant, Sap. 12. 25
Chriſtus.
Prophetia clariſſima de Chriſto, ejus paſſione, & Judæorum machinatione, Sap. 2. 12. 13. &c.
Infirmitas carnis Chriſti fuit Judæis erroris occaſio, & quare, Sap. 2. 21
Chriſtus decimo poſt conceptionem menſe natus eſt, qui menſis decimus heroibus adſcribitur, Sap. 7. 2
Cicero. Commeſſatio.
Cicero ſuam filiam Tulliam in Deos retuli, Sap. 14. 21
Abſtinendum eſt à commeſſationibus, P. 23. 21
Concordia. Concubitus.
Concordia reddit res inexpugnabiles, P. 18. 18. E. 4. 12
Qui ſint limites concubitus conjugalis, & quo fine exercendus, E. 3. 5
Dormire in Scripturis ſæpè uſurpatur pro concubitu, Sap. 4. 6
Confidere. Conſcientia.
Non in ſua prudentia, ſed in ſolo Deo confidendum, P. 3. 5
Fruſtra confiditur amico infideli, P. 25. 19
Conſcientiæ tranquillitas quaſi juge convivium, P. 15. 15
Conſcientia arguet & accuſabit peccatores in judicio, Sap. 4. 20
Converſatio. Convitium.
Converſationis cum aliis utilitas, P. 27. 17
Convitium fruſtra in aliquem prolatum in ipſum convitiantem refunditur, P. 26. 2
Cor.
Cordis, id eſt, mentis & voluntatis cuſtodia fit claudendo duas portas, cupiditatis ſcilicet & timoris, P. 4. 25
Cor duplex Deo abominabile, P. 11. 20. Item 17. 20

Cor hominis etiam ipſimet eſt inſcrutabile, E. 9. 2

Corrigere. Corripere. Correptio, Correptus.

Nemo poteſt illum corrigere quem Deus deſpexerit & rejecerit, E. 7. 14

Correptus corripientem ut benefactorem amare debet, P. 25. 12

Qui corripit hominem, poſtea plus ab eo diligetur, quam is, qui blanditus eſt, P. 28. 25

Qui corripientem contemnit, ſubito peribit, P. 29. 1

In corrigendo & corripiendo etiam eſt ſervanda lenitas & mediocritas, P. 30. 33

Correptio rigida melior eſt riſu & blanditiis, E. 7. 4

Correptio auſtera & rigida corrigit delinquentem, P. 26. 30. E. 7. 4. 5. & 6

Quando & cui correptio ſit ſalubris, E. 7. 14

Correptio utilis eſſe nequit, niſi Deo intrinſecus inſonante, & operante, P. 2. 6. E. 7. 14

Qui odit corripientem, odit ſcientiam & manebit inſipiens, P. 12. 1 & 2 Item 15. 31 & 32

Manifeſta correptio etiam ab inimico, melior eſt amore occulto amici qui non corripit delinquentem, P. 27. 5

Melior eſt correptio & caſtigatio diligentis, quàm adulatio odientis, P. 27. 6

Crabrones. Creare.

Veri crabrones miſſi ſunt ad Chananæos ante Iſraëlitas, qui illos è Chananæa expellerent, Sap. 12. 8

Deus creavit, quidquid vere congruebat creari, E. 3. 14

Crepitus ventris.

Crepitus ventris adorabatur ab Ægyptiis, Sap. 11. 16

Eum plurimum extimebant, ibid.

Crux.

Mors crucis eſt ignominioſiſſima, Sap. 2. 20

Romani quotannis canem affixum cruci circumgeſtabant in pompa ſolemni, ut ſic intelligeretur, eos, qui pro patria non vigilarent, tam ignominioſa morte dignos eſſe. Sap. 2. 20

Apud Romanos ad crucem, ad corvos, erat diriſſima imprecatio, ibid.

Crux Chriſti à Judæis una cum Chriſto ſepulta fuit, & quare, Sap. 14. 1

Curioſitas.

Curioſitas de occultis Dei rationibus & judiciis vana eſt, E. 6. 10. Item 7. 1

Curioſus rerum divinarum ſcrutator opprimetur à gloria illarum, P. 25. 27

D

Damnatio.

DEus non delectatur hominum damnatione, ſed potius dolet de cauſa, Sap. 1. 13

Deus non eſt cauſa damnationis hominum aut Angelorum. Sap. 1. 13. & 14

Dare. Delicatus.

Qui lentus dat, invitus dat. P. 3. 28

Delicatus in nutriendo ſuam carnem, poſtea illam ſentiet ſpiritui rebellem, P. 29. 21

Detractio. Detractor.

Facies triſtis linguam detrahentem diſſipat, P. 25. 23. E. 7. 4

Detractor eſt ſimilis ſerpenti, E. 10. 11

Detractio Regis etiam occultiſſima, eſt periculoſa, & quare, E. 10. 20

Detractio eſt vipera quæ tres uno afflatu inficit loquentem, audientem, & detractum, Sap. 1. 11

Detra;

Detractio etiam occultiſſima, non manebit impunita, Sap. 1. 11. P. 24. 21

Deus. Dii. Dei nomen. Res divinæ.

Deus amandus etiam cum caſtigat, P. 3. 11. & 11 Sap. 3. 5

Deus plus pater, cùm caſtigat, P. 3. 12

Deus cum juſtis & ſimplicibus familiariter agit, P. 3. 32

Deus eſt turris & protector juſtorum, P. 18. 10

Deus eſt propinquus, & tutor pupillorum, P. 23. 11. Item 15. 25

Deus eſt mirabilis etiam in minimis operibus, quarum naturam homo non poteſt penitus cognoſcere, E. 3. 11

Deus fecit quidquid verè congruebat fieri, E. 3. 14

De Deo rebuſque divinis parum & ſine temeritate affirmandi loquendum eſt, E. 5. 1

Deus incomprehenſibilis & incogitabilis ab homine, E. 5. 1. & 2. Item 8. 16. & 17

De Deo nihil dignum aut verè dicere poſſumus, ſed ſolum quid non ſit, E. 5. 2

Dei, rerumque divinarum curioſus ſcrutator opprimetur à gloria illarum, P. 25. 27

Deus eſt Judex Judicium iniquorum, E. 5. 7

Dei verbum efficaciſſimum, E. 8. 4

Dei bonitas & patientia cum impiis deducit nos in cognitionem ejus miſericordiæ & bonitatis in juſtos, E. 8. 12

Deus hominem diligit ſuper omnia opera ſua, P. 8. 31

Deus cognoſcit cognitiones cordis, P. 16. 2. Item 15. 11. Sap. 1. 6. 7. &c.

Deus res omnes diſponit & regit ſine ulla coactione aut violentia ſeſe earum naturis maxima cum facilitate & ſuavitate accommodando, Sap. 8. 1

Soli Deo propriè competit eſſe, Sap. 13. 1

Dei pulchritudo ex ejus operibus cognoſcitur, & quare, Sap. 13. 1. 3. & 5

Dei nomen.

Quanta fuerit magnificentia nominis Dei inſculpti laminæ aureæ in fronte Aaronis, Sap. 18. 24

Cur dicatur ineffabile, *ibid.*

Cur Judæi ab ejus pronuntiatione religioſiſſimè abſtinerent, *ibid.*

Judæi dicunt ſe illius ſignificationem ignorare, eamque ſibi à Meſſia revelandam, *ibid.*

Apoſtoli, 70. Interpretes & Chriſtus loco illius ſemper ſubſtituunt vocem, dominus, *ibid.*

Dii.

Cur & unde apud gentiles tantus Deorum numerus, Sap. 14. 21

Cur Scriptura homines & idola aliquando Deos vocat, *ibid.*

Dextera.

Conciliantur hæc duo, ne declines ad dexteram, aut ſiniſtram, & viæ, quæ à dextris, ſunt bonæ, P. 4. 27. 28. 29

Diabolus.

Diaboli invidia mors intravit in orbem, Sap. 2. 24

Homo ante peccatum erat diabolo ſuperior & ab ejus dominatu exemptus, *ibid.*

Hoc ei invidens perſuaſit peccatum ut ei per omnia ſubderetur tam ordine naturæ, quam vitii, *ibid.*

Dile-

Dialectica. Dido.

Loco dialecticæ diſciplinæ olim Hebræi exercebant juventutem in enucleandis ænigmatibus, proverbiis, aliiſque ſermonibus parabolicis, & quare. in arg. lib. Proverb.

Dido veriſimiliter traxit genus ex Baal ſive Belo, & propterea Sidonii & Tirii peculiaris cultu coluerunt Baal & Aſtaroth, Sap. 11 4

Diluvium. Directio.

Cur poteſt diluvium homines mole corporis fuerint minores quàm ante, Sap. 14. 6

Homo ſine Dei directione nihil poteſt bene agere, P. 20. 24

Dirigere ſæpè ſumitur pro proſperare, Sap. 11. 1

Diſciplina. Diſcordia.

Cur in tradendis diſciplinis & parabolis obſcuritatem affectaverint antiquitus Ægyptii, Chaldæi, Pythagorici, in arg. lib. Proverb.

Quid ſignificet, diſciplina, apud Scriptores Eccleſiaſticos, Sap. 6. 12

Diſciplina ducit ad vitam, P. 6, 23

Diſcordiarum ſeminatio eſt vitium maximè deteſtabile inter ſeptem quæ recenſentur, P. 6. 16.

Divitiæ. Dives.

Divitiarum ſpes eſt impiis acerrimus ad mala ſtimulus, P. 1. 13.

Divitiis omnibus præponenda eſt ſapientia, P. 8. 10. & 18

In divitiis non eſt confidendum, P. 11. 28

Homo non diteſcit ex malè acquiſitis, P. 11. 24. Item 12. 27. Item 13. 11. H. 2. 9

Divitiis multis melius eſt nomen bonum & gratioſum, P. 22. 1

Dives & pauper uterque utrique neceſſarius & propter ſe mutuo à Deo factus, P. 22. 2

Dives videtur ſibi ſapiens, P. 28. 11

Parentes relinquunt ſuas divitias talibus filiis quos ignorant quales futuri ſint & hoc nihil vanius, E. 2. 19. 21. & 26

Minima portio divitiarum ad dominum ipſum pertinet, maxima verò ad famulos & alios, E. 5. 10

Divitiæ cum ſapientia præſtant ſoli ſapientiæ, E. 7. 12

Divitiæ ſicut impedimenta ſunt reprobis, ita bonis adjumenta virtutis, *ibid.*

Quæ ſint veræ hominis divitiæ, P. 10 22. Item 12, 27

Divitiæ de ſe viles, precioſiſſimæ ſunt erogatione in pauperes, P. 13. 8

Divitiis hilariter & cum honeſtate utendum eſt, & non iis anxiè conquirendis inhiandum, E. 2. 24. Item 5. 17

Divitiæ vocantur lutum, H. 2, 6

Væ congregantibus injuſtè divitias H. 2. 9. & 10

Divitiæ ſæpè tolluntur ab indignis & dantur iis qui illis uti benefaciendo ſciunt, P. 13. 22

In extremo judicio nihil proderunt divitiæ, P. 11. 4. Item 10. 2

Divitiæ ſæpè congregantur extraneis, P. 13. 23. E. 2. 16. Item 6. 2

Pauper ſimplex eſt melior divite ſuperbo, P. 19. 1

Doctus. Docere.

Vir doctus quo magis in doctrina proficit, eò ſibi, indoctior & plura ignorare videtur, E. 7. 24

Lingua alios docentium à Deo gubernanda eſt, ut aptè & fructuosè docere queant, Sap. 7. 16

Homo fruſtrà externis docet, niſi Deus etiam internis doceat, P. 2. 6

Quæ ſit merces, & præmium eorum qui docent alios, P. 16. 21

Domare,

Domare. Dominus.

Domanda eſt caro à pueritia, ne rebellet poſtea ſpiritui, P. 29. 21

Domini non debent curioſè inquirere quid de ſe famuli dicant & quare, E. 7. 22

Dormire. Duplicitas.

Dormire in Scripturis ſæpè uſurpatur pro concubitu, Sap. 4. 6

Homo duplicis cordis Deo abominabilis eſt, P. 11. 20. Item 17. 20

E

Ebrietas. Eccleſia.

MAla quæ per ebrietates & commeſſationes cauſantur, P. 23. 21 & 29

Deſcriptio Eccleſiæ cum omnibus ſuis muniis ſub forma mulieris fortis & virtuoſæ, P. 31 10, 11 &c.

Eleëmoſyna.

Eleëmoſyna omnibus danda dignis & indignis, E. 11. 2 & 3

Eleëmoſynæ fructus, *ibid.*

Eleëmoſyna eſt valde pretioſa, P. 13. 8

Eſſe. Evangeliorum codex.

Eſſe ſoli Deo propriè & abſolutè competit, Sap. 13 1

Evangeliorum codex olim in Concil. Eccleſiaſticis excelſiori loco ſtatuebatur ut Chriſti Judicis referret præſentiam, Sap. 9. 4

Euchariſtia. Exaltare.

Ad euchariſtiam cum reverentia & ſui probatione accedendum, P. 23. 3

Qui ſe exaltat humiliabitur, P. 17. 17. Item 29. 23

Exaudire. Excecare.

Deus in calamitatibus non exaudiet impios, etſi clamaverint ad ſe & quare, P. 1. 28

Deus impios excæcat pluendo pœnales cæcitates ſuper illorum cupiditates, P. 2. 13

Peccata ſunt cauſa cæcitatis, & cæcitas cauſa peccatorum, Sap. 2. 21

Exorciſmus.

Ad quid primo inſtituti exorciſmi, Sap. 18. 25

Virtus & utilitas illorum contra dæmones, *ibid.*

Exorciſmos dæmones plurimum horreſcunt. *ibid.*

Cur iis non ſemper cedant. *ibid.*

Expugnare.

Per prudentiam & ſapientiam expugnantur urbes, aliàs viribus inexpugnabiles, P. 21. 22

F

Fama. Fames.

BOna fama melior eſt divitiis, P. 22. 1

Melior etiam unguentis, E. 7. 2

De qua bona fama hoc intelligendum, *ibid.*

Bona fama quorum bonorum ſit cauſa, *ibid.*

Fame non affliguntur juſti & quare & quomodo, P. 10. 3

Felis. Fides. Filius.

Felis adorabatur ab Ægyptiis, Sap. 11. 16

Juſtus ex fide vivit & qua ratione, H. 2. 4

Filius deſpiciens patrem aut fratrem dignus eſt cui corvi eruant oculos, P. 30. 17

Filii nequam ſubinde à Deo dantur in punitionem parentum, Sap. 3. 12

Sæpe Deus maledicit filiis propter parentum peccata, Sap. 3. 13

Filius ſecunda Trinitatis Perſona.

Filii cum Patre conſubſtantialitas, Sap. 7. 25 & 26

Ex quibus Scripturis SS. Patres colligunt Filii conſubſtantialitatem, *ibid.*

Digitized by Google

Flagella.

Flagella ducunt ad vitam, P. 6. 23

Flagella emendant peccatores, P. 20 30

Fœtus.

Fœtûs formatio ordinariè perficitur novem menſibus, ſubindè pluribus, ſubindè paucioribus, Sap. 7. 2

Menſis formationis fœtûs infrà ſeptimum non eſt vitalis, ſuprà decimum rarus & monſtroſus, ibid.

Menſis decimus attribuitur heroibus, uti & Chriſto, ibid.

Formica.

Formicæ exemplo ſapientiæ ſtudendum in æſtate, hoc eſt in tranquillitate ut indè vivamus in hieme, hoc eſt in adverſitate, P. 6. 6

Formica eſt ſapientior ſapientibus, P. 30. 25

Fraudulentus.

Cum fraudulentis non habitat ſapientia, Sap. 1. 4

Spiritus S. fugit & averſatur fraudulentos, Sap. 1. 5

Frui. Furtum. Furor Dei.

Quid ſit frui re aliquâ ſecundùm Auguſtinum, E. 2. 10

Furtis & rapinis homo non diteſcit P. 11. 24. Item, 22. 27. Item 13. 11

Graviter peccat qui à parentibus furatur, P. 28. 24

Furor Dei aliquando ſumitur in bonam partem, ut non ſit ad puniendum, ſed ad ſalvandum, Sop. 2. 11 Item 3. 8

G

Garrulitas & divagatio propria eſt meretricibus, P. 6. 16

Garrulitas & multiloquium ſtultorum propria, E. 10. 13. & 14

Gehenna. Gloria impiorum.

Gehenna pro inferno uſurpatur & undè ſit dicta, Sap. 12. 5

Gloria & ſplendor impiorum in hoc ſæculo non eſt aliud, quam peccatum, P. 21. 4

Gratia Dei.

Sine Dei gratia nihil benè agere poſſumus, P. 20. 20

Gratiæ efficacia non tollit, ſed adjuvat & auget libertatem, Sap. 9. 10.

H

Habacuc.

Habacuc unde ſic dictus, in proœmio Proph. Hab.

Non fuit filius Sunamitis, quem Eliſæus ſuſcitavit ut quidam opinantur, ibid.

Nonnulli arbitrantur fuiſſe iſtum Habacuc, qui Danieli prandium tulit ibid. quo tempore prophetavit? ibid.

Heres.

Hæredibus talibus divitiæ congregantur qui ignorantur quales futuri ſint, & hoc vanitas eſt, E. 7. 19

Hæreſis. Hæreticus.

Hæreſis deſcriptio, P. 9. 13. & 14

Hæretici ſunt ſimiles muſcis, quæ morientes inficiunt, & corrumpunt oleum, E. 10. 1

Hæreſis à Deo permittitur in ſupplicium peccatorum, ſicuti olim Idololatria Iudæorum, Sap. 14. 27

Hebræi.

Antiqui hebræi loco dialecticæ exercebant juventutem in enucleandis proverbiis, enygmatibus, aliiſque ſermonibus obſcuris & quare, in arg. lib. Proverb.

Quo jure hebræi potuerint retinere ſpolia Ægyptiorum, Sap. 10. 17

Pueri Hebræorum poſt egreſſum è mari rubro omnes uno quaſi ore idem canticum cantabant, Sap. 10. 21.

Vide alia ſub voce Iſraëlitæ.

Hila-

Hilaritas.

Cum hilaritate utendum bonis à Deo datis, E. 2. 24. Item 3. 12. & 22. Item 5. 17. Item 9.7

Homo.

Hominis & bruti quoad corpus ſimilis eſt conditio, ſimiliter naſcitur & moritur, E. 3. 18. & 20

Homines tranſeunt inſtar aquæ fluentis, E. 11. 1

Homo duobus nominibus hebraicis appellatur, Adam à terra, & Iſch ab igne, quaſi illud conditionem corporis, hoc animæ deſignet, Sap. 2. 3

Homo creatus eſt à Deo immortalis, ſi non peccaret, Sap. 2. 23

Homo eſt Dei imago & in quo conſiſtat illa imago, ibid.

Homo ante peccatum erat diabolo ſuperior & ab ejus dominatu exemptus & hoc illi diabolus invidit, Sap. 2. 24

Homo à Deo diligitur ſuper omnia alia opera, P. 8. 31

Hominum cogitationes & conſilia incerta & erroribus obnoxia, Sap. 9. 14

Cur homines poſt diluvium naſcantur minores, quàm ante, Sap. 14. 6

Humilis. Humiliare.

Humilis animus eſt maximè Sapientiæ capax, P. 2. 2. Item 11. 2

Qui ſe exaltat humiliabitur, P. 17. 17. Item 29. 23

Deus ſæpè permittit juſtum humiliari, ut indè contra tentationes reſurgat fortior, P. 24. 16

Humilitas hominem roborat ne ullis rebus commoveatur, P. 10. 25. Item 12. 12

Hyperbole.

Quis ſit uſus Hyperboles? E. 7. 29

In Hyperbole nulla falſitas, ibid.

Hyperbole incredibilia affirmat, ut credibilia credantur, ibid.

I

Idololatria. Idolum.

IDololatria eſt fornicatio, Sap. 14. 12

Undè Idolorum uſus & inventio & Idololatriæ propagatio, Sap. 14. 15. 16. 21. &c.

Idololatria omnium malorum & vitiorum cauſa, initium & finis, Sap. 14. 27

Peccata per Idololatriam tanquam per ſupplicium Deus ſæpè olim punivit, ſicut & nunc per Hæreſim, ibid.

Imago. Immortalis.

Homo eſt Dei Imago & in quo conſiſtat illa imago, Sap. 2. 23

Homo creatus eſt à Deo immortalis ſi non peccaret, ibid.

Impius.

Impii nocendo aliis, ſibi ipſis nocent, P. 1. 18. Item 11. 3. 5. & 6. Item 26. 2

Impiorum proſperitas illos perdit, P. 1. 32 E. 8. 13

Impii Deum relinquentes à Deo excæcantur, P. 2. 13

Impiorum vita paulatim tenebris majoribus repletur, P. 4. 19. E. 2. 14

Impiorum poteſtas etiam à Deo eſt, P. 8. 15

Impii continuò intenti flagitiis & ſceleribus perpetrandis, P. 4. 16

Impii quaſi per riſum peccant, P. 10. 23

Impius citò tranſit & perit, P. 10. 25. Item 13. 9. Item 24. 19. Sap. 5. 14. P. 2. 22

Impius non eſt ſecurus, ſed ſemper timidus, P. 10. 29

Impius incidit in foveam, quam aliis facit, P. 1. 18 Item 11. 3. 4. 5. & 8.

Digitized by Google

& 8. Item 26. 2 & 27 E. 10. 8

Impius ita paulatim peccatis aſſueſcit ut in fine contemnat, P. 18 3

Dies mortis impii & reprobi aliquo ſenſu eſt melior die nativitatis, E. 7. 2

Impiis & piis in hac vita omnia indifferenter eveniunt, E 9. 2

Propter vitæ brevitatem impii indulgent voluptatibus, & pii ſtudent virtutibus, Sap. 2. 6

Impii penitus exterminabuntur, P. 15. 5 Sap. 4. 19

Impiorum horror, ſtupor & gemitus in extremo judicio, Sap. 5. 2. 3 & 4

Impiorum vita etiam voluptuoſiſſima, eſt plena ſpinis pungentibus & doloribus, Sap. 5. 7

Impiorum ſplendor & gloria in hoc ſæculo non eſt aliud, quam peccatum, P. 21. 4

Impunitas. Incipere.

Impunitatis ſpe impii excitantur ad mala, P. 1. 11

Incipientibus via virtutis valde arcta eſt, poſtea valde dilatatur, P. 4. 12

Infans.

Infans per vagitum ſuum in nativitate prophetat quodammodo quid malorum ingreſſus ſit, Sap. 7. 3

Infantes primis diebus non plorant proprie, ſed vagiunt, *ibid.*

Solus Zoroaſtres in nativitate ſua non vagiit aut flevit, ſed riſit, riſu etiam portentoſo, *ibid.*

Ingenium. Inimicus.

Ingenium bonum eſt Dei donum. P. 20. 12

Inimicis benefaciendum, P. 25 22

Non eſt gaudendum de caſu & malis inimicorum, P. 24. 17

Innocentiæ ſtatus. Invidia.

In ſtatu innocentiæ fuiſſet hominum gubernatio & directio per ſuperiores, Sap. 9. 3

Invidia quid ſit, & unde oriatur, E. 4. 4

Homo ubicumque verſetur, periculo invidiæ ſemper eſt expoſitus, *ibid.*

Invidia qua quis melioribus invidet, eſt vitium diabolicum & fere inſanabile, Sap. 2. 25

Invidiæ aliorum ſunt expoſiti qui bene agunt, E. 4. 4

Ira.

Ira & auſteritas ſive verborum ſive actionum eſt melior riſu, & blanditiis, E. 7. 4

Non facile iraſcendum, E. 7. 11

Ira eſt ſtultorum propria, *ibid.*

Qui ſcit iram ſuam frænare, ſapiens eſt, P. 12. 16

Ira Dei in Scripturis ſubinde ſumitur in bonam partem, ut non ſit ad punitionem ſed ad ſalutem afferendam. Sop. 2. 11 Item 3. 8

Iſaac. Iſraëlitæ.

Iſaac immolatus eſt in monte Calvariæ, Sap. 9. 8

Bis aquæ eruperint Iſraëlitis de petra in deſerto & non tantum ſemel ut quidam opinantur, Sap. 11. 4

Aliqui opinati ſunt eandem petram perpetuo cum caſtris Iſraëlitarum quaſi plauſtro circumductam fuiſſe, ex qua aquæ fluerent, *ibid.*

Vide alia ſub voce, Hebræi.

Iudicium. Iudex.

Iudicium iniquum eſt ſtatera doloſa & pondus iniquum, P. 11. 1. Item 20. 10

Iudicium, ſive ſententia, non modo juſta, ſed etiam juſtè ferri debet, hoc eſt ex amore juſtitiæ, Sap. 6. 5

Judi-

Digitized by Google

Iudicium duriſſimum fiet iis qui præſunt aliis, Sap 6. 6

Deus judicabit judices iniquos, E. 5. 7 Sap. 6. 6

Iudicia Dei, ejuſque rationes occultiſſimæ, P. 4. 28 E. 8. 16

Iudicii extremi ſigna, E. 12. 2. 3 &c. Sap. 5. 22, 23 & 24

Iudices memores eſſe debent ſe non hominis ſed Dei inſpectoris exercere judicium, Sap. 1. 1

Omnes Sancti cum Chriſto judicabunt, Sap. 3. 8

Conſcientia arguet & accuſabit peccatores in judicio, Sap. 4. 10

Horror, ſtupor & gemitus impiorum, in judicio extremo. Sap. 5. 2. 3 & 4

In judicio extremo ira Dei ſine ulla miſericordia, Sap. 5. 21

Nemo eximetur ab extremo judicio, Sap. 6. 8

In judicio nihil proderunt divitiæ, P. 11. 4

Homines mali judicant alios eſſe ſibi ſimiles, v, g. impurus alios etiam eſſe impuros, E. 10 3

Cur dies extremi judicii vocetur dies Domini, Sop. 1. 7

Iudices iniqui & avari ſunt lupi veſpertini, H. 1. 8

Iuſtitia. Iuſtus.

Iuſtitia Iudaica qualis? P. 2. 21

Iuſtorum vita in perfectione eſt ſimilis auroræ, quæ ſuccedentibus lucis incrementis aucta pertingit ad meridiem, P. 4. 18

Iuſtos Deus benedicit, P. 3. 33 Item 10. 6

Iuſtorum vias novit Dominus & quomodo & quare, P. 4. 28 & 29

Anima juſti non affligitur fame, utpote cui Deus inhabitans eſt perpetua refectio, P. 10. 3

Iuſti magis, magiſque proficiunt P. 11. 28 Item 12. 12

Iuſti non moventur ullis adverſis & quare, P. 12. 21

Cur juſtis Deus differat vitam æternam? P. 13. 12

Deus eſt juſtorum turris & protector, P. 18. 10

Iuſtus permittitur humiliari & affligi, ut inde fortior reſurgat, P. 24 16

Iuſtis afflictiones videntur dulces, E. 8. 5

Quod juſtis adverſa, & impiis proſpera in hac vita eveniant, eſt convenientiſſimus homini lapſo divinæ providentiæ modus, in quem per peccatum incidimus, E. 8. 14

Iuſtus de ſua juſtitia planè incertus, E. 9. 1 & 2

Qua de cauſa hoc Deus velit & permittat, *ibid.*

Iuſtis & impiis omnia in hac vita communia, *ibid.*

Iuſtorum animæ in manu & protectione Dei ſunt, Sap. 3. 1 Item 5. 18

Mortis acceleratio eſt magnum juſtis Dei beneficium, Sap. 4. 11, 15

Iuſtos Deus præmaturâ morte eripit, ne malitiâ mutentur. *ibid.*

Iuſtorum merces, Sap. 5 16 & 17

Qua ratione juſtitia dicitur homini naturalis, P. 21. 8

Iuſti ſunt ſalus civitatis, P. 11. 11

Cor juſti eſt quaſi libra judiciariæ poteſtatis, qua quid Deo, quid hominibus debeatur, examinat & appendit, P. 12. 5

Iuſtus cadens coram impio perdit ſuam claritatem & arguendi authoritatem, P. 25. 26

Iudæi. Iudæa.

Iudæi erraverunt circa carnis Chriſti infirmitatem exſpectantes Miſſiam

Digitized by Google

cum virtute & poteſtate, Sap. 2. 21

Judæa, ſive Paleſtina vocabatur ſancta etiam ante Chriſtum & quare Sap. 12. 3

Cur Judæi adorabant ad occidentem verſi contra morem gentilium? Sap. 16. 28

L

Laborare.

LAborandum in hac vita exemplo formicæ, P. 6. 6. Item 20. 13. Item 24. 30

Labor & diligentia afferunt divitias & imperium, P. 10. 4. Item 12. 24. Item 13. 4

Omnis labor hominis eſt propter victum, P. 16. 26. E. 6. 7

Lætitia. Laus.

Lætitia hujus ſæculi ſemper temperata eſt aliquo dolore, P. 14. 13

Ore laudantis homo probatur ſicut igne argentum, & laus humana eſt quotidiana noſtra fornax, P. 27. 21

Lepuſculus.

Lepuſculus ſapientior ſapientibus docet homines, ubi debeant fundare ſuum ædificium ſpirituale, P. 30. 28

Lingua.

Neceſſarium eſt linguam à domino regi, P. 16. 1. Sap. 7. 16

Qui non poteſt cohibere linguam, eſt ſimilis urbi omnibus patenti, P. 25. 28

Lingua docentium à Deo dirigenda eſt ut aptè & cum fructu loqui poſſit, Sap. 7. 16

Loqui.

Qui loquitur præcipitanter ad interrogata, ſtultus eſt, P. 29. 20

De rebus altiſſimis & divinis parcè loquendum eſt, & ſine affirmandi temeritate, E. 5. 1

Nihil dignè de Deo loqui poſſumus, E. 5. 2

Qui parcè & moderatè loquitur ſapiens eſt, P. 17. 27

Non eſt temere & ſine circumſpectione in verba erumpendum, P. 25 8

Verbum opportunè prolatum magnam habet gratiam, P. 25. 11

Qui pronus eſt & facilis ad loquendum, eſt ſimilis urbi omnibus patenti, P. 25. 28

Lot uxor.

Ob quem finem uxor Lot fuerit in ſtatuam ſalis converſa, Sap. 10. 7

Hebræi fabulantur ideo in ſtatuam ſalis fuiſſe converſam, quod veſperi hoſpitibus angelis ex inhoſpitalitate non apposuiſſet ſalem, ibid.

Siquid ex illa ſtatua decerpatur, ſtatim in integrum ſeſe reſtituit ſecundùm Tertull. ibid.

Secundùm eundem ei etiam menſtrua fluunt, ibid.

Lucrum. Lupus.

Lucri ſpes eſt impiis acerrimus ad mala ſtimulus, P. 1. 13

Duplex luporum genus, veſpertinorum ſcilicet & matutinorum, H. 1. 8

Judices iniqui & avari ſunt lupi veſpertini, ibid.

Luxuria. Luxurioſus.

Vinum eſt res luxurioſa, P. 20. 1

Deus ſubindè permittit ſuperbos ad humiliationem cadere in aliquod infame peccatum luxuriæ, P. 22. 14

Luxurioſi tenebras quærunt, ſed tamen Deus videt, P. 5. 21

Luxurioſus eſt inſatiabilis, P. 30. 16

Cum luxurioſis non habitat ſapientia, Sap. 1. 4

M

Maledictio. Malum.

POſteri ſæpè maledicuntur ob peccata parentum, Sap. 3. 13

Exiguum

Digitized by Google

Exiguum malum res optimas viciat & corrumpit, E. 10. 1
Non eſt gaudendum de malo alieno, P. 24. 17

Mandata.

Obſervantibus mandata promittuntur ſub iiſdem verbis bona temporalia hominibus carnalibus, & æterna ſpiritualibus, P. 3. 2
Via mandatorum divinorum quibus arcta, & quibus & quomodo dilatetur, P. 4. 12
Mandata divina ſemper ob oculos habenda, P. 6. 22. Item 7. 3
Mandatum divinum eſt lux & lucerna, P. 6. 23

Manna.

Manna cur dictum panis Angelorum, Sap. 16. 20
Fabulantur Rabbini ideò ſic dictum quod eo veſcerentur Angeli, aut quia lumen divinum, quo Angeli reficiuntur, eſſet incorporatum in manna, ibid.
Falsò aliqui putant manna, ſiquis piſcem, pomum &c. appeteret, fuiſſe in illa converſum, Sap. 16. 21. 25
Præbebat tamen omnem ſaporem, ſed iis dumtaxat, qui illum ex fide petebant, non autem infidelibus & murmuratoribus, ibid.
Manna ſole incaleſcente liquefiebat, & non igne, & quare, Sap. 16. 22. & 27. Item 19. 20
Iſraelitæ manna colligentes ſacrum quemdam ritum adhibebant, ibid.
Ratio moralis & myſtica cur debuerit colligi ante ſolem, ibid.

Manus. Mare. Martyr.

Manus in ſcripturis ſæpè uſurpatur pro miniſterio, Sap. 11. 1
Omnia flumina in mare refluunt, E 1. 7
Cur mare non exundet influxu tot fluminum, ibid.
Martyres ſunt holocauſta Deo oblata, Sap. 3. 6

Medicamentum. Mediocritas.

Medicamentum ſubindè accipitur pro veneno, Sap. 1. 14
Mediocritas divitiarum cum timore Domini, melior eſt quàm omnes theſauri, P. 15. 16. Item 16. 8
Mediocritas à Deo petenda eſt, non autem divitiarum abundantia, aut egeſtas, P. 30. 8. & 9

Mendacium. Mendax.

Mendaces & fictos Spiritus S. averſatur & fugit, Sap. 1. 5
Deus non ſinit mendaces impunitos, Sap. 1. 6. & 8
Mendacium occidit animam, Sap. 1. 11

Meretrix.

Meretricis deſcriptio cum ſuis blanditiis & modo agendi, Sap. 5 3. 4. &c.
Meretricis oculus eſt laqueus quo capiuntur amantes, P. 6. 25
Pretium meretricis eſt viliſſimum, pro qua tamen homo dat animam ſuam pretioſiſſimam, ibid.
Garrulitas & divagatio eſt propria meretricum, P. 7. 10
Qui meretricem ſequitur, ducitur inſtar bovis ad macellum, P 7. 22
Via ad meretricem eſt via ad infernum, P. 7. 27
Meretrix quæ ſecretum celaverat, inſtar prodigii habita eſt & digna ſimulachro, P. 7. 10
Vide etiam vocem, Mulier.

Meritum. Meſſias.

Tempus merendi finitur cum vita, E. 9. 5. & 10. P. 6. 7
Aliorum meritis poſſumus apud Deum juvari & ab eo diligi, Sap. 9. 1
Meſſiam expectabant Judæi cum virtute & poteſtate, undè carnis Chriſti informitas extitit ipſis cauſa erroris, Sap. 2. 21

Miſeri-

Digitized by Google

Miſericors. Miſericordia.

Miſericordes in pauperes Deus remuneratur affluentia temporalium bonorum, P. 3 10 Item 11. 14 & 25 Item 29. 17

Qui miſeretur proximi, benefacit animæ ſuæ, P. 11. 17

Miſericordia Deo gratior eſt quàm victimæ, P. 21. 3

Qui non eſt miſericors, nec à Deo etiam miſericordiam conſequetur, P. 21. 13

Ex miſericordia & bonitate Dei in impios cognoſcimus quanta futura ſit ejus bonitas & miſericordia in juſtos, E. 8 12

Qui eſt miſericors in pauperes, Deum honorat, P. 14. 31

Monitiones.

Qui contemnit ſapientiæ monitiones, poſtea non exaudietur, P. 1. 28

Mors. Mortuus.

Dies mortis eſt melior die nativitatis, etiam reprobis ſaltem aliquo ſenſu, E. 7 2

Homo ſimiliter ut pecus moritur & oritur, E. 3 18 & 20

Nemo habet poteſtatem contra mortem, E. 8. 8

Mortui non habent amplius ullam notitiam aut curam hujus ſæculi, E. 9 6 & 10

Mors non eſt à Deo ſed ab homine & diabolo, Sap. 1. 13, 14 & 16 Item 2. 24

Deus non lætatur de morte aut perditione hominum ſed potius triſtatur, Sap. 1. 13

Acceleratio mortis eſt magnum juſto Dei beneficium, Sap. 4. 11 & 15

Mulier.

Nihil magis virilem animum ex arte rationis dejicit quam mulierum blandimenta, P. 2. 16 Item 7. 26

Familiaritas cum mulieribus eſt periculoſiſſima, P. 6. 25 & 29 E. 7. 27

Mulier quæ pulchra eſt & fatua ſimilis eſt ſui habenti in naribus annulum aureum, P. 11. 22

Mulier bona, eſt donum Dei, P. 18 22 Item 19. 14 E. 7. 29

Mulier litigioſa eſt inſtar tecti perſtillantis, P. 19. 13

Mulieris virtute præditæ cum ſuis muneribus deſcriptio, P. 31. 10 &c.

Mulier pejor morte corporali, E. 7. 27

Mulier eſt laqueus & ſagena quibus capiuntur precioſæ virorum animæ, E. 7. 27

Solus tactus manuum mulieris ita illecebroſus eſt ut capiat & liget arctiſſime virorum animas, E. 7. 27

Mulier allicit viros, ſicut magnes ferrum attrahit, E. 7. 27

Mulier bona & pudica rariſſima eſt E. 7. 29

Multiloquium.

Multiloquium eſt vitium, & quid ſit? P. 10. 14 & 19 & E. 5. 2

Multiloquium eſt ſtultis proprium, P. 10. 14 E. 10. 13 & 14

Mundus.

Hujus mundi vanitas & perverſitas tanta eſt, ut in eo omnia præpoſtero modo fiant, E. 9. 11 & 16 Item 10. 5

Signa conſummationis mundi, E. 12 2, 3 &c.

Amor rerum hujus mundi obnubilat cognitionem & amorem cœleſtium, Sap. 4. 12

Omnis gloria & ſplendor hujus mundi, non eſt aliud quam peccatum, P. 23. 4

Munus. Muſca.

Muneribus omnia ſunt pervia etiam palatia regium & cœlum, P. 18. 16

Muſcæ

Digitized by Google

Muſcæ morientes in oleo illud corrumpunt, hæretici ſunt illis ſimiles, E.10.1.

Ægyptii adorabant muſcas tanquàm Deos, Sap. 11. 16. Item 12. 25

N

Nativitas. Naſci.

Dies mortis eſt melior die nativitatis, E. 7. 2

Homo, ſimiliter ut pecus moritur & naſcitur, E. 3. 18. & 20

Tempus ordinarium nativitatis eſt nonus poſt conceptionem menſis, Sap. 7. 2

Menſis nativitatis infra ſeptimum non eſt vitalis. ſupra decimum rarus & monſtroſus, *ibid.*

Menſis decimus adſcribitur heroibus uti & Chriſto, *ibid.*

Qui nundum natus eſt felicior eſt vivente calamitatibus oppreſſo, E.4.3

Nomen

Nomen bonum melius eſt quàm divitiæ multæ, P. 22. 1

Bonum nomen melius eſt unguentis pretioſis, E. 7. 2

Bonum nomen quorum bonorum ſit cauſa, *ibid.*

De quo bono nomine hoc intelligatur, *ibid.*

Quid nomen incommunicabile, Sap. 14. 21

Quanta fuerit magnificentia nominis tetragrammaton inſculpti laminæ aureæ in fronte Aaronis, Sap. 18. 24

Judæi ab illius pronuntiatione religioſiſſimè abſtinebant, *ibid.*

Dicunt ſe ignorare illius ſignificationem, eamque ſibi à Meſſia revelandam, *ibid.*

Noſcere. Novum.

Noſcere. Vide. *Cognoſcere.*

Sub ſole nihil novum, E. 1. 10. Item 3. 14

O

Obedientia.

Obedientia filiorum erga parentes meretur coronam in cælis, P. 1. 9

Obedientia melior victimâ & quare, E. 4. 17

Oblationes.

Oblationes frugum ſuis miniſtris factas Deus largius compenſat etiam in temporalibus, P. 3. 10

Quid ſignificet oblatio primitiarum, P. 3. 9

Obſcuritas.

Quare Scriptura obſcuritatem affectet ſemper in parabolis & proverbiis, in arg. lib. proverb. Item P. 25. 2

Obſcuritatem prudenter affectarunt in ſuis diſciplinis tradendis antiquitus Ægyptii, Chaldæi; Pytagoras &c. In arg. lib. proverb.

Obſervatio mandatorum.

Obſervantibus mandata promittuntur ſub iiſdem verbis bona temporalia carnalibus, v. g. Judæis & æterna ſpiritualibus, v. g. Chriſtianis, P. 3. 2

Obſervans mandata gratus eſt Deo & hominibus, P. 3. 4

Oculi Onocrotalus.

Oculorum divagatio ſignum ſtultitiæ, P. 17. 24

Onocrotalus indè nomen habet quod inſtar aſini rudat, Sop. 2. 13

Eſt duplex, alius terreſtris, alius aquatilis, *ibid.*

Alia nomine pelicanus appellatur, *ib.*

Opera bona.

Operibus bonis in hac vita ſtudendum, E. 11. 3. 4. &c. P. 24. 30

Qui benè operantur, ſemper aliorum invidiæ expoſiti ſunt, E. 4. 4

Oportunum.

Verbum opportunè prolatum magnam habet gratiam, P. 25. 11

Omnia ſuam oportunitatem & tempus habent, E. 8 6

Oratio.

Orationis intentio cor expurgat & capacius reddit ad Dei munera ſuſcipienda, P. 2. 3

Perſeverantia in oratione lætitiam & ardorem infundit, E. 7 9

Otium.

Otium fugiendum, P. 6. 6. Item 24. 30

Otio, deſidiâ & negligentiâ res firmiſſimæ collabuntur & pereunt, E. 10. 18

Otio animus hebeſcit, E. 10. 10

P

Parabola.

PArabola græcè ſignificat ſermonem aliquem qui rei alicujus geſtæ, aut gerendæ ſimilitudinem habet in arg. lib. proverb.

Parabola ſolet eſſe obſcurior, paulòque prolixior narratio, ſed quia metaphorica eſt, opponitur hiſtoriæ, *ibid.*

Quomodo parabola diſtinguatur ab adagio, parœmiâ, proverbio, *ibid.*

Qua de cauſa ſcriptura in parabolis ſemper affectet obſcuritatem, *ibid.*

Parabola in Scripturis uſurpari ſolet pro gravi & obſcura, Heb. 2. 6

Parœmia.

Parœmia græcè quaſi ad vitam, ſive præter vitam dicta ſignificat verbum per vias, ſive uſu vulgi tritum in arg. lib. proverb.

Parœmia, adagium, proverbium quomodo in ſignificatione differant, *ibid.*

Sæpè tamen confunduntur & ſignificant quàmvis celebrem gravemque ententiam, maximè paulò obſcuriorem, *ibid.*

Parentes.

Parentes juſti bonos filios poſt ſe relinquunt, P. 20. 7

Qui à parentibus furatur graviter peccat, P. 28. 24

Qui parentes deſpicit dignus eſt cui corvi eruant oculos, P. 30. 17

Parentum impietatem ſubindè Deus punit immiſſione filiorum ſimiliter iniquorum, Sap. 3. 12

Propter peccata parentum ſæpè filii maledicuntur à Deo, Sap. 3. 13

Parentes ſæpè congregant divitias non filiis, ſed externis, P. 13. 23. E. 2. 26

Item malis & inſipientibus hæredibus, quo nihil eſt vanius, 2. 19. & 20

Paſſiones. Paſtor.

Qui ſuas paſſiones moderatur, fortior eſt viro bellicoſo, P. 16. 32

Paſtorum negligentiâ Eccleſia animarum cibo deſtituitur, P. 14. 4

Paſtores debent advigilare ſuis ovibus, P. 27. 23. 25. & 26

Paſtores non debent ab omnibus ſuis ultra neceſſaria victui accipere, P. 27. 26. & 27

Pater.

Pater amat filium, quem caſtigat; & quem non caſtigat, odit, P. 13. 24

Qui deſpicit patrem, dignus eſt cui corvi eruant oculos, P. 30. 17

Pauper.

Pauper & dives uterque utrique neceſſarius & propter ſe mutuo à Deo facti ſunt, P. 22. 2

Paupertas eſt quibuſdam neceſſaria ut perveniant ad cælum. P. 10. 3

Qui pauperi paupertatem exprobrat, exprobrat factori ejus, P. 14. 3. Item 17. 5. Item 28. 6

Pauper ſimplex eſt melior divite ſuperbo, P. 19. 1

Deus

Digitized by Google

Deus eſt defenſor pauperis, P. 22. 22
Pauper puer & ſapiens melior eſt rege, ſene & ſtulto, E. 4. 13

Pax.

Pax mentis quid ſit? P. 3. 17
Pax hebræis ſignificat omne genus felicitatis, Sap. 3. 3

Peccatum. Peccare.

Peccata ſunt vincula quibus peccator conſtringitur, P. 5. 22
Impius ita paulatim peccatis aſſueſcit ut in fine contemnat, P. 18. 3
Nemo immunis à peccato, P. 20. 9
Peccandi ſocietas impiis eſt jucundiſſima, Sap. 2. 9
Per quæ quis peccat, per hæc & punietur, P. 22. 16. E. 10. 8. 9. Sap. 11. 17
Animus inordinatus & peccans eſt ſibimet pœna idque ex Dei ordinatione, Sap. 5. 7

Pecunia.

Pecuniæ omnia obediunt, E. 10. 19
Pecunia de ſe vilis, erogatione in Pauperes fit pretioſiſſima, P. 13. 8
Pecunia eſt lutum, H. 1. 6

Peregrinatio.

In hujus vitæ peregrinatione non inhærendum rebus ſuperfluis, quæ inſtitutum iter abrumpant, aut retardent, E. 7. 1

Petra.

De petra in deſerto bis aquæ fluxerunt, & non ſemel tantùm ut quidam opinantur, Sap. 11. 4
Falsò aliqui putant eandem petram perpetuo in caſtris Iſraëlitarum quaſi plauſtro fuiſſe circumductam ex qua aquæ fluerent, *ibid.*

Pharan. Pheleti.

Mons Pharan, hoc eſt, mons denſus & umbroſus & cur ſic dictus, H. 3. 3
Cur Chriſtus dicitur venturus de monte Pharan. *ibid.*
Quid fuerit legio Pheleti, & unde ſic dicta? Sop. 2. 5

Philiſtæi. Philoſophi.

Philiſtæi ſive palæſtini nomine appropriato dicti ſunt Cerethim eo quod bellandi & interficiendi ferocia præcellerent, Sop. 2. 5
Philoſophi gentiles ſidera, aquam, aërem, ventum, ignem, terram tanquàm Deos ſtatuerunt, Sap. 13. 2

Pigritia.

Pigritia cauſat paupertatem, P. 10. 4. Item 12. 24
Piger vult, & non vult laborare, P. 13. 4. Item 21. 25. Item 26. 14
Piger in lectulo ſuo eſt inſtar oſtii in cardine ſuo verſi, P. 26. 14
Pigri apprehendunt omnia difficillima & ſpinis plena, P. 15. 19 Item 22. 13. Item 26. 14. Vide vocem, otium.
Pigri deſcriptio, E. 4. 6

Plato.

Plato credidit ſidera, eſſe genus Deorum igneum, Sap 13. 2
Induxit etiam unum Deum facientem illos Deo cæleſtes, *ibid.*

Poëtæ. Populus.

Poëtæ dæmonum inſtinctu multa fabulati ſunt, Scripturæ miſteriis non intellectis, aut de induſtria obſcuratis, Sap. 19. 20
Populi peccata ſubindè Deus punit multitudine principum, P. 28. 2

Poteſtas. Potitatio.

Omnis poteſtas, etiam impiorum, à Deo eſt, P. 8. 15
Abſtinendum à potitationibus & commeſſationibus, P. 23. 20. 29. & 30
Mala quæ cauſantur per potitationes, *ibid.*

Præcipitanter agere. Prædicare.

Præſumptio.

Quam noxia ſit præcipitatio in actionibus, P. 19. 26

Digitized by Google

Qui abſcondit talentum prædicandi, maledicetur, P. 11. 26

Non eſt præſumendum de ſe, P. 3. 5. & 7

Præterita. Primitiæ.

Præteritorum experientia eſt mater prudentiæ, E. 8 7

Quid ſignificet primitiarum oblatio, P. 3. 9

Princeps.

Principes mendacium dedecet, P. 17. 7

Quomodo ſeſe oporteat gerere in menſa principis, P. 23. 2

Principis qui delectatur detractionibus, calumniis & adulationibus aliorum, omnes miniſtri ſunt impii, P. 29. 12

Probare.

Laus humana eſt noſtra fornax quotidiana, quâ probamur ſicut aurum igne probatur, P. 27. 21

Deus ſuos probat per afflictiones, Sap. 3. 5. & 6

Calumnia & corporis tormenta ſunt duo fortiſſima virtutis probandæ media, Sap. 2. 19

Prohibitio. Promittere.

Cur prohibita ſuavius & lubentius guſtentur & percipiantur, P. 9. 17

Promittentes multa & nihil efficientes ſunt vento ſimiles & nubibus ſterilibus, P. 25. 14

Propheta.

Montani delirium fuit Prophetas extaſi & mentis amentiam raptos nihil eorum intellexiſſe quæ prædicabant, H. 1. 1

Cur Prophetæ hoc dicit Dominus, tam frequenter uſurpent, Sop. 1. 2

Proſperitas.

Proſperitas impios perdit, P. 1. 32. E. 8. 13.

Proſperitas impii facilè perit & extinguitur, P. 24. 19

Proſperitatis & adverſitatis alternatio & viciſſitudo ex Dei ordinatione provenit, E. 7. 15

Proſperitas eſt impiis præcipuus peccandi fomes, E. 8. 13

Proſperitas malorum & juſtorum adverſitas in hac vita eſt ex modo divinæ providentiæ convenientiſſimo homini lapſo, E. 8. 14

Dirigere ſæpè ponitur pro proſperare, Sap. 11. 1

Proverbium.

Proverbiorum liber ſemper habitus fuit ſacer, utpotè à quo Prophetæ & Apoſtoli multos verſus mutuati ſunt, in arg. lib proverb.

Proverbium Hebræis eſt quævis locutio ſignificans metaphoram, & ſimilitudinem, quæ in oratione vim magnam habet, & quaſi dominatur, *ibid.*

Vox Hebraica correſpondens voci proverbium, derivatur à verbo ſignificante, dominari, aut principari, hinc proverbium eſt oratio quæ quodammodo principatur & dignitatem habet, *ibid.*

Quomodo proverbium diſtinguatur ab ænigmate, *ibid.*

Providentia divina.

Omnia ſubſunt providentiæ divinæ, Sap. 6. 8

Homines providentiam nullam de rebus inferioribus eſſe putant, eò quod omnia hic indifferenter eveniant bonis & malis, E. 9. 3

Dei providentia quâ regit res ſingulas, eſt ſuaviſſima, & maximè rerum naturis accommodata, ſine ulla coactione aut violentia, Sap. 8 1

Prudentia.

Per prudentiam urbes capiuntur aliàs viribus inexpugnabiles, P. 21 22

Prudentiâ urbes magis defenduntur quàm

quàm fortitudine, E. 9. 13. & 18
In quo conſiſtat ſumma hominis prudentia, Sap. 6. 16
Quid ſit Chriſtiana prudentia, P. 9. 10
Quis verè prudens appellandus, P. 16. 21

Puer.

Pueri caſtigandi, P. 22. 15. Item 23. 13. Item 29. 15
Ex moribus ſuis colligitur qualis puer futurus ſit in ætate adulta, P. 20. 11
Omnes Hebræorum pueri poſt egreſſum è mari rubro unâ quaſi voce ſimul idem canticum cantabant, Sap. 10. 21

Pulchritudo.

Pulchritudo eſt vana & fallax, P. 31. 30
Quanta ſit Dei pulchritudo ex ejus operibus cognoſcitur, Sap. 13. 3

Punire. Pupillus.

Punitio, quâ Deus punit nocentes, eſt benignitas in alios, Sap. 1. 6
Animus inordinatus eſt ſuamet punitio. Sap. 5. 2
Per quæ quis peccat, per hæc & punietur, P. 22. 16
Deus eſt Pater, propinquus & tutor pupillorum, P. 23. 11. Item 15. 25. Item 22. 22

R

Rana.

RAnæ in Ægypto ebullierunt in vindictam occiſionis infantium Hebræorum, Sap. 11. 8
Ranæ adorantur ab Ægyptiis, Sap. 12. 25

Rationem reddere.

Ita præmeditatè agendum eſt ut quiſque actionum ſuarum quærenti rationem reddere poſſit E. 8 5
In judicio de omnibus eſt Deo reddenda ratio, E. 11. 9. Item 12. 14

Rectitudo.

Rectitudo greſſuum hominis quid ſit & quando? P. 3. 6
Quid ſit recta voluntas, E. 7. 30. P. 2. 21. Sap. 9. 3

Referre. Regere.

Omnes actiones noſtræ in Deum referendæ, P. 3. 6. Item 4. 25
Iis qui regunt alios, fiet judicium duriſſimum, Sap. 6 6
Qui regunt & præſunt, debent habere & amare ſapientiam, Sap. 6. 22.
Vide Rex.

Remunerari.

Deus remuneratur affluentia bonorum temporalium liberalitatem in pauperes, & ſuos miniſtros exhibitam, P. 3. 10. Item 11. 14. & & 25. Item 19. 17

Reſpondens. Reſpublica

Reſpondens antequàm audiat, ſtultum ſe eſſe demonſtrat, P. 18. 13. Item 29. 20
In reſponſione ad interrogata non licet uti reſtrictionibus & alienis à propoſito interpretationibus, Sap. 1. 5
Reſpublicæ etiam firmiſſimæ otio & deſidiâ collabuntur & pereunt, E. 10. 18

Reſtrictio.

Reſtrictiones mentales Spiritus S. odit, Sap. 1. 5
Uti reſtrictionibus mentalibus in reſponſione ad interrogata fallacia eſt & dementia, *ibid.*

Rex.

Cor Regis in manu Dei eſt & inclinat illud, quocumque vult, P. 21. 1
Quomodo oporteat ſe gerere in menſa Regis, P. 23. 2
Regis cogitationes & conſilia debent eſſe ſecretiſſima, P. 25. 3
Regis ſolium firmatur juſtitiâ in pauperes factâ, P. 25. 5. Item 20. 28. Item 29. 14

Digitized by Google

Fides ſubditorum in reges inconſtans vagæque & fluxæ affectiones, E. 4. 11
Væ terræ habenti regem puerum & intemperantem, E. 10 16
Malè loqui de rege etiam occultiſſimè, eſt periculoſum, E. 10. 20
Reges maximè debent diligere juſtitiam, Sap. 11
Rex debet facilè audire prudentum conſilia, Sap. 6. 2
Regum poteſtas eſt à Deo, Sap. 6. 4
Rex ſapiens eſt populi ſtabilimentum, Sap. 6. 26
Regibus vinolentia maximè fugienda eſt, P. 31. 4
Reges debent eſſe judices & defenſores pauperum, P. 31. 8

Ridere. Riſus.

Qui ridet & contemnit ſapientiam ridebitur in interitu ſuo, P. 1. 26
Riſus ſtultorum eſt ſimilis ſono ſpinarum ſub olla ardentium, E. 7. 7

S

Sacerdos. Salomon.

PRoprium Sacerdotis officium eſt pro populo tanquàm mediatorem intercedere, Sap. 18. 21
Salomonem Prophetis annumerat Auguſtinus & quare? P. 1. 1
Salomon decimo poſt conceptionem menſe natus eſt, Sap. 7. 2
Salomon multis precibus impetrat ſapientiam, Sap. 7. 7
Salomon præoptat ſapientiam ſuper omnia alia bona, Sap. 7 7. &c.

Salus. Sancti.

Sapientia eſt ſalus hominis, P. 2. 7
Sancti in extremo judicio cum Chriſto judicabunt, Sap. 3. 8

Sapere. Sapiens.

Non plus, quàm oportet, ſapiendum eſt, P. 3. 7. Item 25. 16. & 27. E. 7. 17
Sapientes in oculis ſuis difficiliùs inſtruuntur & curantur, quam inſipientes, P. 26. 12
Sapientes facilè advertunt & cognoſcunt corda aliorum, P. 20. 5. Item 27. 19 Sap. 7 20
Nemo Sophos, ſive ſapiens, qui ante non fuerit Philoſophus, Sap. 6. 12
Sapientium multitudo eſt populi ſalus Sap. 6. 26
Sapiens eſt capax alios gubernandi, P 1. 5
Quando & quis verè ſapiens, P. 3. 19. Sap. 6. 24
Sapiens quo magis in ſapientia proficit, eo magis ab illa ſibi videtur abeſſe, E. 7. 24
Sapiens ita præmeditatè agit ut actionum ſuarum poſſit quærenti rationem reddere, E. 8. 5

Sapientia.

Quo ſenſu timor Domini ſit principium ſapientiæ, ſapientia ipſa, & ejus plenitudo, P. 17. Item 2. 5
Sapientia palàm & confidenter agit, clamat, prædicat, P. 1. 21. Item 8. 1
Contemptor ſapientiæ, contemnetur quoque & ridebitur in ſuo interitu, P. 1. 26. & 28
Humilis animus eſt maximè ſapientiæ capax, P. 2. 2 Item 11. 2
Vera ſapientia à ſolo Deo donatur, P. 2. 5. & 6. Sap. 7. 16
Sapientia hominem præſervat à ſeductoribus & vitâ malâ, P. 2. 12. Item 7. 3. E. 7. 20
Sapientia eſt ſalus & vita animæ, P. 2. 7. Item 3. 22. Item 8 35
Sapientia hominem dirigit ne impingat & offendat, P. 3. 23
Sapientia per obſervationem mandatorum perducit ad vitam æternam, Sap. 6. 19. & 20

Sapientia reddit hominem ſecurum, P. 3. 23. & 24
Sapientiæ in æſtate ſtudendum, hoc eſt in tranquillitate, ut indè vivamus in hieme, hoc eſt in adverſis, P. 6. 6
Sapientia auro & divitiis præponenda, P. 8. 10. & 18. Item 16. 16. Sap. 7. 8. & 9
Quis ſapientiæ amator? P. 8. 17
Quæ ſit vera ſapientia? P. 1. 2. Item 14. 8. Sap. 6. 24
Sapientia emenda, & non vendenda, P. 23. 23
Sapientia cum divitiis utilior ſolâ ſapientiâ, E. 7. 12
Sapientia inſtar ligni vitæ præſervat à morte, P. 3. 18
Homines quamdiu adhærent ſapientiæ, ſunt invicti & immutabiles. E. 7. 20. Sap. 10. 12
Sapientia reddit homines admirabiles, regibus horrendos &c. Sap. 8. 10. 11. &c.
Hominis ſapientia lucet in ejus vultu, E. 8. 1
Sapientia humilis & parva, quæ apud homines eſt ſtultitia, melior eſt illa glorioſâ ſapientiâ & apud homines honoratâ, quæ apud Deum eſt ſtultitia, E. 10. 1
Sapientia magna eſt deſipere tempore & loco, *ibid.*
Doctrina ſapientiæ eſt inſtar mellis & favi dulciſſimi, P. 24. 13. Sap. 8. 16
Sapientia eſt merces & præmium caſtitatis, Sap. 3. 15
Sapientia non niſi amore, ſive charitate & magno labore acquiritur, P. 2. 3. Item 8. 17. & 34. Sap. 6. 12. 13. & 15
Sapientia eſt parens omnium bonorum, Sap. 7. 11. Item 8. 10. 11. &c.
In ſapientiæ inveſtigatione & inventæ contemplatione conſiſtit ſumma hominis prudentia, E. 10. 10. Sap. 6. 16
Sapientia non habitat in fraudulentis, & Veneri deditis, Sap. 14. Item 8. 8

Sapientia increata.

Sapientia increata eſt vapor virtutis Dei, & emanatio quædam ſincera claritatis Dei, Sap. 7. 25
Eſt candor lucis æternæ, ſpeculum ſine macula & imago bonitatis Dei, *ibid.*

Liber ſapientiæ.

Liber ſapientiæ ſemper habitus eſt in Eccleſia pro Canonico, in procemio lib. Sap.
Illum dejecerunt Semipelagiani, uti & poſtea Calvinus & Lutherus, *ibid.*
Autor illius eſt Salomon, non Philo ut quidam opinantur, in principio lib. ſap. de authore ejuſdem.
Dubitatur adhuc quis illum ex hebraico in græcum tranſtulerit, *ibid.*

Scarabæus. Scientia.

Scarabæus adorabatur ab Ægyptiis, Sap. 11. 16
Hominis ſcientia tam parva eſt, ut naturam minimi operis divini non poſſit penitus cognoſcere, E 3. 11 Item 8. 16
Scientia & cognitio humana de Deo tam infirma ut quidquid de eo cogitaveris, aliter ſeſe habeat, quam cogitaveris, E. 5. 1. & 2
Scientia hominis tam exiguâ eſt ut ignoret, multa etiam ſibi maximè neceſſaria, quæ videt ante ſe, E. 7. 1
Homo non poteſt ſcire quid poſt ſe futurum ſit, *ibid.*

Homo

Digitized by Google

Homo ſcire nequit an ſua opera recta ſint & non aliquo occulto defectu contaminata, E. 9. 2

Scriptura. Scrutari.

Scripturam ſacram ſic Deus diſpoſuit ut per eadem verba promittat bona temporalia hominibus carnalibus, & æterna ſpiritualibus, P. 2. 3

Qua de cauſa obſcuritas Scripturæ ſacræ congruat, in arg. lib. proverb. Item 25. 2

Curioſus rerum divinarum ſcrutator opprimetur à gloria illarum, P. 25. 27

Curioſa rationum & judiciorum divinorum ſcrutatio vana eſt & inutilis, E. 6. 10. Item 7. 1

Segor.

Urbs Segor, ſive Bala precibus Lot liberata fuit ab incendio, Sap. 10. 6

Ejus incolæ poſt diſceſſum Lot, omnes hiatu terræ abſorpti ſunt, *ibid.*

Senex.

Senes ſolent deprædicare tempus præteritum, E. 7. 11

In ſenectute propter infirmitatem non poteris bene agere, ac proinde in juventute bonis operibus inſudandum, E. 12. 1

Senes obnoxii defluxionibus & catharris, non ſimiliter juvenes & quare, E. 12. 2

Deſcriptio ſenis cum omnibus defectibus ſenilibus, E. 12. 2. 3. &c.

Senectus venerabilis conſiſtit in prudentia & bonis moribus, Sap. 4. 8. & 9

Juvenis vivens vitam immaculatam, officio & moribus verè ſenex eſt, Sap. 48. & 9. E. 7. 18

Servus.

Servus & ancilla cùm dominantur, ſunt intolerabiles, P. 19. 11. Item 30. 21

Amor facit amantem ſervum rei amatæ, E. 2. 11

Servus ſapiens dominabitur filiis Domini ſui, P. 17. 2

Indulgentiâ Dominorum ſervi redduntur rebelles, P. 29. 21

Sidonii. Simplex.

Quare Sidonii & Tyrii peculiari cultu adorarent Baal & Aſtaroth. Sop. 1. 4

Qui ſimpliciter agit, eſt Deo gratus, P. 11. 20

Quis verè ſimplex & rectus, P. 2. 21

Societas.

Quanta ſit utilitas ſocietatis & converſationis cum aliis, P. 27. 17. E. 4. 9. 10. &c.

Societas peccandi eſt impiis jucundiſſima, Sap. 2. 9

Sodoma.

Ignis quo Sodoma & Gomorrha periit, fuit fulmineus, ſive fulmen, Sap. 10. 6

Locus in quem regio Sodomorum converſa èſt, ſemper fumans eſt, & ita tenebroſus ut videatur os inferni, Sap. 10. 7

Loca vicina ad quinque leucas ſunt omninò ſterilia, *ibid.*

Naſcuntur tamen ibi arbores, ſed quarum fructus manibus carpentium in fumum diſſolvuntur & cineres, *ibid.*

Sodomitæ plateas quidem, ſed non non oſtium domus Loth videbant, Sap. 19. 16

Solitudo. Solitarius.

Solitudo mala eſt & periculoſa, E. 4. 9. & 10

Solitarius, inquit Ariſtoteles, vel Deus eſt, vel beſtia, *ibid.*

Somnium Somnus.

Somnia ſunt vigiliæ dormientium, E. 5. 2

Non

Non indulgendum ſomno, P. 20. 13

Sophonias. Spiritus ſanctus.

Nonnulli putant Sophoniam fuiſſe filium Regis Ezechiæ, ſed hoc minùs veriſſimile eſt, Sap. 1. 1

Spiritus ſanctus fugit & averſatur mendaces & fictos, Sap. 1. 5

Spurius.

Spurii apud Deum & homines contempti, Sap. 3. 17. & 18

Spurii ordinariè tales ſunt, quales parentes, impuri & impii, Sap. 4. 3. 4. 5. & 6

Spuriorum poſteritas & proſperitas citò extinguitur, *ibid.*

Statera. Stellio.

Statera doloſa eſt abominatio apud Deum, P. 11. 1. Item 20. 10. 23

Stellio ſapientior ſapientibus docet homines præparare habitationem ſuam in ædibus Regis Regum, P. 30. 28

Stultus.

Multiloquium ſtultis eſt proprium, E. 10. 13. & 14

Stultus divagatur oculis, P. 17. 24

Stultus ſi taceat, ſapiens reputabitur, P. 17. 27

Stultus nec flagris, nec verberibus corrigibilis eſt, P. 27. 22. Item 29 9.

Stultus omnes alios præ ſe ſtultos judicat, E. 10. 3

Stultos non decent parabolæ, aut ſententiæ graves, P. 26. 7

Subditus. Superbia. Superbus.

Subditorum fides in principem inconſtans eſt, vagæque & fluxæ eorum affectiones, E. 4. 16

Suberbia mater diſcordiarum, P. 13. 10

Superbi ſemper ſunt litigoſi, *ibid.*

Deus ſæpè permittit ſuperbos ad eorum humiliationem cadere in aliquod grave & infame luxuriæ peccatum, P. 22. 14

Superbi multa pollicentes, ſed nihil efficientes, ſunt venti nubes ſteriles, P. 25. 14

Superbi & in oculis ſuis ſapientes difficulter inſtrui poſſunt, P. 26. 12

Superbus eſt inſatiabilis, P. 30. 16

T

Taciturnitas. Templum.

Taciturnitas eſt ſignum ſapientiæ, P. 17. 27. E. 10. 14

Quo fine templum ingredi oporteat, & quomodo ſeſe in eo gerendum, E. 4. 17.

Tempus. Temporalia.

Stultum eſt putare tempus præteritum melius fuiſſe præſenti, E. 7. 11

Senes ſolent prædicare tempus præteritum, *ibid.*

Omnia tempus & opportunitatem ſuam habent, E. 3. 1. Item 8. 6

Amor rerum temporalium impedit cognitionem & amorem cæleſtium, Sap. 4. 12

Tentare. Teſtamentum. v. & n.

Deus homines tentat non tentatione deceptionis, ſed probationis, Sap. 3. 5

Tempore veteris Teſtamenti erat tempus connubiorum, nunc autem caſtitatis, E. 3. 5

Theman. Theologia.

Theman eſt urbs & regio Idumeæ auſtralis, hinc omnis regio auſtralis Hebræis Theman vocatur, H. 3. 3

Theologia, ſive ratio de Diis apud gentiles triplex erat, fabularis, civilis, & naturalis, Sap. 13. in præfatione ejuſdem.

Quomodo illa tria diſtinguantur, *ibid.*

Timor Domini.

Quo ſenſu timor Domini ſit principium ſapientiæ, ſapientia ipſa, & ejus plenitudo, P. 1. 7

Digitized by Google

Timor Domini infirma confirmat & roborat, P. 3. 8. Item 14. 26

Timor Domini cum mediocritate melior eſt omnibus theſauris, P. 15. 16

Timor Domini vitam prolongat, P. 10. 27

Timor Domini ducit ad vitam æternam, P. 19. 23

Tophet.

Tophet vallis propè Jeruſalem in qua idulo Moloch cræmabantur pueri Sap. 12. 5

Quare ſic appellata eſt, *ibid.*

Tranſitorium.

Omnia ſunt tranſitoria, E. 1.2.3. & 4. Item 2. 11. Sap. 5. 9. & 10

Homines tranſeunt inſtar aquæ, E. 11. 1

Triſtitia.

Triſtitia vultus diſſipat linguas detrahentium, P. 25. 23

Triſtitia vultus corrigit delinquenquentem, E. 7. 4. 5. & 6

Triſtitia hominem dejicit & enervat, P. 12. 25

Triſtitia exedit hominem, ſicut tinea veſtem, P. 25. 20

Tyrus.

Tyrus aliquando fuit inſula, quam Nabucodonoſor expugnans jacto aggere continenti conjunxit, H. 1. 10

Cur Baal & Aſtaroth peculiari cultu à Tyriis & Sidoniis colerentur, [illegible] 4

V

Vanitas. Venus.

OMnia vanitas, E. 1. 3. 4. & 14

Venereis dediti difficillimè indè poſſunt extricari, P. 2. 19. Item 7. 22

Venerea valetudini noxia, & vitam abbreviant, P. 5. 9. & 11

Cum hominibus Veneri deditis non habitat ſapientia, Sap. 1. 4

Verbum.

Verbum opportunè prolatum magnam habet gratiam, P. 25. 11

Verbum, apud Hebræos ſignificat quodvis negotium, P. 16. 20

Veſpa.

Veræ veſpæ ſive crabrones, & non tantùm acerrimi timoris aculei, ut quidam, præmiſſi ſunt ad Chananæos ante Iſraëlitas, qui illos ex Chananæa excedere cogerent, Sap. 12. 8

Vidua. Vinum.

Deus eſt viduarum defenſor, P. 15. 25

Vinum eſt res luxurioſa, P. 20. 1

Vinum non eſt dandum Regibus & quare? P. 31. 4

Vinum dandum mœrentibus quia lætificat, 31. 6

Vinum ad hilaritatem creatum eſt & mœrorem expellendum, *ibid.*

Virtus. Viſitare.

Virtutis via videtur hominibus pigris eſſe ſpinis plena, P. 15. 19

Qui virtutem ſectantur, aliorum invidiæ ſunt ſemper expoſiti, E. 4. 4

Calumnia & corporis tormenta ſunt duo fortiſſima Virtutis probandæ media, Sap. 2. 19

Virtutis via incipientibus quidem valde arcta eſt, ſed poſtea dilatatur, P. 4. 12

Viſitare ſæpè ſumitur in Scripturis pro punire, Sop. 1. 8

Vita. Vita æterna. Vivens.

Cur vita æterna juſtis à Deo differatur? P. 13. 12

Certus eſt & determinatus numerus dierum vitæ, E. 7. 1. Sap. 2. 5

Vita inſtar umbræ tranſit, E. 7. 1. Sap. 2. 3. & 5. Item 5. 9. & 10

Vivens eſt melior mortuo, E. 9. 4. & 5

Digitized by Google

In tota hac vita bonis operibus inſudandum, E. 11. 3. 4 & 5

Quidam antiqui Philoſophi putarunt vitam noſtram non eſſe aliud, quàm vivacem quemdam ignem in corde latitantem, quod quando commovetur ſcintillas quaſdam emittat, ſcilicet verba quæ loquimur, fumum, qua reſpiramus, Sap. 2. 2

Impii dicunt hanc vitam nobis fortuito & ſine ulla Dei providentia datam, *ibid.*

Vitæ hujus vanitas & mobilitas, Sap. 2. 3

Propter vitæ brevitatem impii indulgent voluptatibus, at pii bonis operibus eandem ob cauſam ſtudent, Sap. 2. 6

Vita perfecta & immaculata, etſi ſit brevis, reputatur longa, Sap. 4. 13. E. 7. 18

Via, quæ ducit ad vitam, quibus arcta ſit, & quibus & quomodo dilatetur. P. 4. 12

Vita Peccatorum etiam voluptuoſiſſima non eſt ſine magnis difficultatibus & ſpinis undique pungentibus, Sap. 5. 7

Voluntas. Voluptas.

Quid ſit recta voluntas. E 7. 30 Sap. 9. 3

Voluptatum vanitas, E. 2. 1. Item 11. 8

Propter voluptatem aliquid agere eſt peccatum, E. 2. 10

Non voluptatibus indulgendum, ſed de morte & æternitate cogitandum eſt, 11. 8

Voluptuoſos homines Deus excecat, P. 2. 13

Vovere. Vrbs. Vti.

Non eſt facilè & temerè vovendum, E. 5. 3. & 5

Juſti ſunt urbis ſalus & impii everſio, P. 11. 11

Quid ſit uti creaturis, E. 2. 24

Poſſe creaturis rectè uti, eſt donum Dei, E. 2. 24. Item 5. 18

Utendum iis bonis quæ nobis Deus dedit, cum hilaritate, E. 2. 24. Item 3. 12. & 22. Item 5. 17. Item 9. 7

Vxor. Zoroaſtres.

Uxor debet eſſe viro chariſſima inſtar cervæ, P 5. 19

Deus ſæpè ad punitionem viri dat ei uxorem malam, Sap. 3. 12

Solus Zoroaſtres in nativitate ſua riſit, ſed riſu portentoſo, Sap. 7. 3

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google